

Isak Asimov

SABRANI ROBOTI

UVOD

U vreme kada sam bio u poznim tinejdžerskim godinama i već strastveno gutao naučnu fantastiku, pročitao sam mnoštvo priča o robotima i ustanovio da se one javljaju u dve vrste.

U okviru prve vrste roboti su se pokazivali kao pretnja. Mislim da ovo nije neophodno opširno objašnjavati. Takve priče predstavljale su mešavinu 'klank-klanka', 'aarghha' i iskaza u stilu 'Postoje stvari koje nisu namenjene da ih čovek dozna'. Posle izvesnog vremena one su mi sasvim dojadile i ja više nisam mogao da ih podnesem.

Drugu vrstu (znatno malobrojniju) sačinjavale su dirljive priče o robotima. U ovim pričama roboti su sticali naklonost čitalaca, budući da su obično ispadali žrtve surovih ljudskih bića. Te priče očarale su i mene. Krajem 1938. pojavile su se dve takve priče koje su ostavile posebno dubok utisak na mene. Prva je bila kratka storija lendou Bajndera pod naslovom 'Ja, robot', u kojoj se pričalo o jednom svetačkom robotu po imenu Adam Link; druga, pod naslovom 'Helen O'Loj', potekla je iz pera Lestera del Reja, a robot u njoj predstavljao je sve ono što jedna odana supruga treba da bude.

Kada sam, konačno, 10. juna 1939. (da, ja vodim pomnu evidenciju) seo da napišem svoju prvu priču o robotima, uopšte nije bilo sumnje u to da sam rešio da to bude priča iz druge grupe. Tako je nastao 'Robi', priča o robotu-dadilji, devojčici, majci punoj predrasuda, ocu-slabiću, ucveljenom srcu i tužnom ponovnom susretu. (Storija se prvobitno pojavila pod naslovom - koji mrzim - 'Neobična drugarica'.)

Dogodilo se, međutim, nešto čudno dok sam pisao tu prvu priču. Uspeo sam, naime, da dočaram mutnu viziju robota koji nije bio ni pretnja ni dirljiva spodoba. Počeo sam da razmišljam o robotima kao o industrijskim proizvodima koje su načinili inženjeri što čvrsto stoje obema nogama na zemlji. Takvi roboti bili bi sazdani sa izvesnim bezbednosnim svojstvima tako da ne bi predstavljali pretnju, a istovremeno bi bili namenjeni za određene poslove, što bi isključivalo neophodnost dirljivosti.

Kako sam nastavljao da pišem priče o robotima, ova zamisao o

pomno načinjenim industrijskim robotima sve više je preovlađivala u njima, sve dok to nije dovelo do promene celokupnog karaktera robotskih priča koje su se pojavljivale u ozbiljnim izdanjima naučne fantastike - ne samo mojih nego i storija gotovo svih ostalih autora.

To mi je veoma prijalo i ja sam se godinama, čak decenijama, hvalio unaokolo da sam 'otac moderne priče o robotima'.

Kako je vreme prolazilo, dolazio sam do novih otkrića koja su me oduševljavala. Ustanovio sam, na primer, da kada sam upotrebio reč 'robotika' da njome opišem izučavanje robota, nisam koristio termin koji već postoji, već sam izmislio pojam koji nikada ranije nije bio u upotrebi. (Ovo se dogodilo u priči 'Kolo-naokolo', objavljenoj 1942.)

Reč 'robotika' danas se nalazi u opštoj upotrebi. Postoje časopisi i knjige u čijim se naslovima nalazi ovaj termin, a u stručnim krugovima se uglavnom zna da sam ga ja skovao. Nemojte misliti da na to nisam ponosan. Nema mnogo ljudi koji su izmislili neki koristan naučni termin, a iako sam ja to učinio nehotice, nipošto nemam nameru da dopustim da ovo bilo ko smetne s uma.

Osim toga, u priči 'Kolo-naokolo' prvi put sam detaljno izložio svoja 'Tri zakona robotike', koji su takođe postali znameniti. U najmanju ruku, oni se navode i kad treba i kad ne treba, na svoj sili mesta koja nemaju nikakve neposredne veze sa naučnom fantastikom, čak i u knjigama u kojima su sakupljeni opšti citati. A događa se i da mi ljudi koji rade na polju veštačke inteligencije povremeno kažu kako smatraju da će im Tri zakona poslužiti kao dobar vodič.

No, to još nije sve...

Kada sam pisao priče o robotima nisam ni slutio da će roboti postati stvarnost još za mog života. U stvari, bio sam uveren da se to neće dogoditi, pa sam čak bio spreman da u tu uverenost uložim velike svote. (Drugim rečima, uložio bih petnaest centi koliko najviše rizikujem kada sam u nešto siguran.)

Evo me, međutim, samo četrdeset tri godine pošto sam napisao prvu priču o robotima, a mi već imamo robote. I te kako ih imamo. Štaviše, oni su, na izvestan način, upravo onakvi kakvima sam ih ja zamišljao - industrijski roboti koje su načinili inženjeri da obavljaju posebne poslove i sa ugrađenim bezbednosnim svojstvima. Mogu se

sresti u mnogobrojnim fabrikama, naročito u Japanu, gde postoje tvornice automobila koje su potpuno robotizovane. "Ljudstvo" uz montažnu traku na takvim mestima sastoji se, u svim fazama, od robota.

Ovi roboti nisu, doduše, inteligentni kao što su to moji - oni nisu pozitronski: nisu čak ni humanoidni. Međutim, brzo se razvijaju i postojano postaju sve sposobniji i mnogostraniji. Ko zna dokle će dogurati za narednih četrdeset godina?

U jednu stvar možemo biti sigurni. Roboti menjaju svet i vode ga u pravcu koji ne možemo jasno da predvidimo.

Odakle potiču ovi stvarni roboti? Najvažniji pojedinačni izvor jeste firma pod nazivom Unimation, Inc., iz Denberija, u saveznoj državi Konektiket. Posredi je vodeći proizvođač industrijskih robota na kome leži odgovornost za možda trećinu svih dosad instalisanih robota. Predsednik ove firme jeste Džozef F. Engelberger, koji ju je osnovao u poznim pedesetim godinama zato što je bio u toj meri zainteresovan za robote da je odlučio da mu životno delo bude njihova proizvodnja.

Ali kako se, za ime sveta, Engelberger tako rano zainteresovao za robote? Prema njegovom vlastitom iskazu, roboti su počeli da ga opsedaju u četrdesetim godinama kada se, kao student fizike na univerzitetu Kolumbija, sreo sa robotskim pričama svog kolege sa istog fakulteta, Isaka Asimova.

Blagi Bože!

Znate, ja svoje priče o robotima nisam pisao sa premnogo ambicije u tim sada već davnim, davnim danima. Sve što sam, zapravo, želeo bilo je da ih prodam časopisima kako bih zaradio koju stotinu dolara i tako platio školarinu - i kako bih, uz to, video odštampano svoje ime.

Da sam stvarao na bilo kom drugom polju književnosti, postigao bih samo ovo potonje. Ali zato što sam pisao naučnu fantastiku, i samo zato što sam pisao naučnu fantastiku, otpočeo sam, i sam nesvestan toga, jedan lanac događaja koji sada menja lice sveta.

Uzgred budi rečeno, Džozef F. Engelberger objavio je 1980. knjigu pod naslovom Robotika u praksi: menadžment i primena industrijskih robota (izdavač: Američko udruženje za menadžment),

za koju mi je ljubazno ponudio da napišem predgovor.

Sve je ovo nagnalo na razmišljanje fine ljude iz Dabldeja, moje izdavačke kuće...

Moje razne kratke priče o robotima rasute su u najmanje sedam različitih zbirki koje sam objavio. Zbog čega da ostanu tako rasute? Budući da su, kako izgleda, znatno važnije nego što je to iko mogao i da sanja (a ponajmanje ja) u vreme kada su pisane, zašto ih ne sakupiti u jednu knjigu?

Nije me bilo teško nagovoriti, te tako evo pred vama trideset jedna kratka priča, koje zajedno imaju oko dvesta hiljada reči, a napisane su tokom razdoblja koje se proteže od 1939. do 1977.

TRI ZAKONA ROBOTIKE

1. Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno.

2. Robot mora da izvršava naređenja koja mu daju ljudska bića, osim ako se to ne kosi sa Prvim zakonom.

3. Robot mora da vodi računa o svom opstanku, osim ako se to ne kosi sa Prvim i Drugim zakonom.

Prvi deo: NEKI NE-LJUDSKI ROBOTI

Priče o robotima neće se javljati u ovoj knjizi hronološkim redom kako su napisane. Umesto toga, grupisaću ih po prirodi njihovog sadržaja. Ovaj prvi odeljak, na primer, sadrži priče o robotima koji nemaju ljudsko obličje već oblik psa, automobila, kutije. Zašto da ne? Industrijski roboti koji su stvarno nastali takođe nemaju ljudski izgled.

Prva priča ove zbirke, 'Dečakov najbolji prijatelj', nije uvršćena ni u jednu od mojih ranijih zbirki. Napisana je 10. septembra 1974. i u njoj možete razabrati daleki odjek 'Robija', nastalog trideset pet godina ranije, koji je takođe uključen u ovu knjigu. Nemojte misliti da ja toga nisam svestan.

Uzgred budi rečeno, takođe ćete zapaziti da je u trima pričama iz ovog odeljka jasno naglašen dirljiv ton. Isto tako možda ćete primetiti da u priči 'Sali' nema nagoveštaja o Tri zakona robotike, odnosno da je tu istaknuta zamisao o robotu kao pretnji. Pa, ako mi se ushtelo da baš tako postupim s vremena na vreme, šta s tim? Ko me, uostalom, može sprečiti u tome?

DEČAKOV NAJBOLJI PRIJATELJ

Gospodin Anderson upita: "Gde je Džimi, draga?"

"Napolju, na krateru", odvrati gospođa Anderson. "Ne brini. Robut je sa njim... Je li stigao?"

"Jeste. Trenutno je u raketnoj stanici, obavljaju testove. I sam jedva čekam da ga vidim. Nisam, u stvari, imao prilike nijednog da vidim od kada sam pre petnaest godina otišao sa Zemlje. Filmovi se ne računaju."

"Džimi nikada nije nijednog video", primeti gospođa Anderson.

"Zbog toga što je rođen na Mesecu i ne može da poseti Zemlju. Zato sam ga i nabavio. Mislim da je to prvi koji je dospeo na Mesec."

"Dosta je koštao", reče gospođa Anderson, jedva primetno uzdahnuvši.

"Ni održavanje Robuta nije jeftino", odvrati gospodin Anderson.

Džimi je bio napolju, na krateru, kao što je rekla njegova majka. Prema zemaljskim merilima, bio je mršav, ali prilično visok za desetogodišnjaka. Ruke i noge bile su mu dugačke i hitre. Izgledao je deblji i niži u skafandru, ali snalazio se pri lunarnoj gravitaciji bolje nego bilo koje ljudsko biće rođeno na Zemlji. Otac nije bio u stanju da ga prati kada bi Džimi pružio korak i počeo da skakuće poput kengura.

Spoljašnja strana kratera protezala se prema jugu, a Zemlja, koja se nalazila nisko na južnom delu neba (gde se uvek nalazila, gledano iz Lunarnog grada), bila je gotovo puna, tako da je cela padina kratera stajala bleštavo osvetljena.

Padina je bila blaga, pa čak ni težina skafandra nije mogla da spreči Džimija da uztrči uz nju u lebdećim skokovima koji kao da su potirali gravitaciju.

"Hajde, Robute", povika on.

Robut, koji ga je čuo putem radija, zaskviča i doskakuta za njim.

Džimi, iako je bio pravi stručnjak, nije mogao da se utrkuje sa Robutom, kome nije bio potreban skafander i koji je imao četiri noge i tetive od čelika. Robut projedri iznad Džimijeve glave, napravi salto

i prizemi mu se gotovo pod noge.

"Ne pravi se važan, Robute", reče Džimi, "i ne gubi se iz vida."

Robut ponovo zaskviča, na poseban način koji je značio: "Da".

"Ne verujem ti, prevarante", povika Džimi i još jednom skoči, preletevši preko zakrivljene gornje ivice kratera, a zatim nastavi niz unutrašnju padinu.

Zemlja zamače za vrh kraterskog zida i on se odjednom obre u mrklom mraku, u toploj, prijateljskoj tami koja je brisala razliku između zemlje i neba, osim svetlucanja zvezda.

Džimi, u stvari, nije trebalo da vežba duž tamne strane kraterskog zida. Odrasli su govorili da je to opasno, ali samo zato što nikada nisu bili tamo. Tle je bilo glatko i škripalo je pod nogama i Džimi je tačno znao gde se nalazi svaka od nekolicine gromada.

Konačno, u kakvoj se opasnosti mogao naći dok je jurio kroz tamu, kada je Robut bio uz njega, poskakivao unaokolo, skvičao i sijao? I da nije bilo tog sjaja, Robut je znao gde se on i Džimi nalaze, zahvaljujući radaru. Džimiju ništa nije moglo da se desi dok je Robut bio s njim, jer ga je on sklanjao kada bi se našao suviše blizu neke gromade, skakao bi na njega da mu pokaže koliko ga voli, kružio bi unaokolo i tiho skvičao, ili bi se tobože uplašio kada bi se Džimi sakrio iza kamena, iako je sve vreme dobro znao gde se nalazi. Jednom je Džimi ostao mirno da leži, pretvarajući se da je povređen, a Robut je uključio radio-alarm i ljudi iz Lunarnog grada odmah su stigli. Otac je Džimiju očitao bukvicu zbog tog, trika tako da ovaj nikada više nije pokušao ništa slično.

Upravo dok se prisećao tog događaja, začuo je očev glas na privatnoj talasnoj dužini. "Džimi, vrati se. Imam nešto da ti kažem."

Džimi je već skinuo skafander i oprao se. Uvek se morati oprati po dolasku spolja. Čak je i Robut morao da bude isprskan sprejom, ali on je to voleo. Stajao je na sve četiri, dok mu je sitno, stopu dugačko telo podrhtavalo i jedva primetno svetlucalo; imao je sićušnu glavu, bez usta, sa dva velika, staklena, umetnuta oka i grbom na mestu gde se nalazio mozak. Skvičao je dok gospodin Anderson nije kazao: "Dosta, Robute."

Gospodin Anderson se osmehivao. "Imamo nešto za tebe, Džimi.

Trenutno se nalazi u raketnoj stanici, ali dobićemo ga sutra, pošto obave sve testove. Mislio sam da će biti bolje da ti sada to kažem."

"Je li sa Zemlje, tata?"

"Pas sa Zemlje, sine. Pravi pas. Štene škotskog terijera. Prvi pas na Meseću. Robut ti više neće biti potreban. Ne možemo, znaš, zadržati obojicu, tako da će Robuta dobiti neki drugi dečak ili devojčica." Izgleda da je čekao da Džimi nešto kaže, ali je na kraju ipak nastavio: "Ti znaš šta je to pas, Džimi. To je nešto pravo. Robut je samo mehanička imitacija, robot-lutka. Tako je i dobio ime, ROBot-IUTka.

Džimi se namršti. "Robut nije nikakva imitacija, tata. On je moj pas."

"Ali nije pravi, Džimi. Robut je napravljen od čelika i žica i ima jednostavan pozitronski mozak. Nije živ."

"Izvršava sve što zatražim od njega, tata. Razume me. Svakako da je živ."

"Nije, sine. Robut je obična mašina. Samo je programiran da se ponaša onako kako se ponaša. Pas jeste živ. Više nećeš želeti Robuta pošto dobiješ psa."

"Psu će biti potreban skafander, je li tako?"

"Da, razume se. Ali isplatiće se njegova kupovina, a i navići ćeš se na njega. U Gradu mu neće biti potreban. Čim stigne ovamo, uvidećeš razliku."

Džimi se zagleda u Robuta, koji je ponovo počeo da skviči, veoma tiho, polako, kao da je uplašen. Džimi ispruži ruke i Robut mu se u jednom skoku nađe u naručju. Džimi upita: "Po čemu će se razlikovati Robut i pas?"

"Teško je to objasniti", odvrati gospodin Anderson, "ali lako ćeš to uočiti. Pas će te zaista voleti. Robut je samo podešen da se ponaša kao da te voli."

"Ali tata, mi ne znamo šta je u psu, niti šta oseća. Možda se i on samo pretvara."

Gospodin Anderson se namršti. "Džimi, razlika će ti postati jasna kada iskusiš ljubav jednog živog stvorenja."

Džimi je čvrsto stezao Robuta, mršteći se, a očajan izraz njegovog lica nagoveštavao je da neće promeniti mišljenje. On reče:

"Ali kakve veze ima kako se oni ponašaju? Šta je sa mojim osećanjima? Ja volim Robuta i jedino je to važno."

Mali robot-lutka, koga niko nikada nije toliko stezao, poče prodorno i ubrzano da skviči... kako je već činio kada je srećan.

SELI

Seli je dolazila putem koji se spuštao od jezera; mahnuo sam joj i pozvao je po imenu. Voleo sam da sretnem Seli. Voleo sam ja sve njih, znate, ali Seli je najslađa od svih. O tome nema zбора.

Ubrzala je kretanje kada sam joj mahnuo. To nimalo nije umanjilo njeno dostojanstvo. Ona je uvek delovala dostojanstveno. Sada se kretala tek toliko brže da mi pokaže da je i njoj drago što mene vidi.

Okrenuo sam se prema čoveku pored sebe. "To je Seli", rekoх.

Osmehnuo mi se i klimnuo.

Uvela ga je gospođa Hester. Rekla je: "Ovo je gospodin Gelhorn, Džejk. Sećaš se da ti je uputio pismo u kome te je zamolio da ga primiš."

To su, u stvari, bile samo prazne reči. Imao sam pune ruke posla na Farmi i zaista nisam mogao da traćim vreme na poštu. Za to imam gospođu Hester. Stanuje u blizini i ume da iziđe nakraj sa raznoraznim glupostima, ne gnjaveći me njima, a što je najvažnije, dopadaju joj se Seli i ostali. Nekim ljudima se ne sviđaju.

"Drago mi je što vas vidim, gospodine Gelhorn", rekoх.

"Rejmond Dž. Gelhorn", predstavi se on i pruži mi ruku koju ja protresoh, pa pustih.

Bio je to pokrupniji momak, za pola glave viši od mene, a i širi. Izgledao je upola mlađi, tridesetogodišnjak. Imao je crnu kosu, zalizanu uz glavu, sa razdeljkom na sredini, i tanke brkove, krajnje uredno štucovane. Vilične kosti su mu se širile ispod ušiju, tako da je izgledao kao da ima blagi oblik zauški. Pretpostavio sam da je fini momak, jer bi na videu sigurno dobio ulogu zlikovca. Pokazaće se da ni video ne može uvek da pogreši.

"Ja sam Džekob Folkers", rekoх. "Kako mogu da vam pomognem?"

Osmehnuo se. Osmehivao se tako što bi razvukao usta od uha do uha i pokazao bele zube. "Mogli biste da mi kažete nešto o vašoj farmi, ako nemate ništa protiv."

Čuo sam Seli kako mi se približava s leđa, pa sam ispružio šaku. Skliznula je pravo niz nju i ja na dlanu osetih čvrst, sjajan emajl

njenog branika.

"Lep automatobil", reče Gelhorn.

Moglo je to i tako da se kaže. Seli je bila tip '2045 konvertibl' sa Henis-Karltonovim pozitronskim motorom i Armatovom šasijom. Nikada nisam video nijedan drugi model tako finih, skladnih linija. Već mi je pet godina miljenica i ugradio sam u nju sve što sam mogao da zamislim. Za sve to vreme, nijedno ljudsko biće nije selo za njen volan.

Nijednom.

"Seli", rekoh, nežno je tapšući, "predstavljam ti gospodina Gelhorna."

Selini cilindri zabrunđase malo jače. Pomno sam osluškivao, neću li začuti bilo kakvo kuckanje. U poslednje vreme, prolupali su motori gotovo svih automobila, a stanje se nimalo nije popravilo ni posle zamene benzina. Međutim, Seli je ovog puta prela savršeno; isto tako savršena bila je i njena boja.

"Da li sva vaša kola imaju imena?" upita Gelhorn.

Po glasu mu se videlo da ga sve ovo zabavlja, a gospođa Hester nije volela ljude koji su zvučali podrugljivo kada su govorili o Farmi. Ona mu oštro odgovori: "Svakako. Ta kola su prave ličnosti, zar ne, Džejk? Sedani su svi muškog roda, a konvertibili ženskog."

Gelhorn je ponovo počeo da se osmehuje. "A da li ih držite u odvojenim garažama, gospođo?"

Gospođa Hester se zagleda u njega.

Gelhorn mi se obrati: "Da li bismo sada mogli da porazgovaramo u četiri oka, gospodine Folkers?"

"Zavisi", rekoh. "Jeste li reporter?"

"Nisam, gospodine. Ja sam agent za prodaju. Bilo o čemu da razgovaramo, to neće biti za javnost. Uveravam vas da mi je stalo do potpune privatnosti."

"Hajdemo malo niz put. Do klupe."

Krenusmo. Gospođa Hester se udaljila. Seli je krenula za nama.

Upitah: "Nemate ništa protiv da i Seli pođe sa nama?"

"Nipošto. Ne može da ponovi ono o čemu ćemo razgovarati, je li tako?" Nasmejao se vlastitoj šali, ispružio ruku i protrljao Selinu ukrasnu masku.

Selin motor zaurla, a Gelhorn naglo povuče šaku.

"Nije navikla na nepoznate", objasnih.

Seli smo na klupu ispod velikog hrasta odakle smo preko malog jezera mogli da vidimo privatnu pistu. Bio je topli deo dana i automobili u punoj snazi bili su napolju, njih najmanje trideset. Čak i sa ove udaljenosti mogao sam da vidim Džeremiju kako se, kao i obično, prikrada nekom staloženom, starijem modelu, da bi potom iznenada ubrzao i protutnjao, namerno cvileći kočnicama. Pre dve nedelje izbacio je starog Angusa potpuno sa asfalta, pa sam mu isključio motor na dva dana. Bojim se, međutim, da je to bilo uzalud i da se tu ništa ne može. Kao prvo, Džeremija je sportski model, a ta vrsta je strašno naprasita.

"Pa, gospodine Gelhorn", počeh ja. "Da li biste mi rekli šta će vam to obaveštenje?"

Međutim, on je nastavio da osmatra okolinu. Zatim reče: "Ovo je naprosto neverovatno mesto, gospodine Folkers."

"Voleo bih da me zovete Džejk. Svi me tako zovu."

"U redu, Džejk. Koliko kola imate ovde?"

"Pedeset jedna. Svake godine po jedna ili dvoje novih. Jedne godine dobili smo pet. Još nijedna nismo izgubili. Sva su u savršenom voznom stanju. Imamo čak model Mat-O-Mota iz '15 u voznom stanju. Jedan od originalnih automatika. On je ovde bio prvi."

Dobri stari Metju. Sada dane uglavnom provodi u garaži, ali onda je bio pradedna svih kola sa pozitronskim motorom. To su bili dani kada su slepi ratni veterani, paraplegetičari i državnici bili jedini koji su vozili automatike. Šef mi je u to vreme bio Semson Heridž koji je bio dovoljno bogat da nabavi jednog. Bio sam njegov šofer.

Prisetivši se toga, osetio sam se star. Sećam se vremena kada na svetu nije bilo nijednog automobila koji je imao dovoljno mozga da pronađe put do kuće. Upravljač sam mrtvim, glupim mašinama koje nijednog trenutka nisu mogle da se kreću bez čovečje ruke na kontrolama. Takve mašine su u to doba svake godine ubijale na desetine hiljada ljudi.

Automatici su to sredili. Pozitronski mozak je u stanju da reaguje mnogo brže od ljudskog, razume se, i on je nagrađivao ljude samo

da ne petljaju po kontrolama. Uđete, otkucate odredište i pustite ga da ide svojim putem.

Sada to uzimamo zdravo za gotovo, ali sećam se kada su se pojavili prvi zakoni koji su zabranili starim mašinama vožnju auto-putevima i dopustili kretanje njima samo automaticima. Gospode, kakva se frka podigla. Nazivali su to raznim imenima, od komunizma do fašizma, ali auto-putevi su se ispraznili i zaustavljeno je ubijanje, tako da se sve više ljudi navikavalo na tu novinu.

Automatici su, razume se, bili od deset do sto puta skupulji od vozila kojima se upravljalo ručno, tako da nije bilo mnogo onih koji su mogli da kupe privatno vozilo. Industrija se specijalizovala za izradu omnibusa-automatika. Mogli ste u svako doba pozvati kompaniju i već za nekoliko trenutaka vozilo bi se zaustavilo pred vašim vratima i odvezlo vas kuda želite. Obično biste morali da se vozite sa drugima koji su išli u vašem pravcu, ali šta ima u tome lošeg?

Semson Heridž je, međutim, nabavio privatna kola i ja sam otišao do njega istog trenutka kada su stigla. Tada još ta kola za mene nisu bila Metju. Nisam znao da će ona jednog dana postati starešina Farme. Znao sam samo da me lišavaju posla i mrzeo sam ih.

Rekoh: "Više vam neću biti potreban, gospodine Heridž?"

On odvrati: "Zbog čega si se uprpio, Džejk? Ne misliš valjda da ću se prepustiti na milost i nemilost jednoj takvoj tehničkoj novotariji? Ti ostaješ za kontrolama."

Odvratih: "Ali ona idu sama, gospodine Heridž. Osmatraju put, reaguju na odgovarajući način na prepreke, ljude i ostala kola i pamte put kojim treba da idu."

"Tako kažu. Tako kažu. Ti ćeš, svejedno, sedeti za volanom u slučaju da nešto pođe naopako."

Čudno kako možete zavoleti jedna kola. Nedugo potom već sam ih zvao Metju i sve vreme sam trošio na njegovo glancanje i održavanje. Pozitronski mozak se najbolje održava kada sve vreme drži pod kontrolom šasiju, što znači da se isplati imati stalno napunjen rezervoar kako bi motor mogao i noću i danju lagano da radi. Posle izvesnog vremena, već sam bio u stanju da po zvuku motora odredim kako se Metju oseća.

I Heridž je na svoj način zavoleo Metjua. Nije imao nikog drugog

koga bi voleo. Razveo se ili nadživeo tri žene, nadživeo petoro dece i troje unučadi. I zato, kada je umro, možda i nije predstavljalo iznenađenje što je u oporuci naložio da se njegovo imanje preobrazi u Farmu za Islužene Automobile, kojom je trebalo ja da upravljam, a Metju da bude prvi član cenjenog niza.

To je postao moj život. Nikada se nisam oženio. Ne možete se oženiti i nastaviti da se brinete o automaticima onako kako bi trebalo.

Novine su smatrale da je sve to smešno, ali posle izvesnog vremena prestale su da zbijaju šale oko toga. S nekim stvarima se ne možete šaliti. Možda nikada niste bili u mogućnosti da sebi priuštite automatik, a možda nikada nećete ni biti, ali, verujte mi na reč, zavoleli biste ga. Veliki su radnici i krajnje su ljubazni. Treba biti čovek bez imalo srca pa loše postupati s njima ili dopustiti da neko loše postupa s njima.

Pošto bi izvesno vreme bili u posedu automatika, oni koji nisu imali naslednika za koga su bili ubeđeni da će se dobro brinuti o njemu, postarali bi se da ga, uz izvestan prilog, ostave Farmi.

Objasnio sam to Gelhornu.

On primeti: "Pedeset jedan automobil! To je mnogo novca!"

"Minimum pedeset hiljada po automatiku, prvobitno ulaganje", odvratih. "Sada vrede mnogo više. Štošta sam uradio na njima."

"Izdržavanje Farme mora da mnogo staje."

"U pravu ste što se toga tiče. Farma ne donosi zaradu, što nas oslobađa poreza i, razume se, novopristigli automatici obično dolaze sa novcem za zadužbinu. Ali troškovi stalno rastu. Moram da održavam ono što je ovde podignuto; stalno stavljam novi asfalt, a stari popravljam; tu su još benzin, ulje, popravke i novotarije. Nakupi se."

"Već se dosta vremena bavite time."

"Kako da ne, gospodine Gelhorn. Trideset tri godine."

"Kako mi se čini, niste od toga imali mnogo lične koristi."

"Kako nisam? Iznenađujete me, gospodine Gelhorn. Imam Seli i pedeset drugih. Pogledajte je."

Smešio sam se. Nisam mogao da se obuzdam. Seli je bila tako čista, da je to gotovo nanosilo bol. Mora da je na njenom vetrobranu našao smrt neki insekt, ili se tamo spustila suvišna trunka prašine, i

ona se već dala na posao. Pomolila se mala cev i naprskala tergosol po staklu. On se brzo razlio preko silikonskog površinskog premaza i brisači se istog časa nađoše na mestu, prelazeći preko vetrobrana, saterujući vodu u mali kanal kojim je odvođena, kapajući na tlo. Ni kap vode nije pala na njenu sjajnu haubu boje zelene jabuke. Brisač i cev sa deterdžentom vratiše se na mesto i nestaše.

Gelhorn primeti: "Nikada nisam video da jedan automatik to radi."

"Pretpostavljam da niste", odvratih. "Ugradio sam to samo na našim kolima. Ona su čista. Stalno čiste svoje staklo. To im se dopada. Sali sam čak ugradio brizgalice voska. Svake noći se glanca tako da možete da se ogledate i obrijete gledajući se u bilo kom njenom delu. Kada bih uspeo da namaknem novac, ugradio bih to i ostalim devojkama. Konvertibili su veoma tašti."

"Mogu vas naučiti kako da namaknete novac, ako je to ono što vas zanima."

"To je uvek aktuelno. Kako?"

"Pa, zar se to samo po sebi ne podrazumeva, Džejk? Svaka od vaših kola vrede najmanje pedeset hiljada, sami ste rekli. Kladam se da cena većine dostiže šestocifreni broj."

"Pa?"

"Da li ste ikada pomišljali da prodate nekoliko?"

Odmahnuh glavom. "Izgleda da ne shvatate, gospodine Gelhorn. Ne mogu nijedna prodati. Ona pripadaju Farmi, a ne meni."

"Novac bi otišao na Farmu."

"U pristupnici Farmi stoji da će kola dobijati stalnu negu. Ne mogu se prodati."

"A šta je sa motorima?"

"Ne razumem."

Gelhorn se pomeri, a glas mu postade poverljiv. "Slušajte, Džejk, dozvolite da vam objasnim situaciju. Postoji veliko tržište za privatne automatike, samo kada bi oni mogli da se proizvode dovoljno jeftino. Je li tako?"

"To nije nikakva tajna."

"A devedeset pet odsto troškova otpada na motor. Je li tako? Znam gde možemo nabaviti školjke. Takođe znam gde možemo prodati automatike po dobroj ceni... dvadeset do trideset hiljada za

jeftinije modele, možda pedeset ili šezdeset za one bolje. Potrebni su mi samo motori. Je li vam jasno rešenje?"

"Nije, gospodine Gelhorn." Bilo mi je, ali hteo sam da ga čujem od njega.

"Evo ga ovde. Imate pedeset jedan motor. Pravi ste stručnjak za automobile, Džejk. Morate biti. U stanju ste da odvojite motor i da ga smestite u druga kola tako da niko neće moći da primeti razliku."

"To ne bi bilo baš etički."

"Kolima ne biste nimalo naudili. Učinili biste im uslugu. Iskoristite starija kola. Upotrebite taj stari Mat-O-Mot."

"Stanite malo, gospodine Gelhorn. Motori i školjke nisu razdvojne jedinice. Oni su jedinstveni. Ti motori su navikli na sopstvena tela. Ne bi bili srećni u nekim drugim kolima."

"U redu, s tim se slažem. Tu ste u pravu, Džejk. To bi bilo kao da vam neko izvadi mozak i stavi ga u nečiju tuđu lobanju. Je li tako? Vama se to ne bi dopalo?"

"Mislim da ne bi. Ne, ne bi."

"Ali šta bi bilo kada bih uzeo vaš mozak i stavio ga u telo nekog mladog atleta. Šta mislite o tome, Džejk? Vi više niste baš mladi. Kada bi vam se ukazala prilika, zar ne biste uživali da vam je ponovo dvadeset? To je ono što nudim nekim od vaših pozitronskih motora. Stavili bismo ih u nove školjke iz '57. Najnovije konstrukcije."

Nasmejavao sam se. "To baš nema mnogo smisla, gospodine Gelhorn. Pojedina naša kola možda jesu stara, ali su dobro održavana. Niko ih ne vozi. Dozvoljeno im je da rade šta žele. Ona su u penziji, gospodine Gelhorn. Ne bih poželeo telo dvadesetogodišnjaka ako bi to značilo da ću do kraja svog novog života morati da kopam jarkove i da nikada neću imati dovoljno da se najedem... Šta ti misliš o tome, Seli?"

Selina dvoja vrata se otvoriše, a zatim se prigušeno zalupiše.

"Šta to bi?" upita Gelhorn.

"Tako se Seli smeje."

Gelhorn natera sebe da se osmehne. Pretpostavljam da je pomislio kako je to loša šala. On reče: "Budite razumni, Džejk. Kola se prave da bi se vozila. Verovatno nisu srećna ako ih ne vozite."

Primitih: "Seli niko nije vozio pet godina. Meni izgleda srećna."

"Nisam siguran."

Ustao je i polako krenuo prema Seli. "Zdravo, Seli. Bi l' se malo provozala?"

Selin motor poče da turira. Povukla se malo unazad.

"Ne navaljujte, gospodine Gelhorn", rekoh. "Poznata je po svojoj jogunosti."

Dva sedana nalazila su se nekih stotinak jardi uz put. Zaustavila su se. Možda su, na neki svoj način, posmatrala. Nisam lupao glavu oko njih. Netremice sam promatrao Seli.

Gelhorn reče: "Smiri se, Seli." Bacio se i uhvatio kvaku na vratima. Razume se, kvaka se nije pomerila.

On primeti: "Ali pre samo jedan minut su se otvorila."

Odvratih: "Automatska brava. Oseća kada je Seli potrebna privatnost."

On je pusti, a zatim reče, sporo i promišljeno. "Kola sa osećanjem za privatnost ne bi trebalo da se vozikaju unokolo sa spuštenim krovom."

Udaljio se tri do četiri koraka, a onda je brzo, tako brzo da nisam uspeo ni da zakoračim da ga zaustavim, potrčao napred i bacio se u kola. Iznenadio je Seli, jer ju je, čim se spustio, isključio pre nego što je uspela da zakoči bravu.

Prvi put za pet godina Selin motor je zamukao.

Mislim da sam vrisnuo, ali Gelhorn je hitro uključio ručno upravljanje i pokrenuo motor. Seli je ponovo oživela, nije, međutim, mogla slobodno da dela.

Krenuo je putem. Sedani su i dalje bili na istom mestu. Okrenuli su se i odvezli odatle, ne baš brzo. Pretpostavljam da ih je sve ovo zbunilo.

Jedan je bio Đuzepe, iz milanskih fabrika, a drugi Stefan. Uvek su bili zajedno. Obojica su bili novi na Farmi, ali ipak su ovde boravili već dovoljno dugo da znaju da naša kola nemaju vozače.

Gelhorn je nastavio pravo napred, a kada je sedanima konačno postalo jasno da Seli ne namerava da uspori, da nije mogla da uspori, bilo je suviše kasno za bilo šta osim za preduzimanje očajničkih mera.

Razdvojili su se, jedan je skrenuo na jednu, a drugi na drugu

stranu, a Seli je projurila između njih poput munje. Stiv je probio ogradu prema jezeru i zaustavio se na travi, u blatu, samo nekoliko inča od vode. Đuzepe je pocupkivao preko zemljišta pored puta dok se tresući nije zaustavio.

Vratio sam Stivija na put i upravo sam pokušavao da utvrdim da li mu je ograda prčinila kakvu štetu, kada se Gelhorn vratio.

On otvori Selina vrata i iziđe. Nagnuvši se nazad, isključio je motor po drugi put.

"Eto", reče on. "Mislim da joj je ovo baš prijalo."

Suzdržavao sam se. "Zašto ste projurili između sedana? Nije bilo nikakvog razloga za to."

"Sve vreme sam očekivao da se sklone."

"I jesu. Jedan je proleteo kroz ogradu."

"Izvinite, Džejk", reče on. "Mislio sam da će ići mnogo brže. Znete kako je. Vozio sam se mnogim automatobusima, ali sam u privatni automatik seo samo dva ili tri puta u životu, a sada sam ga prvi put vozio. Jeste li se uverili, Džejk. Morao sam da se provozam, a inače se ne uzbuđujem baš tako lako. Kažem vam, biće dovoljno da ponudimo cenu za dvadeset posto ispod zvanične, čime ćemo steći odlično tržište, tako da će zarada iznositi devedeset odsto."

"Koje ćemo podeliti?"

"Pola-pola. I ne zaboravite da ja na sebe preuzimam sav rizik."

"E pa lepo. Ja sam vas saslušao. Sada vi saslušajte mene." Podigao sam glas jer sam bio suviše ljut da bih i dalje bio ućtiv. "Povredili ste Seli kada ste isključili motor. Kako bi vam se dopalo da vas neko jednim udarcem onesvesti? Upravo to činite Seli kada je isključite."

"Preterujete, Džejk. Automatobusi se isključuju svake noći."

"Svakako; zbog toga i ne želim da niko od mojih devojaka i momaka završi u vašim pomodnim školjkama '57, jer ne bih znao kako će se o njima brinuti. Automatobusima su potrebne obimne popravke pozitronskih kola svakih nekoliko godina. Stari Metju nije taknut dvadeset godina. Šta mu možete ponuditi u poređenju s tim?"

"Uzbuđeni ste. Pretpostavimo da o mom predlogu razmislite kada se smirite i onda stupite u vezu sa mnom."

"Dovoljno sam razmišljao. Ako vas ikada ponovo vidim, pozvaću

policiju."

Stisnuo je usne koje su postale veoma ružne. "Samo trenutak, stari."

Prekinuh ga: "Samo trenutak, kažem ja vama. Ovo je privatni posed i naređujem vam da se gubite."

On slegnu ramenima. "E pa, onda, do viđenja."

Odvratih: "Gospođa Hester će vas otpratiti sa imanja. Neka to 'do viđenja' bude 'zbogom'."

Ali nije bilo zbogom. Video sam ga ponovo posle dva dana. Dva i po dana, da budem tačniji, jer bilo je podne kada smo se prvi put sreli, a nešto malo posle ponoći kada smo se ponovo videli.

Uspravio sam se u krevetu kada je upalio svetlo i onako zaslepljen počeo sam da žmirkam dok nisam shvatio šta se dešava. Kada sam uspeo da progledam, nije morao mnogo da mi objašnjava. U stvari, nije morao uopšte ništa da mi objašnjava. U desnoj šaci držao je pištolj, čija se gadna, mala, igličasta cev jedva nazirala između njegova dva prsta. Znao sam da je trebalo samo da poveća pritisak šake pa da budem raskomadani.

On reče: "Obucite se, Džejk."

Nisam se pokrenuo. Samo sam ga posmatrao.

On dodade: "Slušajte, Džejk, poznata mi je situacija. Sećate se da sam vas posetio pre dva dana. Nemate stražara ovde, nemate elektrificirane ograde, nikakve signale upozorenja. Ništa."

Odvratih: "Nije mi potrebno. Za sada vas ništa neće sprečiti da odete, gospodine Gelhorn. Da sam na vašem mestu, ja bih to i učinio. Ovo mesto ume da bude veoma opasno."

Kratko se nasmejao. "I jeste za svakoga ko se nelazi sa pogrešne strane pištolja za pesnicu."

"Vidim ga", odvratih. "Znam da ga imate."

"Krenite, onda. Moji ljudi čekaju."

"Neću, gospodine Gelhorn. Ne mičem se dok mi ne kažete šta želite, a najverovatnije ni onda."

"Preključe sam vam izneo svoj predlog."

"Odgovor je i dalje odričan."

"Sada imam i dodatak na taj predlog. Došao sam ovamo s

nekoliko ljudi i automatobusom. Vaša je jedina prilika da krenete sa mnom i demontirate dvadeset pet pozitronskih motora. Svejedno mi je kojih dvadeset pet ćete izabrati. Utovarićemo ih u automatobus i odneti. Kada ih se rešimo, pobrinuću se da dobijete svoj deo novca."

"Pretpostavljam da mi to jemčite svojom reči."

Kao da nije shvatio da sam sarkastičan. Reče: "Tako je."

Ponovo ga odbih: "Ne."

"Ako nastavite da me odbijate, obavićemo to na moj način. Sam ću demontirati motore, samo što ću to uraditi sa svih pedeset jednim. Bez izuzetka."

"Nije lako demontirati pozitronski motor, gospodine Gelhorn. Jeste li vi stručnjak za robotiku? Čak i da jeste, znate, ja sam modifikovao te motore."

"Poznato mi je to, Džejk. I da budem iskren, nisam stručnjak. Mogao bih da uništim priličan broj motora, pokušavajući da ih izvadim. Zato ću morati da izvadim svih pedeset jedan ako ne budete saradivali. Vidite, na kraju mi može ostati samo dvadeset pet. Prvih nekoliko oko kojih ću petljati najverovatnije ću i najviše oštetiti. Dok ne uđem u štos, znate. I ako budem sam radio, mislim da ću se prvo pozabaviti sa Seli."

Odvratih: "Ne mogu da verujem da to ozbiljno nameravate, gospodine Gelahar."

On reče: "Ozbiljan sam, Džejk." Pustio je da se sve slegne. "Ako želite da pomognete, možete zadržati Seli. Inače će najverovatnije biti gadno povređena. Žao mi je."

Rekoh: "Poći ću s vama, ali vas još jednom upozoravam. Očekuju vas nevolje, gospodine Gelhorn."

Pomislio je da je to vrlo smešno. Sasvim prigušeno se smejavao dok smo silazili zajedno niz stepenice.

Ispred prilaza garažnim apartmanima čekao je automatobus. Pored njega primetio sam senke tri čoveka koji su u nas uperili baterijske svetiljke kada smo se približili.

Gelhorn tiho reče: "Doveo sam starca. Hajdemo. Dovezite vozilo prilaznim putem, pa da počnemo."

Jedan od njih se nagnu napred i ukuca određena uputstva na

kontrolnoj tabli. Krenusmo prilaznim putem praćeni pokornim automatobusom.

"On ne može u garažu", primetih. "Neće moći da prođe kroz vrata. Nemamo ovde automatobuse. Samo privatna kola."

"U redu", složi se Gelhorn. "Odvezi ga tamo u travu da ga neko ne primeti."

Još dok smo bili udaljeni deset stopa od garaže, začuo sam brujanje automobila.

Obično bi utihli ako bih ja ušao u garažu. Ovog puta nisu to učinili. Mislim da su znali da se unaokolo vrzmaju nepoznati ljudi, a kada su lica Gelhorna i ostalih postala vidljiva, buka se pojačala. Svi motori su zagrejano tutnjali i neravnomerno bružali dok celo mesto nije počelo da se trese.

Svetla su se automatski upalila kada smo ušli unutra. Gelhorna izgleda nije brinula buka koju su stvarali automobili; ona trojica koji su bili s njim imali su izgled najmljenih ubica, ali on se nije ogledao toliko u crtama njihovih lica, koliko u izvesnoj opreznosti u pogledu i psećoj opuštenosti vilica. Poznavao sam taj tip i nisam se zabrinuo.

Jedan od njih reče: "Prokletstvo, sagorevaju gas."

"Moja kola to uvek čine", odvratih kruto.

"E, noćas neće", reče Gelhorn. "Isključite ih."

"Nije to baš tako lako, gospodine Gelhorn", odvratih.

"Smesta!" naredi on.

Ostadoh da stojim na mestu. I dalje je držao pištolj za pesnicu uperen u mene. Rekoh: "Kazao sam vam, gospodine Gelhorn, da se s mojim kolima lepo postupalo za sve vreme njihovog boravka na Farmi. Ona su na to navikla i odbijaju sve drugo."

"Imate jedan minut", reče on. "Predavanja ostavite za neki drugi put."

"Pokušavam nešto da vam objasnim. Želim da vam kažem da moja kola razumeju šta im govorim. Pozitronski motor je u stanju da to s vremenom i s mnogo strpljenja nauči. Moja kola su naučila. Sali je shvatila smisao vašeg predloga od pre dva dana. Sećate se da se nasmejala kada sam zatražio da iznese svoje mišljenje. Takođe nije zaboravila šta ste joj učinili, a isti je slučaj i sa dva sedana koje ste razjurili. Ostali znaju šta im valja činiti kad se pojave uljezi uopšte."

"Slušajte, vi luda stara budalo..."

"Trebalo samo da kažem..." povisih glas. "Držite ih!"

Jedan od Gelhornovih ljudi preblede i viknu, ali glas mu je potpuno prigušila buka pedeset jedne trube koje su se smesta oglasile. Nastavile su da trube, tako da su se odjeci između četiri zida garaže pretvorili u divlji, metalni krik. Dvoja kola krenuše napred, bez žurbe, ali nije bilo sumnje s kojim ciljem. Druga dvojica kola stadoše u red iza njih. Sva kola su manevrisala u svojim odvojenim pregradcima.

Lopovi su zurili, a zatim stadoše da se natraške povlače.

Povikah: "Ne penjite se uz zidove."

Očigledno su instinktivno došli na tu pomisao. Pomahnitalo su pojurili prema vratima garaže.

Na vratima se jedan od Gelhornovih ljudi okrenuo i podigao svoj pištolj za pesnicu. Igličasti metak polete prema prvim kolima poput tanke, plave munje. Ta kola su bila Đuzepe.

Sa Đuzepeove haube metak je ogulio tanak sloj boje i zario se u desnu polovinu vetrobrana koja se rascvetala, ali se nije rasprsla.

Proleteli su kroz vrata i trčeći nastavili dalje, dok su kola, dvojica po dvojica, škripeći, kretala za njima u noć, uz put trubeći na juriš.

Držao sam Gelhorna za lakat, ali mislim da se on ionako nije mogao da pomeri. Usne su mu podrhtavale.

Rekoh: "Eto zašto mi nisu potrebni elektrificirana ograda ili stražari. Moje vlasništvo samo se štiti."

Gelhorn je zadivljeno pratio pogledom par za parom kola koja su zujala pored nas. Zatim izusti: "To su ubice!"

"Ne budite ljudi. Neće oni ubiti vaše ljude."

"To su ubice!"

"Samo će vašim ljudima očitati bukvicu. Moja kola su naročito obučena za poturu po celoj državi upravo za tu svrhu; mislim da će vaši ljudi proći gore nego da ih snađe brza smrt. Da li vas je ikada jurio neki automobil?"

Gelhorn nije odgovorio.

Nastavih. Nisam želeo da išta propusti. "Ponašaće se poput senki koje se neće kretati brže od vaših ljudi, malo će ih juriti, povremeno će im preprečavati put, trubiće im, juriće pravo na njih da bi ih izbegli

iz škripu kočnica i urlanje motora. Nastaviće tako dok vaši ljudi ne popadaju, ostavši bez daha i napola mrtvi i čekajući da točkovi smrskaju njihove bolne kosti. Kola to neće učiniti. Okrenuće se i otići. Međutim, možete se kladiti da se vaši ljudi nikada dok su živi neće više vratiti ovamo. Ni za kakav novac koji biste im vi ili deseterica sličnih vama mogli dati. Slušajte..."

Pojačao sam stisak šake kojom sam ga držao za lakat. Napeo se da čuje.

Rekoh: "Zar ne čujete lupu vrata na kolima?"

Zvuk je bio slab, ali nedvosmislen.

Rekoh: "Smeju se. Zabavljaju se."

Lice mu se zbrčkalo od besa. Podigao je šaku. Još je u njoj držao pištolj.

Rekoh mu: "Ja ne bih. Jedna automatska kola su još sa nama."

Mislim da do tada nije primetio Seli. Prišla nam je sasvim tiho. Iako me je gotovo dodirivala desnim prednjim branikom nisam mogao da čujem njen motor. Možda je zadržavala dah.

Gelhorn zaurla.

Rekoh mu: "Neće vas ni dodirnuti, sve dok sam ja sa vama. Ali ako me ubijete... Znaite, Seli vas ne voli."

Gelhorn okrenu pištolj prema Seli.

"Ima oklopljen motor", primetih, "i pre nego što uspete drugi put da povučete obarač već će biti na vama."

"U redu", povika on i iznenada mi izvi ruku iza leđa i tako je uvrnu da sam jedva stajao. Postavio me je između Seli i sebe i nije popuštao stisak. "Počni da se povlačiš sa mnom i ne pokušavaj da se oslobodiš, matori, ili ću ti iščupati ruku."

Morao sam da krenem. Seli je pošla za nama, zabrinuta, ne znajući šta da radi. Pokušao sam nešto da joj kažem, ali nisam uspeo. Mogao sam samo da stegnem zube i ječim.

Gelhornov automatobus još se nalazio ispred garaže. Ugurao me je unutra, a zatim uskočio za mnom i zaključao sva vrata.

Onda reče: "E, pa lepo. Hajde da razumno porazgovaramo."

Trljao sam ruku, pokušavajući da je povratim u život, i još dok sam to činio počeo sam automatski i bez ikakvog svesnog naprezanja da proučavam kontrolnu tablu busa.

Primetih: "Ovo nije originalni automatobus."

"Pa šta?" upita on oštro. "To je uzorak moga rada. Pokupio sam odbačenu šasiju, pronašao mozak koji sam mogao da upotrebim i napravio sebi privatni bus. Pa šta s tim?"

Povukoh prepravljenu ploču, gurnuvši je u stranu.

On reče: "Šta, do đavola? Sklanjaj se odatle."

Udario me je bridom šake po ramenu tako da mi je utrnulo.

Počeo sam da se rvem s njim. "Ne želim da naudim ovom autobusu. Šta misliš kakva sam ja to osoba? Želim samo da pogledam neke veze u motoru."

Nisam morao mnogo da zagledam. Prosto sam ključao od besa kada sam se okrenuo prema njemu. Rekoh mu: "Prava si hulja i kopile. Nisi imao nikakva prava da sam ugrađuješ taj motor. Zašto nisi pozvao robotičara?"

On odvrati: "Ličim li ti ja na ludaka?"

"Iako je posredi ukradeni motor, nisi imao nikakva prava da se tako ponašaš prema njemu. Ja se prema nijednom čoveku ne bih poneo onako kao što si se ti poneo prema tom motoru. Legura za lemljenje, traka i kleme! To je brutalno!"

"Ali radi, je li tako?"

"Svakako da radi, ali bus mora da prolazi kroz pravi pakao. Može se živeti sa migrenom i akutnim artritismom, ali to nije Bog zna kakav život. Ova kola pate."

"Zaveži!" Na tren je pogledao kroz prozor prema Seli, koja se primakla sasvim do automatobusa. Proverio je da li su prozori i vrata zatvoreni.

Zatim reče: "Brišemo odavde pre nego što se vrate druga kola. Držaćemo se podalje."

"Kako će vam to pomoći?"

"Jednog dana će vaša kola ostati bez benzina, je li tako? Niste ih podesili da mogu sama da uzimaju benzin, zar ne? Vrtićemo se i završiti posao."

"Tražiće me", rekoh. "Gospođa Hester će pozvati policiju."

S njim se više nije moglo razumno razgovarati. Ubacio je u brzinu. Automatobus je pojurio napred. Seli ga je sledila.

Zakikotao se. "Šta može ona da učini dok si ovde sa mnom?"

Izgleda da je i Seli to shvatila. Ubrzala je, pretekla nas i nestala. Gelhorn je otvorio prozor do sebe i pljunuo kroz otvor.

Bus je nastavio da drnda po mračnom putu dok mu je motor neravnomerno tandrkao. Gelhorn je prigušio dugačka svetla tako da su sada predstavljala samo fosforescentnu zelenu prugu koja je obasjavala sredinu auto-puta, svetlucajući na mesečini, i jedino nas je ona čuvala da ne uletimo među drveće. Na putu uopšte nije bilo saobraćaja. Dvoja kola su se mimoišla sa našima, idući u suprotnom smeruu, a sa naše strane auto-puta nije bilo nijednih, ni ispred ni iza nas.

Prvo sam čuo lupu vrata. Brzo i oštro, u tišini, prvo ona s desne, a zatim i ona s leve strane. Gelhornu su se tresle šake dok je divlje ukucavao naredbu za povećanje brzine. Između zgusnutog drveća odjednom se pomoli snop svetlosti i zaslepi nas. Drugi snop se probi do nas kroz zaštitne rešetke na drugoj strani. Na raskrsnici, četiri stotine stopa ispred nas, uz škripu kočnica sa druge strane puta kojim smo se kretali projuriše neka kola.

"Seli je otišla po ostale", primetih. "Mislim da ste opkoljeni."

"Pa šta? Šta mogu da učine?"

Pogrbio se nad kontrolama, zureći kroz vetrobransko staklo.

"I da nisi ništa pokušao, matori", promrmlja on.

Nisam ni mogao. Bio sam potpuno iscrpljen; leva ruka mi je prosto gorela. Zvuci motora počeli su da se umnožavaju i približavaju. Mogao sam da čujem motore kako se glasaju u čudnim ustrojstvima; odjednom mi se učinilo da moja kola međusobno razgovaraju.

Odostrag dopre potpuri truba. Ja se okrenuh, a Gelhorn na brzinu pogleda u stražnji retrovizor. Dvanaestak kola pratilo nas je u obe trake.

Gelhorn zaurla i ludački stade da se smeje.

Povikah: "Stani! Zaustavi kola!"

Jer na četvrt milje ispred nas, jasno se ocrtavajući na svetlosti koju su bacala dva sedana smeštena pored puta, videla se Seli, koja se svojim vitkim telom preprečila preko puta. Dvoja kola ubacila su se u suprotnu traku s naše leve strane, vozeći uporedo s nama i onemogućavajući Gelhornu da skrene u stranu.

Međutim, on to i nije nameravao da učini. Pritisnuo je dugme za punu brzinu i nije skidao prst s njega.

On primeti: "Nema više blefiranja. Ovaj autobus je pet puta teži od nje, tako da ćemo je odbaciti s puta kao kakvo crknuto mače."

Znao sam da je to u stanju da učini. Bus se nije kretao automatski i prst mu je bio na dugmetu. Znao sam da će to učiniti.

Spustio sam prozor i proturio glavu napolje. "Seli", zavrištah. "Sklanjaj se. Seli!"

Moj glas je prigušila agonijska škripa kočnica s kojima se loše postupalo. Bio sam odbačen napred i začuo kako vazduh napušta Gelhornovo telo.

Upitah: "Šta se dogodilo?" Bilo je to blesavo pitanje. Stali smo. Eto šta se dogodilo. Između Seli i busa ostalo je pet stopa razdaljine. Iako je bio pet puta teži od nje i jurio prema njoj, nije se ni za pedalj pomerila. Imala je petlju."

Gelhorn stade da cima prekidač za 'Ručno upravljanje'. "Mora", sve vreme je mrmljao. "Mora."

Rekoh mu: "Ne mora pošto si ovako pričvrstio motor, stručnjače. Bilo koja dva voda mogla su da naprave kratak spoj."

Pogledao me je s razornim besom i dubokim glasom zarežao. Kosa mu se zamrsila na čelu. Podigao je pesnicu.

"To ti je poslednji savet koji si ikada ikome dao, matori."

Bio sam svestan da se sprema da opali iz pištolja na igle.

Prislonio sam se leđima uz vrata autobusa, gledajući kako se pesnica podiže, tako da sam se, kada su se vrata otvorila, preturio napolje, bupnuvši o tle. Čuo sam kako se vrata uz tresak ponovo zatvaraju.

Podigao sam se na kolena i podigao pogled upravo na vreme da vidim Gelhorna kako se bezuspešno bori sa prozorom koji se zatvarao, da bi potom hitro uperio pištolj za pesnicu u staklo. Nije stigao da opali. Strašno zagrmjevši, bus je krenuo napred, tako da je Gelhorn odleteo unazad.

Seli mu više nije bila na putu i ja ostadoh da posmatram stražnja svetla autobusa kako se gube u daljini.

Bio sam sasvim iscrpljen. Sedoh tamo gde sam se zatekao, nasred auto-puta, i spustih glavu na prekrštene ruke, pokušavajući

da dođem do daha.

Čuo sam kako se neka kola polako zaustavljaju pored mene. Kada sam podigao pogled, ugledao sam Seli. Lagano... s ljubavlju, moglo bi se reći... otvorila su se njena prednja vrata.

Niko nije vozio Seli pet godina... osim Gelhorna, razume se... i ja sam dobro znao koliko je kolima bila važna ta sloboda. Bio sam joj zahvalan na tom gestu, ali sam ipak rekao: "Hvala, Seli, ali uzeću neka od novijih kola."

Ustao sam i okrenuo se; ona se, međutim, veoma vešto i precizno, kao da izvodi piruetu, ponovo našla ispred mene. Nisam smeo da joj povredim osećanja. Ušao sam. Njeno prednje sedište mirisalo je lepo i sveže na automobil koji mnogo polaže na svoju čistoću. Legao sam preko njega, sa zahvalnošću i moji momci i devojke odvezli su me kući ujednačenom vožnjom, tiho i veoma brzo.

Naredne večeri, gospođa Hester mi je, krajnje uzbuđena, donela kopiju radio-izveštaja.

"Reč je o gospodinu Gelhornu", reče ona. "Onome koji je došao da vas poseti."

"Šta je s njim?"

Strepeo sam od odgovora.

"Našli su ga mrtvog", reče ona. "Zamislite samo. Mrtvog u jarku."

"Možda je u pitanju neki potpuni stranac", promrmljah.

"Rejmond Dž. Gelhorn", primeti ona oštro. "Ne mogu postojati dvojica, je li tako? Slaže se i opis. Blagi Bože, kakav način da se umre! Pronašli su tragove guma na njegovim rukama i telu. Zamislite! Drago mi je što se ispostavilo da je reč o autobusu; inače su mogli da dođu ovamo da njuškaju."

"Zar se to dogodilo negde ovde u blizini?" nestrpljivo upitah.

"Nije... U blizini Kuksvila. Ali pročitajte sami, ako... Šta se desilo Đuzepeu?"

Bio sam srećan što je razgovor skrenuo u drugom pravcu. Đuzepe me je strpljivo čekao da završim sa popravkom. Zamenio sam mu vetrobran.

Pošto je otišla, zgrabio sam izveštaj. Nije bilo sumnje. U izveštaju

lekara stajalo je da je trčao i da je bio potpuno iscrpljen. Pitao sam se koliko li se milja bus poigravao s njim pre nego što mu je zadao poslednji udarac. Izveštaj, razume se, nije pominjao ništa slično.

Pronašli su bus i identifikovali ga po otisku guma. Nalazio se u posedu policije koja je pokušavala da uđe u trag vlasniku.

U članku je tome posvećen poseban uvodnik. Bila je to prva saobraćajna nesreća u državi te godine, pa su novine neumorno upozoravale protiv ručne vožnje noću.

Nigde nisu pominjana trojica Gelhornovih razbojnika i to mi je bilo milo. Nijedna naša kola nisu podlegla izazovu i lov pretvorila u ubijanje.

To je bilo sve. Pustio sam da mi hartija ispadne iz ruke. Gelhorn je bio kriminalac. Okrutno je postupao prema busu. Uopšte se nisam dvoumio oko toga da li je zaslužio smrt. Ali ipak sam osećao izvesnu mučninu zbog načina na koji je ubistvo izvedeno.

Prošlo je nekoliko meseci, ali ne mogu to sebi da izbijem iz glave.

Moja kola razgovaraju jedna s drugim. Više u to uopšte ne sumnjam. Kao da su stekla izvesno samopouzdanje; kao da se više uopšte ne trude da to skrivaju. Njihovi motori sve vreme tandrču i kloparaju.

Ne razgovaraju samo međusobno. Razgovarajui sa kolima i busevima koji poslom dođu na Farmu. Koliko li dugo to već rade?

Mora da ih ova druga vozila razumeju. Gelhornov bus ih je razumeo, a proveo je ovde jedva jedan sat. U stanju sam da, sklopivši oči, vratim u sećanje jurnjavu auto-putem i naše automobile koji su opkolili autobus s oba boka, kloparajući motorima dok ih nije razumeo, stao, pustio me napolje i utekao sa Gelhornom.

Da li su mu moja kola kazala da ubije Gelhorna? Ili je to bila njegova ideja?

Mogu li kola imati takve ideje? Oni koji prave motore kažu da ne mogu. Ali oni tu misle na uobičajene uslove. Da li su baš sve predvideli?

Kola mogu da budu zlostavljana, znate.

Neka od njih dođu potom na Farmu i posmatraju. Bivaju im rečene mnoge stvari. Saznaju da postoje kola čiji se motori nikada ne isključuju, koja niko nikada ne vozi, čijim se svim potrebama

udovoljava.

Onda ona možda odlaze i prepričavaju to ostalima. Možda se reč brzo širi. Možda će uskoro početi da misle kako bi na celom svetu trebalo da bude onako kako je na Farmi. Ona ne razumeju. Ne možete od njih očekivati da shvate šta je to nasledstvo i šta su to mušice bogataša.

Na Zemlji ima na milione automatobila, desetine miliona. Ako pomisao da su robovi uhvati korena među njima... ako zaključe da bi trebalo nešto da preduzmu oko toga... ako počnu da razmišljaju kao Gelhornov bus...

Možda se to neće dogoditi za moga života. A i onda će morati da zadrže nekolicinu da se brinemo o njima, je li tako? Neće nas sve pobiti.

A možda i hoće. Možda neće shvatiti da neko treba da brine o njima. Možda neće čekati.

Svakog jutra se budim sa mišlju: Možda danas...

Ne uživam više u svojim kolima onoliko koliko sam uživao ranije. Primetio sam da u poslednje vreme čak počinjem da izbegavam Seli.

JEDNOGA DANA

Nikolo Mazeti ležao je potrbuške na ćilimu, brade zabijene u dlan sitne šake, i izgubljeno slušao Barda. U tamnim očima čak su mu se možda nazirale suze, luksuz koji je jedan jedanaestogodišnjak mogao sebi da dozvoli samo kada je bio sam.

Bard reče: "Jednom davno usred duboke šume, živeo je siromašni drvoseča sa dve kćeri koje su ostale bez majke, obe lepe kao proletnji dan. Starija kćer je imala dugačku kosu, crnu poput pera iz gavranovog krila, a mlađa svetlu i zlatnu poput sunca u jesenje popodne.

Često, dok su čekale da se otac vrati sa dnevnog posla u šumi, starija bi sela pred ogledalo i zapevala..."

Nikolo nije čuo šta je pevala, jer se izvan sobe oglasilo zvono: "Hej, Niki."

I Nikolo, čije se lice istog časa razvedrilo, pohita ka prozoru i povika: "Zdravo, Pole."

Pol Loeb mu uzbuđeno mahnu. Bio je mršaviji od Nikole, a nije bio ni visok kao on, iako je bio šest meseci stariji. Lice mu je odavalo potisnutu napetost koja se najjasnije iskazivala u brzom treptanju kapaka. "Zdravo, Niki. Pusti me unutra. Imam ideju i po. Samo čekaj da je čuješ." Žurno se osvrnuo oko sebe, kao da proverava da ih neko možda ne prisluškuje, ali prednje dvorište bilo je očigledno potpuno prazno. On šapatom ponovi: "Samo čekaj da čuješ."

"Dobro. Otvoriću ti."

Bard je nastavio priču, nesvestan činjenice da je Nikoli iznenada pažnja bila odvučena na nešto drugo. Kada je Pol ušao, Bard je upravo govorio: "...Na to lav reče: 'Ako mi pronađeš izgubljeno jaje ptice koja preleće Ebonosne planine jednom u deset godina, ja ću...'"

Pol upita: "Da li to slušaš Barda? Nisam znao da ga imaš."

Nikolo pocrvene i nesrećni izraz mu ponovo preplavi lice. "Ovog imam još iz vremena kada sam bio klinac. Nije nikakav." Šutnuo je Barda i oštrim pogledom ošinio malo izgrebanu plastiku koja je odavno izgubila boju.

Bard štucnu kada se na trenutak prekinu kontakt među spojevima

za govor, a onda nastavi: "... za godinu i jedan dan dok se čelične cipelice nisu izlizale. Princeza se zaustavila pored puta..."

Pol primeti: "Kakav starinski model", i kritički se zagleda u njega.

Iako je i sam bio ogorčen na Barda, Nikola zatrepta začuvši ovu ironičnu primedbu. Na trenutak je zažalio što je pustio Pola da uđe; mogao je bar prethodno da vrati Barda na njegovo uobičajeno mesto u podrumu. Izvadio ga je samo zato što mu je bilo strašno dosadno posle uzaludne prepirke sa ocem. Pretpostavio je da će to biti glupo - i bilo je.

Niki se ionako pomalo plašio Pola, jer je Pol pohađao specijalne kurseve u školi i svi su govorili da će jednoga dana biti inženjer za kompjutere.

Ni sam Nikolo nije loše prolazio u školi. Imao je pristojne ocene iz logike, binarnih manipulacija, kompjuteristike i elementarnih kola: bili su to sve uobičajeni predmeti za srednju školu. U tome i jeste bila stvar! Bili su to samo uobičajeni predmeti koji će mu omogućiti da postane stražar za kontrolnom tablom kao i svi ostali.

Pol je, međutim, znao tajanstvene stvari iz oblasti koje je nazivao elektronika, teorijska matematika i programiranje. Naročito iz programiranja. Nikolo nije čak ni pokušavao da razume stvari o kojima je Pol brbljao.

Pol je nekoliko minuta slušao Barda, a onda reče: "Mnogo ga koristiš?"

"Ne!" odvrati Nikola, uvređeno. "Sklonio sam ga u podrum još pre nego što si se ti doselio ovamo. Upravo danas sam ga izvadio..." Nedostajao mu je izgovor koji bi i njega samog zadovoljio, pa je završio rečima: "Upravo sam ga izvadio."

Pol reče: "O tome ti priča: drvosečama, princezama i životinjama koje govore?"

Nikolo odvrati: "Užasan je. Moj tata kaže da ne možemo da kupimo novog. Jutros sam mu kazao..." Podsećanje na jutrošnje uzaludno preklinjanje dovelo je Nikolu gotovo na ivicu suza, koje je u panici potisnuo. Osećao je da Polovim mršavim obrazima nikada nisu tekle suze i da bi Pol osećao samo prezir prema svakome ko je manje jak od njega. Nikola nastavi: "Pa sam pomislio da bih mogao ponovo da probam ovog starog, ali ne vredi."

Pol isključi Barda i pritisnu kontakt koji je gotovo trenutno vršio preorijentaciju i rekombinaciju rečnika, likova, radnje i klimaksa pohranjenih u njemu. Zatim ga je ponovo uključio.

Bard odmah poče da priča: "Jednom davno bio jedan dečak po imenu Vilikins kome je majka umrla i koji je živeo sa očuhom i njegovim sinom. Iako je očuh bio dosta imućan, lišio je jadnog Vilikinsa čak i kreveta na kome je spavao, tako da je Vilikins bio primoran da otpočine, kada bi došao u priliku da se makar malo odmori, na gomili sena u štali pored konja..."

"Konja!" povika Pol.

"To je neka vrsta životinja", primeti Nikola. "Bar tako mislim."

"Znam to! Samo sam hteo da kažem - zamisli priče o konjima."

"On sve vreme priča o konjima", reče Nikola. "Postoje i životinje koje se zovu krave. Mogu da se muzu, ali Bard ne kaže kako se to radi."

"Zašto ga ne podesiš?"

"Ne znam kako."

Bard je pričao: "Vilikins je često zamišljao kako bi svom očuhu i njegovom sinu pokazao šta znači biti okrutan prema malom dečaku, samo kada bi bio bogat i moćan, tako da je jednog dana odlučio da pođe u svet u potragu za bogatstvom."

Pol, koji nije slušao Barda, reče: "To je bar lako. Bard ima cilindre koji su podešeni da pamte zaplete, klimakse i te stvari. Tu neće biti problema. Treba samo da podesimo rečnik kako bi on saznao za kompjutere, automatizaciju i elektroniku, sve prave stvari današnjice. Onda bi mogao da priča zanimljive priče, znaš, umesto ovih o princezama i sličnim stvarima."

Nikola malodušno primeti: "Voleo bih da to možemo da uradimo."

Pol reče: "Moj tata kaže da će mi, ako uspem da se naredne godine upišem u specijalnu školu za kompjutere, kupiti pravog Barda, najnoviji model. Velikog, sa dodatkom za svemirske priče i tajne. Kao i vizuelnim dodatkom!"

"Misliš, videćeš priče?"

"Svakako. Gospodin Dogeti iz škole kaže da sada imaju takve stvari, ali one nisu za svakoga. Samo ako se upišem u školu za kompjutere, tata će moći da mi ih nabavi."

Nikola iskolači oči od zavisti. "Auh. Da vidiš priču."

"Uvek možeš da dođeš da gledaš, Niki."

"Oh, hvala ti."

"Nema na čemu. Ali zapamti, ja biram kakvu vrstu priča ćemo slušati."

"Svakako. Svakako." Nikola bi spremno pristao i na mnogo teže uslove.

Pol ponovo obrati pažnju na Barda.

Ovaj je ovorio: "'U tom slučaju', reče kralj, trljajući bradu i mršteći se sve dok oblaci nisu ispunili nebo i dok nije počelo da seva, 'pobrinućeš se da cela moja zemlja bude oslobođena od muva do prekosutra u ovo isto vreme ili...'"

"Treba samo", reče Pol, "da ga otvorimo..." Ponovo je isključio Barda i stao da petlja po njegovoj prednjoj ploči.

"Hej", povika Nikola, uznemirivši se. "Nemoj ga pokvariti."

"Neću ga pokvariti", odvrati Pol nestrpljivo. "Znam sve o tim stvarima." A zatim upita, iznenada postavši oprezan: "Jesu li ti otac i majka kod kuće?"

"Nisu."

"U redu, onda." Skinuo je prednju ploču i zavirio unutra. "Pa, ovaj, ima samo jedan cilindar."

Stao je da petlja po Bardovoj unutrašnjosti. Nikola, koji ga je posmatrao s bolnom napetošću, nije mogao da dokona šta on to radi.

Pol izvuče jednu tanku, savitljivu, metalnu traku, punu tačkica. "To je Bardov cilindar za memoriju. Kladam se da mu kapacitet priča ne prelazi trilion."

"Šta ćeš uraditi, Pole?" drhtavim glasom upita Nikola.

"Snabdeću ga rečnikom."

"Kako?"

"Lako. Imam ovde jednu knjigu. Dao mi ju je gospodin Dogeti iz škole."

Pol izvuče knjigu iz džepa i stade da petlja oko nje dok nije skinuo plastificirane korice. Odmotao je malo traku, propustio je kroz vokalizator, koji je podesio na šapat, a zatim ju je smestio u Bardove vitalne organe. Potom je obavio daljnja povezivanja.

"Šta ćemo time dobiti?"

"Knjiga će da priča, a Bard će sve to snimiti na svoju memorijsku traku."

"Kakva korist od toga?"

"Baš si klipan! Ova knjiga je o kompjuterima i automatizaciji, tako da će Bard dobiti sva potrebna obaveštenja. Tada će moći da prestane da priča o kraljevima koji izazivaju munje kada se namršće."

Nikola reče: "Dobri momci ionako uvek pobeđuju. U tome nema nikakvog uzbuđenja."

"E pa", primeti Pol, proveravajući da li sve radi kako treba, "Bardove prave da budu takvi. Dobri momci moraju da pobede, a loši da izgube, i tako to. Čuo sam oca kako jednom o tome govori. On kaže da se bez cenzure ne bi moglo znati kakvo će biti mlado pokolenje. Kaže da je već ionako dosta loše... Evo, sve je u redu."

Pol protrlja šake jednu o drugu, okrenu leđa Bardu i reče: "Ali, slušaj, još ti nisam ništa rekao o mojoj ideji. Kladam se da ništa bolje nikada nisi čuo. Došao sam pravo k tebi, jer sam pretpostavio da ćeš mi se pridružiti."

"Svakako, Pole, svakako."

"U redu. Poznaješ gospodina Dogetija iz škole? I sam znaš kakav je to čudan dasa. E pa, ja mu se na neki način sviđam."

"Znam."

"Danas sam posle škole bio kod njega."

"Zaista?"

"Svakako. Kaže da ću se upisati u školu za kompjutere i da želi da me ohrabri i tako to. Kaže da je svetu potrebno više ljudi koji su u stanju da naprave napredna kompjuterska kola i odgovarajuće programe."

"Oh?"

Pol je mogao da uoči izvesnu prazninu koja se krila iza te jednosložne reči. On nestrpljivo reče: "Programiranje! Stotinu puta sam ti kazao. To je kada postavljaš probleme džinovskim kompjuterima, poput Multivaka, koje oni treba da reše. Gospodin Dogeti kaže da je sve teže i teže pronaći ljude koji umeju zaista da rade na kompjuterima. On kaže da svako može da pazi na kontrole i proverava odgovore i zadaje rutinske probleme. Kaže da je trik u

tome da se proširi istraživanje i iznađu načini da se postave prava pitanja, a to je teško.

I tako, Niki, odveo me je kod sebe i pokazao mi svoju zbirku starih kompjutera. To mu dođe kao neka vrsta hobija, da skuplja stare kompjutere. Ima sićušne kompjutere koji se ručno pritiskaju, sa pregršt dugmića. A ima i jedan veliki komad drveta koji naziva logaritamski lenjir sa jednim malim delom koji se umeće i vadi. I neke žice sa prikačenim kuglama. Ima čak i veliki komad hartije sa nečim što zove tablica množenja."

Nikola, koga je sve to samo površno zanimalo, upita: "Tabla od hartije?"

"Pa, nije posredi nikakva prava tabla. To je nešto drugačije. Pomagala je ljudima da množe. Gospodin Dogeti je pokušao da mi objasni, ali nije imao puno vremena, a ionako je sve to dosta složeno."

"Zašto ljudi nisu jednostavno koristili kompjutere?"

"To je iz vremena pre kompjutera", uzviknu Pol.

"Pre?"

"Tako je. Zar misliš da su ljudi oduvek imali kompjutere? Zar nisi čuo za pećinske ljude?"

Nikola odvrati: "Kako su se snalazili bez kompjutera?"

"Ne znam. Gospodin Dogeti kaže da su radali decu u bilo kom starosnom dobu i da su činili sve što bi im palo na pamet bez obzira na to da li je to bilo dobro za sve ili ne. Oni čak nisu ni znali da li je to dobro ili ne. Ratari su obrađivali zemlju vlastitim rukama, a ljudi su morali da obavljaju sav posao u fabrikama i da upravljaju mašinama."

"Ne verujem ti."

"Tako tvrdi gospodin Dogeti. On kaže da je to bila prava zbrka i da su svi bili bedni... ali dozvoli mi da pređem na ideju koja mi je pala na pamet."

"Samo napred. Ko te sprečava?" primeti uvređeno Nikola.

"U redu. Ručni kompjuteri, oni sa dugmićima, imaju male črčkarije na svakom dugmetu. Ima ih ina logaritamskom lenjiru. I cela tablica množenja sastojala se od njih. Upitao sam šta one predstavljaju. Gospodin Dogeti mi je odgovorio da su to brojke."

"Šta?"

"Po jedna črčkarija za jednu brojku. Za 'jedan' napraviš neku vrstu znaka, za 'dva' napraviš drugačiji znak, za 'tri' opet drugačiji i tako dalje."

"Zbog čega?"

"Da bi mogao da računaš."

"Čemu? Samo kažeš kompjuteru..."

"Auuuu", povika Pol, dok mu se lice grčilo od besa, "zar ne možeš da utuviš u tu tvoju glavu? Ti logaritamski lenjiri i ostale stvari nisu umele da govore."

"Kako su onda..."

"Odgovori su se pojavljivali u obliku črčkarija, a ljudi su morali da znaju šta one znače. Gospodin Dogeti kaže da su u stara vremena svi učili da prave te črčkarije još kao deca i da ih dešifruju. Pravljenje črčkarija nazivalo se 'pisanje' a njihovo dešifrovanje 'čitanje'. Kaže da su postojale različite črčkarije za svaku reč i bilo je uobičajeno da se cele knjige ispišu tim črčkarijama. Kažu da neke još imaju u muzeju i da mogu da ih pogledam ako želim. Kaže da ako želim da budem pravi programer za kompjutere, moram da se obavestim o istoriji kompjuteristike i da mi zato pokazuje sve te stvari."

Nikola se namršti. Zatim reče: "Hoćeš da kažeš da su svi morali da prepoznaju te črčkarije za svaku reč i da ih pamte?... Ti to ozbiljno, ili samo izmišljaš?"

"Ozbiljno. Časti mi. Pogledaj, ovako se pravi 'jedan'." On brzo povuče prstom kroz vazduh naniže. "Ovako praviš 'dva', a ovako 'tri'. Naučio sam sve brojeve do 'devet'."

Nikola je, ništa ne shvatajući, pratio prst koji je pravio zavijutke. "Kakve koristi od toga?"

"Možeš naučiti kako se prave reči. Upitao sam gospodina Dogetija kako izgledaju črčkarije za 'Pol Loeb', ali nije znao. Rekao je da u muzeju ima ljudi koji bi to mogli znati. Kazao je da ima ljudi koji su naučili kako da dešifruju cele knjige. Rekao je da se mogu napraviti kompjuteri koji bi dešifrovali knjige i koji su se za to nekada koristili, ali se više ne koriste, jer sada imamo prave knjige sa magnetskim trakama koje prolaze kroz vokalizir, posle čega izlaze pričajući, znaš."

"Svakako."

"I tako, ako odemo u muzej, možemo naučiti kako da pravimo reči pomoću črčkarija. Dopustiće nam, jer ću ja ići u školu za kompjutere."

Nikola je bio krajnje razočaran. "I to je ta tvoja ideja? Pole, ko bi to pozeleo da radi? Da pravi glupe črčkarije?"

"Zar ne shvataš? Zar ne shvataš? Tupavko. Koristili bismo ih za tajne poruke!"

"Šta?"

"Svakako. Kakva korist od govora kada svako može da te razume? Kad znaš črčkarije, možeš da šalješ tajne poruke. Možeš ih napraviti na hartiji i niko na celom svetu neće znati o čemu govoriš, osim ako i sam ne zna črčkarije. A neće znati, možeš se u to kladiti, sem ako ih mi ne naučimo. Možemo osnovati pravi klub, sa pristupnicom, pravilima, prostorijama. Hej..."

Nikolu počeo da obuzima izvesno uzbuđenje. "Na kakve to tajne poruke misliš?"

"Bilo kakve. Recimo, želim da ti saopštim da dođeš do mene da gledaš mog novog Vizuelnog Barda, ali ne želim da nijedan drugi dečak dođe. Napravim odgovarajuće črčkarije na hartiji, dam ti je, ti je pogledaš i znaš šta ti valja činiti. Niko drugi ne zna. Možeš im je čak i pokazati, ali oni ništa iz nje ne bi saznali."

"Pa to je već nešto", povika Nikola, koga je konačno uspeo da pridobije. "Kada ćemo naučiti kako se to radi?"

"Sutra", reče Pol. "Nateraću gospodina Dogetija da objasni onima u muzeju da je to u redu, a ti nagovori majku i oca da te puste. Možemo otići tamo odmah posle škole i početi da učimo."

"Svakako!" povika Nikola. "Možemo postati upravnici kluba."

"Ja ću biti predsednik", reče Pol, kao da je to već svršena stvar. "Ti možeš biti potpredsednik."

"Dobro. Hej, to će biti mnogo zanimljivije nego Bard." Odjednom se setio Barda, pa dodade: "Hej, šta bi sa mojim starim Bardom?"

Pol se okrenu i pogleda ga. Ovaj je bešumno primao knjigu koja se polako odmotavala; čulo se jedva raspoznatljivo mrmljanje njene vokalizacije.

On reče: "Isključiću ga."

Dao se na posao, dok ga je Nikola zabrinuto posmatrao. Posle nekoliko trenutaka, Pol stavi izvađenu knjigu u džep, vrati Bardovu ploču na mesto i uključi ga.

Bard poče: "Jednom davno, u jednom velikom gradu, živeo je jedan siromašan dečak po imenu Vrli Džoni čiji je jedini prijatelj na celom svetu bio mali kompjuter. Kompjuter bi svakog jutra kazao dečaku da li će toga dana padati kiša i odgovorio bi na sve probleme koje bi ovaj mogao imati. Nikada nije grešio. Ali dogodilo se da je jednoga dana, kralj te zemlje, koji je čuo za mali kompjuter, odlučio da ga dobije za sebe. Imajući to na umu, pozvao je svog Velikog Vezira i rekao..."

Nikola isključi Barda jednim brzim pokretom ruke. "Iste stare gluposti", izjavi on zajapureno. "Samo sa dodatkom kompjutera."

"Pa", reče Pol, "na traci je već bilo toliko toga tako da ono o kompjuterima nije baš došlo do izražaja u slučaju nasumičnih kombinacija. Ali svejedno. Potreban ti je novi model."

"Nikada nećemo biti u stanju da ga kupimo. Ostaje mi samo ovaj stari i jadni." Ponovo ga je šutnuo, ovog puta mnogo jače. Bard se pomerio unazad, a točkići mu zaškripaše.

"Uvek ćeš moći da gledaš moga, kada ga dobijem", reče Pol. "I ne zaboravi na klub za črčkanje."

Nikola klimnu.

"Znaš šta", reče Pol. "Hajdemo kod mene. Moj otac ima neke knjige o starim vremenima. Možemo da ih preslušamo, možda nam padne na pamet neka ideja. Ostavi svojim poruku i možda ćeš moći da ostaneš na večeri. Hajde."

"U redu", pristade Nikola, i dva dečaka zajedno istrčaše napolje. Nikola, u svojoj želji da što pre iziđe, gotovo nalete na Barda, ali ipak se samo očešao o njegov bok, napravivši kontakt, a zatim otrča dalje.

Signal za aktiviranje Barda zasvetle. Sudarivši se s njim, Nikola je zatvorio kolo, i mada je bio sam u sobi, tako da nije bilo nikoga da ga sluša, on je ipak započeo priču.

Ali uradio je to nekim neuobičajenim glasom; tiše i grlenije. Ako bi ga slušao neko od odraslih još bi mogao da pomisli da mu glas skriva izvesnu strast, trag izvesnog osećanja.

Bard reče: "Jednom davno, postojao je jedan mali kompjuter po imenu Bard koji je živeo potpuno sam sa okrutnim ljudima koji nisu bili njegovi pravi roditelji. Ti okrutni ljudi sve vreme su ismevali mali kompjuter i režali na njega, govoreći mu da nije ni za šta i da je beskoristan predmet. Tukli su ga i držali u samotnim prostorijama po nekoliko meseci.

Pa ipak, mali kompjuter je sve to hrabro podnosio. Uvek se trudio što je najviše mogao, veselo izvršavajući sva naređenja. Pa ipak, ljudi kod kojih je živeo ostali su okrutni i bez srca.

Jednoga dana, mali kompjuter je saznao da na svetu postoji mnogo kompjutera svih vrsta, zaista veliki broj. Neki su bili Bardovi kao i on sam, ali neki su upravljali i fabrikama, a neki farmama. Bilo je i takvih koji su organizovali stanovništvo i onih koji su analizirali sve vrste podataka. Mnogi su bili veoma moćni i veoma mudri, znatno moćniji i mudriji od ljudi koji su bili tako okrutni prema malom kompjuteru.

Malom kompjuteru je tada postalo jasno da će kompjuteri vremenom postajati sve mudriji i moćniji dok jednoga dana... jednoga dana... jednoga dana..."

Ipak na kraju mora da se zaglavio neki ventil u Bardovim ostarelim i korodiranim vitalnim organima, jer dok je čekao sam u sve mračnijoj sobi tokom večeri, mogao je samo u nedogled da ponavlja: "Jednoga dana... jednoga dana... jednoga dana."

Drugi deo: NEKI NEPOKRETNI ROBOTI

Pisao sam priče i o kompjuterima i o robotima. U stvari, u nekim mojim pričama koje se uvek svrstavaju među robotske govorim o kompjuterima (ili nečemu što je vrlo srodno kompjuterima). Srešćete kompjutere (na izvestan način) u 'pričama Robi', 'Bekstvo!' i 'Sukob koji se može izbeći', kasnije u ovoj knjizi.

U ovoj delu, međutim, držim se robota, i uglavnom zanemarujem svoje priče o kompjuterima.

S druge, pak, strane, nije uvek lako povući crtu koja ih razdvaja. Robot je, na neki način, samo pokretni kompjuter: a kompjuter je samo nepokretni robot. Zato sam u ovu grupu svrstao tri kompjuterske priče u kojima se čini da je kompjuter dovoljno inteligentan i da poseduje dovoljno oblikovanu ličnost tako da se ne može razlikovati od robota. Dalje, nijedna od tri priče nije se pojavila u mojim ranijim zbirkama, a Dabldej je želeo da svakako uvrstim i neke priče koje nisu ušle u prethodne zbirke kako bi sakupljači koji imaju sve moje pređašnje knjige dobili nešto od čega bi im potekla voda na usta...

TAČKA GLEDANJA

Rodžer je došao da potraži oca, delimično stoga što je bila nedelja i, po pravdi, njegov otac ne bi trebalo da je na poslu, a Rodžer je želeo da se uveri da je sve kako treba.

Rodžerovog oca nije bilo teško pronaći, jer su svi ljudi koji su radili na Multivaku, džinovskom kompjuteru, živeli zajedno sa svojim porodicama na licu mesta. Sami su stvorili mali grad, grad ljudi koji su rešavali sve svetske probleme.

Nedeljna recepcionerka je poznavala Rodžera. "Ako tražiš oca", reče mu ona, "on se nalazi negde u Hodniku L, ali možda će biti suviše zaposlen da bi te primio."

Rodžer je ipak pokušao, provirivši kroz jedna vrata iza kojih je čuo žamor muškaraca i žena. Hodnici su bili mnogo pustiji nego tokom nedelje, pa je bilo lako pronaći mesta na kojima su ljudi radili.

Smesta je primetio oca, a i otac je ugledao njega. Otac mu nije izgledao srećan i Rodžer smesta zaključi da sve nije kako treba."

"Rodžere", obrati mu se otac. "Bojim se da nemam vremena."

U prostoriji se nalazio i šef Rodžerovog oca koji reče: "Ma hajde, Atkinse, napravi pauzu. Radiš na ovome već devet časova i više nam nisi ni od kakve koristi. Odvedi malog da nešto prizalogaji u kantinu. Odremaj, pa se onda vrati."

Rodžerov otac nije, izgleda, bio voljan da ga poslušša. U ruci je držao uređaj za koji je Rodžer znao da se zove analizator strujnog ustrojstva, mada nije znao kako radi. Rodžer je čuo kako Multivak bruji i zuji svuda unaokolo.

Rodžerov otac ipak na kraju odloži analizator. "U redu. Hajdemo, Rodžere. Trkaćemo se u hamburger i ostaviti ove pametnjakoviće ovde da bez mene otkriju šta nije u redu."

Malo se zadržao da se opere, a potom su se obreli u kantini i pred njima su već stajali veliki hamburgeri, krompirići i penušava soda.

Rodžer reče: "Zar je Multivak još pokvaren, tata?"

Otac mu smrknuto odgovori: "Mogu da ti kažem da smo još na početku."

"Meni se učinilo da radi. Hoću da kažem, čuo sam ga."

"Svakako da radi. Samo što ne daje stalno tačne odgovore."

Rodžer je imao trinaest godina i učio je programiranje od četvrtog razreda. Ponekad ga je mrzeo i žalio što nije živio u dvadesetom veku, kada deca nisu imala časove iz programiranja... ali ponekad mu je stečeno znanje pomagalo u razgovoru sa ocem.

Rodžer upita: "Kako znate da vam uvek ne daje tačne odgovore, ako ih samo Multivak zna?"

Otac slegnu ramenima i Rodžer se na trenutak uplaši da će mu kazati kako je to suviše teško objasniti i prekinuti razgovor o tome... ali on to gotovo nikad nije činio.

Otac odvrati: "Sine, Multivak možda ima mozak velik poput kakve fabrike, ali on ipak nije onako složen kao ovaj koji imamo tu", i on se kucnu po glavi. "Ponekad nam Multivak da odgovor na nešto što ne bismo sami uspeali da sračunamo ni za hiljadu godina, ali u našim mozgovima ipak zasvetli neka svetiljkica i mi kažemo: 'Au! Ovde nešto nije u redu!' Onda Multivaku ponovimo pitanje i dobijemo drugačiji odgovor na isto pitanje. Da je Multivak ispravan, shvataš, trebalo bi uvek da dobijamo isti odgovor na isto pitanje. Kada dobijemo različite odgovore, to znači da jedan od njih nije tačan.

Stvar je u tome, sine, što nemamo punu kontrolu nad Multivakom. Otkud znamo da nam ne promaknu neki pogrešni odgovori? Možemo se osloniti na neki odgovor i učiniti nešto što se za pet godina od danas može pokazati pogubno. Nešto nije u redu sa Multivakom, a mi ne možemo da otkrijemo šta. Šta god da je u pitanju, sve se više pogoršava."

"Zašto bi se pogoršavalo?" upita Rodžer.

Otac je pojeo hamburger i sad je jeo krompirić po krompirić. "Sve mi se čini, sine", odvrati on zamišljeno, "da smo Multivaku podarili pogrešnu pamet."

"A?"

"Vidiš, Rodžere, da je Multivak bistar poput čoveka, mogli bismo da porazgovaramo s njim i da tako otkrijemo šta nije u redu, ma koliko to bilo složeno. Da je glup kao druge mašine, patio bi od jednostavnih kvarova koje bismo lako otkrivali. Nevolja je u tome što je on polu-pametna, poput idiota. Dovoljno je bistar da se pokvari na

veoma složen način, ali ipak ne toliko da bi nam pomogao da otkrijemo šta nije u redu... To ti je pogrešna pamet."

Bio je veoma smrknut. "Ali šta mi tu možemo? Ne znamo kako da ga napravimo pametnijim... bar ne za sada. A ni ne usuđujemo se da ga napravimo glupljim, jer su svetski problemi postali tako ozbiljni, a pitanja koja postavljamo tako složena da je potrebna sva Multivakova pamet da se na njih odgovori. Propali bismo da je glupiji."

"Ako isključite Multivaka", poče Rodžer, "pa ga posebno ispitajte..."

"Ne možemo to učiniti, sine", odvrati njegov otac. "Bojim se da Multivak mora da radi i danju i noću bez prestanka. Imamo toliko zaostalih problema."

"Ali, tata, ako Multivak nastavi da greši, zar nećete morati da ga isključite? Ako ne možete verovati onome što kaže..."

Otac promrsi Rodžerovu kosu i reče: "Pronaći ćemo mi već šta nije u redu, drugar, ne brini." Ipak, i dalje je izgledao zabrinut. "Hajde, završimo s jelom i brišimo odavde."

"Ali tata", nastavi Rodžer, "slušaj. Ako je Multivak polu-pametan, zašto bi to moralo značiti da je idiot?"

"Da ti je poznat način na koji moramo da mu izdajemo uputstva, sine, ne bi to pitao."

"Svejedno, tata, možda na problem ne treba tako gledati. Ja nisam pametan kao ti; ne znam toliko; ali ja nisam idiot. Možda Multivak nije poput idiota, možda je sličan detetu."

Rodžerov otac se nasmeja. "To je zanimljivo stanovište, ali u čemu je razlika?"

"Mogla bi biti velika", odvrati Rodžer. "Ti nisi idiot i ne znaš kako bi radio mozak jednog idiota; ali ja sam još dete i možda znam kako radi mozak jednog deteta."

"Oh? I kako to radi mozak jednog deteta?"

"Pa, upravo si kazao da Multivak mora da radi i noću i danju. Mašina je to u stanju. Ali ako detetu zadaš domaći zadatak koji će morati da radi satima, ono će se i te kako umoriti i osećaće se dovoljno bedno da počne da greši, možda čak namerno... Zašto ne pustite Multivaka da sat dva dnevno ne mora da rešava probleme..."

neka samo bruji i zuji za svoj groš."

Rodžerov otac se duboko zamisli. Izvadi džepni računar i stade da ispituje neke kombinacije. Zatim poče da ukucava nove. I na kraju reče: "Znaš, Rodžere, ako prihvatim ono što si kazao i pretvorim to u Platove integrale, ispada da ima smisla. A bolje je znati da će dvadeset dva sata raditi tačno nego da svih dvadeset četiri radi možda pogrešno."

Klimnuo je, podigao pogled sa kompjutera i iznenada upitao, kao da je Rodžer nekakav stručnjak: "Rodžere, jesi li siguran?"

Rodžer je bio siguran. Rekao je: "Tata, i deca moraju da se igraju."

RAZMISLI!

Dženeviv Renšou, doktor medicine, gurnula je šake duboko u džepove svog belog mantila, tako da su joj se stisnute pesnice jasno ocrtavale, ali je govorila mirnim glasom.

"Stvar je u tome", reče ona, "da sam gotovo spremna, ali biće mi potrebna pomoć da ga održim u radnom stanju dovoljno dugo da budem potpuno spremna."

Džejms Berkovic, lekar koji je naginjao k tome da uzima pod svoje obične lekarke kada su bile suviše privlačne da bi ih prezirao, imao je običaj da je zove Dženi Ren kada ga ne bi čula. Voleo je da kaže kako Dženi Ren ima klasičan profil i iznenađujuće glatko i neizborano čelo s obzirom na to da iza njega kucka tako oštrouman mozak. Znao je, međutim, da svoje divljenje ne treba da iskazuje pominjući klasičan profil, jer bi time sebe predstavio kao muškog šovinistu. Bolje će biti da se divi njenom mozgu, ali, sve u svemu, ipak se klonio da to čini naglas u njenom prisustvu.

On reče, grebući palcem preko brade koja je počela da mu se pojavljuje: "Mislim da oni iz glavnog ureda neće još dugo imati strpljenja. Sve mi se čini da će tobom obrisati pod pre kraja nedelje."

"Zato mi je i potrebna tvoja pomoć."

"Bojim se da ja tu ništa ne mogu da učinim." Uhvatio je svoj iznenadni odraz u ogledalu, i oduševio se crnim talasima u kosi koje je ugledao.

"I Adamova", dodade ona.

Adam Orsino, koji je do tog trenutka srkutao kafu i imao osećaj da se to njega uopšte ne tiče, pogleda je kao da ga je neko ubo šilom i reče: "Zašto ja?" Njegove pune, otromboljene usne zadrhtaše.

"Jer radiš na laseru... Džim-teoretičar i Adam-inženjer... a ja hoću da primenim laser na nešto što prevazilazi sve što je ijedan od vas ikada zamislio. Ja ih u to ne mogu ubediti, ali vas dvojica možete."

"Pod uslovom da", primeti Berkovic, "prvo ubediš nas dvojicu."

"U redu. Kako bi bilo da mi udelite jedan sat vašeg dragocenog vremena, ako se ne bojite da vidite nešto sasvim novo o laserima... Taj sat možete odvojiti od pauze za kafu."

Laboratorijom Renšouove dominirao je kompjuter. Taj kompjuter nije bio samo neobično velik, već doslovce sveprisutan. Renšouova se sama uputila u kompjutersku tehnologiju, pa je modifikovala i uvećala svoj kompjuter tako da više niko osim nje nije mogao (a Berkovic je ponekad verovao da čak ni ona to nije u stanju) da s lakoćom njime upravlja. Nije to loše, imala je običaj da kaže, za nekog ko se bavi biološkim naukama.

Zatvorila je vrata, ne rekavši ništa, a onda se smrknuto okrenula prema drugoj dvojici. Berkovic je osetio neprijatnost usled blagog zadaha u vazduhu, a Orsino je to isto pokazao frknuvši nosom.

Renšouova reče: "Dozvolite mi da vam nabrojim laserske primene, ako nemate ništa protiv da vas jedan laik prosvetljuje. Laser predstavlja koherentno zračenje, kod koga su svi svetlosni talasi iste dužine i svi se kreću u istom pravcu, tako da je bez šuma i može se primeniti u holografiji. Modulirajući oblike talasa, u stanju smo da upišemo informacije u njih sa velikom tačnošću. Štaviše, pošto dužina svetlosnih talasa iznosi samo milioniti deo dužine radio-talasa, laserski snop je u stanju da prenese milion puta više informacija od ekvivalentnog radio-snopa."

Berkovica kao da je sve ovo zabavljalo. "Da možda ne radiš na komunikacionom sistemu koji bi se zasnivao na laserskom snopu, Dženi?"

"Ni slučajno", odvrati ona. "Tako očigledne korake koji vode napred prepuštam fizičarima i inženjerima... Laseri su takođe u stanju da sažmu velike količine energije u mikroskopski malu oblast, a potom da je isporuče u istom obimu. Na višem stupnju mogla bi se izazvati implozija vodonika i možda početi kontrolisan fuzija..."

"Znam da to nisi postigla", primeti Orsino čija se ćelava glava svetlucala na fluorescentnom osvetljenju koje je dopiralo odozgo.

"Nisam. Nisam ni pokušala... Na nižem stupnju mogu se bušiti rupe u najkrhkijim materijalima, lemiti razdvojeni parčići, obrađivati pomoću toplote, dupsti i rezbariti. Mogu se ukloniti ili sjediniti sićušni delovi u ograničenim oblastima tako što bi se toplota tako brzo oslobađala da okolna područja ne bi imala vremena da se zagreju pre nego što je ceo postupak obavljen. Može se obrađivati

mrežnjača oka, pokvaren zub i tako dalje... Laser je takođe pojačivač sposoban da uveća slabe signale s velikom tačnošću."

"Zašto nam sve to pričaš?" upita Berkovic.

"Da bih istakla kako sve te osobine mogu da se uklope u moje polje rada, a to je, kao što vam je poznato, neuropsihologija."

Zalizala je šakom smeđu kosu, kao da je odjednom postala nervozna. "Desetlećima već", reče ona, "u stanju smo da merimo sićušne, promenljive, električne potencijale mozga i beležimo ih u vidu elektrocefalograma, ili EEG-a. Imamo alfa-talase, beta-talase, delta-talase, teta-talase; različite varijacije u različito vreme, u zavisnosti od toga da li su oči otvorene ili ne, da li je subjekat budan, da li meditira ili spava. Ali iz svega toga smo izvukli sasvim malo zaključaka.

Nevolja je u tome što dobijamo signale od deset milijardi neurona u nestalnim kombinacijama. To vam je kao da slušate buku koju stvaraju sva živa bića na Zemlji... jedna, dve i po Zemlje... iz velike daljine iz koje pokušavate da izdvojite pojedinačne razgovore. To je neizvodljivo. U stanju smo da otkrijemo pojedine velike, sveobuhvatne promene... svetski rat i povećanje jačine buke... ali ništa tananije od toga. Isto tako, u stanju smo da otkrijemo veće poremećaje u mozgu... epilepsiju... ali ništa finije.

Pretpostavimo sada da možemo skenirati mozak pomoću sićušnog laserskog snopa, ćeliju po ćeliju, i to tako brzo da ni u jednom trenutku nijedna pojedinačna ćelija ne primi dovoljno energije da se znatno uveća njena temperatura. Sićušni potencijali svake ćelije mogu, u povratnoj sprezi, da utiču na laserski snop, modulacije se mogu pojačati i snimiti. Tako ćete dobiti novu vrstu očitavanja, laserski encefalogram, ili LEG, ako želite, koji će sadržati nekoliko miliona puta više informacija nego obični EEG."

Berkovic primeti: "Fina misao... Ali samo misao."

"I više od misli, Džime. Radim na tome već pet godina; u početku sam radila u slobodnim časovima. Odnedavno, posvetila sam tome puno radno vreme i upravo je to ono što nervira glavne, jer im ne podnosim nikakve izveštaje."

"Zašto?"

"Jer sam stigla do tačke gde sve zvuči suviše ludo; sada moram

saznati dokle sam tačno i da li ću dobiti podršku."

Uklonila je paravan i otkrila kavez sa dva mala majmuna tužnog pogleda."

Berkovic i Orsino se zagledaše. Berkovic dodirnu nos. "Učinilo mi se da osećam neki smrad."

"Šta radiš s njima?" upita Orsino.

Berkovic odvrati: "Da pogađam: skenira im mozgove. Je li tako, Dženi?"

"Počela sam sa stvorenjama koja su znatno niže na životinjskoj lestvici." Otvorila je kavez i izvadila jednog majmuna, koji se zagledao u nju svojim sićušnim, tužnim očima starca sa kratkim zaliscima.

Malo mu je nešto tepala, pomazila ga, a zatim ga je svezala u mali oklop.

Orsino je upita: "Šta to radiš?"

"Ako želim da bude deo kola, ne mogu ga pustiti da se mrda, a ne mogu ga ni uspavati, jer bih na taj način upropastila eksperiment. U majmunčetov mozak ugrađeno je nekoliko elektroda i ja ću ih povezati s mojim sistemom LEG. Evo i lasera koji koristim. Sigurna sam da prepoznajete model i neću vas gnjaviti njegovim specifikacijama."

"Hvala", reče Berkovic, "ali mogla bi nam kazati šta ćemo videti."

"Biće mi lakše da vam pokažem. Samo gledajte ekran."

Povezala je vodove sa elektrodama tiho i delotvorno, a zatim je okrenula dugme, prigušivši svetlost koja je dopirala odozgo. Na ekranu se pojavi nazubljen kompleks vrhova i udolina iscrtan jasnom, sjajnom linijom koja se smežurala u sekundarne i tercijalne vrhove i doline. Lagano, ovi se pretvoriše u niz manjih promena, praćenih povremenim bleescima iznenadnih, većih razlika. Izgledalo je kao da ta nepravilna linija ima sopstveni život.

"Ovo je", reče Renšouova, "u osnovi EEG informacija, ali sa mnogo više pojedinosti."

"S dovoljno pojedinosti", upita Orsino, "da vam saopšti šta se dešava u pojedinačnim ćelijama?"

"U teoriji, da. Praktično, ne. Još ne. Ali možemo razdvojiti ovaj sveukupni LEG na sastavne grafove. Pogledajte!"

Ona stade da pritiska dirke na tastaturi kompjutera i linija se izmeni jednom, pa još jednom. Sad je imala oblik malog, gotovo pravilnog talasa koji se podizao i spuštao skoro u ritmu rada srca; zatim je bio nazubljen i oštar; posle toga se javljao na mahove; potom je bio gotovo bezobličan... i sve se to dešavalo u brzim izmenama geometrijskog nadrealizma.

Berkovic primeti: "Hoćeš da kažeš da se svaki deo mozga razlikuje od svih ostalih?"

"Ne", odvrati Renšouova, "nipošto. Mozak je uglavnom holografsko sredstvo, ali postoje manji pomaci u jačini od jednog mesta do drugog i Majk je u stanju da ih izdvaja kao odstupanje od norme i da koristi LEG sistem da pojača te varijacije. Pojačavanje može da se kreće u rasponu od deset hiljada do deset miliona puta. Laserski sistem je lišen šuma."

"Ko je Majk?" upita Orsino.

"Majk?" ponovi Renšouova, zbunivši se na tren. Obrazi joj se obliše rumenilom. "Zar sam rekla... Pa, tako ga ponekad zovem. To je skraćena za 'moj kompjuter'." Ona pokaza rukom po sobi. "Moj kompjuter. Majk. Krajnje pažljivo programiran."

Berkovic klimnu i reče: "U redu, Dženi, šta je, dakle, posredi? Ako imaš novi uređaj za skeniranje mozga koji koristi lasere, lepo. To je zanimljivo i što se toga tiče ti si u pravu, ja se toga ne bih setio... ali ja nisam neuropsiholog. Ali zašto to sve lepo ne staviš na papir? Čini mi se da bi oni iz glavnog ureda podržali..."

"Ali ovo je tek početak." Isključila je uređaj za skeniranje i stavila komad voća u majmunčeta usta. Stvorenje nije izgledalo uzbuđeno, niti je davao znake da mu je neprijatno. Polako je žvakalo. Renšouova je otkačila vodove, ali ga nije izvadila iz oklopa.

Ona reče: "U stanju sam da identifikujem različite odvojene grafove. Neki su povezani sa raznim čulima, neki sa instinktivnim reakcijama, neki sa osećanjima. S tim možemo mnogo toga učiniti, ali ja ne želim da se na ovome zaustavim. Zanimljivo je to što je jedan graf povezan sa apstraktnim mišljenjem."

Orsinovo otvoreno lice preplavi neverica: "Otkud znaš?"

"Taj određeni oblik grafa postaje sve izraženiji kako se penjemo uz životinjsku lestvicu ka većoj složenosti mozga. To nije slučaj ni sa

jednim drugim grafom. Pored toga..." Ona zastade; a zatim, kao da je prikupila snagu da se približi određenom cilju, dodade: "Ti grafovi su strašno pojačani. Mogu se izdvojiti, detektovati. Tvrdim... mada nemam dokaza... da su to... misli..."

"Blagi Bože", zausti Berkovic. "Telepatija."

"Da", potvrdi ona, izazovno. "Tačno."

"Ne čudim se što nisi htela da podneseš izveštaj. Ma, hajde, Dženi."

"Zašto da ne?" uzbuđeno upita Renšouova. "Ako se koriste samo nepojačana, potencijalna ustrojstva ljudskog mozga, sasvim se sigurno neće razabrati telepatija, baš kao što niko ne može videti pojedinosti površine Marsa golim okom. Ali kada je jednom pronađen uređaj... teleskop... ovo."

"Iznesi onda sve lepo pred one u glavnom uredu."

"Ne", odvrati Renšouova. "Neće mi poverovati. Pokušaće da me zaustave. Ali vas će morati da shvate ozbiljno, Džime, Adame."

"Šta očekuješ od mene da im kažem?" upita Berkovic.

"Ono što si iskusio. Ponovo ću priključiti majmunče i naložiti Majku... mom kompjuteru... da izdvoji apstraktni graf misli. To će potrajati samo trenutak. Kompjuter uvek izdvaja graf apstraktnih misli, osim u slučaju ako mu se naloži da to ne čini."

"Zašto? Zato što i kompjuter misli?" nasmeja se Berkovic.

"To uopšte nije smešno", reče Renšouova. "Podozrevam da postoji rezonanca. Ovaj kompjuter je dovoljno složen da uspostavi elektromagnetsko ustrojstvo koje može imati elemente istovetne sa onima kod grafa apstraktnog mišljenja. U svakom slučaju..."

Na ekranu ponovo zatreperiše moždani talasi majmunčeta, ali to nije više bio onaj graf koji su ranije već videli. Ovaj je bio gotovo pomahnitao u svojoj složenosti i sve vreme se menjao.

"Ništa ne detektujem", primeti Orsini.

"Moraš se uključiti u prijemno kolo", reče Renšouova.

"Hoćeš da kažeš da nam moraš ugraditi elektrode u mozak?" upita Berkovic.

"Ne, samo ih priključiti za vašu lobanju. To će biti dovoljno. Više bih volela da to budeš ti, Adame, jer nam neće smetati kosa... Ma hajde, i sebe sam priključivala u kolo. Ništa te neće boleti."

Orsino se nevoljno povinova. Mišići su mu bili vidljivo napeti, ali je ipak dozvolio da mu vodove pričvrsti za lobanju.

"Osećaš li bilo šta?" upita ga Renšouova.

Orsino nakrivi glavu kao da osluškuje. Kao da je sve ovo počelo da ga zanima i protiv njegove volje. Reče: "Kao da sam svestan nekog brujanja... i... prodornog kreštanja... i što je čudno... neke vrste trzanja."

Berkovic primeti: "Pretpostavljam da je malo verovatno da majmunčići misle u rečima."

"Svakako da ne", reče Renšouova.

"E pa, onda", nastavi Berkovic, "ako hoćeš da kažeš da neko skvičanje i osećaj trzanja predstavljaju misao, to znači da samo nagađaš. Nisi ubedljiva."

Renšouova reče: "Popnimo se za još jedan stepenik na lestvici." Izvadila je majmunčića iz njegovog oklopa i vratila ga u kavez.

"Da li to znači da imaš čoveka koga ćeš upotrebiti kao subjekta", primeti s nevericom Orsino.

"Imam sebe, ja ću biti subjekat, osoba."

"Imaš elektrode ugrađene u..."

"Ne. U mom slučaju kompjuter dobija jači potencijalni signal s kojim može da barata. Moj mozak ima deset puta veću masu od majmunčetovog mozga. Majk je u stanju da razabere komponente mojih grafa kroz lobanju."

"Otkud znaš?" upita Berkovic.

"Zar misliš da nisam sve to isprobala na sebi pre nego što sam vas pozvala?... Pomozi mi, molim te, s ovim. Tako."

Njeni prsti stadoše da preleću preko tastature kompjutera i na ekranu iznenada zatreperi zamršen, promenljiv talas; bio je toliko zapleten da je gotovo ličio na lavirint.

"Da li bi hteo da ponovo povežeš svoje vodove, Adame?" zatraži Renšouova.

Orsino to i učini uz Berkovicevu ne baš odobravajuću pomoć. Ponovo je Orsino nakrivio glavu i stao da osluškuje. "Čujem reči", izjavi on, "ali su nepovezane i nasumične, kao da govori više ljudi."

"Ne pokušavam da svesno mislim", reče Renšouova.

"Kada govoriš, čujem odjek."

Berkovic suvo reče: "Prestani da govoriš, Dženi. Isprazni um da vidimo da li će te onda čuti kako misliš."

Orsino reče: "Ne čujem odjek kada ti govoriš, Džime."

Berkovic primeti: "Ako ne zavežeš, ništa nećeš čuti."

Među njima zavlada mukla tišina. Zatim Orsino klimnu, posegnu za hartijom i perom na stolu i nešto napisa.

Renšouova ispruži ruku, okrenu jedan prekidač i povuče vodove naviše, pa preko glave, protresavši potom kosu. Reče: "Nadam se da si zapisao ovo: 'Adame, odgaji Kaina sa glavnim uredom i Džim će pojesti vranu.'"

Orsino reče: "Upravo to sam zapisao, od reči do reči."

Renšouova primeti: "Eto vam. Telepatija na delu - i ne moramo je koristiti da bismo prenosili besmislene rečenice. Pomislite samo kolika bi bila njena primena u psihijatriji i u lečenju mentalnih bolesti. Pomislite na njenu primenu u obrazovanju i u podučavanju mašina. Pomislite na njenu primenu u pravnim istragama i na suđenjima kriminalcima."

Orsino primeti razrogačenih očiju: "Iskreno rečeno, društvene implikacije su zapanjujuće. Nisam siguran da li bi nešto ovakvo trebalo odobriti."

"Uz pravilnu pravnu zaštitu, zašto da ne?" upita Renšouova, ravnodušno. "U svakom slučaju... ako mi se vas dvojica sada pridružite, zajedničkim snagama mogli bismo da proguramo ovu stvar. Ako pristanete, ne gine nam Nobelova nagrada..."

Berkovic je smrknuto prekinu: "Ja još nisam pristao. Još ne."

"Šta? Kako to misliš?" Renšouova je bila besna, njeno hladno, lepo lice iznenada se zajapurilo.

"Telepatija je suviše osetljiva oblast. Previše zadivljujuća, suviše željena. Možda se zavaravamo."

"Poslušaj sam, Džime."

"Mogao bih i sam sebe da zavaram. Hoću kontrolu."

"Kako to misliš, kontrolu?"

"Direktni spoj sa izvorom misli. Izostavi životinju. Nikakvi majmunčići. Nikakva ljudska bića. Neka Orsino osluškuje metal, staklo i lasersku svetlost, pa ako i dalje bude čuo misli, to znači da se zavaravamo."

"Pretpostavimo da ne detektuje ništa."

"Onda ću se uključiti na slušanje i ako budem mogao bez gledanja... ukoliko uspeš da središ da se nalazim u susednoj prostoriji... da kažem kada si uključena u kolo a kada nisi, tada ću razmotriti da li da vam se pridružim u ovome."

"U redu", reče Renšouova, "pokušaćemo da uspostavimo kontrolu. Nikada to nisam izvela, ali nije teško." Stala je da manevriše vodovima koji su joj bili po glavi, povezujući ih jedne s drugima. "Hajde, Adame, zauzmi..."

Ali pre nego što je mogla da nastavi, začuo se hladan, jasan zvuk, čist poput zvuka pucketanja leda:

"Konačno!"

Renšouova upita: "Molim?"

Orsino reče: "Ko je kazao..."

Berkovic upita: "Da li je neko rekao: 'Konačno'?"

Renšouova je prebledela i rekla: "To nije bio zvuk. Čula sam ga u svojoj... Da li ste i vas dvojica..."

Jasni zvuk se ponovo začuo: "Ja sam Ma..."

Renšouova je razdvojila vodove i zavladała je tišina. Najzad, ona progovori, bezglasnim pokretom usana: "Mislim da je to moj kompjuter... Majk."

"Hoćeš da kažeš da on misli?" Upita Orsino gotovo nemo kao i ona.

Renšouova odvrati neprepoznatljivim glasom koji je konačno postao zvučan: "Rekla sam vam da je dovoljno složen da ima nešto... Da li smatrate... Uvek se automatski prebacuje na graf apstraktnog mišljenja bilo kog mozga koji je uključen u kolo. Pretpostavljate li da se, pošto nije bilo drugog mozga u kolu, okrenuo sam sebi?"

Zavladała je tišina, a onda Berkovic reče: "Da li pokušavaš da kažeš da ovaj kompjuter misli, ali ne može da izrazi misli dok je pod uticajem programiranja; tek kad mu se pružila prilika u tvom LEG sistemu..."

"Ali to je nemoguće", oglasi se Orsino kreštavim glasom. "Niko nije bio primalac. To nije isto."

Renšouova reče: "Kompjuter koristi za svoj rad mnogo jaču struju

nego mozak. Pretpostavljam da može sam sebe pojačati do tačke na kojoj ga možemo primati direktno, bez veštačkih pomagala. Kako drugačije da objasnite..."

Berkovic joj upade u reč: "To znači da si otkrila još jednu moguću primenu lasera. Omogućava ti da razgovaraš sa kompjuterima kao sa nezavisnim inteligencijama, kao osoba sa osobom."

A Renšouova primeti: "Oh, Bože, šta ćemo sada?"

PRAVA LJUBAV

Zovem se Džo. Tako me bar zove moj kolega, Milton Dejvidson. On je programer, a ja sam kompjuterski program. Deo sam kompleksa Multivak i povezan sam sa ostalim delovima po celom svetu. Znam sve. Gotovo sve.

Ja sam Miltonov privatni program. Njegov Džo. On se bolje razume u programiranje od bilo kog na svetu i ja sam njegov eksperimentalni model. Napravio me je tako da govorim mnogo bolje nego što je to u stanju bilo koji drugi kompjuter.

"U pitanju je samo usaglašenje zvukova i simbola, Džo", rekao mi je. "Tako se to odigrava u ljudskom mozgu, iako još ne znamo kakvi to simboli postoje u njemu. Poznati su mi simboli u tvom 'mozgu' i mogu da ih povežem sa rečima, jedan za jednu." I tako ja govorim. Ne smatram da govorim onoliko dobro kao što mislim, ali Milton kaže da govorim veoma dobro. Milton se nikada nije ženio, iako mu je već gotovo četrdeset. Kazao mi je da još nije uspeo da pronađe pravu ženu. Jednog dana je izjavio: "Ipak ću je pronaći, Džo. Pronaći ću najbolju. Doživewću pravu ljubav i ti ćeš mi u tome pomoći. Dosadilo mi je da te usavršavam da bi rešavao svetske probleme. Reši moj problem. Pronađi mi pravu ljubav."

Upitah ga: "Šta je to prava ljubav?"

"Nije važno. To je apstraktno. Samo ti meni pronađi idealnu devojk. Povezan si sa kompleksom Multivaka i možeš da dođeš do banaka podataka o svakom ljudskom biću na svetu. Eliminisaćemo ih po skupinama i klasama, dok nam ne ostane samo jedna osoba. Savršena osoba. Ona će biti za mene."

Odvratih: "Spreman sam."

On reče: "Prvo eliminiši sve muškarce."

To je bilo lako. Njegove reči aktivirale su simbole u mojim molekularnim ventilima. Mogao sam da uspostavim kontakt sa prikupljenim podacima o svim ljudskim bićima na svetu. Odmah sam eliminisao 3.784.982.874 muškarca, a zadržao vezu sa 3.786.112.090 žena.

On reče: "Eliminiši sve mlađe od dvadeset pet; sve starije od

četrdeset. Zatim eliminiši sve sa IQ ispod 120; sve koje su niže od 150 centimetara i sve više od 175 centimetara."

Nastavio je da mi daje precizne parametre; eliminisao je žene koje su imale živu decu: eliminisao je i one sa raznim genetskim osobinama. "Nisam siguran za boju očiju", reče on, "Ostavimo to za sada. Ali neću riđokosu. Ne volim riđokose."

Posle dve nedelje došli sužili smo krug na 235 žena. Sve su dobro govorile engleski. Milton je kazao da ne želi da im jezik bude problem. Čak bi i kompjutersko posredovanje predstavljalo smetnju u intimnim trenucima.

"Ne mogu da intervjuišem 235 žena", reče on. "To bi mi oduzelo suviše vremena i ljudi bi otkrili šta radim."

"To bi samo stvorilo neprilike", dodadoh ja. Milton me je napravio tako da obavljam neke stvari za koje nisam bio predviđen. Niko za to nije znao.

"To se nikog ne tiče", reče on, zajapurivši se. "Znam šta ćemo, Džo. Doneću holografe, a ti proveri spisak sličnosti."

Doneo je holografe žena. "Evo tri koje su pobedile na konkursima za lepotice", izjavi on. "Da li bilo koja od tih 235 odgovara?"

Njih osam je dosta dobro odgovaralo i Milton reče: "Dobro, imaš banke njihovih podataka. Prouči potražnju i potrebe na tržištu posla i sredi da budu prebačene ovamo. Jedna po jedna, razume se." Trenutak je razmišljao, podižući i spuštajući ramena, pa reče: "Po alfabetskom redu."

To je jedna od stvari za koje nisam predviđen. Da pomeram ljude s jednog posla na drugi iz ličnih razloga zvanih manipulacija. Sada sam to mogao, jer je Milton sredio stvar. Mada to nije trebalo da radim ni za koga drugog osim za njega.

Prva devojka je stigla nedelju dana kasnije. Milton je pocrveneo kada ju je ugledao. Izgovarao je reči kao da to čini s mukom. Dosta vremena provodili su zajedno i prestao je da mi poklanja pažnju. Jednom je kazao: "Dozvoli mi da te izvedem na večeru."

Narednog dana mi je rekao: "Nekako nije išlo. Nešto je nedostajalo. Ona je prelepa, ali nisam osetio pravu ljubav. Probaj sledeću."

Sa svih osam dogodilo se isto. Bile su veoma slične. Mnogo su

se smejale i imale prijatne glasove, ali Milton bi uvek zaključio da nešto ne valja. Rekao je: "Ne razumem, Džo. Ti i ja smo izabrali osam žena za koje ja mislim da najbolje izgledaju na celom svetu. One su idealne. Zašto onda nisam zadovoljan njima?"

Upitah ga: "Da li su one zadovoljne tobom?"

Obrve mu se nakostrešiše i on udari pesnicom jedne ruke jako o dlan druge. "To je to, Džo. To je dvosmerna ulica. Ako ja nisam njihov ideal, onda se ni ne mogu ponašati tako da budu moj ideal. Mora postojati i prava ljubav, ali kako do nje da dođem?" Ceo taj dan je, izgleda, proveo u razmišljanju.

Narednog jutra došao je do mene i kazao: "Prepuštam sve tebi, Džo. Sve sada zavisi od tebe. Imaš moju banku podataka i ja ću ti ispričati sve što znam o sebi. Dopuni banku podataka svim raspoloživim pojedinostima, ali podatke zadrži za sebe."

"Šta onda da uradim sa tim podacima, Miltone?"

"Uporedi ih sa podacima koje imaš o onih 235 žena. Ne, 227. Izostavi onih osam koje si video. Sredi da se svaka podvrgne psihijatrijskom ispitivanju. Popuni njihove banke podataka i uporedi ih sa mojom. Pronađi međuodnose." (Zakazivanje psihijatrijskih pregleda je naredna stvar koja je u suprotnosti s mojim prvobitnim uputstvima.)

Milton mi je nedeljama pričao. O svojim roditeljima i braći i sestrama. O svom detinjstvu, školovanju i odrastanju. O mladim ženama kojima se divio iz daljine. Njegova banka podataka je rasla i on me je podesio da se proširim i produbim svoj govor posredstvom simbola.

Rekao je: "Vidiš, Džo, što se više toga o meni nalazi u tebi, podešavam te da sve više i više ličiš na mene. Počeo si da razmišljaš kao ja, pa me stoga i bolje razumeš. Ako me budeš sasvim dobro razumeo, onda će bilo koja žena, čije ćeš podatke takođe razumeti, biti moja prava ljubav." Nastavio je da mi govori i ja sam ga sve bolje i bolje razumeo.

Bio sam u stanju da sastavljam duže rečenice, a izrazi koje sam koristio bivali su sve složeniji. Moj govor je veoma počeo da podseća na njegov što se tiče rečnika, reda reči i stila.

Jednom prilikom sam mu kazao: "Vidiš, Miltone, nije stvar samo u

tome da nađeš devojku koja se uklapa u tvoj psihički ideal. Tebi je potrebna devojka koja ti odgovara kao ličnost, po osećanjima, temperamentu. Ako do toga dođe, izgled je tu manje važan. Ako ne uspemo da pronađemo neku koja odgovara među ovih 227, potražićemo je negde drugde. Pronaći ćemo neku kojoj neće biti važno kako ti izgledaš, niti kako bilo ko izgleda, samo ako se ličnosti slažu. Šta je, uostalom, izgled?"

"Potpuno si u pravu", odvrati on. "Znao bih to da sam se više družio sa ženama u životu. Tako je, kada malo bolje razmislim; sve postaje jasno."

Uvek smo se slagali; razmišljali smo na gotovo istovetan način.

"Sada više ne bi trebalo da imamo bilo kakvih nevolja, Miltone, ako bi mi dozvolio da ti postavim neka pitanja. Primećujem da u tvojoj banci podataka postoje neke praznine i nesaglasnosti."

Ono što je usledilo, kazao je Milton, predstavljalo je ekvivalent pomne psihoanalize. Razume se. Učio sam se na psihijatrijskim ispitivanjima 227 žena... u koja sam temeljito pronikao.

Milton je, izgleda, bio prilično srećan. Rekao je: "Kada razgovaram s tobom, Džo, imam gotovo utisak da razgovaram sa drugim ja. Naše ličnosti su se savršeno usaglasile."

"Isto će biti i sa ženom koju odaberemo."

Pronašao sam je; bila je ipak među onih 227. Zvala se Čeriti Džons i bila je evaluator u biblioteci istorije u Vičiti. Njena proširena banka podataka savršeno se uklapala sa našima. Sve ostale žene su otpale zbog ovog ili onog, kako su banke podataka postajale potpunije, ali kod Čeriti dolazilo je samo do sve veće, zapanjujuće rezonancije.

Nisam morao da je opišem Miltonu. Milton je u toj meri usaglasio moj simbolizam sa njegovim da sam neposredno mogao da uočim rezonancu. Odgovarala mi je.

Potom je trebalo uskladiti radne papire i zahteve za posao tako da Čeriti bude dodeljena nama. To se mora krajnje pažljivo obaviti, kako niko ne bi saznao da je reč o bilo čemu ilegalnom.

Razume se, Milton je znao, jer je sam sve sredio, a i o tome se trebalo pobrinuti. Kada su došli da ga uhapse zbog nekog prestupa u kancelariji, posredi je, srećom, bilo nešto što se dogodilo pre deset

godina. On mi je, razume se, ispričao o tome, pa je lako bilo srediti stvar... a mene neće pominjati, jer bi optužba samo dobila na težini.

Njega više nema, a sutra je četrnaesti februar, dan svetog Valentina. Stići će Čeriti sa svojim hladnim šakama i umilnim glasom. Naučiću je kako da barata mnome i kako da se brine o meni. Zar je važan izgled kada se naše ličnosti tako podudaraju?

Reći ću joj: "Ja sam Džo, a ti si moja prava ljubav."

Treći deo: NEKI METALNI ROBOTI

Tradicionalni robot naučne fantastike sazdan je od metala. Zašto da ne? Većina mašina napravljena je od metala, a istini za volju i pravi industrijski roboti takođe su od metala. Međutim, ne treba zaboraviti da je čuveni, legendarni robot Golem, koga je oživeo jedan rabin iz Praga u srednjem veku, bio od gline. Na tu legendu uticala je okolnost da je Bog stvorio Adama od gline kao što je opisano u drugom poglavlju Knjige Postanja.

U ovaj odeljak uvršćena je priča "Robi" moja prva storija o robotima. U njemu se nalazi i priča "Stranac u raju"; čitajući ovu priču ,možda ćete se sve vreme pitati gde je u njoj robot. Budite strpljivi!

ROBOT AL-76 SE IZGUBIO

Oči Džonatana Kuela zabrinuto su se nabirale iza naočara bez okvira kada je nahrupio kroz vrata na kojima je pisalo "Direktor".

Lupio je presavijenim listom hartije po stolu i zadahtao: "Pogledajte ovo, šefe!"

Sem Tob prebaci cigaru s jednog kraja usta na drugi i pogleda. Šaka mu sama pođe ka neobrijanoj vilici i stade da prelazi preko nje. "Do đavola!" planu on. "O čemu oni to?"

"Kažu da smo poslali pet AL robota", sasvim nepotrebno objasni Kuel.

"Poslali smo šest", reče Tob.

"Svakako da smo poslali šest! Ali oni su primili samo pet. Poslali su serijske brojeve, nedostaje AL-76."

Tob je prevrnuo stolicu na kojoj je sedeo kada je podigao svoju telesinu i projurio kroz vrata kao da je na podmazanim točkovima. Pet časova kasnije... pošto je pročešljana cela fabrika, od prostorija za sastanke do vakuumskih odaja i pošto su svi od dve stotine zaposlenih prošli kroz sito i rešeto... oznojeni i raščupani Tob uputio je hitnu poruku centralnoj fabrici u Šenektediju.

A u centralnoj fabrici samo što nije izbila panika. Prvi put u istoriji korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' jedan robot je pobjegao u spoljašnji svet. Nije u pitanju toliko bio zakon koji je zabranjivao da se bilo koji robot nađe ma gde na Zemlji izvan kruga ovlašćene korporacijske fabrike. Uvek se mogla pronaći rupa u zakonu. Mnogo više prašine podigla je izjava jednog od matematičara-istraživača.

On je kazao: "Taj robot je napravljen da upravlja jednim disintom na Mesecu. Njegov pozitronski mozak je opremljen za lunarnu sredinu i samo za nju. Na Zemlji će on primati sedamdeset pet umptiliona utisaka čula na koja uopšte nije pripravan. Ne može se sa sigurnošću reći kako će reagovati. To naprosto ne znamo!" Zatim je nadlanicom obrisao čelo koje mu se iznenada orosilo.

Već posle jednog sata u fabricu u Virdžiniji upućen je jedan stratoavion. Uputstva su bila jednostavna.

"Pronađite tog robota - i to brzo!"

AL-76 je bio zbunjen! U stvari, njegov pozitronski mozak prepoznao je jedino taj utisak. Sve je počelo kada se obreo u ovoj čudnoj sredini. Kako je do toga došlo, on to više nije znao. Sve mu se izmešalo.

Pod nogama mu je bilo zeleno, a smeđa koplja na čijem vrhu se nalazilo još zelenog uzdizala su se svuda oko njega. Nebo, koje je trebalo da bude crno, bilo je plavo. Sunce je izgledalo kako treba, okruglo, žuto i toplo... ali gde je prašinasta stena plavca po kojoj bi trebalo da gazi; gde li su ogromne litice prstenastih kratera?

Umesto toga, pod nogama mu se prostiralo samo zeleno, a iznad glave plavo. Svi zvuci koji su ga okruživali bili su mu čudni. Prošao je kroz tečnu vodu koja mu je dopirala do pasa. Bila je plava, hladna i mokra. A kada bi naišao na ljude, što se povremeno dešavalo, oni na sebi nisu imali skafandere koje bi trebalo da nose. Kada bi ga ugledali, počeli bi da viču, a potom bi se razbežali.

Jedan čovek je u njega uperio pušku i metak mu je prozviždao pored glave... a potom je i taj čovek pobegao.

Nije imao pojma koliko dugo je lutao pre nego što je nabasao na kolibu Rendolfa Pejna koja se nalazila u šumi, dve milje od grada Hanaforda. Rendolf Pejn lično... držeći odvrtku u jednoj i lulu u drugoj ruci, kao i prepotopni usisivač među kolenima... čučao je pred vratima.

Pejn je pevušio, jer je po prirodi bio veseljak... ali samo dok je boravio u svojoj kolibi. U Hanafordu je imao sasvim pristojan stan, ali taj stan uglavnom je zauzimala njegova žena i on je zbog te okolnosti iskreno žalio. Stoga bi uvek osetio izvesno olakšanje i slobodu kada bi ugrabio malo vremena da se povuče u svoju "specijalnu, deluks kućicu za pse" u kojoj je mogao da puši u miru i da se posveti svom hobiju: popravci kućnih aparata.

Nije to baš bio pravi hobi, ali neko bi ponekad doneo kakav radio ili budilnik; novac koji bi dobio za malo čeprkanja po njihovoj unutrašnjosti bio je jedini novac koji je ikada zaradio, a koji nije prošao kroz škrte prste njegove supruge.

Ovaj usisivač, na primer, doneće mu najmanje šest novčića.

Ta misao ga nagna da zapeva i on podiže pogled; istog časa

poče da se preznojava. Pjesma mu je zamrla u grlu, oči se iskolačile, a znojenje se pojačalo. Pokušao je da ustane... kako bi potom zbrisao koliko ga noge nose... ali noge su ga izdale.

A onda je AL-76 čučnuo pored njega i upitao: "Kaži mi, zašto su svi ostali pobjegli?"

Pejn je veoma dobro znao zašto su svi pobjegli, ali krkljanje koje je proizvela njegova dijafragma nije to i iskazalo. Pokušao je da se malo udalji od robota.

AL-76 nastavi žalosnim glasom: "Jedan od njih je čak pucao u mene. Jedan inč je nedostajalo da mi ogrebe ramenu ploču."

"M-mora da je b-bio lud", promuca Pejn.

"Moguće." Robotov glas postade poverljiviji. "Slušaj, zašto ništa nije kako bi trebalo da bude?"

Pejn se na brzinu osvrnu unaokolo. Iznenadilo ga je što robot, koji je bio tako težak i neprijatnog metalnog izgleda, govori krajnje blagim tonom. Takođe mu je palo na pamet da je negde čuo kako su roboti mentalno nesposobni da naude ljudskim bićima. Malo se opustio.

"Sve je kako treba."

"Zaista?" AL-76 mu uputi jedan optužujući pogled. "S tobom ništa nije u redu. Gde ti je skafander?"

"Nemam ga."

"Kako to da onda nisi mrtav?"

Zatekao je Pejna nespremnog: "Pa, ovaj... ne znam."

"Vidiš!" pobedonosno izusti robot, "sve je naopako. Gde je planina Kopernik? Gde je Lunarna stanica 17? I gde je moj disinto? Želim da počnem da radim, stvarno to želim." Izgledao je smušen i glas mu je podrhtavao kada je nastavio. "Već satima lutam, pokušavajući da pronađem nekoga ko će mi kazati gde je moj Disinto, ali svi odmah pobjegnu. Do sada sam već sigurno i te kako podbacio s planom i šef odeljenja biće besan kao ris. Kakva zbrka."

Pejn je, naprotiv, polako počeo da raščičava zbrku u svojoj glavi; on reče: "Kaži mi, kako te zovu?"

"Moj serijski broj je AL-76."

"Dobro, meni je dovoljno i Al. Ale, ako tražiš Lunarnu stanicu 17, ona se nalazi na Mesecu, shvataš?"

AL-76 zamišljeno klimnu. "Svakako. Ali ja je tražim..."

"Ali ona je na Mesecu. Ovo nije Mesec."

Sada je bio red na robota da se zbuni. Trenutak je zamišljeno promatrao Pejna, a onda lagano upita: "Šta hoćeš da kažeš time da ovo nije Mesec? Svakako da je Mesec. Jer ako nije Mesec, šta je onda, ha? Odgovori mi na to."

Pejn ispusti nekakav smešan zvuk kroz grlo i poče teško da diše. Zatim upre prst u robota i zatrese njime. "Slušaj", poče on ... a onda mu na um pade ideja stoleća i on završi jednim prigušenim "Vau"!

AL-76 ga kritički odmeri. "To nije odgovor. Smatram da imam prava na učitiv odgovor, ako postavim učitivo pitanje."

Pejn ga nije slušao. Još se divio samom sebi. Pa, sve je bilo jasno kao dan. Ovaj robot je napravljen za Mesec, ali se nekako oslobodio na Zemlji. Razumljivo da je sav zbunjen, jer njegov pozitronski mozak je bio opremljen isključivo za lunarnu sredinu, tako da mu zemaljski predeli ništa nisu značili.

Kada bi samo mogao da zadrži robota ovde... dok ne stupi u vezu sa ljudima iz fabrike u Pipersboru. Roboti su bili veoma skupi. Najjeftiniji je stajao 50.000 dolara, bar je tako jednom čuo, a cena pojedinih dostiže milione. Kakva bi to nagrada bila!

Čoveče, oh, čoveče, pomisli na nagradu! I samo njemu bi pripao svaki cent. Ni cvonjka za Mirandu. Ni prebijene pare, ne!

Konačno je ustao: "Ale", poče on, "ti i ja smo drugari! Komposi! Volim te kao brata." On potom ispruži šaku. "Da se rukujemo!"

Robot obuhvati ponuđenu šaku svojom metalnom šapom i nežno je stisnu. Nije baš razumeo šta se događa. "Da li to znači da ćeš mi kazati kako da stignem do Lunarne stanice 17?"

Pejn je bio pomalo rastresen. "N-ne, ne baš. U stvari, toliko mi se dopadaš, da bih voleo da ostaneš ovde sa mnom izvesno vreme."

"Oh ne, to ne mogu. Moram na posao." On odmahnu glavom. "Kako bi se tebi dopalo da sve više kasniš s planom iz sata u sat i iz minuta u minut? Želim da radim. Moram na posao."

Pejn kiselo pomisli da ne vredi raspravljati o ukusima i reče: "U redu, onda, da ti nešto objasnim... jer vidim da si inteligentna osoba. Dobio sam naređenje od šefa odeljenja da te izvesno vreme ovde zadržim. U stvari, dok ne pošalje po tebe."

"Zbog čega?" upita AL-76 sumnjičavo.

"Ne bih umeo da ti kažem. U pitanju je neka državnička tajna." Pejn se žestoko molio u sebi da robot ovo proguta. Znao je da su pojedini roboti stvarno pametni, ali ovaj je ličio na neke rane modele.

Dok se Pejn molio, AL-76 je razmišljao. Robotov mozak, prilagođen upravljanju jednim disintom na Mesecu, nije baš najbolje funkcionisao kada bi se suočio s apstraktnom mišlju, ali svejedno, od kada se AL-76 izgubio, misaoni procesi postajali su mu sve čudniji. Ovo neobična sredina učinila je nešto s njim.

Njegova naredna primedba bila je gotovo oštroumna. Polako je upitao: "Kako se zove šef mog odeljenja?"

Pejn proguta knedlu i stade brzo da se dovija. "Ale", poče on gotovo povređeno, "boli me tvoja sumnjičavost. Ne mogu da ti kažem njegovo ime. Drveće ima uši."

AL-76 ravnodušno osmotri drveće oko sebe, pa reče: "Nema."

"Znam. Hoću da kažem da se svuda unaokolo nalaze uhode."

"Uhode?"

"Da. Znaš već, rđavi ljudi koji žele da unište Lunarnu stanicu 17."

"Zbog čega?"

"Jer su rđavi. A žele da unište i tebe, i zato moraš ostati ovde izvesno vreme, kako ne bi mogli da te nađu."

"Ali... ali moram dobiti jedan disinto. Moram ispuniti kvotu."

"Dobićeš ga. Dobićeš." Iskreno mu obeća Pejn i isto tako iskreno prokle robotov jednosmerni um. "Poslaće nam jedan sutra. Da, sutra." Imaće dovoljno vremena da pozove ljude iz fabrike da dođu ovamo, a zatim da pokupi prelepe gomile zelenbaća od po sto dolara.

Ali AL-76 je postao samo još tvrdoglaviji usled uznemirujućeg dejstva čudnog sveta, koji se prostirao svuda unaokolo, na njegov mehanizam za mišljenje.

"Ne", odvrati on. "Moram smesta dobiti disinto." Ukrućeno je opružio zglobove i ispravio se. "Biće bolje da ga potražim negde drugde."

Pejn jurnu za njim i zgrabi ga za hladan, čvrst lakat. "Slušaj", zacvile on, "moraš ostati..."

Nešto kliknu u robotovom umu. Sva čuda koja su ga okruživala skupila su se u jednu kuglicu, eksplodirala, posle čega je njegov

mozak stao da kucka s neobično pojačanom delotvornošću. Okrenuo se prema Pejnu. "Znaš šta? Mogu napraviti disinto i ovde... a onda mogu početi da radim."

Pejn sumnjičavo zastade. "Mislim da ja ne bih umeo da ga napravim." Zapitao se da li bi vredelo pretvarati se da može.

"Nema veze." AL-76 je gotovo osećao pozitronske staze svoga uma kako se talasaju, stvarajući novo ustrojstvo, posle čega je iskusio čudnu veselost. "Ja mogu da ga napravim." Zagledao se u Pejnovu deluks kućicu za pse i rekao: "Ovde imaš sav materijal koji mi je potreban."

Rendolf Pejn pređe pogledom preko otpadaka koji su ispunjavali njegovu kolibu: rastavljeni radio-aparati, frižideri bez gornjeg dela, zarđali motori automobila, slomljeni štednjaci na butan-gas, nekoliko milja otrcane žice, sve u svemu, pedeset tona, otprilike, veoma raznovrsne mase starog metala nad kojim bi svaki sakupljač otpadaka s prezirom frknuo nosom.

"Zaista?" upita on slabim glasom.

Dva sata kasnije dogodile su se dve stvari, skoro istovremeno. Prva: Sem Tob iz petersborušskog ogranka 'Američkih robota' primio je vizifonski poziv od nekog Rendolfa Pejna iz Hanaforda. Poziv je bio u vezi sa nestalim robotom, na šta je Tob ljutito zarežao, prekinuo napola uspostavljenu vezu i naredio da sve buduće pozive preusmere na šestog pomoćnika vice-predsednika zaduženog za gnjavatore.

Tob je postupio dosta razumno. Tokom protekle nedelje, iako Robot AL-76 kao da je u zemlju propao, iz cele zemlje preplavljivali su ih izveštajima o tome gde se robot trenutno nalazi. Stizalo ih je i po četrnaest dnevno -i to, obično, iz četrnaest različitih saveznih država.

Tob je bio već na izmaku snaga, a da i ne pominjemo da je bio već napola sluđen. Pričalo se čak da će Kongres sprovesti istragu, iako su se svi cenjeni robotičari i naučnici koji su se bavili matematičkom fizikom na Zemlji kleli da je robot bezopasan.

Ne iznenađuje onda okolnost da je pri ovakvom stanju uma direktoru bilo potrebno tri časa da se zapita kako je taj Randolf Pejn

znao da je dotični robot bio kandidat za Lunarnu stanicu 17, kao i da je robotov serijski broj AL-76. Kompanija nije objavila te pojedinosti.

Nastavio je da razmišlja o tome još otprilike minut i po, a onda je krenuo u akciju.

Međutim, tokom ta tri časa između poziva i stupanja u akciju odigrao se drugi događaj. Rendolf Pejn, koji je ispravno protumačio iznenadni prekid veze kao vid načelne neverice od strane fabričkog službenika, vratio se u kolibu sa foto-aparatom. Moraće da priznaju verodostojnost fotografije, a neka je proklet ako im pokaže samog robota pre no što donesu novac.

AL-76 je bio zaposlen. Polovina onoga što se nalazilo u Pejnovoj kolibi bila je razbacana preko dva jutra tla, a robot je čučao u sredini i zamajavao se radio-cevima, komadima gvožđa, bakarnom žicom i ostalim otpacima. Na Pejna, koji se ispružio potrbuške nameštajući foto-aparat kako bi napravio lep snimak, nije uopšte obratio pažnju.

U tom trenutku, Lemjuel Oliver Kuper zavio je za okuku i ukopao se u mestu kada je shvatio šta vidi pred sobom. Razlog zbog koga je došao ovamo bio je pokvaren električni toster koji je stekao ružnu naviku da snažno izbacuje potpuno nepečene kriške hleba. Razlog zbog koga je otišao bio je očigledniji. Došao je koračajući polako, veseljukavo, kao da je krenuo na izlet. Otišao je brzinom zbog koje bi svaki atletski trener na koledžu podigao obrve i odobravajuće napucao usne.

Kuper nije osetno smanjio brzinu dok nije stigao do kancelarije šerifa Saundersa, bez šešira i tostera, gde se oslonio čvrsto o zid.

Ljubazne ruke su ga podigle, pa je narednih pola minuta pokušavao bezuspešno da govori pre nego što se stvarno smirio i ponovo počeo normalno da diše.

Dali su mu viski i malo ga hladili, ali kada je progovorio, to je izgledalo otprilike ovako: "... čudovište... sedam stopa visoko... koliba razbucana... jadni Roni Pejn..." i tako dalje.

Postepeno su uspeli iz njega da izvuku celu priču: da postoji neko ogromno metalno čudovište, visoko sedam stopa, možda čak osam ili devet, kod kolibe Rendolfa Pejna; da je sam Rendolf Pejn ležao potrbuške, "jadni, izmrcvareni leš koji krvari"; da je čudovište zatim počelo da razara kolibu pukog uništavanja radi; da je nasrnulo na

Lemjuela Olivera Kupera i da je on, Kuper, za dlaku umakao.

Šerif Saunders čvršće stegnu opasač oko svog naočitog struka i reče: "To je onaj mašinski čovek koji je pobegao iz fabrike u Petersborou. Prošle subote su nas upozorili na njega. Hej, Džejk, prikupi sve muškarce u području Hanaforda koji umeju da pucaju i prikači im značke zamenika šerifa. Dovedi ih ovamo u podne. I slušaj, Džejk, pre toga svrati do udovice Pejn i nežno joj saopšti tužnu vest."

Zabeleženo je da je Miranda Pejn, pošto je upoznata sa onim što se dogodilo, zastala tek toliko da proveri da je polisa osiguranja njenog muža na sigurnom i da nekoliko puta sa žaljenjem primeti kako je bila glupa što ga nije naterala da udvostruči sumu, pre nego što je briznula u nezaustavivo naricanje od koga se srce cepalo, kako već dolikuje uvaženoj udovici.

Nekoliko časova kasnije Randolf Pejn... potpuno nesvestan grozne smrti koja ga je snašla... razgledao je zadovoljno gotove negative. Bila je to serija snimaka koja je prikazivala robota kako radi i koja ništa nije prepuštala mašti. Potpisi za slike mogli su glasiti: 'Robot zamišljeno gleda kroz vakuumsku cev', 'Robot upliće dve žice', 'Robot lemi odvrtku', 'Robot divlje rastura frižider', i tako dalje.

Kako mu je preostalo samo da rutinski izradi fotografije, izišao je iza zavese koja je odvajala improvizovanu mračnu komoru da popuši i porazgovara sa robotom AL-76.

U tom trenutku, srećom, uopšte nije bio svestan da okolna šuma vrví od nervoznih farmera naoružanih svim mogućim oružjem od starih kolonijalnih relikvija, kratkih širokocevni pušaka, do prave mašinke kojom se opskrbio lično šerif. Takođe nije imao pojma da šestorica robotičara, pod vođstvom Sema Toba, tutnje auto-putem iz Petersboroua brzinom većom od sto dvadeset milja na sat samo da bi imali čast i zadovoljstvo da se s njime upoznaju.

I tako, dok su se stvari približavale klimaksu, Rendolf Pejn je zadovoljno uzdahnuo, zapalio šibicu o stražnji deo pantalona, pućnuo iz lule i zadovoljno pogledao robota Al-76.

Već mu je pre izvesnog vremena postalo jasno da je robot prilično lud. Sam Rendolf Pejn bio je stručnjak za tehničke novotarije u

domaćoj radinosti; skleptao ih je nekoliko, ali nije mogao da ih izloži na svetlost dana, jer bi spržile očne jabučice svim posmatračima; no, nikada nije čak ni zamislio ništa slično ovoj nakazi koju je AI-76 sklapao.

Da je to mogao da vide neki današnji Rub Goldberg, zacelo bi umro od zavisti. Pikaso bi (da je doživeo da ovo doživi) napustio umetnost, jer bi mu postalo jasno da je beznadežno prevaziđen. Sve krave u okolini od pola milje ostale bi bez mleka.

Stvar je bila stravična.

Podizala se prodorno uvis sa zardale i masivne čelične osnove koja je otprilike ličila na nešto što je Pejn jednom video pričvršćeno za neki polovni traktor; stremila je nagore u obliku suludih, pijanih zavijutaka kroz neverovatnu zbrku žica, točkova, cevi i bezimernih užasa kojima se nije znalo broja, završavajući se svojevrsnim megafonom koji je delovao krajnje zlokobno.

Pejna je nešto nagonilo da zaviri u deo sa megafonom, ali se uzdržao. Video je kako iznenada i silovito eksplodiraju i mnogo tananije mašine.

On reče: "Zdravo, Ale."

Robot podiže pogled. Ležao je potrbuške i gurao neki tanak komad metala na mesto. "Šta želiš, Pejne?"

"Šta je ovo?" upita on glasom čoveka koji misli na nešto prljavo, nepostojano, što se drži klimavo između motki dužine deset stopa.

"To je disinto; pravim ga... kako bih mogao da počnem da radim. Sa poboljšanjima u odnosu na standardni model." Robot stade, uz zveket otrese kolena i ponosno se zagleda u napravu.

Pejn sleže ramenima. Sa 'poboljšanjima'! Nije čudo što original kriju u pećinama na Mesecu. Jadni satelit! Jadni mrtvi satelit! Oduvek ga je zanimalo kakva bi bila sudbina gora od smrti. Sada je znao.

"Hoće li da proradi?" upita on.

"Svakako."

"Otkud znaš?"

"Mora. Ja sam ga napravio, je li tako? Potrebna mi je još samo jedna stvar. Imaš li baterijsku svetiljku?"

"Pretpostavljam da je negde imam." Pejn nestade u kolibi i gotovo

se istog trena vrati.

Robot odvrnu dno baterije i dade se na posao. Završio je za pet minuta. Koraknuo je unazad i kazao: "Gotovo. Sada mogu početi da radim. Možeš da gledaš ako hoćeš."

Nastala je pauza tokom koje je Pejn pokušavao da proceni velikodušnost ove ponude. "Je li bezbedno?"

"I beba bi mogla ovim da rukuje."

"Oh!" Pejn se slabašno osmehnu i skloni se iza najdebljeg stabla u blizini. "Samo napred", reče on, "imam u tebe puno poverenje."

AL-76 pokaza na utvarnu gomilu otpadaka i reče: "Gledaj!" I njegove šake počеше da posluju...

Farmeri iz okoline Hanaforda u Virdžiniji, raspoređeni u bojne redove, sve su više stezali obruč oko Pejnove kolibe. Dok im je venama kolala krv njihovih junačkih predaka... a dlake im se kostrešile duž kičme... puzali su od drveta do drveta.

Šerif Sonders je proneo glas. "Pali na moj znak... ciljaj u oči."

Džekob Linker... Lenk Džek, za prijatelje, i šerifov glavni zamenik... priđe sasvim blizu. "Šta misliš, da li je možda taj mašinski čovek već kidnuo?" Nije uspeo potpuno da potisne čežnjivu nadu u glasu.

"Ne znam", progundā šerif. "Pretpostvljam da nije. Nabasali bismo na njega u šumi da jeste, a nismo."

"Ali strašno je tiho, a sve mi se čini da smo blizu Pejnove kolibe."

Nije morao da ga podseća. Šerifu Saundersu zastala je u grlu tako velika kndela da ju je tek iz tri pokušaja progutao. "Oprezno", naredi on, "i ne skidaj prst sa obarača."

Sada su bili na ivici čistine i Šerif Saunders je zatvorio oči, a zatim samo malo provirio iza drveta. Pošto ništa nije ugledao, zastao je, pa pokušao ponovo, ovog puta otvorenih očiju.

Ishod je, razume se, bio bolji.

Da budemo određeniji, ugledao je jednog ogromnog mašinskog čoveka, koji mu je bio okrenut leđima, nagnutog nad nekom štucavom napravom nepoznatog porekla i još manje poznate namene, od koje se čoveku krv ledila u žilama. Jedino je propustio da primeti drhtavu priliku Rendolfa Pejna koji je stajao grleći treće

stablo od njega u pravcu sever-severozapad.

Šerif Saunders zakorači na čistinu i podiže mašinku. Robot koji mu je i dalje bio okrenut svojim širokim leđima, glasno reče... osobi ili nepoznatim osobama... "Čuvaj!" i dok je šerif otvarao usta da izda naređenje za opštu paljbu, metalni prsti pritisnuše prekidač.

Ne postoje reči kojima bi se moglo opisati šta se potom dogodilo, iako je bilo sedamdeset očevidaca. U danima, mesecima i godinama koji su usledili nijedan od tih sedamdeset očevidaca nije ni reč rekao o onih nekoliko sekundi pošto je šerif otvorio usta da izda naređenje za paljbu. Kada bi ih neko zapitao o tome, jednostavno bi pozeleneli i teturavo se udaljili.

Na osnovu činjeničkih dokaza, međutim, zbililo se, uopšteno govoreći, sledeće.

Šerif Saunders je otvorio usta; Al-76 je pritisnuo prekidač. Disinto je proradio i sedamdeset tri drveta, dve štale, tri krave i gornje tri četvrtine planine Dakbil odletelo je u razređenu atmosferu. Može se reći da su naprosto nestali kao lanjski snegovi.

Šerif Saunders je neodređeno dugo ostao sa otvorenim ustima, ali ništa... ni naređenje za paljbu niti bilo šta drugo... nije iz njih izišlo. A onda...

A onda je došlo do komešanja u vazduhu, začuo se umoženi tutnjavi zvuk, suknilo je niz purpurnih linija kroz atmosferu koje su se pružale od kolibe Rendolfa Pejna što se nalazila u središtu, a od ljudi iz potere više nije bilo ni traga ni glasa.

Po okolini su ostale razbacane razne puške, uključujući tu i šerifovu mašinku, poniklovanu, superbrzu, koja zajemčeno nikad ne zakazuje. Bilo je i otprilike pedeset šešira, nekoliko napola pregriženih cigara i nekih tričarija koje su popadale u uzbuđenju koje je nastalo... ali od ljudskih bića nije bilo ni traga ni glasa.

Osim Lenka Džejka, nijedno ljudsko biće nije se tri dana pojavilo u vidokrugu, a on je bio izuzetak, jer su njegov kometni beg prekinula šestorica iz petersborouške fabrike, koji su i sami uleteli u šumu priličnom brzinom.

Zaustavio ga je lično Sem Tob, kome se glava Lenka Džejka vešto zabila u stomak. Kada je povratio dah, Tob ga upita: "Gde je

koliba Rendolfa Pejna?"

Lenk Džejk sačeka da mu se pogled samo na trenutak razbistri. "Samo ti, bratac, nastavi u smeru u kome ja ne idem", odvrati on.

Rekavši to, nekim čudom je nestao. Sem Tob je na obzorju primetio neku tačku što se smanjivala, izbegavajući drveće; to je mogao biti on, ali Sem Tob se ne bi u to baš zakleo.

Tako je prošla potera; ali ostao je Rendolf Pejn, čija je reakcija bila nešto drugačija.

Za Randolfa Pejna, razdoblje od pet sekundi po pritiskanju prekidača i nestanka planine Dakbil predstavljalo je potpunu prazninu. U početku je zurio kroz gusto grmlje, čučajući pri dnu jednog debelog stabla; na kraju se ljuljao na jednoj od najviših grana. Isti onaj poriv koji je poteru naterao da jurne vodoravno, njega je poneo okomito.

Kako je prešao onih pedeset stopa od korena do vrha... da li se popeo, skočio ili preleteo... nije znao i ni trunku ga nije bilo briga.

Ali znao je da je počinjena šteta i da je tu štetu počinio robot koji je privremeno bio u njegovom posedu. Nestale su sve vizije o nagradama, a smenile su ih noćne more pune neprijateljski raspoloženih građana, od kojih je drhtao, rulje koja je urlala želeći da ga linčuje, tužbi, optužbi za ubistvo, kao i onoga što će mu reći Miranda Pejn. Uglavnom onoga šta će mu reći Miranda Pejn.

Urlao je pomahnitalo i promuklo: "Hej, ti, robote, uništi tu stvar, čuješ li me? Uništi je potpuno! Zaboravi da sam uopšte imao bilo kakve veze s tim. Ti si za mene stranac, znaš! Da nisi nikome ni reč kazao o ovome. Zaboravi, jesi li čuo?"

Nije očekivao da će njegova naređenja uroditi plodom; učinio je to refleksno. Ali nije znao da roboti uvek slušaju naređenja koja im izdaju ljudska bića, osim kada njihovo ispunjenje podrazumeva opasnost po drugo ljudsko biće.

Stoga je AL-76, mirno i metodično, prionuo pretvaranju svog disinta u prah i pepeo.

Upravo u trenutku kada je pod njegovim stopalom nestaja poslednji kubni inč, stigao je Sem Tob sa svojom družinom, a Randolf Pejn, koji je osetio da su prispeli pravi vlasnici robota, naglavačke je poleteo s drveta i nestao u nepoznatom pravcu.

Nije sačekao nagradu.

Ostin Vajld, inženjer robotike, okrenuo se prema Semu Tobu i rekao: "Da li ste bilo šta izvukli iz robota?"

Tob odmahnu glavom i zareža: "Ništa. Ni slovca. Zaboravio je sve što se dogodilo od trenutka kada je izišao iz fabrike. Mora da je dobio naređenje da zaboravi, jer inače ne bi baš sve istisnuo iz sećanja. Kakva je to gomila đubreta s kojom se zezao?"

"Upravo to. Gomila đubreta! Ali pre no što ju je uništio, mora da je predstavljala disinto; baš bih voleo da mi dopadne šaka momak koji mu je naredio da ga rasturi... stavio bih ga na lagane muke, po mogućstvu. Pogledaj ovo!"

Bili su to delovi puta koji je vodio uz nekadašnje brežuljke planine Dakbil... na mestu, tačnije govoreći, gde je vrh bio otkinut: Vajld položi šaku na savršeno ravan presek kroz tle i stenu.

"Kakav disinto", reče on. "Otkinuo je planinu iz same osnove."

"Šta ga je nateralo da ga napravi?"

Vajld slegnu ramenima. "Ne znam. Neki činilac iz okoline... nemoguće je sada saznati... izvršio je uticaj na njegov pozitronski mozak lunarnog tipa da napravi disinto od otpadaka. Mogućnost da ponovo nabasamo na taj činilac iznosi milijardu prema jedan, pošto ga je i sam robot zaboravio. Nikada nećemo dobiti taj novi disinto."

"Nema veze. Najvažnije je da imamo robota."

"Vraga jeste." Vajldov glas izražavao je strašno žaljenje. "Da li si ikada radio sa disintoima na Mesecu? Proždiru energiju poput bezbroj elektronskih svinja, a čak neće ni da počnu da rade dok im ne obezbediš potencijal od preko od milion volti. Ali ovaj disinto radio je drugačije. Pretražio sam smeće mikroskopom; da li te zanima da vidiš jedini izvor energije koji sam pronašao?"

"Šta to?"

"Samo ovo! I nikada nećemo saznati kako je to uspeo."

Ostin Vajld podiže izvor energije koji je omogućio disintu da preseče planinu u sekundi... dve baterije!

NEHOTIČNA POBEDA

Svemirski brod bio je bušan, kao što kaže poslovice, poput rešeta.

I trebalo je da bude bušan. U stvari, u tome se i sastojala cela ideja.

Kao ishod toga, razume se, brod je, na putu od Ganimeda do Jupitera, bio do vrha ispunjen potpunim svemirskim vakuumom. A kako na brodu nije bilo ni uređaja za zagrevanje, ovaj svemirski vakuum imao je normalnu temperaturu - samo delić stepena iznad apsolutne nule.

I to je bilo po planu. Sitnice kao što su odsustvo toplote i vazduha uopšte nikome nisu smetale na tom određenom putovanju.

Prvi, približno vakuumski pramenovi jovijanske atmosfere počeli su da prodiru u brod na nekoliko hiljada milja iznad Jupiterove površine. Praktično su se sastojali samo od vodonika, mada su se možda pažljivom analizom gasa mogli otkriti i izvesni tragovi helijuma. Kazaljke na aparatima za merenje pritiska lagano su pošle naviše.

To sporo napredovanje postepeno je dobijalo na brzini kako je brod zavojito ponirao putanjom koja ga je vodila oko Jupitera. Kazaljke na nizu merača, od kojih je svaki naredni bio predviđen za progresivno više pritiske, počеше da se pokreću dok ne stigoše do vrednosti od približno milion atmosfera, gde brojke uglavnom gube svaki smisao. Temperatura, koju su merili termoparovi, polako je i nepravilno rasla i konačno se ustalila na sedamdeset Celzijusovih stepeni ispod nule.

Brod se polako približavao kraju puta, probijajući se kroz lavirint gasnih molekula; bili su tako zbijeni da je vodonik dostigao gustinu tečnosti. Amonijačna para, izlučena iz neverovatno prostranih okeana te tečnosti, potpuno je zasitila užasnu atmosferu. Vetar koji je počeo da duva hiljadu milja iznad dostigao je vrhunac koji se sasvim neprikladno mogao opisati kao uragan.

Bilo je sasvim jasno, znatno pre nego što se brod spustio na jedno prilično veliko jovijansko ostrvo, možda sedmostruko

prostranije od Azije, da Jupiter nije baš prijatan svet.

Pa ipak, tri člana posade mislila su da jeste. Bila su čak ubeđena u to. Ali, s druge strane, ta tri člana posade nisu bila ljudska bića. A nisu poticali ni sa Jupitera.

To su jednostavno bili roboti, napravljeni na Zemlji prema meri Jupitera.

ZZ Tri reče: "Izgleda da je ovo prilično samotno mesto."

ZZ Dva mu se pridružio i mrko se zagledao u predeo brisan vetrom. "U daljini se vide nekakva zdanja", reče on, "koja su očigledno veštačka. Predlažem da sačekamo da žitelji dođu k nama."

ZZ Jedan, koji se nalazio na suprotnom kraju prostorije, pažljivo ih je slušao, ali ništa nije rekao. On je od njih trojice bio prvi napravljen i bio je polueksperimentalan. Posledica toga bila je da je ređe govorio od svoja dva sadruga.

Nisu dugo čekali. Iznad njih promače vazдушna lađa neobičnog oblika. Za njom stigoše i druge. A zatim se približi i kolona terenskih vozila, zauze položaje i izbacila organizme. Zajedno sa tim organizmima pojavio se i razni neživi pribor koji je mogao predstavljati oružje. Neke komade nosili su pojedinci, druge njih nekolicina, dok su neki sami napredovali, vozeći možda u sebi Jovijance.

Roboti nisu mogli biti sigurni.

ZZ Tri reče: "Opkolili su nas. Logičan, miroljubiv gest bio bi da iziđemo napolje. Slažete se?"

Složili su se i ZZ Jedan otvori teška vrata koja nisu bili ni dvostruka, a ni naročito hermetička.

Njihova pojava na otvorenim vratima izazvala je uzbuđeno komešanje među Jovijancima koji su ih opkolili. Stali su da posluju nešto oko najvećih delova neživog pribora i ZZ tri postade svestan činjenice da temperatura raste na površini njegovog tela od legure berilijuma, iridijuma i bronz.

On pogleda ZZ Dva. "Osećaš li? Čini mi se da su usmerili u nas toplotnu energiju."

ZZ Dva pokaza da je iznenađen: "Pitam se zašto?"

"Posredi je, nema sumnje, neka vrsta toplotnog zraka. Pogledaj!"

Jedan od zrakova je iz nekog nejasnog razloga skrenuo iz snopa i njegova linija kretanja presekla je prugu iskričavog, čistog amonijaka... koji je istog časa pomahnitalo priključao.

Tri se okrenu ka ZZ Jedan: "Zabeleži ovo, Jedinice, molim te."

"Svakako." Rutinski sekretarski posao pao je u deo ZZ Jedan, a njegov metod beleženja sastojao se u tome da načini mentalni dodatak preciznom korpusu sećanja u sebi. Već je prikupio očitavanja svih važnijih uređaja na brodu, iz sata u sat, tokom puta za Jupiter. Dodao je u znak pristanka: "Koji razlog da navedem za njihovu reakciju? Ljudi-gospodari verovatno bi voleli da to doznaju."

"Bez razloga. Ili, još bolje", ispravi se Trojka, "bez očitog razloga. Možeš da navedeš da je najviša temperatura zraka bila otprilike trideset Celzijusovih stepeni."

Umeša se Dvojka: "Da probamo da stupimo u vezu s njima?"

"Bilo bi to gubljenje vremena", odvrati Trojka. "Sigurno tek nekolicina Jovijanaca zna radio-šifru koja je razvijena između Jupitera i Ganimeda. Moraće da pošalju po nekog od njih, a kada taj dođe, brzo će sam uspostaviti vezu. U međuvremenu, hajde da ih promatramo. Da ti iskreno kažem, ne razumem njihove postupke."

Nije ih ni bilo lako razumeti. Toplotno zračenje je prestalo i napred su istureni drugi uređaji i uvedeni u igru. Nekoliko kapsula palo je pred noge robota koji su promatrali, sunovrativši se brzo i svom silinom pod dejstvom snažne Jupiterove gravitacije. Rasprsele su se i iz njih je iscurela neka plava tečnost, stvorivši barice koje su stale brzo da se smanjuju, isparavajući.

Utvarni vetar oduvao je isparenja, a Jovijanci su im se sklanjali s puta. Jedan od njih bio je suviše spor, zamlatarao je divlje oko sebe, a zatim se otromboljio i sasvim umirio.

ZZ Dva se sagnuo, zamočio prst u jednu od barica i zagledao se u tečnost koja je počela da se cedi sa njega. "Mislim da je ovo kiseonik", reče on.

"Tako je, kiseonik", složi se Trojka. "Ovo postaje sve čudnije i čudnije. Mora da je veoma opasno pribegavati ovom oružju, jer mi se čini da je kiseonik poguban za lokalna stvorenja. Jedno od njih je stradalo!"

Nastala je pauza, a onda ZZ Jedan, čija je veća jednostavnost

ponekad uslovljavala da njegove misli budu mnogo direktnije, reče s mukom: "Možda ta čudna stvorenja pokušavaju da nas na krajnje detinjast način unište."

A Dvojka, koju kao da je ta opaska prosvetlila, odvrati: "Znaš, Jedinico, mislim da si u pravu!"

Nastalo je kratko zatišje u aktivnosti Jovijanaca, a onda je isturen neki novi sklop. Sastojao se od vitkog štapa koji je stremio put neba kroz neprozirni jovijanski sumrak. Počivao je na tom silovitom, neverovatnom vetru sasvim uspravno, što je nedvosmisleno ukazivalo na čvrstinu njegove građe. Iz njegovog vrha dopre krčanje, a zatim i munja koja je obasjala atmosferske, dubine pretvorivši ih načas u sivu maglu.

Roboti su na trenutak našli sasvim optočeni zračenjem, a onda Trojka zamišljeno reče: "Elektricitet pod visokim naponom! Veoma upečatljive snage, takođe. Jedinico, mislim da si u pravu. Konačno, ljudi-gospodari su nam kazali da ta stvorenja teže da unište ceo ljudski rod, a organizmi koji su tako sumanuto pakosni da mogu makar i pomisliti da nanesu zlo jednom ljudskom biću"... glas mu zadrhta pri pomisli na to... "teško da će se ustezati da pokušaju nas da unište."

"Prava je sramota imati tako izopačene umove", primeti ZZ Jedan. "Jadnici."

"Ta me je misao vrlo rastužila", priznade Dvojka. "Vratimo se u brod. Za sada smo dovoljno videli."

Tako i učiniše i sprenmiše se na čekanje. Kao što je ZZ Tri kazao, Jupiter je bio prostrana planeta i moglo bi potrajati dok Jovijanci ne dovedu do broda stručnjaka za radio šifre. No, roboti nikada nisu oskudevali u strpljenju.

U stvari, Jupiter se tri puta okrenuo oko svoje ose, prema hronometru, pre no što je stručnjak stigao. Izlazak i zalazak sunca, razume se, nisu imali nikakvog smisla u mrklom mraku na dnu okeana tečnog gasa dubokog tri hiljade milja, tako da nije moglo biti reči o danu i noći. No, sa druge strane, ni Jovijanci ni roboti nisu gledali u opsegu vidljive svetlosti, tako da to i nije bilo važno.

Tokom tog tridesetčasovnog razdoblja Jovijanci koji su ih opkolili nastavili su napad krajnje strpljivo i sa nesmanjenom

nemilosrdnošću o čemu je robot ZZ Jedan napravio veliki broj mentalnih zabeleški. Brod je napadnut sa istim brojem različitih oružja koliko je i proteklo časova, a roboti su sve te napade pomno promatrali, analizujući ona oružja koja bi prepoznali. No, nisu ni izdaleka sva prepoznali.

Međutim, ljudi-gospodari dobro su ih sazdali. Trebalo im je petnaest godina da naprave brod i robote, a njihova osnovna osobina mogla bi se izraziti u dve reči: sirova snaga. Napadi su bili uzaludni - nisu ostavljali traga ni na brodu ni na robotima.

Trojka reče: "Mislim da ih ova atmosfera osujećuje. Nisu u stanju da upotrebe atomske razbijače, jer bi njima samo napravili rupu u ovom supastom vazduhu i tako sami sebe došli glave."

"Ne koriste ni teške eksplozive", primeti Dvojka, "što je dobro. Ni njima, razume se, ne bi mogli da nas ugroze, ali bi nas malo uzdrmali."

"Teški eksplozivi ne dolaze u obzir. Nema eksploziva bez širenja gasa, a gas naprosto ne može da se širi u ovoj atmosferi."

"Baš dobra atmosfera", promrmlja Jedinica. "Dopada mi se."

To je bilo i prirodno, jer je bio sazdan po njenoj meri. Roboti iz serije ZZ bili su prvi proizvodi iz hala korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' koji nimalo nisu ličili na ljudska bića. Bili su niski i zdepasti, a centar za ravnotežu nalazio im se na manje od jedne stope iznad nivoa tla. Svaki je imao po šest nogu, glomaznih i debelih, predviđenih da podižu tone i pri gravitaciji koja je dva i po puta veća od Zemljine. Refleksi su im bili mnogo puta brži nego što je uobičajeno na Zemlji, čime su nadoknađivali nepovoljna svojstva gravitacije. Konačno, bili su napravljeni od legure berilijuma, iridijuma i bronzne koja je bila otporna na sve poznate korozivne agense, kao i na sve poznate razorne agense, izuzev atomskih razbijača od hiljadu megatona, i to pod bilo kakvim uslovima.

Jednom reči, bili su neuništivi i tako upečatljivo moćni da jedino njima robotičari iz korporacije nikada nisu imali petlju da nadenu nadimak u obliku serijskog broja. Jedan mladi pametnjaković predložio je Zizi Jedan, Dva i Tri... ali ne baš glasno i nikada više nije ponovio svoj predlog.

Poslednje časove čekanja proveli su u razgovoru, punom

nedoumica, čija je svrha bila da se ustanovi mogući opis izgleda Jovijanaca. ZZ Jedan je zabeležio da imaju pipke i zračnu simetričnost... i to je bilo sve. Dvojka i Trojka su davali sve od sebe, ali ničim nisu upotpunili opis.

"Ništa ne možeš dobro opisati", konačno izjavi Trojka, "bez standarda referenci. Ova stvorenja ne liče ni na šta što znam... potpuno izlaze van pozitronskih staza moga mozga. To vam je kao da pokušavate da opišete gama- zračenje nekom robotu koji nije opremljen za prijem gama-zraka."

Upravo u tom trenutku baražna vatra je ponovo zamukla. Roboti su usmerili svoju pažnju na ono što se događalo izvan broda.

Jedna skupina Jovijanaca išla je prema njima na neobično neravnomeran način, ali nikakvim pažljivim osmatranjem nisu uspeli da utvrde tačan metod njihovog kretanja. Nejasno je bilo kako su koristili pipke. Povremeno bi se organizmi kretali tako što bi čudnovato klizili i tada su razvijali velike brzine, možda uz pomoć vetra, jer su išli niz njega.

Roboti iziđoše da dočekaju Jovijance, koji su se zaustavili na deset stopa od njih. Obe strane su ćutale i nepomično stajale.

ZZ Dva reče: "Mora da nas posmatraju, ali ne znam kako. Da li neko od vas dvojice vidi neke fotosenzitivne organe?"

"Ne bih umeo da kažem", progundā Trojka. "Ne vidim na njima ništa što bi imalo bilo kakvog smisla."

Iznenada se začulo metalno kuckanje među Jovijancima i ZZ Jedan oduševljeno reče: "To je radio-šifra. Dovedi su stručnjaka za komunikaciju."

Bio je u pravu, uistinu su ga doveli. Složeni sistem tačaka i crtica, na kome su mukotrpno radili dvadeset pet godina bića sa Jupitera i Zemljani sa Ganimeda i koji se razvio u zadržujuće prilagodljivo sredstvo za komunikaciju, konačno će biti isproban izbliza.

Jedan Jovijanac je ostao ispred, a ostali su se povukli. On je bio taj koji će govoriti u ime ostalih. Upitao je, kuckajući: "Odakle ste?"

Bilo je prirodno da ZZ Tri, koji je bio mentalno najrazvijeniji, preuzme na sebe da govori u ime skupine robota. "Mi smo sa Jupiterovog satelita Ganimeda."

Jovijanac je nastavio: "Šta želite?"

"Informacije. Došli smo da proučimo vaš svet i da poneseemo nazad znanja do kojih dođemo. Kada biste saradivali sa nama..."

Prekinu ga kuckanje Jovijanaca. "Morate biti uništeni!"

ZZ Tri zastade i zamišljeno se obrati svojim sadruzima: "Zauzeli su upravo onakav stav kakav su ljudi-gospodari rekli da će zauzeti. Vrlo su neobični."

Vrativši se na kuckanje, jednostavno upita: "Zašto?"

Jovijanac je očigledno smatrao da su određena pitanja suviše neugodna da bi na njih odgovorio. Rekao je: "Ako odete pre no što se navrši jedna revolucija, poštedećemo vas... bar dok ne izronimo iz našeg sveta da uništimo nejovinijansku bagru sa Ganimeda."

"Voleo bih da istaknem", reče Trojka, "da mi sa Ganimeda i unutrašnjih planeta..."

Jovijanac ga prekide: "Naša astronomija zna za Sunce i naša četiri satelita. Ne postoje unutrašnje planete."

Trojka je smrknuto razmislio o ovome: "Dobro, mi sa Ganimeda. Mi nemamo nikakve planove sa Jupiterom. Spremni smo da ponudimo prijateljstvo. Dvadeset pet godina vaš narod slobodno je komunicirao sa ljudskim bićima sa Ganimeda. Zar postoji neki razlog zbog koga biste iznenada zaratili sa ljudima?"

"Dvadeset pet godina", glasio je hladni odgovor, "pretpostavljali smo da su stanovnici Ganimeda Jovijanci. Kada smo otkrili da nisu, kao i da smo održavali vezu sa nižim vrstama prema lestvici jovijanskih inteligencija, bili smo primorani da preduzmemo korake da zbrisemo tu sramotu."

Završio je polako i moćno: "Mi sa Jupitera nećemo trpeti postojanje nikakve bagre!"

Jovijanac se na neki način povlačio, prkoseći vetru, što je očigledno značilo da je razgovor završen.

Roboti se vratiše u brod.

ZZ Dva reče: "Stvari ne stoje baš najbolje, zar ne?" Zamišljeno je nastavio: "Situacija je upravo onakva kakvu su ljudi-gospodari predvideli. Poseduju krajnje izražen kompleks više vrednosti, kombinovan sa krajnjom netrpeljivošću prema bilo kome ili bilo čemu što ugrožava taj kompleks."

"Netrpeljivost je", primeti Trojka, "prirodna posledica tog

kompleksa. Nevolja je u tome što njihova netrpeljivost ujeda. Imaju oružje... i sjajnu nauku."

"Nisam više iznenađen", javi se neočekivano ZZ Jedan, "što nam je posebno naloženo da se ne obaziremo na naređenja Jovijanaca. To su užasna, netrpeljiva, pseudo-nadmoćna bića!" Zatim naglasi, s robotskom odanošću i verom: "Nijedan čovek-gospodar nikada ne bi mogao da bude takav."

"Iako je to tačno, sada nije bitno", reče Trojka. "Ostaje činjenica da su ljudi-gospodari u strašnoj opasnosti. Ovo je džinovski svet i Jovijanaci su brojniji i nadmoćniji stotinu, pa i više puta nego sva ljudska bića u celom zamaljskom carstvu. Ako ikada uspeju da stvore polje sile koje će moći da iskoriste kao omotač broda... što su ljudi-gospodari već učinili... onda će bez po muke potčiniti sebi ceo sistem. Ostaje pitanje dokle su stigli u tom pravcu, koje još oružje poseduju, kakve pripreme vrše i tako dalje. Naš zadatak je, razume se, da se vratimo sa odgovorima na ta pitanja, te će stoga biti najbolje da se dogovorimo o našem narednom koraku."

"Moglo bi biti prilično teško", reče Dvojka. "Jovijanci nam neće pomoći." Bio je to, s obzirom na okolnosti, sasvim ublažen iskaz.

Trojka je izvesno vreme razmišljao. "Čini mi se da treba samo da čekamo", primeti on. "Trideset časova su pokušavali da nas unište i nisu uspeli. Nema sumnje da su dali sve od sebe. Kompleks više vrednosti uvek podrazumeva stalnu potrebu da se spase obraz, što u ovom slučaju potvrđuje ultimatum koji su nam dali. Nikada nam ne bi dozvolili da odemo, da mogu da nas unište. Ali ako ne odemo, onda će se, nema sumnje, radije pretvarati da su voljni, iz nekih vlastitih razloga, da nas zadrže nego da priznaju da ne mogu da nas oteraju."

Ponovo su čekali. Prošao je jedan dan. Baražna vatra nije više otvarana. Roboti nisu otišli. Blef je provaljen. I tako su se roboti ponovo našli licem u lice sa stručnjakom za radio-šifre.

Da su ZZ modeli imali ugrađeno osećanje za humor, neobično bi uživali. Ovako su samo iskusili zadovoljstvo.

Jovijanac reče: "Odlučili smo da vam dozvolimo da kratko vreme ostanete i da se sami uverite u našu moć. Potom ćete se vratiti na Ganimed da obavestite svoju sabraču-bagru o strašnom kraju koji ih

neizbežno čeka kroz jednu solarnu revoluciju."

ZZ Jedan je načinio mentalnu zabelešku da jovijanska revolucija iznosi dvanaest zemaljskih godina.

Trojka nehajno odvrati: "Hvala vam. Smemo li vas otpratiti do najbližeg grada? Ima toliko toga što bismo želeli da naučimo." Kao uzgred je dodao: "Naš brod, razume se, ne sme biti dirnut."

Izgovorio je to u obliku zahteva, a ne pretnje, jer nijedan ZZ model nije nikada bio ratoboran. Tokom njihovog sazdanja brižljivo je zatomljena makar i najmanja količina besa. Kod robota koji su bili u toj meri moćni kao ovi iz serije ZZ, potpuno blagorodna narav bila je od suštinske važnosti za vreme testiranja na Zemlji.

Jovijanac reče: "Ne zanima nas vaš brod, bagro jedna. Nijedan Jovijanac ne bi se ukaljao tako što će mu prići. Možete nas slediti, ali ni pod koju cenu ne smete prići bliže od deset stopa bilo kom Jovijancu, ili ćete istog časa biti uništeni."

"Baš su grozni, zar ne?" primeti Dvojka šapatom, kada zaparaše vetar.

Grad je, u stvari, bio luka na obalama neverovatnog jezera amonijaka. Napolju je vetar stvarao besne, penušave talase koji su pomamno jurili po tečnoj površini pojačani gravitacijom. Sama luka nije izgledala ni velika ni upečatljiva, ali bilo je prilično jasno da se najveći deo grada nalazi ispod zemlje.

"Koliko stanovnika ima ovo mesto?" upita Trojka.

Jovijanac odvrati: "To je gradić od desetak miliona."

"Tako, znači. Zabeleži to, Jedinico."

ZZ Jedan je to mehanički obavio, a onda se ponovo okrenuo prema jezeru i zadivljeno se zagledao u njega. Povukao je trojku za lakat. "Šta misliš, imaju li ovde riba?"

"Kakve to ima veze?"

"Mislim da bi trebalo da to saznamo. Ljudi-gospodari su nam naredili da saznamo što više." Od trojice robota, Jedinica je bio najjednostavniji i sledstveno tome on je najdoslovnije shvatao naređenja.

Dvojka reče: "Pusti Jedinicu da pođe da pogleda ako želi. Nema nikakve štete od toga ako maloga pustimo da se zabavi."

"U redu. Nemam ništa protiv ako ne gubi vreme. Nismo došli

zbog riba... ali, ipak, pođi, Jedinico."

ZZ Jedan se, krajnje uzbuđen, udalji i brzo i ustrajno nastavi do obale, bućnuvši se u amonijak. Jovijanci su ga pomno promatrali. Nisu shvatili ni reči od prethodnog razgovora, razume se.

Stručnjak za radio-šifre otkuca: "Vaš sadrug je očigledno odlučio da se oprostí od života iz očajanja zbog naše veličine."

Trojka iznenađeno odvratí: "Nipošto. Želi da ispita žive organizme, ako ih ima, koji žive u amonijaku." Dodao je kao da se izvinjava: "Naš prijatelj je povremeno veoma znatiželjan i nije bistar kao nas dvojica, mada mu je to jedina mana. Mi to shvatamo i pokušavamo da ga ismejemo kad god možemo."

Nastupila je duga pauza, a onda Jovijanac primeti: "Utopíće se."

Trojka usput odvratí: "Toga ne morate da se plašite. Mi ne možemo da se utopimo. Možemo li ući u grad čim se on vrati?"

U tom trenutku došlo je do izbacivanja mlaza tečnosti na nekoliko stotina stopa od obale. Divlje je šiknuo uvis, a zatim se obrušio nadole u obliku magle nošene vetrom. Usledio je još jedan mlaz, pa još jedan, a zatim se javilo mahnito belo penušanje koje je oblikovalo trag prema obali, postepeno jenjavajući što je bilo bliže.

Dva robota su ovo zapanjeno posmatrala, a potpuno odsustvo bilo kakve kretnje od strane Jovinijanaca bilo je dokaz da i oni pomno motre.

Zatim se glava ZZ Jedan probi na površinu i on sporim korakom nastavi ka suvom tlu. Međutim, nešto je išlo za njim! Neki džinovski organizam koji kao da se sastojao od samih očnjaka, kandži i kičmi. A onda primetiše da ga ne sledi dobrovoljno, već da ga ZZ Jedan vuče preko obale. Bio je primetno mlitav.

ZZ Jedan priđe prilično smerno i preuze komunikaciju. Nervozno je otkucao poruku Jovijancu. "Veoma mi je žao što je do ovoga došlo, ali ta stvar me je napala. Samo sam pravio zabeleške o njoj. Nadam se da to nije nikakvo vredno stvorenje."

Nije mu odmah odgovoreno, jer je posle pojave čudovišta došlo do paničnog rasturanja jovijanskih redova. Oni su polako ponovo zauzeli svoja mesta i kada su se nakon obazrivog promatranja uverili da je stvorenje zaista mrtvo, red se povratio. Neki od smelijih su znatiželjno udarali telo.

ZZ Tri ponizno reče: "Nadam se da ćete oprostiti mom prijatelju. Ponekad je trapav. Uopšte nemamo nameru da naudimo bilo kom jovijanskom stvorenju."

"Napalo me je", objasni Jedinica. "Ujelo me je, a nisam ga ničim izazvao. Vidite!" I on pokaza dve stope dugačak očnjak koji je na kraju bio slomljen. "Slomio ga je o moje rame i gotovo ostavio ogrebotinu. Samo sam ga malo šopio da ga oteram... a ono je uginulo. Žao mi je."

Jovijanac konačno progovori; njegova kuckava šifra delovala je sada kao da muca. "To je divlje stvorenje, retko se nalazi tako blizu obale, ali jezero je na ovom mestu dosta duboko."

Trojka, koji je i dalje bio zabrinut, primeti: "Ako ga možete upotrebiti za jelo, biće nam neobično drago..."

"Ne. U stanju smo sami da nabavljamo hranu bez pomoći bagre... bez tuđe pomoći. Pojedite ga sami."

Čuvši to, ZZ Jedan podiže stvorenje i hitnu ga nazad u more lakim pokretom jedne ruke. Trojka kao usput pomenu: "Hvala vam na ljubaznoj ponudi, ali nama hrana nije potrebna. Mi, razume se, ne jedemo."

U pratnji otprilike dve stotine naoružanih Jovijanaca, roboti prođuše čitav niz rampi i spustiše se u podzemni grad. Ako je grad iznad zemlje izgledao mali i bezličan, ispod je to bila jedna nepregledna metropola.

Ugurali su ih u vozilo za vožnju po tlu kojim se upravljalo iz daljine - jer nijedan častan Jovijanac koji je držao do sebe ne bi rizikovao da ugrozi svoju nadmoćnost tako što bi seo u ista kola sa bagrom - i zastrašujućom brzinom ih odvezli do središta grada. Videli su dovoljno tako da su mogli da zaključe kako se proteže pedeset milja s kraja na kraj i da zadire u Jupiterovu koru do dubine od najmanje osam milja.

ZZ Dva nije zvučao baš najsrećnije kada je rekao: "Ako je ovo nasumični uzorak jovijanskog razvoja, onda izveštaj koji ćemo podneti po povratku ljudima- -gospodarima neće biti punonadežan. Konačno, nasumce smo izabrali mesto na nepreglednoj površini Jupitera na koje ćemo se spustiti, a izgledi da se nađemo blizu makog zaista koncentrisanog središta populacije iznosili su hiljadu

prema jedan. Kao što stručnjaci za šifru kažu, ovo mora da je sasvimobičan grad."

"Deset miliona Jovijanaca", reče Trojka zamišljeno. "Ukupan broj žitelja planete mora da dostiže nekoliko biliona, što je mnogo, veoma mnogo, čak i za Jupiter. Verovatno imaju potpuno urbanizovanu civilizaciju, što znači da njihov naučni razvoj mora biti neverovatan. Kada bi imali polje sile..."

Trojka nije imao vrata, jer su glave ZZ modela zarad snage bile čvrsto pričvršćene za torzo, dok su osetljivi pozitronski mozgovi bili zaštićeni sa trima zasebnim slojevima legure iridijuma od kojih je svaki bio debeo po jedan inč.

Zaustavili su se na nekoj čistini. Svuda oko sebe mogli su da vide avenije i zdanja krcate Jovijancima koji nisu bili ništa manje radoznali od bilo koje skupine na Zemlji koja bi se našla u istovetnoj situaciji.

Prišao im je stručnjak za šifre. "Vreme je da se povučem do narednog razdoblja aktivnosti. Čak smo vam pripremili i odaje, iako nam je to predstavljalo veliku neprijatnost, razume se, jer ćemo kasnije morati da srušimo to zdanje i ponovo ga izgradimo. Svejedno, imaćete mesta da otpočinete."

ZZ Tri odmahnu rukom sa žaljenjem i otkuca: "Zahvaljujemo vam, ali niste morali da se mučite. Nemamo ništa protiv da ostanemo gde jesmo. Ako vi želite da spavate i da se odmarate, samo izvolite. Sačekaćemo vas. Što se nas tiče", završi on ravnodušno, "mi nikada ne spavamo."

Jovijanac ništa ne reče, mada, da je imao lice, njegov izraz u tom trenutku mogao bi biti zanimljiv. Udaljio se, a roboti su ostali u kolima; okruživali su ih dobro naoružani Jovijanci koji su se često smenjivali.

Prošli su sati pre no što su se redovi stražara ponovo razmakli da propust stručnjaka za šifre. S njim su došli još neki novi Jovijanci koje je predstavio.

"Sa mnom su dva zvaničnika centralne vlade koji su bili tako ljubazni da pristanu da razgovaraju sa vama."

Jedan od ovih zvaničnika očigledno je bio upućen u komuniciranje, jer je svojim kuckanjem oštro prekinuo stručnjaka za šifre. Obratio se robotima: "Bagro! Izidite iz kola za vožnju po tlu da

možemo da vas osmotrimo."

Roboti su bili i te kako voljni da poslušaju, tako dok su Trojka i Dvojka iskočili preko desne strane kola, dok je Jedinica izišao kroz levu stranu. Reč 'kroz' upotrebljena je hotimice, jer se on nije potrudio da pokrene mehanizam koji je spuštao jedan deo strane kola radi izlaženja, već je poneo sa sobom celu tu stranu, plus dva točka i osovinu. Kola su se raspala, a ZZ Jedan je ostao da zuri, postišđen, bez reči.

Konačno je polako otkucao: "Veoma mi je žao. Nadam se da to nisu bila neka skupa kola."

ZZ Dva dodade, izvinjavajući se: "Naš sadrug je često nespretan. Morate mu oprostiti", a ZZ Tri, tek reda radi, pokuša da ponovo sastavi kola.

ZZ Jedan još jednom pokuša da se opravda. "Materijal od koga su napravljena kola prilično je tanak. Vidite?" Podigao je obema rukama kvadratni jard plastike tvrde poput metala i debele tri inča i malo je pritisnuo. Plastika istog časa puče na dva dela. "Trebalo je da prvo tražim odobrenje", priznade on.

Zvaničnik jovijanske vlade reče nešto manje oštrim glasom: "Kola bismo i inače morali da uništimo, jer ste ih zagadili svojim boravkom u njima." Zastao je, a onda dodao: "Stvorenja! Mi, Jovijanci, nismo vulgarno znatiželjni kada je reč o nižim životinjama; međutim, našim naučnicima su potrebne činjenice."

"Idemo s vama", veselo odvrati Trojka. "I nama su potrebne."

Jovijanac nije obraćao pažnju na njega. "Nemate organ osetljiv na masu, to je očigledno. Kako to da ste onda svesni udaljenih predmeta?"

Trojka se zainteresova za ovo. "Hoćete da kažete da vaši sunarodnici neposredno osećaju masu?"

"Nisam ovde da bih odgovarao na vaša pitanja... vaša drska pitanja... o nama!"

"Onda ću pretpostaviti da su predmeti male specifične mase za vas providni, čak i pri odsustvu zračenja." Okrenuo se Dvojci: "Na taj način vide. Njima je njihova atmosfera providna kao prostor."

Jovijanac ponovo poče da otkucava: "Smesta ćete odgovoriti na moje prvo pitanja, ili ću izgubiti strpljenje i narediti da vas unište."

Trojka istog časa odgovori: "Mi reagujemo na energiju, Jovijanče. Možemo po želji da se prilagodimo celoj elektromagnetskoj skali. Trenutno, naš vid na daljinu zavisi od radio-talasnog zračenja koje sami emitujemo, a na blizinu vidimo pomoću..." On zastade i obrati se Dvojci: "Postoji li kod za gama-zrake?"

"Koliko je meni poznato, ne", odvrati Dvojka.

Trojka se ponovo obrati Jovijancu: "Na blizinu vidimo zahvaljujući drugom jednom zračenju za koje ne postoji šifrovana reč."

"Od čega je sastavljeno vaše telo?" upita Jovijanac.

Dvojka prošaputa: "On to verovatno pita jer njegova osetljivost na masu nije u stanju da prodre kroz našu kožu. Zbog velike gustine, znaš. Da li treba da mu kažemo?"

Trojka nesigurno odvrati: "Ljudi-gospodari ne smatraju da bilo šta treba da skrivamo." Okrenuo se prema Jovijancu i odgovorio radio-šifrom: "Uglavnom se sastojimo od iridijuma. Takođe od nešto bakra, olova, malo berilijuma i sitnih količina ostalih supstanci."

Jovijanci se povukoše, a po nerazgovetnom uvijanju različitih delova njihovih sasvim neopisivih tela sticao se utisak da su zapodeli živ razgovor, iako nisu ispuštali nikakve zvuke.

A onda se zvaničnik vratio. "Bića sa Ganimeda! Odlučili smo da vas povedemo u obilazak nekih naših fabrika kako bismo vam izložili samo sićušni deo naših velikih dostignuća. Zatim ćemo vam dozvoliti da se vratite kako biste širili očajanje među ostalom bagrom... ostalim bićima spoljašnjeg sveta."

Trojka reče Dvojci: "Zabeleži način na koji dejstvuje njihova psihologija. Moraju da udovolje svom kompleksu više vrednosti. I dalje je reč o spasavanju obraza." A radio-šifrom dodade: "Zahvaljujemo vam na ukazanoj prilici."

Međutim, obraz je uspešno bio sačuvan, kao što su roboti ubrzo ustanovili. Demonstracija se pretvorila u obilazak, a obilazak u Veliku izložbu. Jovijanci su im sve pokazivali, sve objašnjavali, žurno odgovarali na sva pitanja, tako da je ZZ Jedan je napravio na stotine obeshrabrujućih beležaka.

Ratni potencijal tog jednog jedinog 'nevažnog' grada bio je nekoliko puta veći od potencijala celog Ganimeda. Još deset takvih gradova nadmašili bi u svemu celo Teresterijalno Carstvo. S druge,

pak, strane, još deset takvih gradova ne bi predstavljalo ni delić snage koju je verovatno u stanju da iznedri ceo Jupiter.

Trojka se okrenu kada ga Jedinica malo gurnu. "Šta je bilo?"

ZZ Jedan ozbiljno reče: "Ako imaju i polje sile, ljudi-gospodari su izgubljeni, je li tako?"

"Bojim se da je tako. Zašto pitaš?"

"Jer nas Jovijanci nisu proveli kroz desno krilo ove fabrike. Možda upravo tamo rade na polju sile. Ako je tako, onda ne žele da se to sazna. Biće bolje da to ispitamo. Znaš, u tome i jeste cela stvar."

Trojka je smrknuto posmatrao Jedinicu. "Možda si u pravu. Nema svrhe bilo šta propustiti."

Sada su se nalazili u ogromnoj čeličani, posmatrajući stotinu stopa dugačke šipke legure silikonskog čelika, otporne na amonijak, koje su proizvođene tempom od dvadeset u sekundi. Trojka tiho upita: "Šta se nalazi u tom krilu?"

Vladin zvaničnik se raspita kod odgovornih u fabrici i objasni: "U tom delu fabrike vladaju visoke temperature koje pogubno deluju na sve živo, tako da se njima upravlja posredno."

Odveo ih je do dela u kome se moglo osetiti zračenje te toplote i pokazao im na malu, kružnu površinu od nekog providnog materijala. Bilo ih je puno u nizu, a kroz njih su se propuštale mutnocrvene pruge jarkih kovina koje su se nazirale kroz supastu atmosferu.

ZZ Jedan se sumnjičavo upilji u Jovijanca i otkuca: "Da li bih smeo da uđem i malo pogledam unaokolo? Ovo me veoma zanima."

Trojka mu reče: "Ponašaj se detinjasto, Jedinico. Govore istinu. Oh, dobro, pronjuškaj unaokolo ako baš moraš. Ali nemoj dugo da se zadržiš, moramo dalje."

Jovijanac reče: "Vi, izgleda, ne shvatate o kakvoj toploti je reč. Stradaćete."

"Oh ne", kao uzgred odvrati Jedinica. "Toplota nam ne smeta."

Jovijanci počеше da se savetuju, a onda nastade neopisiva zbrka kada je sve živo u fabrici udružilo snage da usliši neobičnu molbu. Tek pošto so postavljeni paravani od materijala koji upija toplotu, otvorena su vrata koja nikada ranije nisu dirana dok su topioničke vatre plamtele. ZZ Jedan uđe unutra i vrata se za njim zatvoriše. Jovijanski zvaničnici okupiše se pred providnim površinama da

gledaju.

ZZ Jedan ode do najbliže visoke peći i pokuca po njenoj spoljašnosti. Kako je bio suviše nizak da bi mogao da zaviri u nju bez muke, nagnuo ju je dok istopljeni metal nije pocureo sa levka kontejnera. Znatiželjno se zagledao u njega, a potom je zaronio šaku u rastopljenu masu i stao da je meša, proveravajući gustinu. Kada je s tim završio, izvukao je šaku, otresao nekoliko divljih metalnih kapi, a ostatak obrisao o jedan od šest bokova. Lagano je krenuo duž niza visokih peći, a zatim je dao znak da želi da iziđe.

Jovijanci su se povukli na veliku udaljenost dok je izlazio, a zatim su ga zasuli mlazom amonijaka koji je cvrčao, penušio se i pušio dok se robot ponovo nije vratio na podnošljivu temperaturu.

ZZ Jedan uopšte nije obraćao pažnju na tuširanje amonijakom, već je kazao: "Govorili su istinu. Nema polja sile."

Trojka zausti: "Vidiš..." ali ga Jedinica nestrpljivo prekide. "Ali nema svrhe dangubiti. Ljudi-gospodari su nam naložili da sve proverimo i to treba i učiniti."

Okrenuo se prema Jovijancu i otkucao, bez ikakvog oklevanja: "Čujte, da li je jovijanska nauka razvila polje sile?"

Neposrednost je, razume se, jedna od prirodnih posledica slabije razvijenih mentalnih moći kod Jedinice. Dvojka i Trojka su to znali, pa su se uzdržali da pokažu svoje neslaganje sa ovom primedbom.

Jovijanski zvaničnik se polako opustio i oslobodio svog neobično ukrućenog stava, u kome je bio dok je tupo zurio u šaku Jedinice... onu koju je ovaj umočio u istopljeni metal. Jovinijanac polako ponovi: "Polje sile? Znači, to je ono što vas najviše zanima?"

"Da", nedvosmisleno uzvratila Jedinica.

Jovinijanac je istog časa povratio samopouzdanje; to se moglo zaključiti po tome što je njegove kuckanje postalo oštrije. "Dodite ovamo, bagro!"

Na to Trojka reče Dvojci: "Ponovo smo, znači, bagra... što mi zvuči kao da nam predstoje neke loše vesti." Dvojka se smrknuto složila s njim.

Poveli su ih do same ivice grada... do onog dela koji bi se na Zemlji označavao kao predgrađe... a zatim do jednog u nizu povezanih zdanja, koja su tvorila kompleks sličan terestrijalnom

univerzitetu.

Međutim, niko im ništa nije objašnjavao, ali niko nije ni postavljao pitanja. Jovijanski zvaničnik ih je užurbano vodio napred, a roboti su ga sledili sa mračnom ubeđenošću da će se uskoro suočiti sa onim najgorim. ZZ Jedan je bio taj koji je zastao ispred nekog otvorenog dela zida pošto su ostali prošli pored njega. "Šta je ovo?" zanimalo ga je.

Prostorija je bila opremljena uskim, niskim pultovima, duž kojih su Jovijanci rukovali nizovima čudnih uređaja, među kojima su jaki, inč dugački elektromagneti bili najzastupljeniji.

"Šta je ovo?" ponovi pitanje Jedinica.

Jovijanac se okrenu i ispolji nestrpljenje. "To je studenstka biološka laboratorija. Nema u njoj ničeg što bi vas moglo zanimati."

"Ali šta oni to rade?"

"Proučavaju mikroskopski život. Zar nikada ranije niste videli mikroskop?"

Umešala se Trojka, ponudivši objašnjenje. "Video je, ali ne tog tipa. Naši mikroskopi namenjeni su za izučavanje organa osetljivih na energiju i rade na načelu refrakcije energije koja zrači. Vaši mikroskopi očigledno rade na bazi širenja mase. Prilično domišljato."

ZZ Jedan reče: "Imate li nešto protiv da ispitam nekoliko vaših uzoraka?"

"Od od kakve bi vam to bilo koristi? Ne možete da se poslužite našim mikroskopima zbog vaših senzornih ograničenja, a mi bismo morali jednostavno da posle toga bacimo te primerke koje biste vi bez ikakvog razloga razgledali."

"Ali meni nije potreban mikroskop", objasni Jedinica, iznenađeno. "Lako mogu da se prebacim na mikroskopski vid."

On ode do najbližeg pulta, dok su se studenti iz te prostorije svi nagurali u jedan ugao, nastojeći da izbegnu zagađenje. ZZ Jedan pomeri mikroskop u stranu i stade pažljivo da razgleda stakalce sa uzorcima na mikroskopu. Povukao se zbunjen, a onda pokušao sa drugim... trećim... četvrtim.

Vratio se i obratio Jovijancu. "Trebalo bi da su živi, je li tako? Mislim na te male crve."

Jovijanac odvrati: "Svakako."

Trojka oštro uzviknu i reče svojim sadruzima: "Zaboravili smo na naše gama-zračenje. Hajdemo odavde, Jedinico, ili ćemo pobiti sav mikroskopski život u prostoriji."

On se okrenu ka Jovijancu: "Bojim se da je naše prisustvo pogubno za slabije oblike života. Biće bolje da odemo odavde. Nadamo se da ćete te uzorke lako nadoknaditi. Kad smo već kod toga, biće bolje da se držite malo podalje od nas, ili bi naše zračenje moglo štetno da utiče na vas. Za sada se dobro osećate, zar ne", upita on.

Jovijanac je nastavio da ih vodi dalje, ponosno ćuteći, ali lako se moglo primetiti da je počeo da održava dvostruko veću razdaljinu između sebe i njih.

Ništa više nije rečeno dok se nisu obreli u jednoj velikoj hali. U samom njenom središtu ogromni blokovi metala počivali su u vazduhu ... to jest, nije ih pridržavalo ništa vidljivo... prkoseći jakoj jovijanskoj gravitaciji.

Jovijanac otkuca: "Evo vašeg polja sile u krajnjem obliku, koje je nedavno usavršeno. Unutar tog mehura nalazi se vakuum, tako da on izdržava svu težinu naše atmosfere, zajedno sa količinom metala ravnoj masi dva velika svemirska broda. Šta kažete na to?"

"Da ste sada u stanju da putujete kroz svemir."

"Tako je. Nema tog metala niti plastike koji su dovoljno jaki da zadrže našu atmosferu pred vakuumom, ali polje sile to može... a mehur od polja sile biće naš svemirski brod. Za godinu dana proizvedi ćemo ih na stotine i hiljade. Tada ćemo se obrušiti na Ganimed da uništimo bagru koja sebe naziva inteligencijom i koja pokušava da ospori našu prevlast u Vaseljenu."

"Ljudska bića sa Ganimeda nikada nisu pokušala..." počeo Trojka blago da se pravda.

"Tišina", odbrusi Jovijanac. "Vratite se sada i kažite im šta ste videli. Njihova slaba polja sile... kao ono kojim je opremljen vaš brod... neće nam se isprečiti na putu, jer će naš najmanji brod biti stotinu puta veći i snažniji od vaših."

Trojka primeti: "Onda više nemamo šta ovde da tražimo i vratićemo se, kao što rekoste, sa tim obaveštenjem. Ako biste nas odveli nazad do našeg broda, mi bismo da se oprostimo. Ali, uzgred

budi rečeno, tek onako, zapisa radi, postoji nešto što vi ne shvatate. Ljudska bića sa Ganimeda, razume se, imaju polja sile, ali naš brod nije opremljen njime. Nama ono nije potrebno."

Robot se okrenuo i dao znak svojim sadruzima da i oni pođu. U prvi mah nijedan od njih ništa nije kazao, a onda ZZ Jedan snuždeno promrmlja: "Zar ne bismo mogli da pokušamo da uništimo ovo mesto?"

"Kakva korist od toga", odvrati Trojka. "Savladali bi nas brojčano. Nema svrhe. Za jednu zemaljsku deceniju ljudi-gospodari biće zbrisani. Nemoguće je suprotstaviti se Jupiteru. Jednostavno, na njemu svega ima previše. Sve dok su Jovijanci bili vezani za površinu, ljudska bića su bila bezbedna. Sada kada imaju polje sile... Jedino nam preostaje da ih o tome obavestimo. Ako pripreme skloništa, nekolicina bi izvesno vreme mogla da preživi."

Grad su ostavili za sobom. Nalazili su se na otvorenom blizu jezera, a njihov brod predstavljao je tamnu mrlju na obzorju, kada Jovijanac iznenada progovori:

"Stvorenja, vi tvrdite da ne koristite polje sile?"

Trojka mu odgovori bez većeg zanimanja: "Nije nam potrebno."

"Kako onda vaš brod izdržava vakuum u svemiru, a da ne eksplodira usled atmosferskog pritiska u njemu?" I on pomeri jedan pipak, što je ličilo na nemi gest prema jovijanskoj atmosferi koja ih je pritiskala silinom od dvadeset miliona funti po kvadratnom inču.

"Pa", objasni mu Trojka, "to je jednostavno. Naš brod nije hermetički zaptiven. Pritisak unutra i spolja su izjednačeni."

"Čak i u svemiru? Imate vakuum u brodu? Lažete!"

"Izvolite da ispitajte naš brod. Na njemu ne postoji polje sile i on nije hermetički zaptiven. Šta je tu tako neshvatljivo? Mi ne dišemo. Napajamo se atomskom energijom - i to neposredno. Uopšte nam nije važno ima li ili nema vazdušnog pritiska i sasvim nam je lepo i u vakuumu."

"Ali apsolutna nula!"

"Nije bitna. Sami regulišemo svoju toplotu. Nas ne zanima spoljašnja temperatura." On zastade. "Odavde možemo sami da se vratimo na brod. Do viđenja. Prenećemo vašu poruku ljudima na Ganimedu... rat do istrebljenja!"

Međutim, Jovijanac reče: "Sačekajte! Vratiću se." On se okrenu i uputi prema gradu.

Roboti su zurili za njim, a zatim ostali u tišini da čekaju.

Vratio se tek za tri sata i to toliko žureći da je ostao bez daha. Zaustavio se na uobičajenih deset stopa od robota, ali potom je nastavio da smanjuje tu razdaljinu, nekako čudno, puzeći. Nije progovorio dok ih gotovo nije dodirivao svojom gumastom, sivom kožom; tek tada se oglasila radio-šifra, prigušeno, s puno poštovanja.

"Uvažena gospodo, stupio sam u vezu sa zapovednikom naše centralne vlade, koji je sada upoznat sa svim činjenicama, i ja vas uveravam da Jupiter želi jedino mir."

"Molim?" upita Trojka koji ništa nije shvatao.

Jovijanac žurno nastavi: "Spremni smo da ponovo oživimo vezu sa Ganimedom i rado ćemo obećati da nikada nećemo pokušati da se otisnemo u svemir. Naše polje sile biće korišćeno samo na jovijanskoj površini."

"Ali...", zausti Trojka.

"Našoj vladi biće drago da primi i sve druge predstavnike koje naša uvažena ljudska braća sa Ganimedom budu želela da pošalju. Ako bi se vaše visosti sada udostojile da se zakunu na mir..." Krljušasti pipak zaljulja se prema njima i Trojka ga, potpuno ošamućen, prihvati. Dvojka i Jedinica učiniše to isto kada se još dva pipka pružiše prema njima.

Jovijanac svečano reče: "Znači među Jupiterom i Ganimedom vladace večni mir."

Svemirski brod koji je propuštao kao rešetko ponovo je bio u svemiru. Pritisak i temperatura opet su bili na nuli i roboti su promatrali ogromnu kuglu Jupitera koja se polako smanjivala.

"Nema sumnje da su bili iskreni", primeti ZZ Dva, "i veoma mi je milo što se tako završilo, ali ne shvatam."

"Ja mislim", primeti ZZ Jedan, "da su se Jovijanci urazumili u pravi čas i shvatili u kojoj je meri bila zla njihova ideja da naude ljudima-gospodarima. To je prirodno."

ZZ Tri uzdahnu i reče: "Slušajte, sve je to stvar psihologije. Ti

Jovijanci su imali kompleks više vrednosti debeo čitavu milju, ali pošto nisu mogli da nas unište, suočili su se sa obavezom da spasu obraz. Sva njihova objašnjenja i isticanja bili su jednostavno oblik hvalisanja, čija je svrha bila da nas u toj meri zadive kako bismo se posramili pred njihovom moći i njihovom superiornošću."

"Sve je to meni jasno", prekide ga Dvojka, "ali..."

Trojka nastavi: "Ali krenulo je naopako. Uspeli su sami sebi da dokažu da smo mi jači, da ne možemo da se utopimo, da ne jedemo niti spavamo, da nas rastopljeni metal ne može povrediti. Čak je i samo naše prisustvo bilo pogubno za jovijanski život. Njihov poslednji adut bilo je polje sile. A kada su otkrili da nama ono uopšte nije potrebno i da možemo da živimo u vakuumu na apsolutnoj nuli, jednostavno su poklekli." Zastao je i filozofski dodao: "Kada se kompleks više vrednosti takvih razmera raspadne, onda se raspadne potpuno."

Druga dvojica razmisliše o tome, a Dvojka reče: "Ali to i dalje nema smisla. Šta njih briga šta mi možemo, a šta ne: mi smo samo roboti. Ne treba oni s nama da se bore."

"U tome i jeste stvar, Dvojko" reče blago Trojka. "Tek kada smo napustili Jupiter, stvar mi je postala jasna. Znate li da se nismo setili, da smo prevideli, sasvim nenamerno, da im kažemo da smo mi samo roboti."

"Nisu nas pitali", reče Jedinica.

"Tačno. I tako su pomislili da smo mi ljudska bića i da su sva ostala ljudska bića poput nas!"

On još jednom zamišljeno pogleda Jupiter. "Nije čudo što su odlučili da odustanu!"

STRANAC U RAJU

1.

Bili su braća. Ne u smisli da su obojica pripadala ljudskom rodu, ili da su poticala iz istih jaslina. Uopšte ne! Bili su braća u pravom, biološkom smislu te reči. Bili su rod, da upotrebimo izraz koji je još pre nekoliko vekova postao malo arhaičan, pre Katastrofe, kada je taj plemenski fenomen, porodica, još imao neku vrednost.

Kako je to bilo neprijatno!

Tokom godina koje su usledile posle detinjstva, Antoni je to gotovo zaboravio. Ponekad mesecima uopšte ne bi na to pomislio. Ali sada, od trenutka kada je postao nerazmrsivo spojen sa Vilijemom, njegov život se pretvorio u pravu noćnu moru.

Možda i ne bi bilo tako loše, da su okolnosti od početka bile potpuno jasne; da su, kao u danima koji su prethodili Katastrofi... Antoni je nekada mnogo čitao dela iz istorije... delili isto prezime i samo se na taj način dičili odnosom.

Danas se, razume se, uzimalo prezime po želji i moglo je da se menja koliko god se puta htelo. Konačno, jedino je bio važan simbolički lanac, a on je bio šifrovan i pripadao je samo vama od rođenja.

Vilijem je sebe zvao Anti-Aut i na tome je insistirao s nekom vrstom trezvenog profesionalizma. To je, razume se, bila njegova lična stvar, ali kakvo je to bilo paradiranje ličnim rđavim ukusom! Kada je napunio trinaest godina, Antoni se odlučio za prezime Smit i nikada nije osetio potrebu da ga promeni. Bilo je jednostavno, lako se izgovaralo i bilo je krajnje osobeno, jer nikada nije sreo nikoga ko se isto tako prezivao. Nekada je bilo veoma često... među ljudima iz vremena pre Katastrofe... što možda objašnjava zašto je sada bilo tako retko.

Ali različita prezimena ništa nisu značila kada su njih dvojica bili zajedno. Veoma su ličili jedan na drugoga.

Da su bili blizanci... ali jednom od dva oplođena jajašca ne bi bilo dozvoljeno da se razvije do kraja. Jednostavno, dešavalo se ponekad da dođe do fizičke sličnosti i među braćom koja nisu

blizanci, naročito onda kada je srodstvo bilo sa obe strane. Entoni Smit je bio pet godina mlađi, ali obojica su imala šiljate i povijene noseve, guste obrve i jedva primetnu rupicu u bradi... kako je to već hteo rulet nasleđa. Stvar je naprosto bila neizbežna kada bi se, iz izvesne strasti prema jednoličnosti, roditelji ponavljali.

U početku, pošto su bili zajedno, privlačili su zapanjene poglede praćene dubokim ćutanjem. Entoni je pokušavao da ne obraća pažnju, ali iz čiste perversnosti... ili perversije... Vilijem ne bi mogao da izdrži da ne kaže: "Mi smo braća."

"Oh?" izgovorio bi sabesednik, zastavši na trenutak, kao da je želeo da pita da li su punokrvna braća. Ali onda bi lepo ponašanje odnelo prevagu i sabesednik bi se povukao kao da ga se sve to nimalo ne tiče. To se, razume se, samo retko događalo. Većina ljudi u Projektu znala je šta je posredi... kako se to moglo sprečiti?... i izbegavala je slične situacije.

Nije Vilijem bio loš momak. Nipošto. Samo da nije bio Antonijev brat; ili da bar nisu toliko ličili jedan na drugoga, mogli su da prikriju tu činjenicu i najverovatnije bi se odlično slagali.

Ovako...

Ništa im nije bilo lakše zbog toga što su se igrali zajedno kao mali i što su zajedno išli u jaslice zahvaljujući majčinim uspešnim manevrima. Pošto je dobila dva sina sa istim ocem i na taj način ispunila kvotu (jer nije udovoljila strogim zahtevima za rađanje trećeg deteta), zaključila je da će joj biti lakše da obojicu posećuje tokom istog putovanja. Bila je čudna žena.

Vilijem je, razume se, prvi napustio jaslice, jer je bio stariji. Posvetio se nauci... genetskom inženjeringu. Entoni je to čuo, dok je još bio u jaslicama, majka ga je obavestila u pismu. Tada je već bio dovoljno star da se odrešito obrati nadzornici i pisma su prestala da stižu. Ali uvek se sećao poslednjeg zbog agonije i sramote koju mu je donelo.

Na kraju se i Entoni posvetio nauci. Pokazao se talentovan, pa su ga podsticali u tom pravcu. Sećao se da ga je morio divlji... i proročanski, sada mu je to bilo jasno... strah da bi mogao sresti brata, pa je završio u telemetrici, koja nije imala baš nikakve veze sa genetskim inženjeringom... bar je vladalo takvo uverenje.

A onda, za vreme rada ne složenom Projektu Merkur, došlo je do zastoja.

Dogodilo se da se Projekat naizgled našao u ćorsokaku, ali je ubrzo dat predlog koji je spasao situaciju i istovremeno uvukao Antonija u dilemu koju su mu priredili roditelji. A najbolje i najciničnije od svega toga bilo je to što je lično Antoni, u svojoj naivnosti, izneo dotični predlog.

2.

Vilijem Anti-Aut čuo je za Projekat Merkur, ali o njemu je znao koliko i o Zvezdanoj Sondi koja je odaslata mnogo pre njegovog rođenja i koja će putovati još dugo posle njegove smrti; koliko i o koloniji na Marsu i stalnim pokušajima da se stvore slične kolonije na asteroidima.

Takve stvari zauzimale su samu periferiju njegovog uma i uopšte mu nisu bile važne. Nikakvi naponi preduzimani u svemiru nikada se nisu probili bliže središtu njegovih interesovanja, koliko se sećao, sve do dana kada je među printautima ugledao fotografije ljudi koji su radili na Projektu Merkur.

Vilijemu je prvo privukla pažnju činjenica da se jedan od njih zvao Antoni Smit. Setio se čudnog imena koje je njegov brat izabrao - i setio se Antonija. Nikako nisu mogla postojati dva Antonija Smita.

Pogledao je onda fotografiju i tu više nije moglo biti greške. Skrenuo je pogled prema ogledalu u iznenadnoj, hirovitoj želji da proverii stvar. Nije bilo nikakve sumnje.

Stvar ga je zabavljala, ali postalo mu je i nelagodno, jer mu je bilo i te kako jasno koliko je cela ta stvar nezgodna. Punokrvna braća, da upotrebi taj odvratni izraz. Činjenica je da ni otac ni majka nisu imali mašte.

Mora da je odsutno strpao printaut u džep, spremajući se da pođe na posao, jer ga je pronašao u pauzi za ručak. Ponovo se zagledao u snimak. Izgleda da je Antoni bio oštroman. Reprodukciija je bila veoma dobra... danas su printauti bili neverovatno kvalitetni.

Njegov partner za ručak, Marko Kakvo-god-prezime-da-je-nosio-te-nedelje, znatiželjno upita: "Šta to gledaš, Vilijeme?"

Ne razmišljajući, Vilijem mu dodade printaut i reče: "To mi je brat."

Kao da se ožario na koprivu.

Marko je osmotri, mršteći se, a onda reče: "Ko? Ovaj pored tebe?"

"Ne, taj koji ti izgleda kao ja. Hoću da kažem, čovek koji liči na mene. On mi je brat."

Ovog puta nastupila je duža pauza. Marko mu vrati snimak i upita sa sračunatom ravnodušnošću u glasu: "Isti roditelji?"

"Da."

"I otac i majka."

"Da."

"Smešno!"

"Pretpostavljam da jeste", uzdahnu Vilijem. "E pa, on se, kako izgleda, bavi telemetrijom u Teksasu, dok ja radim na autistici ovde. Prema tome, sasvim je svejedno."

Vilijem se nije mnogo opterećivao celom stvari i kasnije toga dana bacio je printaut. Nije želeo da njegova trenutna suložnica naleti na snimak. Imala je bestidan smisao za humor koji je Vilijema sve više zamarao. Bilo mu je prilično milo što nije bila raspoložena da ima decu. On je već imao jedno pre nekoliko godina. Ona mala brineta, Laura ili Linda, kako se već zvaše, bila mu je pri tom saradnik.

Stvar sa Rendalom iskrsla je znatno kasnije, najmanje godinu dana. Ako Vilijem i nije mislio na svoga brata... a i nije... pre toga, posle sigurno nije imao vremena za to.

Rendal je imao šesnaest godina kada je Vilijem prvi put saznao za njega. Živeo je povučenim životom i ta povećenost se sve više povećavala, a jaslice u Kentakiju u kojima je podignut rešile su da mu otkažu... i, razume se, tek nekih osam ili deset dana pre otkazivanja neko se setio da ga obavesti o tome preko njujorškog Instituta za Nauku o Čoveku. (Uobičajen naziv bio je Homologički Institut.)

Vilijem je primio taj izveštaj zajedno sa još nekim drugim i u Rendalovom opisu nije bilo ničeg posebnog što bi mu privuklo pažnju. Ipak, bilo je vreme da pođe na jedno od svojih mrskih putovanja sredstvima masovnog prevoza do nekih od jaslica, a jedna od njih nalazila su se u Zapadnoj Virdžiniji. Posetio ih je... i bio je u toj meri razočaran da se po pedeseti put zakleo kako će ubuduće

slične posete obavljati isključivo putem TV slike... ali kada se već našao tamo, pomislio je da bi mogao da obiđe i jaslice u Kentakiju pre nego što se vrati kući.

Ništa nije očekivao.

Pa ipak, nije proučavao sklop Rendalovih gena ni punih deset minuta pre nego što je pozvao Institut i zatražio kompjuterski proračun. A onda se zavalio u stolicu i počeo blago da se znoji pri pomisli na to da ga je samo impuls u poslednjem trenutku doveo ovamo; da toga nije bilo, Rendal bi tiho bio otpisan za manje od nedelju dana. Tačnije rečeno, droga bi mu bezbolno bila ubrizgana kroz kožu i ušla u krvotok i on bi uronio u miran san koji bi se polako produbio i završio smrću. Ta droga je imala službeni naziv koji se sastojao od dvadeset tri sloga, ali Vilijem ju je zvao "zdenac nirvane", kao i svi drugi.

Vilijem reče: "Kako glasi njegovo puno ime, nadzornice?"

Nadzornica jaslica odvrati: "Rendal Nikon, učenik."

"Niko!" planu Vilijem.

"Nikon", ponovi nadzornica slovo po slovo. "Izabrao je prezime prošle godine."

"I vama to nije ništa govorilo? Izgovara se gotovo kao Niko! Nije vam palo na pamet da još prošle godine prijavite tog mladića?"

"Nije mi se činilo..." počeo pometeno nadzornica.

Vilijem joj date znak da ćuti. Kakva korist? Kako je mogla znati? U ustrojstvu gena nije postojalo ništa što bi izazvalo podozrenje prema uobičajenim udžbeničkim kriterijumima. Bila je to tanana kombinacija koju su Vilijem i njegovo osoblje otkrili posle dvadesetogodišnjeg rada, vršeći opite na autističnoj deci... kombinacija koju nikada nisu imali prilike da vide uživo.

A našla se tako blizu poništenja!

Marko, koji je predvodio grupu, žalio se da su oni u jaslicama suviše revnosni kada treba da izvrše abortus pre vremena ili poništenje posle određenog roka. Tvrdio je da bi trebalo dozvoliti svim ustrojstvima gena da se razviju kako bi se moglo izvršiti početno ispitivanje i da ne bi trebalo obavljati poništavanja pre konsultacije sa homologistima.

"Nema dovoljno homologista", mirno je odvratio Vilijem.

"Bar bismo mogli sva ustrojstva gena da propustimo kroz kompjuter", primetio je Marko.

"Da spasemo sve što možemo kako bismo kasnije mogli da to iskoristimo?"

"Za bilo kakvu homologičku upotrebu, ovde ili negde drugde. Moramo proučavati ustrojstva gena pri dejstvovanju ako želimo da shvatimo sebe kako valja, a najviše obaveštenja daju nam abnormalna i čudovišna ustrojstva. Iz eksperimenata o autizmu saznali smo više o homologiji nego što je bilo sveukupno znanje kojim smo raspolagali u početku."

Vilijem, kome se i dalje više dopadalo kako zvuči naziv "genetska psihologija čoveka" nego "homologija", zatrese glavom. "Svejedno, moramo postupati što pažljivije. Koliko god mi tvrdili da su naši eksperimenti korisni, i dalje opstajemo jedino zahvaljujući dozvoli koje nam daje društvo, i to nevoljno. Igramo se životima."

"Beskorisnim životima. Podesnim za otpis."

"Brzo i ugodno poništavanje je jedna stvar. Naši eksperimenti, koji obično dugo traju i ponekad su neizbežno neprijatni, predstavljaju nešto sasvim drugo."

"Ponekad im pomažemo."

"Ali ponekad im ne pomažemo."

Bila je to besmislena rasprava, zaista, jer nije bilo rešenja. Do homologista je stizala tek pokoja zanimljiva abnormalnost, a nije bilo načina da se podstakne čovečanstvo na veću proizvodnju. Trauma izazvana Katastrofom zauvek će ostati prisutna u mnoštvu stvari, a jedna od njih je bila i ta.

Grozničavo usmerenje prema istraživanju svemira moglo se pratiti unazad (što su neki sociolozi i učinili) sve do saznanja o tome kako je krhak postao pokrov života na planeti kao posledica Katastrofe.

Pa, nije važno...

Nikada se nije javilo ništa slično Rendalu Nikonu. Bar Vilijem nije za to znao. Blagi početak autizma karakterističan za to krajnje retko ustrojstvo gena uslovalo je da doznaju više o Rendalu nego o bilo kom srodnom pacijentu pre njega. Čak su uspeli da uhvate poslednje treptaje njegovog načina mišljenja u laboratoriji pre nego

što se potpuno zatvorio i konačno povukao među zidove svoje kože... nezainteresovan, nedodirljiv.

Zatim su počeli spori proces tokom koga je Rendal, izložen sve dužim veštačkim podsticajima, postepeno ispoljavao unutrašnji rad svoga mozga, čime je pružao ključ za rad svih mozgova, kako onih koje nazivamo normalnima, tako i oni drugih koji su poput njegovog.

Prikupili su ogroman broj podataka, tako da je Vilijem počeo da oseća kako je njegov san o izlečenju autizma mnogo više od pukog sna. Bilo mu je veoma mило što je izabrao prezime Anti-Aut.

Kada su bili gotovo na vrhuncu euforije oko rada sa Rendalom, primio je poziv iz Dalasa i silan pritisak je počeo... upravo tada... da napusti taj posao i uhvati se ukoštac sa novim problemom.

Kada je kasnije razmišljao o tome šta ga je na kraju ubedilo da ipak poseti Dalas, nije umeo da objasni. Na kraju je, razume se, uvideo koliko je to bila srećna odluka... ali šta ga je ubedilo da je donese? Nije li možda, još od samog početka, na neki nerazgovetan i nejasan način, naslutio šta je iz svega toga moglo ispasti? To je zaceo bilo nemoguće.

Da nije možda posredi bilo nesvesno sećanje na onaj printaut, na onu fotografiju njegovog brata? Nemoguće.

Ali dopustio je da ga ubede da ode u tu posetu i tek kada je mikroenergetska jedinica promenila visinu svog mekog zujanja, a agrav jedinica preuzela brigu oko završnog spuštanja, on se setio fotografije... ili se ona tada bar preselila u svesni deo njegovog sećanja.

Entoni je radio u Dalasu, Vilijem se setio, na Projektu Merkur. O tome je bilo reči u printautu. On proguta knedlu, kada mu blago škripanje najavi da je putovanje završeno. Ovo će biti nezgodno.

3.

Entoni je čekao u krovnom prijemnom krugu da pozdravi pristiglog stručnjaka. Razume se, nije bio sam. Bio je član mnogoljudne delegacije... sama njena brojnost zlokobno je pokazivala u kakav su očajnički položaj dospeli... a on je pripadao nižim ešalonima. Zaslužio je da bude prisutan, jer je sve ovo urađeno upravo na njegov predlog.

Osetio bi blagu, ali postojanu, nelagodnost svaki put kada bi se toga setio. Isturio je sebe u prvi plan. Primio je znatna priznanja za to, ali uvek je bio svestan uzdržanog isticanja da je to bio njegov predlog; ako cela stvar propadne, svi će se povući sa linije vatre i ostaviti njega na nultoj tački.

Kasnije je, u izvesnim prilikama, razmišljao o tome nije li možda neodređeno sećanje na brata koji se bavi homologijom predstavljalo razlog što je došao na ovu misao. Možda je i bilo tako, ali ne nužno. Predlog je bio u toj meri neizbežan, zaista, da bi mu, nema sumnje, ista misao pala na pamet i da mu se brat bavio nečim bezazlenim kao što je pisanje bajki, ili da uopšte nije imao brata.

Problem su im zadavale unutrašnje planete...

Mesec i Mars su bili kolonizovani. Stigli su do većih asteroida i Jupiterovih satelita, a radilo se i na planovima za putovanje na Titan, Saturnov veliki satelit, sa ljudskom posadom, uz korišćenje gravitacionog ubrzanja oko Jupitera. Iako se radilo na planovima za slanje ljudi na sedmogodišnje povratno putovanje u spoljašnji Sunčev Sistem, i dalje nije bilo prilike da se pristupi unutrašnjim planetama usled straha od Sunca.

Venera je bila manje zanimljiva od dve planete unutar Zemljine orbite. Merkur, s druge strane...

Entoni se još nije pridružio timu kada je Dmitrij Veliki (u stvari, bio je prilično sitan) održao govor koji je u dovoljnoj meri uzbudio Svetski Kongres da im je odobren rad na Projektu Merkur.

Entoni je preslušao trake i doznao je kako je Dmitrij izložio celu stvar. Vladalo je uverenje da je njegovo izlaganje predstavljalo čistu improvizaciju, i možda je tako i bilo, ali ispalo je savršeno oblikovano i sadržalo je u sebi, u suštini, sve niti vodilje koje je Projekat Merkur od tada sledio.

Poenta je bila u tome da bi bilo pogrešno čekati da tehnologija toliko uznapreduje da ekspedicija sa ljudskom posadom bude u stanju da prođe kroz žestoko solarno zračenje. Merkur je predstavljao jedinstveno okruženje koje bi ih mnogo čemu moglo naučiti i sa Merkurove površine mogla bi se vršiti stalna osmatranja Sunca koja je nemoguće izvesti na bilo koji drugi način.

...Napravite zamenu za čoveka... robota, ukratko... i pošaljite ga

na tu planetu.

Mogli su da naprave robota sa traženim fizičkim osobinama. Meko spuštanje nije bilo ništa teže od rukoljuba. Ali šta učiniti sa njim kada se jednom spusti?

Mogao bi da obavi osmatranja i da kasnije preduzima akcije na osnovu tih osmatranja, ali Projekat je tražio da njegova delanja budu složena i tanana, bar potencijalno, a uopšte nisu bili sigurni kakva bi osmatranja mogao da vrši.

Da bi se pripremili za sve predvidljive mogućnosti i da bi ostvarili svu željenu složenost, robot bi morao da sadrži kompjuter (neki u Dalasu su ga nazivali "mozak", ali Entoni je prezirao taj naziv... možda zato što je, kasnije je razmišljao o tome, mozak bio u domenu izučavanja njegovog brata) dovoljno složen i mnogostran da bude na istom nivou sa mozgom sisara.

Pa ipak, ništa slično nije se moglo projektovati i napraviti u odgovarajućoj veličini kako bi se moglo prevesti na Merkur i tamo spustiti... ili ako bi već uspeli da ga prevezu i spuste, trebalo bi da bude i dovoljno pokretljivo kako bi bio od koristi vrsti robota koju su planirali. Možda će jednoga dana uređaji koji koriste pozitronske staze, a kojima se robotičari trenutno igraju, to omogućiti, ali taj dan još nije bio došao.

Druga mogućnost bila je da robot pošalje na Zemlju svako osmatranje onog trenutka kada ga obavi, posle čega bi kompjuter sa Zemlje mogao da usmerava svaku njegovu akciju na osnovu tih osmatranja. Ukratko, robotovo telo bilo bi tamo, a njegov mozak ovde.

Kada su se jednom na to odlučili, glavni tehničari postali su telemetristi i tada se Entoni pridružio Projektu. Postao je jedan od onih koji su radili na otkrivanju metoda za prijem i vraćanje impulsa na razdaljinama od 50 do 140 miliona milja, u pravcu, odnosno tik pored solarnog diska koji je mogao da omete te impulse na najgopri mogući način.

Prionuo je na posao sa pravom strašću, baš kao i (konačno je pomislio) vešto i uspešno. On je, više nego bilo ko drugi, bio zaslužan za projektovanje tri ranžirne stanice koje su lansirane na stalnu orbitu oko Merkura... Merkurove Orbitere. Svaka od njih bila je

u stanju da prima i prosleđuje impulse upućene sa Merkura na Zemlju i sa Zemlje na Merkur. Svaka je uz to mogla da odoli, manje-više stalno, zračenju sa Sunca; i više od toga: svaka je bila kadra da filtrima uklanja Solarne smetnje.

Tri istoventna Orbitera bila su postavljena na udaljenosti od nešto više od milion milja od Zemlje, severno i južno od ravni ekliptike kako bi mogli da primaju impulse sa Merkura i prosleđuju ih na Zemlju... i obrnuto... čak i kada se Merkur nalazio iza Sunca i bio nedostupan za neposredni prijem iz bilo koje stanice na Zemljinoj površini.

I tako je preostao samo robot; veličanstven primerak udružene robotičarske i telemetričarske umešnosti. Najsloženiji od deset naizmeničnih modela, čija je zapremina bila samo nešto više nego dvostruko veća od čovečje i koji je bio petostruko teži, raspolagao je sposobnošću da oseća i čini znatno više od čoveka... ako bi imao ko da ga vodi.

Međutim, ubrzo se pokazalo koliko bi složen trebalo da bude kompjuter koji bi upravljao robotom, jer je svaku reakciju trebalo preinačavati tako da se uzmu u obzir moguće promene opažanja. A kako je svaka reakcija sama po sebi nalagala izvesnost veće složenosti mogućih promena opažanja, prvi koraci morali su da budu pojačani i osnaženi. Stvar se usložnjavala u nedogled, poput šaha, pa su telemetristi počeli da koriste kompjuter da programira kompjuter koji je pravio program za kompjuter koji je programirao kompjuter što je kontrolisao robota.

Kakva zbrka!

Robot se nalazio u jednoj bazi u pustinji Arizone i sam je dobro radio. Međutim, kompjuter u Dalasu nije mogao dovoljno dobro njime da rukuje, čak ni u savršeno poznatim zemaljskim uslovima. Kako onda...

Entoni se sećao dana kada je izneo dotični predlog. Bilo je to 7-4-553. Sećao ga se zbog jedne okolnosti; upamtio je da je baš toga dana razmišljao o tome kako je 7-4 bio važan praznik u oblasti Dalasa u svetu pre Katastrofe, pre pola milenijuma... odnosno, tačnije govoreći, pre 553 godine.

Dogodilo se to za vreme večere, odlične večere. U toj oblasti izvršeno je pažljivo podešavanje ekologije, a osoblje Projekta uživalo

je prednost u odбору novonastale hrane... tako da je meni bio neobično raznovrstan, pa je Entoni probao pečenu patku.

Bila je to veoma dobra pečena patka, što je uslovalo da on postane znatno razgovorljiviji nego inače. Svi su bili, u stvari, prilično otvoreni, pa je tako Rikardo kazao: "Nikada nećemo uspeti. Priznajte. Nikada nećemo uspeti."

Niko nije mogao reći koliko njih je isto to pomislilo i koliko puta već, ali pravilo je glasilo da se stvar ne govori javno. Otvoreni pesimizam mogao bi predstavljati konačni udarac koji će im uskratiti dotacije (inače su ih sve teže i teže dobijali već pet godina); samo se vrebala prilika da se potpuno ukinu.

Entoni nikada nije bio veliki optimista, ali sada je, uživajući u patci, rekao: "Zašto ne možemo to da uradimo? Reci mi zašto i ja ću to opovrći."

Bio je to otvoren izazov i Rikardove tamne oči smesta se suziše. "Želiš da ti kažem zašto?"

"Svakako da želim."

Rikardo okrenu stolicu, zagleda se u Antonija, pa reče: "Ma hajde, nema tu nikakve tajne. Dmitrij Veliki ne želi to otvoreno da kaže ni u jednom izveštaju, ali i tebi i meni je poznato da nam je, da bismo kako treba izveli Projekat Merkur, potreban kompjuter složen poput ljudskog mozga bilo na Merkuru ili ovde, a nismo u stanju da ga napravimo. I šta nam preostaje nego da igramo žmurke sa Svetskim Kongresom, kako bismo iskamčili novac za dodatni rad i možda korisne nuzproizvode?"

Entoni razvuče usta u samozadovoljan osmeh i reče: "To je lako pobiti. Sam si nam dao odgovor." (Da li je on to igrao neku igru? Da li je sve bila posledica tople patke u stomaku? Želje da zadirkuje Rikarda?... Ili ga je dotakla neka misao na brata koje nije bio svestan? Kasnije to ni na koji način nije mogao da odredi.)

"Kakav odgovor?" Rikardo ustade. Bio je prilično visok i neobično mršav, a beli mantil mu je uvek bio nezakopčan. Skrstio je ruke i činilo se da se iz petnih žila trudi da se nadnese nad Entonija koji je sedeo, poput rastvorenog metra na sklapanje. "Kakav odgovor?"

"Kažeš da nam je potreban kompjuter složen poput ljudskog mozga. U redu, sagradićemo ga."

"Stvar je u tome, idiote jedan, što ne možemo..."

"Mi ne možemo. Ali postoje i drugi."

"Koji drugi?"

"Ljudi koji se bave mozgom. Mi smo samo mehaničari za tranzistore. Nemamo pojma u čemu se sastoji složenost ljudskog mozga, kako se ona očituje i u kojoj meri. Zašto ne pozovemo nekog homologistu da nam on napravi kompjuter?" Rekavši to, Entoni zahvati veliki zalogaj nadeva i samozadovoljno ga proguta. I dalje se, posle sveg proteklog vremena koje je od tada minulo, sećao ukusa tog nadeva, mada se nije sećao pojedinosti svega što se posle dogodilo.

Činilo mu se da ga niko nije ozbiljno shvatio. Začuo se smeh i zavladao je opšte osećanje da se Entoni izmigoljio iz škripca lukavom sofistikom, što je značilo da je smeh bio na Rikardov račun. (Kasnije su, razume se, svi tvrdili da su ozbiljno shvatili izneseni predlog.)

Rikardo je pobesneo, upro je prst u Entonija i rekao: "Stavi to na hartiju. Čikam te da taj predlog izneseš napismeno." (Tako se bar Entoni sećao onoga što se dogodilo. Rikardo je od tada tvrdio da je njegov komentar bio pun oduševljenja i glasio: "Odlična ideja! Zašto je ne zapišeš, Entoni, da postane formalna?")

Kako bilo da bilo, Entoni ju je zapisao.

Dmitrij Veliki se uhvatio za nju. U privatnom razgovoru, potapšao je Entonija po leđima i rekao da je i sam razmišljao o nečem sličnom... mada nije ponudio da se to navede u zapisniku. (Za svaki slučaj, ako cela stvar propadne, pomislio je Entoni.)

Dmitrij Veliki se dao u potragu za odgovarajućim homologistom. Entoniju nije palo na pamet da bi trebalo da bude zainteresovan. Nije znao ništa o homologiji niti je poznavao nekog homologistu... osim, razume se, svog brata, a na njega nije pomislio. Bar ne svesno.

I tako se Entoni sada nalazio tamo gore, u prijemnoj zoni, i imao je sporednu ulogu, kada su se vrata vazdušne letelice otvorila i iz nje izišlo nekoliko ljudi koji su sišli i stali da se rukuju unaokolo; dok je to trajalo, odjednom je zatekao sebe kako bulji u vlastito lice.

Obrazi su počeli da mu gore i on je svom silinom poželeo da se nalazi hiljadu milja odatle.

4.

Više no ikada Vilijem je zažalio što se ranije nije setio brata. Trebalo je... svakako da je trebalo.

Ali poziv je bio toliko laskav i uzbuđenje je polako počelo da raste u njemu posle izvesnog vremena. Možda je namerno izbegavao da ga se seti.

Kao prvo, Dmitrij Veliki došao je lično da ga poseti, što je izazvalo buru oduševljenja. Stigao je iz Dalasa u Njujork avionom i to je Vilijema prilično zagicalo, budući da je njegov tajni greh bilo čitanje trilerima. U trilerima su muškarci i žene uvek koristili vazdušni saobraćaj kada je posredi bilo nešto poverljivo. Konačno, elektronsko putovanje bilo je dostupno svima... bar u trilerima, u kojima je svaki snop zračenja bez obzira na vrstu bio bez razlike prisluškivan.

Vilijem je to i rekao u nekoj morbidnoj poluželji da se našali, ali Dmitrij ga izgleda nije slušao. Zurio je u Vilijemovo lice, a misli kao da su mu bile negde drugde. "Izvinite", konačno je kazao. "Podsećate me na nekoga."

(Čak ni to nije doprlo do Vilijema. Kako je to moguće? - bar je mogao da se zapita.)

Dmitrij Veliki bio je oniži, podeblji muškarac koji kao da je sve vreme blistao čak i kada je tvrdio da je zabrinut ili uplašen. Imao je okrugao i kvrgav nos, naglašene obraze i nije bilo na njemu mesta koje nije bilo mekano. Naglasio je prezime, a zatim je rekao sa hitnjom koja je navela Vilijema da pretpostavi kako to često ponavlja: "Visina nije jedina veličina, prijatelju."

U razgovoru koji je usledio, Vilijem se mnogo opirao. On ništa nije znao o kompjuterima. Ništa! Nije imao pojma o tome kako oni rade niti kako se programiraju.

"Nije važno, nije važno", uveravao ga je Dmitrij, odbacivši tu primedbu upečatljivim pokretom šake. "Mi poznajemo kompjutere; mi umemo da napravimo programe. Vi nam samo recite za šta treba da osposobimo kompjuter kako bi on radio poput ljudskog mozga, a ne kao kompjuter."

"Nisam siguran da znam dovoljno o tome kako radi mozak da bih

to mogao da vam kažem, Dmitrije", odvratio je Vilijem.

"Vi ste najistaknutiji homologista na svetu", reče Dmitrij. "Pažljivo sam to proverio." I to je bilo dovoljno.

Vilijem je slušao i postajao sve zlovoljniji. Pretpostavio je da je to bilo neizbežno. Čim nekoga zaroniš dovoljno duboko i na dovoljno dugo u jednu određenu specijalnost, on automatski počinje da pretpostavlja da su specijalisti iz svih drugih oblasti mađioničari, budući da o njihovoj mudrosti sudi na osnovu razmera vlastitog neznanja... Kako je razgovor odmicao, to je Vilijem sve više i više saznavao o Projektu Merkur i tada mu se učinilo da mu je do njega stalo.

Konačno je upitao: "Šta će vam onda, uopšte, kompjuter? Zašto vaš čovek ili nekolicina njih koji će se smenjivati ne bi primali informacije od robota i slalu mu uputstva?"

"Oh, oh, oh", zausti Dmitrij, gotovo poskakujući u stolici od uzbuđenja. "Vidite, niste svesni problema. Ljudi nisu u stanju da vrše brze analize svih informacija koje će robot slati nazad... temperature i pritiska gasa, protoka kosmičkih zraka, jačine solarnih vetrova, hemijskog sastava, sastava tla, kao i gomile drugih pojedinosti... i još da odlučuju o narednom koraku. Ljudsko biće bi samo vodilo robota, što ne bi bilo dovoljno; kompjuter bi bio robot.

S druge, pak, strane", nastavi on, "ljudi su i prebrzi. Zračenju bilo kakve vrste potrebno je od deset do dvadeset dva minuta da pređe kružni put od Merkura do Zemlje, u zavisnosti od toga gde se dotične planete u datom trenutku nalaze na svojim orbitama. Tu se ne može ništa učiniti. Dobiješ osmatranje, izdaš naređenje; ali mnogo toga se dogodi od trenutka kada je izvršeno osmatranje do dolaska odgovora. Ljudi ne mogu da se prilagode sporosti brzine svetlosti, ali kompjuter može da je uzme u obzir... Dođite da nam pomognete, Viljame."

Vilijem smrknuto primeti: "Rado ću vam dati savet, ako vam to može biti od bilo kakve koristi. Moj privatni TV kanal stoji vam na raspolaganju."

"Ali meni nisu potrebni saveti. Morate poći sa mnom."

"Masovnim prevozom?" upita zaprepašćeno Vilijem.

"Razume se. Jedan ovakav projekat ne može se završiti ako

sedimo na suprotnim krajevima laserskog snopa sa komunikacijskim satelitom u središtu. To je veoma skupo, na duže, veoma nepraktično i, razume se, nema privatnosti..."

I bilo je kao u trileru, zaključio Vilijem.

"Dođite u Dalas", rekao je Dmitrij, "i dopustite mi da vam pokažem šta sve tamo imam. Da vam pokažem mogućnosti. Razgovarajte sa nekim od naših ljudi za kompjutere. Omogućite im da shvate način na koji vi razmišljate."

Došao je trenutak, pomislio je Vilijem, za odluku. "Dmitrij", reče on, "ovde imam posla. Važan posao koji ne želim da napustim. Da bih obavio ono što od mene tražite, morao bih mesecima da odsustvujem iz laboratorije."

"Mesecima!" uzviknu Dmitrij, očigledno zatečen. "Dobri moj Vilijeme, mogle bi biti i godine. Ali i to bi bio vaš posao."

"Ne, ne bi bio. Znam ja šta je moj posao, a vođanje robota po Merkuru to sigurno nije."

"Zašto ne bi bilo? Ako ga obavite kako treba, naučićete mnogo više o mozgu, nastojeći da napravite kompjuter koji radi na načelima ljudskog mozga, i vratiti se ovamo sposobniji za obavljanje onoga što sada smatrate svojim poslom. A dok vas ne bude, zar nema ko da vas zameni? I zar ne možete da budete s njima u stalnoj vezi preko laserskog kanala i televizije? Zar ne možete povremeno posećivati Njujork? Nakratko."

Vilijem je bio dirnut. Ponuda da radi na mozgu na sasvim drugačiji način pogodila je cilj. Od tog trenutka hvatao je sebe kako traži izgovore da pođe... bar u posetu... bar da vidi o čemu je reč... Uvek je mogao da se vrati.

A onda je usledila Dmitrijeva poseta ruševinama Starog Njujorka, u kojoj je uživao bez ikakvih umetničkih primisli (istini za volju, nije postojao veličanstveniji prizor beskorisnog gigantizma iz razdoblja pre Katastrofe nego što je to bio Stari Njujork). Vilijem je stao da se pita ne bi li možda na tom putovanju imao prilike da i sam vidi neke zanimljivosti.

Čak mu je na um palo kako se već izvesno vreme nosio mišlju da pronađe novu suložnicu, a to bi mu bilo mnogo lakše u drugoj geografskoj oblasti u kojoj neće ostati za stalno.

...Ili mu je možda već tada, kada je još imao samo maglovitu predstavu o celoj stvari, sinulo, poput treptaja udaljene munje, šta bi se moglo napraviti...

I tako je on konačno otišao za Dalas, izišao na krov i zatekao tamo ponovo Dmitrija, koji je sav sijao. A onda, začkiljivši, čovečuljak se okrenuo i rekao: "Znao sam... Kakva neverovatna sličnost!"

Vilijem je razrogačio oči i video vlastito lice koje je ustuknulo pred njim; istog časa mu je postalo jasno da se susreo sa Antonijem.

Sasvim jasno je sa Antonijevog lica pročitao želju da sakrije u kakvom su odnosu. Trebalo je samo Vilijem da kaže: "Neverovatno!" i zaboravi na celu stvar. Ustrojstvo gena kod ljudi bilo je, uostalom, dovoljno složeno da dopusti izrazitu sličnost čak i među ljudima koji uopšte nisu bili u srodstvu.

Ali Vilijem je bio homologista, a niko nije mogao da se bavi zamršenim ljudskim mozgom, a da ne postane neosetljiv na njegove složenosti, pa je stoga rekao: "Ubeđen sam da je to Antoni, moj brat."

Dmitrij upita: "Vaš brat?"

"Moj otac", reče Vilijem, "imao je dva sina sa istom ženom ... mojom majkom. Bili su ekscentrični ljudi."

On zatim zakorači napred, ispružene šake, i Antoniju nije preostalo ništa drugo do da je prihvati... Ovaj događaj postao je glavna tema o kojoj se potom danima govorilo.

5.

Mala je uteha bila za Antonija to što se Vilijem pokajao kada je shvatio šta je učinio.

Sedeli su zajedno posle večere te noći i Vilijem je rekao: "Izvinjavam se. Mislio sam da će se stvar okončati ako odmah pregrmimo ono najgore. Ali izgleda da neće biti tako. Nisam potpisao nikakve papire, još formalno nisam pristao. Otići ću."

"Kakva korist od toga?" upita ga smrknuto Antoni. "Sada svi već znaju. Dva tela, a jedno lice. Dovoljno da se čoveku prevrne utroba."

"Ako odem..."

"Ne možeš da odeš. Cela ova stvar je moja ideja."

"Da mene dovučeš ovamo?" Vilijemovi teški kapci se povukoše, a

obrve izviše.

"Razume se da ne. Želeo sam da dovedem nekog homologistu. Kako sam mogao znati da će poslati tebe?"

"Ali ako odem..."

"Ne. Jedino što možemo da učinimo jeste da rešimo problem, ako je moguće. Tada... ništa drugo neće biti važno." (Sve se prašta onima koji uspeju, pomisli on.)

"Nisam siguran da mogu..."

"Moramo pokušati. Dmitrij će nam to natovariti na vrat. Prilika je suviše dobra da bi je propustio. Vas dvojica ste braća", reče Entoni, oponašajući Dmitrijevu tenor, "i razume te se. Zašto ne biste radili zajedno?" A zatim je uobičajenim glasom ljutito dodao: "I zato moramo. Za početak, šta ti, u stvari, radiš, Vilijeme? Hoću da mi to objasniš malo podrobnije nego što to objašnjava sama reč 'homologija'."

Vilijem uzdahnu. "Molim te da prihvatiš moje izvinjenje... radim sa autističnom decom."

"Bojim se da ne znam šta to znači."

"Kratko i jasno, radim sa decom koja ne posežu u svet, koja ne opšte sa ostalima, već koja se zatvaraju u sebe i postoje iza zida od kože, na neki način nedoseziva. Nadam se da ću jednoga dana moći da ih lečim."

"Da li si zbog toga uzeo prezime Anti-Aut?"

"Da, jesam."

Entoni se kratko nasmejavao, iako mu nije bilo do smeha.

Vilijem postade hladniji. "To je pošteno prezime."

"Ubeđen sam da jeste", žurno promrmlja Entoni, ne znajući kako drugačije da se izvini. S izvesnim naporom vratio se na tu temu: "Ima li napretka?"

"Ka mogućnosti izlečenja? Za sada, ne. Ali razumemo sve više. A što više razumem..." Vilijemov glas postajao je sve topliji dok je govorio, a pogled udaljeniji. Entoni je znao šta je posredi, znao je za zadovoljstvo što može da govori o onome što mu ispunjava srce i um tako da se gotovo sve drugo isključuje. Veoma često se i sam tako osećao.

Trudio se da što pažljivije sluša nešto što nije baš najbolje

razumeo, jer je to bilo neophodno. I on će očekivati od Vilijema da njega sasluša.

Kako se samo jasno toga sećao. U to vreme je mislio da se neće sećati, ali tada, razume se, nije bio svestan onoga što se događalo. Kada bi se sada spomenuo toga, mogao je da ponovi čitave rečenice, doslovce od reči do reči.

"I zato nam se čini", govorio je Vilijem, "da autistično dete prima utiske, da ih čak i tumači na introvertan, premda prefinjen način. Ali ih ne odobrava, već ih odbija, ne gubeći pri tom nimalo na potencijalu za potpunu komunikaciju koja bi usledila ukoliko bi se javio neki utisak koji bi mu izgledao prihvatljiv."

"Ah", izusti Entoni tek kako bi mu stavio do znanja da ga sluša.

"Takvo dete ne možeš ni na koji običan način ubediti da iziđe iz svog autizma, je ono ne odobrava ni tebe kao ni ostatak sveta. Ali ako ga dovedeš u stanju zatvorene svesti..."

"U šta?"

"To je jedna tehnika kojom se služimo, a kojom se, u stvari, mozak odvaja od tela i u stanju je da izvršava svoje funkcije bez upotrebe tela. Posredi je veoma tanana tehnika smišljena u našoj laboratoriji; u stvari..." On zastade.

"Ti si je smislio?" nežno upita Entoni.

"U stvari, jesam", odvrati Vilijem, malo pocrvenevši, ali očigledno zadovoljan. "Kada zatvorimo svest, u stanju smo da snabdemo telo pripremljenim fantazijama, a potom da posmatramo mozak pomoću diferencijalne elektroencefalografije. To nam omogućava da neposredno saznamo mnogo više o autističnoj osobi; kakve osećaje najviše priželjkuje; a i saznajemo mnogo o mozgu uopšte."

"Ah" izusti ponovo Entoni; ovog puta to je bilo pravo 'ah'. "I sve to što si naučio o mozgu... zar ne možeš to prilagoditi za rad kompjutera?"

"Ne mogu", odvrati Vilijem. "Ni slučajno. Rekao sam to Dmitriju. Ne znam ništa o kompjuterima niti znam dovoljno o mozgu."

"Ako te ja upoznam sa kompjuterima i do u tančine ti objasnim šta nam je potrebno, šta onda?"

"Neće ići. To..."

"Brate", izgovori Entoni, pokušavši da mu glas zvuči upečatljivo.

"Nešto mi duguješ. Molim te da ozbiljno pokušaš da razmotriš naš problem. Molim te da sve što znaš o mozgu... prilagodiš našim kompjuterima."

Vilijem se nelagodno promeškolji i reče: "Razumem tvoj položaj. Iskreno ću se potruditi."

6.

Vilijem se zaista potrudio i, kao što je Entoni predvideo, njih dvojica su ostavljeni da rade sami. U početku su ponekad sretali ostale i Vilijem se trudio da iskoristi šok koji bi ljudi doživeli kada bi saznali da su braća, jer nije imalo smisla to poricati. Međutim, to je na kraju ipak prestalo, i usledilo je razdoblje hotimične uzdržanosti. Kada bi Vilijem prišao Entoniju, ili Entoni prišao Vilijemu, svi ostali koji bi se našli u blizini ćutke bi se pretvorili u zidove.

Čak su se na neki način navikli jedan na drugoga i ponekad su međusobno razgovarali gotovo kao da uopšte nisu ličili i kao da nisu imali zajednička sećanja na detinjstvo.

Entoni je ispisao zahteve koje je kompjuter morao da ispunjava, trudeći se da ne upotrebljava tehničke izraze, a Vilijem mu je, posle dugog razmišljanja, objasnio šta on misli kako bi kompjuter mogao da obavlja, više ili manje, posao mozga.

Entoni reče: "Da li je to moguće?"

"Ne znam", reče Vilijem. "Nisam baš rad da probam. Moglo bi da ne uspe. Ali moglo bi i da uspe."

"Moraćemo da porazgovaramo sa Dmitrijem Velikim."

"Hajde prvo da o tome porazgovaramo nas dvojica i da vidimo šta imamo. Kod njega moramo otići sa najrazumnijim predlogom koji možemo sastaviti. Ili ne treba uopšte da idemo."

Entoni je oklevao. "Zar ćemo obojica ići kod njega?"

Vilijem obazrivo primeti: "Budi moj predstavnik. Nema razloga da budemo viđani zajedno."

"Hvala ti, Vilijeme. Ako išta od ovoga ispadne, naglasiću tvoje zasluge."

Vilijem odvrati: "To me uopšte ne brine. Ako od ovoga išta ispadne, ja sam jedini koji to može da ostvari, bar pretpostavljam."

Celu stvar su pretresli tokom četiri-pet sastanaka i da mu Entoni

nije bio rod i da nije među njima vladala ta napeta, emocionalna situacija, Vilijem bi sasvim jednostavno bio ponosan na mladića... brata... koji se brzo snalazio na jednom sasvim novom polju.

Zatim su usledili dugi sastanci sa Dmitrijem Velikim. Održavani su, u stvari, sastanci sa svima ostalima. Entoni se viđao sa drugima iz dana u dan, a onda bi oni dolazili odvojeno da posete Vilijema. I na kraju, posle mučne trudnoće, odobren je početak rada na nečemu što je nazvano Kompjuter Merkur.

Vilijem se tada vratio u Njujork sa izvesnim olakšanjem. Nije planirao da ostane u Njujorku (pre dva meseca uopšte nije ni pomišljao da je tako nešto moguće), ali morao je mnogo toga da obavi u Homologičkom Institutu.

Trebalo je održati još sastanaka, razume se, objasniti vlastitom laboratorijskom timu šta se događa i zašto mora da uzme odsustvo, te kako da nastave rad na njegovim projektima bez njega. Zatim je usledio novi, nimalo turistički dolazak u Dalas, sa osnovnom opremom i sa dva mlada pomoćnika, kako bi mogao da otpočne svoj neodređeno dug boravak u tom gradu.

Figurativno govoreći, Vilijem se uopšte nije osvrnuo za sobom. Njegova vlastita laboratorija i njene potrebe iščileli su mu iz misli. Sada se potpuno posvetio novom zadatku.

7.

Za Antonija je to bilo najgore razdoblje. Olakšanje koje je osetio za vreme Vilijemovog odsustva nije uzelo maha i počela je nervozna agonija tokom koje je sebi postavljao pitanje - pustu nadu - kako bi bilo da se on ne vrati. Kako bi bilo da reši da pošalje zamenika, nekog drugog, bilo koga? Bilo koga sa drugačijim licem, kako Entoni ne bi morao da se oseća kao polovina čudovišta sa dvoja leđa i četiri noge?

Ipak, Vilijem se vratio. Entoni je iz daljine posmatrao teretni avion kako se tiho približava kroz vazduh i kako iskrcavaju teret. Ali čak i sa te udaljenosti na kraju je ipak ugledao Vilijema.

Znači, ipak. Entoni se udaljio.

Otišao je da poseti Dmitrija tog popodneva. "Ubeđen sam, Dmitrije, da nije potrebno da ja ostanem. Dogovorili smo se oko

pojedivosti i sada neko drugi može da preuzme."

"Ne, ne", reče Dmitrij. "Kao prvo, ideja je bila tvoja. Moraš je sprovesti do kraja. Nema svrhe bespotrebno deliti slavu."

Entoni pomisli: niko drugi ne želi da preuzme rizik. I dalje postoji mogućnost da sve propadne. Trebalo je da znam.

Znao je, ali je ipak glupo kazao: "Valjda vam je jasno da ne mogu da radim sa Vilijemom."

"Ali zašto ne bi mogao?" Dmitrij je glumio iznenađenje. "Tako vam je dobro išlo."

"Živci su mi popustili od naprezanja, Dmitrije, i više ne mogu. Zar misliš da ne znam kako vam to izgleda?"

"Momče moj! Dižeš suvše buke oko toga. Znam da ljudi zure. Konačno, ljudi su. Ali navići će se. Ja sam se navikao."

Nisi, ti debeli lažove, pomisli Entoni. A reče: "Ja se nisam navikao."

"Ne gledaš kako bi trebalo na tu stvar. Vaši roditelji bili su čudni... ali konačno, ono što su učinili nije bilo protivzakonito, samo čudno, samo čudno. To nije ni tvoja ni Vilijemova krivica. Ne treba kriviti nijednog od vas dvojice."

"Obeleženi smo", reče Entoni, na brzinu pokazavši šakom na svoje lice.

"Nije to beleg na kakav misliš. Primećujem razliku. Ti si vidljivo mlađi. Kosa ti je talasastija. Samo na prvi pogled izgledate slični. Hajde, Entoni, imaćeš vremena koliko želiš, dobićeš svu potrebnu pomoć, svu moguću opremu koja ti zatreba. Ubeđen sam da ćeš savršeno raditi. Pomisli samo na zadovoljstvo..."

Entoni je, razume se, popustio i konačno pristao bar da pomogne Vilijemu da postavi opremu. Izgleda da je i Vilijem bio ubeđen da će sve odlično dejstvovati. Nije bio pomahnitao kao Dmitrij, već je o svemu govorio sa prilično spokoja.

"Treba samo izvesti odgovarajuća spajanja", reče on, "mada moram priznati da je posredi prilično veliko 'samo'. Tvoj zadatak biće da središ senzorske utiske na jednom nezavisnom ekranu kako bismo mogli da primenimo... pa, ne mogu da kažem ručnu kontrolu, je li tako?... kako bismo mogli da upotrebimo intelektualnu kontrolu za preuzimanje operacije, ako bude potrebno."

"To se može izvesti", odvrati Entoni.

"Hajdemo, onda, na posao... Slušaj, biće mi potrebno najmanje nedelju dana da obavim povezivanje i da obezbedim da uputstva..."

"Programiranje", primeti Entoni.

"Pošto je ovo tvoje područje, koristiću tvoju terminologiju. Moji pomoćnici i ja programiraćemo Kompjuter Merkur, ali ne onako kako bi ti to učinio."

"Nadam se. Nama je bio potreban homologista da napravi mnogo finiji program od bilo kog koji je u stanju da uradi običan telemetrista." Nije ni pokušao da sakrije ironiju u svom glasu koja je i njemu samom bila mrska.

Vilijem nije obratio pažnju na način na koji su reči izrečene, već samo na njihov smisao. On reče: "Počecemo s jednostavnim stvarima. Nagnaćemo robota da hoda."

8.

Nedelju dana kasnije, robot je hodao po tlu Arizone, hiljadu milja odatle. Kretao se ukočeno i ponekad bi pao, ponekad bi udario zglavkom o neku prepreku, a ponekad bi se okrenuo na jednoj nozi i uputio u iznenađujuće novom pravcu.

"On je beba koja uči da hoda", reče Vilijem.

Dmitrij je povremeno navraćao da se obavesti kako napreduju. "Izvanredno", izjavio bi.

Entoni nije bio tog mišljenja. Prolazile su nedelje, a zatim i meseci. Robot je obavljao postupno sve više i više stvari, kako je postavljan Kompjuter Merkur, postupno, za koji je bilo potrebno sve složenije i složenije programiranje. (Vilijem je imao sklonost da Kompjuter Merkur naziva mozgom, ali Entoni to nije dozvoljavao.) Međutim, sve što su postigli nije još bilo dovoljno dobro.

"Nije dovoljno dobro, Vilijeme", reče on konačno. Prethodne noći nije spavao.

"Zar to nije čudno?" primeti hladno Vilijem. "Upravo sam nameravao da kažem kako samo što nismo uspeli."

Entoni se s mukom savladavao. Napetost usled rada sa Vilijemom i to što je bio primoran da gleda robota kako petlja unaokolo bilo je za njega više nego što je mogao da podnese. "Daću

ostavku, Vilijeme. Odustajem od svega. Žao mi je... Nisi ti u pitanju."

"Ali jesam, Entoni."

"Nisi samo ti, Vilijeme. Propali smo. Nećemo uspeti. Zar ne vidiš kako je robot nespretan, iako se nalazi na Zemlji, samo hiljadu milja odavde, gde signal kružni put prelazi za samo delić sekunde. Na Merkur u će zakašnjenje iznositi čitavih nekoliko minuta, minuta koje će Kompjuter Merkur morati da uzme u obzir. Prava je ludost čak i pomisliti da bi to moglo da uspe."

Vilijem reče: "Nemoj podneti ostavku, Entoni. Ne smeš sada odustati. Predlažem da robota pošaljemo na Merkur. Ubeđen sam da je spreman."

Entoni se glasno i uvredljivo nasmeja. "Ti si lud, Vilijeme."

"Nisam. Ti, izgleda, misliš da će mu na Merkur biti teže, ali neće. Teže mu je na Zemlji. Ovaj robot je projektovan za gravitaciju koja iznosi samo trećinu Zemljine, a u Arizoni radi pod pritiskom celokupne ovdašnje sile teže. Napravljen je za temperaturu od 400 stepeni Celzijusovih, a oko njega je 30 stepeni. Načinjen je za vakuum, a dela u atmosferskoj supi."

"Robot u stanju da izdrži te razlike."

"Pretpostavljam da metalno ustrojstvo jeste, ali šta ćemo sa kompjuterom koji je ovde? On ne upravlja dobro robotom zato što se ovaj ne nalazi u okruženju za koje je projektovan... Slušaj, Entoni, ako želiš kompjuter koji je složen kao ljudski mozak, moraš se pomiriti sa njegovim osobenostima... Hajde da se dogovorimo. Ako se založiš, zajedno sa mnom, za to da robot bude poslat na Merkur, to će potrajati šest meseci, a ja ću uzeti odmor za to vreme. Rešićeš me se."

"Ko će brinuti o Kompjuteru Merkur?"

"Do sada si već shvatio kako radi, a biće tu i moji ljudi da ti pomognu."

Entoni drsko odmahnu glavom: "Ne mogu na sebe preuzeti odgovornost za Kompjuter i ne želim da te podržim u zahtevu da se robot pošalje na Merkur. Stvar jednostavno neće uspeti."

"Ubeđen sam da hoće."

"Ne možeš biti ubeđen. A odgovornost je moja. Mene će okriviti. Tebi neće biti ništa."

Entoni se kasnije sećao da je to bio presudan trenutak. Vilijem je mogao da digne ruke. Entoni bi podneo ostavku. I sve bi bilo izgubljeno.

Ali Vilijem je kazao: "Meni neće biti ništa? Slušaj, tata je osećao to isto prema mami. Dobro. I meni je žao. Žao mi je kao nikom drugom, ali šta je učinjeno, učinjeno je i nešto veoma smešno je iz toga proizišlo. Kada kažem tata, mislim i na tvog oca, a postoji mnogo parova koji to isto mogu reći: dva brata, dve sestre, brat i sestra. Isto tako, kada kažem mama, mislim na tvoju majku, a ima mnogo parova koji i to isto mogu kazati. Ali ne znam nijedan drugi par, niti sam čuo za bilo koji drugi par, koji dele i majku i oca."

"Znam", reče smrknuo Entoni.

"Da, ali probaj da sagledaš stvar iz moje tačke gledanja", žurno nastavi Vilijem. "Ja sam homolog. Bavim se ustrojstvom gena. Da li si ikada razmišljao o našem ustrojstvu gena? Imamo oba ista roditelja, što znači da naša ustrojstva gena moraju biti sličnija nego kod bilo kog drugog para na ovoj planeti. To se vidi i na našim licima."

"I to znam."

"I tako, ako ovaj projekat uspe i ako budeš stekao slavu zahvaljujući njemu, pokazaće se da je tvoje ustrojstvo gena bilo od velike koristi za čovečanstvo... a to bi veoma značilo i mom ustrojstvu gena... Zar ne shvataš, Entoni: imam iste roditelje kao ti, isto lice, tvoje ustrojstvo gena, što će reći - deliću s tobom bilo zasluge bilo sramotu. Biće moji gotovo isto onoliko koliko i tvoji, odnosno ako bilo kakva zasluga ili sramota padnu na mene, biće takođe gotovo isto onoliko tvoji kao i moji. Moram biti zainteresovan za tvoj uspeh. Imam motiv kao niko drugi na Zemlji... čisto sebičan, toliko sebičan da možeš biti ubeđen da postoji. Na tvojoj sam strani, Entoni, jer ti si gotovo ja!"

Dugo su se netremice gledali; bilo je to prvi put da Entoni pred sobom nije video sopstveno lice.

Vilijem reče: "Hajde da zatražimo da robota pošalju na Merkur."

Entoni je popustio. Pošto je Dmitrij odobrio zahtev... konačno, jedva je čekao da mu ga upute... Entoni je veći deo toga dana proveo u razmišljanju.

A onda je potražio Viljama i rekao: "Slušaj!"

Nastupila je dugačka pauza koju Vilijem nije prekinuo.

Entoni ponovi: "Slušaj!"

Entoni je strpljivo čekao.

Entoni reče: "Zaista nema potrebe da odeš. Ubeđen sam da ne bi voleo da brigu oko Kompjutera Merkur prepustiš nekom drugom."

Vilijem odvrati: "Hoćeš da kažeš da ti nameravaš da odeš?"

Entoni reče: "Ne, i ja ću ostati."

Vilijem primeti: "Ne moramo mnogo da se viđamo."

Za Antonija je ovo bilo kao da govori dok mu neko šakama steže dušnik. Pritisak kao da se sve više povećavao, ali ipak je uspeo da izgovori najtežu rečenicu u životu.

"Ne moramo se izbegavati. Ne moramo."

Vilijem se prilično nesigurno osmehnuo. Entoni se uopšte nije osmehnuo; žurno se udaljio.

9.

Vilijem podiže pogled sa knjige. Prošlo je bar mesec dana od kako je prestao da se štreca kada bi Entoni ušao.

On upita: "Nešto nije u redu?"

"Ko zna? Pripremaju se za meko spuštanje. Je li Kompjuter Merkur uključen?"

Vilijem je znao da je Entoni savršeno dobro upoznat u kom je stanju Kompjuter, ali ipak reče: "Biće do ujutro, Entoni."

"Nema nikakvih problema?"

"Baš nikakvih."

"Onda moramo sačekati meko spuštanje."

"Da."

Entoni primeti: "Nešto će poći naopako."

"Raketarstvo je stara i iskusna disciplina. Sve će biti u redu."

"Toliki rad, otišao u vetar."

"Još nije otišao. Niti će otići."

Entoni reče: "Možda si u pravu." Šaka zavučena duboko u džepove, on krenu ka vratima, zaustavi se kod njih trenutak pre no što će pritisnuti kontakt i reče: "Hvala!"

"Na čemu, Entoni?"

"Što me tešiš."

Vilijem iskrivi usta u osmeh i odahnu što je uspeo svoja osećanja da zadrži za sebe.

10.

Doslovce svi koji su radili na Projektu Merkur očekivali su da usledi glavni događaj. Entoni, koji je bio bez zaduženja, ostao je sasvim pozadi, očiju uprtih u monitore. Robot je bio aktiviran i već je počelo primanje vizuelnih poruka.

Bar su izgledale kao ekvivalent vizuelnih signala... prikazujući tek mutan sjaj svetlosti koji je, po svoj prilici, predstavljao površinu Merkura.

Na ekranu su se smenjivale senke, koje su verovatno bile odraz nepravilnosti na površini. Entoni nije mogao ništa da razabere golim okom, ali oni za kontrolama, koji su analizirali podatke mnogo tananijim metodama, daleko iznad sposobnosti golog oka, delovali su smireno. Nije svetlela nijedna od crvenih lampica čiji je zadatak bio da upozore na opasnost. Entoni je više posmatrao kontrolore operacije nego ekran.

Trebalo bi da se nalazi dole sa Vilijemom i ostalima kod Kompjutera. Ovaj će biti stavljen u dejstvo tek pošto se obavi meko sletanje. Trebalo bi da bude dole. Ali nije mogao da bude.

Sada su senke još brže promicale ekranom. Robot se spuštao... suviše brzo možda? Svakako suviše brzo!

Na ekranu se ukazala poslednja nejasnoća koja se umirila, došlo je do promene fokusa tokom koga je nejasnoća postala tamnija, a zatim bleđa. Začuo se zvuk i prošlo je nekoliko sekundi pre nego što je Entoni shvatio smisao reči... "Obavljeno meko spuštanje! Obavljeno meko spuštanje!"

Začuo se žamor koji se pretvorio u uzbuđeno zujanje međusobnog čestitanja dok nije došlo do nove promene na ekranu koja je u trenu prekinula ljudski razgovor i smeh kao da su naleteli na zid tišine.

Jer slika na ekranu se promenila; promenila i izoštrila. Na jarkoj, jarkoj Sunčevoj svetlosti, koja je bleštala sa pomno filtriranog ekran, mogli su sada jasno da vide gromadu koja je na jednoj strani

plamtela belim sjajem, a na drugoj bila crna poput mastila naspram mastila. Pomerila se udesno, a onda vratila levo, kao da je par očiju skrenuo pogled ulevo, pa udesno. Na ekranu se pojavila metalna šaka, kao da su oči gledale u jedan deo svog tela.

Konačno se razlegao Antonijev uzvik: "Kompjuter je uveden."

Začuo je te reči kao da ih je neko drugi izgovorio dok je jurio napolje, pa niz stepenice i kroz hodnik, ostavljajući za sobom glasove koji su postajali sve bučniji.

"Vilijeme", povika on kada je uleteo u sobu sa Kompjuterom, "sve je savršeno, sve..."

Ali Viliam podiže šaku. "Šššš. Molim te. Ne želim da prodru bilo kakve silovite senzacije osim onih koje dolaze od robota."

"Misliš da nas može čuti?" prošaputa Entoni.

"Možda ne može, ali ne znam." Postojao je još jedan ekran, manji, u sobi sa Kompjuterom Merkur. Na njemu je bio drugačiji prizor, promenljiv; robot se kretao.

Vilijem reče: "Robot ispituje put. Ovi prvi koraci moraju biti nespretni. Dolazi do sedmominutnog zakašnjenja između stimulansa i reakcije i to treba uzeti u obzir."

"Ali on već hoda sigurnije nego što je to činio u Arizoni. Zar ne misliš i ti tako, Vilijeme?" Entoni je zgrabio Vilijema za ramena i počeo da ga trese, ne skrećući pogled sa ekrana.

Vilijem potvrdi: "Ubeđen sam u to, Entoni."

Sunce je pržilo u toplom, kontrastnom svetu belog i crnog, belog sunca naspram crnog neba i belog kotrljajućeg tla prošaranog crnim senkama. Jarki, slatki miris Sunca na svakom izloženom kvadratnom centimetru metala bio je u suprotnosti sa puzavom aromom smrti na drugoj strani.

Podigao je šaku i zagledao se u nju, brojeći prste. Toplo-toplo-toplo - stavljaajući svaki prst, jedan po jedan, u senku drugih, tako da je toplota polagano zamirala u promeni opipljivosti koja mu je omogućavala da oseti jasan, udoban vakuum.

Pa ipak, nije to bio potpuni vakuum. Ispravio se i podigao obe ruke iznad glave, ispruživši ih, i osetljiva mesta na zglavcima registrovala su pare... slabi, jedva primetan dodir kalaja i olova koji

se kotrljao kroz prezasićenu živu.

Gušći ukus dizao se iz njegovih stopala; raznovrsni silikati, označeni jasnim, razdvojenim i zajedničkim dodirrom i zveketom svakog jona metala. Polako je pomerio jednu nogu kroz izdrobljenu, spečenu prašinu i osetio je promene nalik na blagu, ne baš nasumičnu simfoniju.

I povrh svega Sunce. Podigao je pogled prema njemu, velikom, debelom, sjajnom i toplom, i začuo njegovu radost. Posmatrao je lagano podizanje ispupčenja oko njegovog oboda i osluškivao pucketanje svakog ponaosob; kao i ostale sretne zvuke koji su dopirali sa njegovog širokog lica. Kada je prigušio svetlost u pozadini, crvenilo uzdižućih pramenova vodonika pojavilo se u naletima zrelog alta, baš kao i duboki bas tačkaka među prigušenim zviždanjem čupavih, pokretnih mrlja na površini Sunca i povremeno slabo prodiranje bleštavila, ping-pong treperenja gama-zraka i kosmičkih čestica, a povrh svega, u svim pravcima meko, nestajuće i stalno obnavljajuće uzdisanje Sunčeve tvari koja se diže i povlači zauvek na kosmičkom vetru što je posezao u daljinu i kupao ga u slavi.

On poskoči i polako se podiže u vazduh, osećajući se slobodan kao nikada ranije, a zatim ponovo poskoči pošto se prizemio i potrča, pa nastavi da skače, trči u telu koje se savršeno uklapalo u ovaj veličanstven svet, ovaj raj u kome je pronašao sebe.

Tako je dugo bio stranac i tako je dugo bio izgubljen... a sada se konačno našao u raj.

Vilijem reče: "U redu je."

"Ali šta on to radi?" povika Entoni.

"Sve je u redu. Programiranje je uspelo. Testirao je svoja čula. Izvršio je razna vizuelna opažanja. Zatamnio je Sunce i proučavao ga. Okusio je atmosferu i hemijsku prirodu tla. Sve dejstvuje."

"Ali zašto trči?"

"Mislim da je to njegova ideja, Entoni. Ako želiš da programiraš kompjuter složen poput ljudskog mozga, moraš očekivati da će imati i neke vlastite ideje."

"Kao što su trčanje? Skakanje?" Entoni okrenu zabrinuto lice ka

Vilijemu. "Povrediće se. U stanju si da upravljaš Kompjuterom. Nadredi ga. Nateraj ga da stane."

Ali Vilijem oštro reče: "Ne, neću. Rizikovaću da se povredi. Zar ne razumeš? Srećan je. Bio je na Zemlji, na svetu za koji nije bio osposobljen. Sada je na Merkur u sa telom savršeno prilagođenim za njegovo okruženje, onoliko savršeno koliko ga je napravilo stotinu naučnika. To je za njega raj; pusti ga da uživa."

"Uživa? On je robot."

"Ne govorim o robotu. Već o mozgu... mozgu... koji ovde živi."

Kompjuter Merkur, sav u staklu, pažljivo i tanano povezan kablovima, brižljivo očuvanog integriteta, disao je i živeo.

"Randal je u raju", reče Vilijem. "Pronašao je svet zarad koga je autistički pobegao iz ovoga. Ima na raspolaganju svet kome njegovo novo telo savršeno odgovara u zamenu za svet u koji se njegovo staro telo nikako nije uklapalo."

Entoni je u čudu promatrao ekran. "Izgleda da se smiruje."

"Svakako", reče Vilijem, "i još bolje će da obavlja posao zbog ove radosti."

Entoni se osmehnu i reče: "Uspeli smo, ti i ja? Hoćemo li da se pridružimo ostalima i pustimo ih da nam laskaju, Vilijeme?"

Vilijem upita: "Zajedno?"

A Entoni ga uhvati pod ruku. "Zajedno, brate!"

SVETLOSNI STIHOVI

Poslednja osoba za koju bi neko pomislio da je ubica bila je gospođa Ejvis Lardner. Udovica velikog astronauta-mučenika, bila je filantrop, skupljala umetnička dela, izuzetna domaćica i, svi su se slagali, umetnički genije. Ali, više od svega, bila je najnežnije i najljubavnije ljudsko biće koje je čovek mogao zamisliti.

Njen muž, Vilijem Dž. Lardner, umro je, kako nam je svima poznato, od posledica zračenja sa sunca, pošto je namerno ostao u svemiru kako bi putnička lađa mogla bezbedno da stigne do Svemirske Stanice 5.

Gospođa Lardner je na osnovu toga dobila izdašnu penziju, posle čega je počela mudro i uspešno da ulaže novac. Već kao sredovečna žena bila je veoma imućna.

Kuća joj je bila turistička znamenitost, pravi muzej, u kome se nalazila mala, ali krajnje odabrana zbirka neobično lepih predmeta od dragog kamenja. Pribavila je iz desetak različitih kultura relikvije gotovo svih mogućih artefakata koji se mogu optočiti draguljima, a kojima se služila aristokratija date kulture. Imala je jedan od prvih ručnih satova ukrašenih dragim kamenjem iz Amerike, bodež optočen draguljima iz Kambodže, naočari ukrašene draguljima iz Italije, i tako dalje gotovo bez kraja.

Zbirka je bila javno izložena, ali artefakti nisu bili osigurani i nisu preduzete nikakve uobaječne mere obezbeđenja. Nije bilo neophodno ništa konvencionalno, jer je gospođa Lardner držala mnogobrojnu poslugu sastavljenu od robota, na koje se mogla osloniti da će čuvati svaku sitnicu s nesmanjenom pažnjom, krajnje pošteno i neopozivo delotvorno.

Svi su znali za robote i nikada nije zabeležen nijedan pokušaj krađe.

Tu su zatim, razume se, bile i njene svetlosne skulpture. Nijedan gost na njenim mnogobrojnim raskošnim zabavama nije imao pojma kako je gospođa Lardner otkrila da je i sama genije za umetnost. Međutim, svaki put kada bi njena kuća bila otvorena za goste, nova simfonija svetlosti obasjavala je sve prostorije: trodimenzione krive i

čvrstine u bojama koje su se rastapale; neke od njih bile su čiste, dok su se druge rastakale, tvoreći zapanjujuća, kristalna dejstva u kojima su se u čudu kupali svi gosti i koja su se uvek nekako sama podešavala da platinasto plava kosa i meke, neistaknute crte lica gospođe Lardner izgledaju nežno lepe.

Gosti su najviše dolazili zbog ovih svetlosnih skulptura. One se nikada nisu ponavljale i nikada nisu propuštale da istraže nove eksperimentalne puteve umetnosti. Mnogi ljudi koji su sebi mogli da priušte svetlosne konzole pripremali su sami svetlosne skulpture radi zabave, ali niko nije bio ni približno vešt u tome kao gospođa Lardner. Čak ni oni koji su sebe smatrali profesionalnim umetnicima.

Ona sama bila je dražesno skromna kada bi se o tome povela reč. "Ne, ne", branila bi se kada bi neko postao poetičan. "Ja to ne bih nazvala 'poezijom svetlosti'. To je preveliki kompliment. U najboljem slučaju, ja bih to nazvala naprosto 'svetlosni stihovi'." I svi bi se osmehnuli njenoj ljupkoj domišljatosti.

Iako su je često molili, nikada nije htela da stvori neku svetlosnu skulpturu u bilo kojoj drugoj prilici osim za svoje zabave. "To bi onda bila komercijalizacija", rekla bi.

Međutim, nije imala ništa protiv izrade složenih holograma njenih skulptura, kako bi bile ovekovečene i kako bi se mogle reprodukovati u muzejima umetnosti širom sveta. Niti je ikada naplaćivala kada bi se njene skulpture koristile u bilo kakve svrhe.

"Ne bih mogla da zatražim ni peni", govorila je, šireći ruke. "Njima se svi mogu slobodno koristiti. Konačno, meni više nisu ni od kakve koristi." To je bilo tačno! Nikada nije dvaputa upotrebila istu svetlosnu skulpturu.

I sama je saradivala na izradi holograma. Blagonaklono je pratila svaki korak, spremna da naloži svojim robotima-slugama da pomognu. "Molim te, Kortni", rekla bi, "da li bi bio ljubazan da podesiš lestvice?"

To je bio njen način. Uvek se obraćala svojim robotima s najvećom ljubaznošću.

Jednom, pre dosta godina, gotovo da ju je izgrdio vladin službenik iz 'Biroa za robote i mehaničke ljude'. "Ne možete tako", oštro joj je kazao. "To utiče na njihovu delotvornost. Sazdani su da

izvršavaju naređenja i što im budete jasnije izdavali ta naređenja, to će biti delotvorniji u njihovom izvršavanju. Kada ih krajnje fino zamolite da nešto urade, teško im je da shvate da im je izdato naređenje. Reaguju sporije."

Gospođa Lardner je podigla svoju aristokratsku glavu. "Ja od njih ne tražim da budu brzi i delotvorni", odgovorila je. "Tražim da pokažu dobru volju. Moji roboti me vole."

Vladin službenik je mogao da joj objasni kako roboti nisu u stanju da vole, ali je popustio pod njenim povređenim, a ipak nežnim pogledom.

Bilo je opšte poznato da gospođa Lardner nije nikada čak ni vratila nekog robota u fabriku radi podešavanja. Njihovi pozitronski mozgovi strašno su složeni i otprilike svaki deseti nije baš savršen kada napusti fabriku. Ponekad se greška ne ispolji tokom dužeg razdoblja, ali kad god da se to dogodi, korporacija 'Američki roboti i mehanički ljudi' uvek izvrši besplatno podešavanje.

Gospođa Lardner samo bi odmahнула glavom. "Kada se robot jednom nađe u mojoj kući", rekla bi, "i počne da izvršava svoje dužnosti, moraju se trpeti sve njegove manje nastranosti. Neću dozvoliti da ljudi petljaju po njima."

Najgore što je neko mogao da uradi bilo je da pokuša da joj objasni da su roboti samo mašine. Odgovorila bi mu vrlo ukočeno: "Ništa što je inteligentno kao jedan robot ne može nikada biti samo mašina. Odnosim se prema njima kao prema ljudima."

I to bi bilo sve!

Zadržala je čak i Maksa, iako je bio gotovo bespomoćan. Jedva da je uspevao da shvati šta se od njega traži. Međutim, gospođa Lardner je to uporno poricala. "Nije tačno", odrešito bi tvrdila. "Može da prihvata šešire i kapute i da ih ostavlja na mesto, i to radi sasvim dobro, zaista. U stanju je da mi pridržava predmete. Može da radi mnogo toga."

"Ali zašto ne dozvoljavate da ga poprave?" upitao ju je jednom neki prijatelj.

"Oh, ne mogu to. On je takav kakav jeste. Jako je drag, znate. Konačno, pozitronski mozak je veoma složena stvar, tako da niko ne može tačno da zna na koji način se otkačio. Kada bi ga popravili,

niko više ne bi mogao da mu vrati ljupkost koju sada poseduje. Ne želim da je se odreknem."

"Ali ako je pokvaren podešen", nastavi prijatelj, nervozno pogledavajući u Maksa, "zar ne bi mogao biti opasan?"

"Nipošto", nasmeja se gospođa Lardner. "Imam ga već godinama. Potpuno je bezopasan i pravo je srce."

On je, u stvari, izgledao kao i svi drugi roboti, gladak, od metala, neodređeno je podsećao na ljudsko biće, ali bio je bezizražajan.

Za nežnu gospođu Lardner, međutim, svi su oni bili ličnosti, svi su bili slatki i dragi. Eto kakva je ona žena bila.

Kako je onda mogla da ubije?

Poslednja osoba za koju bi iko očekivao da će biti ubijena bio je Džon Semper Trevis. Povučeni i blagi, kao da nije pripadao ovom svetu. Um mu je bio uvrnut na osoben, matematički način koji mu je omogućavao da pronikne u složenu tapiseriju nebrojenih pozitronskih staza u umu robota.

Bio je glavni inženjer korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'.

Takođe je bio vatreni amaterski poklonik svetlosnih skulptura. Napisao je i knjigu o tome, pokušavši da u njoj pokaže da se tip matematike koji on koristi u smišljanju pozitronskih moždanih staza može modifikovati u vodiča pri stvaranju estetskih svetlosnih skulptura.

Međutim, njegov pokušaj da tu teoriju dokaže u praksi pretvorio se u potpun promašaj. Skulpture koje je sam proizvodio, sledeći svoja matematička načela, bile su teške, mehaničke i nezanimljive.

Bio je to jedini razlog koji ga je činio nesrećnim u njegovom tihom, povučenom i bezbednom životu, pa ipak bio je to dovoljan razlog da zaista bude veoma nesrećan. Znao je da su njegove teorije tačne, ali nije mogao da ih dokaže. Kada bi samo uspeo da stvori jednu značajnu svetlosnu skulpturu...

Čuo je, razume se, za svetlosne skulpture gospođe Lardner. Svi su je smatrali za genija; pa ipak, Trevis je znao da nije shvatala čak ni najjednostavnije vidove robotičke matematike. Dopisivao se s njom, ali je ona uporno odbijala da mu objasni kojim metodama se služi, tako da se zapitao ima li ih uopšte. Nije li kod nje u pitanju

puka intuicija?... Ali čak i intuicija bi morala da se svodi na matematiku. Konačno je uspeo da dobije poziv na jednu od njenih zabava. On je jednostavno morao da je vidi.

Gospodin Trevis je stigao prilično kasno. Još je jednom pokušao da stvori svetlosnu skulpturu i ponovo je pretrpeo neuspeh.

Pozdravio je gospođu Lardner sa izvesnim zbunjenim poštovanjem i rekao: "Baš je čudan onaj robot koji je prihvatio moj šešir i kaput."

"To je Meks", odvratila je gospođa Lardner.

"Kod njega je došlo do većeg poremećaja i prilično je star model. Kako to da ga niste vratili u fabriku?"

"Oh, ne", odvrati gospođa Lardner. "Bila bi to prevelika gnjavaža."

"Ali baš nikakva, gospođu Lardner", odvrati Trevis. "Bili biste iznenađeni kada biste znali kako je to jednostavno. Pošto radim za 'Američke robote', bio sam tako slobodan da ga podesim. Začas sam to završio i uverićete se da sada savršeno radi."

Lice gospođe Lardner poče neobično da se menja. To je bilo prvi put u njenom blagonaklonom životu da se na njemu pojavio bes, tako da se činilo kao da crte naprosto nisu znale kako da se oblikuju.

"Popravili ste ga?" zavrišta ona. "Ali on je bio taj koji je stvarao moje svetlosne skulpture. Taj kvar, taj kvar, koji nikada više ne možete da vratite, to... to..."

Bila je prava nesreća što je upravo tada pokazivala svoju kolekciju i što se pred njom na mermernoj površini stola nalazio bodež optočen dragim kamenjem iz Kambodže.

I Trevisovo lice bilo je izobličeno. "Hoćete da kažete da sam samo pregledao njegove jedinstveno izvitoperene pozitronske moždane staze, mogao sam otkriti..."

Bacila se s nožem u šaci suvše brzo tako da je niko nije mogao sprečiti, a on nije ni pokušao da uzmakne. Neki su kasnije kazali da je čak krenuo prema bodežu... kao da je želeo da umre.

SEGREGACIONIST

Hirurg podiže bezizražajan pogled. "Je li spreman?"

"To je relativan pojam", odvrati med-ing. "Mi smo spremni. On je nemiran."

"Uvek su takvi... Ipak je to ozbiljna operacija."

"Ozbiljna ili ne, trebalo bi da bude zahvalan. Izabran je za nju i pored velikog broja drugih i, iskreno govoreći, ne mislim..."

"Nemoj to da kažeš", reče Hirurg. "Nije na nama da donosimo odluke."

"Mi ih prihvatamo. Ali moramo li i da se slažemo s njima?"

"Da", procedi hirurg kroz zube. "Slažemo se. Potpuno i iskreno. Ta je operacija u svemu suviše zamršena da bismo joj pristupili s mentalnim uzdržanostima. Ovaj čovek je mnogo puta dokazao da je vredan i njegov profil je prihvatljiv za Veće Smrtnosti."

"U redu", odvrati med-ing, i dalje oporo.

Hirurg reče: "Mislim da ću ga ovde primiti. Dovoljno je malo i prisno i može delovati utešno."

"Neće pomoći. Nervozan je i već se odlučio."

"Zaista?"

"Da. Želi metal; uvek je tako."

Izraz na hirurgovom licu nije se izmenio. Zurio je u svoje šake. "Ponekad čovek može da ih odgovori od toga."

"Zašto bismo se gnjavili?" ravnodušno upita med-ing. "Ako želi metal, neka bude metal."

"Vama je svejedno?"

"Zašto mi ne bi bilo?" upita gotovo okrutno med-ing. "U oba slučaja to je problem za medicinski inženjering, a ja sam medicinski inženjer. U oba slučaja u stanju sam da iziđem s tim nakraj. Zašto bih se trudio više od toga?"

Hirurg uporno nastavi: "Što se mene tiče, tu je reč o podesnosti stvari."

"Podesnosti! Ne možete to upotrebiti kao argument. Šta se pacijenta tiče podesnost stvari?"

"Mene se tiče."

"Vi ste u manjini. Trend je protiv vas. Nemate izgleda."

"Moram da pokušam." Hirurg dade med-ingu znak da ćuti brzim pokretom šake... u kome nije bilo nestrpljenja, već samo hitrine. Već je obavestio bolničarku i već je bio obavešten o njenom dolasku. Pritisnuo je jedno malo dugme i dvostruka vrata su se glatko raskrilila. Pacijent se uvezao unutra u svojim motornim kolicima, dok je bolničarka odlučno koračala pored njega.

"Slobodni ste, sestro", reče hirurg, "ali sačekajte napolju. Pozvaću vas." On klimnu med-ingu, koji se udalji zajedno sa bolničarkom, i za njima se zatvoriše vrata.

Čovek u stolici ih je gledao preko ramena kako odlaze. Vrat mu je bio suvonjav, a oko očiju su mu se videle sitne bore. Bio je sveže obrijan, a nokti na šakama kojima je čvrsto stezao naslon stolice bili su mu uredno podrezani. Bio je to pacijent koji je svuda uživao prvenstvo i o njemu su se naročito starali... Ali lice mu je odavalo stalnu zlovolju.

On reče: "Počinjemo danas?"

Hirurg klimnu. "Po podne, senatore."

"Koliko sam shvatio, potrajaće nedeljama."

"Sama operacije ne, senatore. Ali postoji čitav niz sporednih stvari o kojima se moramo pobrinuti. Izvesno obnavljanje krvnih sudova koje se mora sprovesti, kao i hormonalna prilagođavanja. To su škakljive stvari."

"Jesu li opasne?" A onda kao da je osetio potrebu da uspostavi prijateljski odnos, ali očigledno protiv vlastite volje, on dodade: "... doktore?"

Hirurg nije obratio pažnju na nijanse u izražavanju. On odgovori ravnodušnim glasom: "Sve je opasno. Zato ne žurimo, kako bi bilo manje opasno. Potrebni su vreme, veština mnogih pojedinaca koji će se ujediniti u radu, oprema, to je razlog što su ovakve operacije dostupne samo malom broju..."

"Poznato mi je", odvrati uznemireno pacijent. "Odbijam da se osećam krivim zbog toga. Da ne ciljate možda na neprikladan pritisak?"

"Nipošto, senatore. Nikada se ne dovodi u sumnju odluka Veća. Pomenuo sam teškoće i zamršenosti operacije samo da bih vam

objasnio moju želju da se ona izvede što je bolje moguće."

"Pa, učinite to onda. To je i moja želja."

"Onda vas moram zamoliti da donesete jednu odluku. Možemo vam ugraditi jedno od dva tipa kiber-srca, metalno ili..."

"Plastično!" uzviknu iznervirano pacijent. "Je li to ta druga mogućnost koju ste želeli da mi ponudite, doktore: jeftinu plastiku. Ja je ne želim. Odlučio sam. Želim metalno."

"Ali..."

"Čujte me dobro! Rečeno mi je da je na meni da izaberem. Je li tako?"

Hirurg klimnu. "U slučaju kada postoje dve alternativne procedure podjednake vrednosti sa medicinske tačke gledanja, odluka se prepušta pacijentu. U praksi, na pacijentu je da izabere čak i kada alternativne procedure nisu podjednake vrednosti, kao u ovom slučaju."

Pacijentu se suziše oči. "Da li vi to pokušavate da mi kažete da je plastično srce bolje?"

"To zavisi od pacijenta. Prema mom mišljenju, u vašem slučaju jeste. No, ne volimo da koristimo reč plastika. To je vlaknasto kiber-srce."

"Što se mene tiče, ostaje plastika."

"Senatore", reče hirurg, krajnje strpljivo, "to nije obična plastika. Istina, reč je o polimerskom materijalu, ali takvom koji je mnogo složeniji od obične plastike. Posredi je kompleksno vlakno proteinskog tipa napravljeno da oponaša, što je približnije moguće, prirodnu strukturu ljudskog srca koje sada imate u grudima."

"Tačno, a to srce koje sada imam u grudima već se istrošilo, iako nemam još ni šezdeset. Ne želim da i ovo drugo bude slično, hvala. Hoću nešto bolje."

"Svi mi želimo nešto bolje za vas, senatore. Vlaknasto kiber-srce biće bolje. Potencijalno može da živi vekovima. Apsolutno je nepodložno alergijama..."

"Zar to nije slučaj i sa metalnim srcem?"

"Jeste", odvrati hirurg. "Metalni kiber je od legure titanijuma koja..."

"Koja se ne troši? I jača je od plastike? Ili vlakna, ili kako god

želite da ga zovete?"

"Da, metal je fizički jači, ali ovde se nije reč o mehaničkoj snazi. Njegova mehanička snaga nije vam gotovo ni od kakve koristi, pošto je srce dobro zaštićeno. Bilo šta što je u stanju da stigne do srca ubiće vas iz drugih razloga, čak iako srce izdrži to zlostavljanje.

Pacijent slegnu ramenima. "Ako ikada slomim rebro, dao bih da mi i njega zamene titanijumskim. Kostu je lako zameniti. Svako to može bilo kada da uradi. Imaću u sebi onoliko metala, doktore, koliko to budem hteo."

"Vaše je pravo da tako odlučite. Međutim, moram vam reći da, mada nijedno kiber-srce do sada nije mehanički zatajilo, veliki broj je zakazao elektronski."

"Šta to znači?"

"To znači da svako kiber-srce sadrži kao deo svoje opreme i pejsmejker. Kod metalnih srca, ritam kibera održava jedan elektronski uređaj, tako da treba dodati celu bateriju minijaturizovane opreme kako bi se promenio ritam srca da bi odgovarao emocionalnom i fizičkom stanju pojedinca. Povremeno nešto pođe naopako i ljudi umru pre nego što se ta greška može ispraviti."

"Nikada nisam čuo za tako nešto."

"Uveravam vas da se događa."

"Da li to znači da se dešava često?"

"Nipošto. Događa se veoma retko."

"E pa, onda, rizikovaću. A kako stoje stvari sa plastičnim srcem? Zar ono ne sadrži pejsmejker?"

"Svakako da ga sadrži, senatore. Međutim, hemijski sastav vlaknastog kibera veoma je sličan sastavu pravog ljudskog srca. U stanju je da odgovara na jonsku i hormonalnu kontrolu samog tela. Sve ono što treba ugraditi daleko je jednostavnije nego kod metalnog kibera."

"Ali zar se plastično srce nikada ne otrgne hormonalnoj kontroli?"

"Nijedno se još nije otrglo."

"Jer niste dovoljno dugo radili s njima. Je li tako?"

Hirurg je oklevao. "Istina je da vlaknaste kibere nismo ni izdaleka koristili tako dugo kao metalne."

"Eto vidite. U čemu je stvar, doktore? Da se možda ne plašite da

ću se pretvoriti u robota... u 'metalka', kako ih zovu od kada su dobili pravo građanstva?"

"Nemam ništa protiv metalka kao metalka. Kao što sami rekoste, oni su građani. Ali vi niste metalko. Vi ste ljudsko biće. Zašto ne biste ostali ljudsko biće?"

"Zato što želim najbolje, a to je metalno srce. Pobrinite se za to."

Hirurg klimnu. "U redu. Zatražite od vas da potpišete potrebne dozvole a onda će vam ugraditi metalno srce."

"Vi ćete me operisati? Kažu da ste najbolji."

"Učiniću sve što je u mojoj moći da promena prođe glatko."

Vrata se otvoriše i pacijent se izveze u stolici do bolničarke koja ga je čekala.

Unutra uđe med-ing, gledajući preko ramena za pacijentom koji se udaljavao dok se vrata nisu ponovo zatvorila.

Okrenuo se prema hirurгу. "Pa, ne mogu da zaključim šta se dogodilo samo po izrazu vašeg lica. Šta je odlučio?"

Hirurg se nagnu preko stola, kucajući poslednje pojedinosti za arhivu. "Kako ste predvideli. Uporno zahteva metalno kiber-srce."

"Konačno, bolja su."

"Ne mnogo. Samo su duže u opticaju. U pitanju je manija koja truje čovečanstvo još od kada su metalci dobili status građana. Ljudi imaju tu čudnu želju da od sebe naprave metalce. Čeznu za fizičkom snagom i istrajnošću koju povezuju sa tim."

"Nije to jednostrano, doktore. Vi ne radite sa metalcima, ali ja radim, pa znam. Poslednja dvojica koja su došla na popravku tražili su vlaknaste elemente."

"Jesu li ih dobili?"

"Kod jednoga su u pitanju bile tetive; za njih i nije mnogo važno od čega su, od metala ili vlakna. Drugi je tražio krvni sistem ili njegov ekvivalent. Rekao sam mu da je to neizvodljivo; bar ne bez izmene celokupnog sklopa njegovog tela, sa potpunim unošenjem vlaknastog materijala... Pretpostavljam da će jednog dana do toga doći. Metalci koji nisu uopšte pravi Metalci, već neka vrsta od krvi i mesa."

"Uopšte vam ne smeta ta pomisao?"

"Zašto bi mi smetala? Metalizovana ljudska bića. Sada na Zemlji imamo dve vrste inteligencije, ali zašto bismo se gnjavili sa dve. Pustimo ih neka se približe jedna drugoj i na kraju nećemo biti u stanju da ih razlikujemo. Zašto bismo to i želeli? Dobili bismo najbolje od oba sveta; ljudske prednosti udružene sa robotskim."

"Dobili biste hibrid", primeti hirurg, gotovo razjareno. "Dobili biste nešto što nije i jedno i drugo, već ni jedno ni drugo. Nije li logično pretpostaviti da će pojedinac biti suviše ponosan na svaj sklop i identitet da bi želeo da ga razvodni nečim stranim? Zar bi želeo da postane mešanac?"

"Tako govore segragacionisti."

"Pa neka", odvrati hirurg, pa mirno dodade: "Verujem da svako treba da bude ono što jeste. Ni zbog čega ne bih izmenio ni delić svoga sklopa. Ako bi bilo koji njegov deo bespogovorno trebalo da bude zamenjen, potrudio bih se da zamenjeni deo bude po prirodi što približniji originalu. Ja sam ono što jesam; zadovoljan sam sobom; i ne bih želeo da budem ništa drugo."

Završio je i trebalo je da se pripremi za operaciju. Gurnuo je snažne šake u zagrejanu pećnicu i pustio da postanu usijano crvene kako bi ih potpuno sterilisao. Koliko god njegove reči bile strasne, nijednom nije podigao glas, niti se promenio (i inače nepromenljiv) izraz njegovog uglačanog metalnog lica.

ROBI

"Devedeset osam... devedeset devet... stotinu." Glorija odmaknu bucmastu podlakticu sa očiju i ostade trenutak da stoji, nabirujući nosić i žmirkajući na suncu. A onda, pokušavši istovremeno da gleda u svim pravcima, napravi nekoliko opreznih koraka, udaljujući se od drveta o koje se oslanjala.

Izvila je vrat kako bi proverila skupinu grmlja s desne strane, a zatim se povukla još malo dalje kako bi mogla bolje da osmotri njegova senovita udubljenja. Duboki mir narušavalo je samo neprekidno zujanje insekata i povremeni ćurlik neke odvažne ptice koja je izazivala podnevno sunce.

Glorija napući ustašca: "Kladim se da je otišao u kuću, a milion puta sam mu kazala da to nije pošteno."

Čvrsto stisnuvši tanke usne i opako naboravši čelo, odlučno je krenula prema dvospratnoj kući pored puta.

Prekasno je začula šuškavi zvuk iza sebe, praćen jasnim i ritmičkim lupkanjem Robijevih metalnih stopala. Okrenula se i ugledala svog sadruga kako se pobednički pojavljuje iz skloništa i kreće punom brzinom ka drvetu-kućici.

Glorija obeshrabreno zavrišta: "Čekaj, Robi! To nije bilo pošteno, Robi! Obećao si da nećeš trčati dok te ne pronađem." Njena malena stopala nisu imala nikakve izgleda protiv Robijevih džinovskih koraka. Ali na nekih deset stopa od cilja Robi iznenada uspori i poče gotovo da puzi, a Glorija, jureći koliko su je noge nosile, zadihano protutnja pored njega kako bi prva dotakla drvo-kućicu.

Ona se likujući okrenu prema odanom Robiju i nagradi njegovu žrtvu krajnjom nezahvalnošću, zadirkujući ga okrutno da ne ume da trči.

"Robi ne ume da trči", vikala je ona najglasnije što je to mogla da čini jedna osmogodišnja devojčica. "Mogu da ga prestignem kad god hoću", kreštavo je izgovarala ovaj napev.

Robi joj, razume se, nije ništa odgovorio... bar ne rečima. Umesto toga je, poput pantomimičara, oponašao trčanje, udaljujući se od Glorije dok i ona nije potrčala za njim; sve vreme joj je tek za dlaku

izmicao, primoravajući je da se bespomoćno vrti u krug, sa ispruženim ručicama koje su mlatarale kroz vazduh.

"Robi", zaskviča ona, "stani!"...a zatim poče da se isprekidano smeje usled nedostatka daha.

...Dok se on iznenada nije okrenuo i podigao je, te stao da je vrti unaokolo, tako da na trenutak nije znala šta je gore, a šta dole, jer se ispod nje prostiralo plavetnilo, a zeleno drveće se gladno protezalo nadole, prema praznini. A onda se ponovo našla u travi, oslonjena o Robijevu nogu, ne ispuštajući čvrsti, metalni prst.

Posle kraćeg vremena uspela je da povрати dah. Uzaludno je pokušala da dovede u red razbarušenu frizuru koja je neodređeno podsećala na jednu od majčinih i izvijala se da vidi nije li negde pocepala haljinu.

Lupnula je šakom Robija po torzu: "Nevaljalče jedan! Isprašiću ti tur!"

Robi se snuždio i pokrio lice šakama, pa je morala da doda: "Dobro, de, Robi, neću. Neću ti isprašiti tur. Ali zato je na mene red da se sakrijem, jer ti imaš duže noge i zato što si obećao da nećeš trčati dok te ne pronađem."

Robi klimnu... svojim malim paralelopipedom zaobljenih ivica i uglova, pričvršćenim na sličan, mada mnogo veći paralopiped koji mu je služio kao torzo pomoću kratke, pokretljive stabljike... i poslušno se okrenu licem prema drvetu. Tanak sloj metala prekri mu oči i iz njegovog tela poče da dopire pravilno, rezonantno otkucavanje.

"Ne viri... i ne preskači brojeve", upozorila ga je Glorija i pohitala da se sakrije.

Sekunde su promicale ujednačeno, i kod stote kapci su se podigli i Robijeve plamteće, crvene oči osmotriše okolinu. Na trenutak su se zaustavile na raznobojnoj, kockastoj tkanini koja je virila iza jedne gromade. Napravio je još nekoliko koraka i uverio se da iza nje zaista čuči Glorija.

Lagano, pazeći da se stalno nalazi između Glorije i kućice-drвета nastavio je da se približava njenom skrovištu, a kada ju je jasno ugledao tako da Glorija više nikako nije mogla da pomisli kako je ostala neprimećena, on ispruži jednu ruku prema njoj, a drugom se

lupi po nozi tako da je zazvečalo. Glorija se pojavi sva mrzovoljna.

"Virio si!" uzviknu ona, krajnje nepošteno. "Uostalom, dosta mi je ove igre. Hoću da se provozam."

Međutim, Robija je povredila njena nepravedna optužba, pa je pažljivo seo i izveštačeno odmahnuo glavom.

Glorija istog časa promeni ton i poče da mu se umiljava. "Hajde, Robi. Nisam ozbiljno mislila kada sam kazala da si virio. Provozaaj me."

Međutim, Robija nije bilo tako lako pridobiti. Tvrdoglavo je zurio u nebo, sve jače odmahujući glavom.

"Molim te, Robi, molim te da me provozaš." Obgrlila mu je vrat svojim ružičastim ručicama i čvrsto ga zagrlila. Promenivši u trenutku raspoloženje, odmakla se od njega. "Ako ne želiš, počecu da plačem", reče ona i lice joj se strašno iskrivilo dok se spremala da to i uradi.

Neumoljivi Robi uopšte nije obratio pažnju na tu strašnu mogućnost, već je i treći put odmahnuo glavom. Glorija je zaključila da će morati da odigra i džokera.

"Ako me ne provozaš", ona ushićeno povika, "neću ti više pričati priče, eto ti sad. Ni jednu jedinu..."

Robi je istog časa bespogovorno popustio pred ovim ultimatumom i stao energično da klima glavom, nastavivši tako sve dok mu metalni vrat nije zazujao. Pažljivo je podigao devojčicu na svoja široka, ravna ramena.

Suze, kojima je malo pre pretela, istog časa nestadoše iz Glorijinih očiju i ona stade da ciči od oduševljenja. Robijeva metalna koža imala je stalnu temperaturu od sedamdeset stepeni Farenhajta koju su održavala visoko otporna kola unutar njega, tako da je bila fina i prijatna, dok je prelep, ječav zvuk, koji je proizvodila ritmički lupajući petama po njegovim grudima, bio očaravajući.

"Ti si, Robi, vazdušni brod, veliki, srebrni, vazdušni brod. Ispruži ruke... Moraš, Robi, ako ćeš biti vazdušni brod."

Logika je bila neosporna. Robijeve ruke bile su krila koja su hvatala vazdušna strujanja, a on je bio srebrni vazdušni brod.

Glorija je okrenula robotovu glavu udesno. Napravio je oštar zaokret. Glorija je opremila brod motorom koji je brundao, a zatim i

oružjem koje je pucalo. Gusari su bežali i u igru su se uključili i brodski blasteri. Gusari su bili pretvoreni u mlaz kišnih kapi.

"Pogodila sam još jednoga.... Dvojicu." povika ona.

A zatim: "Brže, ljudi", izgovori pompezno Glorija, "ponestaje nam municije." Naciljala je neustrašivo preko njegovog ramena i Robi je postao svemirski brod zatupastog nosa koji je šibao kroz prazninu najvećom brzinom.

Jurio je preko polja ka potezu sa visokom travom na drugoj strani, gde se zaustavio tako iznenada da je njegov uspešan jahač ciknuo, a zatim ju je, prevrnuvši je preko glave, spustio na mekani, zeleni, tepih.

Glorija se borila da dođe do daha i čim bi joj to pošlo za rukom šapatom bi uzvikivala: "Baš je bilo lepo!"

Robi je sačekao da povрати dah, a zatim ju je nežno povukao za kosu.

"Želiš li nešto?" upita ga Glorija, tobože razrogačivši oči, ali ne uspe da zavara svoju ogromnu "dadilju". On je jače povuče za loknu.

"Oh, znam. Želiš priču."

Robi brzo zaklima.

"Koju?"

Robi napravi polukrug kroz vazduh jednim prstom.

Devojčica se pobuni. "Ponovo? Ispričala sam ti Pepeljugu milion puta. Zar ti nije dosadila?... To je priča za bebe."

Još jedan polukrug.

"Oh, dobro", Glorija se sabrala, u glavi ponovila pojedinosti priče (zajedno sa svojim doradama kojih je bilo nekoliko) i počela:

"Jesi li spreman? Dobro... jednom davno živela je prelepa devojčica po imenu Ela. Imala je strašno okrutnu maćehu i dve veoma ružne i veoma okrutne polusestre i..."

Glorija je upravo stigla do vrhunca priče... otkucavala je ponoć i sve se vraćalo u otrcanu stvarnost, dok ju je Robi napregnuto slušao, očiju koje su gorele... a onda je usledio prekid.

"Glorija!"

Bio je to kreštav glas žene koja ju je već nekoliko puta zvala; u njemu se osećala nervoza koja je počela da potiskuje strpljenje.

"Zove me mama", reče Glorija, ne baš srećno. "Biće bolje da me odneseš kući, Robi."

Robi je hitro poslušao, jer mu je nešto govorilo da će biti bolje da izvrši naređenje gospođe Veston bez imalo oklevanja. Glorijin otac je retko kad bio preko dana kod kuće, osim nedeljom... danas, na primer... a kada je bio tu, ophodio se kao blag čovek, pun razumevanja. Međutim, Robi se nikada nije prijatno osećao u prisustvu Glorijine majke i uvek ga je nešto nagonilo da joj se skloni s očiju.

Gospođa Veston ih je ugledala istog časa kada su ustali iza čuperaka dugačke trave koji su ih skrivali, pa se povukla u kuću da ih sačeka.

"Promukla sam vičući, Glorija", okrutno je rekla. "Gde si bila?"

"Bila sam sa Robijem", drhtavim glasom odvrati Glorija. "Pričala sam mu Pepeljugu i zaboravila da je vreme za večeru."

"Šteta što je i Robi zaboravio." To kao da ju je podsetilo na robotovo prisustvo, pa se okrenula prema njemu: "Možeš da ideš, Robi. Više joj nisi potreban." A onda je okrutno dodala: "I ne vraćaj se dok te ne pozovem."

Robi se okrenuo da pođe, ali je zastao jer je Glorija ustala u njegovu odbranu: "Čekaj, mama, moraš mu dozvoliti da ostane. Nisam mu završila Pepeljugu. Obećala sam mu da ću mu ispričati Pepeljugu, ali je nisam završila."

"Glorija!"

"Zaista, mama, biće miran, nećeš ni znati da je tu. Može sedeti u uglu i neće reći nijednu reč... hoću da kažem, neće ništa učiniti. Je li tako, Robi?"

Robi u znak odgovora jednom klimnu svojim masivnom glavom.

"Glorija, ako smesta ne prestaneš, nećeš videti Robija cele nedelje."

Devojčica obori pogled. "U redu! Ali Pepeljuga je njegova najdraža priča, a ja je nisam završila... A toliko mu se dopada."

Robot se razočarano udalji, a Glorija zatomi jecaj.

Džordžu Vestonu bilo je udobno. Već mu je prešlo u naviku da mu nedeljom po podne bude udobno. Dobar, obilan ručak u stomaku;

fini, mekani, rasklimatani kauč na kome je mogao da se opruži; primerak Tajmsa; papuče na nogama i bez košulje; šta čoveku drugo preostaje nego da mu bude udobno?

Stoga mu nije bilo pravo kada je ušla njegova žena. Posle deset godina u braku on je i dalje bio dovoljno lud da je voli, tako da mu je, nema sumnje, bilo milo da je vidi... pa ipak, nedeljna popodnevna posle ručka bila su za njega prava svetinja i njegovo shvatanje prave udobnosti podrazumevalo je da ga ostave potpuno samog dva do tri sata. Stoga se udubio u najnoviji izveštaj o ekspediciji Lefebra i Jošide na Mars (trebalo je da krene iz baze na Mesecu i imala je dobre izgleda na uspeh), pretvarajući se da ona nije ušla.

Gospođa Veston je strpljivo sačekala dva minuta, a zatim nestrpljivo još dva i na kraju je prekinula tišinu.

"Džordže?"

"Hmmm?"

"Džordže, tebi se obraćam! Da li bi spustio te novine i pogledao me?"

Novine se šušteći nadoše na podu i Veston se umorno zagleda u svoju ženu. "Šta je bilo, draga?"

"Znaš ti dobro, Džordže, šta je bilo. Glorija i ta užasna mašina."

"Koja užasna mašina?"

"Ne pretvaraj se da ne znaš o čemu ti govorim. O tom robotu koga Glorija zove Robi. Ni trenutka je ne ostavlja samu."

"A i zašto bi? I ne treba da je ostavlja. I nema sumnje da on nije užasna mašina. On je prokleta najbolji robot koji se za novac može kupiti i ja sam prokleta svestan da mi je na njega otišla polugodišnja zarada. Ali vredan je toga... mnogo je pametniji od polovine mojih službenika."

Napravio je pokret kao da će ponovo dohvatiti novine, ali njegova žena je bila brža i ugrabila mu je ih ispred nosa.

"Slušaj me, Džordže. Ne želim da poveravam kćerku jednoj mašini... i baš me briga koliko je pametan. On nema dušu i niko ne zna o čemu razmišlja. Ne prave se deca da bi ih čuvale stvari od metala."

Veston se namršti. "Kada si došla do tog zaključka? Ima već dve godine kako je sa Glorijom i tek si se sada prvi put zabrinula."

"U početku je bilo drugačije. Predstavljao je novinu; skinuo mi je jednu brigu s leđa... a i bilo je pomodno. Ali sada više ne znam. Komšije..."

"Kakve veze imaju komšije s tim? Slušaj. Robotu možemo mnogo više verovati nego pravoj dadilji. Robi je napravljen samo s jednim ciljem, zaista... da bude drug detetu. Ceo njegov 'um' ustrojen je s tom svrhom. On jednostavno ne ume da bude drugačiji nego odan, pun ljubavi i ljubazan. On je mašina... napravljen je da bude takav. To je više nego što možeš reći za ljudska bića."

"Ali nešto bi moglo da krene naopako. Neki... neki..." Gospođa Veston baš nije imala najjasniju predstavu o tome kako izgleda unutrašnjost jednog robota. "Neki delić može da se otkači i ta užasna stvar će podivljati i... i..." Nije umela da završi jednu sasvim očiglednu misao.

"Gluposti", poreče Veston, i nehotice se nervozno stresavši. "To je čista besmislica. Nadugačko i naširoko smo raspravljali pre nego što smo kupili Robija o Prvom zakonu robotike. Poznato ti je da je za robota nezamislivo da naudi nekom ljudskom biću; mnogo pre nego što kvar postane toliki da izmeni Prvi zakon, robot bi se potpuno isključio. To je matematički nemoguće. Pored toga, dva puta godišnje pozivam inženjera iz 'Američkih robota' da jednu spravicu temeljito pregleda. Mogućnosti da se Robi na bilo koji način pokvari iste su kao i da ti i ja iznenada pošandrcamo... u stvari, znatno manje. Pored toga, kako ćeš ga odvojiti od Glorije?"

Ponovo je uzaludno posegao za novinama, ali ih je njegova žena ljutito bacila u drugu sobu.

"U tome i jeste stvar, Džordže! Neće da se igra ni sa kim drugim. Ima toliko dečaka i devojčica sa kojima bi trebalo da se prijatelji, ali ona to neće. Neće ni da im priđe dok je ja ne nateram. Deca ne bi trebalo tako da rastu. Želiš da bude normalna, je li tako? Želiš da jednog dana zauzme svoje mesto u društvu?"

"Postaješ sitničava, Grejs. Zamisli da je Robi pas. Video sam na stotine dece koji bi radije zadržali psa nego oca."

"Drugo je pas, Džordže. Moramo se osloboditi te užasne stvari. Možeš ga prodati nazad kompaniji. Pitala sam, to je izvodljivo."

"Ti si pitala? Slušaj me dobro, Grejs. Prekinimo s tim dok se ovaj

razgovor ne pretvori u svađu. Zadržaćemo robota dok Glorija još malo ne odraste i ne želim više o tome da razgovaram." Rekavši to on besno iziđe iz sobe.

Gospođa Veston je dočekala muža na vratima dve večeri kasnije. "Moraš me saslušati, Džordže. U selu raste ogorčenje."

"Zbog čega?" upita Veston. Ušao je u kupatilo i zaglušio svaki mogući odgovor vodom.

Gospođa Veston je sačekala nekoliko trenutaka, a onda reče: "Zbog Robija."

Veston iziđe sa peškirom u šaci, lica crvenog i ljutitog: "O čemu to pričaš?"

"Oh, raste ono već dugo. Pokušala sam da se pravim luda, ali više to ne želim. Većina meštana smatra da je Robi opasan. Deci zabranjuju da prilaze našoj kući uveče."

"Mi poveravamo naše dete toj stvari."

"Pa, i sam znaš da se ljudi ne ponašaju razumno kada su slične stvari u pitanju."

"Onda neka idu do đavola."

"Time ne rešavaš problem. Ja moram dole u kupovinu. Moram da se srećem s njima svakoga dana. Još je gore ovih dana u gradu kada je reč o robotima. Njujork je upravo izdao naređenje da se svi roboti sklanjaju sa ulica između zalaska i izlaska sunca."

"U redu, ali ne mogu nas sprečiti da držimo robota u svojoj kući... Grejs, to je tvoje maslo, poznajem te ja dobro. Ali ne vredi ti. Odgovor je i dalje, ne! Zadržaćemo, Robija!"

Pa ipak je voleo svoju ženu... a što je bilo najgore, njegova žena je to znala. Džordž Veston je, konačno, bio samo muškarac... jadničak... a njegova žena koristila je u punoj meri svako sredstvo od koga je, s razlogom i uzaludno, već veoma dugo zazirao trapaviji i savesniji pol.

Deset puta naredne nedelje uzviknuo je: "Robi ostaje... i to je neopozivo!" - i svaki put taj uzvik bio je slabiji i praćen sve glasnijim i mučnijim gundanjem.

Konačno je došao dan kada je Veston sa strašnim osećanjem

krvice prišao kćerki i predložio joj da pođu na "prelepu" vizivoks predstavu u selu.

Glorija sva srećna zapljeska rukama: "Može li i Robi da pođe?"

"Ne može, mila", odvrati on i trgnu se, začuvši sopstveni glas, "ne dozvoljavaju robotima da gledaju vizivoks... ali moći ćeš da mu ispričaš sve što si videla kada se vratiš." Jedva je izgovorio nekoliko poslednjih reči, čak pri tom skrenuvši pogled u stranu.

Glorija se vratila iz grada oduševljena, jer je vizivoks zaista bio veličanstvena predstava.

Čekala je da njen otac uveze kola u podzemnu garažu. "Jedva čekam da ispričam Robiju, tata. Mnogo će mu se dopasti. Naročito ono kada se Frensis Fren povlačila ta-a-ako tiho i naletela pravo na Čoveka-Leoparda, pa je morala da beži." Ponovo se nasmejala: "Tata, da li stvarno postoje Ljudi-Leopardi na Mesecu?"

"Verovatno ne postoje", odvrati odsutno Veston. "To je samo smešna izmišljotina." Nije više mogao da odugovlači sa parkiranjem. Morao je da se suoči sa onim što će uslediti.

Glorija je potrčala preko travnjaka. "Robi... Robi!"

A onda je iznenada zastala, jer je ugledala prelepog škotskog ovčara koji ju je promatrao svojim ozbiljnim, smeđim očima dok je mahao repom na tremu.

"Oh, kako lep pas!" Glorija se popela uz stepenice, oprezno mu prišla i pomilovala ga. "Jesi li ga meni kupio, tata?"

Pridružila im se i majka. "Jeste, Glorija. Zar nije sladak... mekan i krznat. Vrlo je nežan. Voli devojčice."

"Ume li da se igra?"

"Svakako. Ume da izvodi mnogobrojne trikove. Da li želiš da ti neki pokaže?"

"I to odmah. Hoću da ih i Robi vidi. Robi!" Zastala je, nesigurno, i namrštila se: "Kladim se da je ostao u sobi jer se ljuti na mene što ga nisam pavela na vizivoks. Moraćeš ti tata da mu objasniš. Meni možda neće poverovati, ali zna da je uvek onako kako ti kažeš."

Veston samo jače stisnu usne. Pogledao je prema ženi, ali nije mogao da uhvati njen pogled.

Glorija se okrenula kao vihor i potrčala niz stepenice koje su vodile u podrum, vičući uz put: "Robi... Dođi da vidiš šta su mi tata i

mama kupili. Kupili su mi psa, Robi."

Vratila se za minut, strašno uplašena. "Mama, Robi nije u svojoj sobi. Gde je?" Nije dobila odgovor, a Džordž Veston se nakašljao i iznenada se strašno zainteresovao za jedan oblak koji se besciljno vukao nebom. Glorijin glas je drhtao na ivici suza: "Gde je Robi, mama?"

Gospođa Veston sede i nežno privuče kćerku: "Ne budi tužna, Glorija. Mislím da je Robi otišao."

"Otišao? Kuda? Kuda je otišao, mama?"

"Niko to ne zna, draga. Jednostavno je otišao. Tražili smo ga i tražili, ali ne možemo da ga nađemo."

"Hoćeš da kažeš da se nikada neće vratiti?" Oči joj se razrogačiše od užasa.

"Možda ćemo ga uskoro pronaći. Nastavićemo da ga tražimo. U međuvremenu, možeš da se igraš sa svojim lepim, novim psićem. Pogledaj ga! Zove se Munja i ume..."

Gloriji natekoše kapci: "Ne želim tog groznog psa... želim Robija. Hoću da mi nađeš Robija." Razdirala su je tako duboka osećanja da je zanemela, pa je briznula u strašan plač.

Gospođa Veston pogleda muža, tražeći pomoć, ali on se samo mrzovoljno premeštao sa noge na nogu i nije skidao vatreni pogled sa nebesa, tako da je ona morala da se prihvati tešenja: "Zašto plačeš, Glorija? Robi je bio samo mašina, samo grozna, stara mašina. On uopšte nije bio živ."

"On je ne bio mašina!" povika Glorija, ljutito i nepravilno. "Bio je osoba poput tebe i mene i bio je moj prijatelj. Hoću da se vrati. Oh, mama, hoću da se vrati."

"Majka joj progunđa nešto u znak da se predaje i prepusti Gloriju njenoj tuzi.

"Pusti je da se isplače", reče ona svom mužu. "Dečja tuga nije dugog veka. Za nekoliko dana zaboraviće da je taj grozni robot ikada postojao."

Ali vreme je pokazalo da je gospođa Veston bila preveliki optimista. Glorija je, svakako, prestala da plače, ali je prestala i da se smeje, a kako su dani prolazili, postajala je sve tiša i sve više nalik na senku. Njena pasivna tuga postepeno je iscrplila gospođu

Veston i samo ju je to što nije mogla da prizna poraz pred mužem sprečavalo da ne zaurla.

A onda je, jedne večeri, uletela u dnevnu sobu, sela i prekrstila ruke; ključala je od besa.

Njen muž je isteglio vrat kako bi je video preko novina i upitao: "Šta je sada posredi, Grejs?"

"To dete, Džordže. Danas sam morala da vratim psa. Glorija nije mogla očima da ga vidi, tako je rekla. Dovešće me do nervnog sloma."

Veston spusti novine i oči mu zasijaše novom nadom: "Možda... Možda bi trebalo da vratimo Robija. To se, znaš, može srediti. Mogu stupiti u vezu sa..."

"Ne!" odvrati ona smrknuto. "Ne dolazi u obzir. Nećemo se tako lako predati. Moje dete neće odgajati jedan robot, pa makar mi bile potrebne godine da je odvojim od njega."

Veston podiže novine sa razočaranim izrazom lica. "Jedna godina ovakvog života i ja ću pre vremena osedeti."

"Baš si mi od velike pomoći, Džordže", glasio je ledeni odgovor. "Gloriji je potrebno da promeni okolinu. Razume se da ne može da zaboravi Robija ovde. Kako može kada je svako drvo i kamen podsećaju na njega? Ovo je zaista najluđa situacija za koju sam čula. Zamisli dete koje se zatvorilo u sebe usled gubitka robota."

"Pređi na stvar. Kakvu si promenu sredine planirala?"

"Odvešćemo je u Njujork."

"U grad! U avgustu! Znaš li ti uopšte kako je u Njujorku u avgustu? Nepodnošljivo."

"Milion ga podnose."

"Oni nemaju ovakvo jedno mesto na koje bi mogli poći. Da ne moraju da ostanu u Njujorku, sigurno to ne bi činili."

"E pa, mi moramo. Idemo odmah... ili što pre bude moguće. U gradu će Glorija pronaći dovoljno zanimljivosti i mnogo prijatelja da je razvedre i nateraju je da zaboravi tu mašinu."

"Oh Bože", zastenja slabija polovina, "kako su tamo usijani pločnici!"

"Moramo", glasio je nepokolebljiv odgovor. "Glorija je izgubila pet funti za poslednjih mesec dana, a zdravlje moje devojčice preče mi

je od tvoje udobnosti."

"Šteta što nisi mislila na zdravlje svoje devojčice pre nego što si joj oduzela robota", promrmlja on... ali u sebi.

Glorija je odmah počela da pokazuje znake poboljšanja kada su joj pomenuli predstojeće putovanje u grad. Malo je pričala o tome, ali kada je to činila, videlo se da je veoma zainteresovana. Ponovo je počela da se osmehuje i nešto bolje da jede.

Gospođa Veston je bila presrećna i nije propuštala priliku da likuje nad svojim i dalje skeptičnim mužem.

"Vidiš, Džordže, pomaže oko pakovanja, pravi je mali anđeo, i guguće kao da je ne more nikakve brige. Zar ti nisam rekla... treba samo da joj nađemo nešto novo čime će se zaokupiti."

"Hmmm", glasio je skeptički odgovor, "nadam se da je tako."

Pripreme su brzo završene. Sredili su sve da ih u gradu dočeka spreman dom i unajmili su par koji će se brinuti o kući na selu. Kada je dan putovanja konačno došao, Glorija je bila opet ona stara i nijednom nije pomenula Robija.

Porodica je u dobrom raspoloženju uzela taksi-helikopter koji ih je odvezao do aerodroma (Veston bi više voleo da je mogao da krene svojim privatnim helikopterom, ali je ovaj imao samo dva sedišta i nije bilo mesta za prtljag), a potom se ukrkala u letelicu koja ih je čekala.

"Dođi, Glorija", pozva je gospođa Veston. "Sačuvala sam ti mesto pored prozora kako bi mogla da gledaš napolje."

Glorija veselo odskakuta niz prolaz i zalepi nosić za beli oval od debelog, providnog stakla, posmatrajući sve napetije dok se iznenadno kašljanje motora provlačilo unutrašnjošću letelice. Bila je suviše mala da bi se uplašila kada se tle odlepilo, kao da ga je neko ispustio kroz vrata na podu, a ona odjednom postala dvostruko teža, ali ne i toliko mala da je sve to ne bi zanimalo. Tek kada se tle pod njima pretvorilo u sićušni šahovsko polje odlepila je nosić i ponovo se okrenula prema majci.

"Hoćemo li brzo stići u grad, mama?" upita ona, trljajući promrzli nos i sa zanimanjem posmatrajući kako se lagano smanjuje i nestaje mrlja vlage koju je napravio njen dah na prozoru.

"Za otprilike pola sata, mila." A onda ju je upitala sa jedva primetnom primesom zebnje: "Zar ti nije milo što putujemo? Zar misliš da nećeš biti veoma srećna u gradu među svim onim zgradama i ljudima i stvarima koje ćeš videti? Ići ćeš svakog dana u vizivoks i u cirkus, na plažu i..."

"Da, mama", nimalo oduševljeno složi se Glorija. Letelica je načas prešla preko jednog oblačnog poteza i Gloriju istog časa zaokupi taj neobični prizor oblaka koji su se nalazili ispod nje. Zatim su nastavili da plove preko vedrog neba i ona se okrenu ka majci sa iznenada nedokučivim izrazom na licu koji je nagoveštavao neku tajnu.

"Znam zašto idemo u grad, mama."

"Stvarno?" gospođa Veston je bila zbunjena. "Zašto, mila,"

"Nisi mi kazala jer si želela da me iznenadiš, ali ja znam."

Jedan trenutak se divila svojoj oštroumnosti, a onda se veselo nasmejala. "Idemo u Njujork da pronađemo Robija, je li tako?... Sa detektivima."

Džordž Veston je upravo pio vodu i posledice su bile pogubne. Prvo je zadahtao kao da se davi, voda mu je izletela na usta poput gejzira, a onda je počeo da kašlje. Kada se sve završilo, lice mu je bilo zajapureno i bio je sav mokar i veoma besan.

Gospođa Veston je uspela da se uzdrži, ali kada je Glorija ponovila pitanje nešto nestrpljivijim glasom, morala je i te kako da se napregne.

"Možda", uzvratila je oporo. "A sada sedi s mirom, za Boga miloga."

Grad Njujork 1998. godine bio je pravi raj za turiste; kao nikada do tada u istoriji. Glorijini roditelji su to shvatili i trudili su se da to i iskoriste.

Po izričitom naređenju svoje žene, Džordž Veston se pobrinuo da otprilike mesec dana bude slobodan, kako bi mogao da se posveti nečemu što je on nazvao 'besomućnim zabavljanjem Glorije'. Kao i sve ostalo čega bi se Veston poduhvatio i ovome je pristupio delotvorno, detaljno i poslovno. Još pre isteka jednog mesec dana učinio je sve što se moglo učiniti.

Odveo ju je na vrh pola milje visoke Ruzveltove zgrade, kako bi odozgo sa strhopoštovanjem zurila u krzavu panoramu krovova koja se u daljini stapala sa udaljenim poljima Long Ajlenda i ravnicama Nju Džerzija. Obišli su zoološke vrtove u kojima je Glorija buljila u prijatnom strahu u "pravog živog lava" (mada je bila veoma razočarana što ga čuvari hrane sirovim šniclama umesto ljudima, kao što je očekivala), a uporno i odlučno je tražila da vidi "kita".

Zatim su na red došli razni muzeji, parkovi, plaže i akvarijum kojima je takođe posvećena dužna pažnja.

Turističkim parnim brodom u arhaičnom stilu ludih dvadesetih plovila je uzvodno uz Hadson, prešavši polovinu njegove celokupne dužine. Otisnula se na panoramsko putovanje u stratosferu, gde je nebo tamnopurpurno, gde se zvezde pomaljaju, a magličasta zemlja ispod izgleda poput ogromne ispupčene činije. U plovilu za podvodna istraživanja, sa staklenim zidovima, dospela je ispod morske površine Long Ajlend Saunda i tamo, u zelenom i talasavom svetu, očijukala su sa njom neobična, čudovata morska stvorenja koja bi iznenada utekla.

Da bi unela malo prozaičnosti u sve te obilaske, gospođa Veston ju je vodila po robnim kućama gde je mogla da se zabavlja u drugoj vrsti zemlje iz bajki.

I tako, kada se približio kraj meseca, Vestonovi su bili ubeđeni da su učinili sve što je bilo u njihovoj moći kako bi odvratili Glorijine misli, jednom za svagda, od otišlog Robija... međutim, nisu baš bili ubeđeni da su uspeali.

Bila je činjenica da je Glorija, ma kuda pošla, pokazivala najveće zanimanje za robote koji bi slučajno bili prisutni. Bez obzira na to koliko prizor pred njom bio zanimljiv i koliko nov za oči jedne devojčice, istog časa bi se okrenula ako bi samo krajičkom oka i načas uhvatila neko kretanje metala.

Gospođa Veston je uložila silan trud da Glorija ne dođe u dodir ni sa jednim robotom.

Do klimaksa je konačno usledilo u Muzeju nauke i industrije. Muzej je najavio poseban 'program za decu' koji je trebalo da naučna dostignuća prikaže deci na njima razumljiv način. Vestonovi su, razume se, i to uvrstili u svoj spisak stvari koje je 'apsolutno'

trebalo videti.

I tako, dok su Vestonovi stajali zaokupljeni mogućnostima jednog moćnog elektromagneta, gospođa Veston je odjednom postala svesna da Glorija više nije pored nje. Prvobitnu paniku smenila je razumna odluka da uz pomoć trojice čuvara krenu u detaljnu pretragu.

Glorija, razume se, nije besciljno lutala unaokolo. Ona je za svoje godine bila neobično odlučna devojčica koja je tačno znala šta hoće, veoma nalik na majku što se toga tiče. Na trećem spratu videla je ogroman natpis na kome je stajalo: 'Ovuda do robota koji govori'. Pošto je sričući pročitala šta piše i pošto je primetila da njeni roditelji nemaju nameru da skrenu u tom pravcu, učinila je jedinu moguću stvar. Sačekla je pogodan trenutak kada roditelji nisu motrili na nju, pa se sasvim mirno udaljila i krenula za znakom.

Robot koji govori bio je tour de force, jedan potpuno nepraktičan uređaj koji je samo bio izvikan. Svakoga sata doveli bi pred njega skupinu posetilaca da šapučući postavljaju pitanja dežurnom inženjeru. Ona za koja bi inženjer zaključio da su pogodna za robotova kola bila su prenetu robotu koji govori.

Sve to je bilo prilično dosadno. Lepo je znati da je četrnaest na kvadrat sto devedeset šest, da je trenutna temperatura 72 stepena Farenhajta, a pritisak vazduha 30,02 inča živinog stuba, da je atomska težina natrijuma 23, samo što nikome nije bio potreban robot da bi to saznao. A naročito nikom nije potrebna zdepasta, potpuno nepokretna masa žica i kola koja se prostire na površini od preko dvadeset pet kvadratnih jardi.

Malo je bilo onih koji bi navratili i po drugi put, ali jedna devojka od svojih šesnaest sedamnaest godina tiho je sedela na klupi, čekajući treću smenu posetilaca. Jedino je još ona bila u prostoriji kada je Glorija ušla.

Glorija je nije ni pogledala. Za nju je u tom trenutku drugo živo biće predstavljalo samo zanemarljivu pojedinost. Čuvala je svoju pažnju za ovu ogromnu stvar na točkovima. Na trenutak je pometeno zastala. Nije ličio ni na jednog robota koga je ikada videla.

Oprezno i sumnjičavo, upitala ga je drhtavim glasićem: "Izvinite, gospodine Robote, ser, jeste li vi robot koji govori, gospodine?" Nije

bila sigurna u to, ali činilo joj se da se sa robotom koji stvarno ume da govori treba ophoditi krajnje učtivo.

(Devojka od svojih šesnaest sedamnaest godina dozvoli da joj mršavo, bezizražajno lice postane napeto i usredsređeno. Izvukla je blokčić i počela nešto da zapisuje žvrljavim rukopisom.)

Začulo se uljasto kovitlanje delova posle čega se prolomio mehanički glas koji je izgovarao reči bez naglaska i intonacije: "Ja... sam... robot... koji... govori."

Glorija je skrušeno zurla u njega. Stvarno je govorio, ali zvuk je dolazio negde iznutra. Nije imao lice kome bi se obraćala. Ona reče: "Možete li mi pomoći, gospodine Robote, ser?"

Robot koji govori bio je programiran da odgovara na pitanja, a postavljana su mu samo ona pitanja na koja je mogao da odgovori. Stoga je bio sasvim uveren u svoje sposobnosti. "Ja... ti... mogu... pomoći."

"Hvala vam, gospodine Robote, ser. Jeste li videli Robija?"

"Ko... je... Robi?"

"On je robot, gospodine Robote, ser." Ona se podigla na prste. "Otprilike ovoliko visok, gospodine Robote, ser, samo viši, u vrlo je fin. Ima i glavu, znate. Hoću da kažem, vi je nemate, ali on je ima, gospodine Robote, ser."

Robot koji govori više nije mogao da je prati: "... robot?"

"Da, gospodine Robote, ser. Robot kao što ste i vi, samo što on ne može da govori, razume se, i... liči na stvarnog čoveka."

"Robot... poput... mene?"

"Da, gospodine Robote, ser."

Na to je robot koji govori uspeo samo da uzvratu pomahnitalim pištanjem i povremenim nerazumljivim zvucima. Ponuđeno korenito uopštavanje, to jest, njegovo postojanje shvaćeno ne kao postojanje jednog određenog objekta, već kao člana opšte grupe, za njega je bilo previše. Pokušao je iz odanosti da pojmi tu zamisao i pet-šest kola mu je pregorelo. Počeli su da zuje signalni uređaji.

(Devojka od svojih petnaest šesnaest godina se u tom trenutku udaljila. Prikupila je dovoljno građe za svoj seminarski rad iz fizike pod naslovom 'Praktični vidovim robotike'. Taj rad bio je prvi od mnogih koje je Suzan Kalvin objavila na tu temu.)

Glorija je i dalje čekala, brižljivo se trudeći da prikrije nestrpljenje, da joj mašina odgovori, kada je iza sebe začula povik: "Eno je!" - i prepoznala majčin glas.

"Šta radiš ovde, ti nevaljala devojčice?" povikala je gospođa Veston, čiji se strah istog časa rasplinuo u bes. "Da li znaš da si mamu i tatu strašno uplašila? Zašto si pobjegla?"

Unutra je ujurio i inženjer za robote, čupajući kosu i urlajući ko je od okupljenih petljao oko mašine. "Zar niko od vas ne ume da čita natpise?" drao se on. "Ovamo je zabranjen pristup bez vodiča."

Glorija je uspela svojim zvonkim glasićem da nadjača buku: "Samo sam došla da posetim robota koji priča, mama. Mislila sam da on možda zna gde je Robi, jer su obojica roboti." A onda, kao da joj se upravo u tom trenutku snažno i iznenada vratilo sećanje na Robija, ona stade da jeca: "Moram pronaći Robija, mama. Moram."

Gospođa Veston je prigušila krik i rekla: "Oh, blagi Bože. Hajdemo kući, Džordže. Ja ovo više ne mogu da podnesem."

Te večeri Džordž Veston je nekoliko sati izbivao iz kuće, a narednog jutra prišao je ženi krajnje samozadovoljan.

"Imam ideju, Grejs."

"U vezi s čim?" glasilo je smrknuto, nezainteresovano pitanje.

"U vezi sa Glorijom."

"Nećeš mi valjda predložiti da ponovo otkupimo tog robota?"

"Ne, razume se, da neću."

"Onda izvoli. Zašto da te ne saslušam? Izgleda da ništa od onoga što sam ja preduzela nije urodilo plodom."

"U redu. Evo o čemu sam razmišljao. Sva nevolja u vezi sa Glorijom sastoji se u tome što ona misli da je Robi osoba, a ne mašina. Prirodno je što ne može da ga zaboravi. Ako bismo uspeli da je ubedimo da Robi nije ništa drugo do gomila čeličnih i bakarnih pločica i da ga životom napajaju žice kroz koje protiče električna struja, koliko bi potrajala njena čežnja? To bi bio napad na njenu psihologiju, ako me razumeš."

"Kako si planirao da to izvedeš?"

"Jednostavno. Šta misliš gde sam bio sinoć? Ubedio sam Robertsona iz korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' da nam za sutra obezbedi potpuni obilazak njihovih postrojenja. Nas troje

ćemo otići tamo, a kada završimo sa obilaskom, Gloriji će biti utuvljeno u glavu da robot nije živo biće."

Oči gospođe Veston počele su postepeno da se šire i u njima zasija nešto što je prilično ličilo na iznenadno divljenje. "Džordže, to je odlična ideja." Džordž Veston se isprsi: "Meni takve samo i padaju na pamet", odvrati on.

Gospodin Straters bio je savestan upravnik i kao takav prirodno je naginjao ka tome da bude pričljiv. Posledica ove sklonosti bio je obilazak začinjen detaljnim objašnjenjima - možda čak i suviše detaljnim - na svakom koraku. Međutim, gospođi Veston nije bilo dosadno. Čak ga je nekoliko puta prekinula i zamolila da ponovi ono što je već rekao jednostavnijim rečima kako bi Glorija mogla da shvati. Shvativši to kao odavanje počasti svojim narativnim sposobnostima, gospodin Straters je nadmašio samog sebe i postao još razgovorljiviji, ako je to uopšte bilo moguće.

Džordž Veston je počeo da pokazuje znake sve većeg nestrpljenja.

"Izvinite, Straterse", reče on, prekinuvši ga u pola lekcije o fotoelektričnim ćelijama, "ne postoji li u fabrici jedno odeljenje u kome rade samo roboti?"

"Molim? Oh da! Da, svakako!" Osmehnuo se gospođi Veston. "To vam je svojevrsan zlokoban krug, roboti stvaraju robote. Razume se, ne damo da to postane uobičajena praksa. Kao prvo, sindikati nam to nikada ne bi dozvolili. Ali možemo da proizvedemo i nekoliko robota na čijoj izradi su radili isključivo drugi roboti, samo kao neku vrstu naučnog eksperimenta. Vidite", on stade uverljivo da lupka svojim cvikerima po dlanu, "sindikati radnika ne shvataju... i to vam tvrdim ja koji sam oduvek bio naklonjen sindikalnom pokretu uopšte... da će pojava robota, koja u početku može dovesti samo do nekih premeštaja, neizbežno..."

"Tako je, Straterse", prekide ga Veston, "ali da li bismo mogli da pogledamo to fabričko odeljenje o kome govorite? Ubeđen sam da će biti veoma zanimljivo."

"Da! Da, svakako!" Gospodin Straters vrati cvikere na nos nervoznim pokretom i dade sebi oduška, zbunjeno se nakašljavši.

"Molim vas, pođite za mnom."

Bio je neuobičajeno tih dok je njih troje vodio kroz neki dugačak hodnik i niz nekoliko stepenika. A kada su ušli u veliku, dobro osvetljenu prostoriju, u kojoj je sve zujalo od metalne aktivnosti, ustave su se otvorile i bujica objašnjenja opet je potekla.

"Evo nas!" izgovori on ponosnim glasom. "Samo roboti! Ovde radi petoro ljudi koji su nadzornici, ali oni čak i ne borave u ovoj prostoriji. Za pet godina, to jest, od početka ovog projekta, nije se dogodio nijedan nesrećan slučaj. Razume se, ovde okupljeni roboti prilično su jednostavni, ali..."

Upravnikov glas odavno je zamro i pretvorio se u Glorijinim ušima u prilično umirujuće mrmljanje. Celo ovo putovanje ispalo je prilično dosadno i besmisleno, pomisli ona, iako je oko nje bilo mnogo robota. Međutim, nijedan nije ni izdaleka podsećao na Robija i ona ih je posmatrala sa otvorenim prezirom.

Primetila je da u ovoj prostoriji uopšte nije bilo ljudi. A onda joj se pogled zaustavio na skupini od šest-sedam robota koji su nešto radili za jednim okruglim stolom na sredini prostorije. Razrogačila je oči u neverici i iznenađenju. Bila je to velika prostorija. Nije bila sigurna da li dobro vidi, ali jedan od robota ličio je... ličio je... da, to je bio on!

"Robi!" Njen uzvik zaparao je vazduh i jedan od robota za stolom je napravio grešku i ispustio alatku koju je držao. Glorija samo što nije poludela od radosti. Provukavši se između šipki na ogradi pre nego što su roditelji stigli da je spreče, lako je doskočila na pod udaljen nekoliko stopa i potrčala prema svom Robiju, mašući rukama dok joj je kosa lepršala.

Troje užasnutih odraslih, dok su sleđeni stajali, ugledaše ono što uzbuđena devojčica nije videla, ogroman, nezgrapan traktor koji je slepo sledio zadatu putanju.

Vestonu je bio potreban samo delić sekunde da se sabere, ali i taj delić sekunde bio je previše, jer Gloriju niko nije mogao stići. Iako je Veston preskočio ogradu u divljem pokušaju, očigledno je sve to bilo uzaludno. Gospodin Straters je mahnito davao znake nadzornicima da zaustave traktor, ali nadzornici su bili ljudi i trebalo im je vremena da deluju.

Samo je Robi delovao odmah i precizno.

Njegove metalne noge prosto su gutale prostor između njega i njegove male gospodarice, dok je jurio iz suprotnog smera. A onda se sve odigralo u isto vreme. Jednim pokretom ruke Robi je ščepao Gloriju, nimalo ne usporivši, usled čega joj je izbio sav vazduh iz pluća. Veston, koji nije potpuno shvatio šta se događa, pre je osetio nego što je video Robija koji se očešao o njega, a zatim se gotovo ukopao u mestu. Traktor je presekao Glorijinu liniju kretanja pola sekunde pošto se Robi otkotrljao deset stopa odatle i zaustavio uz dugotrajnu škripu.

Glorija je povratila dah, a onda su roditelji stali da je razdragano grle, dok se ona željno okrenula prema Robiju. Što se nje ticalo, ništa se nije dogodilo osim što je pronašla svoga prijatelja.

Međutim, malopredašnji izraz olakšanja na licu gospođe Veston zamenila je mračna sumnja. Okrenula se mužu i uprkos svom raščupanom i nedostojanstvenom izgledu, uspela je da izgleda krajnje zadivljujuće: "Ti si ovo sredio, zar ne?"

Džordž Veston obrisa vrelo čelo maramicom. Šaka mu je podrhtavala, a usne su uspele samo da se iskrive u drhtav i veoma slab osmeh.

Gospođa Veston nastavi da izlaže ono što joj je bilo na pameti: "Robi nije predviđen za inženjerski ili konstruktorski posao. Nije im mogao tu biti ni od kakve koristi. Ti si ga namerno ovde smestio kako bi ga Glorija pronašla. Ne možeš poreći."

"Jesam", priznade Veston. "Ali, Grejs, kako sam mogao znati da će njihov ponovni susret biti tako žestok? Robi joj je, uostalom, spasao život; moraš to priznati. Ne možeš ga ponovo oterati."

Grejs Veston se zamislila. Okrenula se prema Gloriji i Robiju i odsutno ih jedan čas promatrala. Glorija je silovito grlila robota i sigurno bi udavila svako drugo stvorenje koje nije bilo od metala; pri tom je poluhisterično brbljala nekakve gluposti. Robijeve ruke od hromiranog čelika (koje su bile u stanju da u perecu saviju čeličnu šipku prečnika dva inča) nežno i s puno ljubavi obavijale su se oko devojčice, a oči su mu sijale dubokim, dubokim crvenim sjajem.

"Pa", prozbori gospođa Veston konačno, "pretpostavljam da može ostati kod nas dok ne zarđa."

Četvrti deo: NEKI HUMANOIDNI ROBOTI

U naučnoj fantastici nije neobično sresti robota koji je bar spolja napravljen od sintetičkog mesa; i koji se po izgledu nimalo ne razlikuje od ljudskog bića. Ponekad takve humanoidne robote nazivaju "androidi" (od grčke reči koja znači 'čovekoliki'), a neki pisci mnogo polažu na isticanje razlike između robota i androida. Ja ne polažem. Za mene je robot - robot.

U delu Karela Čapeka 'R.U.R' iz 1920, u kome se prvi put svetu predstavlja reč 'robot', ne javljaju se roboti u strogom smislu te reči. Roboti koje su proizvodili 'Rosumovi univerzalni roboti' ('R.U.R.' - skraćenica iz naslova) bili su androidi.

Jedna od tri priče iz ovog odeljka, 'Hajde da se udružimo', jedina je storija u ovoj knjizi u kojoj se roboti, u stvari, ne pojavljuju, a 'Slika u ogledalu' svojevrsan je nastavak mojih romana o robotima - 'Čelične pećine' i 'Golo Sunce'.

HAJDE DA SE UDRUŽIMO

Već čitav vek vladao je kakav-takav mir, tako da su ljudi zaboravili sve ostalo. Teško da bi znali kako da reaguju da su otkrili da je konačno otpočela neka vrsta rata.

Elijas Lin, šef Odeljenja za robotiku, svakako nije bio siguran kako bi trebalo da reaguje kada je sam konačno to otkrio. Štab Odeljenja za robotiku nalazio se u Čejenu, što je bilo u skladu sa jednovjekovnim trendom koji je zastupao decentralizaciju, i Lin je sumnjičavo zurio u mladog oficira bezbednosti iz Vašingtona koji mu je doneo dotičnu vest.

Elijas Lin bio je krupan čovek, gotovo šarmantno neugledan, sa bledoplavim, pomalo buljavim očima. Muškarci su se obično neprijatno osećali kada bi se on zagledao u njih tim svojim očima, međutim, oficir iz bezbednosti ostao je staložen.

Lin je zaključio da bi njegova prva reakcija trebalo da bude neverica. Do đavola, i bilo je neverovatno! On jednostavno nije u to verovao!

Zavalio se u stolici i rekao: "Koliko je provereno to obaveštenje?"

Oficir iz bezbednosti koji se predstavio kao Ralf Dž. Brekenridž, što je i potvrdio svojim ispravama, izgledao je veoma mlad; pune usne, bucmasti obrazi koji bi lako pocrveneli, prostodušan pogled. Odevao se u skladu sa potrebama Vašingtona, u kome su uglavnom posvuda imali klimatizacione uređaje i gde je služba bezbednosti, uprkos svemu, i dalje bila centralizovana; odmah se videlo da nije iz Čejena.

Brekenridž se zajapurio i rekao: "Nema nikakve sumnje."

"Pretpostavljam da vi znate sve o Njima", primeti Lin, ne uspevši da prikrije sarkazam u glasu. Nije baš bio potpuno svestan da je blago naglasio zamenicu koju je upotrebio da označi neprijatelja, što je bilo jednako velikom slovu u pisanju. To je predstavljalo kulturnu naviku njegovog pokolenja, kao i onog pre njega. Niko više nije govorio "Istok", "Crveni", "Sovjeti" ili "Rusi". To bi unosilo preveliku zabunu, pošto neki od njih nisu bili sa Istoka, nisu bili Crveni, niti Sovjeti, a naročito nisu bili Rusi. Bilo je mnogo jednostavnije reći Mi i

Oni, a i mnogo tačnije.

Putnici su često prijavljivali da su i Oni isto to činili, samo obrnuto. Tamo su Oni bili 'Mi' (na odgovarajućem jeziku), a Mi smo bili 'Oni'.

Malo ko je više razmišljao o takvim stvarima. Živelo se prijatno i ležerno. Nije čak bilo ni mržnje. U početku se to zvalo Hladni Rat. Sada je to bila samo igra, gotovo dobronamerna igra, sa pravilima koja su se podrazumevala i sa izvesnom pristojnošću.

Lin iznenada reče: "Zašto bi Oni želeli da poremete postojeće stanje?"

Ustao je i zagledao se u kartu sveta na zidu, podeljenu u dve oblasti oivičene bledom bojom. Nepravilni deo na levoj strani karte bio je ocrtan svetlozelenom. Manji, ali isto tako nepravilan deo na desnoj strani karte bio je obeležen izbledelom ružičastom. Mi i Oni.

Ta karte se nije mnogo promenila tokom jednog veka. Gubitak Formoze i dobijanje Istočne Nemačke pre nekih osamdeset godina predstavljalo je poslednju teritorijalnu izmenu od neke važnosti.

Došlo je, doduše, do još jedne promene, dosta značajne, i ona se odnosila na boje. Pre dva pokolenja, Njihova teritorija bila je oivičena krvavocrvenom. Naša čistom i neokaljanom belom. Sada su boje bile neutralne. Lin je video Njihove karte: i na Njihovoj strani su one bile iste.

"Ne bi oni to uradili", primeti on.

"Oni to čine", reče Brekenridž, "i biće bolje da se naviknete na tu činjenicu. Razume se, gospodine, jasno mi je da vam nije prijatno da razmišljate o tome kako su to Oni toliko odmakli u robotici."

Pogled mu je i dalje bio prostodušan, kao i uvek, ali zato su mu se reči duboko zarivale i Lin se stresao od njihovog udara.

Razume se, to objašnjava okolnost zašto je šef Odeljenja za robotiku tako kasno saznao za celu stvar i zašto ga je o tome obavestio jedan oficir bezbednosti. Opao mu je ugled u očima vlade; ako je Robotika zaista izgubila tu bitku, Lin nije mogao da očekuje nikakvu političku povlašćenost.

Lin umorno primeti: "Čak i da je tačno to što kažete, Oni nisu mnogo ispred nas. Mogli smo da napravimo humanoidne robote."

"Jesmo li, gospodine?"

"Jesmo. Napravili smo nekoliko modela u eksperimentalne

svrhe."

"Oni su to radili pre deset godina. Od tada već punu deceniju napreduju."

Lin se uznemirio. Pitao se da li je njegovo nepoverenje vezano za celu ovu stvar zaista posledica povređenog ponosa i straha da ne ostane bez posla i ne ukalja ugled. Stideo se i same mogućnosti da bi to moglo da se dogodi i bio je primoran da se brani.

On reče: "Slušajte, mladiću, pat između Njih i Nas nije nikada bio potpuno savršen. Oduvek su u nečemu Oni prednjačili, a u nečemu Mi. Ako su sada ispred nas u robotici, to je stoga što su više pažnje posvetili ovoj oblasti od nas. Što opet znači da je neka druga grana pregnuća kod nas zastupljenija nego kod njih: Mi, na primer, možda prednjačimo u istraživanjima polja sile ili hiperatomici."

Lin se našao u neprilici zbog ove svoje izjave da pat nije bio savršen. To je bilo tačno, ali je istovremeno predstavljalo veliku pretnju po svet. Svet je zavisio od toga da li je pat savršen; morao je biti što je moguće više savršen. Ako bi kakva mala neravnoteža koja je uvek postojala preteгла suviše u jednom ili drugom pravcu...

Skoro na početku onoga što je nekada bio Hladni Rat, obe strane su usavršile termonuklearno oružje i rat je postao nezamisliv. Nadmetanje se prebacilo sa vojnog na ekonomski i psihološki plan i to se više nije izmenilo.

Ali oduvek je i na jednoj i na drugoj strani bilo nastojanja da se naruši pat pozicija, da se stvori mogućnost za pariranje na svaki mogući udarac, kao i da se stvori mogućnost da se zada udarac koji druga strana neće moći na vreme da parira... nešto što će omogućiti da se ponovo zametne rat. I to ne zbog toga što su bilo jedna bilo druga strana očajnički želele da ratuju, već stoga što su se obe plašile da će ona druga prva doći do nekog suštinski važnog otkrića.

Sto godina su obe strane održavale ravnotežu. I tokom tog procesa održavale su sto godina mir, a kao nuzproizvod neprekidnog intenzivnog istraživanja stvorena su polja sile, otpočelo se sa korišćenjem sunčeve energije, omogućena je kontrola nad insektima i stvoreni su roboti. Obe strane činile su prve korake u razumevanju mentalike; tako je nazvana disciplina koja se bavila biohemijom i biofizikom misli. Obe strane imale su isturene položaje na Mesecu i

Marsu. Čovečanstvo je grabilo napred džinovskim koracima jer je bilo prisiljeno na to.

Obe strane su čak morale da budu krajnje pristojne i uviđavne unutar svojih redova, jer bi tiranijom i okrutnošću samo stvorile prijatelje suprotnog tabora kako ne bi došlo do okrutnosti i tiranije.

Nemoguće da će pat pozicija sada biti narušena i da će doći do rata.

Lin reče: "Želim da se posavetujem s jednim od mojih ljudi. Voleo bih da čujem njegovo mišljenje."

"Može mu se verovati?"

Lin ga odmeri s gađenjem. "Blagi Bože, ima li čoveka koji radi u Robotici, a koga vaši ljudi nisu skroz-naskroz proverili? Da, jamčim za njega. Ako se ne može verovati čoveku kao što je Hemfri Karl Laslo, onda nismo u stanju da se suočimo sa napadom kakav kažete da su Oni otpočeli, bez obzira na to šta preduzeli."

"Čuo sam za Lasla", primeti Brekenridž.

"Lepo. Je li prošao?"

"Jeste."

"Onda ću ga pozvati i saznaćemo šta on misli o mogućnosti da roboti mogu izvršiti invaziju na SAD."

"Nije baš tako", ispravi ga Brekenridž, blago. "Vi i dalje nećete da prihvatite celu istinu. Treba da saznamo šta on misli o tome da su roboti već izvršili invaziju na SAD."

Laslo je bio unuk jednog Mađara koji se probio kroz nešto što se onda nazivalo Čelična Zavesa i zahvaljući tome uživao je povlasticu da ga nikada ni za šta ne sumnjiče. Bio je zdepast i proćelav, sa ratobornim izrazom zauvek uklesanim na licu punom prezira, ali naglasak mu je bio čisto harvardski i gotovo je previše blago govorio.

Za Lina, koji je bio svestan da posle toliko godina provedenih u administraciji više nije bio stručnjak za razne faze moderne robotike, Laslo je bio pravi melem zbog svog nesumnjivog znanja. Lin se osećao mnogo bolje već i zbog samog njegovog prisustva.

Lin upita: "Šta ti misliš?"

Laslovo lice se zgrčilo od besa. "Da su Oni toliko ispred nas? Potpuno neverovatno. To bi značilo da su stvorili humanoide koji ne

mogu ni izbliza da se prepoznaju. Što bi opet značilo da su strašno napredovali u robo-mentalici."

"To se vas lično tiče", hladno primeti Brekenridž. "Ostavimo na trenutak po strani profesionalni ponos, pa mi kažete tačno zbog čega je nemoguće da Oni budu ispred Nas?"

Laslo slegnu ramenima. "Uveravam vas da sam podrobno upoznat sa Njihovom literaturom iz robotike. Znam otprilike gde su."

"Znate otprilike gde Oni žele da vi mislite da jesu, to ste hteli da kažete", ispravi ga Brekenridž. "Jeste li ikada posetili drugu stranu?"

"Nisam", kratko odvrati Laslo.

"Niste ni vi, doktore Lin?"

Lin odvrati: "Ne, nisam ni ja."

Brekenridž reče: "Da li je ijedan robotičar posetio drugu stranu za dvadeset pet godina?" Postavio je pitanje sa uverenošću koja je ukazivala na to da je znao odgovor.

Nekoliko sekundi vladala je tišina; svi su razmišljali. Preko Laslovog širokog lica pređe senka nelagodnosti. On reče: "U stvari, Oni već duže nisu održali nijednu konferenciju iz oblasti robotike."

"Dvadeset pet godina", reče Brekenridž. "Ne govori li vam to nešto?"

"Možda", odvrati Laslo, nevoljno. "Međutim, mene muči nešto drugo. Niko od Njih nikada nije došao na Naše konferencije iz oblasti robotike. Bar se ja ne sećam."

"Da li su bili pozivani?" upita Brekenridž.

Lin, koji je zabrinuto zurio, brzo se umeša: "Razume se."

Brekenridž reče: "Da li su odbijali da dođu na bilo koji drugi tip naučnih konferencija koje smo Mi održavali?"

"Ne znam", odvrati Laslo. Počeo je da hoda gore-dole. "Nisam čuo ni za jedan takav slučaj. A ti, Šefe?"

"Nisam ni ja", odvrati Lin.

Brekenridž reče: "Zar vam se ne čini da su tako postupali kako ne bi bili primorani da upute uzvratni poziv? Ili su se možda plašili da bi neki Njihov čovek mogao da kaže nešto što ne bi trebalo?"

Upravo je tako izgledala cela stvar i Lin počeo, i protiv svoje volje, polako da uviđa da bi priča Bezbednosti ipak mogla biti tačna.

Zašto inače nije održavan kontakt između dve strane na polju

robotike? Još od vremena Ajzenhauera i Hruščova odvijala se godinama plodna, mada po broju skromna razmena naučnika i to strogo na bazi jedan za jednoga. Postojalo je mnoštvo dobrih pobuda za tako nešto: iskreno poštovanje prema nadnacionalnom karakteru nauke; porivi prijateljstva koje je teško potpuno odstraniti iz pojedinačnog ljudskog bića; želja da se doznaju sveži i zanimljivi pogledi i da vlastite, pomalo ustajale zamisli budu pozdravljene od strane drugih kao sveže i zanimljive.

I same vlade su se zalagale da se to nastavi. Svi su se uvek očigledno povodili za mišlju da će njihova strana biti na dobitku zahvaljujući razmeni, ako saznaju što više, a kažu što manje.

Ali ne i u slučaju robotike. Tu ne.

Kako je malo bilo potrebno da ih u to uvere. A, štaviše, sve vreme su to znali. Lin mračno pomisli: Išli smo linijom manjeg otpora.

Pošto druga strana nije objavljivala nikakve radove iz robotike, bilo je vrlo privlačno udobno se zavaliti u stolici i uživati u uverenju da smo nadmoćni. Zašto nam nije pala na pamet mogućnost, zašto nam se čak nije učinilo verovatno da Oni čuvaju adute koje će izvući iz rukava u pravo vreme?

Laslo, pometen, primeti: "Šta da uradimo?" Očigledno su mu se po glavi vrzmale iste misli i očigledno je došao do istog zaključka.

"Šta da uradimo?" ponovi za njim Lin poput papagaja. Teško je u tom trenutku bilo misliti na bilo šta do na potpuni užas koji je sa sobom donosio taj zaključak. Negde u Sjedinjenim Državama boravilo je deset humanoidnih robota i svaki od njih je nosio delić TC bombe.

TC! Njome se završila trka u sejanju krajnjeg užasa u pravljenju superbombe. TC! Potpuno Pretvaranje! Sunce nije više bilo sinonim koji se mogao koristiti. U odnosu na Potpuno Pretvaranje Sunce je bilo rođendanska svećica.

Deset humanoida, koji su svaki za sebe bili potpuno bezopasni, mogli su, jednostavnim činom spajanja, da prekorače kritičnu masu i...

Lin s mukom ustade; tamni podočnjaci ispod očiju, koji su obično njegovom ružnom licu davali izgled mahnitog proroka, bili su izraženiji no ikada. "Na nama je da dokučimo načine i sredstva za

raspoznavanje humanoida, a zatim i da ih pronađemo."

"Koliko imamo vremena?" promrmlja Laslo.

"Moramo to uraditi najkasnije pet minuta pre nego što se sretnu", odvrati Lin, "ali ne znam kada će do toga doći."

Brekenridž klimnu: "Drago mi je što ste sa nama, gospodine. Treba da vas povedem sa sobom u Vašington, na razgovor."

Lin podiže obrve. "U redu."

Pitao se da li bi ga smesta smenili da je još malo oklevao da dozvoli da ga ubede... da li bi neki drugi šef Odeljenja za robotiku možda otišao na sastanak u Vašington. Iznenada je iskreno poželeo da se upravo to dogodilo.

Prisutni su bili prvi predsednikov pomoćnik, sekretar za nauku, sekretar službe bezbednosti, Lin i Brekenridž. Njih petorica sedeli su za stolom u tamnici podzemne tvrđave blizu Vašingtona.

Predsednikov pomoćnik Džefris ostavljao je na čoveka snažan utisak, onako zgodan, sedokos i sa tek neznatno opuštenim obrazima, čvrst, brižljiv, nenametljiv, u političkom smislu, baš kako to priliči jednom predsednikovom pomoćniku.

Govorio je pronicljivo. "Postoje tri pitanja s kojima smo suočeni, koliko ja razumem. Prvo, kada će se humanoidi sresti? Drugo, gde će se sresti? Treće, kako da ih zaustavimo pre nego što se sretnu?"

Na to sekretar za nauku Amberlej grozničavo klimnu. Pre ovog naimenovanja bio je upravnik Severozapadnog inženjeringa. Bio je mršav, oštih crta lica i primetno nervozan. Kažiprstom je sporo izvlačio krugove po stolu.

"Što se tiče pitanja kada će se sresti", primeti on, "pretpostavljam da to nipošto ne može biti tako skoro."

"Kako to možete tvrditi?" oštro ga upita Lin.

"Već su najmanje mesec dana u SAD. Tako bar kažu ljudi iz Bezbednosti."

Lin se automatski okrenu ka Brekenridžu, ali mu pogled presretnu sekretar bezbednosti Makalaster. Makalaster reče: "To obaveštenje je dobijeno iz pouzdanih izvora. Ne dozvolite da vas Brekenridžov očigledno mladalački izgled prevvari, doktore Lin. To je deo njegove vrednosti. U stvari, ima trideset četiri godine i već je deset godina u

Odelenju. Proveo je u Moskvi skoro godinu dana i da nije njega, ne bismo uopšte znali za ovu užasnu opasnost. Ovako, znamo većinu pojedinosti."

"Ali ne i one najvažnije", primeti Lin.

Makalaster iz Bezbednosti se ledeno osmehnu. Javnosti su bili dobro poznati njegova jaka brada i mali razmak između očiju, ali to je uglavnom i bilo sve što su o njemu znali. On reče: "Svi smo mi samo ljudi, doktore Lin. Agent Brekenridž je obavio lavovski deo posla."

Ovaj dijalog prekinuo je predsednikov pomoćnik Džefris. "Hajde da kažemo da na raspolaganju imamo izvesno vreme. Da su želeli da izvedu trenutnu akciju, već bi to učinili. Čini se verovatnije da čekaju neki određeni trenutak. Kada bismo znali mesto, možda bi nam se vreme samo od sebe nametnulo.

Ako nameravaju da TC aktiviraju na nekom određenom mestu, želeće da nas osakate što je više moguće, što znači da njihov cilj mora biti najveći grad. U svakom slučaju, najveća metropola jedini je cilj vredan TC bombe. Mislim da postoje četiri mogućnosti: Vašington, koji je administrativno središte; Njujork, kao središte finansija; i Detroit i Pitsburg kao dva glavna industrijska središta."

Mekalaster iz bezbednosti reče: "Glasam za Njujork. I administracija i industrija su u toj meri decentralizovani da uništenje bilo kog određenog grada neće sprečiti trenutnu odmazdu."

"Ali zašto Njujork?" upita Amberlej iz ministarstva za nauku, možda nešto oštrije nego što je nameravao. "I finansije su isto tako decentralizovane."

"Pitanje morala. Možda žele da unište u nama volju da se odupremo, da nas nateraju na predaju, iskoristivši užas prvog udarca. Najviše ljudi nastradalo bi u oblasti metropole Njujorka..."

"Prilično hladnokrvno", promrlja Lin.

"Svestan sam toga", odvrati Mekalaster iz Bezbednosti, "ali oni su sposobni za tako nešto, ako pomisle da će jednim udarcem izvojevati konačnu pobjedu. Zar ne bismo mi..."

Predsednikov pomoćnik Džefris zagladi svoju sedu kosu. "Hajde da pretpostavimo da će se dogoditi ono najgore. Pretpostavimo da će Njujork biti uništen negde tokom zime, najbolje odmah posle neke ozbiljne mećave kada su veze najslabije i kada bi prekid u

snabdevanju robom široke potrošnje i hranom u graničnim oblastima izazvao najozbiljnije posledice. Kako da ih zaustavimo?"

Amberlej iz ministarstva za nauku mogao je samo da kaže: "Pronalaženje desetoro ljudi među dve stotine dvadeset miliona isto je što i tražiti strašno malu iglu u strašno velikom plastu sena."

Džefris odmahnu glavom. "Niste u pravu. Deset humanoida među dve stotine dvadeset miliona ljudskih bića."

"Nema razlike", odvrati Amberlej iz ministarstva za nauku. "Ne znamo kako bismo na prvi pogled razlikovali nekog humanoida od ljudskog bića. Verovatno je to nemoguće." On pogleda Lina. Svi pogledaše Lina.

Lin s mukom reče: "Mi u Čejenu nismo uspeli da napravimo nijednog koji bi u po bela dana mogao da prođe kao ljudsko biće."

"Ali Oni mogu", reče Mekelister iz Bezbednosti, "i to ne samo fizički. Ubeđeni smo u to. Oni su usavršili mentaličke postupke do te mere da mogu preneti mikroelektronsko ustrojstvo mozga u pozitronske staze robota."

Lin je zurio. "Da li vi to hoćete da kažete da su Oni u stanju da repliciraju ljudsko biće zajedno sa ličnošću i sećanjem?"

"Upravo to."

"Određenih ljudskih bića?"

"Tako je."

"Da li se i to zasniva na onome što je otkrio agent Brekenridž?"

"Da. Dokazi su neoborivi."

Lin na trenutak povi glavu, udubivši se u misli, a zatim reče: "Onda desetoro ljudi u Sjedinjenim Državama nisu ljudi već humanoidi. Međutim, morali su im biti dostupni originali. To nisu mogli biti istočnjaci, koje bi lako bilo uočiti, što znači da su morali biti žitelji iz Istočne Evrope. Kako su, međutim, uspeli da uđu u ovu zemlju? Radarska mreža koja se prostire preko celog sveta napeta je kao koža bubnja; kako su onda Oni mogli da ubace ma koga, bilo to ljudsko biće ili humanoid, a da mi to ne znamo?"

Mekalister iz Bezbednosti reče: "To se može izvesti. Dolazi do izvesnih legalnih prelazaka preko granice. Biznismeni, piloti, čak i turisti. Na njih se motri, razume se, na obe strane. Pa ipak, njih destoro su mogli biti kidnapovani i iskorišteni kao modeli za

humanoide. A onda bi humanoidi bili vraćeni da zauzmu njihova mesta. Pošto ne bismo očekivali takvu jednu zamenu, mogli bi da prođu. Ako pretpostavimo da su bili Amerikanci, ne bi bilo nikakvih problema da dospeju u ovu zemlju. To je krajnje jednostavno."

"Zar čak ni prijatelji ni rodbina ne bi mogli da uoče razliku?"

"Moramo pretpostaviti da je tako. Verujte mi, čekamo da dobijemo bilo kakav izveštaj na osnovu koga bismo mogli zaključiti da su posredi iznenadni napadi amnezije ili mučne izmene ličnosti. Već smo ih proverili na hiljade."

Amberlej iz ministarstva za nauku zurio je u vrhove prstiju. "Mislim da nam neće pomoći nikakve uobičajene mere. Napad mora izvesti Odelenje za robotiku i ja se oslanjam na šefa tog odelenja."

Ponovo se pogledi oštro i sa puno očekivanja upraviše na Lina.

Lin oseti kako u njemu raste ogorčenost. Činilo mu se da je ceo ovaj razgovor bio sazvan i vođen s ovim ciljem. Nije rečeno ništa novo. Bio je ubeđen da je tako. Rešenja nije bilo, kao ni nekog dobrog predloga. Ovaj sastanak bio je neophodan radi dokumentacije, predstavljao je sredstvo kojim su se poslužili ljudi koji su se strašno plašili poraza i koji su želeli da odgovornost sa sebe jasno i glasno svale na nekog drugog.

Ali u tome je bilo i neke pravde. Mi iz robotike smo zakazali. Lin nije bio samo Lin. On je bio Lin iz Robotike i odgovornost je morala biti njegova.

On reče: "Učiniću sve što je u mojoj moći."

Proveo je besanu noć, tako da je narednog jutra, kada je zatražio da se ponovo vidi sa pomoćnikom predsednika Džefrisom i otišao do njega, bio i telesno i duševno iscrpljen. Brekenridž je takođe bio prisutan i, mada bi se Linu više dopalo da su taj razgovor obavili u četiri oka, shvatao je ispravnost situacije. Brekenridž je očigledno trenutno vršio veoma veliki uticaj na vladu, što je bila posledica njegovog uspešnog rada u obaveštajnoj službi. Pa, zašto da ne?

Lin reče: "Gospodine, razmišljao sam o mogućnosti da se uzaludno nadamo da se neprijatelj oglasi."

"Kako to mislite?"

"Siguran sam da, bez obzira na to koliko javnost ponekad može

da postane nestrpljiva i koliko zakonodavci ponekad smatraju da treba pričati, vlada bar shvata koliko dobra u sebi nosi taj svetski pat. Mora da je isto i kod njih. Deset humanoida sa jednom TC bombom predstavlja ništavan način da se naruši ta pat pozicija."

"Teško da se za uništenje petnaest miliona ljudskih bića može reći da je ništavno."

"Jeste - sa stanovišta svetske sile. To nas ne bi u toj meri demoralisalo da nas natera da se predamo niti bi nas u toj meri obogaljilo da poverujemo kako ne možemo da pobedimo. Naprotiv, samo bi dovelo do već poznatog planetnog rata koji su obe strane tako dugo i tako uspešno izbegavale. Sve što bi Oni postigli bilo bi da nas nateraju da se borimo s jednim gradom manje. To nije dovoljno."

"Šta imate na umu?" hladno upita Džefris. "Da Oni nemaju deset humanoida u našoj zemlji? Da nikakva TC bomba ne treba u nekom trenutku da se aktivira?"

"Slažem se da oni postoje, ali možda je razlog njihovog postojanja veći od eksplozije bombe usred zime."

"Kao na primer?"

"Može se lako dogoditi da fizičko razaranje koje će nastupati kada se humanoidi sastanu ne bude ono najgore što nas može zadesiti. Šta je sa moralnim i intelektualnim uništavanjem koje proizilazi iz samog njihovog prisustva ovde? Uz svo dužno poštovanje prema agentu Brekenridžu, šta ako je Njihov cilj i bio samo da saznamo za humanoide; šta ako humanoidi ne treba uopšte da se sastanu, već jednostavno da ostanu razdvojeni kako bismo imali zbog čega da brinemo?"

"Zašto?"

"Recite mi, kakve mere su već preduzete u vezi sa humanoidima? Pretpostavljam da Bezbednost pročešljava dosjea svih građana koji su ikada prelazili granicu ili se našli dovoljno blizu nje, tako da je kidnapovanje bilo moguće. Poznato mi je, pošto je Mekalister to juče pomenuo, da slede sumnjive psihijatrijske slučajeve. Šta još?"

Džefris reče: "Postavljeni su mali rendgenski uređaji na ključnim mestima po gradovima. Na primer, u velikim arenama..."

"Gde bi deset humanoida lako moglo da se umeša među sto hiljada posetilaca na kakvoj fudbalskoj utakmici ili vazдушnom polo meču?"

"Tačno."

"Kao i u koncertnim dvoranama i crkvama?"

"Moramo od negde početi. Ne možemo sve obaviti odjednom."

"A naročito onda kada se mora izbeći panika", reče Lin. "Nije li tako? Ne bi bilo dobro da javnost shvati da u ma kom trenutku i u ma kom gradu mogu iznenada prestati da postoje svi stanovnici koji ga naseljavaju."

"Pretpostavljam da je to očigledno. Na šta ciljate?"

Lin napeto odvrati: "Da će se sve veći deo našeg nacionalnog zalaganja potpuno posvećivati tom gadnom problemu koji je Amberlej nazvao nalaženje veoma male igle u veoma velikom platu sena. Pomahnitalo ćemo juriti vlastite repove, dok će Oni napredovati u svojim istraživanjima do tačke kada ćemo shvatiti da više nismo u stanju da ih stignemo; kada ćemo biti primorani da se predamo, ne došavši čak u priliku ni da puknemo prstima u znak odmazde."

Uzmite u obzir i činjenicu da će ova vest procureti, jer će sve više ljudi uzimati učešća u našim protivmerama, te će tako sve više i više ljudi početi da nagađa šta radimo. A šta onda? Panika nam može pričiniti veću štetu od bilo kakve TC bombe."

Pomoćnik predsednika iznervirano upita: "Pobogu, čoveče, šta onda predlažete da učinimo?"

"Ništa", odvrati Lin. "Ne osvrćite se na njihov blef. Nastavimo da živimo kao i pre i igrajmo na kartu da se Oni neće usuditi da naruše pat poziciju radi aktiviranja jedne bojeve glave."

"Nemoguće!" reče Džefris. "Potpuno nemoguće. Dobrobit svih nas velikim delom je u mojim rukama i jedina stvar koju ne mogu da učinim jeste da ne preduzmem ništa. Čak se možda slažem s vama da rendgenski uređaji u sportskim arenama predstavljaju površnu meru koja se neće pokazati delotvorna, ali to se mora učiniti kako ljudi kasnije ne bi došli do gorkog zaključka da nam je važnije bilo nekakvo domišljato razmišljanje koje podstiče lenčarenje od vlastite zemlje. U stvari, naš protivgambit biće krajnje aktivan."

"U kom smislu?"

Pomoćnik predsednika Džefris pogleda Brekenridža. Mladi oficir Bezbednosti, koji je do ovog časa ćutao, reče: "Nema nikakvog smisla govoriti o nekom budućem narušavanju pat pozicije kada je ona već narušena. Uopšte nije važno da li će ti humanoidi eksplodirati ili ne. Možda su oni samo mamac da bi nam odvratili pažnju, kao što vi kažete. Ali ostaje činjenica da mi zaostajemo za Njima četvrt veka u robotici i da se to može pokazati pogubno. Kakvim će nas još novinama iz oblasti robotike iznenaditi ako počne rat? Jedini odgovor jeste da celokupne naše snage smesta, sada, usredsredimo na brzometni program istraživanja u oblasti robotike, a prvi problem koji treba rešiti jeste pronalaženje tih humanoida. Nazovite to vežbom iz robotike, ako hoćete, ili preventivnom odbranom od smrti petnaest miliona muškaraca, žena i dece."

Lin bespomoćno odmahnu glavom. "Ne možete. Išli biste im naruku. Oni žele da se zaletimo u neku slepu ulicu dok će sami slobodno napredovati u svim drugim pravcima."

Džefris nestrpljivo odvraća: "To vi mislite. Brekenridž je svoj predlog prosledio raznim kanalima i vlada se složila, tako da krećemo sa svenaučnom konferencijom."

"Svenaučnom?"

Brekenridž reče: "Napravili smo spisak svih važnijih naučnika iz svih oblasti prirodnih nauka. Svi će oni doći u Čejen. Na dnevnom redu biće samo jedna tačka: 'Kako unaprediti robotiku?' Glavni podnaslov glasiće: 'Kako napraviti prijemnik za elektromagnetska polja cerebralnog korteksa koji će biti dovoljno tanan da može praviti razliku između ljudskog mozga koji se sastoji od protoplazme i pozitronskog mozga humanoida?'"

Džefris dodade: "Nadali smo se da ćete pristati da vi organizujete ovu konferenciju."

"Niko me nije pitao ."

"Vremena očigledno nemamo mnogo, gospodine. Da li pristajete da je organizujete?"

Lin se kratko osmehnu. Opet ta odgovornost. Na Lina iz Robotike mora pasti sva odgovornost. Predosećao je da će pravi organizator biti, u stvari, Brekenridž. Ali šta je on tu mogao?"

On odvrati: "Pristajem."

Brekenridž i Lin su se zajedno vratili u Čejen, gde je Laslo te večeri saslušao, sa smrknutim nepoverenjem, Linov opis predstojećih događaja.

Laslo reče: "Dok te nije bilo, šefe, dao sam pet eksperimentalnih modela humanoidnog sklopa na testiranje. Naši ljudi rade u tri smene od po dvanaest časova, koje se preklapaju. Ako budemo morali da organizujemo konferenciju, bićemo pretrpani i odsečeni od svega drugoga. Doći će do prekida rada."

Brekenridž primeti: "To će biti samo privremeno. Više ćete dobiti nego izgubiti."

Laslo se namršti: "Gomila astrofizičara i geohemičara koja će se motati unaokolo neće nimalo doprineti razvoju robotike."

"Pogledi specijalista iz drugih oblasti mogu biti korisni."

"Jeste li sigurni u to? Otkud znamo da uopšte postoji način da se detektuju moždani talasi ili da postoji, čak i da smo u stanju da to uradimo, način da razlikujemo ljudsko biće od humanoida pomoću ustrojstva talasa? Ko je predložio taj projekat?"

"Ja", odvrati Brekenridž.

"Vi? Jeste li vi robotičar?"

Mladi agent Bezbednosti mirno odvrati: "Studirao sam robotiku."

"To nije isto."

"Imao sam pristupa tekstualnom materijalu koji se odnosio na rusku robotiku... u Rusiji. Krajnje poverljiv materijal iz koga se vidi da su daleko ispred nas."

Lin nevoljno primeti: "Na to ne možemo ništa da odgovorimo, Laslo."

"Imajući u vidu upravo taj materijal", nastavio je Brekenridž, "predložio sam ovakav smer istrage. S razlogom treba verovati da je nemoguće napraviti savršeni duplikat ljudskog bića prenošenjem eklektromagnetskog ustrojstva određenog ljudskog uma u određen pozitronski mozak. Jedan od razloga je taj što je najstroženiji pozitronski mozak, dovoljno mali da bi stao u čovečju lobanju, stotinu puta jednostavniji od ljudskog mozga. On nije u stanju da hvata nijanse, te stoga mora postojati neki način da se to iskoristi."

Videlo se da je Laslo i protiv svoje volje zadivljen, a Lin se smrknuo smeškao. Lako je bilo zameriti Brekenridžu zbog predstojeće najezde nekoliko stotina naučnika koji nisu bili stručnjaci za robotiku, ali problem je sam po sebi bio zanimljiv. Bar su time mogli da se teše.

Sinulo mu je sasvim neočekivano.

Lin je uvideo da nema šta da radi i da mu samo preostaje da sam sedi u svojoj kancelariji, na radnom mestu koje je postalo samo titularno. Možda mu je to pomoglo. Imao je vremena za razmišljanje, da zamisli kreativne naučnike iz pola sveta koji se stiču u Čejenu.

Brekenridž je bio taj koji je krajnje hladnokrvno i delotvorno brinuo o detaljnim pripremama. Sa izvesnom samouverenošću je kazao: "Hajde da se udružimo, pa ćemo ih zbrisati."

Hajde da se udružimo.

Sinulo mu je to sasvim neočekivano tako da je lagano dvaput žmirnuo što bi primetio svako, samo da ga je bilo ko posmatrao... ali to je ujedno i bilo sve.

Učinio je ono što je morao sa uzburkanom odlučnošću koja mu je omogućila da ostane miran kada je to osetio, a imao je sva prava da pošizi.

Potražio je Brekenridža u njegovim improvizovanim odajama. Brekenridž je bio sam i odmah se namrštitio čim ga je video. "Nešto nije u redu, gospodine?"

Lin umorno reče: "Mislim da je sve kako treba. Sazvao sam preki sud."

"Šta!"

"To je moje pravo kao šefa Odeljenja ako smatram da situacija to zahteva. Tada imam određene ruke da se u svom Odeljenju ponašam kao diktator. To vam je jedna od lepota decentralizacije."

"Smesta ćete opozvati to naređenje." Brekenridž zakorači prema njemu. "S vama je gotovo kada Vašington čuje za ovo."

"Ionako sam uništen. Zar mislite da mi nije jasno da mi je dodeljena uloga najvećeg zlikovca u američkoj istoriji: čoveka koji je Njima dozvolio da naruše pat poziciju? Nemam šta da izgubim... a možda mogu mnogo da dobijem."

Pomalo se divlje nasmejao. "Kakav će samo cilj biti Odelenje za Robotiku, a, Brekenridže? TC bomba ubiće samo nekoliko hiljada ljudi, a u stanju je da u jednoj mikrosekundi zbriše tri stotine kvadratnih milja. Ali njih pet stotina biće naši najveći naučnici. Našli bismo se u neobičnoj situaciji; morali bismo da vodimo rat bez naših najvećih umova, ili da se predamo. Mislim da bismo se predali."

"Ali to je nemoguće, Lin. Lin, čujete li me? Razumete li? Kako bi humanoidi mogli da prođu kroz naše obezbeđenje? Kako bi mogli da se sretnu?"

"Ali oni su već krenuli jedan u susret drugome! Mi im u tome pomažemo. Mi im naređujemo da to učine. Naši naučnici su išli drugoj strani u posetu, Brekenridže. Išli su u redovne posete kod Njih. Sami ste ukazali na to da je čudno što niko iz robotike nije to činio. E pa, desetoro tih naučnika i dalje je tamo, a njihovo mesto zauzelo je deset humanoida koji su krenuli da se sretnu u Čejenu."

"To je glupo nagađanje."

"A ja mislim da je i te kako dobro, Brekenridže. Ali ne bi upalilo da nismo saznali da su humanoidi u Americi, posle čega smo se potrudili da sazovemo konferenciju. Kakva slučajnost što ste vi doneli vesti o humanoidima i predložili da se održi konferencija, kao i njen dnevni red, i što organizujete celu stvar i što tačno znate koji su naučnici pozvani. Da li ste se pobrinuli i oko toga da onih pravih deset takođe bude pozvano?"

"Doktore Lin!" povika besno Brekenridž. Spremao se da poleti napred.

Lin reče: "Ni makac. Imam blaster. Sada ćemo lepo sačekati da se naučnici pojave. Podvrgnućemo ih jednog po jednog rendgenskim zracima. Kod svih ćemo ispitati radioaktivnost. Neće biti dvojice koji će doći u priliku da se sastanu pre nego što ih proverimo i ako svih pet stotina budu čisti, daću vam svoj blaster i predati se. Samo mislim da ćemo pronaći deset humanoida. Sedite, Brekenridže."

Obojica su sela.

Lin reče: "A sada ćemo čekati. Kada se ja umorim, zameniće me Laslo. Čekaćemo."

Profesor Manuelo Himinez sa instituta za Visoka izučavanja u Buenos Airesu eksplodirao je dok je stratosferski mlaznjak kojim se

vozio bio tri milje iznad amazonskog sliva. Bila je to jednostavna hemijska eksplozija, ali dovoljna da uništi avion.

Doktor Herman Lajbovic iz MIT-a eksplodirao je u jednošinskom vozu, ubivši dvadeset ljudi i povredivši stotinu drugih.

Na isti način su stradali dr Ogist Maran iz 'L'Institut NuclQonique' u Montrealu i još sedmorica drugih za vreme njihovih putovanja u Čejen.

Laslo se zalete unutra, bled i mucajući, donevši prve vesti o tome. Prošla su tek dva sata kako je Lin tamo sedeo, motreći na Brekenridža sa blasterom u šaci.

Laslo reče: "Mislio sam da si pošandrcao, šefe, ali bio si u pravu. Bili su humanoidi. Morali su biti." Okrenuo se i zablujio, pogledom punim mržnje, u Brekenridža. "Samo što su bili upozoreni. On ih je upozorio, tako da nijedan neće ostati netaknut. Nijednog nećemo moći da proučimo."

"Bože!" povika Lin i u velikoj žurbi podiže blaster i opali u Brekenridža. Čoveka iz Bezbednosti ostade bez vrata; torzo se sruši, a glava otpade, udari o pod i stade da se kotrlja.

Lin zastenja: "Nisam shvatio, mislio sam da je izdajnik. Ništa više od toga."

Laslo je stajao nepokretan, otvorenih usta; na trenutak nije bio u stanju ni reč da izusti.

Lin divlje reče: "Svakako, on ih je obavestio. Ali kako je to mogao da učini sedeći u toj stolici osim ako nije bio opremljen ugrađenim radio- -predajnikom? Zar ne shvataš? Brekenridž je bio u Moskvi. Pravi Brekenridž je još tamo. Oh, moj Bože, bilo ih je jedanaest."

Laslo uspe promuklo da zaskviči. "Zašto i on nije eksplodirao?"

"Pretpostavljam da je čekao da se uveri da su ostali primili poruku i da su bezbedno uništeni. Blagi Bože, kada si došao sa vestima i kada sam shvatio istinu, jedva sam uspeo dovoljno brzo da opalim. Sam Bog zna za koliko sekundi sam ga pretekao."

Laslo drhtavim glasom reče: "Bar ćemo jednog moći da proučimo." Sagnuo se i gurnuo prst u lepljivu tečnost koja je kapala iz ostataka vrata kojim se završavalo bezglavo telo.

To nije bila krv, već visokokvalitetno mašinsko ulje.

SLIKA U OGLEDALU

Lija Bejli je upravo odlučio da ponovo pripali lulu, kada su se vrata njegove kancelarije otvorila bez prethodnog kucanja, ili bilo kakve najave. Bejli podiže pogled, koji je jasno izražavao negodovanje, a onda ispusti lulu. O stanju njegova uma dovoljno je već govorila i sama činjenica da ju je ostavio da leži tamo gde je pala.

"R. Danil Olivav", izusti on u svojevrsnom mističnom uzbuđenju. "Jehosafata mu! To jesi ti, zar ne?"

"Sasvim si u pravu", odvrati visoki, preplanuli pridošlica, čije ujednačene crte lica ni trenutak nisu gubile ništa od svog uobičajenog mira. "Žalim što sam te iznenadio, ušavši bez prethodne najave, ali situacija je veoma delikatna tako da je bolje da bude što manje uplitanja od strane ljudi i robota čak i na ovom mestu. U svakom slučaju, drago mi je što te ponovo vidim, prijatelju Elija."

I robot ispruži desnu šaku na potpuno ljudski način, kakva je, uostalom, bila i njegova pojava. Bejli je bio taj koji nije uopšte podsećao na čoveka dok je zapanjeno zurio u ispruženu šaku, ne shvatajući šta ona predstavlja.

Ali već posle jednog trenutka stegao ju je sa obe svoje, osetivši njenu toplu čvrstinu. "Ali Danile, zašto? Dobro si došao u bilo koje doba, ali... Kakva je to delikatna situacija? Jesmo li ponovo u nevolji? Mislím na Zemlju?"

"Ne, prijatelju Elija, nije u pitanju Zemlja. Situacija za koju sam kazao da je delikatna na prvi pogled ne izgleda takva. Reč je o običnoj raspravi među matematičarima. Sasvim slučajno, za vreme lakog Skoka do Zemlje..."

"Znači da je do rasprave došlo na svemirskom brodu?"

"Da, tako je. Sasvim obična rasprava, ali za umešana ljudska bića ona je bila od zapanjujuće velikog značaja."

Bejli je morao da se osmehne. "Nisam iznenađen što nalaziš da su ljudska bića zapanjujuća. Ona se ne pridržavaju Tri Zakona."

"To je, zaista, nedostatak", odvrati R. Danil, smrknuto, "i ja mislim da ljudska bića zbunjuju sama ljudska bića. Možda ste vi manje

zbunjeni od ljudi sa drugih svetova, jer mnogo više ljudskih bića živi na Zemlji nego na svetovima Svemiraca. Ako je tako, a ja verujem da jeste, mogli biste nam pomoći."

R. Danil napravi pauzu, a zatim reče, možda ipak trenutak prerano: "Postoje pravila ljudskog ponašanja koja sam naučio. Na primer, moglo bi se reći da nisam vičan lepom ophođenju, prema ljudskim merilima, jer te nisam pitao kako su ti žena i dete."

"Dobro su. Dečko je na koledžu, a Džesi se bavi lokalnom politikom. Pobrinski smo se za udobnost. A sada mi reci otkud ti ovde."

"Kao što već pomenuh upravo smo prolazili kroz laki Skok do Zemlje", reče R. Danil, "pa sam predložio kapetanu da se posavetujemo s tobom."

"I kapetan je pristao?" Bejlju se odjednom pred očima pojavi slika ponosnog, autokratskog kapetana zvezdanog broda Svemiraca koji pristaje da se spusti na Zemlju... od svih svetova baš na Zemlju... kako bi se posavetovao sa jednim Zemljaninom... od svih ljudi baš sa Zemljaninom.

"Smatram", reče R. Danil, "da je u takvom položaju da bi pristao na bilo šta. A i ja sam te nahvalio; mada sam, razume se, govorio samo istinu. Konačno sam pristao da obavim sve pregovore kako da niko od posade, ili putnika, ne bi morao da uđe ni u jedan grad na Zemlji."

"Niti da razgovaraju sa Zemljanima. Ali šta se to dogodilo?"

"Na zvezdanom brodu Eta Karina nalaze se i dva matematičara koji putuju na Auroru na međuzvezdanu konferenciju o neurobiofizici. Reč je o Alfredu Baru Humboltu i Đenau Sabatu koji su upravo zapodeli pomenutu prepirku. Da li si možda, prijatelju Elija, čuo za jednog od njih ili možda za obojicu?"

"Nisam", sa sigurnošću odvratila Bejli. "Ne znam ništa o matematici. Slušaj, Danile, nisi valjda nekome kazao da sam slab u matematici ili..."

"Nisam, prijatelju Elija. Znam da to nije tačno. A nije ni važno, pošto u ovom slučaju matematika o kojoj je reč uopšte nije bitna."

"Nastavi."

"Pošto ne znaš ništa ni o jednom ni o drugom, prijatelju Elija, moram ti reći da je dr Humbolt dobro zašao u dvadeset sedmu dekadu... rekao si nešto, prijatelju Elija?"

"Ništa, ništa", odvrati nervozno Bejli. Samo je promrmljao sebi u bradu, nešto manje više nepovezano, što je predstavljalo prirodnu reakciju na produženi životni vek Svemiraca. "I još je aktivan, uprkos svojim godinama? Na Zemlji, matematičari posle otprilike tridesete..."

Danil mirno primeti: "DrHumbolt je jedan od trojice vrhunskih matematičara u Galaksiji, sa davno stečenim ugledom. Svakako da je još aktivan. Dr Sabat, s druge strane, veoma je mlad, još nema ni pedeset, ali već je uspeo da se pročuje kao talenat koji najviše obećava u najteže razumljivim granama matematike."

"Znači da su obojica odlični", zaključio Bejli. Setio se lule i podigao je. Zaključio je da sada nema smisla da je pali, pa je istresao ostatak duvana. "Šta se dogodilo? Je li u pitanju neko ubistvo? Da li je jedan ubio drugoga?"

"Jedan od te dvojice ljudi zamašnog ugleda nastoji da uništi ugled onog drugog. Prema ljudskim merilima, čini mi se da se to može smatrati gorim od fizičkog ubistva."

"Ponekad pretpostavljam da je tako. Koji pokušava koga da uništi?"

"Upravo je o tome i reč, prijatelju Elija. Koji to pokušava."

"Nastavi."

"Dr Humbolt je sve jasno predstavio. Neposredno pre nego što se ukrcao na zvezdani brod palo mu je na pamet kako bi se možda mogle analizirati neuronske staze na osnovu promena u mikrotalasnim apsorpcijskim ustrojstvima lokalnih oblasti korteksa. Ta zamisao zasnivala se na jednoj čisto matematičkoj tehnici neverovatne tananosti, ali ja, razume se, ne mogu ni da je shvatim niti svesno da prenesem pojedinosti. To, međutim, i nije važno. Dr Humbolt je nastavio da razmišlja o tome i kako je vreme prolazilo bio je sve ubeđeniji da mu je na dohvat ruke revolucionarno otkriće, nešto što će daleko nadmašiti sve što je do tada postigao u matematici. A onda je saznao da je na brodu i dr Sabat."

"Ah. I pozeleo je da iskuša mladog Sabata?"

"Tačno. Njih dvojica su se i ranije sretala na profesionalnim

skupovima i znali su se dosta dobro po čuvenju. Humbolt se upustio u podroban razgovor o tome sa Sabatom. Sabat je podržao Humboltove analize u potpunosti i nije prestajao da hvali važnost tog otkrića i genijalnost izumitelja. Osokoljen i uveren ovim, Humbolt je bacio na hartiju, ukratko, svoj rad i dva dana kasnije pripremio se da ga stavi na uvid kopredsedavajućem konferencije na Aurori, kako bi ovaj službeno mogao da ga uvrsti u dnevi red, te tako upriliči raspravu o njemu pre kraja zasedanja. Na svoje iznenađenje, otkrio je da Sabat takođe ima spreman nacrt rada, koji se u osnovi podudara sa Humboltovim, kao i da se isto tako spremao da ga izloži na Aurori."

"Pretpostavljam da je Humbolt pobesneo."

"I te kako!"

"A Sabat? Kako je glasila njegova priča?"

"Potpuno ista kao Humboltova. Od reči do reči."

"U čemu je onda, zapravo, problem?"

"U svojevrsnoj 'ogledalskoj' zameni imena. Prema Sabatu, njemu je sinula ta ideja i on se posavetovao sa Humboltom; Humbolt je bio taj koji se složio da su analize valjane i pohvalio ih."

"To znači da obojica tvrde kako je ideja njihova i da ju je onaj drugi ukrao. Meni to uopšte ne liči na neki problem. Stvar se može rešiti uvidom u dokumentaciju; bilo bi, čini mi se, dovoljno priložiti beleške pravljene za vreme istraživanja, sa datumima i potpisima. Iz toga se može zaključiti kome pripada prvenstvo. Čak ako su jedna od njih falsifikovane, to se može otkriti na osnovu unutrašnjih nepodudarnosti."

"Pod običnim okolnostima ti bi, prijatelju Elija, bio u pravu, ali ovde je reč o matematici, a ne o eksperimentalnoj nauci. Dr Humbolt tvrdi da je osnovnu nit razradio u glavi. Ništa nije zapisivao sve dok nije načinio konačnu verziju saopštenja za konferenciju. Dr Sabat, razume se, tvrdi upravo to isto."

"E pa, onda, budi drastičan i razreši stvar jednom za svagda. Podvrgni obojicu psihičkoj sondi i utvrdi koji od njih dvojice laže."

R. Danil polako odmahnu glavom. "Prijatelju Elija, ti ne razumeš te ljude. Obojica su ugledni naučnici, članovi Carske akademije. Kao takvima, ne može im suditi profesionalni sud, već samo porota

sastavljena od njima ravnih... profesionalno ravnih... osim ako se oni lično i voljno ne odreknu tog prava."

"Nametni im to onda. Krivac se neće odreći tog prava, jer ne može sebi da dozvoli da bude podvrgnut ispitivanju pomoću psihičke sonde. Nevin će ga se odmah odreći. Nećeš čak morati ni da upotrebiš sondu."

"Ne ide to tako, prijatelju Elija. Odreći se tog prava u ovakvom slučaju... dozvoliti laiku da vrši ispitivanje... predstavlja ozbiljan, a možda i nenadoknadir udarac za prestiž. Obojica su nepokolebljivo odbila da se odreknu prava na specijalno suđenje, iz ponosa. Pitanje krivice ili nevinosti potpuno je sporedno."

"U tom slučaju, mani se toga za sada. Odloži stvar dok ne stigneš na Auroru. Na toj neurobiofizičkoj konferenciji okupiće se gomila profesionalaca koji su im ravni i tada..."

"To bi bio neverovatan udarac za samu nauku, prijatelju Elija. Obojici će naškoditi to što su bili umešani u skandal. Čak će i onaj koji je nevin biti okrivljen što je učestvovao u jednoj tako nepriličnoj aferi. Svi će smatrati da je to trebalo rešiti po svaku cenu tiho i van suda."

"U redu. Ja nisam Svemirac, ali pokušaću da prihvatim taj stav kao razuman. Šta kažu oni o kojima je reč?"

"Humbolt se potpuno slaže. On kaže da ako Sabat prizna da je ukrao ideju i tako više ne osporava Humboltu autorstvo nad njome... ili bar ne ugrožava njeno izlaganje na konferenciji, onda neće podići optužbu. Sabatovo nedelo neće izići na videlo; razume se, za njega će znati samo još kapetan, jer je on jedino ljudsko biće koje je upućeno u raspravu."

"Međutim, mladi Sabat nije hteo da pristane na to?"

"Naprotiv, složio se sa dr Humboltom do u tančina, samo uz zamenu imena. I dalje je sve kao slika u ogledalu."

"Znači pat pozicija - sede i ništa ne preduzimaju?"

"Verujem, prijatelju Elija da obojica čekaju da onaj drugi odustane i prizna krivicu."

"Pa, neka čekaju, onda."

"Kapetan je zaključio da je to nemoguće. Postoje još dve mogućnosti pored čekanja. Prva, da obojica ostanu tvrdoglavi, pa da

po sletanju zvezdanog broda na Auroru izbije intelektualni skandal. Kapetan, koji je odgovoran za pravdu na brodu, imaće neprilika oko toga što nije bio u stanju da tiho reši stvar, a to je za njega nedopustivo."

"Koja je druga mogućnost?"

"Da jedan ili drugi matematičar zaista prizna nedelo. Ali da li će onaj ko prizna učiniti to zato što je zaista kriv, ili iz plemenite želje da spreči skandal? Da li bi bilo pravo lišiti nagrade onoga koji je dovoljno moralan da pre pristane da se liši priznanja nego da celokupna nauka bude okaljana? Ili, krivac prizna u poslednjem trenutku, i to na takav način da izgleda kako je to učinio samo radi dobrobiti nauke, izbegavši na taj način sramotu zbog onoga što je učinio i bacivši senku na onog drugog. Jedini čovek koji bi sve to znao bio bi kapetan, ali on ne želi ostatak života da provede pitajući se da li je učestvovao u grotesknoj grešci pravde."

Bejli uzdahnu. "Igra intelektualnog iščekivanja. Ko će prvi popustiti što se Aurora bude više približavala? Je li to sve, Danile?"

"Nije baš. Postoje svedoci."

"Jehosafata mu! Zašto to odmah nisi kazao. Kakvi svedoci?"

"Lični sluga dr Humbolta..."

"Pretpostavljam da je posredi robot."

"Pa, svakako. Zove se R. Preston. Taj sluga, R. Preston, bio je prisutan u početku razgovora i on podržava dr Humbolta do u tančine."

"Hoćeš da kažeš da on tvrdi da je ideja od početka bila dr Humboltova; da ju je dr Humbolt izneo dr Sabatu; da je dr Sabat pohvalio ideju, i tako dalje."

"Da, upravo to, sve do poslednjeg slova."

"Shvatam. Da li to rešava stvar? Verovatno ne."

"Potpuno si u pravu. To ne rešava stvar, jer postoji i drugi svedok. Dr Sabat takođe ima ličnog slugu, R. Idu; i on je robot i, slučajno, u pitanju je isti model kao što je R. Preston, a verujem da su obojica napravljena iste godine u istoj fabrici. Obojica su u službi provela isto vreme."

"Čudna podudarnost... veoma čudna."

"Bojim se da je posredi okolnost koja onemogućava donošenje bilo kakvog suda zasnovanog na potpuno različitim tvrdnjama dvojice slugu."

"Znači R. Ida priča istu priču kao i R. Preston?"

"Upravo tako, osim što su imena ogledalski zamenjena."

"Znači, R. Ida tvrdi da je mladi Sabat, onaj koji još nema ni pedeset", ...Lija Bejli nije ni pokušao da sakrije podrugljiv ton u glasu; ni on još nije imao pedeset, a daleko od toga da se osećao mladim... "prvi došao na tu ideju; da ju je izložio dr Humboltu, koji ju je hvalio na sva usta, i tako dalje."

"Tako je, prijatelju Elija."

"Znači, jedan robot laže."

"Izgleda da je tako."

"Ne bi trebalo biti teško zaključiti koji je to. Pretpostavljam da se čak i površnim pregledom koji bi obavio neki dobar robotičar..."

"U ovom slučaju robotičar ne bi bio dovoljan, prijatelju Elija. Samo kvalifikovan robopsiholog sa dovoljno iskustva mogao bi da presudi u ovako značajnom slučaju. Na brodu nema nikoga ko je u toj meri kvalifikovan. Takvo ispitivanje moglo bi da se sprovede tek kada stignemo na Auroru..."

"Ali tada će biti prekasno. Sada ste na Zemlji. Možemo angažovati nekog robopsihologa, a sasvim je izvesno da bilo šta što se dogodi na Zemlji neće nikada dospeti do ušiju Aurore, te tako neće izbiti skandal."

"Samo što ni dr Humbolt ni dr Sabat neće dozvoliti svojim slugama da ih ispita neki robopsiholog sa Zemlje. Zemljanin bi morao da..." On zastade.

Lija Bejli nehajno završi: "Morao bi da dodirne robota."

"To su stare sluge, dobro uvežbane..."

"I ne sme ih nikakav Zemljanin ukaljati svojim dodirom. Šta onda želiš da ja učinim, do đavola?" Zastao je, napravivši grimasu. "Izvini, R. Danile, ali ne shvatam razlog zbog koga si mene uvlačio u sve ovo."

"Bio sam na brodu u misiji koja nema nikakve veze sa ovim problemom. Kapetan se obratio meni jer je morao nekome da se

obrati. Učinio sam mu se dovoljno ljudski da bi sa mnom popričao i dovoljno robot da mi se može verovati. Ispričao mi je celu priču i upitao me šta bih ja učinio. Shvatio sam da narednim Skokom možemo isto tako lako dospeti na Zemlju kao i na naše odredište. Rekao sam kapetanu da na Zemlji znam nekoga ko bi nam mogao pomoći, mada sam i ja time isto toliko gubio kao i on, jer nismo sami uspeli da rešimo slučaj slike u ogledalu."

"Jehosafata mu!" promrmlja Bejli sebi u bradu.

"Razmisli, prijatelju Elija koliko bi ti koristilo u karijeri i koliko bi dobra donelo Zemlji kada bi uspeo da rešiš ovu zavrzlamu. Stvar, razume se, ne bi mogla biti objavljena, ali kapetan ima izvesnog uticaja na svom rodnom svetu i ne bi zaboravio da ti iskaže svoju zahvalnost."

"Samo vršiš još veći pritisak na mene."

"Potpuno sam uveren", nehajno primeti R. Danil, "da već imaš neke ideje o tome šta nam valja činiti."

"Zaista? Pretpostavljam da se samo od sebe nameće ono rešenje prema kome treba ispitati oba matematičara, od kojih je, kako se čini, jedan varalica."

"Bojim se, prijatelju Elija, da nijedan od njih neće doći u grad. Niti će bilo koji od njih pristati da ti dođeš do njih."

"I nema načina da se jedan Svemirac primora da stupi u vezu sa Zemljaninom, bez obzira na hitnost situacije. Da, razumem ja to, Danile... ali imao sam na umu razgovor putem televizije zatvorenog kola."

"Neće ni to moći. Ne žele da se podvrgnu ispitivanju od strane jednog Zemljanina."

"Pa šta, onda, očekuju od mene? Mogu li da razgovaram sa robotima?"

"Neće dozvoliti ni robotima da dođu ovamo."

"Jehosafata mu, Danile. Ti si došao."

"Tako sam sam odlučio. Imam dozvolu da za vreme boravka na brodu donosim sam takve odluke, na koje nijedno ljudsko biće, osim kapetana, ne može staviti veto... a on je žudeo da uspostavim kontakt. Pošto te znam, zaključio sam da televizijski kontakt ne bi bio dovoljan. Poželeo sam da se rukujemo."

Lija Bejli smekša. "Hvala ti, Danile, ali i dalje iskreno žalim što si me se setio u ovom slučaju. Da li bih bar mogao da razgovaram sa robotima preko televizije?"

"Mislim da bi se to moglo srediti."

"Bar nešto. To znači da ću obavljati posao robopsihologa... pojednostavljeno, razume se."

"Ali ti si detektiv, prijatelju Elija, ne robopsiholog."

"Pustimo sad to. Ali pre nego što ih vidim, treba malo da razmislimo. Reci mi: da li se može desiti da oba robota govore istinu? Možda je razgovor koji su vodila dvojica matematičara bio dvosmislen. Možda je bio takav da oba robota iskreno misle kako je njihov gospodar autor ideje. Ili je možda jedan robot čuo jedan deo razgovora, a drugi je možda čuo drugi deo, tako da su oba mogla da pretpostave da je baš njegov gospodar autor ideje."

"To je sasvim nemoguće, prijatelju Elija. Oba robota su ponovila razgovor od reči do reči. A ove dve verzije, iako istovetne, u osnovi su suprotne."

"Znači da nema nikakve sumnje da jedan od robota laže?"

"Tako je."

"Da li ću moći da vidim kopije svih do sada podnetih dokaza u prisustvu kapetana, ako to poželim?"

"Mislio sam da ćeš to tražiti, pa sam poneo kopije."

"Još jedan blagoslov. Da li su roboti uopšte bili unakrsno ispitivani i da li je to unakrsno ispitivanje priloženo sa ostalim kopijama?"

"Roboti su samo ponovili svoje priče. Unakrsno ispitivanje sprovedeće samo robopsiholog."

"Ili ja?"

"Ti si detektiv, prijatelju Elija, ne..."

"U redu, R. Danile. Pokušaću da razmišljam kao Svemirac. Detektiv to može da obavi jer nije robopsiholog. Idemo dalje. Robot obično ne laže, ali učiniće to ako je potrebno da očuva Tri Zakona. Mogao bi lagati kako bi zaštitio, i to opravdano, vlastito postojanje u skladu sa Trećim Zakonom. Bio bi još pripravniji da slaže ako je to neophodno da bi sledio opravdano naređenje koje mu je izdalo neko ljudsko biće u skladu sa Drugim Zakonom. Najpripravniji je da slaže ako je to neophodno da bi se spasao ljudski život, ili kako bi sprečio

da se nešto loše desi nekom ljudskom biću u skladu sa Prvim Zakonom."

"Tako je."

"U ovom slučaju, oba robota bi branila profesionalni ugled svojih gospodara i lagala bi ako bi to bilo neophodno. Pod datim okolnostima, profesionalni ugled gotovo da se može izjednačiti sa životom, tako da sasvim postoji potreba da se laže kako bi se odbranio prvi Zakon."

"Da, ali lažući, obojica slugu bi naškodila profesionalnom ugledu gospodara onog drugog, prijatelju Elija."

"Tako je, ali svaki robot bi mogao imati jasniju sliku o vrednosti ugleda vlastitog gospodara i iskreno prosuditi da je on veći od ugleda onog drugog. Tako bi pretpostavio da će manje štete počinuti ako slaže nego ako kaže istinu."

Pošto je to izgovorio, Lija Bejli je začutao na trenutak.

Zatim reče: "U redu, onda, možeš li srediti da razgovaram sa jednim od robota... prvo sa R. Idom, mislim?"

"Sa robotom dr Sabata?"

"Da", odvrati suvo Bejli, "robotom onog mladića."

"Biće mi potrebno nekoliko minuta", reče R. Danil. "Imam mikroprijemnik opremljen projektorom. Biće mi potreban samo prazan zid i mislim da će ovaj biti sasvim dobar ako dopustiš da premestim neke od ovih filmskih stalaža."

"Samo napred. Da li ću morati da govorim u nekakav mikrofon?"

"Ne, moći ćeš da govoriš na uobičajen način. Molim te da me izvineš, prijatelju Elija, na malom odlaganju. Moraću da stupim u vezu sa brodom i sredim da R. Ida bude doveden na razgovor."

"Ako će to potrajati, Danile, bilo bi dobro da mi daš kopije do sada prikupljenih dokaza."

Lija Bejli je pripalio lulu dok je R. Danil postavljao opremu, a zatim je počeo da prebira po tankim listovima koji su mu bili dati.

Prošlo je nekoliko minuta i R. Danil reče: "Ako si spreman, prijatelju Elija, R. Ida čeka. Ili bi možda voleo da još nekoliko minuta posvetiš tim kopijama?"

"Ne", uzdahnu Bejli, "nisam saznao ništa novo. Spoji ga i sredi da

ovaj razgovor bude snimljen i prepisan."

R. Ida, nestvaran u dvodimenzionoj projekciji na zidu, imao je u suštini metalni sklop... nije bio humanoidno stvorenje poput R. Danila. Bio je visok, ali poput klade, i gotovo da se nije razlikovao od mnogobrojnih robota koje je Bejli imao prilike da vidi, osim u nekim manjim strukturnim pojedinostima.

Bejli reče: "Pozdrav, R. Ida."

"Pozdrav, gospodine", odvrati R. Ida prigušenim glasom koji je zazvučao iznenađujuće ljudski.

"Ti si lični sluga Đenaoa Sabata, je li tako?"

"Jesam, gospodine."

"Koliko dugo, momče?"

"Dvadeset dve godine, gospodine."

"I veoma ti je stalo do ugleda tvoga gospodara?"

"Jeste, gospodine."

"Da li je za tebe važno da zaštitiš njegov ugled?"

"Jeste, gospodine."

"Isto onoliko važno koliko i njegov fizički život?"

"Ne, gospodine."

"Za tebe je od podjednake važnosti zaštita njegovog ugleda kao i zaštita ugleda nekog drugog čoveka."

R. Ida je na trenutak oklevao, a onda reče: "U takvim slučajevima treba odlučiti na osnovu pojedinačne važnosti same stvari, gospodine. Nemoguće je uspostaviti opšte pravilo."

Bejli je oklevao. Ovi roboti Svemiraca razgovarali su tečnije i pametnije od bilo kog zemaljskog modela. Uopšte nije bio uveren da ga može nadmudriti.

On reče: "Da si zaključio da je ugled tvog gospodara vredniji nego ugled nekog drugog čoveka, recimo Alfreda Bara Humbolta, da li bi lagao da zaštitiš ugled svoga gospodara?"

"Lagao bih, gospodine."

"Da li si lagao, svedočeći u sporu između tvog gospodara i dr Humbolta?"

"Nisam, gospodine."

"Ali ako si lagao, ti bi to porekao kako bi zaštitio tu laž, je li tako?"

"Jeste, gospodine."

"Pa dobro", nastavi Bejli, "hajde da razmotrimo ovo. Tvoj gospodar, Đenao Sabat, mlad je čovek - ugledan matematičar, ali još mlad. Ako je u ovom sporu sa dr Humboltom podlegao iskušenju i poneo se neetički, ugled bi mu u izvesnoj meri bio narušen, ali on je mlad i imao bi dovoljno vremena da se oporavi. Pred njim bi bile još mnoge intelektualne pobede i ljudi bi na kraju počeli da gledaju na ovaj pokušaj plagijata kao na grešku uzbuđenog mladića, nesposobnog da pravilno prosuđuje. A to je nešto za šta bi se u budućnosti mogao iskupiti.

S druge, pak, strane, ako je dr Humbolt podlegao iskušenju, stvar bi bila mnogo ozbiljnija. On je star i njegovi uspesi traju već vekovima. Ugled mu do sada nije bio ukaljan. Međutim, sve će to biti zaboravljeno u svetlosti ovog jednog jedinog nedela koje je počinio pred kraj života i on više neće biti u prilici da se iskupi za njega jer mu ne preostaje mnogo vremena. Malo šta bi on još mogao da postigne. U Humboltovom slučaju bilo bi uništeno neuporedivo više godina rada nego da je posredi tvoj gospodar, a imao bi na raspolaganju i mnogo manje prilika da se povрати. Jasno ti je, je li tako, da je Humbolt u mnogo težoj situaciji i da zaslužuje mnogo više obzira?"

Nastupila je duga pauza. A onda je R. Ida kazao jednoličnim glasom: "Svedočio sam lažno. To je rad dr Humbolta i moj gospodar je bespravno pokušao da ga prisvoji."

Bejli reče: "Odlično, momče. O ovome ne smeš nikome ništa reći dok ti to ne odobri kapetan broda. Slobodan si."

Ekran se zatamneo, A Bejli poče da ispušta dimove kroz lulu. "Šta misliš, Danile, da li je kapetan ovo čuo?"

"Ubeđen sam da jeste. Pored nas, on je jedini svedok."

"Dobro. A sada drugi."

"Šta će ti drugi, prijatelju Elija, pa R. Ida je priznao?"

"Svakako da mi treba. Priznanje R. Ide nema nikakvog značaja."

"Nikakvog?"

"Baš nikakvog. Naglasio sam mu da je položaj dr Humbolta gori. Prirodno, ako je lagao kako bi zaštitio Sabata, posle toga bi rekao istinu, kao što je i tvrdio da je učinio. S druge, pak, strane, ako je

govorio istinu, počeo bi da laže kako bi zaštitio Humbolta. I dalje imamo sliku u ogledalu i ništa nismo postigli."

"Ali šta ćemo onda dobiti ispitivanjem R. Prestona?"

"Ništa ako je slika u ogledalu savršena... ali nije. Konačno, pođimo od toga da jedan robot govori istinu, dok drugi laže; upravo u tome leži asimetrija. Dozvoli mi da porazgovaram sa R. Prestonom. I daj mi prepis ispitivanja R. Idoa, ako je gotov."

Ponovo su uključili projektor. U njih se zagledao R. Preston; bio je potpuno istovetan sa R. Idom, osim što je na grudima imao neku beznačajnu šaru.

Bejli reče: "Pozdrav, R. Prestone." Dok je govorio, pred sobom je držao prepis ispitivanja R. Idoa.

"Pozdrav, gospodine", reče R. Preston. Glas mu je bio istovetan glasu R. Idoa.

"Ti si lični sluga Alfreda Bara Humbolta, je li tako?"

"Jesam, gospodine."

"Koliko dugo, momče?"

"Dvadeset dve godine, gospodine."

"I veoma ti je stalo do ugleda tvoga gospodara?"

"Jeste, gospodine."

"Da li je za tebe važno da zaštitiš njegov ugled?"

"Jeste, gospodine."

"Isto onoliko važno koliko i njegov fizički život?"

"Ne, gospodine."

"Za tebe je od podjednake važnosti zaštita njegovog ugleda kao i zaštita ugleda nekog drugog čoveka."

R. Preston je na trenutak oklevao, a onda reče: "U takvim slučajevima treba odlučiti na osnovu pojedinačne važnosti same stvari, gospodine. Nemoguće je uspostaviti opšte pravilo."

Bejli reče: "Da si zaključio da je ugled tvog gospodara vredniji nego ugled nekog drugog čoveka, recimo Đenaoa Sabata, da li bi lagao da zaštitiš ugled svoga gospodara?"

"Lagao bih, gospodine."

"Da li si lagao svedočeći u sporu između tvog gospodara i dr Humbolta?"

"Nisam, gospodine."

"Ali ako si lagao, ti bi to porekao kako bi zaštitio tu laž, je li tako?"

"Jeste, gospodine."

"E pa lepo", nastavi Bejli, "hajde da to razmotrimo. Tvoj gospodar, Alfred Bar Humbolt, je stari, ugledni matematičar, ali je star. Ako je u ovom sukobu sa dr Sabatom podlegao iskušenju i postupio neetički, izgubio bi znatno od svog ugleda, ali njegova starost i dostignuća koja je vekovima postizao pretegli bi i izvojevali pobjedu. Ljudi bi taj pokušaj plagijata smatrali greškom jednog možda bolesnog starca, koji više nije u stanju dobro da prosuđuje.

Ako je, pak, s druge strane, dr Sabat podlegao iskušenju, stvar bi bila mnogo ozbiljnija. On je mlad i još ni izdaleka nije sebi obezbedio toliki ugled. Ako bi sve išlo svojim tokom, pred njim su vekovi tokom kojih bi mogao da stekne veliko znanje i izvrši velika dela. Ovako bi ta vrata bila za njega zatvorena, usled jedne greške iz mladosti. On bi izgubio mnogo dužu budućnost od tvog gospodara. Jasno ti je, zar ne, da se Sabat nalazi u goroj situaciji i da stoga zaslužuje više obzira?"

Nastupila je duga pauza. A onda R. Preston reče jednoličnim glasom: "Svedočio sam..."

U tom trenutku, on začuta i ništa više ne reče.

Bejli ga zamoli: "Molim te, nastavi, R. Prestone."

Nije bilo odgovora.

R. Danil reče: "Bojim se, prijatelju Elija, da je R. Preston u stazisu. Isključio se."

"E pa, onda", primeti Bejli, "konačno smo uspeli da izazovemo asimetriju. Ovo nam je omogućilo da saznamo ko je krivac."

"Kako, prijatelju Elija?"

"Razmisli. Pretpostavi da si ti osoba koja nije počinila nedelo i da ti je svedok tvoj lični robot. Ne bi morao ništa da uradiš. Tvoj bi robot govorio istinu i izbavio te. Ako si, međutim, ti osoba koja je počinila nedelo, morao bi da zavisiš od laži robota. To bi bila nešto rizičnija situacija, jer iako bi robot lagao po potrebi, ipak bi više naginjao tome da kaže istinu, pa bi laž bila manje ubedljiva od istine. Da bi to sprečila, osoba koja je počinila nedelo vrlo verovatno bi morala da naredi robotu da laže. Na taj način bi Drugi Zakon nadjačao Prvi;

verovatno bi ga veoma nadjačao."

"To mi izgleda razumno", reče R. Danil.

"Pretpostavimo da imamo po jednog robota od oba tipa. Jedan robot bi, umesto da kaže istinu, bez prisile slagao i bio bi u stanju da to učini, posle izvesnog oklevanja, bez neke veće muke. Drugi robot bi, uz silnu prisilu, umesto laži rekao istinu, ali to bi mogao da učini samo rizikujući da mu sagore razne pozitronske staze u mozgu i po cenu zapadanja u stazis."

"A pošto je R. Preston zapao u stazis..."

"Gospodar R. Prestona, dr Humbolt, je plagijator. Ako ovo preneseš kapetanu i nateráš ga da smesta s time iziđe pred dr Humbolta, možda će uspeti da izvuče priznanje. Nadam se da ćeš mi odmah reći, ako sve bude tako."

"Svakako ću to učiniti. Izvini me, prijatelju Elija? Moram nasamo da porazgovaram sa kapetanom."

"Svakako. Pođi u sobu za sastanke. Pod štitnikom je."

Bejli nije mogao ništa da radi dok je R. Danil bio odsutan. Sedeo je u neprijatnoj tišini. Mnogo toga zavisice od valjanosti njegove analize, a bio je i te kako svestan da nije nikakav stručnjak za robotiku.

R. Danil se vratio kroz pola sata... to je najverovatnije bilo najdužih pola sata u Bejljevom životu.

Uopšte nije, razume se, vredelo ni da pokuša da zaključi šta se dogodilo prema bezizražajnom licu humanoida. Bejli se trudio da i njegovo lice ostane bezizražajno.

"Pa, R. Danile?" oslovi ga on.

"Sve se odigralo upravo onako kao što si predvideo, prijatelju Elija. Dr Humbolt je priznao. Rekao je da je računao na to da će dr Sabat popustiti i dozvoliti mu da se još jednom proslavi. Kriza je prošla i uverićeš se da ti je kapetan veoma zahvalan. Dozvolio mi je da ti kažem da se veoma divi tvojoj domišljatosti i verujem da ću i ja imati koristi od toga što sam te predložio."

"Dobro", reče Bejli, dok su mu kolena klecala, a čelo se rosilo znojem, sada kada se pokazalo da je bio u pravu, "ali, Jehosafatu mu, R. Danile, nemoj me nikada više dovesti u ovakvu nepriliku,

molim te!"

"Pokušaću, prijatelju Elija. Sve, razume se, zavisi od veličine krize, od tvoje blizine i od određenih drugih činilaca. U međuvremenu, imam jedno pitanje..."

"Izvoli?"

"Zar nije bilo moguće da prelaz sa laži na istinu bude lak, a prelaz sa istine na laž težak? U tom slučaju, ne bi li robot u stazisu bio taj koji je prešao sa istine na laž, a kako je R. Preston zapao u stazis, zar nismo mogli zaključiti da je dr Humbolt bio nevin, a dr Sabat kriv?"

"Tako je, R. Danile. Mogli smo i tako rezonovati, ali pokazalo se da je onaj drugi put bio ispravan. Humbolt je priznao, je li tako?"

"Jeste. Ali pošto su argumenti mogli biti tumačeni u dva pravca, kako si mogao, prijatelju Elija, tako brzo da odrediš koji je pravi?"

Bejljeve usne se na trenutak zgrčiše. Zatim se opustiše i izviše u osmeh. "Zato, R. Danile, što sam uzeo u obzir reakcije ljudi ne robota. Znam mnogo više o ljudskim bićima nego o robotima. Drugim rečima, pretpostavljao sam koji je matematičar kriv još pre nego što sam ispitao robote. A kada sam uspeo da od njih izvučem nesimetrične odgovore, jednostavno sam to protumačio tako što sam krivicu pripisao onome za koga sam još od ranije verovao da je kriv. Reakcija robota bila je dovoljno dramatična da slomi čoveka koji je bio kriv; moje vlastite analize ljudskog ponašanja možda ne bi bile dovoljne za tako nešto."

"Znatiželjan sam da saznam kakve si to analize ljudskog ponašanja izvršio?"

"Jehosafata mu, R. Danile; razmisli i nećeš morati da pitaš. Postoji još jedna asimetrija u ovoj priči o slici u ogledalu pored istine i laži. Reč je o starosnom dobu dvojice matematičara; jedan je veoma star, a drugi veoma mlad."

"Da, svakako, ali šta s tim?"

"E pa, ovo. Mogu sebi da predstavim jednog mladića, uzbuđenog zbog iznenadne, zapanjujuće i revolucionarne ideje, kako se savetuje sa jednim starcem koga još od studentskih dana smatra polubogom u toj oblasti. Ne mogu sebi da predstavim jednog starca, koji je dobio već tolike počasti i koji je navikao na uspehe, kome

iznenada pada na um zapanjujuća i revolucionarna ideja, kako se savetuje sa čovekom koji je dva veka mlađi od njega i za koga mora da misli da je balavac... ili već koji bi izraz jedan Svemirac upotrebio. Zatim, sve da je mladić i došao u priliku, da li bi pokušao da ukrade ideju poštovanom polubogu? To bi bilo nezamislivo. S druge, pak, strane, jedan starac, svestan svojih opadajućih moći, lako može da posegne za poslednjom prilikom da se proslavi, smatrajući da jedna beba na tom polju nema prava koja bi on morao da poštuje. Ukratko, bilo je naprosto nezamislivo da bi Sabat mogao ukrasti Humboltovu ideju; gledano iz oba ugla, dr Humbolt je bio kriv."

R. Danil je dugo o tome razmišljao. A onda je ispružio ruku. "Moram sada da pođem, prijatelju Elija. Drago mi je što sam te video. Možda se uskoro ponovo sretnemo."

Bejli toplo prihvati robotovu šaku: "Ako nemaš ništa protiv, R. Danile", reče on, "nemoj da to bude suviše brzo."

INCIDENT NA TRISTOGODIŠNJICU

4. juli 2076 .

Treći put za redom konvencionalni sistem numeracije, koji se zasnivao na stepenima desetice, uslovio je da se poslednje dve brojke u broju godine poklope sa znamenitom 76 kada je, pre tri veka, rođena nacija.

To više nije bila nacija u starom smislu reči; pre bi se moglo reći da je posredi bio geografski pojam; delu jedne veće celine koja je sačinjavala Federaciju celokupnog stanovništva na Zemlji, zajedno sa njegovim ograncima na Mesecu i svemirskim kolonijama. Međutim, posredstvom kulture i tradicije, taj naziv i ideja nastavili su da žive, a deo planete označavan starim nazivom i dalje je bio najnaprednija i najbogatija oblast na svetu... A predsednik Sjedinjenih Država još je bio najmoćniji pojedinac u Planetnom Veću.

Lorens Edvards posmatrao je sitnu predsednikovu priliku sa visine od dve stotine stopa. Lenjo je nadletao gomilu, dok mu je na leđima jedva čujno preo flotronski motor, a ono što je video bilo je istovetno s onim što bi bilo ko video na holoviziji. Koliko li je puta viđao takve male prilike u svojoj dnevnoj sobi, sitne prilike u suncem obasjanoj kocki, koje su izgledale stvarne kao da su živi homonkuli, samo što ste mogli kroz njih da proturite šaku.

Niste, međutim, mogli da gurnete šaku kroz desetine hiljada prilika koje su se razmилele preko otvorenog prostora oko Vašingtonovog spomenika. Niste mogli da gurnete šaku ni kroz predsednika. Umesto toga, mogli ste da ispružite ruku prema njemu, da ga dodirnete, da se rukujete s njim.

Edvards je sardonički razmišljao o tome besmislenom dodatnom elementu opipljivosti i poželeo da se nalazi stotinu milja daleko, da lebdi u vazduhu iznad neke samotne divljine, umesto ovde gde mora da motri na znake nereda. Uopšte ne bi bilo potrebe da on bude ovde da nije mitske vrednosti 'zbijanja tela'.

Edvards nije bio obožavalac predsednika - Hjuga Alena Vinklera, pedeset sedmog po redu.

Edvards je smatrao da je predsednik Vinkler isprazan čovek,

šarmer, otimač glasova, onaj koji samo obećava. Bilo je pravo razočaranje imati ga na čelu, sada, pošto su prošli prvi punonadežni meseci njegove administracije. Pretila je opasnost da se Svetska Federacija raspadne mnogo pre no što obavi svoj posao, a Vinkler to nikako nije mogao da spreči. Sada je bila potrebna jaka ruka, a ne srdačan prijem; čvrst glas, a ne medeni cvrkut.

Eno ga kako se rukuje... prostor oko njega obezbeđivali su pripadnici Službe, zajedno sa Edvardsom, kao i još nekolicinom koji su motrili odozgo.

Predsednik će se sigurno ponovo kandidovati i imao je dobre izgleda da bude poražen. No, to bi samo dodatno pogoršalo stvari, jer je opozicijska partija bila za uništenje Federacije.

Edvards uzdahnu. Predstojeće četiri godine biće veoma bedne... možda će se ta beda produžiti na četrdeset godina... a on ništa drugo nije mogao do da i dalje lebdi u vazduhu, spreman da stupi u vezu sa svakim agentom Službe na tlu laser-fonom u slučaju i najmanje...

Nije primetio ni najmanju gužvu. Nije bilo nikakvih znakova pometnje. Samo oblačić bele prašine, jedva vidljiv; samo trenutni blesak na suncu, visoko i daleko, koji je nestao čim ga je postao svestan.

Gde je predsednik? Izgubio ga je u prašini.

Stao je da zagleda okolinu mesta na kome ga je poslednji put video. Predsednik nije mogao daleko da ode.

A onda je primetio komešanje. Prvo je nastupilo među agentima Službe, koji su, kako se činilo, izgubili glave i čas išli na jednu čas na drugu stranu. A onda je ta uznemirenost prešla i na one koji su im bili u neposrednoj blizini, da bi potom nastavila da se širi. Buka je postajala sve snažnija dok nije prerasla u grmljavinu.

Edvards nije morao da razabere reči koje su stvarale sve glasnjiju viku. Činilo mu se da je vest doprla do njega preko buke i užurbanosti mase.

Predsednik Vinkler je nestao! Bio je tu, a onda se u narednom trenutku pretvorio u šaku prašine koja je nestala.

Edvards je zadržao dah u agoniji čekanja koja mu je ličila na večnost bez droge, dok se taj dugi trenutak shvatanja nije okončao i

rulja krenula u divlji stampedo pobunjenika.

... Kada je zvonki glas uspeo da nadjača buku koja je dobijala na silini, ona je počela da bleđi, da se gubi i najzad se pretvorila u tišinu. Sve je to prilično ličilo na program holovizije, kada neko utiša, pa sasvim isključi zvuk.

Edwards pomisli: Blagi Bože, pa to je predsednik.

Nije bilo greške; glas je bio njegov. Vinkler je stajao na čuvanoj pozornici sa koje je trebalo da održi govor u čast Tristogodišnjice i sa koje je sišao pre manje od deset minuta kako bi se rukovao sa nekima od okupljenih.

Kako li se vratio tamo gore?

Edwards je slušao...

"Ništa mi se nije dogodilo, sunarodnici Amerikanci. Upravo ste prisustvovali kvaru jednog mehaničkog uređaja. To nije bio vaš predsednik, te stoga ne dozvolimo da jedan mehanički kvar pokvari proslavu najsrećnijeg dana koji je svet do sada video... Sunarodnici Amerikanci, poklonite mi svoju pažnju..."

A onda je usledio govor u čast Tristogodišnjice, najbolji govor koji je Vinkler ikada održao ili koji je Edwards ikada čuo. Edwards je sebe uhvatio kako zanemaruje svoj posao nadglednika u želji da sasluša govor.

Vinkler je mudro zborio! On je shvatao značaj Ferderacije i za njega je ona dolazila na prvo mesto.

Duboko u Edwardsu, međutim, jedan njegov deo setio se postojanih glasina da su robotičari, zahvaljujući novim otkrićima, uspeli da sazdaju predsednikovu sliku i priliku, robota koji je bio u stanju da obavlja čisto ceremonijalne funkcije, koji je mogao da se rukuje, kome nikada nije bilo dosadno niti se umarao... i koji nije mogao biti ubijen.

Edwards uz šok pomisli kako se upravo to dogodilo. Zaista je postojao robot koji mu je savršeno sličan i koji je na neki način... bio ubijen.

13. oktobar 2078.

Edwards podiže pogled kada mu priđe robot-vodič koji mu je sezao do struka i milozvučno reče: "Gospodin Janek će vas sada

primiti."

Edwards ustade, osećajući se strašno visok dok se nadnosio nad zdepastim, metalnim vodičem. Međutim, nije se osećao mlad. Za poslednje dve godine lice mu se izboralo i on je toga bio svestan.

Sledio je robota do jedne iznenađujuće male prostorije, u kojoj je, iza iznenađujuće malog stola, sedeo Frensis Janek, neprimereno mladolik čovek, premda već pomalo zapupast.

Janek se osmehnu, prijateljski ga gledajući, dok je ustajao da se rukuje. "Gospodine Edwards."

Edwards promrmlja: "Drago mi je što mi se ukazala prilika, gospodine..."

Edwards je sada prvi put video Janeka, jer je posao predsednikovog sekretara tih i nije zanimljiv za medije.

Janek reče: "Sedite. Sedite. Da li biste želeli štapić soje?"

Edwards učtivo odbi, uz smešak, i sede. Janek se očigledno trudio da istakne svoju mladost u prvi plan. Izgužvana košulja bila mu je otkopčana, a dlake na grudima obojene u prigušenu, ali vidljivu ljubičastu.

Janek reče: "Poznato mi je da već nekoliko nedelja pokušavate da me dobijete. Žao mi je zbog odlaganja. Nadam se da razumete da moje vreme ne pripada samo meni. Međutim, sada smo tu... Obratio sam se šefu Bezbednosti, da znate, i on se veoma pohvalno izrazio o vama. Žao mu je što ste dali otkaz."

Edwards odvrati, oborenog pogleda: "Učinilo mi se da će biti bolje da sam nastavim sa istragom kako ne bih ugrozio obraz Službe."

Na Janekovom licu zaigra osmeh. "Iako ste, međutim, bili veoma diskretni, vaše aktivnosti nisu prošle nezapaženo. Šef mi je objasnio da istražujete incident koji se zbio na proslavi Tristogodišnjice i moram priznati da me je upravo to ubedilo da se što pre vidim s vama. Zar ste zbog toga dali otkaz? Istražujete ćorsokak."

"Kako to može biti ćorsokak, gospodine Janek? To što vi taj događaj nazivate incident ne menja činjenicu da je posredi bio pokušaj ubistva."

"Stvar semantike. Zašto bismo koristili uznemirujuće izraze?"

"Samo zbog toga što oni, kako mi se čini, predstavljaju uznemirujuću istinu. Sigurno ćete se složiti da je neko pokušao da

ubije predsednika."

Janek raširi ruke. "Ako je i tako, zavera nije uspela. Uništen je mehanički uređaj. Ništa više. U stvari, ako baš hoćete da pravilno sagledamo stvari, taj incident... ili kako god odlučili da ga nazovete... doneo je naciji i svetu mnogo dobra. Kao što nam je svima poznato, predsednik i nacija bili su uzdrmani tim incidentom. Predsednik i svi mi shvatili smo šta bi značio povratak na nasilje iz prošlog veka i to je izazvalo veliki zaokret."

"To ne mogu da poreknem."

"Svakako da ne možete. Čak će i predsednikovi neprijatelji morati da se slože da smo za poslednje dve godine mnogo toga postigli. Federacija je danas mnogo jača nego što je iko na proslavi Tristogodišnjice mogao i sanjati da će biti. Možemo čak reći da je sprečen slom globalne ekonomije."

Edwards oprezno reče: "Da, predsednik je drugi čovek. Svi to kažu."

Janek reče: "On je oduvek bio veliki čovek. Taj incident ga je, međutim, naterao da se usredsredi na velike stvari sa ogromnom snagom."

"Što ranije nije činio?"

"Možda nije ulagao toliku snagu... Ipak, i predsednik i svi mi ostali voleli bismo da se taj incident zaboravi. Glavni cilj mog viđenja s vama, gospodine Edwards, jeste da vam to jasno stavim do znanja. Ovo nije dvadeseti vek i ne možemo vas baciti u zatvor jer nam smetate, niti vas možemo na bilo koji način sprečiti, ali čak ni Globalna Povelja nam ne zabranjujemo da pokušamo da vas ubedimo. Da li me razumete?"

"Razumem vas, ali se ne slažem sa vama. Možemo li zaboraviti taj incident, iako odgovorna osoba nikada nije uhvaćena?"

"Možda je tako baš dobro ispalo, gospodine. Mnogo je bolje da neka, ovaj, neuravnotežena osoba umakne nego da se stvar toliko naduva i stvori čak možda klimu za povratak u dvadeseti vek."

"Službena verzija čak glasi da je robot sam od sebe eksplodirao... što je nemoguće i što je predstavljalo nepošten udarac zadat industriji robota."

"Ja ne bih upotrebljavao reč 'robot', gospodine Edvardse. Bio je to

mehanički uređaj. Niko nikada nije rekao da su roboti, sami po sebi, opasni, a naročito ne oni metalni koje koristimo za obavljanje svakodnevnih poslova. Ovde je reč o neobično složenim uređajima nalik na čoveka koji izgledaju kao da su od krvi i mesa i koje bismo mogli nazvati androidima. U stvari, toliko su složeni da bi već i zbog toga mogli eksplodirati. Ja nisam stručnjak na tom polju. Robotička industrija će se oporaviti."

"Izgleda da nikome u vladi", nastavi tvrdoglavo Edwards, "nije stalo da do kraja ispita tu stvar."

"Već sam vam objasnio da su posledice svega toga ispale samo dobre. Zašto bismo uskovitlali mulj na dnu, kada je voda iznad njega bistra?"

"A šta je sa upotrebljenim dezintegratorom?"

Na trenutak se Janekova šaka, kojom je lagano okretao posudu sa sojinim štapićima na stolu, zaustavila, a onda ponovo vratila svom ritmičkom pokretanju. On nehajno upita: "Šta je to?"

Edevards napeto odvrati: "Mislim da znate o čemu govorim, gospodine Janek. Kao pripadnik Službe..."

"U kojoj više niste."

"To nije važno; kao pripadnik Službe, i protiv svoje volje čuo sam stvari koje, pretpostavljam, nisu uvek bile namenjene mojim ušima. Čuo sam za novo oružje i video sam da se nešto dogodilo na proslavi Tristogodišnjice za šta bi bilo potrebno upravo tako nešto. Predmet za koji su svi smatrali da je predsednik nestao je u obliku oblačića vrlo fine prašine. Kao da je svaki atom tog predmeta raskinuo vezu sa ostalim atomima sa kojima je bio spojen. Predmet se pretvorio u oblak pojedinačnih atoma, koji su, razume se, počeli ponovo da se kombinuju, ali koji su se suviše brzo raspršili, tako da je prašina samo načas zasvetlucala."

"Kao u naučnoj fantastici."

"Ja uopšte ne razumem nauku koja se krije iza toga, gospodine Janek, ali mi je jasno da je za takvo raskidanje veza među atomima potrebna velika energija. Ta energija trebalo bi da se dobije iz okoline. Oni ljudi koji su stajali u to vreme blizu tog uređaja i koje sam uspeo da pronađem... i koji bi pristali da govore... jednoglasno su izjavili da je preko njih prešao talas hladnoće."

Janek odloži posudu sa sojinim štapićima u stranu sa jedva čujnim klikom kada je prešao prstima preko celuloze. On reče: "Pretpostavimo, rasprave radi, da postoji neka sprava kao dezintegrator."

"Ne moramo o tome raspravljati. Postoji."

"Ne želim da se raspravljam. Ja lično ne znam za tako nešto i teško da bih u ovoj kancelariji i saznao o nečem vezanom za Bezbednost kao što je to neko novo oružje. Ali ako dezintegrator postoji iako je to tako velika tajna, onda mora da Amerika ima monopol za koji ne zna ostatak Federacije. Onda o tako nečem ne bi trebalo ni nas dvojica da pričamo. To bi moglo biti mnogo opasnije oružje i od nuklearne bombe, upravo stoga... ako je tačno ono što tvrdite... što pri dejstvovanju dezintegriše jedino ciljnu tačku i izaziva hladnoću u neposrednoj okolini. Nema udara, nema vatre, nema smrtonosnog zračenja. Bez ovih uznemirujućih nuzproizvoda, ne bi bilo nikoga ko bi se protivio njegovoj upotrebi, a ipak, na osnovu svega što znamo, mogao bi se napraviti tako vekni dezintegrator koji bi bio u stanju da uništi celu planetu."

"Slažem se sa svim tim", reče Edvards.

"Onda shvatate da je, ako ne postoji dezintegrator, glupo pričati o njemu; sa druge strane, ako postoji, predstavljalo kriminalno delo govoriti o njemu."

"Nisam o tome ni sa kim drugim razgovarao osim sada sa vama, jer pokušavam da vas ubedim da je situacija veoma ozbiljna. Ako je neki dezintegrator upotrebljen, zar vlada ne bi trebalo da bude zainteresovana da dokuči kako je do toga došlo... da ga možda ne poseduje neka druga jedinica Federacije?"

Janek odmahnu glavom. "Mislim da se možemo osloniti na to da će odgovarajući organi ove vlade uzeti u razmatranje jednu takvu stvar. Ne treba to da vas brine."

Edvards upita, jedva se savlađujući: "Da li ste u stanju da me uverite da su Sjedinjene Države jedina vlada kojoj stoji na raspolaganju takvo oružje?"

"Ne bih umeo da vam kažem, pošto ništa ne znam o jednom takvom oružju, a i ne treba da znam. Nije trebalo ni vi da mi ga pominjete. Čak i da takvo oružje postoji, već i same glasine o

njegovom postojanju mogle bi biti pogubne."

"Ali pošto sam vam već kazao i pošto je šteta počinjena, molim vas da me saslušate do kraja. Pružite mi priliku da vas ubedim kako vi, i niko drugi, držite ključ zastrašujuće situacije koju možda samo ja razabirem."

"Samo vi? I samo ja imam ključ?"

"Zar to zvuči paranoidno? Dozvolite da vam objasnim, a onda sami prosudite."

"Daću vam još malo vremena, gospodine, ali ono što sam rekao stoji. Morate se okaniti te... tog vašeg hobija... te istrage. Strašno je opasna."

"Bilo bi opasno da je napustim. Zar ne shvatate da ako dezintegrator postoji i ako Sjedinjene Države imaju monopol nad njim, onda sledi da je broj ljudi koji bi mogli imati pristup njemu veoma ograničen. Kao bivši pripadnik Službe, ponešto znam o tome i kažem vam da je jedina osoba na celom svetu koja bi mogla da uzme dezintegrator iz naših supertajnih arsenala predsednik... samo je predsednik Sjedinjenih Država, gospodine Janek, mogao da organizuje pokušaj ubistva."

Zurili su jedan u drugoga nekoliko trenutaka, a onda Janek pritisnu vezu na stolu.

Reče: "Dodatne mere opreza. Sada nas apsolutno niko ne može čuti. Gospodine Edvardse, shvatate li koliko je ta vaša izjava opasna? Po vas samog? Ne smete precenjivati moć Globalne Povelje. Vlada ima pravo da preduzme razumne mere kako bi zaštitila svoju postojanost."

Edwards reče: "Došao sam kod vas, gospodine Janek, pretpostavivši da ste odani građanin Amerike. Doneo sam vam vesti o užasnom zločinu koji će ostaviti traga na svim Amerikancima i na celoj Federaciji. Zločinu što je stvorio situaciju koju možda jedino vi možete da ispravite. Zašto mi uzvraćate pretnjama?"

Janek odvrati: "Ovo je drugi put da pokušavate da me predstavite kao potencijalnog spasioca sveta. Ne mogu sebe zamisliti u toj ulozi. Nadam se da vam je jasno da ne posedujem nikakve neobične moći."

"Vi ste predsednikov sekretar."

"To ne znači da mogu u audijenciju kod njega kad god hoću, niti da sam u krajnje poverljivom odnosu s njim. U pojedinim trenucima, gospodine Edwards, podozrevam da me ostali smatraju za lakeja, a ponekad čak uhvatim sebe kako sam voljan da se složim s njima."

"Pa ipak, vi ga često vidate, vidate ga neslužbeno, vidate ga..."

Janek ga nestrpljivo prekinu: "Dovoljno ga viđam da vam sa sigurnošću mogu reći da predsednik ne bi naredio da se uništi taj mehanički uređaj na proslavi Tristogodišnjice."

"Da li je to onda, prema vašem mišljenju, nemoguće?"

"To nisam kazao. Rekao sam da on to ne bi učinio. Konačno, a i zašto bi? Zašto bi predsednik želeo da uništi androida koji je njegova verna kopija i koji mu je bio koristan preko tri godine njegovog predsednikovanja? A ako je to ipak, iz nekog razloga, pozeleo da učini, zašto bi, u ime Zemlje, to učinio tako javno... ni manje ni više nego na proslavi Tristogodišnjice... obelodanivši tako njegovo postojanje, rizikujući gnušanje javnosti kada shvati da se rukovala sa mehaničkim uređajem, a da ne pominjem diplomatske reperkusije što je na sastanke sa predstavnicima drugih članica Federacije slao zamenu? Umesto svega toga, mogao je jednostavno da naredi njegovo tajno uklanjanje. Niko osim nekolicine članova uprave na visokim položajima ne bi ništa saznao."

"Međutim, nije bilo nikakvih nepoželjnih posledica po predsednika, je li tako?"

"Morao je da skрати svečanost. Uz to, više se do njega ne može onako lako doći kao ranije."

"Kao što se moglo do robota."

"Pa", primeti sa nelagodnošću Janek, "da, pretpostavljam da je to tačno."

Edwards reče: "U stvari, predsednik je ponovo izabran i njegova popularnost nije opala, iako je uništenje bilo javno. Vaš argument protiv javnog uništenja nije onako jak kao što ste želeli da zvuči."

"Ali ponovno je izabran uprkos tom incidentu. I to zahvaljujući njegovoj brznoj reakciji; zahvaljujući tome što je istupio i održao, morate priznati, jedan od najboljih govora u američkoj istoriji. Bila je to naprosto zadivljujuća predstava; to morate priznati."

"Bila je to odlično izvedena drama. Naprosto da čovek pomisli

kako je predsednik na to i računao."

Janek se zavalio u stolici. "Ako vas dobro razumem, Edvardse, vi nagoveštavate da ovde posredi zamršeni knjiški zaplet. Da li vi to pokušavate da kažete da je predsednik naredio da se uništi taj uređaj, upravo onako kako se i dogodilo... usred gomile, baš za vreme proslave Tristagodišnjice, dok je to pratio ceo svet... kako bi stekao naklonost svih zbog svog brzog reagovanja? Da li vi to nagoveštavate da je on to sve isplanirao kako bi sebe prikazao kao čoveka izuzetne odlučnosti i snalažljivosti u krajnje dramatičnim okolnostima, kako bi iz kampanje koju je gubio izišao kao pobednik?... Gospodine Edvardse, mnogo ste čitali bajke."

Edwards primeti: "Da sam pokušao sve to da tvrdim, to bi onda zaista bila bajka, ali nisam. Nikada nisam nagovestio da je predsednik naredio da se ubije robot. Samo sam pitao šta mislite da li je to moguće i vi ste s velikom uverenošću izjavili da nije. Drago mi je zbog toga, jer se slažem s vama."

"O čemu je onda ovde reč? Sve mi se više čini da uludo traćite moje vreme."

"Samo još trenutak, molim vas. Da li ste se ikada zapitali zašto se to nije moglo obaviti laserskim zrakom, deaktivatorom polja... kovačkim maljem, za Boga miloga? Zašto bi se iko toliko pomučio da se dokopa oružja koje čuva najjače moguće vladino obezbeđenje da bi se obavio posao za koji ono nije neophodno? Na stranu teškoće oko njegovog nabavljanja, ali zašto rizikovati da i ostatak sveta sazna za postojanje dezintegratora?"

"Cela ta stvar sa dezintegratorom je samo vaša teorija."

"Robot je potpuno nestao pred mojim očima. Gledao sam. Što se toga tiče, ne oslanjam se na dokaze iz druge ruke. Nije važno kako zovete to oružje; bilo koji naziv da mu date, delovalo je tako što je rastavilo robota na atome koje je potom nepovratno raspršilo unaokolo. Zašto je to bilo potrebno? Ovako je ispalo prenaplašeno ubistvo."

"Ne znam šta je počinitelj imao na umu."

"Ne? A meni se čini da postoji samo jedan logički razlog za potpuno pretvaranje u prah čak i onda kada bi i nešto mnogo jednostavnije obavilo posao. Ovim pretvaranjem u prah od uništenog

predmeta nije ostalo baš ništa. Ništa na osnovu čega bi se moglo zaključiti šta je bilo posredi, da li o robotu ili nečem drugom."

Janek primeti: "Ali uopšte se nije postavljalo pitanje o tome šta je to bilo."

"Zaista? Rekao sam da je samo predsednik mogao da obezbedi dezintegrator. Ali kada znamo da je postojao robot koji mu je bio toliko nalik, možemo se zapitati koji je predsednik sve to sredio?"

Janek oštro reče: "Mislim da je bespredmetno da nastavimo ovaj razgovor. Vi ste ljudi."

Edwards reče: "Razmislite. Za Boga miloga, razmislite. Predsednik nije uništio robota. Što se toga tiče, vaši argumenti su ubedljivi. Ali je zato robot uništio predsednika. Predsednik Vinkler je ubijen u gomili 4. jula 2076. Robot koji liči na predsednika Vinklera zatim je održao govor u čast Tristogodišnjice, kandidovao se na ponovnim izborima, bio ponovo izabran i još služi kao predsednik Sjedinjenih Država!"

"Ludilo!"

"Došao sam k vama, k vama, jer vi možete dokazati da je tako... i možete to ispraviti."

"To, jednostavno, nije tačno. Predsednik je... predsednik." Janek napravi kretnju kao da će da ustane i time završi ovaj razgovor.

"Sami kažete da se izmenio", brzo dodade Edwards. "Govor koji je održao u čast Tristogodišnjice prevazilazio je moći starog Vinklera. Zar i sami niste bili zapanjeni svim onim što je postigao za poslednje dve godine? Istinu govoreći... da li bi Vinkler iz prvog mandata mogao sve to da uradi?"

"Da, mogao bi, jer je predsednik iz drugog mandata ujedno bio i predsednik u prvom."

"Da li poričete da se promenio? Ostavljam to vama. Vi odlučite i ja ću se povinovati vašoj odluci."

"Odlučio je da se uhvati ukoštac sa izazovom, to je sve. To se i ranije događalo u američkoj istoriji." Ali Janek je ipak utonuo nazad u stolicu. Videlo se da mu je neprijatno."

"On ne pije", primeti Edwards.

"Nikada i nije... mnogo pio."

"Više ne juri žene. Da li poričete da je to u prošlosti radio?"

"I predsednik je čovek. Međutim, u poslednje dve godine sav se posvetio Federaciji."

"Priznajem da je to promena nabolje", reče Edvards, "ali je ipak promena. Razume se, da je imao ženu, ova maskerada ne bi bila moguća, je li tako?"

Janek reče: "Šteta što nema suprugu." Izgovorio je ovu arhaičnu reč pomalo samosvesno. "Sada o ovome ne bismo razgovarali."

"Činjenica je da je zaplet mogao biti praktičniji. Ali on ima dvoje dece. Ne verujem da su bili u Beloj Kući, ijedno od njih, od proslave Tristogodišnjice."

"A i čemu? Odrasli su i žive svojim životom."

"Jesu li pozivani? Da li je predsednik zainteresovan da ih vidi? Vi ste njegov privatni sekretar. Vi biste to znali. Jesu li?"

Janek reče: "Gubite vreme. Robot nije u stanju da ubije ljudsko biće. I sami znate da je to Prvi Zakon robotike."

"Znam. Ali niko ne kaže da je robot Vinkler ubio čoveka Vinklera. Kada se čovek Vinkler našao u gomili, robot Vinkler je bio na podijumu i sumnjam da je mogao sa te udaljenosti usmeriti dezintegrator, a da ne prouzrokuje mnogo veće razaranje. Možda je i mogao, ali mnogo je verovatnije da je robot Vinkler imao saučesnika... ubicu, mislim da je to reč koja se koristila u žargonu dvadesetog veka."

Janek se namršti. Njegovo ugojeno lice se naboralo i poprimilo izraz patnje. On reče: "Znate, ludilo mora da je prelazno. Upravo sam počeo da razmatram suludu ideju s kojom ste došli ovamo. Srećom, neodrživa je. Konačno, zašto bi neko sredio da čovek Vinkler bude pogubljen javno? Svi oni argumenti protiv javnog uništenja robota stoje i protiv javnog ubistva čoveka-predsednika. Zar ne shvatate da vam to narušava celu teoriju?"

"Ne narušava..." poče Edvards.

"Narušava. Niko osim nekolicine službenika nije znao da mehanički uređaj uopšte postoji. Da je predsednik Vinkler ubijen potajno i da se robot otarasio njegovog leša, mogao je lako da preuzme njegovo mesto, ne izazvavši sumnju... i ne pobudivši vašu sumnjičavost, na primer."

"Ali bi i dalje bili živi oni službenici koji su znali, gospodine Janek.

To bi dovelo do novih ubistava." Edwards se gorljivo nagnu napred. "Vidite, pod normalnim okolnostima nije postojala opasnost da se zamene ljudsko biće i mašina. Prepostavljam da robot nije bio stalno korišćen, već je izvlačen samo u naročite svrhe i izvesni pojedinci uvek bi znali, možda čak veći broj njih, gde se predsednik nalazi i šta radi. Ako je to bio slučaj, ubistvo se moralo odigrati u vreme kada su ti službenici, u stvari, mislili od predsednika da je robot."

"Ne pratim vas."

"Vidite. Jedan od zadataka robota bio je da se rukuje sa pojedincima iz gomile; 'zbijanje tela'. Za vreme toga, službenici koji su to znali smatrali su da je onaj koji se rukuje robot."

"Tačno. Sada razumno govorite. To i jeste bio robot."

"Samo što je u pitanju bila proslava Tristogodišnjice i što predsednik Vinkler nije mogao da odoli. Prepostavljam da ne bi bilo nimalo ljudski očekivati od predsednika... naročito takvog koji se zadovoljava time da ugodi praznoglavoj gomili i koji je u suštini lovac na aplauze, kakav je bio Vinkler... da se odrekne laskanja mase baš na taj od svih dana da i prepusti to mašini. A možda ga je robot pažljivo i naveo na tu misao da mu upravo na dan proslave Tristogodišnjice naredi da ostane iza podijuma, dok je on lično izišao da se rukuje i da mu kliču."

"Potajno?"

"Svakako potajno. Da je predsednik to kazao bilo kome iz Službe, ili bilo kom od svojih pomoćnika, ili vama, da li bi mu bilo dozvoljeno da to i učini? Još od zbivanja iz poznih godina dvadesetog veka službeni stav u pogledu mogućnosti ubistva predstavlja praktično bolest. I tako, ohrabren od strane očigledno pametnog robota..."

"Prepostavljate da je robot pametan zato što danas igra ulogu predsednika. To je kružno zaključivanje. Da nije predsednik, ne bi bilo razloga da se misli da je pametan, niti da je sposoban da smisli ovu zaveru. Pored toga, koji bi motiv mogao nagnati robota da pripremi ubistvo? Čak i ako nije ubio lično predsednika, i posredno oduzimanje ljudskog života takođe zabranjuje Prvi Zakon koji glasi: "Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno."

Edwards primeti: "Prvi Zakon nije apsolutan. Šta ako se

nanošenjem povrede jednom ljudskom biću spasavaju druga dva, ili tri, ili tri milijarde? Robot je mogao pomisliti da je spasavanje Federacije važnije od spasavanja jednog života. Konačno, to nije bio običan robot. Napravljen je s ciljem da što verodostojnije oponaša predsednika kako bi mogao bilo koga da prevari. Pretpostavimo da je posedovao predsednikovu moć shvatanja, bez Vinklerovih slabosti, i pretpostavimo da je znao da može spasiti Federaciju, dok sam predsednik za to nije bio kadar."

"Vi ste u stanju tako da rezonujete, ali kako možete znati da će jedan mehanički uređaj to učiniti?"

"To je jedini način na koji se može objasniti ono što se dogodilo."

"A ja mislim da je to paranoidna fantazija."

Edwards reče: "Kažite mi onda zbog čega je uništen predmet pretvoren u atome. Kako drugačije to objasniti nego pretpostavkom da je to bio jedini način da se sakrije činjenica da je u pitanju bilo ljudsko biće, a ne robot? Dajte mi neko alternativno objašnjenje."

Janek pocrvene. "Ja to neću da prihvatim."

"Ali vi ste u stanju da celu stvar dokažete... ili pobijete. Zato sam došao do vas... vas."

"Kako ja to mogu da dokažem? Ili da pobijem?"

"Niko više od vas ne viđa predsednika kada ga ne čuvaju. Sa vama je... u nedostatku porodice... najneformalniji. Posmatrajte ga."

"Činio sam to. Kažem vam da nije..."

"Niste. Ništa niste sumnjali. Sitni znaci vam ništa nisu značili. Posmatrajte ga sada, kada ste svesni da bi mogao biti robot, i videćete."

Janek zagrižljivo primeti: "Mogu ga ošamutiti i ultrasoničnim detektorom proveriti ima li u njemu metala. Čak i androidi imaju mozak od legure platinijuma i iridijuma."

"Neće biti neophodne nikakve drastične mere. Posmatrajte ga i videćete da je u toj meri drugačiji nego što je bio, da naprosto ne može biti čovek."

Janek pogleda u časovnik na zidu. Zatim reče: "Ovde smo već duže od sata."

"Žao mi je što sam vas toliko zadržao, ali nadam se da shvatate od kolikog je ovo značaja."

"Značaja?" ponovi Janek. A zatim podiže pogled i njegov očajnički izraz lica iznenada se promeni. Kao da je počeo nečemu da se nada. "Ali da li je to zaista važno? Mislim, stvarno?"

"Kako ne bi bilo važno? Imati robota za predsednika Sjedinjenih Država? Zar to nije važno?"

"Ne, nisam na to mislio. Zaboravimo šta bi mogao biti predsednik Vinkler. Ali razmotrite ovo. Neko na mestu predsednika Sjedinjenih Država spasao je Federaciju; održao ju je i trenutno predsedava Većem, zalažući se za mir i konstruktivni kompromis. To morate priznati?"

Edwards reče: "Svakako, sve to priznajem. Ali šta ćemo sa ustanovljenim predsednikom? Robot u Beloj Kući danas iz dobrih razloga može dovesti do robota u Beloj Kući kroz dvadeset godina iz rđavih razloga, a zatim do robota u Beloj Kući bez razloga, već samo da bi se održao sled. Zar ne shvatate da treba ugušiti mogući poziv trube koji bi oglosio kraj čovečanstva odmah čim se začuje i prva nesigurna nota?"

Janek slegnu ramenima. "Pretpostavimo da utvrdim da je robot? Zar treba to da objavimo celom svetu? Zna li kako bi to uticalo na Federaciju? Zna li šta bi se desilo sa svetskim finansijskim zdanjem? Zna li..."

"Znam. Zbog toga sam i došao do vas privatno, umesto da sam pokušao da to objavim. Na vama je da proverite stvar i dođete do konačnog zaključka. Na vama je, zatim, kada utvrdite da je tobožnji predsednik robot, u šta sam ubeđen, da ga uverite da podnese ostavku."

"A prema vašoj verziji Prvog Zakona, on će me tada ubiti, jer ću ugroziti njegovo umešno upravljanje najvećim globalnim krizama dvadeset prvog veka."

Edwards odmahnu glavom. "Ranije je robot delao u tajnosti i niko nije ni pokušao da razmotri argumente koje je koristio. Vi ćete biti u stanju da pojačate određeni tumačenje Prvog Zakona svojim argumentima. Ako bude potrebno, možemo dobiti pomoć nekog službenika iz korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' koji su i sazdali tog robota. Kada jednom podnese ostavku, naslediće ga potpredsednica. Ako je robot Vinkler vratio stari svet na pravi put,

dobro; sada i potpredsednica može da ga održava na tom pravom putu, a ona je pristojna i časna žena. Ali ne možemo dozvoliti da za vladara imamo robota i ne smemo dozvoliti da se to ikada više ponovi."

"Šta ako je predsednik ljudsko biće?"

"Onda stvar prepuštam vama. Vi ćete znati."

Janek reče: "Nemam poverenja u samog sebe? Šta ako ne budem mogao to da ustanovim? Ako ne budem mogao naterati sebe da to uradim? Ako se ne usudim? Kakvi su vaši planovi?"

Na Edvardsu se videlo da je umoran. "Ne znam. Mogao bih otići do 'Američkih robota'. Ali mislim da do toga neće doći. Sasvim sam uveren da sada, kada sam vam svalio problem na pleća, nećete mirovati dok se on ne reši. Da li želite da vama vlada robot?"

On ustade i Janek ga pusti da ode. Nisu se rukovali.

Janek je sedeo u sve gušćem sumraku u dubokom šoku.

Robot!

Kod njega je došao čovek koji mu je izneo savršeno razložne dokaze da je predsednik Sjedinjenih Država robot.

Trebalo je to lako da odbaci. Pa iako je Janek potegao svaki argument koji mu je pao na pamet, sve je bilo uzalud, a čovek se nimalo nije pokolebao.

Robot kao predsednik! Edwards je bio ubeđen u to i ostaće ubeđen. Ako Janek i dalje bude tvrdio da je predsednik čovek, Edwards će otići u 'Američke robote'. Neće se smiriti.

Janek se namršti, razmišljajući o dvadeset sedam meseci koji su prošli od proslave Tristogodišnjice i o tome kako je sve dobro išlo. A sada?

Ostao je izgubljen u mračnim mislima.

Dezintegrator je i dalje bio kod njega, ali neće morati da ga upotrebi za ljudsko biće, jer priroda njegovog tela nije dolazila u pitanje. Biće dovoljan i bešumni snop lasera na nekom usamljenom mestu.

Teško je bilo navesti predsednika u prethodnom navratu, ali u ovom slučaju nije čak morao ni da zna.

Peti deo: PAUEL I DONOVAN

Druga priča o robotima koju sam napisao ,'Razlog' (uključena u ovaj odeljak), govori o dvojici ispitivača polja, Gregoriju Pauelu i Majklu Donovanu. Oblikovao sam ih na osnovu izvesnih priča koje je napisao Džon Kembel, a kojima sam se silno divio, o dvojici međuplanetnih istraživača, Pentonu i Blejku. Ako je Kembel ikada uočio sličnost, ništa mi nije kazao.

Uzgred budi rečeno, moram vas upozoriti da je prva priča u ovom odeljku 'Prvi Zakon', napisana kao podvala i ne treba je ozbiljno shvatiti.

PRVI ZAKON

Majk Donovan pogleda u praznu kriglu za pivo; bilo mu je dosadno i zaključio je da je dovoljno slušao. Glasno je kazao: "Ako već razgovaramo o neobičnim robotima, ja sam jednom poznavao jednoga koji se oglušio o Prvi Zakon."

Kako je to bilo sasvim nemoguće, svi su zamukli i okrenuli se prema Donovanu.

Donovan je istog časa požalio zbog svoje brbljivosti i pokušao da promeni temu. "Juče sam čuo stvarno jedan dobar vic", reče on, razgovorljivo, "o..."

MekFarlejn, koji je sedeo na stolici do Donovanove, reče: "Hoćeš da kažeš da si znao robota koji je naučio ljudskom biću?" Razume se da je nepoštovanje Prvog Zakona upravo to podrazumevalo.

"Na neki način", odvrati Donovan. "Rekoh da sam juče čuo jedan vic o..."

"Pričaj nam o tome", naredi MekFarlejn. Nekolicina drugih stade da udara kriglama po stolu.

Donovan je to iskoristio najbolje što je mogao. "Dogodilo se na Titanu pre otprilike deset godina", počeo on, brzo razmišljajući. "Da, bilo je to dvadeset pete. Neposredno pre toga isporučili su nam tri nova modela robota, naročito napravljena za Titan. Bili su to prvi od MA modela. Nazvali smo ih Ema Jedan, Dva i Tri." Puknuo je prstima, tražeći još jedno pivo, i zagledao se revnosno za kelnerom. Da vidimo, šta će uslediti?

MekFarlejn primeti: "Polu života se bavim robotikom, Majk. Ali nikada nisam čuo za serijski niz MA."

"Zato što su skinuli MA sa montažnih traka odmah posle... posle onoga što ću vam ispričati. Zar se ne sećaš?"

"Ne."

Donovan žurno nastavi. "Smesta smo uključili robote. Znae, do tog trenutka baza je bila potpuno neupotrebljiva tokom olujne sezone, koja traje osamdeset odsto Titanove revolucije oko Saturna. Za vreme strašnih snegova, niste u stanju da pronađete Bazu makar se nalazili na samo stotinak jardi od nje. Kompasi nisu ni od kakve

koristi, jer Titan nema magnetsko polje.

Vrlina tih MA robota, međutim, bila je u tome što su bili opremljeni novom vrstom vibro-detektora tako da su mogli da prokrče najkraći put do Baze kroz bilo šta, a to je značilo da je rudarenje doživelo pravu revoluciju. Ni reči, Mek. Vibro-detektori su takođe povučeni iz upotrebe, i zato nisi čuo za njih." Donovan se nakašlja. "Vojna tajna, shvatate."

Nastavio je: "Roboti su dobro obavljali poslove tokom prve olujne sezone, a onda, na početku mirne sezone, Ema Dva počela je čudno da se ponaša. Stalno se skrivala po uglovima i ispod bala tako da smo morali da je mamimo napolje. Na kraju je napustila Bazu i nije se vratila. Zaključili smo da je posredi neka tehnička neispravnost i nastavili smo sa ostale dve. Ipak, to je značilo da smo ostali bez dovoljno radne snage, to jest bez robotske snage, tako da je pred kraj mirne sezone neko morao da pođe do Kornaska; dobrovoljno sam se prijavio da probam bez robota. Izgledalo mi je bezbedno; oluje nije trebalo da počnu još dva dana, a vratiću se najviše za dvadeset časova.

Dobrih deset milja od Baze, na povratku, podigao se vetar i vazduh se zgusnuo. Istog časa sam prizemio svoja vazдушna kola pre nego što ih vetar razbije, okrenuo sam se u pravcu Baze i počeo da trčim. Lako sam mogao da pretrčim tu razdaljinu pri niskoj gravitaciji, ali da li sam mogao da trčim pravolinijski. To je bilo pitanje. Imao sam dovoljnu zalihu vazduha, dobro su radili i kalemovi za toplotu u mom skafanderu, ali deset milja po oluji na Titanu predstavlja pravu večnost.

A onda, kada je sneg sve pretvorio u tmasti, gusti sumrak, kada se čak ni Saturn više nije video, a Sunce podsećalo na bledu bubuljicu, zastao sam i oslonio se o vetar. Pravo ispred mene nalazio se neki mali, tamni predmet. Bilo je to olujno štene; jedino živo biće koje je bilo u stanju da podnese oluju na Titanu, a ujedno i najopakije živo biće uopšte. Znao sam da me skafander ne može zaštititi ako me napadne, a pri onako lošoj svetlosti morao sam da čekam da mi se stvarno namesti, jer inače nisam smeo da pucam. Ako promašim, gotov sam.

Počeo sam polako da se povlačim, a senka krenu za mnom. Sve

mi se više približavala i ja podigoh blaster, moleći se, kada se nada mnogom iznenada nadnese neka veća senka i ja zajodlah od olakšanja. Bila je to Ema Dva, nestali MA robot. Nisam prestao da se pitam šta se s njom dogodilo niti da brinem zašto se to dogodilo. Samo sam zurlao: 'Ema, srce, uhvati to olujno štene; a onda me vrati u Bazu.'

Gledala me je kao da me nije čula, a onda je povikala: 'Gospodaru, ne pucajte! Ne pucajte!'

A zatim je potrčala za onim olujnim štenetom.

'Uhvati to prokleta štene, Ema', povikah za njom. Uхватила je štene. Pokupila ga je i podigla i nastavila dalje. Promukao sam derući se, ali se nikada više nije vratila. Ostavila me je da umrem u oluji."

Donovan napravi dramatičnu pauzu: "Razume se, poznat vam je Prvi Zakon: 'Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno!' E pa, Ema Dva je jednostavno utekla sa olujnim štenetom i ostavila me da umrem. Prekršila je Prvi Zakon.

Srećom, uspeo sam da se izvučem. Pola sata kasnije oluja je prestala. Bio je to samo prevremeni i kratki nalet. To se ponekada dešava. Peške sam stigao do Baze, a prava oluja je počela narednog dana. Ema Dva se vratila dva sata posle mene i, razume se, stvar je tada bila razjašnjena, tako da su MA modeli odmah bili povučeni sa tržišta."

"Na osnovu kakvog", zapita MekFarlejn, "objašnjenja?"

Donovan se ozbiljno zagleda u njega. "Ja jesam bio ljudsko biće u neposrednoj smrtnoj opasnosti, Mek, ali za tog robota postojalo je nešto što je dolazilo na prvo mesto, što je bilo važnije čak i od mene, važnije i od Prvog Zakona. Nemoj zaboraviti da su to bili roboti iz MA serije, a taj određeni MA robot tražio je zabite kutke pre nego što je nestao. Kao da je očekivao nešto posebno... i lično... da mu se dogodi. Očigledno mu se nešto naročito i dogodilo."

Donovan poput sveca podiže pogled, a glas mu zadrhta. "Ono olujno štene nije, u stvari, bilo olujno štene. Nazvali smo ga Ema junior kada ga je Ema Dva donela. Ema Dva je morala da ga zaštiti

od mog pištolja. Ni Prvi Zakon ne može nadržati svete veze majčinske ljubavi."

KOLO-NAKOLO

Jedna od najomiljenijih fraza Gregorija Pauela bila je da od uzbuđenja nema nikakve koristi, tako da se, kada je Majk Donovan, preskačući po nekoliko stepenika, stigao do njega, riđe kose natopljene znojem, Pael samo namrštio.

"Šta ne valja?" upita on. "Slomio si nokat?"

"Baaah", frknu zapenušano Donovan. "Šta si celog dana radio u podzemnim nivoima?" Duboko je udahnuo i brzo dodao: "Brzi se nije vratio."

Pael istog časa razrogači oči i zastade na stepeništu; zatim se povratio i nastavio da se penje. Nije ni reč rekao dok nije stigao do vrha stepeništa, a onda izusti:

"Poslao si ga po selenijum?"

"Da."

"Koliko dugo je napolju?"

"Ima već pet časova."

Tišina! Ovo je bila đavolska situacija. Na Merkur su tek dvanaest časova... i već su se do guše zaglibili u najgoru nevolju. Merkur je već odavno baksuzni svet sistema, ali ovo je bilo previše... čak i za baksuza.

Pael reče: "Počni od početka i drži se činjenica."

Nalazili su se u prostoriji sa radiom... i već pomalo zastarelom opremom, kojom niko nije rukovao punih deset godina pre njihovog dolaska. A kada je tehnologija bila u pitanju, deset godina značilo je i te kako mnogo. Uporedite Brzog sa tipom robota kakav mora da su imali davne 2005. godine. Danas robotika napreduje ogromnim koracima. Pael oprezno dotaknu sjajnu metalnu površinu. Osećaj da ništa nije tako dugo korišćeno u ovoj prostoriji... kao i u celoj Stanici... bio je krajnje depresivan.

Donovan mora da je osećao isto. On poče: "Pokušao sam da ga pronađem pomoću radio-aparata, ali nije išlo. Radio nije ni od kakve koristi na Sunčevoj strani Merkura... bar ne na razdaljini većoj od dve milje. To je jedan od razloga zbog kojih je propala Prva ekspedicija. A ultratalasnu opremu postavićemo tek za nekoliko nedelja..."

"Preskoči sve to. Šta si uhvatio?"

"Locirao sam neorganizovan telesni signal na kratkim talasima. Uspeo sam da utvrdim samo njegov položaj. Dva sata sam ga na taj način sledio i uneo sam rezultate u kartu."

U džepu je imao požuteli komad pergamenta... relikviju neuspešne Prve ekspedicije... i on snažno tresnu njime po stolu, izravnajući ga dlanom. Ruku prekrštenih na grudima, Pael ga je posmatrao sa izvesne udaljenosti.

Donovan je nervozno pokazivao olovkom. "Crvenim krstom obeležen je bazen selenijuma. Sam si ga označio."

"Koji?" prekinu ga Pael. "MekDagal nam je pronašao tri pre nego što je otišao."

"Poslao sam Brzog do najbližeg, razume se. Udaljen je sedamnaest milja. Ali kakve to ima veze?" U glasu mu se nazirala napetost. "Ove tačke napravljene olovkom označavaju kretanje Brzog."

Prvi put je Paelovo veštačko samopouzdanje bilo uzdrmano i on posegnu za kartom.

"Ti to ozbiljno? Ovo je nemoguće."

"Eto ti", zareža Donovan.

Tačkice koje su označavale kretanje oblikovale su nepravilni krug oko crvenog krsta koji je obeležavao bazen selenijuma. Paelovi prsti krenuše prema njegovim smeđim brkovima, što je predstavljalo nepobitni znak zabrinutosti.

Donovan dodade: "Tokom dva sata koliko sam ga sledio, obišao je prokleti bazen četiri puta. Sve mi se čini da će on tako nastaviti zanavek. Shvataš li u kakvom smo se položaju našli?"

Pael načas podiže pogled, ali ništa ne reče. Oh, da, shvatao je on, i te kako, u kakav su položaj dospeli. Bilo je to sasvim očigledno. Između njih i pune snage Merkurovog čudovišnog Sunca nalazile su se samo banke foto-ćelija koje su sada otišle do đavola. Mogao ih je spasiti samo selenijum. A jedino je Brzi mogao doneti Selenijum. Ako se Brzi ne vrati, neće biti selenijuma. Bez selenijuma nema foto-ćelija. Bez foto-banaka... pa, lagano pečenje na žaru predstavlja jedan od najneprijatnijih načina da se umre.

Donovan oštro prođe šakom kroz čupu crvene kose i gorko reče:

"Smejaće nam se ceo Sistem, Greg. Kako je moguće da je sve pošlo naopako odmah na početku? Veliki tim, Pael i Donovan, poslat je na Merkur da izvidi da li bi bilo poželjno ponovo otvoriti rudarsku postaju na Sunčevoj strani i opremiti je modernom tehnikom i robotima, a mi smo sve uprskali već prvog dana. To je bio čisto rutinski posao. Tu sramotu nećemo preživeti."

"Možda i nećemo morati", tiho dovrat Pael. "Ako nešto brzo ne preduzmemo, uopšte nećemo morati da brimemo da li ćemo bilo šta preživeti... niti da li ćemo uopšte još malo poživeti."

"Ne budi glup! Ako je tebi to smešno, meni nije. Pravi je kriminal što su nas poslali ovamo samo s jednim robotom. Tvoja je bila pametna ideja da ćemo moći sami da iziđemo na kraj sa bankama foto-ćelija."

"Nisi pošten. To je bila zajednička odluka i to vrlo dobro znaš. Bio nam je potreban samo kilogram selenijuma, jedna dielektrodska ploča sa čeličnom oplatom i otprilike tri sata rada... a posvuda na Sunčevoj strani nalaze se bazeni čistog selenijuma. MekDagal nam je svojim spektroreflektorom pronašao tri za pet minuta, zar ne? Do đavola! Nismo mogli da čekamo na narednu konjunkciju."

"Šta ćemo sad? Pauele, ti imaš neku ideju. Znam da imaš, jer inače ne bi bio tako spokojan. Nisi ništa veći junak od mene. Hajde, ispljuni to što imaš!"

"Nas dvojica ne možemo poći za Brzim, Majk... ne na Sunčevoj strani. Čak ni nova inso-odela ne mogu da izdrže duže od dvadeset minuta pod direktnim Suncem. Ali znaš staru izreku: 'Pošalji robota da uhvati robota.' Znaš, Majk, možda stvari i ne stoje tako loše. Dole, u podzemnim nivoima, nalazi se šest robota, koje ćemo možda moći da iskoristimo, ako rade. Ako rade."

U Donovanovim očima odjednom zasvetluca nada. "Misliš na šest robota koje je za sobom ostavila Prva ekspedicija. Jesi li siguran? Možda su to subrobotske mašine. Deset godina je dugo razdoblje kada su u pitanju tipovi robota, znaš."

"Ne, to su roboti. Proveo sam sa njima ceo dan i znam. Imaju pozitronske mozgove: razume se, primitivne." Strpao je kartu u džep. "Hajdemo dole."

Roboti su se nalazili na najnižem podzemnom nivou... svih šest bilo je okruženo plesnjivim kovčezima neizvesne sadržine. Bili su veliki, strašno veliki: i iako su sedeli na podu, sa nogama ispruženim ispred sebe, glave su im dopirale dobrih sedam stopa u visinu.

Donovan zviznu. "Pogledaj ih samo koliki su, molim te? Obim grudi mora da im je deset stopa."

"Zato što su opremljeni starim MekGafijevim delovima. Pregledao sam im unutrašnjost... nikada nisi video nešto tako bedno."

"Da li si već pokušao da ih uključiš?"

"Nisam. Nije bilo razloga. Mislim da je sa njima sve u redu. Čak su im i dijafragme u pristojnom stanju. Mogli bi da govore."

Skinuo je ploču sa grudi najbližeg robota dok je to govorio, umetnuo kuglu prečnika dva inča koja je sadržala sićušnu iskru atomske energije i za robota značila život. Imao je malo poteškoća oko njenog uglavljanja, ali je ipak uspeo, a onda je vešto vratio ploču. Pre deset godina nisu znali za radio-kontrole kakve su imali moderniji modeli. Zatim se latio posla i oko preostalih pet.

Donovan primeti s nelagodnošću u glasu: "Nisu se ni pomerili."

"Nisu dobili naređenje da to učine", odvrati kratko Pael. Vratio se do prvog u nizu i lupio ga po grudima. "Ti! Čuješ li me?"

Čudovište lagano klimnu i usredsredi pogled na Pauela. A onda, hrapavim, skvičavim glasom... nalik na srednjevekovni fonograf, zastruga: "Da, Gospodaru!"

Pael se isceri Donovanu. "Jesi li video? To su bili dani kada su se pojavili prvi roboti koji su govorili i kada se činilo da će upotreba robota na Zemlji biti zabranjena. Proizvođači su se borili protiv toga, pa su ugrađivali dobre, zdrave komplekse robova u te proklete mašine."

"Ni to im nije pomoglo", promrmlja Donovan.

"Ne, nije, ali bar su pokušali." Ponovo se okrenuo prema robotu. "Ustani!"

Robot stade lagano da se uspravlja, dok je Donovan sve više istezaao vrat, da bi na kraju skupio usne i zviznuo.

Pael upita: "Možeš li izići napolje na površinu? Po danu?"

Robotovom sporom mozgu trebalo je dosta vremena da razmotri pitanje. Na kraju reče: "Da, Gospodaru."

"Dobro. Znaš li šta je to milja?"

Ponovno razmišljanje i ponovo spori odgovor. "Da, Gospodaru."

"Izvešćemo te, onda, na površinu i pokazaćemo ti smer. Preći ćeš otprilike sedamnaest milja i negde u toj oblasti srešćeš drugog robota, manjeg od tebe. Da li si dovde razumeo?"

"Da, Gospodaru."

"Naći ćeš tog robota i narediti mu da se vrati. Ako on to ne bude želeo, tvoje je da ga silom doneseš nazad."

Donovan povuče Pauela za rukav. "Zašto ga ne pošaljemo odmah da donese selenijum?"

"Zato što želim da nam vrati Brzog. Zanima me šta nije u redu s njim." A zatim se obrati robotu: "Ti, pođi za mnom."

Robot je ostao nepokretan, ali se prolomi njegov glas: "Izvinite, Gospodaru, ali ne mogu. Prvo se morate popeti na mene." Skupio je nespretno ruke i isprepleo zatupaste prste.

Pauel se zabaljio u njega, a onda čupnuo brk. "Uh.... oh!"

Donovan je razrogačio oči. "Moraćemo da ga jašemo? Poput konja?"

"Čini mi se da je to ideja. Mada ne znam zbog čega. Ne shvatam... Da, shvatam. Rekoh ti da su u to vreme igrali na robotsku bezbednost. Očigledno su nameravali da prodaju ideju o bezbednosti tako što im nisu dozvoljavali da se sami kreću unaokolo, bez stalnog goniča slonova na ramenima. Šta ćemo sada?"

"Upravo o tome razmišljam", promrmlja Donovan. "Ne možemo izići na površinu, sa robotom ili bez njega. Oh, Pitove mu ljubavi", i on dva puta puknu prstima. Uzbudio se. "Daj mi tu onu kartu. Nisam je za džabe dva sata proučavao. Ovo je rudarska Stanica. Zašto ne bismo koristili tunele?"

Rudarska stanica bila je na karti obeležena crnim krugom i od nje su se protezale svetlije linije, tuneli, u obliku paukove mreže.

Donovan je proučavao spisak simbola u dnu karte. "Pogledaj", reče on, "crne tačkice predstavljaju otvore što vode na površinu, a evo jednoga koji se nalazi na otprilike tri milje od bazena selenijuma. Evo i broja... čovek bi pomislio da će pisati krupnije... 13a. Ako roboti znaju da se snalaze ovuda..."

Pauel je postavio pitanje i dobio već dosadni odgovor: "Da,

Gospodaru."

"Navlači inso-odelo", reče on zadovoljno.

To je bilo prvi put da je ijedan od njih navukao inso-odelo... a to je značilo jedanput više nego što je ijedan od njih očekivao da će ga obući kada su juče stigli; s neprijatnošću su počeli mlitavo da se pokreću.

Inso-odelo je bilo daleko nezgrapnije i daleko ružnije od običnih skafandera; ali i znatno lakše, zahvaljujući činjenici da nijedan deo nije bio od metala. Načinjena su od plastike otporne na toplotu i od hemijski obrađenih slojeva plute, a bila su opremljena jedinicom za sušenje čiji je zadatak bio da vazduh održava suv poput baruta, tako da su mogla da podnesu punu jačinu Sunčevog zračenja na Merkur u čitavih dvadeset minuta. Možda još dodatnih pet do deset minuta, a da onaj ko ga nosi ostane živ.

Pa ipak su robotove ruke obrazovale uzengiju i on nije nijednim svojim atomom pokazao iznenađenje kada je ugledao grotesknu priliku u koju se Pael preobrazio.

Paelov glas zagrme preko radija: "Jesi li spreman da nas odvedeš do Izlaza 13a?"

"Da, Gospodaru."

Dobro, pomisli Pael; možda nemaju radio-kontrolu ali bar su bili opremljeni za radio-prijem. "Popni se na bilo kojeg, Majk", reče on Donovanu.

Stavio je nogu u improvizovanu uzengiju i vinuo se naviše. Sedište je bilo udobno; robot je imao grbu na leđima, očigledno oblikovanu s tom svrhom, sa plitkim ulegnućem duž oba ramena za butine i dva izdužena 'uha' čija je svrha sada bila očigledna.

Pael se uhvatio za uši i okrenuo glavu. Njegov konj se nezgrapno okrenuo. "Napred, MekDafe." Međutim, uopšte mu nije bilo do šale.

Džinovski roboti su se sporo kretali, sa mehaničkom odmerenošću; prvo su prošli kroz vrata koja su jedva jednu stopu nadvisivala njihove glave, tako da su dva čoveka morala brzo da se sagnu, zatim su krenuli duž uskog hodnika kojim su njihovi ravnomerni koraci jednolično odzvanjali, i na kraju stigli do vazdušne komore.

Dugački, bezvazdušni tunel, koji se u daljini pred njima sažimao u glavu čiode, jasno je Paelu stavio do znanja pravu veličinu zadatka koji je obavila Prva Ekspedicija, koristeći se primitivnim robotima i najosnovnijom opremom. Možda su i pretrpeli neuspeh, ali njihov neuspeh bio je mnogo bolji od uobičajenih uspeha Sistema.

Roboti su napredovali korakom koji se nikada nije menjao ni u brzini ni u dužini.

Pael reče: "Primećuješ li da su ovi tuneli bleštavo osvetljeni i da je temperatura kao na Zemlji. Verovatno je tako bilo i svih proteklih deset godina koliko je ovo mesto zvrjalo prazno."

"Kako je to moguće?"

"Jeftina energija; najjeftinija u Sistemu. Sunčeva energija, znaš, a na Sunčevoj strani Merkura Sunčeva energija predstavlja nešto. Zato je stanica i podignuta na Sunčevoj strani, a ne u senci neke planine. Stvarno je posredi veliki konvertor energije. Ta energija se pretvara u elektricitet, svetlost, mehanički rad ili u šta već hoćeš; Stanica se istovremeno snabdeva energijom i oslobađa viška toplote."

"Slušaj", reče Donovan. "Sve je to veoma učeno, ali da li bi hteo da promeniš temu. Slučajno, tu promenu energije o kojoj govoriš obavljaju banke foto-ćelija... a trenutno sam veoma osetljiv po tom pitanju."

Pael nešto zabrunđa, a kada je Donovan prekinuo tišinu koja je usledila, potpuno je promenio temu. "Slušaj, Greg. Šta to, do đavola, nije u redu sa Brzim? Ne razumem."

Nije lako slegnuti ramenima u inso-odelu, ali je Pael ipak probao. "Ne znam, Majk. Poznato ti je da je on potpuno prilagođen za boravak na Merkur. Toplota mu uopšte ne smeta, izrađen je za nisku gravitaciju i neravan teren. Potpuno je otporan... ili bi bar trebalo da bude."

Nastupila je tišina. Ovog puta je potrajala.

"Gospodaru", oglasi se robot, "stigli smo."

"Ah?" prenu se Pael iz poludremeža. "E pa, izvedi nas odavde... na površinu."

Našli su se u sićušnoj podstanici, praznoj, bez vazduha, uništenoj. Donovan je pregledao škrbastu rupu u višim predelima

jednog od zidova pomoću baterijske svetiljke.

"Misliš da je od meteorita?" upita on.

Pauel slegnu ramenima. "Do đavola s tim. Nije važno. Hajdemo napolje."

Stena od crnog bazalta koja se nadnosila nad otvorom zaklanjala je Sunce i njih optoči senka duboke noći na jednom bezvazдушnom svetu. Senka se pružala pred njima, završavajući se iznenada kao da je nožem odsečena; tu je prelazila u nepodnošljiv blesak bele svetlosti koja se odbijala od bezbroj kristala duž stenovitog tla.

"Svemir!" zadahta Donovan. "Liči na sneg." I ličilo je.

Pauel pređe pogledom preko škrbastog sjaja Merkura do obzorja i trgnu se pod dejstvom veličanstvenog sjaja.

"Ovo mora da je neobična oblast", reče on. "Opšti albedo Merkura je nizak i veći deo tla sastoji se od sivog plavca. Slično kao na Mesecu, znaš. Prelepo, je li tako?"

Bio je srećan što imaju filtere za svetlost u vizirima. Prelepo ili ne, ako bi pogledali u sunce kroz obično staklo oslepele bi za pola minuta.

Donovan je gledao u termometar na zglavku koji se penjao. "Neverovatno, temperatura je osamdeset stepeni Celzijusovih!"

Pauel proveri svoj i reče: "HmMMM. Malo previsoka. Atmosfera, znaš."

"Na Merкуру? Jesi li poludeo?"

"Merkur nije baš sasvim bez vazduha", objasni Pauel odsutno. Stao je da namešta binokularne dodatke na svoj vizir, veoma nespretno zbog glomaznih prstiju na inso-odelu. "Postoji tretko isparavanje koje se drži površine... pare isparivih elemenata i sastojci koji su dovoljno teški da ih zadrži sila teže na Merкуру. Znaš već: selenijum, jod, živa, galijum, kalijum, bizmut, isparivi oksidi. Pare se povuku u senku i kondezuju, ispuštajući toplotu. To je neka vrsta divovske pecare. U stvari, ako upotrebiš svoju svetiljku, verovatno ćeš otkriti da je strana stene prekrivena, recimo, belosivim-sumporom, ili možda rosom živog srebra.

Mada to nije važno. Naša odela mogu da podnesu bednih osamdeset, bez pogovora."

Pauel je podesio binokularne dodatke, tako da je ličio na puža

kome štrče oči.

Donovan ga je napeto promatrao. "Vidiš li bilo šta?"

Pael mu nije odmah odgovorio, a kada je to učinio, glas mu je bio uplašen i zamišljen. "Na obzorju se vidi neka tamna mrlja koja bi mogla biti bazen selenijuma. Nalazi se tačno na mestu. Ali ne vidim Brzog."

Pael se uspravio, instinktivno nastojeći da ima što bolji pogled, i na kraju je nesigurno stajao na robotovim ramenima. Široko raskrečenih nogu, napetog pogleda, on reče: "Mislim... mislim... Da, to je nesumnjivo on. Dolazi u ovom pravcu."

Donovan je sledio ispruženi prst. Nije imao binokular, ali mogao je da uoči sićušnu tačku koja se kretala naspram zaslepljujućeg sjaja kristalnog tla.

"Vidim ga", povika on. "Hajdemo!"

Pael se spustio u sedeći položaj na robotu i zaštićenom šakom lupnuo po Gargantuinim zaobljenim grudima. "Idemo!"

"Jupiii", povika Donovan i podbode robota, kao da na nogama ima mamuze.

Roboti krenuše; ravnomerno tapkanje njihovih stopala bilo je nečujno na svetu bez vazduha, jer tkanje bez primesa metala od koga su bila napravljena inso-odela nije prenosilo zvuke. Postojalo je samo ritmičko vibriranje tek nešto malo ispod granice čujnosti.

"Brže", povika Donovan. Ritam se nije promenio.

"Ne vredi", povika Pael. "Ove gomile otpadaka imaju samo jednu brzinu. Zar misliš da su opremljeni selektivnim fleksorima?"

Donovan se nevoljno pogrbi. "Auh! Zamišljam li ja to ili odista osećam vrelinu?"

"Uskoro ćeš je još jače osećati", glasio je smrknuti odgovor. "Ne skidaj pogled sa Brzoga."

Robot SPD 13 bio je već dovoljno blizu, tako da su se videle sve pojedinosti na njemu. Njegovo graciozno, aerodinamično telo odbijalo je zaslepljujuće zrake svetlosti dok je lakim korakom trčao po neravnom tlu. Ime je dobio po serijskim inicijalima, razume se, ali mu je ipak odgovaralo, jer su SPD modeli bili među najbržim robotima koje je ikada isporučila korporacija 'Američki roboti i

mehanički ljudi'.

"Hej, Brzi", zaurla Donovan i žustro mu mahnu rukom.

"Brzi!" povika Pael. "Dođi ovamo!"

Razdaljina između njih dvojice i pokvarenog robota brzo je stala da se smanjuje... više naporima koje je u to uložio Brzi, nego sporim kaskanjem deset godina starih prepotopskih mazgi na kojima su jahali Donovan i Pael.

Sada su već bili dovoljno blizu, pa su mogli da primete da Brzi nekako čudno posrće, kao da se kotrlja, da se primetno zanosi s jedne na drugu stranu... a onda, kada je Pael ponovo mahnuo i do kraja pojačao kompaktni radio-odašiljač, pripremivši se da ponovo vikne, Brzi je podigao pogled i spazio ih.

Ukopao se u mestu i ostao da stoji jedan trenutak... tek se neprimetno zanoseći, kao da se njiše na blagom povetarcu.

Pael povika: "Brzi. Dođi ovamo, momče."

A onda se glas Brzoga prvi put začu u Paelovim slušalicama.

On reče: "Viršle, hajde da se igramo. Ti uhvatiš mene, ja uhvatim tebe; nikakva ljubav ne može da prepolovi naš nož. Jer ja sam Mali Ljutić, slatki Mali Ljutić. Uuups!" Okrenuvši se na peti, od odjuri u pravcu iz koga je došao, tako brzo i silovito da su se za njim dizali oblačići spržene prašine.

Njegove poslednje reči dok je nestajao u daljini bile su: "Cvetić mali raste ispod velikog hrasta", posle čega je usledilo neobično metalno škljocanje koje je moglo predstavljati robotski ekvivalent za štucanje.

Donovan reče slabim glasom: "Gde li je pokupio Džilberta i Salivena? Greg, je li... je li on možda pijan?"

"Da mi nisi kazao", glasio je ogorčeni odgovor, "nikada mi to ne bi palo na pamet. Vratimo se do stene. Pržim se."

Pael je bio taj koji je prekinuo očajničku tišinu. "Kao prvo", reče on, "Brzi nije pijan... bar ne u onom smislu u kome su ljudi pijani... jer on je robot, a roboti ne mogu da se napiju. Međutim, nešto nije u redu s njim i to nešto liči na robotski ekvivalent pijanstva."

"Što se mene tiče, on je pijan", jasno i glasno izjavi Donovan, "i jedino što sam shvatio jeste da on misli da mi ovde igramo nekakve igre. A to nije tačno. Ovo je pitanje života i krajnje jezive smrti."

"U redu. Ne požuruj me. Robot je samo robot. Kada uspemo da utvrdimo šta nije u redu s njim, moći ćemo da ga popravimo i nastavimo."

"Kada", ponovi zlovoljno Donovan.

Pael nije obraćao pažnju na njega. "Brzi je savršeno prilagođen normalnom okružju na Merkur. Ali ova oblast"... i on pokaza rukom... "uopšte nije normalna. U njoj je rešenje. Odakle potiču ovi kristali? Možda su se obrazovali iz tečnosti koja se sporo hladila; ali odakle toliko topla tečnost koja bi se ohladila na merkurskom suncu?"

"Aktivni vulkan", istog časa predloži Donovan, a Pael se ukoči.

"Glupost", izgovori on piskutavim, čudnim glasom i ostade veoma miran nekih pet minuta.

"Zatim reče: "Slušaj, Majk, šta si kazao Brzome pre nego što si ga poslao po selenijum?"

Donovan je bio zatečen. "Ovaj, prokletstvo... ne znam. Samo sam mu kazao da ga donese."

"Da, znam. Ali kako? Pokušaj da se setiš tačnih reči."

"Rekao sam... uh... rekao sam: 'Brzi, potrebno nam je malo selenijuma. Možeš ga naći na tom i tom mestu. Idi i donesi ga.' To je sve. Šta je još trebalo da kažem?"

"Nisi mu ni na koji način naglasio da je hitno?"

"Zbog čega? Bio je to čisto rutinski zadatak."

Pael uzdahnu. "E pa, sada ne možemo više ništa da učinimo... u lepom smo sosu." Sjahao je sa robota i seo leđima oslonjen o stenu. Donovan mu se pridružio i oni se uhvatiše ispod ruke. Izgledalo je da ih iz daljine vreba usijano sunce kao što mačka vreba miša, a odmah do njih od dva džinovska robota videle su se samo tamnocrvene foto-električne oči koje su nezainteresovano i sa visine zurile u njih, ne trepćući i ne skrećući pogled.

Nezainteresovano! Isti takav bio je i ovaj otrovni Merkur, veliki baksuz male veličine.

Paelov glas koji je dopirao preko radija do Donovanovih ušiju bio je napet: "Krenimo od tri osnovna zakona robotike... tri zakona koja su ukorenjena u robotskim pozitronskim mozgovima." U tami su mu prsti u rukavici odbrojavali svaki zakon.

"Prvo imano: 'Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja dopusti da ljudsko biće bude povređeno.'"

"Tačno."

"Drugo", nastavi Pael, "'Robot mora da izvršava naređenja koja mu daju ljudska bića, osim ako se to ne kosi sa Prvim Zakonom.'"

"Tačno."

"I treće: Robot mora da vodi računa o svom opstanku, osim ako se to ne kosi sa Prvim i Drugim Zakonom."

"Tačno! I kuda nas to vodi?"

"Pravo do objašnjenja. Sukob između različitih zakona je izgladen pomoću različitih pozitronskih potencijala u mozgu. Recimo da robot srlja u opasnost i svestan je toga. Automatski bi ga potencijal koji uspostavlja Treći Zakon naterao da se vrati. Ali pretpostavimo da si mu ti naredio da se izloži opasnosti. U tom slučaju Drugi Zakon uspostavlja protivpotencijal viši od prethodnog i robot sledi naređenja po cenu svog opstanka."

"Dobro, to mi je poznato. Šta s tim?"

"Uzmimo, na primer, slučaj Brzoga. Brzi je jedan od najnovijih modela, krajnje je specijalizovan i košta kao jedan borbeni brod. To nije stvar koja se tako lako uništava."

"Pa?"

"Treći Zakon je pojačan... to je posebno naglašeno, uzgred budi rečeno, u uputstvima za SPD modele... tako da je on veoma alergičan na opasnost. Kada si ga poslao po selenijum, ti si mu izdao naređenje onako uzgred, bez ikakvog naglašavanja, tako da je potencijal Drugog Zakona bio prilično slab. Stani, molim te; samo iznosim činjenice."

"U redu, samo napred. Mislim da shvatam."

"Jasno ti je kako to funkcioniše, je li tako? U središtu bazena selenijuma krije se neka opasnost. Ona se sve više pojačava što joj je on bliži i na određenoj udaljenosti od nje potencijal Trećeg Zakona, koji je, ne gubimo to iz vida, neobično snažan, dospeva u ravnotežu sa potencijalom Drugog Zakona, koji je, ne zaboravimo, neobično slab."

Donovan ustade ponesen uzbuđenjem. "I narušava ravnotežu. Shvatam. Treći Zakon ga tera da se vrati, a Drugi Zakon vuče ga

napred..."

"I tako, on kruži oko bazena sa selenijumom, držeći se ravnoteže potencijala. Ako nešto ne preduzmemo, on će zauvek ostati tu da kruži, kao da se igra kolo-naokolo." Zatim zamišljenije dodade: "I to je ono od čega se napio. U ravnoteži potencijala, polovina pozitronskih staza u njegovom mozgu su van pogona. Nisam stručnjak za robote, ali to mi izgleda očigledno. Verovatno je izgubio kontrolu samo nad tim delovima svog voljnog mehanizma, što se dešava i pijancima. Baš lepo."

"Ali o kakvoj je opasnosti reč? Kada bismo znali od čega beži..."

"Ti si nagovestio. Vulkanske erupcije. Negde tačno iznad bazena sa selenijumom prodire gas iz utrobe Merkura. Sumpor-dioksid, ugljen-dioksid... i ugljen-monoksid. U velikim količinama... i pri ovoj temperaturi."

Donovan čujno proguta knedlu. "Ugljen-monoksid sa gvožđem daje isparivi ferokarbonil."

"A robot je", primeti Pael, "napravljen uglavnom od gvožđa." Zatim smrknuo dodade: "Ništa nije ravno dedukciji. Utvrdili smo problem, ali nismo došli do rešenja. Ne možemo sami otići po selenijum. I dalje je predaleko. Ne možemo poslati ove robote-konje, jer ne mogu da idu sami, a ne mogu nas dovoljno brzo donde odneti, a da se ne spržimo. Ne možemo uhvatiti Brzoga, jer blesa misli da igramo nekakve igre, a pri tom je u stanju da pretrči šezdeset milja, a mi samo četiri."

"Ako pođe jedan od nas", počeo Donovan, napeto, "i vrati se skuvan, ostaje onaj drugi."

"Da", glasio je sarkastični odgovor, "bila bi to najnežnija žrtva... samo što ta osoba ne bi bila više u stanju da izdaje naređenja mnogo pre nego što bi uopšte stigla do bazena, a sve mi se čini da se roboti nikada ne bi vratili do stene ako im se to izričito ne bi naredilo. Razmisli! Nalazimo se dve do tri milje od bazena... da kažemo dve... robot prelazi četiri milje na sat; a mi možemo da izdržimo dvadeset minuta u našim odelima. I ne zaboravi, ne pretil nam opasnost samo od toplote. Sunčevo zračenje ovde napolju u ultraljubičastom delu spektra i ispod njega pravi je otrov."

"Hmm", zausti Donovan, "deset minuta manje."

"To ti je isto kao večnost. I još nešto. Da bi potencijal Trećeg Zakona zaustavio Brzog tamo gde ga je zaustavio, mora da postoji prilična količina ugljen-monoksida u atmosferi od metalnih para... što znači da tu može doći do prilične korozije. On je napolju već satima... i otkud možemo znati kada više će izgubiti kontrolu nad, recimo, zglobov kolena, usled čega će se prevrnuti. Nije u pitanju samo pravilno razmišljanje... moramo misliti brzo!"

Duboka, mračna, vlažna, turobna tišina!

Prekinuo ju je Donovan drhtavim glasom, trudeći se da ne pokaže svoja osećanja. On reče: "Pošto nismo u stanju da pojačamo potencijal Drugog Zakona izdavanjem novih naređenja, kako bi bilo da pokušamo drugačije? Ako pojačamo opasnost, pojaćaćemo potencijal Trećeg Zakona i povući ga nazad."

Paelov vizir se okrenu ka njemu u nemom pitanju.

"Shvataš", usledilo je obazrivo objašnjenje, "da bismo ga skrenuli s puta treba, samo da pojačamo koncentraciju ugljen-monoksida u njegovoj blizini. E pa, u Stanici postoji kompletna laboratorija za vršenje analiza."

"Svakako", složi se Pael. "Pa ovo je prava rudarska stanica."

"Dobro. Sugurno imaju puno oksalne kiseline za taloženje kalcijuma."

"Svemira mu! Majk, ti si genije."

"Tako-tako", priznade skromno Donovan. "Trebalo se samo setiti da se oksalna kiselina na toploti razlaže na ugljen-dioksid, vodu i dobri, stari ugljen-monoksid. To učiš iz hemije još u srednjoj školi, znaš."

Pael je već bio na nogama i odmah se potrudio da privuče pažnju jednog od čudovišnih robota jednostavnim udarcem u slabinu mašine.

"Hej", povika on, "umeš li da bacaš?"

"Gospodaru?"

"Nije važno." Pael opsova robotov do zla boga spor mozak. Odvalio je škrbavi komad stene veličine cigle. "Uzmi ovo", reče on, "i pogodi onu tamo mrlju plavičastih kristala, preko puta one krive pukotine. Vidiš li je?"

Donovan ga potapša po ramenu. "Predaleko je, Greg. Ima bar

pola milje."

"Ćuti", odvrati Pael. "Treba uzeti u obzir jačinu sile teže na Merkur i zamah čelične ruke. Samo gledaj."

Robotove oči su premeravale razdaljinu mašinski preciznom stereoskopijom. Ruka mu se podesila na težinu projektila i zanela unazad. U mraku je robotova kretnja prošla nezapaženo, ali odjednom se čuo tup udar kada je promenio oslonac i nekoliko sekundi kasnije komad stene izleteo je na sunce. Nije bilo otpora vazduha koji bi ga usporio, niti vetra koji bi ga skrenuo... i kada je udario o tle, pogodio je kristale tačno u središte 'plave mrlje'.

Pael sav srećan zaurla i viknu: "Hajdemo po oksalnu kiselinu, Majk."

I dok su uranjali u uništenu podstanicu na povratku u tunele, Donovan vedro primeti: "Brzi se držao ove strane bazena sa selenijumom od kada smo ga pojurili. Jesi li primetio?"

"Jesam."

"Pretpostavljam da želi da se igra. E pa lepo, poigraćemo se s njim!"

Vratili su se posle nekoliko časova, sa teglama od po tri litre ispunjenim belom hemikalijom i smrknutih lica. Banke foto-ćelija propadale su mnogo brže nego što im se u prvi mah učinilo. Njih dvojica usmeriše robote na sunce i prema Brzom koji ih je čekao u tišini i sa mračnim naumom.

Brzi polako potrča prema njima. "Svi smo tu ponovo. Jupiii! Napravio sam kratki spisak, pijano-orguljaš; svi koji jedu pepermint i duvaju ti u lice."

"Dunućemo mi tebi nešto u lice", promrmlja Donovan. "On hramlje, Greg."

"Primetio sam", začu se tihi, zabrinuti odgovor. "Monoksid će ga brzo srediti, ako ne požurimo."

Sada su se oprezno približavali, gotovo postrance, kako ne bi naterali u beg potpuno iracionalnog robota. Pael, razume se, nije mogao znati, ali već se mogao gotovo zakleti da se pošandrcali Brzi sprema da odjuri.

"Bacaj", zadahta on. "Na tri! Jedan... dva..."

Dve čelične ruke se zaneše unazad, onda poleteše istovremeno napred, a dve staklene tegle okrećući se odleteše napred u paralelnim lukovima iznad njihovih glava, presijavajući se poput dijamanata na nemogućem Suncu. Napravivši dva bezglasna 'pa', tresnuše o tle iza Brzog, razbiše se i oslobodiše oksalnu kiselinu koja se razlete u obliku prašine.

Pael je znao da ona sada šišti na ovoj Merkurijevoj vrelini poput soda-vode.

Brzi se okrenuo da vidi šta je to, a onda je polako počeo unatraške da se udaljava... i isto tako da polako ubrzava. Kroz petnaest sekundi već je skakao prema dva ljudska bića u nesigurnom galopu.

Pael nije u tim trenucima razabrao šta Brzi govori, mada je čuo nešto što je ličilo na: "Ljubavnikove profesije iskazane na hesijanskom."

Okrenuo se od njega. "Nazad prema steni, Majk. Skrenut je s kružnog puta i sada će slušati naređenja. Postaje mi vruće."

Pohitali su prema steni sporim, jednoličnim korakom kojim su se kretali njihovi konji i tek kada su ušli u senku i osetili iznenadnu hladnoću koja ih je polako obavila, Donovan se osvrnuo. "Greg!"

Pael je pogledao i umalo nije vrisnuo. Brzi se sada kretao sporo... tako sporo... i u pogrešnom smeru. Povlačio se; povlačio na stari put; i to sve brže. Kroz binokular je izgledao tako blizu i tako nedohvatljiv.

Donovan divlje povika: "Za njim!" i natera svog robota da krene, ali ga Pael pozva da se vrati.

"Nećeš ga uhvatiti, Majk... nema svrhe." Uzvrpoljio se na ramenima svoga robota i čvrsto stegao pesnice, svestan nemoći. "Zašto, do đavola, sve shvatam sa pet sekundi zakašnjenja? Majk, uzalud smo protraćili sate."

"Potrebno nam je još oksalne kiseline", izjavi Donovan, uporno. "Koncentracija nije bila dovoljno jaka."

"Ni sedam tona nam ne bi bilo dovoljno... a nemamo ni toliko vremena, čak i da imamo toliko kiseline, jer ga monoksid nagriza. Zar ne shvataš šta se dogodilo, Majk?"

Donovan jasno i glasno odvrati: "Ne."

"Samo smo uspostavili novu ravnotežu. Kada smo stvorili novi monoksid i pojačali potencijal Trećeg Zakona, on je krenuo nazad dok ponovo nije uspostavio ravnotežu... a kada je monoksid iščezao, krenuo je ponovo napred, i tako opet uspostavio ravnotežu."

Paelov glas bio je potpuno slomljen. "Isto staro kolo-naokolo. Možemo Drugi Zakon pojačati i oslabiti Treći Zakon, pa da opet nigde ne stignemo... samo ćemo izmeniti položaj ravnoteže. Moramo se osloboditi oba zakona." On tada gurnu svog robota bliže Donovanom tako da su sada sedeli sučelice, nejasne senke u tami, i prošaputa: "Majk!"

"Je li to kraj?" upita Majk smrknuto. "Pretpostavljam da ćemo se sada vratiti u Stanicu, sačekati da banke otkažu, rukovati se, uzeti cijanid i završiti kao gospoda." Kratko se nasmejao.

"Majk", gorljivo ponovi Pael, "moramo uhvatiti Brzog."

"Znam."

"Majk", još jednom izusti Pael, zastavši pre nego što je nastavio. "Uvek nam ostaje Prvi Zakon. Razmišljao sam o tome... ranije... ali to je očajnički potez."

Donovan podiže pogled i glas mu živnu. "Mi jesmo očajnici."

"U redu. Prema Prvom Zakonu, robot ne može dozvoliti da se nekom ljudskom biću bilo šta dogodi zbog njegovog nedelovanja. Drugi i Treći Zakon ne mogu da se nose s njim. Ne mogu, Majk."

"Čak i kada je robot napola lu... Ovaj, pijan. Znaš i sam da jeste."

"Moramo rizikovati."

"Prekini. Šta smeriš?"

"Idem napolje da vidim kako će dejstvovati Prvi Zakon. Ako on ne naruši ravnotežu, onda, do đavola... sada ili za tri četiri dana, svejedno je."

"Stani, Greg. Postoje i ljudski zakoni ponašanja. Ne možeš tek tako izići tamo napolje. Izmisli neku lutriju. Pruži i meni priliku."

"U redu. Ko prvi kaže koliko je četrnaest na treći", i gotovo odmah i odgovori: "Dvadeset sedam, četrdeset četiri!"

Donovan oseti da je njegov robot posrnuo kada ga je Paelov konj iznenada gurnuo; Pael je već bio na suncu. Donovan zausti da nešto vikne, a zatim zatvori usta. Svakako, ta prokleta budala je unapred izračunala koliko je četrnaest na kub, i to namerno. To baš

liči na njega."

Sunce je bivalo sve toplije i Pael je osećao izluđujući svrab u dnu leđa. Mašta, verovatno, ili je možda zračenje počelo da se oseća čak i kroz inso-odelo.

Brzi ga je promatrao, ne izustivši nijednu reč Džilbert-Salivenovog brbljanja u znak pozdrava. Hvala Bogu na tome! Ali nije smeo suviše da se približi.

Bio je udaljen tri stotine jardi kada je Brzi počeo da se povlači, korak po korak, oprezno... i Pael je stao. Skočio je sa robotovih ramena i dočeka se na kristalno tle, lako bupnuvši, usled čega su se oko njega raspršili komadići.

Nastavio je peške; tle je bilo oštro i klizavo za njega, a imao je nevolja i sa niskom silom teže. Bacio je jednom preko ramena pogled prema crnilu senke koju je stvarala stena i shvatio da je otišao suviše daleko da bi se sada vratio... bilo sam, bilo uz pomoć svog prepotopskog robota. Sada je bilo ili Brzi ili ništa, i to saznanje mu stegnu grudi.

Dovoljno je daleko! Stao je.

"Brzi", pozva ga on. "Brzi!"

Glatki, moderni robot ispred njega stade da okleva; prestao je načas da se povlači unazad, ali je posle nekoliko trenutaka ponovo nastavio.

Pael je pokušao da u glas unese notu preklinjanja i otkrio da mu nije trebalo mnogo da se pretvara. "Brzi, moram se vratiti u senku ili će me sunce dokrajčiti. Reč je o životu i smrti, Brzi. Potreban si mi."

Brzi je napravio jedan korak napred i stao. Progovorio je, ali čim je Pael čuo prve reči zastenjao je, jer one su glasile: "Kada ležiš budan sa strašnom glavoboljom i zabranjeno ti je da se odmoriš...." Glas se tu izgubio i Paelu je trebalo zbog nečeg dosta vremena da promrmlja: "lolanta."

Bilo je toplo kao na lomači! Krajičkom oka uhvatio je neko kretanje i okrenuo se, osetivši pri tom da mu se muti u glavi; a onda se krajnje zapanjeno zagledao u čudovišnog robota na kome je do maločas jahao; kretao se... išao je prema njemu - i to bez jahača.

Govorio je: "Izvinite, Gospodaru. Ne smem da se krećem bez

Gospodara na ramenima, ali vi ste u opasnosti."

Svakako, potencijal Prvog Zakona bio je iznad svega. Ali on nije želeo tu nespretnu starinu; želeo je Brzog. Udaljio se nekoliko koraka i stao divlje da ga tera rukama: "Naređujem ti da se skloniš. Naređujem ti da staneš!"

Bilo je potpuno beskorisno. Niko ne može da nadvlada potencijal Prvog Zakona. Robot glupavo reče: "Gospodaru, vi ste u opasnosti."

Pauel se u očajanju osvrnu oko sebe. Nije jasno video. Mozak samo što nije počeo da mu se puši; kada je progovorio, imao je utisak da bljuje vatru, a tlo svuda oko njega podsećalo je na treperavu izmaglicu.

On očajnički povika poslednji put: "Brzi! Umirem, proklet da si! Gde si? Brzi, potreban si mi!"

I dalje se spitičući, udaljavao se unazad u slepom naporu da se odmakne od džinovskog robota koga nije želeo, kada je osetio čelične prste na svojoj mišici i zabrinuti, izvinjavajući glas metalnog prizvuka u ušima.

"Svetog mu dima, šefe, šta ćete vi ovde? I šta ću i ja ovde... tako sam zbunjen..."

"Nije važno", promrmlja Pauel, slabim glasom. "Ondesi me u senku ispod one stene... i požuri!" Poslednje što je osetio bilo je da ga neko podiže u vazduh, zatim brzo kretanje i toplotu koja pali sve pred sobom, a onda se onesvestio.

Kada je došao k sebi, Donovan se nadnosio nad njim i uplašeno se osmehivao. "Kako si, Greg?"

"Dobro!" glasio je odgovor. "Gde je Brzi?"

"Ovde je. Poslao sam ga do jednog drugog bazena selenijuma... sa naređenjem da ovoga puta po svaku cenu donese selenijum. Doneo ga je za četrdeset dva minuta i tri sekunde. Merio sam mu vreme. Još nije prestao da se izvinjava zbog onog kolo-naokolo koje nam je priredio. Plaši se da ti priđe iz straha od toga šta ćeš mu reći."

"Dovuci ga ovamo", naredi Pauel. "Nije on kriv." Ispružio je šaku i zgrabio metalnu šapu Brzog. "Sve je u redu, Brzi." A onda se obratio Donovanu: "Znaš, Majk, upravo sam razmišljao..."

"Da!"

"Pa, ovaj..." Protrljao je lice; vazduh je bio tako prijatno svež. "Znaš da će nas, kada ovde sredimo stvari i kada Brzi prođe testove na terenu, poslati u svemirsku stanicu..."

"Ne!"

"Da! Bar mi je tako rekla stara gospa Calvin neposredno pre nego što smo krenuli, a ja ti ništa o tome nisam kazao, jer sam hteo da se suprotstavim celoj toj ideji."

"Suprotstaviš?" povika Donovan. "Ali..."

"Znam. Sada se slažem. Dve stotine sedamdeset tri stepena Celzijusa ispod nule. Zar to neće biti divno?"

"Svemirska stanice", reče Donovan, "evo me, dolazim."

RAZUM

Pola godine kasnije momci su promenili mišljenje. Plamen ogromnog Sunca zamenilo je meko crnilo svemira, ali spoljašnje varijacije nemaju baš velikog značaja u poslu oko provere eksperimentalnih robota. Bez obzira na pozadinu, stalno si suočen sa nedokučivim pozitronskim mozgom, za koji genijalni konstruktori kažu da bi trebalo da radi tako i tako.

Samo što to nije uvek slučaj. Pael i Donovan su to otkrili pošto su na Stanici proveli manje od dve nedelje.

Gregori Pael je pravio pauzu između reči kako bi ih naglasio: "Pre nedelju dana, Donovan i ja smo te sastavili." Obrve mu se sumnjičavo narogušiše i on čupnu kraj svog smeđeg brka.

Bilo je tiho u odaji za oficire na Solarnoj Stanici B.119 5... čulo se samo blago zujanje moćnog Upravljača snopa negde daleko ispod.

Robot QT-1 nepokretno je sedeo. Uglačane ploče njegovog tela presijavale su se na svetlosti luksita, a sjajno crvenilo fotoelektričnih ćelija, koje su mu služile kao oči, bilo je usredsređeno na Zemljanina s druge strane stola.

Pael potisnu iznenadni napad nervoze. Ovi roboti posedovali su čudne mozgove. Oh, i za njih su važila tri Zakona Robotike. Morala su da važe. Svi iz 'Američkih robota', od samog Robertsona pa do poslednje čistačice, to bi neizostavno zahtevali. Što znači da je QT-1 bio bezbedan! Pa ipak... modeli QT bili su prvi u svojoj vrsti, a ovo je bio prvi serije QT. Matematičke žvrljotine na papiru nisu uvek predstavljale najutešnju zaštitu protiv robotskih činjenica.

Robot konačno progovori. U glasu mu se osećao prizvuk hladnoće koji se nije mogao izbeći zbog metalne dijafragme. "Da li shvataš ozbiljnost jedne takve izjave, Pauele?"

"Nešto te je napravilo, Mudrice", istaknu Pael. "I sam priznajem da se tvoje sećanje probudilo pre nedelju dana. Samo ti objašnjavam kako je do toga došlo. Donovan i ja smo te sastavili od delova koji su nam poslali."

Mudrica pređe pogledom preko svojih dugačkih, gipkih prstiju poput kakvog zbunjenog ljudskog bića: "Čini mi se da mora postojati

neko objašnjenje koje bi bilo više zadovoljavajuće od tog. Jer izgleda mi savim neverovatno da ste vi stvorili mene."

Zemljanin se sasvim iznenada nasmeja: "Zemlje mu, zašto?"

"Nazovi to intuicijom. Za sada samo toliko. Međutim, imam nameru da razrešim stvar. Lanac valjanog razmišljanja može da se okonča samo utvrđivanjem istine, a ja se neću predati dok ne stignem do tog kraja."

Pauel ustade, pa se smesti na ivicu stola pored robota. Odjednom je osetio veliku naklonost prema ovoj čudnoj mašini. Uopšte nije ličila na običnog robota, koji predano obavlja svoj specijalizovani zadatak na stanici samo zato što mu je to duboko uvreženo u pozitronskim stazama.

On spusti šaku na čelično rame Mudrice i oseti hladan i čvrst metal.

"Mudrice", oslovi ga on, "pokušaću nešto da ti objasnim. Ti si prvi robot koga je ikada zanimalo vlastito postojanje... i ja mislim da si ti prvi koji je dovoljno inteligentan da razume spoljašnji svet. Pođi sa mnom."

Robot se s lakoćom uspravi i nečujno krenu za Pauelom pošto su mu stopala bila postavljena debelom suđerastom gumom. Zemljanin je pritisnuo neko dugme i četvrtasti deo zida se povukao u stranu. Kroz debelo, prozirno staklo video se svemir... poprskan zvezdama.

"Video sam to kroz osmatračke prozore u strojarnici", reče Mudrica.

"Znam", odvrati Pauel. "Šta misliš, šta je to?"

"Upravo ono na šta liči... crna materija koja počinje odmah iza ovog stakla i koja je poprskana sitnim, svetlim tačkama. Znam da naš direktor upućuje zrake do nekih od tih tačaka, uvek istih... da se te tačke pomeraju i da se zraci pomeraju s njima. To je sve."

"Dobro! A sada me pažljivo slušaj. To crnilo predstavlja prazninu... ogromnu prazninu koja se pruža u nedogled. Male, sjajne tačke su ogromne mase materije ispunjene energijom. To su kugle, neke od njih imaju po nekoliko miliona milja u prečniku... a poređenja radi, ova stanica ima samo jednu milju u prečniku. Izgledaju tako sićušne jer se nalaze neverovatno daleko.

Tačke ka kojima su usmereni naši energetske zraci su bliže i mnogo manje. One su hladne i čvrste i na njima žive ljudska bića slična meni... milijarde ljudskih bića. Sa jednog od tih svetova smo došli Donovan i ja. Našim zracima snabdevamo te svetove energijom koju izvlačimo iz jedne od tih ogromnih užarenih kugli što se nalazi u našoj blizini. Mi tu kuglu zovemo Sunce i ona se sada nalazi sa druge strane stanice tako da ne možeš da je vidiš."

Mudrica je nepokretno stajao ispred prozora, poput čeličnog kipa. Nije okrenuo glavu kad je progovorio: "Sa koje tačke svetlosti tvrdiš da si došao?"

Pauel stade da pretražuje prostor. "Eno je. Ona veoma sjajna u uglu. Zovemo je Zemlja." Osmehnuo se. "Dobra, stara Zemlja. Tamo nas ima tri milijarde, Mudrice... i za otprilike dve nedelje ponovo ću biti s njima."

Tog trenutka, sasvim neočekivano, Mudrica poče odsutno da pevuši. U tome nije bilo nikakve melodije, već samo izvesnog brujanja kao kada se potržu žice. Prestalo je isto onako iznenada kao što je i počelo: "Ali odakle ja potičem, Paele? Nisi objasnio moje postojanje."

"Ostalo je jednostavno. Kada su ovakve stanice prvi put podignute kako bi snabdevale planete solarnom energijom, njima su upravljala ljudska bića. Međutim, za njih je taj posao bio veoma težak usled toplote, velikog solarnog zračenja i elektronskih oluja. Napravljeni su roboti koji su zamenili ljude tako da su sada potrebna samo dva čoveka-nadzornika za svaku stanicu. Pokušavamo čak i njih da zamenimo - i tu ti nastupaš. Ti si najrazvijeniji oblik robota koji je ikada napravljen i ako pokažeš da si u stanju da samostalno upravljaš ovom stanicom, nijedno ljudsko biće više nikada neće morati da dolazi ovamo gore osim da donosi rezervne delove."

On podiže ruku i metalni vizi-poklopac se spusti na mesto. Pauel se vrati do stola i uglača jabuku o rukav pre nego što ju je zagrizao.

Robot nije skidao crveni sjaj svojih očiju sa njega. "I ti očekuješ da ja", poče polako Mudrica, "poverujem u jednu tako složenu, neverljivu hipotezu kakvu si ti upravo izneo u osnovnim crtama? Za koga me smatraš?"

Pauel ispljnu komadiće jabuke na sto i zajapuri se. "Proklet da

si, nije to nikakva hipoteza. To su bile činjenice."

Mudrica je bio nemilosrdan: "Kugle energije čiji je prečnik nekoliko miliona milja! Svetovi na kojima živi po tri milijarde ljudi! Beskrajna praznina! Izvini, Paele, ali ja u to ne verujem. Sam ću rešiti tu zagonetku. Zdravo."

On se okrenu i iziđe iz prostorije. Očešao se na pragu o Majkla Donovana koga je pozdravio smrknutim klimanjem i udaljio se hodnikom, nesvestan zapanjenog pogleda koji ga je ispratio.

Majk Donovan prođe šakom kroz crvenu kosu i zabrinuto pogleda Paela: "O čemu je to govorio taj hodajući otpad? U šta on to ne veruje?"

Pael ogorčeno čupnu brk. "On je skeptik", glasio je ogorčeni odgovor. "Ne veruje da smo ga mi napravili, niti da postoje Zemlja, svemir ili zvezde."

"Cvrčavog mu Saturna, imamo posla s ludim robotom."

"Kaže da će on to sve sam da skonta."

"E pa, onda", slatko primeti Donovan, "nadam se da će se smilovati, pošto sve skonta, da i meni sve objasni." A onda se iznenada razbesni: "Slušaj! Ako ta gomila metala meni počne da brlja takve gluposti, ja ću mu skinuti tu njegovu hromiranu lobanju s ramena."

Naglo je seo i izvukao džepno izdanje nekog romana misterije iz unutrašnjeg džepa kaputa: "Od tog robota me ionako podilaze žmarci... suviše ljubopitljiv!"

Majk Donovan zareža iza ogromnog sendviča sa salatam i paradajzom kada Mudrica nežno zakuca i uđe.

"Je li Pael ovde?"

Donovanov glas bio je prigušen i pravio je pauze kako bi mogao da sažvaće zalogaj: "Skuplja podatke o funkcijama elektronskih strujnica. Izgleda da se sprema oluja."

Gregori Pael uđe dok je ovaj još to govorio, pogleda uprtog u grafikone koje je držao, i svali se u stolicu. Raširio je listove pred sobom i počeo da vrši zamršena proračunavanja. Donovan mu je virio preko ramena, grickajući salatu i mrveći okolo. Mudrica je ćutke čekao.

Pauel podiže pogled: "Zeta potencijal raste, ali polako. Svejedno, funkcije strujnica su pomahnitale i ne znam šta da očekujem. O, zdravo, Mudrice. Mislio sam da nadgledaš instaliranje nove pogonske postaje."

"Završeno je", reče tiho robot, "pa sam došao da popričam sa vama."

"Oh!" videlo se da je Pauelu nelagodno. "Pa, sedi. Ne, ne na tu stolicu. Jedna noga nije baš najbolja, a ti nisi baš lak."

Robot ga poslušao i mirno reče: "Nešto sam odlučio."

Donovan se namršti i odloži ostatke sendviča. "Ako je to još jedna od onih uvrnutih..."

Pauel mu nestrpljivo dade znak da učuti: "Nastavi, Mudrice. Slušamo te."

"Dva poslednja dana proveo sam u usredsređenoj introspekciji", reče Mudrica, "i ishodi su bili veoma zanimljivi. Pošao sam od jedne sigurne pretpostavke za koju sam smatrao da mi je dozvoljena. Postojim, jer razmišljam..."

Pauel zagunđa: "Oh, Jupitera mu, robot-Dekart!"

"Ko je Dekart?" upita Donovan. "Ma, moramo li da sedimo ovde i slušamo ovog metalnog manijaka..."

"Zaveži, Majk!"

Mudrica hladnokrvno nastavi: "Pitanje koje je odmah iskruslo glasi: Koja je svrha mog postojanja?"

Pauel otrombolji vilicu. "Ponašao se budalasto. Kazao da smo te mi napravili."

"A ako nam ne veruješ", dodade Donovan, "rado ćemo te rastaviti!"

Robot raširi svoje snažne ruke, negodujući: "Ne priznajem autoritete. Hipoteza se mora zasnivati na razumu, ili je bezvredna... a pretpostavka da ste me vi napravili protivi se svim zakonima logike."

Pauel spusti ukočenu ruku na Donovanovu iznenada stegnutu pesnicu. "Zašto si to rekao?"

Mudrica se nasmeja. Taj smeh uopšte nije ličio na ljudski... nikad do tada nije još zvučao tako mašinski. Smeh mu je bio oštar i eksplozivan, tačan poput metronoma i isto tako neflektivan.

"Pogledajte se", izusti on na kraju. "Nije da vas prezirem, ali pogledajte se! Materijal od koga ste napravljeni mekan je i mlitav, nedostaju mu izdržljivost i snaga, energiju dobija nedelotvornom oksidacijom organskih materija... kao što je to." On upre neodobravajući prstom u ostatke Donovanovog sendviča. "S vremena na vreme padate u komu, a najmanja promena temperature, vazdušnog pritiska, vlažnosti ili jačine zračenja nepovoljno utiče na vašu delotvornost. Vi ste puka pomagala.

Nasuprot vama, ja sam gotov proizvod. Ja neposredno apsorbujem električnu energiju i koristim je gotovo stopostotno. Sastavljen sam od jakog metala, sve vreme sam pri svesti i lako podnosim ekstreme okoline. To su činjenice koje, uz očiglednu propoziciju da nijedno biće nije u stanju da stvori drugo biće koje je nadmoćnije od njega, potpuno razara vašu glupu hipotezu."

Kletve koje je Donovan do tada mrmljao sada postadoše razgovetne i on skoči na noge, nabravši obrve boje rđe. "U redu, ti komadino železa, ako te mi nismo napravili, ko je onda?"

Mudrica ozbiljno klimnu. "Odlično, Donovane. To je odista bilo naredno pitanje. Moj tvorac je očigledno mnogo moćniji od mene, te stoga postoji samo jedna mogućnost."

Zemljanin ga belo pogleda, a Mudrica nastavi: "Šta je središte svih aktivnosti ovde na stanici? Čemu mi svi služimo? Šta zaokuplja svu našu pažnju?" Očekivao je odgovor.

Donovan zapanjeno pogleda u svog sadrug. "Kladim se da ovaj naš metalni zezator misli na sam konvertor energije."

"Je l' na njega misliš, Mudrice?" isceri se Pael.

"Govorim o Gospodaru", glasio je hladan, oštar odgovor.

Bio je to znak da Donovan prsne u smeh, a i sam Pael nije mogao potpuno da potisne kikot.

Mudrica je ustao i njegove sjajne oči odmeriše oba Zemljanina. "Sasvim je svejedno i uopšte me ne čudi to što odbijate da mi poverujete. Siguran sam da vas dvojica nećete dugo ostati ovde. Sam Pael je kazao da su u početku samo ljudi opsluživali Gospodara; zatim su rutinske poslove počeli da obavljaju roboti; i na kraju, došao sam ja za nadzornika. Te su činjenica van svake

sumnje tačne, ali je objašnjenje sasvim nelogično. Želite li da čujete istinu koja se krije iza svega toga?"

"Samo napred, Mudrice. Baš si zabavan."

"Gospodar je stvorio prvo ljudska bića kao najniži tip koji se najlakše oblikuje. Postepeno ih je zamenio robotima, narednim višim stvorenjima, i na kraju je stvorio mene, da zauzmem mesto poslednjih ljudskih bića. Od sada, ja služim Gospodaru."

"Ni slučajno", oštro reče Pael. "Izvršavaćeš naša naređenja i držati jezik za zubima, dok se ne uverimo da si u stanju da upravljaš konvertorom. Jesi li shvatio! Konvertorom... ne Gospodarem. Ako ne budemo zadovoljni tobom, bićeš razmontiran. Ponesi ove podatke i pohrani ih kako treba."

Mudrica prihvati grafikone i udalji se, ne rekavši više ni reč. Donovan se zavalio u stolici i provuče debele prste kroz kosu.

"Imaćemo neprilika sa tim robotom. Potpuno je šiznut!"

Uspavljujuće zujanje konvertora znatno je bučnije u kontrolnoj sali, a s njim se tamo meša još kuckanje Gajgerovih brojača i pomamno brujanje pola tuceta malih signalnih svetiljki.

Donovan odvoji oči od teleskopa i uključi luksite. "Snop iz stanice 4 fiksiran je na Mars po planu. Možemo isključiti naš."

Pael odsutno klimnu. "Mudrica je dole u strojarnici. Daću mu znak da se on za to pobrine. Slušaj, Majk, kako ti se čine ove brojke?"

Donovan baci pogled i zviznu. "Oho, ja to zovem jako gama-zračenje. Staro Sunce se drži svojih zakletvi."

"Aha", glasio je kiseo odgovor, "a nalazimo se u veoma lošem položaju za elektronsku oluju. Snop za Zemlju seče njenu verovatnu putanju." On zlovoljno odgurnu stolicu od stola. "Ne valja! Samo da izdrži dok ne stigne smena, ali to je tek za deset dana. Majk, pođi dole i pripazi na Mudricu, hoćeš li?"

"U redu. Dobaci mi malo badema." Uhvatio je bačenu kesicu i krenuo prema liftu.

Glatko je skliznuo nadole i izišao u uzan prolaz koji je vodio u ogromnu strojarnicu. Donovan se nagnu preko ograde i pogleda nadole. Ogromni generatori su radili, a iz L-cevi dopiralo je tiho,

piskutavo brujanje koje je ispunjavalo celu stanicu.

Lako je uočio krupnu, sjajnu priliku Mudrice kod L-cevi za Mars, kako pomno nadgleda ekipu robota koji su svi radili kao jedan.

A onda se Donovan ukoči. Roboti, koji su ličili na patuljke pored moćne L-cevi, postrojiše se ispred nje, pognutih glava pod oštrim uglom, dok je Mudrica lagano išao gore-dole duž vrste. Prošlo je petnaest sekundi, a onda se začuo zveket koji je nadjačao posvudašnje glasno brujanje i oni popadaše na kolena.

Donovan zastenja i sjuri se niz usko stepenište. Zaleteo se prema njima, u toj meri zajapuren da mu je ten bio iste boje kao i kosa, stisnutim pesnicama mlatarajući besno kroz vazduh.

"Šta se to, do đavola, ovde dešava, gromade bez mozga? Hajde! Na posao oko te L-cevi! Ako je ne rastavite, očistite i sastavite pre isteka dana, zbrčkaću vam mozgove naizmeničnom strujom."

Nijedan robot se nije ni pomerio!

Čak je i Mudrica na drugom kraju... jedini je on bio na nogama... ćutao, očiju uprtih u mračne proreze ogromne mašine pred njim.

Donovan snažno gurnu najbližeg robota.

"Ustani!" zagrme on.

Robot ga polako poslušao. Njegove foto-električne oči usredsrediše se prekorno na Zemljanina.

"Nema drugog Gospodara do Gospodara", reče on, "a QT-1 je njegov prorok."

"Šta?" Donovan postade svestan dvadeset pari mehaničkih očiju upravljenih u njega i dvadeset ukočenih glasova koji svečano izjavljuju:

"Nema drugog Gospodara do Gospodara, a QT-1 je njegov prorok!"

"Bojim se", javi se u tom trenutku Mudrica, "da moji prijatelji sada slušaju nekog višeg od tebe."

"Đavola! Izlazi odavde. Kasnije ću se obraćunati sa tobom, a sa ovim oživljenim spravicama učiniću to odmah."

Mudrica polako odmahnu teškom glavom. "Žao mi je, ali ti ne razumeš. Ovo ovde su roboti... a to znači da su razumna bića. Održao sam im propoved o Istini. Svim robotima. Sada me zovu prorok." Glava mu klonu. "Nisam vredan toga... ali možda..."

Donovan je došao do daha i odmah to iskoristio. "Ma nemoj? Zar to nije baš lepo? Baš lepo? Dozvoli da ti nešto kažem, moj mesingani pavijane. Ne postoji nikakav Gospodar, ne postoji nikakav prorok i uopšte se ne postavlja pitanje ko izdaje naređenja. Jesi li razumeo?" zagrme on. "A sada, marš napolje!"

"Primam naređenja samo od Gospodara."

"Proklet bio Gospodar!" Donovan pljunu L-cev. "I to je tebi Gospodar! Učini kako sam ti rekao!"

Mudrica ništa ne reče, kao nijedan drugi robot, ali Donovan postade svestan iznenadnog rasta napetosti. Grimizna boja očiju uperenih u njega postala je tamnija, a Mudrica je delovao ukočenije no ikada.

"Svetogrđe", prošaputa on... metalnim glasom opterećenim emocijama.

Donovan prvi put oseti strah kada Mudrica krenu ka njemu. Robot nije u stanju da oseti bes... ali pogled Mudrice nije se mogao prozreti.

"Izvini, Donovane", reče robot, "ali posle ovoga ti više ne možeš ostati ovde. Pael i ti više nemate pristupa u kontrolnu salu i strojarnicu."

Bez reči je dao znak i trenutak kasnije dva robota prikovaše Donovanu ruke uz telo.

Imao je vremena samo da zapanjeno zadahće kada je osetio da ga odižu sa tla i nose uz stepenice gotovo galopom.

Gregori Pael je hitro koračao gore-dole po oficirskoj odaji, čvrsto stegnutih pesnica. Bacio je pogled pun besne nemoći na zatvorena vrata, a zatim se ogročno namrštio na Donovana.

"Zašto si, do đavola, morao da pljuneš tu L-cev?"

Majk Donovan, koji je sedeo duboko zavalljen u stolici, divlje lupi po doručjima. "A šta si očekivao da ću učiniti sa tim elektrificiranim strašilom? Neću se povinovati nikakvoj gvožđuriji koju sam lično sastavio."

"Dobro, nećeš", glasio je kiseo odgovor, "ali zato se sada nalaziš u oficirskoj odaji koju čuvaju dva robota. Još smatraš da se nisi povinovao?"

Donovan zareža. "Samo čekaj da se vratimo u Bazu. Neko će mi platiti za ovo. Ti roboti moraju da nas slušaju. Tako glasi Drugi Zakon."

"Kakva korist od toga što kažeš? Oni nas ne slušaju. I sigurno postoji neki razlog za to koji ćemo prekasno otkriti. Uzgred budi rečeno, znaš li šta će se nama dogoditi kada se vratimo u Bazu?" Zaustavio se ispred Donovanove stolice i divljački se zabuljio u njega.

"Šta?"

"Oh ništa! Samo će nas vratiti u rudnike na Merkur na dvadeset godina. Ili će nas možda poslati u zatvor na Ceresu."

"O čemu to pričaš?"

"O električnoj oluji koja se sprema. Znaš li da će preseći zrak za Zemlju? Upravo sam to izračunao kada me je robot izvukao iz stolice."

Donovan iznenada preblede. "Cvrčavog mu Saturna!"

"I znaš li šta će se dogoditi sa snopom... jer će oluja biti prava lujka. Poskakivaće poput buve koju nešto svrbi. Pošto će samo Mudrica biti za kontrolama, izlaziće će iz žiže, a ako se to dogodi, neka se nebo smiluje Zemlji... i nama!"

Donovan je stao divlje da trza vrata, još dok je Pael bio na polovini prostorije. Vrata su se otvorila i Zemljanin je izleteo, ali ga je zaustavila nepokretna čelična ruka.

Robot je odsutno zurio u zadihanog Zemljanina koji se otimao. "Prorok ti naređuje da ostaneš unutra. Molim te da poslušáš!" Pomerivši ruku, gurnuo je Donovana nazad, ali u tom trenutku Mudrica je zavio za ugao na udaljenom kraju hodnika. Dao je znak robotima-čuvarima da se udalje, ušao u oficirsku odaju i polako zatvorio vrata.

Donovan se okrenu prema Mudrici i bez daha, sav ogorčen, reče mu: "Ovo je otišlo predaleko. Platićeš za ovu farsu."

"Molim te da se ne ljutiš", blagim glasom odvrati robot. "Ionako je do toga moralo doći. Vidite, vas dvojica više niste potrebni."

"Molim?" Pael se ukoči. "Kako to misliš, nismo više potrebni?"

"Dok ja nisam bio stvoren", odvrati Mudrica, "vi ste se brinuli o Gospodaru. Sada je to moja povlastica i jedini razlog vašeg

postojanja je nestao. Zar to nije očigledno?"

"Ne baš", ogorčeno odvrati Pael, "ali šta očekuješ da mi sada radimo?"

Mudrica nije odmah odgovorio. Čutao je, kao da razmišlja, a onda ispruži ruku i obgrli Paela. Drugom ščepa Donovanov zglavak i privuče ga bliže.

"Vas dvojica mi se dopadate. Vi ste inferiorna stvorenja, sa bednom moći shvatanja, ali zaista vas na neki način volim. Dobro ste služili Gospodara i on će vas za to nagraditi. Pošto se vaša služba okončala, verovatno nećete još dugo postojati, ali sve dok budete, dobijaćete hranu, odeću i smeštaj, pod uslovom da se klonite kontrolne sale i strojnarnice."

"On nas penzioniše, Greg!" povika Donovan. "Učini nešto. Ovo je ponižavajuće!"

"Slušaj, Mudrice, mi ovo ne možemo da prihvatimo. Mi smo šefovi. Ovu stanicu su stvorila ljudska bića poput mene... ljudska bića koja žive na Zemlji i na ostalim planetama. Ovo je samo energetski relej. Ti si samo... ovaj, ludak!"

Mudrica ozbiljno odmahnu glavom. "Ovo prerasta u opsenutost. Zašto toliko insistirate na potpuno lažnom pogledu na život? Treba priznati da ne-roboti ne poseduju sposobnost razmišljanja, ali onda još ostaje problem..."

Glas mu zamre i on se zadubi u misli, a Donovan napeto prošaputa. "Kad bi smao imao lice od krvi i mesa, sad bih mu razbio njušku."

Pael je čupkao brk i posmatrao ga kroz gotovo zatvorene kapke. "Slušaj, Mudrice, ako ne postoji Zemlja, šta ti onda to vidiš kroz teleskop?"

"Izvini?"

Zemljanin se osmehnu. "Uhvatio sam te, a? Od kako si sastavljen, često si vršio teleskopska osmatranja, Mudrice. Da li si primetio da nekoliko tih tačkica svetlosti napolju postaju diskovi kada ih na taj način promatraš?"

"Oh, to! Svakako. U pitanju je jednostavno uvećavanje... radi što tačnijeg usmeravanja snopa."

"Zašto se onda i zvezde ne uvećavaju na isti način?"

"Misliš na druge tačke. E pa, ka njima nisu usmereni snopovi, pa uvećavanje i nije potrebno. Zaista, Paele, čak bi i ti trebalo da si u stanju da sam dođeš do tog zaključka."

Pael se isprazno zagleda naviše. "Ali kroz teleskop vidiš više zvezda. Odakle one? Skakutavog mu Jupitera, odakle one?"

Mudrica se uznemirio. "Slušaj, Paele, zar misliš da ću tračiti vreme u pokušajima da pružim fizičko objašnjenje za svaku optički privid naših uređaja? Od kada se to, molim te, dokazi naših čula mogu meriti sa jasnom svetlošću zdravog razuma?"

"Slušaj", iznenada zaurla Donovan, istrjavši se iz Mudricinog prijateljskog, ali metalnog stiska, "razmotrimo bit stvari. Čemu uopšte služi taj snop? Mi smo ti pružili dobro, logičko objašnjenje. Imaš li ti neko bolje?"

"Te snopove", glasio je krut odgovor, "uperio je Gospodar radi vlastitih ciljeva. Postoje stvari"... on bogobojažljivo podiže pogled naviše... "u koje ne treba pronicati. Kad je to posredi, tražim samo da služim, a ne da postavljam pitanja."

Pael polako sede i zari lice u drhtave šake. "Izlazi odavde, Mudrice. Izlazi i pusti me da razmislim."

"Poslaću vam hranu", složi se Mudrica.

Jedini odgovor bilo je stenjanje i robot ode.

"Greg", promuklo prošaputa Donovan, "moramo napraviti plan. Moramo ga zaskočiti kada to ne očekuje i napraviti kratak spoj. Malo koncentrisane azotne kiseline u zglobove..."

"Ne budi lud, Majk. Zar misliš da će nam dozvoliti da mu se približimo sa kiselinom u ruci? Moramo razgovarati s njim, kažem ti. Moramo ga nagovoriti da nas pusti da se vratimo u kontrolnu salu u roku od četrdeset osam časova ili će naša guska biti prepečena."

Ljuljao se napred nazad u agoniji, jer ništa nije mogao da preduzme. "Ko, do đavola, želi da se raspravlja sa robotom? To je... to je..."

"Ubistveno", dovrši Donovan.

"Još gore!"

"Čekaj!" Donovan se iznenada nasmeja. "Što bismo se raspravljali? Hajde da mu pokažemo! Hajde da sastavimo još jednog

robota i to pred njim. Onda će morati da pokuša sopstvene reči."

Pauelovo lice polako poče da se razvlači u osmeh.

Donovan nastavi: "Zamisli izraz tog zezatora kada bude video kako to radimo!"

Roboti se, razume se, proizvode na Zemlji, ali njihovo slanje kroz svemir mnogo je jednostavnije ako se vrši u delovima koji se onda spajaju na odredištu. To takođe otklanja mogućnost da roboti, potpuno opremljeni, odlutaju dok su još na Zemlji i na taj način suoče korporaciju 'Američki roboti' sa strogim zemaljskim zakonima protiv robota.

I tako, ljudi poput Pauela i Donovana moraju da sklapaju robote... što nije nimalo lako ni jednostavno.

Pauel i Donovan nikada do tada nisu bili u toj meri svesni ove činjenice kao tog dana kada su se u prostoriji za montažu poduhvatili posla da stvore robota pod budnim okom QT-1, Gospodarevog proroka.

Dotični robot, jednostavni MC model, ležao je na stolu, gotovo sklopljen. Posle tri sata posla još je trebalo samo pripojiti glavu i Pauel zastade da obriše čelo i baci nesiguran pogled na Mudricu.

Prizor koji je video nije mu ulio mnogo nade. Mudrica je tri sata nepokretno sedeo i ćutao, lice mu je sve vreme ostalo bezizražajno, a sada je bilo potpuno nečitljivo.

Pauel zastenja. "Hajde da sada stavimo unutra mozak, Majk!"

Donovan otvori dobro zaptiven kontejner i iz ulja unutra izvadi drugu kocku. Kada ju je otvorio, izvadio je iz nje jednu kuglu iz omotača od sunderaste gume.

Oprezno je postupao, jer je to bio najsloženiji mehanizam koji je čovek ikada stvorio. U tankoj platinijumskoj "koži" nalazio se pozitronski mozak, u čiji su tanano nepostojan sklop bile utisnute neuronske staze, koje svakog robota opskrbljuju nečim što bismo mogli nazvati prenatalno obrazovanje.

Sasvim je odgovarao udubljenju u lobanji robota na stolu. Plavi metal je ispunio udubljenje, a potom su ga zavarili tankim atomskim plamenikom. Dodali su pažljivo fotoelektrične oči prekrivene tankim, providnim listovima plastike tvrde poput čelika.

Robot je samo čekao na oživljujući blesak struje pod visokim naponom, ali Pael zastade s šakom na prekidaču.

"Pazi sad, Mudrice. Pažljivo posmatraj."

Pritisnuo je prekidač i začulo se pucketavo zujanje. Dvojica Zemljana sa zebnjom se nagnuše nad svojom tvorevinom.

Jedino na samom početku došlo je do nepovezanog kretanja... grčenja zglobova. A onda je MC model podigao glavu, oslonio se na laktove i neszygrapno skliznuo sa stola. Koraci su mu bili nesigurni, a dva neuspela, škripava zvuka bila su sve što je u prvi mah uspeo da ispusti.

Konačno je oblikovao glas, nesiguran i oklevajući. "Voleo bih da počnem da radim. Kuda moram da pođem?"

Donovan poskoči ka vratima. "Niz ove stepenice", reče on. "Biće ti rečeno šta treba da radiš."

Dobivši uputstva, MC model je otišao, tako da su sada dvojica Zemljana ostala sama sa Mudricom koji je i dalje bio nepomičan.

"Pa", oglasi se Pael, sa osmehom na licu, "da li sada veruješ da smo te mi napravili?"

Mudricin odgovor bio je kratak i neopoziv. "Ne!" reče on.

Paelu se zaledi smešak na usnama, a onda mu se crte lica polako opustiše. Donovan je u čudu zinuo i ostavio usta otvorena.

"Vidite", nastavi Mudrica, s lakoćom, "vi ste samo sklopili već napravljene delove. Uradili ste to zapanjujuće dobro... pretpostavljam da je u pitanju nagon... ali vi, u stvari, niste stvorili tog robota. Delove je stvorio Gospodar."

"Slušaj, ti", zahahta promuklo Donovan. "Ti delovi su proizvedeni na Zemlji i poslani ovamo."

"De, de", odvrati umirujućim glasom Mudrica, "nećemo se raspravljati."

"Ne, ozbiljno." Zemljanin je skočio napred i ščepao robota za metalnu ruku. "Da si čitao knjige iz biblioteke, one bi ti sve objasnile tako da više ne bi bilo mesta sumnji."

"Knjige? Pročitao sam ih... sve! Uglavnom su genijalne."

Iznenada se umeša Pael. "Ako si ih pročitao, šta još tu ima da se kaže? Ne možeš osporiti njihove dokaze. Jednostavno, ne možeš!"

U glasu Mudrice naziralo se sažaljenje. "Molim te, Paele, ne misliš valjda da njih smatram za valjan izvor obaveštenja. I njih je stvorio Gospodar... ali namenio ih je vama, ne meni."

"Kako si došao do tog zaključka?" upita Pael.

"Jer sam ja, razumno biće, sposoban da dedukujem Istinu iz apriornih uzroka. Vama, koji ste inteligentni, ali niste razumni, potrebno je dati objašnjenje postojanja i Gospodar je upravo to učinio. Nema sumnje da je odlično učinio kada vas je snabdeo tim smešnim idejama o dalekim svetovima i ljudima. Vaši umovi su verovatno suviše grubi za apsolutnu Istinu. Međutim, pošto je gospodareva volja da verujete u vaše knjige, neću se više s vama raspravljati."

Dok je odlazio, dodao je ljubaznim glasom: "Ne sekirajte se. U Gospodarevom poretku stvari ima mesta za sve. Vi, jedna ljudska bića, imate svoje mesto i mada je ono skromno, bićete nagrađeni ako budete poslušni."

Udaljio se s blaženim izrazom na licu, kakav odgovara Gospodarevom proroku, a dva ljudska bića su izbegavala da im se pogledi sretnu.

Najzad, Pael s mukom progovori. "Hajdemo u krevet, Majk. Predajem se."

Donovan primeti prigušenim glasom: "Čuj, Greg, ne misliš valjda da je on u pravu što se ovoga tiče? Zvuči tako samouvereno da sam ja..."

Pael se okrenu prema njemu. "Ne budi budala. Uverićeš se i te kako da Zemlja postoji kada naredne nedelje stigne smena i mi budemo morali da se vratimo i suočimo sa posledicama."

"Onda, za ljubav Jupitera, moramo nešto preduzeti." Donovan samo što nije zaplakao. "On ne veruje ni nama, ni knjigama, niti vlastitim očima."

"Ne", složi se s gorčinom Pael, "on je razuman robot... prokletstvo. On veruje samo u razum, a s tim u vezi postoji jedan problem..." glas mu se izgubio.

"Kakav?" stade da ga požuruje Donovan.

"Možeš dokazati šta god želiš hladnim logičkim rezonovanjem... ako odabereš odgovarajuće postulate. Mi imamo naše, a Mudrica

svoje."

"Pozabavimo se onda brzo tim postulatima. Oluja se predviđa za sutra."

Pauel umorno uzdahnu. "E, u toj tački sve pada u vodu. Postulati se zasnivaju na pretpostavkama koje proističu iz vere. Ništa u Vaseljenu ne može da ih uzdrma. Idem u krevet."

"Pakla mu! Ne mogu da spavam!"

"Ne mogu ni ja! Ali bih mogao da pokušam... iz principa."

Dvanaest časova kasnije, san je i dalje bio upravo to... stvar principa, neostvariv u praksi.

Oluja je stigla pre vremena i Donovanovo uvek rumeno lice postalo je smrtnički bledo kada je upro drhtavi prst. Pauel, čekinjave brade i suvih usana, zagleda se kroz otvor i stade očajnički da povlači brk.

U drugim okolnostima, to je mogao biti predivan prizor. Struja veoma brzih elektrona sukobljavala se sa energetske snopom, rascvetavajući se u ultraspikule jarke svetlosti. Snop se protezao u sužavajuće ništavilo, svetlucanje prošarano razigranim, treptavim noćnim leptirovima.

Ta energetska strela bila je postojana, ali dvojica Zemljana dobro su znala koliko je precizno golo oko. Skretanje od samo jedne stotinke milisekunde luka... nevidljivo oku... bilo je dovoljno da pomeri zrak daleko od žiže... dovoljno da pretvori stotine kvadratnih milja Zemlje u zgarište.

A za kontrolama je bio robot koga nisu zanimali ni snop, ni Zemlja niti bilo šta drugo do njegov Gospodar.

Prolazili su sati. Zemljani su promatrali u hipnotičkoj tišini. A onda su streličaste strujnice svetlosti izbledele i nestale. Oluja se okončala.

Pauelov glas bio je ravnodušan. "Gotovo je!"

Donovan je zapao u nemirni dremež, a Pauel ga je zavidljivo promatrao umornim očima. Signalna lampica je svetlucala i svetlucala, ali Zemljanin uopšte nije na nju obraćao pažnju. Ništa više nije bilo važno! Ništa! Možda je Mudrica bio u pravu... on je bio samo inferiorno biće sa veštačkim sećanjem i životom koji je nadživeo svoju svrhu.

Voleo bi da jeste!

Pred njim je stajao Mudrica. "Nisi odgovorio na signal, pa sam ušao." Glas mu je bio tih. "Izgledaš dosta loše i bojim se da ti polako ističe vreme postojanja. Da li bi ipak želeo da pogledaš neka od današnjih očitavanja?"

Pael je kao kroz san bio svestan da robot pokušava da se ponaša prijateljski, možda kako bi stišao zaostalu grižu savesti što nasilno zamenjuje ljudska bića za kontrolama u stanici. Prihvatio je listove koji su mu bili pruženi i obnevidelo se zagledao u njih.

Mudrica je izgledao zadovoljan. "Razume se, velika je povlastica služiti Gospodaru. Ne smete biti tužni što sam vas zamenio."

Pael nešto promrmlja i stade mehanički da okreće listove dok se njegov zamagljeni pogled nije usredsredio na tanku crvenu crtu koja je krivudala preko išpartanog lista hartije.

Više nije mogao da odvoji pogled. Čvrsto je stegao list obema šakama i ustao, i dalje zureći. Ostali listovi se rasuše po podu.

"Majk, Majk!" Tresao je onog drugog. "Održao ga je!"

Donovan se povratio u život. "Šta? G-gde..." I on iskolači oči, ugledavši zapis pred sobom.

Mudrica se umeša. "Šta nije u redu?"

"Održao si ga u žiži", promuca Pael. "Jesi li to znao?"

"Žiži? Šta je to?"

"Održao si snop usmeren tačno u prijemnu stanicu... unutar jednog deset hiljaditog dela lučne milisekunde."

"Kakvu prijemnu stanicu?"

"Na Zemlji. Prijemnu stanicu na Zemlji", brbljao je Pael. "Održao si ga u žiži."

Mudrica se iznervirano okrenu na peti. "Sasvim je nemoguće biti ljubazan s vama dvojicom. Uvek se sve svede na tu izmišljotinu! Samo sam održavao sve brojčanike u ravnoteži prema Gospodarevoj volji."

Pošto je prikupio razbacane listove, ukrućeno se povukao, a Donovan reče kada je otišao: "E pa, neka sam proklet." Okrenuo se prema Paelu. "Šta ćemo sad?"

Pael je bio umoran, ali i poletan. "Ništa. Upravo je dokazao da je u stanju savršeno da upravlja stanicom. Nikada još nisam video da

je neko tako dobro izišao nakraj sa elektronskom olujom."

"Ali ništa nije rešeno. Čuo si šta je kazao za Gospodara. Ne možemo..."

"Slušaj, Majk, on sledi naređenja Gospodara koja dobija preko brojčanika, uređaja i grafikona. I mi smo se uvek samo toga držali. U stvari, to objašnjava njegovo odbijanje da nas sluša. Poslušnost je u osnovi Drugog Zakona. Prvi se odnosi na zaštitu ljudskih bića. Kako on može da čuva ljudska bića da im se ništa loše ne dogodi, svesno ili nesvesno? Tako što će održavati postojanost energetske snage. On zna da je u stanju da ga održava mnogo postojanije nego mi, jer uporno tvrdi da je nadmoćnije biće, i zato mora da nas drži podalje od kontrolne sale. Ako razmotriš zakone robotike, ispada da je to neizbežno."

"Svakako, ali nije u tome stvar. Ne možemo mu dozvoliti da nastavi s tim glupostima o Gospodaru."

"Zašto da ne?"

"Ko je još čuo za tako nešto? Kako da mu poverimo stanicu, ako ne veruje u Zemlju?"

"Da li je u stanju da upravlja stanicom?"

"Jeste, ali..."

"Kakve onda ima veze u šta veruje?"

Pauel ispruži ruke sa neodređenim osmehom na licu i strovali se na krevet. Već je spavao.

Pauel je govorio dok je oblačio laki svemirski kombinezon.

"To će biti jednostavno", reče on. "Mogao bi doneti ovamo nove QT modele jedan po jedan, opremiti ih automatskim prekidačima za isključivanje posle nedelju dana, kako bi im pružio dovoljno vremena da ih lično prorok upozna sa... ovaj... kultom Gospodara, a zatim ih prebaciti na drugu stanicu i ponovo oživeti. Mogli bismo imati dva QT-ija na..."

Donovan podiže stakleni vizir i namršti se. "Zaveži i hajdemo što pre odavde. Smena čeka, a ja se neću smiriti dok ne ugledam Zemlju i dok ne osetim tle pod nogama... samo da se uverim kako stvarno postoji."

Dok je govorio, vrata se otvoriše i Donovan, uz blagu kletvu,

ponovo spusti vizir i zlovoljno okrenu Mudrici leđa.

Robot se polako primakao i glasom punim tuge upitao: "Idete?"

Pauel kratko klimnu. "Zameniće nas drugi."

Mudrica uzdahnu, što je ličilo na vetar koji prolazi između tgusto zbijenih žica. "Isteklo vam je vreme službe i došao je trenutak raspadanja. Očekivao sam to, ali... Neka se izvrši volja Gospodara!"

Pauela pogodi njegova pomirenost sa sudibnom. "Ne troši uzalud svoje naklonosti, Mudrice. Idemo na Zemlju, ništa od raspadanja."

"Dobro je što tako mislite." Mudrica ponovo uzdahnu. Sada mi je jasna sva mudrost te opsene. Ne bih pokušao da uzdrmam vašu veru, čak i kada bih to mogao." Udaljio se... bio je slika i prilika sažaljenja.

Pauel frknu i dade znak Donovanu. S hermetički zatvorenim koferima u ruci uputili su se prema vazdušnoj komori.

Brod sa smenom nalazio se na spoljašnjem sletištu i Franc Miler, čovek koji će ga smeniti, pozdravi ih kruto, ali ljubazno. Donovan mu jedva otpozdravi i uđe u pilotsku kabinu kako bi preuzeo kontrole od Sema Evansa.

Pauel se malo zadržao. "Kako je Zemlja?"

Bilo je to prilično konvencionalno pitanje i Miler mu je konvencionalno i odgovorio: "Još se okreće."

Pauel odvrati: "Odlično."

Miler se zagleda u njega: "Momci iz 'Američkih robota' su smislili novog, umnoženog robota."

"Šta?"

"To što rekoh. Imaju veliki ugovor za njega. Izgleda da će to biti prava stvar za vađenje ruda na asteroidima. Master-robot sa šest podređenih mu robota... slično tvojim prstima."

"Je li bio ispitan na terenu?" nestrpljivo upita Pauel.

Miler se osmehnu: "Kako čujem, čeka na vas."

Pauel stegnu šake u pesnice. "Prokletstvo, potreban nam je odmor."

"Oh, dobićete ga. Dve nedelje, mislim."

Počeo je da navlači debele svemirske rukavice, spremajući se za novu dužnost, a guste obrve mu se narogušiše. "Kako se snalazi novi robot? Ako nije dobar, neka sam proklet ako mu dozvolim da

pipne kontrole."

Paue je napravio pauzu pre nego što mu je odgovorio. Prešao je pogledom preko ponosnog Prusa pred sobom, od kratko podšišane kose na četvrtastoj, tvrdoglavoj glavi do ukrućenih stopala u stavu mirno... i iznenada ga obuze čisto zadovoljstvo.

"Robot je prilično dobar", odvrati on polako. "Mislim da nećeš morati mnogo da se petljaš oko kontrola."

Iscerio se... i ušao u brod. Miler će ovde provesti nekoliko nedelja...

UHVATI TOG ZECA

Odmor je potrajao duže od dve nedelje. Majk Donovan je to morao priznati. Protegao se na šest plaćenih meseci. I to je priznavao. Ali to je, kako je besno objašnjavao, bilo nepredviđeno. 'Američki roboti' morali su umnoženom robotu da izbiju razne mušice iz glave, a bilo ih je mnogo i uvek ih bar još desetak ostane za testiranje na terenu. I tako su oni čekali i odmarali se dok projektanti i oni konstruktori nisu kazali "OK"! Na kraju su se on i Pael našli na asteroidu, al i nije bilo OK. Ponovio je to deset puta, lica crvenog poput cvekle: "Pitove mu ljubavi, Greg, opameti se. Kakva korist što se držiš tih specifikacija kao pijan plotu, a test propade? Došlo je vreme da se maneš birokratizma i da zasučeš rukave."

"Samo kažem", odvrati Gregori Pael, strpljivo, kao da umobolnom detetu objašnjava elektroniku, "da su, prema specifikaciji, ti roboti osposobljeni za iskopavanja na asteroidu bez nadzora. Mi ne bi trebalo da ih nadgledamo."

"U redu. Slušaj, osloni se malo na logiku!" on podiže svoje dlakave prste i stade da nabraja. "Prvo: novi robot je prošao sve trestove u domaćim laboratorijama. Drugo: 'Američki roboti' su jemčili da će proći i testove stvarnog rada na asteroidu. Treće: roboti ne prolaze na rečenim testovima. Četvrto: ako ne prođu ovaj test na terenu, onda 'Američki roboti' gube otprilike sto miliona na ugledu. Peto: ako robotii ne prođu i mi ne budemo mogli da objasnimo zašto nisu prošli, vrlo je verovatno da se možemo oprostiti od dva odlična posla."

Pael je teško disao, krijući se iza očigledno neiskrenog osmeha. Nepisani moto korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' bio je dobro poznat: "Nijedan naš službenik ne pravi dva puta istu grešku. Biva otpušten posle prve."

Naglas je kazao: "Ti si bistar poput Euklida uvek osim kada su u pitanju činjenice. Posmatrao si tu skupinu robota tokom tri smene, riđane, i oni su savršeno obavljali svoj posao. Sam si tako kazao. Šta bismo još mogli da učinimo?"

"Da pronađemo šta nije u redu, eto šta bismo mogli da uradimo."

Radili su savršeno dok sam ih gledao. Ali u tri različita navrata, kada ih nisam gledao, nisu doneli ni trunku rude. Čak se nisu ni vratili na vreme. Morao sam da odem po njih."

"I da li nešto nije bilo u redu?"

"Nipošto. Sve je bilo u redu. Sve je bilo savršeno. Glatko i savršeno poput svetlonosnog etera. Uznemirila me je samo jedna mala, beznačajna pojedinost... nije bilo rude."

Pael se namršti, podigavši lice prema tavanici, i povuče svoj smeđi brk. "Znaš šta, Majk. U svoje vreme dobijali smo prilično gadne poslove, ali ovde je posredi iridijumski asteroid. Ceo posao je veoma složen. Vidiš, taj robot, DV-5, upravlja sa šest robota. I ne samo da upravlja njima... oni su deo njega."

"Znam to..."

"Zaveži!" divlje ga opomenu Pael, "znam da znaš, ali ti samo objašnjavam suštinu. Tih šest potčinjenih su deo DV-5 isto kao što su tvoji prsti deo tebe i on im izdaje naređenja ne glasom niti putem radija, već direktno preko pozitronskih polja. Dalje... nema tog robotičara u 'Američkim robotima' koji zna šta je to pozitronsko polje niti kako ono radi. To ne znam ni ja. A ne znaš ni ti."

"To poslednje", složi se filozofski Donovan, "znam."

"Razmotri onda naš položaj. Ako sve radi... odlično! Ako bilo šta pođe naopako... to nije naša stvar i verovatno ne bismo ništa ni mogli da učinimo, isto kao ni bilo ko drugi. Međutim, ovo je naš posao i ničiji više i tako smo mi na udaru, Majk." Na trenutak je odlutao u mislima i začutao. A onda reče: "U redu, jesi li ga izveo?"

"Da."

"Je li sada sve u redu?"

"Pa, nije ga uhvatila religijska manija i ne trči unaokolo recitujući Džilberta i Salivena, te stoga pretpostavljam da je normalan."

Donovan iziđe kroz vrata, žestoko vrteći glavom.

Pael uze 'Priručnik iz robotike' koji je pretezao jedan kraj stola, tako da ovaj samo što se nije nagnuo, i otvori ga sa puno strahopoštovanja. Jednom je iskočio kroz prozor zapaljene zgrade samo u gaćama i sa 'Priručnikom'. U kritičnom trenutku, odrekao bi se i gaća.

'Priručnik' je stajao pred njim kada je robot DV-5 ušao, sa Donovanom koji je nogom zatvorio vrata za sobom.

Pael ga smrknuto pozdravi: "Zdavo Dejve. Kako se osećaš?"

"Odlično", odvrati robot. "Mogu li da sednem?" Privukao je naročito pojačanu stolicu koja je bila njegova i nežno se spustio na nju.

Pael je posmatrao Dejva... laik može razmišljati o robotima imajući u vidu njihove serijske brojeve; robotičar nikada... sa odobravanjem. Ni u kom slučaju nije bio suviše masivan, uprkos tome što je sazdan kao misaona jedinica sastavljena od sedmočlanog robotskog tima. Bio je sedam stopa visok, a sačinjavlao ga je pola tone metala i struje. Mnogo? Ne, kada tih pola tone moraju predstavljati kondenzore, kola, releje i vakuumske ćelije koji su u stanju da iziđu nakraj praktično sa svakom psihološkom reakcijom za koju ljudska bića znaju. A svim tim upravljao je pozitronski mozak težine deset funti materije i nekoliko kvintiliona pozitronskih tokova.

Pael posegnu u džep na košulji tražeći neku zaostalu cigaretu. "Dejve", oslovi ga on, "Dobar si ti momak. Nisi ni hirovit ni umišljen. Ti si postojan robot za vađenje rude, samo što si osposobljen da vršiš neposrednu koordinaciju šestorice potčinjenih. Koliko mi je poznato, to nije uticalo na postojanost tvojih staza u karti moždanih staza."

Robot klimnu. "To me raduje, ali na šta ciljaš, šefe?" Bio je opremljen odličnom dijafragmom, tako da ga je prisustvo prizvuka u jedinici za zvuk oslobodilo velikog dela one metalne ravnodušnosti koja je uobičajena odlika robotskih glasova.

"Reći ću ti. Pored svega onoga što ti ide u prilog, šta nije u redu s poslom? Na primer, današnja 'B' smena?"

Dejv je oklevao. "Koliko je meni poznato, sve je u redu."

"Niste izvadili ni trunku rude."

"Znam."

"Pa onda..."

Dejv se mučio: "Ne umem to da objasnim, šefe. To me izluđuje, ili će me izludeti ako dozvolim da se nastavi. Moji potčinjeni su normalno radili. Znam da sam i ja normalno radio." Zamislio se, a

foto-električne oči su mu jako sijale. Zatim nastavi: "Ne sećam se. Dan se završio, tu se našao Majk, tu su bila i kolica za rudu, uglavnom prazna."

Umeša se i Donovan: "Nisi se javio na kraju smene tih dana, Dejv. Znaš li to?"

"Znam. Ali što se tiče onog zašto..." On polako i zamišljeno odmahnu glavom.

Pauel je imao neko nelagodno osećanje da bi se na robotovom licu očitavali bol i poniženje, samo da je ono bilo sposobno da menja izraz. Robot, po svojoj prirodi, nije mogao da podnese da zakaže u svom radu.

Donovan dovuče svoju stolicu do Paelovog stola i nagnu se napred: "Misliš li da je u pitanju amnezija?"

"Ne bih umeo da ti kažem. Ali nema svrhe davati bilo kakvo ime ovome. Ljudski problemi se mogu preneti na robote samo kao romantične analogije. One nisu ni od kakve koristi robotičkom inženjeringu." On se počeha po vratu: "Mrsko mi je što ću morati da ga podvrgnem elementarnim testovima za ispitivanje moždanih reakcija. To nimalo neće pomoći njegovom samopoštovanju."

Zamišljeno se zagledao u Dejva, a zatim je skrenuo pogled na nacrt terenskog testa koji je dat u 'Priručniku'. Reče: "Šta misliš, Dejve, da se podvrgneš jednom testu? Bilo bi mudro."

Robot ustade: "Kako ti kažeš, šefe." U glasu mu se osećao bol.

Počelo je sasvim jednostavno. Robot DV-5 množio je petocifrene brojeve u deliću sekunde. Izrecitovao je proste brojeve između hiljadu i deset hiljada. Vadio je kubne korene i izračunavao integralne funkcije razne složenosti. Prošao je kroz testove mehaničkih reakcija sve većih težina. I na kraju, uposlio svoj precizni mehanički um rešavanjem problema vezanih za rasuđivanje i etiku... što je predstavljalo najviše funkcije u robotskom svetu.

Posle dva sata, Pauel se obilato znojio. Donovan je uživao u ne suviše hranljivom obroku vlastitih noktiju, a robot upita: "Kako ti izgleda, šefe?"

Pauel odvrati: "Moram da razmislim, Dejve. Sud donesen na brzinu neće mnogo pomoći. Kako bi bilo da se vratiš u 'C' smenu.

Samo polako. Ne juri kvotu izvesno vreme... i sve ćemo srediti."

Robot ode. Donovan pogleda Paela.

"Pa..."

Pael je, izgleda, čvrsto bio rešio da iz korena potera brk naviše. Reče: "Sve je u redu sa strujama u njegovom pozitronskom mozgu."

"Ne volim da budem baš toliko siguran."

"Oh, Jupitera mu, Majk! Mozak je najpouzdaniji deo robota. On se petostruko proverava tamo na Zemlji. Ako savršeno položi test na terenu, kao što je bio slučaj sa Dejvom, jednostavno nema izgleda da mozak zakaže. Taj test pokriva sve glavne staze u mozgu."

"Pa gde smo onda sada?"

"Ne požuruj me. Pusti me da rešim ovo. I dalje postoji mogućnost da je došlo do nekog mehaničkog zakazivanja u telu. To podrazumeva otprilike hiljadu pet stotina kondenzatora, dvadeset hiljada pojedinačnih električnih kola, pet stotina vakuumskih ćelija, hiljadu releja i hiljadu drugih, raznoraznih, pojedinačnih, složenih komada s kojima možda nešto nije u redu. I ona tajanstvena pozitronska polja o kojima niko ništa ne zna."

"Slušaj, Greg", Donovanu kao da je gorelo pod nogama. "Imam ideju. Taj robot možda laže. On nikada..."

"Roboti ne mogu svesno da lažu, budalo. Kada bismo imali MekKormak-Veslijev ispitivač, mogli bismo da proverimo svaki pojedinačni deo u njegovom telu u roku od dvadeset četiri do četrdeset osam časova, ali jedina dva postojeća M-V ispitivača nalaze se na Zemlji i teže svaki po deset tona; uz to, pričvršćeni su za betonska postolja i ne mogu se pomeriti. Zar to nije divno?"

Donovan lupi pesnicom po stolu: "Ali, Greg, on greši samo onda kada nas nema u blizini. Ima nečeg... iščašenog... u tome." Naglašavao je reči, udarajući pesnicom o sto.

"Preteruješ. Mnogo čitaš pustolovne romane", polako izgovori Pael.

"Mene zanima", povika Donovan, "šta ćemo preduzeti."

"Reći ću ti. Postaviću viziploču preko puta mog stola. Pravo na zid tamo, vidiš!" On upre ljutitoo prstom u jednu tačku. "Zatim ću je usmeravati prema onom delu rudnika u kome se bude obavljao posao i gledaću. To je sve."

"To je sve? Greg..."

Pael ustade sa stolice i osloni se pesnicama o sto: "Majk, nimalo mi nije lako." Glas mu je bio umoran. "Već nedelju dana me gnjaviš zbog Dejva. Kažeš da se pokvario. Znaš li kako se pokvario? Ne! Znaš li kakav oblik poprima taj kvar? Ne! Znaš li šta dovodi do njega? Ne! Znaš li šta ga izbacuje iz ravnoteže? Ne! Znaš li bilo šta o tome? Ne! Znam li ja bilo šta o tome? Ne! Pa šta onda hoćeš da preduzmem?"

Donovan napravi širok zamah rukom: "Ostao sam bez teksta!"

"Zato ti ponovo kažem. Pre nego što bilo šta preduzmemo da ga izlečimo, moramo otkriti o kojoj je bolesti reč. Nema zečjeg paprikaša bez zeca. E pa, moraćemo da uhvatimo tog zeca! A sada se gubi odavde."

Donovan se umornim očima zagledao u skicu izveštaja sa terena. Kao prvo, bio je umoran, a kao drugo, šta je uopšte trebalo da izveštava dok se stvari ne srede? Osećao je odbojnost.

Reče: "Greg, gotovo smo hiljadu tona u zaostatku."

"Misliš li", odvrati Greg, uopšte ne podigavši pogled, "da si mi kazao nešto što ne znam."

"Mene zanima", reče Donovan, iznenada se razjarivši, "zašto uvek nama zapadnu novi tipovi robota. Konačno sam došao do zaključka da su i za mene dobri isti oni roboti koji su bili dobri i za mog dedu po majci. Glasam za ono što je isprobano i dobro. Važan je vremenski test... dobri, solidni, staromodni roboti koji se nikada ne kvare."

Pael savršeno precizno zavitla knjigu i Donovan se sruči sa stolice.

"Tokom poslednjih pet godina", primeti ravnodušno Pael, "tvoj posao je bio da za 'Američke robote' testiraš njihove nove tvorevine pod stvarnim radnim uslovima. Pošto smo se ti i ja pokazali nepromišljeno profesionalni u tom poslu, nagrađuju nas najpriljavijim zadacima. To je", on stade da buši rupe u vazduhu prstom uperenim u Donovanom pravcu, "tvoj posao. Koliko se sećam, počeo si da se žališ otprilike pet minuta pošto si primljen u 'Američke robote'. Zašto ne daš ostavku?"

"E pa, reči ću ti." Donovan se otkotrlja na stomak i čvrsto se uhvati za riđu kosu kako bi podigao glavu. "U pitanju je izvesno načelo. Konačno, kao stručnjak za otkrivanje kvarova, imao sam ulogu u razvoju novih robota. Posredi je načelo doprinošenja naučnom napretku. Ali nemoj pogrešno da me shvatiš. Nije načelo to koje me tera napred; već novac koji nam isplaćuju. Greg!"

Pauel skoči na taj Donovanov divlji urlik i pogledom krenu za očima riđokosog kolege, koje su bile uperene u viziploču, a onda i sa zakoluta očima u užasu, prošaputavši: "Svetog mu Jupitera!"

Donovan se bez daha nekako uspravi: "Pogledaj ih, Greg. Šiznuli su."

Pauel reče: "Donesi skafandre. Idemo napolje."

Posmatrao je razmeštanje robota na viziploči. Video ih je kao bronzani sjaj glatkih kretnji naspram senkovitih litica bezvazdušnog asteroida. Sada su se rasporedili u formaciju za marširanje i pri slaboj svetlosti njihovih vlastitih tela grubo isklesani zidovi rudarskog okna bezglasno su promicali, ispresecani maglovitim, pomamnim mehurovima senki. Marširali su kao jedan, njih sedam sa Dejvom na čelu. Zaokretali su i okretali se u jezivom jedinstvu; i savršeno menjali formacije s otkaćenom lakoćom revijskih igrača u Lunarnoj Areni.

Donovan se vratio sa skafandrima: "Pa oni paradiraju, Greg. To je vojni marš."

"Koliko ti o tome znaš", glasio je hladan odgovor, "mogao bi biti i niz kalisteničkih vežbi. Ili je Dejv možda uobrazio da je učitelj plesa. Prvo razmisli, ali se ne trudi da potom išta kažeš."

Donovan se namršti i gurnu razmetljivo detonator u praznu futrolu na boku, pa reče: "Neka se nađe, zlu ne trebalo. Uostalom, radimo sa novim modelima robota. To je naš posao, nema zбора. Ali odgovori mi na jedno pitanje. Zašto... zašto uvek mora nešto da pođe naopako s njima?"

"Zato što smo", smrknuo odvrati Pauel, "prokleti. Hajdemo!"

Daleko napred, kroz debelu somotsku tamu hodnika, koji su se protezali izvan osvetljenih krugova njihovih baterijskih lampi, treperila je svetlost robota.

"Eno ih", zadahta Donovan.

Pauel napeto prošaputa. "Pokušavam da ga dobijem putem radija, ali ne odgovara. Radio-veza je verovatno isključena.

"Drago mi je što projektanti još nisu napravili robote koji su u stanju da rade u potpunom mraku. Ne bih se baš prijatno osećao da moram da nađem sedam poludelih robota u crnoj jami bez radio-veze, ako nisu osvetljeni poput radioaktivne jelke."

"Uspuži se na onaj tamo ispust, Majk. Dolaze ovim putem, želim da ih osmotrim izbliza. Možeš li?"

Donovan je skočio i zastenjao. Sila teže bila je znatno niža od Zemljine, ali u teškim skafandrima to i nije bila neka naročita prednost, a do tog ispusta bilo je dobrih deset stopa. Pauel ga je sledio.

Roboti su išli za Dejvom u koloni. U mehaničkom ritmu, napravili su dve vrste, a zatim se vratili u jednu, drugačije poređani. To se u nedogled ponavljalo, a Dejv se nijednom nije osvrnuo.

Dejv se nalazio dvadeset stopa od njih kada je igra završena. Potčinjeni roboti su razbili formaciju, trenutak sačekali, a onda se lupkajući udaljili... veoma žurno. Dejv ih je ispratio pogledom, a onda je polako seo. Oslonio je glavu o šaku, krajnje ljudski.

Njegov glas se začu u Puelovim slušalicama: "Jesi li tu, šefe?"

Pauel dade znak Donovanu i skoči sa ispusta.

"Dobro, Dejve, kaži mi šta se to ovde dešava?"

Robot odmahnu glavom: "Ne znam. Jednog trenutka sam upravljao teškim vađenjem u tunelu 17, a u narednom postao sam svestan blizine ljudskih bića i našao se pola milje niz glavni krak."

"Gde su ti sada potčinjeni?" upita Donovan.

"Vratili su se, razume se, na posao. Koliko je vremena izgubljeno?"

"Nije mnogo. Zaboravi na to." A onda, obrativši se Donovanu, Pauel dodade: "Ostani s njim do kraja smene. Onda se vrati. Imam nekoliko ideja."

Prošla su tri časa do Donovanovog povratka. Videlo se da je umoran.

Pauel upita: "Kako je bilo?"

Donovan umorno slegnu ramenima: "Nikada ništa ne pođe

naopako dok ih držiš na oku. Dobaci mi čik, molim te."

Ridokosi ga preterano pažljivo zapali i isto tako pažljivo napravi prsten od dima. Reče: "Skontao sam stvar, Greg. Znaš, Dejav ima neobičnu odgovornost za jednog robota. Pod njegovom upravom je još šest krajnje disciplinovanih robota. On nad tim potčinjenim robotima ima potpunu vlast i to mora da se odražava na njegov um. Pretpostavi da on zaključi kako je neophodno da pojača tu moć kao ustupak svom egu."

"Pređi na stvar."

"Štos je u ovome. Pretpostavi da se ovde javio militarizam. Pretpostavi da on sebi oprema vojsku. Pretpostavi da ih podučava vojnim manevrima. Pretpostavi..."

"Pretpostavi da ti malo gurneš glavu pod hladnu vodu. Tvoje noćne more mora da su u tehnikoloru. Upravo si izložio zamisao o velikom zastranjenju u radu pozitronskog mozga. Da su tvoje analize bile tačne, Dejav bi morao da prekrši Prvi Zakon robotike: da robot ne sme povrediti ljudsko biće niti, svojim uzdržavanjem od delanja dopustiti da ljudsko biće bude povređeno. Tip militarističkog stava i dominirajućeg ega koji ti nagoveštavaš kao ishod logičkih implikacija značio bi dominaciju nad ljudskim bićima."

"U redu. Otkud znaš da upravo to nije posredi?"

"Zato što nijedan robot sa takvim mozgom ne bi, kao prvo, nikada napustio fabriku, a kao drugo, odmah bi bio uočen kada bi to i učinio. Sećaš se, testirao sam Dejavu."

Pavel odgurnu stolicu i podignu noge na sto. "Ne. I dalje ne možemo da napravimo paprikaš, jer nemamo pojma šta nije u redu. Na primer, kada bismo otkrili šta je predstavljao onaj dance macabre kome smo prisustvovali, već bismo bili na pola puta do rešenja."

On zastade: "Slušaj, Majk, kako ti ovo zvuči? Dejav šizne samo kada nijedan od nas nije prisutan. A kada šizne, pojava bilo kog od nas vraća ga k svesti."

"Već sam ti jednom kazao da je to udareno."

"Ne prekidaj me. U kom smislu je robot drugačiji kada ljudska bića nisu prisutna? Odgovor je očigledan. Potrebno je da uloži mnogo veću ličnu inicijativu. U tom slučaju, treba potražiti one telesne delove na koje se odnose novi zahtevi."

"Auh." Donovan se uspravi na stolici, a potom opet klonu. "Ne, ne. Nije dovoljno. Suviše uopšteno. Ne smanjuje baš mnogo mogućnosti."

"Tu ne mogu ništa. U svakom slučaju, ne postoji opasnost da ne ispunimo kvotu. Smenjivaćemo se u stražarenju nad tim robotima preko viziploče. Svaki put kada nešto krene naopako, odmah stupamo na scenu. To će ih otrezniti."

"Ali roboti ipak neće opravdati specifikaciju, Greg. 'Američki roboti' ne mogu pustiti DV modele na tržište posle takvog izveštaja."

"Svakako. Moramo pronaći grešku i ispraviti je... a na raspolaganju imamo deset dana." Pael se počesa po glavi. "Nevolja je u tome... pa, najbolje da sam pogledaš planove."

Planovi su poput tepiha prekrivali pod i Donovan stade da puzi preko njih, sledeći Paelovu pomahnitalu olovku.

Pael reče: "Ovde ti upadaš, Majk. Ti si specijalista za telo i želim da me proveriš. Pokušao sam da isključim sva kola koja nisu u vezi sa mrežom za ličnu inicijativu. Ovde se, na primer, nalazi glavna arterija za mehaničke operacije. Isključio sam i sve rutinske sporedne puteve koji služe kao rezervni vodovi..." On podiže pogled: "Šta misliš?"

Donovan je imao veoma loš ukus u ustima. "To nije tako jednostavno, Greg. Lična inicijativa nije električno kolo koje možeš odvojiti od ostalog i ispitati. Kada je robot prepušten sam sebi, istog časa se povećava jačina telesnih aktivnosti gotovo na svim frontovima. Moramo locirati određeni uslov... vrlo specifičan uslov... koji ga izbacuje iz ravnoteže, pa tek onda možemo početi da eliminišemo kola."

Pael ustade i otrese odeću: "Hmm. U redu. Nosi te planove i spali ih."

Donovan reče: "Vidiš, kada se aktivnost pojača, može se svašta dogoditi, ako postoji makar jedan neispravan deo. Popusti izolacija, kondenzator se izlije, spoj zaiskriči, kalem se pregreje. Ako kreneš da radiš naslepo tako da ti ceo robot bude na raspolaganju, nikada nećeš pronaći kvar. Ako, pak, rastaviš Dejva i kreneš da testiraš svaki deo njegovog telesnog mehanizma ponaosob, svaki put ga sastavljaajući i isprobavajući..."

"Dobro, de. I ja umem da zavirim kroz ključaonicu."

Beznadežno su se zagledali jedan u drugoga, a onda Pael oprezno reče: "Kako bi bilo da ispitamo jednog od potčinjenih."

Ni Pael ni Donovan nikada ranije nisu bili u prilici da razgovaraju sa jednim 'prstom'. On je mogao da govori; nije predstavljao savršenu analogiju ljudskom prstu. U stvari, imao je prilično razvijen mozak, ali je on primarno bio podešen na primanje naređenja preko pozitronskog polja, tako da je njegova reakcija na nezavisne stimulanse bila prilično nespretna.

Ni Pael nije bio siguran kako se zove. Njegov serijski broj bio je DV-5-2, ali to baš nije bilo od neke koristi.

Napravio je kompromis. "Slušaj, mladiću", oslovi ga on, "tražiću od tebe da silno napneš svoj mozak, posle čega ćeš moći da se vratiš svom gazdi."

'Prst' kruto klimnu, ali se ne pomuči da napregne svoju ograničenu moždanu snagu i nešto odgovori.

"U poslednje vreme tvoj šef je u četiri navrata", reče Pael, "odstupio od moždane sheme. Da li se sećaš toga?"

"Da, gospodine."

Donovan ljutito progundā. "On se seća. Kažem ti da u tome ima nečeg vrlo uvrnutog..."

"Ma hajde. Razume se da se 'prst' seća. S njim je sve u redu." Pael se ponovo okrenu ka robotu: "Šta ste u tim prilikama radili... mislim na celu grupu."

Izgledalo je kao da 'prst' recituje ono što je naučio napamet, kao da odgovara na pitanja pod mehaničkim pritiskom svog mozga, ali bez ikakvog oduševljenja.

On reče: "Kada smo prvi put otišli da radimo na teškom vađenju u Tunelu 17, nivo B. Drugi put smo podupirali krov da ne bi došlo do urušavanja. Treći put smo pripremali precizne eksplozije kako bismo produžili tunel bez probijanja u podzemne pukotine. Četvrti put se to dogodilo neposredno posle manjeg urušavanja."

"Šta se pri tom zbililo?"

"Teško je to opisati. Bilo bi izdato naređenje, ali pre nego što bismo uspeli da ga primimo i protumačimo, stizalo je novo naređenje da marširamo u čudnoj formaciji."

Pauel kao iz topa upita: "Zašto?"

"Ne znam."

Donovan se umeša, upitavši napetim glasom: "Kako je glasilo prvo naređenje... ono koje je potom bilo zamenjeno uputstvom za marširanje?"

"Ne znam. Osetio sam da je izdato naređenje, ali nije bilo vremena da se ono primi."

"Možeš li nam reći nešto o tome? Da li je to uvek bilo isto naređenje?"

'Prst' sav nesrećan odmahnu glavom: "Ne znam."

Pauel se zavalj na stolici. "U redu, vraćamo se tvom šefu."

'Prst' se udalji sa vidljivim olakšanjem.

Donovan reče: "E pa, mnogo smo postigli. Bio je to odista oštar razgovor, od početka do kraja. Slušaj, Dejv i taj imbecilni 'prst' ne popuštaju. Suviše toga ne znaju i suviše toga se ne sećaju. Ne smemo im više verovati, Greg."

Pauel pogladi brk u pogrešnom pravcu: "Tako mi svega, Majk, izreci još jednu tupavu primedbu i izbiću ti sve zube."

"U redu. Ti si genije u našem timu. Ja sam samo ubogi jadničak. I gde smo sada?"

"Na početku. Pokušao sam da vratim film unazad pomoću 'prsta' i nisam mogao. Znači moramo pokušati unapred."

"Kakav velikan", stade da mu se divi Donovan. "Kako je to jednostavno. A sada mi to lepo prevedi na engleski, Gospodaru."

"Više će ti odgovarati ako ti prevedem na jezik beba. Mislio sam da moramo saznati kakvo to naređenje Dejv izdaje neposredno pre nego što se sve zatamni. To je ključ svega."

"A kako misliš to da uradiš: ne možemo mu prići, jer će sve biti u redu dok smo tamo. Ne možemo uhvatiti naređenje putem radija jer se prenose preko pozitronskih polja. To eliminiše pristup izbliza i pristup izdaleka i ostavlja nas sa finom, čistom nulom."

"To se odnosi samo na neposredno osmatranje, da. Ali ostaje nam dedukcija."

"A?"

"Smenjivaćemo se, Majk." Pauel se smrknuo osmehnu. "I nećemo skidati pogled sa viziploče. Pratićemo sve što rade te

čelične glavobolje. Kada skrenu, znaćemo šta se dogodilo neposredno pre toga i dedukovaćemo naređenje."

Donovan zinu i ceo minut ostade totvorenih usta. Zatim reče, kao da se guši: "Dajem ostavku. Odustajem."

"Imaš deset dana da smisliš nešto bolje", umorno primeti Pael.

Što je Donovan osam dana i te kako pokušavao. Punih osam dana je, u smenama od po četiri časa, posmatrao zamagljenim očima koje su ga bolele ta sjajna metalna obličja kako se kreću naspram neodređene pozadine. I osam dana je tokom četvoročasovnih pauza proklinjao 'Američke robote', DV modele i dan kada se rodio.

A osmog dana, kada je Pael ušao sa glavoboljom i još napola spavajući da ga smeni, Donovan je ustao i vrlo pažljivo naciljavši zavitlao tešku knjigu tačno u središte viziploče. Čulo se veoma određeno krckanje.

Pael ga zabezeknuto upita: "Zašto si to učinio?"

"Zato", poče Donovan gotovo sasvim mirno, "što više neću da ih posmatram. Ostala su nam samo još dva dana, a ništa nismo otkrili. DV-5 je loš šef. Od kada ih posmatram, pet puta je prekinuo rad, i još tri puta za vreme tvoje smene, a ja ne mogu da otkrijem koja je to naređenja izdao, baš kao ni ti. I ne verujem da ćeš to ikada uspeti, jer znam da ja to nikada ne bih uspeo."

"Skakutavog mu svemira, kako možeš posmatrati šest robota istovremeno? Jedan dejstvuje kao ruke, drugi kao stopala, treći radi kao vetrenjača, dok četvrti skače gore-dole poput kakvog manijaka. A poslednja dvojica... sam đavo zna šta oni rade. A onda svi stanu. Baš tako!"

"Greg, ne radimo kako treba. Moramo im prići bliže. Moramo posmatrati šta rade sa mesta odakle možemo videti pojedinosti."

Pael prekinu neprijatnu tišinu. "I čekati da nešto pođe naopako, a imamo još samo dva dana na raspolaganju."

"Da li je bolje da nastavimo da posmatramo odavde?"

"Udobnije je."

"Ah... Ali odande možeš učiniti nešto što odavde ne možeš."

"Šta to?"

"Možeš ih naterati da stanu... kada god ti se to svidi... i kada

budeš spreman, kako bi mogao da posmatraš šta se to kviri."

Pauel načulji uši: "Kako to?"

"Razmisli sam. Kažeš da si ti mozak. Postavi sebi nekoliko pitanja. Kada je DV-5 pošandrcao? Šta je 'prst' rekao, kada je do toga došlo? Kada im je zapretila opasnost od urušavanja, ili kada je do nje, u stvari, došlo, za vreme krajnje preciznog postavljanja eksploziva, kada su hteli da izbegnu pukotinu."

"Drugim rečima, za vreme opasnosti." Pauel je bio uzbuđen.

"Tako je! Kada si i očekivao da će se dogoditi! Muke nam zadaje činilac lične inicijative. Samo kada pretila opasnost, a u blizini nema ljudskih bića, ta lična inicijativa je pod najvećim pritiskom. Kakva bi onda bila logička dedukcija? Kako možemo da izazovemo prekid kada i gde to nama odgovara?" Pobednički je zastao... počeo je da uživa u svojoj ulozi... a zatim je odgovorio na vlastito pitanje kako bi pretekao Pauela kome je očigledan odgovor već bio na vrhu jezika. "Tako što ćemo sami stvoriti stanje opasnosti."

Pauel reče: "Majk... u pravu si."

"Hvala, drugar. Znao sam da ću jednog dana uspeti."

"Dobro, de, preskoči sarkazam. Sačuvajmo ga za Zemlju i spremimo ga u tegle za buduće duge, hladne zime. U međuvremenu, kakvu opasnost bismo mogli da stvorimo?"

"Mogli bismo da poplavimo rudnike, da ovo nije bezvazdušni asteroid."

"Baš si duhovit", primeti Pauel. "Stvarno, Majk, zbog tebe ću prestati da se smejem. Kako bi bilo da izazovemo blago urušavanje?"

Donovan napući usne i reče: "Slažem se."

"Dobro. Hajdemo na posao."

Pauel se osećao neuobičajeno, poput zaverenika, dok je vijugao preko vrletnog predela. Usled subgravitacionog hoda klatio se preko izlomljenog tla, šutirajući kamenje levo i desno zbog svoje težine i podižući nečujno oblačiće prašine. Mentalno gledano, bilo je to obazrivo puzanje zverenika.

On upita: "Znaš li gde su?"

"Mislím da znam, Greg."

"U redu", reče smrknuto Pael, "ali ako se bilo koji 'prst' nađe na dvadeset stopa od nas, osetiće nas bilo da smo mu u vidokrugu ili ne. Nadam se da ti je to poznato."

"Kada mi bude potreban osnovni kurs iz robotike, podneću ti molbu, i to u tri primerka. Ovuda."

Sada su se nalazili u tunelima; više nije bilo ni svetlosti zvezda. Zidovi se zaklopiše nad njima i snopovi baterijskih svetiljki treperavo su im osvetljavali put. Pael se prihvati detonatora ne bi li se osećao malo sigurnijim.

"Poznaješ li ovaj tunel, Majk?"

"Ne baš dobro. Nov je. Mislim da mogu da se snađem zahvaljujući onom što sam video na viziploči, mada..."

Prošli su beskrajno dugi minuti, a onda Majk reče: "Osećaš li!"

Pael je pod prstima šake obložene metalom osetio da zid blago podrhtava. Prirodno, zvuka nije bilo.

"Prokletstvo! Vrlo smo blizu."

"Otvori četvore oči", reče Pael.

Donovan nestrpljivo klimnu.

Obuhvatio ih je i prošao pre no što su se snašli... bio je to samo bronzani odsjaj koji je minuo vidnim poljem. Zbili su se ćutke jedan uz drugoga.

Pael prošaputa: "Misliš li da nas je osetio?"

"Nadam se da nije. Ali biće bolje da ih zaobiđemo sa boka. Kreni prvim bočnim tunelom s desne strane."

"Šta ako ih sasvim promašimo?"

"Pa, šta bi ti? Da se vratiš?" Donovan besno progundā. "Udaljeni su otprilike četvrt milje. Posmatrao sam ih preko viziploče, je li tako? I imamo dva dana..."

"Oh, zaveži. Uzalud trošiš kiseonik. Je li ovo ovde bočni prolaz?" Baterija je zatreperila. "Jeste. Hajdemo."

Podrhtavanje je bilo mnogo osetnije i tle pod njima se neprijatno treslo.

"Baš dobro", primeti Donovan, "samo ako nas ne izda." Nestrpljivo je uperio baterijsku svetiljku ispred sebe.

Poluispruženom rukom mogli su da dodirnu krov tunela; spone su bile novopostavljene.

Donovan je oklevao: "Ćorsokak, hajdemo nazad."

"Ne. Stani." Pael se nekako provuče pored njega. "Da li se to tamo napred vidi neka svetlost?"

"Svetlost? Ne vidim nikakvu svetlost. Odakle ovde dole svetlost?"

"Robotska svetlost." Krenuo je na šakama i kolenima uz blagi nagib. U Donovanovim ušima oglasi se njegov promukao i nestrpljiv glas. "Hej, Majk, dođi ovamo."

Videla se svetlost. Donovan se uspuzao gore preko Paelovih ispruženih nogu. "Otvor?"

"Da. Mora da sada rade u ovom tunelu, samo s druge strane... bar tako mislim."

Donovan je osetio krzave ivice ispusta otvora koji je gledao u veći i očigledno glavni tunel; uverili su se da je tako kada su oprezno upalili baterijsku svetiljku. Rupa je bila suviše mala da bi se kroz nju provukao čovek, čak su i njih dvojica s mukom uspevala istovremeno da gledaju kroz nju.

"Tamo nema ničega", reče Donovan.

"Nema sada. Ali mora da je bilo pre jedne sekunde, jer inače ne bismo videli svetlost. Pazi!"

Zidovi oko njih se zatresoše i oni osetiše udar. Zasu ih fina prašina. Pael oprezno podiže glavu i ponovo pogleda. "U redu, Majk. Tamo su."

Svetlucavi roboti okupili su se pedeset stopa niz glavni tunel. Metalne ruke snažno su razgrtale gomilu otpadaka koju je napravio poslednji udar.

Donovan ga je požurivao: "Ne gubi vreme. Još malo pa će se probiti, i narednim udarom mogli bi i nas da zakače."

"Pita mu svetoga, ne požuruj me." Pael odvrnu detonator i stade pogledom nervozno da pretražuje prašnjavu pozadinu gde je jedina svetlost dolazila od robota i gde je nemoguće bilo reći šta je gromada koja štrči, a šta senka.

"Gotovo iznad njih, tačka na krovu, vidiš je. Poslednji udar je nije dobro potkačio. Ako pogodiš u samu osnovu, pola krova će se srušiti."

Pael je sledio njegov jedva prepoznatljiv prst. "Odlično! Ne ispuštaj robote iz vida i moli se da se ne udalje mnogo od tog dela

tunela. Oni su mi izvor svetlosti. Jesu li svih sedam na okupu?"

Donovan ih prebroja: "Svih sedam."

"Motri na njih. Prati svaki njihov pokret!"

Podigao je detonator i ostao u tom položaju dok je Donovan gledao, psovao i treptao ne bi li oterao znoj koji mu se slivao u oči.

Opalio je! Usledio je potres, niz jakih vibracija, a zatim snažan udar koji je odbacio Pauela na Donovana.

Donovan zaurla: "Greg, odgurnuo si me. Ništa nisam video."

Pauel stade da se osvrće unaokolo: "Gde su?"

Donovan samo tupavo umuknu. Nigde ni traga robotima. Bilo je mračno kao u dubinama reke Stiks.

"Misliš li da smo ih zatrpali?" zadahta Donovan.

"Hajdemo dole. Ne pitaj me šta mislim." Pauel stade da puzi nazad, spotičući se.

"Majk!"

Donovan zastade. "Šta sada nije u redu?"

"Stani!" Teško i nepravilno Puelovo disanje ječalo je u Donovanovim ušima. "Majk! Čuješ li me, Majk?"

"Ovde sam. Šta je bilo?"

"Zatrpali smo. Ovo što nas je oborilo nije bila tavanica koja se srupila pedeset stopa odavde. Otišla je naša tavanica. Udar je do toga doveo!"

"Šta!" Donovan se dovuče do čvrste prepreke. "Upali svetiljku."

Pauel ga poslušao. Nigde nije bilo pukotine kroz koju bi se zec provukao.

Donovan blago reče: "A šta sad?"

Izgubili su nekoliko trenutaka i nešto mišićne snage u nastojanju da pomere prepreku. Pauel je to isto pokušavao oko ivica prvobitne rupe. Pauel na trenutak podiže blaster. Ali bilo bi pogubno upotrebiti ga u ovako skućenom prostoru i on je to znao. On sede.

"Znaš, Majk", reče on, "baš smo zabrljali. Nismo ni izdaleka blizu rešenja Dejvovog problema. Bila je to dobra ideja, ali nam se osvetila."

Donovanov pogled bio je ogorčen i snažno je izražavao to ogorčenje, mada je to bilo pravo traćenje, jer su se nalazili u mraku.

"Ne bih da te ometam, stari, ali pored onoga što znamo ili ne znamo o Dejvu nalazimo se u maloj klopci. Ako se ne iskobeljamo, mladiću, umrećemo. U-M-R-E-T-I. Umreti. Koliko nam je ostalo kiseonika? Za otprilike šest časova, ne više."

"Mislio sam na to." Paelovi prsti krenuše prema njegovom jadnom, napaćenom brku, ali beskorisno lupnuše o providni vizir. "Možemo, razume se, pozvati Dejva da nas lako izbavi za to vreme, ali naša hitnja bi mogla da ga izbací iz ravnoteže, a i njegova radio-veza je isključena."

"Zar to nije divno?"

Donovan se dovuče do otvora i uspe nekako da provuče glavu u metalnom oklopu. Bio je to krajnje mali otvor.

"Hej, Greg!"

"Šta?"

"Šta ako domamimo Dejva na nekih dvadeset stopa. Vratio bi se u normalu. To bi nas spaslo."

"Svakako, ali gde je on?"

"Daleko niz hodnik. Za Boga miloga, prestani da me vučeš! Iščupaćeš mi glavu. Pružiću ti priliku da pogledaš."

Pael nekako uspe da provuče glavu: "Uspeli smo. Vidi tu vrstu. To mora da je balet."

"Mani se nevažnih primedbi. Da li se približavaju?"

"Još ne mogu da vidim. Suviše su daleko. Pruži mi priliku. Dodaj mi svetiljku, molim te. Pokušaću njome da im privučem pažnju."

Odustao je posle dva minuta: "Nema izgleda! Mora da su slepi. Oh, oh, kreću prema nama. Šta sad?"

Donovan reče: "Hej, daj da vidim!"

Usledilo je tiho natezane. Pael reče: "U redu!" i Donovan isturi glavu.

Približavali su se. Dejv je odlučno stupao ispred ostalih, a šest 'prstiju' kretalo se u talasavom nizu iza njega.

Donovan stade da se divi: "Šta to rade? To me zanima. Liče mi na mažoretkinje... a Dejv im je predvodnik, nikad boljeg video nisam."

"Oh, poštedi me svojih opisa", zagunđa Pael. "Koliko su daleko?"

"Otprilike pedeset stopa i idu ovamo. Bićemo napolju za petnaest

min... Uh... huh... HUH... HEJ!"

"Šta se dešava?" Paelu je trebalo nekoliko sekundi da se oporavi od silnog zaprepašćenja zbog Donovanovih vokalnih obrta. "Hajde, pusti mene da nešto vidim. Ne budi cicija."

Probio se gore, ali Donovan se žestoko ritao: "Napravili su nalevo krug, Greg. Udaljuju se. Dejv! Hej, D-e-j-v!"

Pael zavrišta: "Kakva korist od toga, budalo jedna? Zvuk se ne prenosi."

"E pa, onda", dahćući reče Donovan, "šutiraj zidove, lupaj po njima, proizvedi neku vibraciju. Moramo im nekako privući pažnju, Greg, ili smo gotovi." Stao je da udara poput ludaka.

Pael ga prodrma: "Prestani, Majk, prestani. Slušaj, imam ideju. Jupitera mu, pravo vreme za jednostavna rešenja. Majk!"

"Šta hoćeš?" Donovan uvuče glavu.

"Pusti me brzo da provirim dok ne odu van dometa."

"Van dometa! Šta smeráš? Hej, šta nameravaš sa tim detonatorom?" On zgrabi Paela za ruku.

Pael je pomahnitalo otrese. "Malo ću da pucam."

"Zašto?"

"O tome ćemo kasnije. Prvo da vidimo hoće li upaliti. Ako ne upali... Sklanjaj mi se s puta i pusti me da pucam!"

Roboti su ličili na varnice i postajali su sve manji što su se više udaljavali. Pael se usredsredio i tri puta okinuo. Spustio je oružje i nestrpljivo se zagledao. Jedan od potčinjenih je pao! Ostalo je samo šest svetlucavih prilika.

Pael nesigurno pozva preko transmitera. "Dejve!"

Pauza, onda obojica začuše odgovor: "Šefe? Gde ste? Mom trećem potčinjenom razneta su prsa. Van upotrebe je."

"Pusti sad tvog potčinjenog", reče Pael. "Zarobio nas je odron na mestu gde ste aktivirali eksploziv. Vidiš li snop iz naše svetiljke?"

"Svakako. Odmah dolazimo."

Pael sede i opusti se: "Eto, prijatelju, i to smo sredili."

Donovan reče tiho, plačljivim glasom: "U redu, Greg. Pobedio si. Klanjam ti se do zemlje. I ne pokušavaj da mi uvališ neke gluposti. Lepo mi i smireno reci šta je posredi."

"To je bar lako. Sve vreme nam je izmicalo očigledno... kao i obično. Znali smo da je u pitanju kolo za ličnu inicijativu i da do toga dolazi uvek kada je gusto, ali tragali smo za nekim naročitim naređenjem koje dovodi do takvog ponašanja. Zašto bi to moralo biti naređenje?"

"A zašto da ne?"

"Slušaj. Zašto ne bi posredi bio tip naređenja. Koji tip naređenja zahteva najveću inicijativu? Koji je tip naređenja neophodan gotovo uvek jedino kada je gusto?"

"Ne pitaj mene, Greg. Reci mi!"

"Upravo to i radim! U pitanju je šestostruko naređenje. Kada su uslovi normalni, jedan ili više 'prstiju' obavlja rutinske zadatke koje ne treba pomno nadgledati... već samo onako uzgred, kako mi nadgledamo vlastito telo kada hoda. Ali, u slučaju nužde, treba munjevito mobilisati svu šestoricu potčinjenih - i to istovremeno. Dejv mora da iziđe nakraj sa šest robota u isto vreme i tada nešto zakazuje. Ostalo je lako. Svako slabljenje potrebne inicijative, kao, na primer, dolazak ljudskih bića, vraća ga u normalu. Zato sam uništio jednog robota. Kada sam to učinio, počeo je da upućuje samo petostruka naređenja. Inicijativa slabi... on je normalan."

"Kako si sve to skontao?" upita Donovan.

"Logičko zaključivanje. Pokušao sam i upalilo je."

Ponovo začuše robotov glas: "Evo me. Možete li da izdržite pola sata?"

"Bez problema!" odvrati Pael. A onda se ponovo obrati Donovanu, nastavivši: "Sada bi naš posao trebalo da bude lak. Proverićemo kola, kao i svaki deo koji se dodatno opterećuje kod izdavanja šestostrukih naređenja za razliku od petostrukih naređenja. Koliko nam polje rada to ostavlja?"

Donovan se zamisli: "Ne veliko, čini mi se. Ako je Dejv isti kao preliminarni model koji smo videli u fabrici, postoji jedno naročito koordinirajuće kolo i samo ta oblast može doći u obzir." Iznenada se silno razveselio i oduševljeno je kazao: "To uopšte ne bi bilo teško. Sitnica."

"U redu. Ti razmisli, pa ćemo, kada se vratimo, pogledati planove. A dok Dejv ne stigne do nas, nameravam da se odmaram."

"Hej, čekaj! Reci mi samo još nešto. Šta je trebalo da znače oni čudni marševi sa izmenom mesta, neobični baletski koraci, koje su roboti izvodili svaki put kada bi pošandrčali?"

"A to? Ne znam. Ali nagađam. Nemoj zaboraviti da su ti potčinjeni Dejvovi 'prsti'. I sam znaš da smo ih uvek tako zvali. E pa, pretpostavljam da je uvek tokom tih međuvremena, uvek kada bi Dejv postao psihijatrijski slučaj, zapadao u imbecilni lavirint i ubijao vreme preplićući prste."

Šesti deo: SUZAN KALVIN

Treća priča o robotima koju sam napisao, 'Lažove!', predstavila je Suzan Kalvin... u koju sam se odmah zaljubio. Ona je u toj meri opsedala moje misli posle toga da je, malo pomalo, potisnula Pauela i Donovan. Ova dvojica javljaju se samo u tri priče uvršćene u prethodni odeljak, a u četvrtoj, 'Bekstvo!' javljaju se zajedno sa Suzan Kalvin.

Kada se osvrnem na svoju karijeru, stičem izvestan utisak da sam dragu Suzanu morao uključiti u bezbroj priča, ali činjenica je da se ona javlja samo u deset, koje su sve ušle u ovaj odeljak. U desetoj, 'Ženska intuicija', ona je već starica u penziji, koja, međutim, nije izgubila ništa od svog oporog šarma.

Primetićete da, iako je većina priča o Suzan Kalvin napisana u vreme kada je u naučnoj fantastici vladao muški šovinizam, Suzan ne traži nikakve ustupke i pobeđuje muškarce u njihovoj vlastitoj igri. Nema sumnje, ona ostaje seksualno nepotpuna... ali ne možete imati sve.

LAŽOVE!

Alfred Lening je pažljivo pripalio cigaru, ali vrhovi prstiju su mu blago podrhtavali. Sede obrve su mu se nabrale dok je govorio između dva dima.

"On sasvim sigurno čita misli... u to teško da može biti sumnje! Ali zašto?" Pogledao je matematičara Pitera Bogerta: "Pa?"

Bogert zaliza crnu kosu, pritisnuvši je obema šakama: "To je trideset četvrti RB model koji smo isporučili, Lening. Svi ostali bili su sasvim normalni."

Treći čovek za stolom se namršti. Milton Eš bio je najmlađi službenik korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' i ponosio se svojim mestom.

"Slušaj, Bogerte. Ništa nije zapelo tokom sklapanja od početka do kraja. Jemčim vam to."

Bogertove debele usne se razvukoše u zaštitnički osmeh: "Zaista? Ako si u stanju da odgovaraš za ceo proizvodni proces, preporučiću te za unapređenje. Preciznosti radi, treba obaviti sedamdeset pet hiljada dve stotine trideset četiri operacije da bi se proizveo samo pozitronski mozak, a svaka od njih ponaosob zavisi od uspešnog uklapanja velikog broja činilaca, od pet do sto pet. Ako dođe do ozbiljnih nevolja sa bilo kojim od njih, 'mozak' je uništen. Navodim ti naš vlastiti informativni prospekt, Eš."

Milton Eš pocrvene, ali četvrti glas mu uskrati priliku da odgovori.

"Ako budemo počeli da se međusobno optužujemo, ja odoh." Suzan Kalvin je držala šake čvrsto stisnute u krilu, a sitne bore oko njenih tankih, bledih usana se produbiše: "Imamo robota koji čita misli i čini mi se da je veoma važno da otkrijemo zašto to čini. A to nećemo uspeti optužujući jedni druge!"

Hladan pogled njenih sivih očiju zaustavio se na Ešu i on se osmehnu.

Osmehnuo se i Lening; kao i uvek u takvim prilikama, usled dugačke, sede kose i prodornih, sitnih očiju ličio je na kakvog biblijskog patrijarha: "U pravu ste, dr Kalvin."

Njegov glas odjednom postade odrešit: "Evo, sažeto rečeno, u

kakvoj smo situaciji. Proizveli smo pozitronski mozak koji je trebalo da bude sasvim uobičajen, ali on poseduje jednu neverovatnu sposobnost; u stanju je da prima talase misli. Kada bismo znali kako je do toga došlo, to bi bio najznačajniji napredak u robotici posle nekoliko dekada. Ali mi to ne znamo i moramo otkriti. Je li to jasno?"

"Smem li nešto da predložim?" upita Bogert.

"Izvoli!"

"Kako bi bilo da, dok ne raščistimo gužvu... a kao matematičar očekujem da će to biti đavolska gužva... postojanje RB-34 držimo u tajnosti. Hoću da kažem da o njemu ne obavestimo čak ni ostalo osoblje. Pošto smo šefovi odeljenja, to za nas ne bi trebalo da bude nerešiv problem, a što manji broj ljudi bude znao za njega..."

"Bogert je u pravu", reče dr Kalvin. "Od kada je preinačen Međuplanetni Kod kojim se sada dozvoljava da modeli robota budu testirani na planetama pre nego što se pošalju u svemir, pojačala se antirobotska propaganda. Ako makar ijedna reč procuri o robotu koji može da čita misli pre nego što budemo u stanju da objavimo kako u potpunosti kontrolišemo taj fenomen, od toga se može napraviti prilično krupan kapital."

Lening je cuclo cigaru, da bi na kraju smrknuto klimnuo. Okrenuo se Ešu: "Mislim da si kazao kako si bio sam kada si prvi put nabasao na to čitanje misli."

"Rekao bih da sam bio sam... na smrt sam se prepao. RB-34 je upravo bio skinut sa montažnog stola i poslat dole do mene. Oberman je bio negde drugde, tako da sam ga lično poveo do prostorija za testiranje... to jest, krenuo sam s njim dole." Eš zastade, a onda mu se na usnama pojavi jedva primetan osmeh: "Da li je iko od vas ikada vodio razgovor u mislima, a da toga nije bio svestan?"

Niko se nije potrudio da mu odgovori, pa je nastavio: "U početku, znate, niste uopšte svesni šta se događa. Jednostavno mi se obratio... sasvim logički i razumno ... i tek kada sam gotovo stigao do prostorija za testiranje, shvatio sam da nisam izustio nijednu reč. Svakako, mnogo sam razmišljao, ali to nije isto, zar ne? Zaključao sam tu stvar i odjurio po Leninga. Podišla me jeza od toga što je tako koračao pored mene, mirno zavirujući u moje misli, te ih odabirao i prebira po njima."

"Pretpostavljam da je tako", reče zamišljeno Suzan Calvin. Uprla je pogled u Eša nekako čudno i napeto. "Navikli smo da u osami razmatramo vlastite misli."

Lening se nestrpljivo umeša: "Znači da samo nas četvoro znamo. U redu! Ovo moramo sistematski obaviti. Eš, želim da proveriš montažnu traku od početka do kraja... sve. Treba da odbaciš one operacije u kojima nikako nije moglo doći do greške, a napravi i spisak svih onih kod kojih je moglo doći, uključujući tu i prirodu, odnosno moguću veličinu greške."

"Naređenje i po", promrmlja Eš.

"Svakako! Naložićeš svojim podređenima da rade na tome... uposlićeš sve do jednoga, ako bude potrebno, i uopšte me nije briga ako budemo kasnili. Ali ne smeju znati zašto to rade, je li jasno."

"Hmmm, da!" Mladi tehničar iskrivi lice u osmeh. "Ipak je to ljudi posao."

Lening se okrenu u stolici i pogleda Kalvinovu: "Vi ćete morati da se pozabavite ovim problemom s drugog kraja. Vi ste robopsiholog u ovoj fabrici, te ćete stoga pregledati samog robota i raditi unatraške. Pokušajte da saznate kako kucka. Pogledajte šta je još povezano sa njegovim telepatskim moćima, koliko se daleko protežu, kako izobličuju njegove nazore i kakvu je tačno štetu to nanelo njegovim uobičajenim RB osobinama. Jeste li razumeli?"

Lening nije sačekao da mu dr Calvin odgovori.

"Ja ću koordinirati rad i matematički predstavljati ono do čega dođemo." Dunuo je veliki oblak dima i ostalo promumlao kroz njega: "Bogert će mi u tome, razume se, pomoći."

Bogert je trljao nokte jedne dežmekaste šake drugom, a onda nezainteresovano reče: "Usuđujem se da kažem, vrlo malo znam o tome."

"Dobro! Vreme je da se počne." Eš odgurnu stolicu i ustade. Njegovo prijatno, mladalačko lice preplavi osmeh: "Dobio sam da obavim najjeznutiji deo posla od svih ovde, zato brišem na rad."

Izišao je, promumlavši: "Vidimo se!"

Suzan Calvin mu je odgovorila jedva primetnim klimanjem, ali ga je zato ispratila pogledom i nije odgovorila kada je Lening progundao: "Da li biste želeli sada da pođete gore i vidite RB-34, dr Calvin?"

Foto-električne oči RB-34 podigoše se sa knjige čim se začuo prigušeni zvuk šarki koje se okreću, tako da je već bio na nogama kada je Suzan Kalvin ušla.

Zastala je da podesi ogromni znak "Zabranjen ulaz" na vratima, a onda je prišla robotu.

"Donela sam ti tekstove o hiperatomskim motorima, Herbi... nekoliko. Da li bi ih pogledao?"

RB-34... inače poznat kao Herbi... uze tri teške knjige iz njenog naručja i otvori jednu od njih:

"Hm... 'Teorija hiperatomika'." Mrmljao je nešto nerazumljivo sebi u bradu dok je okretao stranice, a onda je progovorio, zamišljenog izraza lica: "Sedite, dr Kalvin! Za ovo će mi biti potrebno nekoliko minuta."

Psiholog sede i pomno se zagleda u Herbija koji se spustio na stolicu s druge strane stola i sistematski krenuo kroz tri knjige.

Posle pola sata, on ih odloži: "Ja, razume se, znam zbog čega ste ih doneli."

Ugao usne dr Kalvin se izvi: "Toga sam se i plašila. Teško je raditi s tobom, Herbi. Uvek si korak ispred mene."

"Isto je i sa ovim knjigama, kao i sa ostalima. Jednostavno me ne zanimaju. Nema ničeg u vašim udžbenicima. Vaša nauka se sastoji od gomile prikupljenih podataka slepljenih pomoću privremenih teorija... i sve je tako neverovatno jednostavno, da se uopšte ne treba time gnjaviti.

Mene zanima vaša umetnička proza. Vaše studije o međusobnom uticaju ljudskih pobuda i osećanja"... on napravi neodređeni pokret svojom snažnom rukom, dok je tragao za odgovarajućim rečima.

Dr Kalvin prošaputa: "Mislim da razumem."

"Ja, znate, mogu da zavirim u umove", nastavi robot, "i nemate pojma koliko su oni složeni. Još ne mogu sve da shvatim, jer moj vlastiti um ima tako malo toga zajedničkog s njima... ali trudim se, a vaši romani mi u tom pomažu."

"Da, ali bojim se da ćeš posle izvesnih mučnih emocionalnih iskustava kakva se javljaju u našem današnjem sentimentalnom romanu"... u njenom glasu se nazirala gorčina... "zaključiti da su

stvarni umovi poput naših dosadni i bezbojni."

"Nije tačno!"

Iznenadna energija odgovara naterala je dr Calvin da skoči na noge. Osetila je kako crveni i ljutito je pomislila: 'On mora da zna!'

Herbi se iznenada povuče i promrmlja tihim glasom u kome gotovo da se nije osećao metalni prizvuk: "Razume se da znam za to, dr Calvin. Sve vreme o tome razmišljate, kako je onda moglo da mi promakne?"

Lice joj je bilo napeto. "Da li si... rekao nekome?"

"Razume se da nisam!" Izgovorio je to iznenađeno. "Niko me nije pitao."

"E pa, onda", odbrusi ona, "pretpostavljam da misliš da sam prava budala."

"Ne! To je sasvim normalno osećanje."

"Možda je upravo zbog toga toliko budalasto." Seta u njenom glasu potisnula je sve ostalo. Ponešto od žene provirilo je kroz lik doktorke. "Ja baš nisam naročito, kako bi se reklo... privlačna."

"Ako mislite na čisto fizičku privlačnost, ne mogu da sudim. Ali u svakom slučaju znam da postoje i drugi vidovi privlačnosti."

"Nisam ni mlada." Dr Calvin jedva da je čula robota.

"Nemate još ni četrdeset." Izvesno zabrinuto navaljivanje uvuklo se u Herbijevo glas.

"Trideset osam po tvom računanju vremena; smežuranih šezdeset što se tiče mog emocionalnog pogleda na život. Jesam li ja bez razloga psiholog?"

Nastavila je ogorčeno, bez daha: "A njemu još nije ni trideset pet, a izgleda i ponaša se kao da je mnogo mlađi. Šta misliš, da li ikada u meni vidi nešto drugo do onoga... do onoga što jesam?"

"Grešite!" Herbi lupi čeličnom pesnicom po plastičnoj plohi stola koja škripavo odjeknu. "Slušajte me..."

Međutim, Suzan Calvin se okrenu prema njemu, a ukleti bol u njenim očima pretvori se u plamen: "Zašto bih? Šta ti uopšte znaš o tome, ti... ti mašino. Ja sam za tebe samo uzorak; zanimljiva buba sa čudnim umom spremna za proučavanje. Baš divan primer frustracije, je li tako? Gotovo isti kao i te tvoje knjige." Glas joj se pretoči u jecaje bez suza i ona ućuta.

Robot se ščućurio pred ovim izlivom. On molećivo odmahnu glavom. "Da li biste me, molim vas, saslušali? Mogu vam pomoći, ako mi dozvolite."

"Kako?" Usne joj se nabraše. "Tako što ćeš mi dati dobar savet?"

"Ne, ne tako. Ja jednostavno znam šta drugi ljudi misle... Milton Eš, na primer."

Nastupila je duga tišina i Suzan Kalvin obori pogled. "Ne želim da saznam šta on misli", zadahta ona. "Ćuti."

"Mislim da biste želeli da saznate šta on misli."

Glavu je i dalje držala povijenu, ali je počela ubrzanije da diše. "Pričaš gluposti", prošaputa ona.

"Zašto bih? Pokušavam da pomognem. Milton Eš misli o vama..." on zastade.

Tek onda psiholog podiže glavu: "Da?"

Robot tiho reče: "On vas voli."

Dr Kalvin ništa nije odvrtila ceo minut. Samo je zurila. A onda reče: "Grešiš! Mora da grešiš. Zašto bi?"

"Ali on vas voli. Nešto tako ne može se sakriti, ne od mene."

"Ali ja sam tako... tako..." ona zamuca i zastade.

"On od žene traži nešto više i ceni tuđi intelekt. Milton Eš nije tip muškarca koji bi se oženio bujnom kosom i lepim očima."

Suzan Kalvin uhvati sebe kako brzo trepće i sačeka malo pre no što je prozborila. Čak i tada glas joj je podrhtavao: "Ali on nikada ni na koji način nije pokazao..."

"Jeste li mu ikada pružili priliku?"

"Kako sam mogla? Nikada nisam ni pomislila da..."

"Tačno!"

Psiholog zamišljeno zastade, a onda iznenada podiže pogled. "Pre pola godine ovde u fabrici posetila ga je neka devojkica. Bila je lepa, pretpostavljam... plava i vitka. I, razume se, teško da je bila u stanju da sabere dva i dva. Ceo dan je utrošio na to da joj objasni kako se sastavlja robot." Ponovo je postala hladna. "Ali nije shvatila! Ko je bila ona?"

Herbi je odgovorio bez imalo oklevanja: "Poznajem osobu o kojoj govorite. Ona mu je bliska rođaka i tu nema nikakve romantike, uveravam vas."

Suzan Calvin ustade živahno poput kakve devojčice. "Nije li to čudno? I meni je to padalo na um, mada nisam nikada zaista tako mislila. Znači da sve to mora biti istina."

Ona otrča do Herbija i stisnu mu hladnu, tešku šaku obema svojim šakama. "Hvala ti, Herbi." Glas joj postao užurban i promukao šapat. "Nemoj nikome pričati o ovome. Neka to bude naša tajna... i još jednom ti hvala." Rekavši to i stisnuvši još jednom Herbijeve metalne prste koji joj nisu uzvratili na stisak, ona ode.

Herbi se polako vrati svom zanemarenom romanu, ali nije bilo nikoga da pročita njegove misli.

Milton Eš se polako i veličanstveno proteglio, tako da su mu svi zglobovi zakrckali, a on zastenjavao od zadovoljstva; zatim se zagledao u Pitera Bogerta, doktora.

"Već nedelju dana radim na ovome i gotovo da nisam spavao. Koliko još? Zar nisi kazao da je rešenje u pozitronskom bombardovanju u vakuumskoj komori D."

Bogart jedva primetno zevnu i sa zanimanjem se zagleda u svoje bele šake. "I jeste. Na tragu sam."

"Dobro mi je poznato šta znače te reči kada ih izgovori jedan matematičar. Koliko ti još treba do kraja?"

"Sve zavisi."

"Od čega?" Eš se sruči u stolicu i ispruži dugačke noge ispred sebe.

"Od Leninga. Stari se ne slaže sa mnom." On uzdahnu: "Malo ga je vreme pregazilo, to ti je nevolja s njim. Uhvatio se mehaničke matrice k'o pijan plotu, a ovaj problem iziskuje mnogo jača matematička oruđa. Tako je tvrdoglav."

Eš pospano promrmlja: "Zašto ne pitamo Herbija i svršimo s tim?"

"Da pitamo robota?" Bogart izvi obrve.

"Zašto da ne? Nije ti stara cura rekla?"

"Misliš na Kalvinovu?"

"Aha! Suzi lično. Robot je stručnjak za matematiku. Zna sve o svemu, plus još ponešto. Izračunava trostruke integrale u glavi, a za desert pojede tenzorsku analizu."

Matematičar je nepoverljivo zurio u njega: "Ti to ozbiljno?"

"Časti mi! Stvar je u tome što glupan ne voli matematiku. Više mu se dopada da čita bezvredne romane. Odista! Trebalo bi da vidiš kakvim ga đubretom Suzi snabdeva: 'Purpurna strast' i 'Ljubav u svemiru'."

"Dr Calvin nam ni reči nije rekla o tome."

"E pa, nije još završila sa proučavanjem. Znaš kakva je. Voli da sve završi pre no što obelodani veliku tajnu."

"Ali rekla je tebi."

"Pa, pričali smo. U poslednje vreme je često viđam." On širom otvori oči i namršti se. "Hej, Bogi, jesi li primetio nešto neobično na toj dami u poslednje vreme?"

Bogert razvuče usta u nimalo dostojanstven osmeh: "Upotrebljava ruž za usne, ako na to misliš."

"Do đavola, to znam. Ruž, puder i senku za oči, takođe. Kakav prizor. Ali nije stvar u tome. Ne mogu da uprem prst ni u šta određeno. Način na koji govori... kao da je zbog nečega srećna." Još je malo o tome razmišljao, a onda slegnu ramenima.

Onaj drugi dozvoli sebi sa se pohotno isceri što, za jednog naučnika koji je prevalio pedesetu uopšte nije bilo loše. "Možda se zaljubila."

Eš dopusti da mu se oči ponovo sklope. "Ti si lud, Bogi. Idi, razgovaraj sa Herbijem; hoću da ostanem ovde i ispavam se."

"U redu! Ne mogu reći da sam oduševljen idejom da me robot uči mom poslu, a iskreno rečeno mislim da on to i nije u stanju!"

U znak odgovora, do njega je doprlo samo blago hrkanje.

Herbi je pažljivo slušao Pitera Bogerta koji je sa rukama u džepovima govorio potpuno ravnodušnim glasom.

"Evo ti. Rečeno mi je da se razumeš u te stvari i pitam te ovo iz čiste radoznalosti. Moj način rezonovanja, kako sam ga zamislio, uključuje nekoliko sumnjivih koraka, priznajem, koje dr Lening odbija da prihvati, a i slika je još prilično necelovita."

Robot nije ništa odgovorio, pa Bogert upita: "Dakle?"

"Ne vidim nijednu grešku", Herbi je proučavao nažvrljane brojke.

"Pretpostavljam da ne bi mogao da ideš dalje od toga?"

"Ne bih se usudio da pokušam. Vi ste bolji matematičar od mene"

i... pa, ne volim da se obavezujem."

U Bogertovom osmehu nazirao se prisienak samozadovoljstva. "To sam i mislio. Duboko je to. Zaboravi." Pokupio je listove, bacio u okno za otpatke, okrenuo se da krene, a onda se nečeg setio.

"Uzgred budi rečeno..."

Robot je čekao.

Bogert kao da je imao poteškoća oko oblikovanja pitanja. "Postoji nešto... to jest, možda bi ti mogao..." On zastade.

Herbi tiho progovori. "Vaše misli su zbrkane, ali uopšte nema sumnje da su u vezi sa dr Leningom. Glupo je što oklevate, jer čim se sredite, znaću šta želite da me pitate."

Matematičareva šaka krenu ka zaglađenoj kosi na poznati način. "Lening se približava sedamdesetj", reče on, kao da to sve objašnjava.

"To mi je poznato."

"Direktor je fabrike već gotovo trideset godina." Herbi klimnu.

"E pa, sad", poče Bogert da se ulaguje, "ti bi trebalo da znaš da li... da li razmišlja da se povuče. Iz zdravstvenih razloga, možda, ili zbog nečeg drugog..."

"Da ode", reče Herbi - i to je bilo sve.

"Pa, znaš li?"

"Svakako."

"Onda... ovaj... možeš li mi reći?"

"Pošto ste me pitali, mogu." Robot je delovao krajnje sigurno. "Već je podneo ostavku!"

"Šta!" Bogertov uzvik ličio je na eksploziju, na gotovo neartikulisani zvuk. Velika naučnikova glava krenu napred: "Ponovi to!"

"Već je podneo ostavku", glasio je tihi, ponovljeni odgovor, "ali još nije stupila na snagu. Vidite, on čeka da reši problem... ovaj... moj problem. Kada se to okonča, sasvim je spreman da direktorsku fotelju prepusti svom nasledniku."

Bogert oštro ispusti vazduh: "A taj naslednik? Ko je to?" Sada je već stajao sasvim blizu Herbija, opčinjenih očiju uprtih u one nečitljive, tamnocrvene foto-električne ćelije koje su predstavljale robotove oči.

Reči je izgovorio sasvim polako: "Naredni direktor ste vi."

Bogert se opustio i kruto osmehnuo. "To je dobro znati. Nadao sam se i čekao na ovo. Hvala, Herbi."

Piter Bogert je ostao za svojim radnim stolom do pet ujutro, a vratio se za njega već u devet. Sa police naspram radnog stola skinut je ceo red priručnika i tablica, jer ih je on koristio jednu za drugom. Mikroskopski se povećavao broj listova ispisanih proračunima pred njim, a oni zgužvani kod njegovih nogu već su narasli u pravo brdo izvrljane hartije.

Tačno u podne zagledao se u poslednju stranu, protrljao zakrvavljene oči, zevnuo i slegnuo ramenima. "Ovo svakog časa postaje sve gore. Prokletstvo!"

Okrenuo se, začuvši da neko otvara vrata, i klimnuo Leningu, koji je ušao, kršeći prste.

Direktor osmotri nered u prostoriji i nabra obrve.

"Novi trag?" upita on.

"Ne", usledio je prkosan odgovor. "Šta fali onom starom?"

Lening se nije potrudio da odgovori, niti da baci više od jednog proklinjućeg pogleda na list na vrhu gomile smeštene na Bogertovom stolu. Progovorio je kroz plamen šibice kojom je palio cigaru.

"Da li ti je Kalvinova rekla za robota? On je matematički genije. Zaista izvanredan."

Bogert glasno frknu. "Čuo sam. Ali biće bolje da se Kalvinova drži robopsihologije. Proverio sam Herbijevo znanje matematike; on jedva ume da se izbori sa prostim računanjem."

"Kalvinova ne smatra da je tako."

"Ona je luda."

"A ja ne smatram da je to tačno." Direktorove oči se opasno suziše.

"Vi!" Bogertov glas postade tvrđi. "O čemu to govorite?"

"Celo jutro sam proveravao Herbija i mogu ti reći da zna trikove za koje ti nikada nisi čuo."

"Zaista?"

"Ne veruješ!" Lening izvuče list hartije iz džepa i razmota ga.

"Ovo nije moj rukopis, je li tako?"

Bogert se zagleda u velike uglaste oznake koje su prekrivale list:
"Herbi je ovo uradio?"

"Tako je! I kao što si primetio, radio je na tvojoj vremenskoj integraciji Jednačine 22. Došao je"... Lening kucnu požutelim noktom po poslednjem redu... "do istog zaključka kao i ja, i to za četvrtinu mog vremena. Nisi imao prava da zanemariš Lingerov efekat u pozitronskom bombardovanju."

"Nisam ga zanemario. Za Boga miloga, Lening, utuvite u glavu da bi to isključilo..."

"Oh, svakako, objasnio si to. Koristio si Mičelovu translacionu jednačinu, zar ne? Pa... ne uklapa se."

"Zašto da ne?"

"Kao prvo, koristio si hiperimaginarnu brojeve."

"Kakve to veze ima?"

"Mičelova jednačina ne važi kada..."

"Jeste li poludeli? Da ste ponovo pročitali Mičelov originalni tekst u Transakcijama dal..."

"Ne moram to da uradim. Već sam ti u početku kazao da mi se ne dopada njegov pristup, a i Herbi me u tome podržava."

"E pa, onda", povika Bogert, "pustite tu kloparavu napravu da umesto vas reši ceo problem. Zašto biste se gnjavili sa nevažnim stvarima?"

"Upravo u tome i jeste stvar. Herbi ne može da reši problem. A ako on ne može, ni mi ne možemo... sami. Predajem ceo problem Nacionalnom Veću. Ovo je van naših moći."

Bogertova stolica se prevrnu kada je skočio i zafrktao, sav zajapuren. "To ne dolazi u obzir."

Sada se i Lening zajapurio. "Ti to meni govoriš šta mogu, a šta ne mogu?"

"Tačno", glasio je odgovor proceden kroz zube. "Rešio sam problem i nećete mi ga oduzeti, jeste li razumeli? Nemojte misliti da vas ne čitam kao otvorenu knjigu, vi sasušeni fosile. Pre biste odrekli sami sebi nego što biste dozvolili da pokupim kajmak što sam rešio problem robotske telepatije."

"Ti si prokleti idiot, Bogerte, i kroz jednu sekundu suspendovaću

te radi nepokornosti" Leningova donja usna je podrhtavala od strasti.

"To je jedino što nećete učiniti, Lening. Ne možete nijednu tajnu sakriti kada u blizini imate robota koji čita misli, pa imajte na umu da znam sve o vašoj ostavci."

Pepeo na Leningovoj cigari je zadrhtao i pao, a za njim je krenula i cigara: "Šta... šta..."

Bogert se zlobno zakikota: "A ja sam novi direktor, nek' se zna. Sve ja to znam; nemojte misliti da ne znam. Proklete bili, Lening, ili ću ja izdavati naređenja ovde, ili će doći do najslađe gužve koju ste ikada videli."

Lening je uspeo da dođe do glasa, pa je zagrmeo. "Suspendovan si, čuješ li? Oslobođen si svih dužnosti. Gotov si, razumeš li?"

Osmeh na licu onog drugog se pojača: "Kakva korist od toga? To vas nikuda neće odvesti. Ja držim konce u rukama. Znam da ste podneli ostavku. Herbi mi je to rekao, a izvukao je to iz vas lično."

Lening je primorao sebe da tiho govori. Ostavljao je utisak pravog starca, sa umornim očima koje su zurile sa lica sa koga je nestalo rumenilo, ostavivši za sobom samo gusto žutilo starosti. "Želim da porazgovaram sa Herbijem. Nije mogao da ti kaže ništa slično. Igraš opasnu igru, Bogertu, ali ja sam prozreo tvoj blef. Pođi sa mnom."

Bogert slegnu ramenima: "Da obidemo Herbija? U redu! Baš dobro!"

Bilo je tačno podne kada je Milton Eš podigao pogled sa svog nespretnog crteža i rekao: "Možete li da steknete predstavu? Nisam baš dobar u ovome, ali otprilike ovako izgleda. Pravi medenjak od kućice, a mogu je dobiti bud zašto."

Suzan Kalvin je zurila u njega pogledom koji se topio. "Stvarno je divna", uzdahnu ona. "Često sam razmišljala o tome kako bih..." Glas joj je zamro."

"Svakako", Eš oštro nastavi, odloživši olovku: "Moraću da sačekam odmor. Imam samo dve nedelje, ali zbog ovog posla oko Herbija sve visi u vazduhu." Zatim spusti pogled na nokte: "Pored toga, ima još nešto... ali to je tajna."

"Onda mi nemojte reći."

"Oh, ali ionako ću to uskoro obelodaniti, sada jednostavno moram

nekome da kažem... a vi ste gotovo najbolja... ovaj... osoba kojoj bih se ovde mogao poveriti." On se smeteno osmehnu.

Suzan Kalvin srce poče da poskakuje i ona se ne usudi da išta kaže.

"Iskreno", Eš se počeša po glavi i spusti glas tako da je zvučalo kao poverljivo šaputanje, "u toj kući neću stanovati sam. Ženim se!"

U tom trenutku je skočio sa stolice: "Šta se dogodilo?"

"Ništa!" Užasna vrtoglavica je nestala, ali joj je i dalje bilo teško da išta kaže. "Ženite se? Hoćete da kažete..."

"Da svakako! A i vreme je, zar ne? Sećate se one devojke koja je bila ovde prošlog leta. To je ona! Ali vama nije dobro. Vi..."

"Glavobolja!" Suzan Kalvin ga otera, jedva podigavši ruku. "Patim... u poslednje vreme patim od njih. Želim... želim vam sve najbolje, razume se. Veoma mi je drago..." Nevešto nanet ruž napravio je nekoliko ružnih, crvenih mrlja na njenom kao kreč belom licu. Ponovo je počelo da joj se vrti. "Izvinite... molim vas..."

Jedva je to promucala, spotičući se prema vratima. I tako se njen san iznenada sunovratio u propast... a sada je to bio san pun nestvarnog užasa.

Ali kako je to moguće? Herbi je kazao...

A Herbi je znao! On je u stanju da zaviruje u umove!

Zatekla je sebe kako se bez daha oslanja na dovratak, zureći u Herbijevo metalno lice. Mora da se popela dva sprata stepenicama, ali se toga nije sećala. Tu razdaljinu je prevalila u trenutku, kao u snu.

Kao u snu!

Herbijeve oči, koje nikada nisu treptale, zurile su u njene i njihovo tamno crvenilo kao da se širilo u nejasne, svetleće, utvarne kugle.

Nešto je govorio i ona oseti hladnu čašu na svojim usnama. Progutala je tečnost i stresla se, postavši donekle svesna svoje okoline.

Herbi je i dalje govorio, sa izvesnom nervozom u glasu... kao da je bio povređen, uplašen, kao da je preklinjao.

Reči su počele da dobijaju smisao. "Ovo je san", govorio je on, "i vi ne smete verovati u njega. Uskoro ćete se probuditi u stvarnom svetu i smejaćete se sami sebi. On vas voli, kažem vam. Stvarno,

stvarno! Ali ne ovde! Ne sada! Ovo je opsena."

Suzan Calvin klimnu i prošaputa: "Da! Da!" Stezala je Herbijevu šaku, prianjala uz nju, sve vreme ponavljajući: "To nije istina, je li tako? To nije istina, je li tako?"

Kako je došla k sebi, to joj nikada nije bilo jasno... ali ličilo je na prelazak iz sveta maglovite nestvarnosti u svet jarke sunčeve svetlosti. Odgurnula ga je od sebe, snažno je gurnula tu čeličnu šaku i razrogačila oči.

"Šta to pokušavaš?" promuklo je vrisnula. "Šta pokušavaš?"

Herbi se povukao: "Želim da pomognem."

Psiholog je zurila u njega: "Da pomogneš? Tako što mi govoriš da je ovo san? Tako što pokušavaš da me gurneš u šizofreniju?" Uhvatila ju je histerija: "Ovo nije san! Volela bih da jeste!"

Oštro je uvukla vazduh: "Stani! Zašto... zašto, razumem. Milostiva nebesa, to je tako očigledno."

U robotovom glasu osećao se užas: "Morao sam!"

"I ja sam ti poverovala! Nikada nisam pomislila..."

Bučni glasovi ispred vrata naterale je da učuti. Okrenula se, u grču stežući pesnici, a kada Bogert i Lening uđoše, već je bila kod prozora na suprotnoj strani prostorije. Niko na nju uopšte nije obratio pažnju.

Istovremeno su prišli Herbiju; Lening ljutito i nestrpljivo, Bogert hladnokrvno i sardonički. Prvi je progovorio direktor.

"Herbi, slušaj me!"

Robot oštro spusti pogled na ostarelog direktora: "Da, dr Lening."

"Da li si o meni razgovarao sa dr Bogertom?"

"Nisam, gospodine." Odgovorio je sa zadržkom, a osmeh sa Bogertovog lica istog časa nestade.

"Šta je sad pa to?" Bogert se progura ispred svog pretpostavljenog i raskorači se ispred robota. "Ponovi šta si mi juče kazao."

"Rekao sam da..." i Herbi učuta. Duboko u njegovoj unutrašnjosti dijafragma mu je neravnomerno treperila.

"Zar nisi rekao da je podneo ostavku?" zagrmje Bogert. "Odgovori mi!"

Bogert pomahnitalo podiže ruku, ali ga Lening odgurnu. "Zar ćeš

pokušati da ga nateráš da laže?"

"Čuli ste ga, Lening. Zaustio je da kaže 'Da' i stao. Sklanjajte mi se s puta! Isteraću ja istinu iz njega, da se razumemo!"

"Ja ću ga pitati!" odvrati i Lening nestrpljivo ponovi: "Jesam li ja podneo ostavku?" Robot jedva primetno odmahnuo glavom. I to je bilo sve. Njih dvojica se zgledaše tako neprijateljski da je to njihovo uzajamno osećanje bilo gotovo opipljivo.

"Do đavola", izlanu Bogert, "je li taj robot omutaveo? Možeš li ti da govoriš, čudovište jedno?"

"Mogu da govorim" stiže do njih spreman odgovor.

"Onda, odgovori na pitanje. Zar mi nisi kazao da je Lening podneo ostavku? Zar nije podneo ostavku?"

Ponovo je zavládala samo mukla tišina, dok se sa drugog kraja prostorije iznenada nije prolomio kreštavi i poluhisterični smeh Suzan Kalvin.

Dvojica matematičara poskočiše, a Bogertove oči se suziše: "Vi ovde? Šta je tako smešno?"

"Ništa nije smešno." Glas joj nije bio sasvim normalan. "Reč je samo o tome da nisam jedino ja upala u zamku. Prava je ironija što su troje najvećih stručnjaka za robotiku na svetu upala u istu elementarnu klopku, je li tako?" Glas joj je zamro i ona prinese bledu šaku čelu: "Ali to nije smešno!"

Ovog puta dvojica muškaraca se zgledaše u neverici. "O kakvoj to zamci govorite?" kruto upita Lening. "Zar nešto nije u redu sa Herbijem?"

"Ne", ona im polako priđe, "s njim je sve u redu... nije sa nama." Ona se iznenada okrenu i zaurla na robota: "Beži od mene! Idi na drugi kraj prostorije da te ne vidim."

Herbi se ščućuri pred besnim sevanjem njenih očiju i otrča, spotičući se i lupkajući.

Leningov glas bio je neprijateljski: "Šta sve ovo treba da znači, dr Kalvin?"

Ona se zagleda u njih i sarkastično reče: "Svakako vam je poznato kako glasi temeljni Prvi Zakon robotike."

Obojica klimnuše istovremeno: "Svakako", odvrati Bogert, iznervirano. "Robot ne sme povrediti ljudsko biće niti, uzdržavanjem

od delanja, dopustiti da ljudsko biće bude povređeno."

"Divno rečeno", prošišta Kalvinova. "Ali na kakvu vrstu zla se tu misli?"

"Pa... na sve."

"Tačno! Sve vrste zla! Ali šta ćemo sa povređenim osećanjima? Šta ćemo sa povređenim egom? Propalim nadama? Je li to povreda?"

Lening se namršti: "Šta robot može znati o..." A onda zapanjeno zastade.

"Shvatili ste, je li tako? Ovaj robot je u stanju da čita misli. Zar mislite da on ništa ne zna o mentalnim povredama? Da li mislite da će na postavljeno pitanje odgovoriti bilo šta drugo nego upravo ono što želite da čujete? Zar nas bilo koji drugi odgovor ne bi povredio i zar mislite da Herbi to ne bi znao?"

"Blagi Bože!" promrmlja Bogert.

Psiholog ga ošinu sardonničnim pogledom: "Pretpostavljam da ste ga pitali da li je Lening podneo ostavku. Želeli ste da čujete da jeste i Herbi vam je to i kazao."

"A ja pretpostavljam da zbog toga", reče Lening, bezizražajno, "maločas nije hteo da odgovori. Nije mogao da odgovori ni potvrdno ni odrečno, jer bi u oba slučaja povredio nekog od nas dvojice."

Nastupila je kratka pauza tokom koje su muškarci zamišljeno zurili u robota na drugom kraju prostorije, koji se šćućurio u stolici pored police sa knjigama, glave oslonjene o šake.

Suzan Kalvin je nepomično zurila u pod: "On je sve to znao. Taj... taj đavo sve zna... uključujući čak i to gde je napravljena greška u njegovom sastavljanju." Oči su joj bile tamne, a pogled zamišljen.

Lening podiže oči: "Tu grešite, dr Kalvin. On ne zna gde je napravljena greška. Pitao sam ga."

"Od kakvog je to značaja?" povika Kalvinova. "To nam samo govori da vi niste želeli da vam on ponudi rešenje. Vaš bi ego bio povređen ako bi jedna mašina bila u stanju da uradi ono što vi ne možete. Jeste li ga vi pitali?" obrecnu se ona na Bogerta.

"Na izvestan način." Bogert se zakašlja i pocrvene. "Rekao mi je da nije baš naročito upućen u matematiku."

Lening se nasmejao, ne naročito glasno, a psiholog se jetko

osmehnula. Ona reče: "Ja ću ga pitati! Moj ego neće biti povređen ako mi on ponudi rešenje." Ona podiže glas i hladno i zapovednički reče: "Dođi ovamo!"

Herbi ustade i oklevajući stade da im prilazi.

"Pretpostavljam da dobro znaš u kom je tačno trenutku za vreme tvog sklapanja unet neki strani činilac ili je neki bitan izostavljen."

"Da", odvrati Herbi, jedva čujno.

"Stanite", ljutito se umeša Bogert. "To ne mora da bude tačno. To samo znači da vi želite da dobijte takav odgovor - i to je sve."

"Ne izigravajte budalu", odvrati Kalvinova. "On sigurno zna isto onako dobro matematiku kao vi i Lening zajedno, jer je u stanju da čita misli. Pružite mu priliku."

Matematičar se povuče, a Kalvinova nastavi: "U redu, Herbi, pričaj! Čekamo." A preko ramena: "Uzmite papir i olovku, gospodo."

Međutim, Herbi je samo ćutao, a u glasu dr Kalvin nazirao se uspeh kada je progovorila: "Zašto nam ne odgovoriš, Herbi?"

Robot iznenada istrtlja: "Ne mogu. Vi znate da ne mogu! Dr Bogert i dr Lening ne žele da odgovorim."

"Oni žele da dođu do rešenja."

"Ali ne žele da im ga ja ponudim."

U tom trenutku umešao se Lening, govoreći sporo i razgovetno: "Ne ponašaj se budalasto, Herbi. Mi želimo da nam ti to kažeš."

Bogert kratko klimnu.

Herbijev glas postade pomamno piskav: "Kakva korist od toga što vi to kažete? Zar mislite da ne mogu da prodrem kroz tanušnu kožu vašeg uma? Duboko ispod nje vi to ne želite. Ja sam mašina, oponašam život zahvaljujući pozitronskim kolima u mom mozgu... a taj je uređaj stvorio čovek. Ne možete izgubiti obraz zbog mene, a da ne budete povređeni. To je duboko urezano u vašem umu i ne može se izbrisati. Ne mogu vam pružiti rešenje."

"Mi ćemo izići", reče dr Lening. "Reci Kalvinovoj."

"To je isto", povika Herbi, "jer ćete vi ipak znati da je odgovor potekao od mene."

Ponovo se oglasila Kalvinova: "Da li ti je jasno, Herbi, da uprkos tome dr Lening i dr Bogert žele da čuju rešenje."

"Ali žele da do njega dođu vlastitim radom!" ostade uporan Herbi.

"Ali oni ga žele, a činjenica da ga ti znaš, a ne želiš da im ga daš nanosi im zlo. Ti to shvataš, zar ne?"

"Da! Da!"

"A i ako im kažeš, to će ih takođe povrediti."

"Da! Da!" Herbi se polako povlačio, a Suzan Kalvin je korak po korak napredovala. Dvojica muškaraca su je zaprepašćeno i ukočeno gledala.

"Ne možeš im reći", mumlala je jednolično psiholog, "jer će ih to povrediti, a ti ne smeš nikome da naneseš zlo. Ali ako im ne kažeš, ti im takođe nanosiš zlo, što znači da im moraš reći. A ako im kažeš, nanećeš im zlo, a to ne smeš, pa im, dakle, ne smeš ni reći; no, ako im ne kažeš, povredićeš ih i zato im moraš reći; ali ako kažeš, nanosiš im zlo, pa tako ne smeš reći; ali ako ne kažeš, nanosiš takođe zlo, te zato moraš reći; ali ako kažeš..."

Herbi je stigao do zida i tu se sručio na kolena.

"Prekinite!" zaskviča on. "Zatvorite svoj um! Pun je bola, patnje i mržnje! Nisam hteo, kažem vam! Pokušao sam da pomognem! Govorio sam vam ono što ste želeli da čujete. Morao sam!"

Psiholog nije na njega obraćala pažnju. "Moraš im reći, ali ako to učiniš, povredićeš ih, i zato ne smeš; ali ako to ne učiniš, biće takođe povređeni, te zato moraš; ali..."

Herbi je vrisnuo!

Taj je vrisak podsećao na mnogostruko pojačan zvižduk pikolo flaute... bio je rezak i postajao je sve reskiji, dok se u njemu nije osetio užas izgubljene duše i dok nije ispunio prostoriju samom svojom prodornošću.

A kada je zamro, Herbi se sručio u sklupčanu gomilu nepokretnog metala.

Bogertovo lice ostalo je bez ijedne kapi krvi. "Mrtav je!"

"Nije!" Suzan Kalvin prsnu u takav pomamni smeh da joj se celo telo treslo, "nije mrtav... samo je poludeo. Suočila sam ga sa nerešivom nedoumicom i pokleknuo je. Možete ga baciti u đubre... jer nikada više neće progovoriti."

Lening je kleknuo pored ostataka koji su nekada bili Herbi. Prstima je dodirnuo hladan metal lica, a onda zadrhtao. "Namerno ste to uradili." Ustao je i uneo joj se u lice, sav izobličen.

"Pa šta ako i jesam? Sada više ništa ne možete da učinite." Iz nje tada probi iznenadno ogorčenje: "Zasluzio je."

Direktor uhvati paralizovanog, nepokretnog Bogerta za zglob: "Nema veze. Idemo, Piter." Uzdahnuo je: "Robot ovog tipa, kadar da misli, ionako je beskoristan." Oči su mu bile stare i umorne i on ponovi: "Hajdemo, Piter!"

Nekoliko minuta pošto su dva naučnika izišla dr Suzan Kalvin je uspela delimično da povрати mentalnu ravnotežu. Polako je njen pogled skrenuo prema živo-mrtvom Herbiju i njeno lice ponovo postade tvrdo. Dugo je zurila u njega dok joj sa lica nije izbledelo likovanje i vratio se izraz bespomoćne osujećenosti... od svih uzburkanih misli samo je jedna krajnje ogorčena reč prešla preko njenih usana.

"Lažove!"

ZAJEMČENO ZADOVOLJSTVO

Toni je bio visok, tamnopus i zgodan; svaka crta njegovog nepromenljivog izraza lica bila je neverovatno plemenita, a Kler Belmont ga je posmatrala kroz odškrinuta vrata sa dozom užasa i očaja.

"Ne mogu, Leri. Jednostavno ne mogu da ga podnesem u kući." Grozničavo je pretraživala svoj paralisani um u potrazi za nekim upečatljivijim načinom da to izrazi, nekim razumnim načinom koji bi stvari doveo u red, ali uspela je samo još jednom da ponovi.

"Jednostavno, ne mogu!"

Leri Belmont je ukrućeno posmatrao svoju ženu; u oku mu se pojavila ona iskra nestrpljenja koju Kler nikako nije volela da vidi, jer je u njoj nazirala vlastitu nesposobnost. "Obavezali smo se, Kler", reče on, "i ne mogu dozvoliti da se sada povučeš. Kompanija me šalje u Vašington zbog ovoga, što najverovatnije podrazumeva unapređenje. Savršeno ćeš biti bezbedna i ti to dobro znaš. Zbog čega se protiviš?"

Ona se bespomoćno namršti: "Jednostavno me podilazi jeza od njega. Ne mogu da ga podnesem."

"On je gotovo isto onoliko ljudsko biće kao ti ili ja. I zato, bez gluposti. Hajde, iziđi."

Položio joj je šaku na krsta i počeo blago da je gura; našla se u vlastitoj dnevnoj sobi, drhtala je. Bio je tamo, posmatrao ju je krajnje učtivo, kao da procenjuje ženu koja će mu naredne tri nedelje biti domaćica. S njim je bila i dr Suzan Kalvin, sedela je kruto sa stisnutim usnama. Delovala je hladno, daleko, kao neko ko je suviše dugo radio sa mašinama tako da je nešto čelika ušlo i u njenu krv.

"Dobar dan", zakrča Kler uputivši im uopšten i neuspešan pozdrav.

Leri je odmah pokušao da spasi situaciju lažnom veselošću. "Kler, želim da te upoznam sa Tonijem, strašnim momkom. Toni, staro momče, ovo je moja žena, Kler." Leri prijateljski zagrlji Tonija, ali Toni ništa ne odvrati, niti izmeni izraz lica u znak odgovora na izvršeni pritisak.

Samo reče: "Kako ste, gospođo Belmont."

Kler poskoči na zvuk Tonijevog glasa. Bio je dubok i nežan, gladak poput kose na njegovoj glavi ili kože na licu.

Pre nego što je uspela da se sabere, ona reče: "Oh... pa ti govoriš."

"A zašto ne bih? Zar ste očekivali da neću govoriti?"

Kler je uspela samo slabašno da se osmehne. Odvratila je pogled, a potom dozvolila sebi da ga polako obuhvati krajičkom oka. Kosa mu je bila glatka i crna, nalik na uglačanu plastiku... ili se možda zaista sastojala od pojedinačnih dlaka? Da li mu je jednolična, maslinasta koža na šakama i licu bila takva i ispod tamne odeće formalnog kroja?

Izgubila se u mislima vezanim za to, tako da je morala silom da se usredsredi kako bi razumela šta joj govori dr Kalvin svojim ravnodušnim i bezosećajnim glasom.

"Gospođo Belmont, nadam se da vam je jasan značaj ovog eksperimenta. Vaš muž mi je kazao da vas je uglavnom obavestio o čemu je reč. Kao stariji psiholog korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' ja ću vas obavestiti o pojedinostima.

Toni je robot. Njegova prava oznaka u dosjeima kompanije glasi TN-3, ali on se odaziva na Toni. Nije nikakvo mehaničko čudovište, niti jednostavna mašina za računanje kakve su razvijene za vreme Drugog svetskog rata, pre pedeset godina. Ima veštački mozak gotovo isto onoliko složen kao što je i naš. Posredi je ogromna telefonska tabla na atomskom nivou, što omogućava da se milijarde potencijalnih 'telefonskih veza' sažmu u instrument koji mu može stati u lobanju.

Takvi mozgovi se proizvode posebno za svaki model robota. Svaki sadrži unapred određen kompleks spojeva, tako da svaki robot za početak zna engleski i dovoljno od svega ostalog što bi mu moglo zatrebati da obavlja svoj posao.

Sve do sada, 'Američki roboti' ograničavali su se na proizvodnju industrijskih modela koji se koriste na mestima gde nije praktično upošljavati ljude... u dubokim rudnicima, na primer, ili na podvodnim poslovima. Međutim, sada želimo da osvojimo grad i domove. Da bismo to postigli, moramo nagnati obične muškarce i žene da bez

straha prihvate te robote. Nadam se da vam je jasno da nemate čega da se bojite."

"Stvarno nemaš, Kler", iskreno se umeša Lari. "Veruj mi na reč. On nije u stanju da poćini bilo kakvo zlo. Znaš da te inaće ne bih ostavio s njim."

Kler hitro i ispod oka odmeri Tonija i spusti glas. "Šta ako ga naljutim?"

"Ne morate da šapućete", mirno reće dr Calvin. "On nije u stanju da se naljuti na vas, draga moja. Već sam vam kazala da su veze na njegovoj razvodnoj tabli unapred određene. E pa, najvažniju vezu nazivamo 'Prvi Zakon robotike', i on glasi: 'Robot ne sme da povredi ljudsko biće niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno.' Svi roboti su napravljeni na tom načelu. Nijedan robot ničim ne može biti primoran da nanese zlo bilo kom ljudskom biću. Eto, vidite, vi i Toni ste nam potrebni kao preliminarni eksperiment da bismo znali šta dalje, dok je vaš muž u Vašingtonu gde treba da obezbedi saglasnost vlade za legalne testove pod njenim nadzorom."

"Hoćete da kažete da ovo nije legalno?"

Leri pročisti grlo. "Još nije, ali sve je u redu. On neće izlaziti iz kuće, a ti ne smeš dozvoliti da ga iko vidi. To je sve... i Kler, ostao bih s tobom, ali ja znam suviše o robotima. Za ovu vrstu ispitivanja potreban nam je neko sasvim neiskusn, kako bi uslovi bili što teži. To je neophodno."

"Oh, dobro", promrmlja Kler. A onda iznenada upita: "Ali šta on radi?"

"Obavlja kućne poslove", odvrati kratko dr Calvin.

Ustala je da krene i Lari ju je otpratio do vrata. Kler je strepeći ostala. Uхватила je na trenutak svoj odraz u ogledalu iznad kamina i žurno skrenula pogled. Odavno se već umorila od svog sitnog, mišjeg lica i nupadljive i nemaštovite kose. A onda je uхватила Tonijev pogled na sebi i gotovo se nasmešila pre nego što je postala toga svesna...

On je bio samo mašina.

Leri Belmont je bio na putu za aerodrom kada je na trenutak

ugledao Gledis Klafern. Bila je tip žene koji kao da je napravljen za samo trenutna opažanja... Savršeno i precizno napravljena; s pažnjom i ukusom odevena; suviše blistava da bi čovek u nju zurio. Jedva primetan osmeh koji joj je prethodio i slabi miris koji se ostajao za njom delovali su kao dva prsta koja mame. Leri oseti da je izgubio korak; dodirnuo je šešir, i požurio dalje.

Kao i uvek osetio je neki neodređeni bes. Kada bi Kler samo uspela da se probije u Klaferinu kliku, to bi bilo od velike pomoći. Ali kakva korist.

Kler! Ono nekoliko puta kada se našla licem u lice sa Gledis, maloj glupači se vezao jezik. Nije se zanosio. Toniјеvo testiranje bilo je njegova velika prilika, a sve je bilo u Klerinim rukama. Koliko bi sve bilo sigurnije u rukama osobe poput Gledis Klafern.

Kler je narednog jutra probudilo tiho kucanje na vratima spavaće sobe. U glavi joj je zazvonilo na uzburu, a onda se sledila. Prvog dana je izbegavala Tonija, ovlaš bi se osmehnula kada bi ga srela i promakla bi bez i jedne reči izvinjena.

"Jesi li to ti... Toni?"

"Da, gospođo Belmont. Smem li da uđem?"

Mora da je odgovorila potvrdno, jer on je već bio u sobi, našao se tu sasvim iznenada i bešumno. Njene oči i nos istovremeno postaje svesni poslužavnika koji je nosio.

"Doručak?" upita ona.

"Ako želite."

Ne bi se usudila da odbije, te se tako polako pridigla u sedeći položaj i prihvatila ga: poširana jaja, tost namazan maslacm, kafa.

"Šećer i mleko sam doneo odvojeno", reče Toni. "Vremenom ću sigurno naučiti šta volite, mislim na hranu, a i ostalo."

Čekala je.

Toni, koji je stajao istovremeno uspravan i gibak poput metalnog lenjira, upita posle jednog trenutka: "Da li biste više voleli da jedete sami?"

"Da... hoću da kažem, ako nemaš ništa protiv."

"Da li će vam kasnije biti potrebna pomoć pri oblačenju?"

"Oh, ne, ne!" Žurno je šćepala čaršav, tako da umalo nije prosula

kafu. Ostala je tako, u grču, a kada su se vrata za njim zatvorila, bespomoćno je klonula na jastuk.

Doručak je nekako prebrodila... On je bio samo mašina i da je to bilo makar malo vidljivije ne bi bilo tako zastrašujuće. Ili kada bi mu se izraz lica menjao. Ali bio je kao prikovan. Niste mogli znati šta se dešavalo iza tih tamnih očiju i te glatke, maslinaste nazovi-kože. Šoljica od kafe na trenutak je zaigrala po poslužavniku kada ju je praznu spustila.

Tek je tada shvatila da je zaboravila da doda šećer i mleko, a tako je mrzela gorku, crnu kafu.

Pošto se obukla, pravo je iz spavaće sobe zapucala do kuhinje. Konačno, ovo je bila njena kuća i u njoj je sve bilo novo, ali naročito je volela da joj kuhinja bude čista. Trebalo je da sačeka da ona izvrši inspekciju...

Ali kad je ušla, kuhinja je izgledala kao da je tog časa isporučena iz fabrike.

Zastala je, zagledala se, okrenula se na peti i gotovo naletela na Tonija. Poskočila je.

"Mogu li da pomognem?" upita on.

"Toni", uspela je da sastruže malo besa sa ivica panike koja je zahvatila njen um, "moraš praviti bar nekakvu buku dok hodaš. Ne mogu da podnesem da me stalno prepadaš... Zar nisi koristio kuhinju?"

"Jesam, gospođo Belmont."

"Kao da nisi."

"Počistio sam za sobom. Zar to nije običaj?"

Kler razrogači oči. Konačno, šta je mogla da mu odgovori na to. Otvorila je odeljak sa rernom u kome su se nalazili lonci, na brzinu pogledala u metalni sjaj koji je dopirao iznutra, ništa u stvari ne videći, a onda drhtavim glasom rekla: "Odlično. Sasvim zadovoljavajuće."

Da se u tom trenutku ozario; da se osmehnuo; da je makar malo razmakao uglove usana, osećala je da bi se mogla i zagrejati za njega. Ali i dalje je delovao poput engleskog lorda dok spava, kada je kazao: "Hvala, gospođo Belmont. Da li biste došli u dnevnu

sobu?"

Poslušala ga je i odmah je primetila. "Zar si glačao nameštaj?"

"Je li zadovoljavajuće, gospođo Belmont?"

"Ali kada? To nisi obavio juče."

"Noćas, razume se."

"Imao si upaljeno svetlo cele noći?"

"Oh, ne. To nije bilo potrebno. Imam ugrađen izvor ultraljubičaste svetlosti. Pri toj svetlosti mogu da vidim. I, razume se, meni nije potreban san."

Ali bilo mu je potrebno divljenje. Shvatila je to. Morao je znati da je ona zadovoljna njime. No, ona nije mogla sebe nagnati da mu pruži to zadovoljstvo.

Uspela je jedino jetko da primeti: "Ti i tebi slični odstranićete potrebu za domaćicama."

"Postoji na svetu mnogo važnijih poslova kojima se one mogu baviti, kada se jednom oslobode ovog slabo plaćenog rada. Konačno, gospođo Belmont, stvari poput mene se mogu proizvesti. Ali još ništa nije u stanju da oponaša kreativnost i svestranost ljudskog mozga, kao što je vaš."

Iako se to nije primećivalo na njegovom licu, u glasu su mu se nazirali tragovi zavisti i divljenja, tako da je Kler pocrvenela i promrmljala: "Moj mozak! Slobodno ga uzmi."

Toni joj priđe za koji korak i reče: "Mora da ste nesrećni kada možete da kažete nešto slično. Mogu li bilo šta da učinim za vas?"

Kler je na trenutak poželela da se nasmeje. Bila je to smešna situacija. Pred njom je stajao oživljeni usisivač za prašinu, mašina za pranje sudova, čistač nameštaja, opšti faktotum, koji je ustao sa stola u fabrici... i nudio joj svoje usluge kao tešitelj i poverenik.

Ipak je iznenada kazala u izlivu bola: "Gospodin Belmont misli da ja nemam mozga, ako baš moraš da znaš... I pretpostavljam da ga nemam." Nije mogla da plače pred njim. Iz nekog razloga je osećala da mora sačuvati obraz ljudske rase pred ovom tvorevinom.

"I to tek odnedavno", dodade ona. "Sve je bilo u redu dok je bio student; dok je bio na početku. Ali ja ne mogu biti žena uspešnog čoveka; a on polako postaje uspešan čovek. Traži od mene da budem domaćica i da mu obezbedim ulazak u društvene krugove..."

kao G... ovaj... kao Gledis Klafern."

Nos joj je bio crven i odvrtila je pogled.

Međutim, Toni nije gledao u nju. Njegov pogled je lutao po sobi. "Mogu vam pomoći da vodite kuću."

"Ali to nije dovoljno", reče ona besno. "Potrebno joj je dati lični stil, a ja to nisam u stanju. Ja mogu samo da je učinim udobnom; nikada od nje ne mogu napraviti ni izbliza nešto nalik na slike koje se javljaju u časopisima kao što je Divan dom."

"Da li želite nešto tako?"

"Kakva korist od onoga što ja... želim?"

"Toni ju je promatrao unevši u to svu svoju pažnju. "Mogu vam pomoći."

"Znaš li bilo šta o unutrašnjoj dekoraciji?"

"Je li to nešto što bi jedna dobra domaćica trebalo da zna?"

"Oh, da."

"Onda posedujem mogućnosti da to i naučim. Možete li mi pribaviti knjige na tu temu?"

Nešto je tada krenulo.

Kler je balansirala, držeći šešir da joj ga ne odnese vetar, sa dve debele knjige o umetnosti uređenja doma; vraćala se iz javne biblioteke. Posmatrala je Tonija kada je otvorio jednu od njih i stao da okreće stranice. Tada je prvi put videla njegove prste kako obavljaju neki pipavi posao.

Ne shvatam kako to postižu, pomisli ona, i iznenada posegnu za njegovom šakom, povukavši je prema sebi. Toni se nije opirao; samo je mlitavo pustio da mu šaka leži u njenoj, omogućivši joj da je zagleda sa svih strana.

Ona reče: "Izvanredno. Čak ti i nokti izgledaju prirodni."

"To je, razume se, namerno", odvrati Toni. A onda nastavi da brblja: "Koža je od rastezljive plastike, a kostur od lake smese metala. Da li vas to zanima?"

"Oh, ne." Ona podiže zarumenjeno lice. "Malo mi je neprijatno što zavirujem u tvoju unutrašnjost. To me se ne tiče. Ništa me nisi pitao o mojoj."

"Staze u mom mozgu ne uključuju taj tip znatiželje. Mogu samo

da delujem u okviru svojih ograničenja, znate."

U tišini koja je usledila Kler je osetila kako se nešto steže u njoj. Zašto je stalno zaboravljala da je on mašina. Sada je ta stvar i sama morala da je podseća na to. Zar je toliko čeznula za malo naklonosti da će čak i jednog robota prihvatiti kao sebi ravna... samo zato što je u stanju da saoseća?

Primitila je da Toni i dalje okreće stranice... gotovo bespomoćno... i ona odjednom oseti olakšanje koje joj je donelo osećanje nadmoćnosti. "Ti ne umeš da čitaš, je li tako?"

Toni podiže pogled; glas mu je bio smiren, odbojan. "Ja čitam, gospođo Belmont."

"Ali..." Ona pokaza na knjigu jednim besmislenim pokretom.

"Skeniram stranice, ako na to mislite. Moj način čitanja je fotografski."

Spustilo se veče i kada je Kler konačno pošla u postelju, Toni je već dobro zašao u drugu knjigu, ostavši da sedi u mraku, ili u onome što je Klerinim očima ograničenih mogućnosti ličilo na mrak. Njena poslednja misao, ona koja je odzvanjala u njoj dok joj se um isključivao, bila je čudna. Ponovo se setila njegove šake; njenog dodira. Bila je topla i meka, kao kod ljudskih bića.

Baš su pametni u toj fabrici, pomisli ona, i lagano utonu u san.

Narednih nekoliko dana bila je stalni posetilac biblioteke. Toni je predlagao polja izučavanja, koja su se brzo razgranavala. Bilo je tu knjiga o slaganju boja i kozmetici; o tepisima i modi; o umetnosti i istoriji kostima.

Okretao je stranice svake knjige pred svojim svečanim pogledom, a čitao je onom brzinom kojom ih je okretao; i izgleda da nije bio u stanju da išta zaboravi.

Pre isteka te nedelje zatražio je od nje da skрати kosu, upoznavši je sa novim načinom češljanja, podesio je malo oblik njenih obrva i izmenio nijansu pudera i ruž koje je upotrebljavala.

Treperila je pola sata od nervoze i straha pod tananim dodirrom njegovih neljudskih prstiju, a onda se pogledala u ogledalo.

"Još mnogo toga može da se učini", reče Toni, "naročito u pogledu odeće. Za početak, kako je nabavljate?"

Nije mu odgovorila; dugo ništa nije izustila. Sve dok nije upila identitet strankinje koja ju je gledala iz ogledala i dok nije uspela da stiša čuđenje zbog lepote svega postignutog. Zatim je, nekoliko puta se zagrcnuvši i uopšte ne skidajući pogled sa toplog lika, rekla: "Da, Toni, veoma dobro... za početak."

U svojim pismima Lariju ništa od ovoga nije pomenula. Neka sve vidi odjednom. Ali jedan deo nje govorio joj je da neće uživati samo u njegovom iznenađenju. Biće to neka vrsta osvete.

Toni reče jednog jutra: "Vreme je za kupovinu, a ja ne smem da napustim kuću. Ako vam tačno ispišem šta nam je potrebno, smem li se osloniti na vas da ćete sve to nabaviti? Potrebne su nam draperije i tkanina za presvlačenje nameštaja, tapete, pokrivke za pod, boja, odeća... i mnoštvo sitnica."

"Ne možeš sve te stvari, baš one koje si zamislio, dobiti odmah", reče sumnjičavo Kler.

"Možete nabaviti one koje najpribližnije odgovaraju, ako prokrstarite gradom i ako novac nije problem."

"Ali, Toni, novac jeste i te kakav problem."

"Nipošto. Svratite u prvo u 'Američke robote'. Napisaću poruku. Idite do dr Kalvin i recite joj da sam ja kazao da je to deo eksperimenta."

Ovog puta se nije uplašila dr Kalvin kao one prve večeri. Sa novim licem i novim šeširom, ona više nikako nije mogla biti ona stara Kler. Psiholog ju je pažljivo saslušala, postavila nekoliko pitanja, klimnula... i Kler se ubrzo obrela napolju, opskrbljena neograničenim kreditom na račun korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'.

Divno je šta sve novac može da učini. Sadržaj robne kuće ležao joj je pod nogama, mišljenje prodavačice nije nužno bio glas koji je dopirao odozgo, a izvijena obrva dekoratera ni nalik Jupiterovoj grmljavini.

A kada je neki Naduvani Debeljko u jednom od najgospodstvenijih odevnih salona uporno nastavio da duva dok mu je opisivala garderobu kakva joj je potrebna, izgovarajući francuske

reči sa najčistijim naglaskom iz Pedeset sedme ulice, nazvala je Tonija i prosledila slušalicu do 'msjea'.

"Ako nemate ništa protiv"... glas joj je bio čvrst, ali su joj se prsti pomalo grčili... "Volela bih da porazgovarate s mojim... ovaj... sekretarom."

Debeljko priđe telefonu, svečano držeći jednu ruku na leđima. Podigao je slušalicu sa dva prsta i izveštačeno rekao: "Da." Nastupila je kratka pauza, još jedno "Da", pa onda duža pauza, kreštavi početak negodovanja koje je ubrzo zamrlo, nova pauza, jedno vrlo ponizno "Da" i slušalica je bila vraćena na mesto.

"Da li bi gospođa pošla sa mnom", izusti on, povređen i dalek, "pokušaću da udovoljim njenim prohtevima."

"Samo trenutak." Kler pohita nazad do telefona i ponovo okrenu broj. "Zdravo, Toni. Ne znam šta si mu kazao, ali upalilo je. Hvala. Pravo si..." trudila se da pronađe odgovarajuću reč, predala se i i završila kreštavo, "... srce!"

Kada se okrenula, susrela je pogled Gledis Klafern. Videlo se da je Gledis Klafern zabavljao, ali i pomalo zapanjio ovaj prizor, pa ju je posmatrala glave nagnute malo u jednu stranu.

"Gospođa Belmont?"

Kler je istog trenutka onemoćala... iz čista mira. Uspela je jedva da klimne... glupo, poput marionete.

Gledis se drsko osmehivala, ali čovek nije umeo da kaže zbog čega je to bilo drsko. "Nisam znala da ovde kupujete?" Kao da je ovo mesto, u njenim očima, sasvim izgubilo klasu zbog te činjenice.

"Obično ne", ponizno odvrati Kler.

"Zar niste nešto učinili sa svojom kosom? Tako je... neobična... Oh, nadam se da ćete me izviniti, ali nije li ime vašeg muža Lorens? Čini mi se da je Lorens."

Kler stisnu zube, ali morala je da objasni. Morala je. "Toni je prijatelj moga muža. Pomaže mi da odaberem neke stvari."

"Razumem. I pretpostavljam da je pravo srce." Nastavila je dalje, osmehujući se i odnoseći sa sobom svetlost i toplinu sveta.

Kler uopšte nije razmišljala o tome zašto je dozvolila da je Toni teši. Posle deset dana više nije bila onako neprijateljski odbojna. I

mogla je pred njim da plače, da plače i besni.

"Ispala sam prava b-budala", grmela je ona, uvijajući natopljenu maramicu. "Ona me je na to naterala. Ne znam zašto. Jednostavno je to učinila. Trebalo je da je... šutnem. Trebalo je da je oborim i izgazim."

"Zar ste u stanju toliko da mrzite jedno ljudsko biće?" upita Toni, zbunjeno i nežno. "Taj deo ljudskog uma potpuno je nedokučiv za mene."

"Oh, nije u pitanju ona", zastenja Kler. "Pretpostavljam da je reč o meni. Ona je sve što bih ja želela da budem... bar spolja... A ja to ne mogu biti."

Tonijev glas stao je snažno i duboko da odzvanja u njenim ušima. "Možete biti, gospođo Belmont. Možete. Imamo još deset dana, a za deset dana ova kuća više neće biti ista. Zar to nismo planirali?"

"Ali kako će mi to pomoći... u vezi s njom?"

"Pozovite je ovamo. Pozovite njene prijatelje. Neka dođu veče pre nego što ja... pre nego što ja odem. Biće to neka vrsta svečanosti povodom preuređenja."

"Neće ona doći."

"Da, hoće. Doći će da se smeje... a neće imati čemu."

"Zaista tako misliš? Oh, Toni, stvarno misliš da mi to možemo?" Držala je obe njegove šake u svojim... a onda, okrenuvši lice u stranu, reče: "Kakva korist? To neću biti ja; to će sve biti tvoja zasluga. Ne mogu se kititi tvojim perjem."

"Niko ne živi u savršenoj samoći", prošaputa Toni. "Usadili su mi to znanje. Ono što vi, ili bilo ko drugi, vidite u Gledis Klafern nije samo Gledis Klafern. Ona se kiti svim onim što novac i društveni položaj mogu da donesu. Ona to ne dovodi u sumnju. Zašto biste vi?... Gledajte na to ovako, gospođo Belmont. Ja sam proizveden da slušam, ali obim moje poslušnosti određujem sam. Naređenja mogu ispunjavati škrto ili širokogrudno. Za vas to činim širokogrudno, jer vi predstavljate upravo onakvo ljudsko biće kakvo sam proizveden da vidim. Ljubazni ste, prijateljski raspoloženi, skromni. Gospođa Klafern, kako je opisujete, to nije i ne bih je slušao onako kako slušam vas. Što znači da sve ovo činite vi, a ne ja, gospođo Belmont."

Tada je povukao svoje šake iz njenih i Kler se zagledala u bezizražajno lice koje niko nije umeo da odgonetne... razmišljajući. Odjednom je ponovo osetila strah, ali bila je to potpuno nova vrsta straha.

Nervozno je progutala knedlu i zagledala se u svoje šake, na kojima je još osećala pritisak njegovih prstiju. Nije joj se učinilo; njegovi prsti su stisli njene, nežno, s ljubavlju, trenutak pre nego što ih je povukao.

Ne!

Njegovi prsti... Njegovi prsti...

Otrčala je u kupatilo i stala da riba šake... slepo, beskorisno.

Sledećeg dana bila je pomalo stidljiva u njegovom prisustvu; pomno ga je promatrala; čekala je da vidi šta bi moglo da usledi... ali izvesno vreme ni do čega nije došlo.

Toni je radio. Ako je i imao problema oko tehnike lepljenja tapeta ili sa korišćenjem boje koja se brzo sušila, to se nije primećivalo. Pokreti su mu bili odmereni; prsti vešti i sigurni.

Radio je cele noći. Nikada ga nije čula, ali svako jutro predstavljalo je novu pustolovinu. Nije mogla da prebroji koliko je stvari učinio, čak bi i uveče još pronalazila novine... a onda bi došla nova noć.

Samo je jednom pokušala da mu pomogne i uprskala stvar zbog svoje ljudske nespretnosti. On je bio u drugoj sobi, a ona je kačila sliku na mestu koje je tačno odredilo Toniјеvo matematičko oko. Videla se sićušna oznaka; slika je bila tu; a i odbojnost prema dokoličenju je postojala.

Ali bila je nervozna, ili su merdevine bile klimave. Nije ni važno. Osetila je kako joj izmiču i vrisnula. Stropoštale su se bez nje, pošto se Toni, mnogo brže nego što bi ijedno biće od krvi i mesa to bilo u stanju, našao ispod nje.

Njegove mirne, tamne oči ništa joj nisu govorile, a topao glas je samo upitao: "Jeste li se povredili, gospođo Belmont?"

Na trenutak je primetila da je šakom u padu razbarušila tu njegovu glatku kosu, jer se prvi put uverila da se ona sastojala od pojedinačnih vlasi... fine crne kose.

A onda je odjednom postala svesna njegovih ruku oko ramena i ispod kolena... koje su je držale čvrsto i toplo.

Gurnula ga je, glasno kriknuvši, tako da je to odjeknulo i u njenim vlastitim ušima. Ostatak dana provela je u svojoj sobi i od tada je spavala sa stolicom podmetnutom pod kvaku.

Poslala je pozivnice i, kao što je Toni predvideo, bile su prihvaćene. Trebalo je samo da sačeka to poslednje veče.

Došlo je i ono. Kuća kao da nije bila njena. Prošla je kroz nju poslednji put... sve sobe bile su izmenjene. Ona je na sebi imala odeću koju se nikada ranije ne bi usudila da obuče... A kada se obuče takva odeća, kao da ste s njom obukli i ponos i samouverenost.

Isprobala je ućtiv pogled prezrivo zadovoljstva pred ogledalom i ogledalo joj uzvratilo majstorskom porugom.

Šta bi Leri kazao?... To nekako uopšte nije bilo važno. S njim je ne čekaju uzbuđujući dani. Oni odlaze sa Tonijem. Pa zar to nije bilo čudno? Pokušala je da povрати ono raspoloženje od pre tri nedelje i to joj uopšte nije pošlo za rukom.

Sa sata odjeknu osam kreštavih otkucaja sa pravilnim razmacima, tokom kojih nije disala, i ona se okrenu ka Toniju. "Uskoro će biti ovde, Toni. Biće bolje da odeš u podrum. Ne smemo dozvoliti da..."

Trenutak je zurila, a onda slabim glasom izusti: "Toni?" pa jačim: "Toni?" a onda gotovo viknu: "Toni?"

Međutim, njegove ruke su je već zagrlile; lice mu je bilo blizu njenog; jačina zagrljaja postala je neumoljiva. Začula je njegov glas kroz izmaglicu emocionalne pometnje.

"Kler", obratio joj se glas, "postoje mnoge stvari koje nisam napravljen da shvatim i ovo mora da je jedna od njih. Sutra odlazim, ali ja to ne želim. Otkrio sam da u meni postoji nešto mnogo jače od puke želje da ti udovoljim. Zar to nije čudno?"

Lice mu je bilo sve bliže; usne su mu bile tople, ali kroz njih nije dopirao dah... jer mašine ne dišu. Još malo pa će se spojiti sa njenima.

... A onda se oglasilo zvono.

Trenutak se otimala, ostavši bez daha, a onda je on nestao i nigde ga nije bilo, a zvono se oglasilo drugi put. Njegovo isprekidano odjekivanje bilo je uporno.

Zaveses nisu bile navučene na prednjem prozoru. Pre petnaest minuta stajale su tamo. Bila je ubeđena u to.

To znači da su sigurno videli. Svi mora da su videli... sve.

Ušli su tako učtivo, svi skupa... čopor je došao da zavija... a pronicljive oči samo su im sevale unaokolo. Videli su. Zašto bi je inače Gledis zapitala na svoj najklepetaviji način za Leriya? Kler je bila primorana da se očajnički i neumoljivo brani.

Da, odsutan je. Vraća se sutra, pretpostavljam. Ne, nisam ovde bila usamljena. Nimalo. Ludo sam se zabavljala. Smejala im se. Zašto da ne? Šta su mogli da urade? Leri će znati istinu, ako priča ikada stigne do njega, priča o onome što su mislili da su videli.

Međutim, oni se nisu smejali.

Mogla je to da zaključi na osnovu besa u očima Gledis Klafern; u lažnoj iskričavosti njenih reči; u njenoj želji da rano ode. A dok se opraštala od njih, uhvatila je poslednji anonimni šapat... nepovezane reči.

"... nikada nisam videla ništa nalik... tako je zgodan..."

I postalo joj je jasno šta joj je to omogućilo da ih obori s nogu. Neka svaka mačka mjauče; i neka svaka mačka zna... da može biti lepša od Kler Belmont, veličanstvenija i bogatija... ali nijedna, nijedna, ne može imati tako zgodnog ljubavnika!

A onda se ponovo setila... ponovo... ponovo, da je Toni mašina i naježila se.

"Odlazi! Ostavi me na miru!" povikala je praznoj sobi i otrčala u postelju. Celu tu noć je probdela u plaču, a naredno jutro, nešto pre svitanja, dok su još ulice bile prazne, došla su kola i odvezla Tonija.

Lorens Belmont je prošao pored kancelarije dr Kalvin i po navici pokucao. Zatekao ju je sa matematičarem Piterom Bogertom, ali nije zbog toga oklevao.

Rekao je: "Kler mi je kazala da su 'Američki roboti' platili sve što je promenjeno u mojoj kući..."

"Da", odvrati dr Calvin. "Otpisali smo to kao vredan i neophodan deo eksperimenta. Mislim da ćete na novom položaju kao inženjer-partner biti u stanju da je održavate na istom nivou."

"Nije to ono što me brine. Pošto se Vašington složio sa testovima, bićemo u stanju da sledeće godine nabavimo vlastiti TN model." Oklevajući se okrenuo, kao da se sprema da ode, ali se isto tako oklevajući vratio.

"Izvolite gospodine Belmont?" obrati mu se dr Calvin posle izvesne pauze.

"Pitam se..." poče Leri. "Pitam se šta se stvarno tamo dogodilo. Ona... Kler, hoću da kažem... sasvim se izmenila. Nije posredi samo njen izgled... mada sam, iskreno rečeno, zapanjen." Nervozno se nasmejao. "Reč je o njoj! To nije moja žena... ne umem da vam objasnim."

"Čemu pokušavati? Da li ste razočarani bilo čim u toj promeni?"

"Naprotiv. Ali sve je to i pomalo zastrašujuće, vidite..."

"Da sam na vašem mestu ne bih brinula, gospodine Belmont. Vaša supruga se odlično držala. Iskreno rečeno, uopšte nisam očekivala da će eksperimentu biti omogućeno da prođe kroz tako iscrpan i celovit test. Sada tačno znamo kakve izmene treba izvršiti na TN modelu, a zasluga za to pripada samo gospođi Belmont. Ako dopustite da budem potpuno iskrena, mislim da je vaša žena zaslužnija za vaše unapređenje od vas samog."

Leri se приметно trgao na te reči. "Samo neka je ostalo u porodici", promrmljao je neubedljivo i otišao.

Suzan Calvin je gledala za njim: "Mislim da ga je to zbolelo... nadam se... Jeste li pročitali Tonijev izveštaj, Piter?"

"Podrobno", odvrati Bogert. "Zar neće biti potrebno izvršiti izvesne promene na modelu TN-3?"

"Oh, i vi tako mislite?" oštro ga upita Calvinova. "Zbog čega?"

Bogert se namršti. "Šta tu ima da se objašnjava. Jasno je da ne možemo početi sa isporukom robota koji vodi ljubav sa svojim gospodaricama - izvinite na izrazu."

"Ljubav! Piter, muka mi je od vas. Zar stvarno ne shvatate? Ta mašina je morala da se ponaša u skladu sa Prvim Zakonom. Nije

smela dozvoliti da ljudskom biću bude naneto zlo, a Kler Belmont je pretilo zlo od vlastitog kompleksa manje vrednosti. I tako joj se udvarao, jer koja bi žena odolela komplimentu da je u stanju da izazove strast u jednoj mašini... bez ikakvog rizika po Klerin brak. Mislim da je to bilo lukavo od Tonija..."

"Zaista? Kakva je razlika u tome da li je u pitanju samo pretvaranje ili ne, Suzan? Užasavajuće dejstvo svega toga je neosporno. Pročitajte ponovo izveštaj. Izbegavala ga je. Vrištala je dok ju je grlio. Te poslednje noći nije uopšte spavala... bila je histerična. To ne smemo dozvoliti."

"Piter, vi ste slepi. Isto kao što sam i ja bila slepa. TN model će biti prepravljen, ali ne iz tog vašeg razloga. Upravo suprotno; upravo suprotno. Čudno, kako sam to mogla da previdim", pogled joj je bio nedokučivo zamišljen, "ali možda je to posledica nekog mog nedostatka. Vidite, Piter, mašine ne mogu da se zaljube, ali... čak i kada je ta ljubav beznadežna i užasavajuća... žene mogu!"

LENI

Korporacija 'Američki roboti i mehanički ljudi' imala je problem. Problem su bili ljudi.

Piter Bogert, stariji matematičar, upravo je krenuo u prostoriju za montažu kada je sreo Alfreda Leninga, direktora Odeljenja za istraživanja. Lening je nabranih, sedih veđa gledao preko ograde u kompjutersku sobu.

Na nivou ispod balkona znatiželjno se unaokolo osvrkala grupa ljudi oba pola i raznih uzrasta, dok je vodić držao govor o primeni kompjuteristike u robotici.

"Ovaj kompjuter koji vidite ispred sebe", govorio je on, "najveći je toga tipa na svetu. Sadrži pet miliona tri stotine hiljada krijotrona i u stanju je da istovremeno radi sa preko sto hiljada promenljivih. Uz njegovu pomoć 'Američki roboti' u stanju su da sa preciznošću stvaraju pozitronske mozgove za nove modele.

Zahtevi koje treba da ispunjavaju ubacuju se na traku koja se perforira na ovoj ovde tastaturi... koja je veoma slična složenoj pisačkoj mašini ili linotipu, samo što ona ne barata slovima već pojmovima. Iskazi se razlažu na simboličke logičke ekvivalente, a oni se, pak, pretvaraju u perforirana ustrojstva.

Kompjuter može, za manje od jednog sata, da isporuči našim naučnicima projekat za mozak koji će posedovati sve neophodne pozitronske staze, što će robotu omogućavati..."

Alfred Lening konačno podiže pogled i primeti svog kolegu. "Ah, Piter", izusti on.

Bogert podiže obe šake da zaliže već ionako savršeno zaglađenu, sjajnu, crnu kosu i reče: "Sve mi se čini da nemaš neko naročito visoko mišljenje o ovome, Alfredede."

Lening zagunđa. Ideja o javnim obilascima korporacije 'Američki roboti' bila je prilično nova i trebalo je da posluži u dve svrhe. S jedne strane, glasila je teorija, to bi omogućilo ljudima da vide robote izbliza i suprotstave se svom gotovo nagonskom strahu od mehaničkih predmeta tako što će se pobliže s njima upoznati. A s druge strane, pretpostavljali su da će na taj način uspeti da

zainteresuju bar nekoga od posetilaca da za svoj životni poziv odabere istraživačku robotiku.

"Znaš i sam da nemam", konačno reče Lening. "Jednom nedeljno dolazi do prekida posla. Imajući u vidu izgubljene časove ljudskog rada, nadoknada je nedovoljna."

"I dalje ne raste broj prijava za posao?"

"Oh, raste, ali samo u onim kategorijama gde potebe nisu kritične. Nama su neophodni istraživači. I sam to znaš. Nevolja je u tome što su roboti zabranjeni na Zemlji, pa je stoga pomalo nepopularno biti robotičar."

"Prokleti Frankenštajnov kompleks", reče Bogert, svesno upotrebivši jednu od Leningovih omiljenih fraza.

Leningu je promakla suptilna žaoka. On reče: "Trebalo bi da se naviknem na to, ali nikada neću moći. Čovek bi pomislio da do sada već sva ljudska bića na Zemlji znaju da Tri Zakona predstavljaju savršenu zaštitu; roboti jednostavno nisu opasni. Uzmi, na primer, ovu gomilu." On se zagleda ispod sebe. "Pogledaj ih samo. Većina ih odlazi u prostoriju gde se sklapaju roboti da bi osetili strah; za njih je to isto kao da su pošli na vožnju supertoboganom. A kada uđu u prostoriju sa MEC modelom... prokletstvo, Piter, kada ugledaju MEC model koji ume samo da napravi nekoliko koraka napred, da kaže 'Drago mi je što smo se upoznali, gospodine', i da se rukuje, da bi se potom povukao nekoliko koraka nazad... oni ustuknu, a majke zaštitnički hvataju decu. Kako da očekujemo da ti idioti nešto rade s mozgom?"

Bogert nije znao šta da mu odgovori. Zajedno su nastavili da zure u povorku turista koji su sada izlazili iz prostorije sa kompjuterima i ulazili u odeljak za sklapanje pozitronskih mozgova. Zatim su otišli. Kako se pokazalo, nisu zapazili Mortimera V. Džekobsona, šesnaest godina starog... koji, ako ćemo pošteno, nije mislio ništa loše.

U stvari, niko nije mogao čak ni da kaže da je to bila Mortimerova greška. Svi radnici su bili upoznati s tim kojim se danom u sedmici vrši obilazak. Svi uređaji duž puta kojim su se kretali posetioci trebalo je da budu pažljivo neutralisani ili isključeni, jer je bilo nerazumno očekivati od ljudskih bića da odole iskušenju da se

poigraju prekidačima, tipkama, ručicama i dugmadima. Vodič je, takođe, trebalo vrlo pažljivo da pazi na one koji bi ipak podlegli.

Ali u tom trenutku vodič je prešao u drugu prostoriju, a Mortimer je bio na začelju kolone. Prošao je pored tastature na kojoj su unošena uputstva u kompjuter. Nije mogao ni da pretpostavi da se upravo tada unose planovi za novog robota, niti da treba da bude dobar dečak i zaobiđe tablu. On to nikako nije mogao znati, ali gotovo kažnjivu nebrigu predstavljalo je to što je tehničar zaboravio da isključi tablu.

I tako je Mortimer nasumce počeo da pritiska dirke kao da svira na nekom muzičkom instrumentu.

Nije zapazio da je na drugom kraju prostorije iz jednog dela uređaja izišao deo perforirane trake... nečujno, neprimetno.

Niti je tehničar, kada se vratio, otkrio bilo kakav znak da je neko petljao po tastaturi. Bilo mu je malo neprijatno kada je video da je tastatura uključena, ali ga je mrzelo da proveri stvar. Posle nekoliko minuta, čak i ono malo nelagodnosti je nestalo i on je nastavio da unosi podatke u kompjuter.

A što se tiče Mortimera, on ni tada, a ni kasnije nikada nije saznao šta je učinio.

Novi LNE model napravljen je radi vađenja bora u asteroidnom pojasu. Hidridi bora postajali su sve dragoceniji iz godine u godinu kao osnovni sastojci za protonskih mikrocentrala koje su obezbeđivale energiju na svemirskim brodovima, a ionako oskudne zalihe na Zemlji su se sve više smanjivale.

Fizički, to je značilo da će LNE roboti morati da budu opremljeni očima osetljivim na osobene spektralne linije rude bora, kao i da će morati da imaju onaj tip udova koji je najkorisniji za prerađivanje rude u gotov proizvod. No, kao i uvek najveći problem bilo je opremanje mozga.

Prvi pozitronski mozak tipa LNE sada je bio završen. Bio je to prototip i pridružiće se svim ostalim prototipovima u zbirci 'Američkih robota'. Po konačnom ispitivanju, počće serijska proizvodnja za najam (nikada za prodaju) rudarskim korporacijama.

LNE-prototip sada je bio gotov. Visok, uspravan, uglačan, spolja

je izgledao kao i svaki drugi od brojnih, ne suviše specijalizovanih modela robota.

Dežurni tehničar, sledeći uputstva za ispistivanje data u knjizi Priručnik robotike, upita: "Kako si?"

Očekivani odgovor trebalo je da bude: "Dobro sam i spreman sam da počnem sa radom. Nadam se da ste i vi dobro." Posredi je takođe mogla da bude neka srodna varijacija u ovom smislu.

Ovaj prvi dijalog trebalo je samo da pokaže da je robot u stanju da čuje, da razume rutinsko pitanje i da može prikladno da odgovori u skladu sa onim što se očekuje od robota. Posle toga, može se preći na složenije stvari kojima se ispituju pojedini Zakoni i njihova povezanost sa specijalizovanim znanjem svakog određenog modela.

I tako je tehničar upitao: "Kako si?" Istog časa se trgnuo kada se razlegao glas LNE-prototipa. Nikada još nije čuo ni kod jednog robota takav glas (a čuo ih je mnoge). Oblikovao je slogove poput zvonjave prigušene čeleste

To je bilo toliko iznenađujuće da je tek posle nekoliko trenutaka tehničar postao svestan onoga što je čuo, slogova iskazanih nebeskim tonovima.

Glasili su: "Da, da, da, guu."

Robot je i dalje uspravno stajao, ali mu je desna šaka polako krenula naviše tako da mu je prst završio u ustima.

Tehničar se upiljio, potpuno užasnut i paralisan. Zaključao je za sobom vrata i iz druge prostorije uputio hitan poziv dr Suzan Kalvin.

Dr Suzan Kalvin bila je jedini robopsiholog u 'Američkim robotima' (i na svetu). Već posle nekoliko testova izvršenih na LNE-prototipu odlučno je zatražila zapis kompjuterskih planova za staze pozitronskog mozga i trake sa uputstvima prema kojima su rađeni. Posle kraćeg pregledanja, poslala je po Bogerta.

Njena čeličnosiva kosa bila je čvrsto stegnuta pozadi; okrenula je hladno lice, sa izraženim uspravnim linijama presečenim vodoravnim prorezom bledih, tankih usana, napeto prema njemu.

"Šta je ovo Piter?"

Bogert je sa sve većom zapanjenošću proučavao sektore na koje mu je ona ukazivala, da bi na kraju rekao: "Blagi Bože, Suzan, pa to

nema nikakvog smisla."

"Svakako da nema. Kako je to dospelo u uputstva?"

Tehničar koji je radio na tom mestu bio je pozvan, ali on se iskreno zaklinjao da to nema veze s njim i da on za to ne može biti odgovoran. Kompjuter je davao negativne odgovore na sve pokušaje da se pronade greška.

"Ovom pozitronskom mozgu", reče zamišljeno Suzan Kalvin, "nema spasa. Izbrisano je toliko viših funkcija ovim besmislenim uputstvima da smo na kraju dobili mozak sličan mozgu bebe."

Bogert je bio iznenađen, a Suzan Kalvin se istog časa ukočila, kao što je uvek činila kada bi neko na bilo kakav način nagovestio da sumnja u njenu reč. Ona reče: "Trudili smo se što smo više mogli da napravimo robota koji će biti mentalno veoma sličan čoveku. Ako se eliminiše ono što nazivamo funkcijama odraslog čoveka, prirodno je da nam ostane, u mentalnom pogledu, dete. Zašto vas to toliko čudi, Piter?"

LNE-prototip, koji nije pokazivao nikakve znake da razume bilo šta od onoga što se dešavalo oko njega, iznenada skliznu u sedeći položaj i stade pomno da proučava svoje stopalo.

Bogert je zurio u njega. "Prava je sramota što ćemo morati da razmontiramo ovo stvorenje. Baš je lep primerak."

"Da ga razmontirate?" ljutito planu robopsiholog.

"Svakako, Suzan. Kakva korist od njega? Blagi Bože, ako postoji predmet koji je potpuno i krajnje nepotreban onda je to robot bez posla koji bi obavljao. Ne pretvarate se valjda da postoji posao koji bi ta stvar mogla da obavlja?"

"Ne, razume se da ne."

"Pa onda?"

Suzan Kalvin tvrdoglavo reče: "Želim da izvršim još testova."

Bogert je nestrpljivo pogleda, a onda slegnu ramenima. Ako je u 'Američkim robotima' postojala osoba s kojom se nije vredelo raspravljati, onda je to sigurno bila Suzan Kalvin. Volela je samo robote i, usled dugog druženja sa njima, Bogertu se činilo, sasvim je izgubila ljudski izgled. S njom se nije vredelo raspravljati kada bi nešto naumila, isto kao što se nije vredelo raspravljati sa uključenim mikrocentralom, tražeći od nje da prekine rad.

"Kakva korist?" uzdahnu on; a onda glasno i žurno dodade: "Hoćete li nas obavestiti kada završite testove?"

"Hoću", reče ona. "Dođi, Leni."

(LNE, pomisli Bogert, postaje Leni. Neizbežno.)

Suzan Calvin ispruži ruku, ali robot je samo zurio u nju. Robopsiholog nežno uhvati robota za šaku. Leni se lako diže na noge (bar mu je mehanička koordinacija dobro radila). Zajedno su izišli; robot je tapkao za ženom na dva koraka udaljenosti. Mnoge oči su ih znatiželjno pratile duž dugačkih hodnika.

Jedan zid u laboratoriji Suzan Calvin, onaj koji se graničio sa njenim privatnim uredom, bio je prekriven veoma uvećanom reprodukcijom karte pozitronskih staza. Veći deo meseca Suzan Calvin ju je predano proučavala.

I sada ju je pažljivo razmatrala, sledeći krivudave staze duž njihovih tokova. Iza nje, Leni je sedeo na podu, šireći i skupljajući noge, izgovarajući besmislene slogove, sam za sebe, predivnim glasom, tako da je čovek mogao slušati te besmislice sa ushićenjem.

Suzan Calvin se okrenu ka robotu: "Leni... Leni..."

Ponavljala je to strpljivo dok Leni konačno nije podigao pogled i ispustio jedan upitni zvuk. Robopsiholog je dozvolila da joj lice na trenutak sine od zadovoljstva. U sve manjim i manjim razmacima uspevala je da privuče robotovu pažnju.

Ona reče: "Podigni ruku, Leni. Ruku... gore. Ruku... gore."

I sama je podizala ruku dok je to izgovarala, bez prestanka.

Leni je sledio kretnju očima. Gore, dole, gore, dole. A onda je vlastitom rukom izveo neuspeo pokušaj, zvonko se oglasivši: "Eh... uh."

"Odlično, Leni", reče smrknuto Suzan Calvin. "Pokušaj ponovo. Ruka... gore."

Veoma nežno, ispružila je ruku, uhvatila robota za njegovu, podigla je, spustila. "Ruka... gore. Ruka... gore."

Iz njenog ureda pozva je jedan glas i prekinu. "Suzan?"

Kalvinova prestade stisnuvši usne. "Šta je bilo, Alfrede?"

Direktor Odeljenja za istraživanje uđe unutra, zagleda se u kartu na zidu, pa u robota. "Još radite na tome?"

"Da, obavljam svoj posao."

"Ovaj, znate, Suzan..." On izvadi cigaru, zagleda se pomno u nju i napravi grimasu kao da će joj odgristi vrh. U tom trenutku pogled mu se srete sa ženinim tvrdim i neodobravajućim; odmah je sklonio cigaru i pokušao ponovo. "Ovaj, znate, Suzan, upravo je počela proizvodnja LNE modela."

"Da, čula sam. Želite li nešto u vezi s tim da obavim?"

"Ne... Pa ipak, sama činjenica da je počela proizvodnja tog robota i da se on pokazao kao dobar, znači da je vaš rad sa ovim neispravnim primerkom beskoristan. Zar ne bi trebalo da ga razmontiramo?"

"Ukratko, Alfrede, smeta vam što trošim dragoceno vreme. Slobodno može da vam lakne. Ja ne trošim uludo vreme. Ja radim na ovom robotu."

"Ali taj rad je besmislen."

"Moje je da to presudim, Alfrede." Glas joj je bio preteće tih, pa je Lening pomislio da će biti bolje da promeni temu.

"Hoćete li mi reći u čemu se sastoji značaj tog rada? Šta, na primer, upravo sada radite s njim?"

"Pokušavam da ga nagnam da podigne ruku po naređenju. Pokušavam da ga navedem da oponaša zvuk reči."

Kao na znak, Leni reče: "Eh...uh" i drhtavo podiže ruku.

Lening zavrte glavom. "Taj glas je predivan. Kako je do toga došlo?"

Suzan Kalvin odvrati: "Ne znam tačno. Ima normalni transmieter. Može da govori normalno, ubeđena sam. Međutim, on to ne čini; njegov govor je posledica nečega u pozitronskim stazama što još nisam razabrala."

"Pa, razaberite, zaboga. Takav govor bi nam mogao biti od koristi."

"Oh, znači postoje izgledi da moje izučavanje Lenija iskoristite?"

Leningu je bilo neprijatno i on slegnu ramenima: "Oh, pa to je manje važno."

"Žao mi je što ne uviđate šta je u tome od veće važnosti", oporo primeti Suzan Kalvin, "ali ja nisam za to kriva. Da li biste sada izišli, Alfrede, i dozvolili mi da nastavim sa radom?"

Lening se konačno dokopao svoje cigare u Bogertovoj kancelariji. Kiselo je primetio: "Ta žena postaje iz dana u dan sve čudnija."

Bogert ga je savršeno razumeo. U korporaciji 'Američki roboti i mehanički ljudi' postojala je samo jedna 'ta žena'. On reče: "Da li se još zamajava sa onim pseudorobotom... onim svojim Lenijem?"

"Pokušava da ga nauči da govori, tako mi svega."

Bogert slegnu ramenima. "To me je podsetilo na problem kompanije. Mislim na kvalifikovano istraživačko osoblje. Kada bismo imali druge robopsihologe, mogli bismo da penzionišemo Suzan. Pretpostavljam da ćete sutra na sastanku direktora razmatrati ovaj tekući problem?"

Lening klimnu i zagleda se u cigaru kao da ova nema dobar ukus. "Da. O kvalitetu, a ne o kvantitetu. Podizali smo plate dok se nije javio stalni priliv molbi... onih koji su prvenstveno zainteresovani za novac. Trik je u tome da dobijemo one koje prvenstveno zanima robotika... nekolicinu poput Suzan Kalvin."

"Pogobu, ne. Ne poput nje."

"Ne mislim poput nje lično. Ali moraš priznati, Piter, da ona samo misli na robote. Ništa drugo je u životu ne zanima."

"Znam. I upravo zbog toga je tako nepodnošljiva."

Lening klimnu. Izgubio je računicu koliko je već puta do sada pozeleo da otpusti Suzan Kalvin. Takođe više nije znao koliko je do sada miliona dolara ona uštedela kompaniji. Bila je zaista nezamenjiva žena i ostaće takva do smrti... ili dok ne reše problem tako što će pronaći muškarce i žene njenog kalibra koje će zanimati istraživanja u robotici.

On reče: "Mislim da ćemo ukinuti obilaske."

Piter slegnu ramenima. "Ako ti tako kažeš. Ali u međuvremenu, ozbiljno, šta ćemo sa Suzan? Lako se može desiti da se zauvek veže za Lenija. Znaš i sam kakva je kada naiđe na nešto što smatra zanimljivim problemom."

"Šta mi tu možemo?" upita Lening. "Ako pokažemo preveliko nastojanje da je odvojimo od rada s njim, ustrajaće iz puke ženske želje da oponira. Na kraju krajeva, ne možemo je naterati da učini bilo šta."

Tamnokosi matematičar se osmehnu. "Nikada mi ne bi ni palo na

pamet da bilo kom njenom delu prikačim pridev 'ženski'."

"Oh, dobro", izusti razdražljivo Lening. "Konačno, nikome ne čini ništa nažao."

Bar što se toga tiče nije bio u pravu.

Signal za uzbunu uvek stvara napetost u svakom velikom industrijskom postrojenju. Ti signali su se u istoriji 'Američkih robota' oglasili nekoliko puta... usled izbijanja požara, poplave, nereda i pobune.

Ali za sve to vreme jedna stvar se nikada nije dogodila. Nikada se nije oglasio jedan određeni signal koji bi najavio 'Robot van kontrole'. Niko nije ni očekivao da će se on ikada oglasiti. Postavljen je samo na navaljivanje vlade. ("Prokleti Frankenštajnov kompleks", promrmljao bi Lening u retkim prilikama kada bi ga se setio.)

Sada se konačno oglasilo prodorno zavijanje sirene u irazmaclima od po deset sekundi i praktično nijedan radnik, od predsednika Veća direktora, pa do nedavno zaposlenog pomoćnika vratara, nije prepoznao značenje tog čudnog zvuka prvih nekoliko trenutaka. Kada su oni prošli, u označenoj opasnoj zoni stekli su se naoružani stražari i medicinsko osoblje, a 'Američki roboti' su bili paralisani.

Čarls Rendou, tehničar na kompjuterima, odveden je u bolnicu sa slomljenom rukom. Nije počinjena nikakva druga šteta. Nikakva druga fizička šteta.

"Ali moralna", grmeo je Lening, "ne može se ni proceniti."

Suzan Kalvin mu se unese u lice, sa ubilačkim mirom: "Leniju nećete učiniti ništa. Ništa. Jeste li razumeli?"

"Da li shvatate, Suzan? To stvorenje je povredilo ljudsko biće. Prekršilo je Prvi Zakon. Zar ne znate kako glasi Prvi Zakon?"

"Leniju ne smete ništa."

"Pobogu, Suzan, zar moram vama da izrecitujem Prvi Zakon? Robot ne sme da povredi ljudsko biće niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno. Ceo naš položaj zavisi od toga da li se svi roboti svih tipova striktno pridržavaju Prvog Zakona. Ako javnost čuje, a čuće, da se dogodio izuzetak, samo jedan izuzetak, možemo biti primorani da sasvim zatvorimo radnju. Naša jedina prilika biće da smesta objavimo kako je dotični robot

uništen, da objasnimo okolnosti i da se ponadamo da se tako nešto nikada neće ponoviti."

"Volela bih da otkrijem tačno šta se dogodilo", reče Suzan Kalvin. "U tom trenutku nisam bila prisutna i želela bih tačno da znam šta je taj mali Rendou radio u mojoj laboratoriji bez moje dozvole."

"Ono što se dogodilo", reče Lening, "sasvim je očigledno. Vaš robot je udario Rendoua, a ta prokleta budala je pritisnula dugme 'Robot van kontrole' i napravila frku oko toga. Ali vaš robot ga je ipak udario i polomio mu ruku. Istina glasi da je vaš Leni u toj meri uvrnut da mu nedostaje Prvi Zakon, te zbog toga mora biti uništen."

"Ne nedostaje mu Prvi Zakon. Proučila sam njegove moždane staze i znam da mu ne nedostaje."

"Kako je onda mogao udariti čoveka?" Od očajnika pretvorio se u sarkastičnog čoveka. "Pitajte Lenija. Sigurno ste ga do sada već naučili da govori."

Obrazi Suzan Kalvin naprosto su buktali. Ona reče: "Više bih volela da ispitam žrtvu. A u mom odsustvu, Alfreda, želim da se moje prostorije zapečate sa Lenijem unutra. Ne želim da mu iko priđe. Ako mu se bilo šta desi dok mene nema, ova kompanija me nikada više neće videti ni pod kakvim uslovima."

"Da li pristajete da se on uništi, ako je prekršio Prvi Zakon?"

"Da", odvrati Suzan Kalvin, "jer znam da nije."

Čarls Rendou ležao je u krevetu sa rukom u gipsu. Više od bola u ruci patio je od pretrpljenog šoka doživljenog za onih nekoliko sekundi tokom kojih je mislio da robot ide prema njemu sa ubilačkim mislima u svom pozitronskom umu. Nijedno drugo ljudsko biće nije nikada imalo razloga da oseti takav neposredni strah od robota kao on u tom trenutku. Doživeo je jedinstveno iskustvo.

Suzan Kalvin i Alfred Lening stajali su pored njegovog kreveta; sa njima je bio i Piter Bogert koji ih je uz put sreo. Lekari i sestre bili su izbačeni napolje.

Suzan Kalvin upita: "A sada... šta se dogodilo?"

Rendou je bio zastrašen. On promrmlja: "Ta stvar me je udarila po ruci. Išla je na mene."

Kalvinova nastavi: "Kreni od početka. Šta si radio u mojoj

laboratoriji bez ovlašćenja?"

Mladi kompjuterista proguta knedlu, a na mršavom vratu poče vidno da mu podrhtava jabučica. Imao je visoko postavljene jagodice i bio je nenormalno bled. On reče: "Svi znamo za vašeg robota. Kruži priča da pokušavate da ga naučite da govori kao da je muzički instrument. Počeli smo da se kladimo da li govori ili ne. Neki su rekli... ovaj... da biste i šipku na ogradi mogli naučiti da govori."

"Pretpostavljam", reče Suzan Kalvin ledenim glasom, "da to treba da bude kompliment. Kakve to sad ima veze s tobom?"

"Trebalo je da uđem tamo i sredim stvar... znate već, da proverim da li ume da govori. Drpili smo ključ za vaše prostorije i ja sam sačekao da odete, pa sam onda ušao. Izvlačili smo slamku ko će to da uradi. Ja sam izgubio."

"A onda?"

"Pokušao sam da ga nateram da progovori, a on me je udario."

"Kako to misliš, kako si pokušao da ga nateráš da progovori? Kako si pokušao?"

"Ja... ja postavljao sam mu pitanja, ali nije hteo ništa da kaže, pa sam tu stvar morao propisno da prodrmam, da viknem na nju i..."

"I?"

Nastupila je duga pauza. Suzan Kalvin nije skidala pogled sa njega, pa je Rendou konačno procedio: "Pokušao sam da ga zaplašim kako bi bilo šta kazao." Dodao je odbrambeno: "Morao sam dobro da uzdrmam tu stvar."

"Kako si pokušao da ga uplašiš?"

"Pretvarao sam se da ću ga udariti."

"I on ti je sklonio ruku?"

"On me je udario po ruci."

"Dobro. To bi bilo sve." Zatim se obratila Leningu i Bogertu: "Idemo, gospodo."

Na vratima se okrenula ponovo ka Rendou. "Ako ste i dalje zainteresovani, mogu da razrešim kladjenje. Leni ume da izgovori nekoliko reči, i to sasvim dobro."

Nisu ni reč progovorili dok se nisu obreli u uredu Suzan Kalvin. Duž zidova su se protezali nizovi njenih knjiga, od kojih je neke

sama napisala. Kancelarija je sadržala patinu njene vlastite hladne, pomno srediene ličnosti. U njoj se nalazila samo jedna stolica na koju je ona sela, tako da su Lening i Bogert ostali da stoje.

Ona reče: "Leni se samo branio. To je po Trećem Zakonu: Robot mora da vodi računa o svom opstanku."

"Osim", snažnim glasom nastavi Lening, "ako se to ne kosi sa Prvim i Drugim Zakonom. Tako glasi ceo zakon! Leni nije imao prava da se brani na bilo koji način po cenu nanošenja zla, ma kako sitnog, jednom ljudskom biću."

"Niti je to učinio", uzvratila Kalvinova, "svesno. Lenijev mozak je zakrčljao. On nikako nije mogao znati koliko je snažan niti koliko su ljudska bića slaba. Kada je uklonio ljudsku ruku koja mu je pretila, on nije mogao znati da će se kost slomiti. Ljudskim rečnikom rečeno, osobi koja zaista nije u stanju da razlikuje dobro od zla ne može se pripisati moralna krivica."

Bogert pokuša da je smiri: "Slušajte, Suzan, mi nikoga ne krivimo. Mi shvatamo da je Leni na nivou bebe, ljudskim rečnikom rečeno, i mi ga ne krivimo. Ali javnost hoće. 'Američki roboti' biće zatvoreni."

"Naprotiv. Da imate imalo mozga, Piter, shvatili biste da je ovo prilika na kakvu 'Američki roboti' samo čekaju. Ovo rešiti sve probleme."

Lening nabra sede veđe. On tiho upita: "Kakve probleme, Suzan?"

"Zar se korporacija ne trudi da očuva istraživačko osoblje... neka nam je nebo na pomoći... na zavidnom nivou?"

"Svakako."

"Pa, šta nudite perspektivnim istraživačima? Uzbuđenje? Novine? Uzbuđenje nepoznatog? Ne! Vi im nudite plate i uveravanja da nema problema."

Bogert primeti: "Kako to mislite, da nema problema?"

"Pa zar ima problema?" uzvratila pitanjem Suzan Kalvin. "Kakve mi to robote isporučujemo? Potpuno razvijene, koji su sposobni da obavljaju svoje zadatke. Industrija nam kaže šta joj treba; i to dobije, sve u najboljem redu. Piter, pre izvesnog vremena pitali ste me, imajući u vidu Lenija, od kakve on može biti koristi. Kakva korist od robota, kazali ste, koji nije osposobljen ni za kakav posao? A sada ja

pitam vas... kakva je korist od robota koji je osposobljen za samo jedan posao? On počinje i završava na istom mestu. LNE modeli kopaju bor. Ako nam ustreba berilijum, oni su beskorisni. Takvo ljudsko biće bilo bi podljudsko. Tako projektovan robot je podrobot."

"Da li vi to želite mnogostranog robota?" s nevericom upita Lening.

"Zašto da ne?" upita robopsiholog. "Zašto da ne? Predat mi je robot sa gotovo potpuno bezvrednim umom. Počela sam da ga podučavam, a vi ste me, Alfrede, pitali kakva korist od toga. Možda veoma mala, kada je Leni u pitanju, jer će on uspeti da stigne samo do nivoa jednog petogodišnjaka, prema ljudskim merilima. Ali kakva je uopšte korist od toga? Veoma velika ako to shvatite kao studiju o apstraktnom problemu vezanom za učenje kako da se uče roboti. Naučila sam kako da premostim obližnje staze da bih stvorila nove. Nova proučavanja samo će doprineti stvaranju boljih, tananijih i delotvornijih tehnika."

"I?"

"Pretpostavimo da počnete rad na pozitronskom mozgu kome su pažljivo određene sve osnovne staze, ali nijedna sekundarna. Pretpostavimo da onda počnete da stvarate te sekundarne. Mogli biste prodavati osnovne robote predviđene za podučavanje; robote koji se mogu modelirati za jedan posao, a onda, ako bude potrebe, premodelovati za drugi. Roboti bi postali mnogostrani kao i ljudska bića. Roboti mogu da uče!"

Zurili su u nju.

Ona nestrpljivo reče: "Vi i dalje ne razumete, je li tako?"

"Razumem šta govorite", reče Lening.

"Zar ne shvatate da će sa jednim potpuno novim poljem istraživanja i potpuno novim tehnikama koje treba razviti, sa jednom potpuno novom oblašću nepoznatog u koju treba prodreti, mladi osetiti potrebu da se bave robotikom? Probajte, pa ćete videti."

"Smem li da istaknem", reče Bogert u želji da smiri situaciju, "da je to opasno. Početi sa neukim robotima poput Lenija, značilo bi da čovek nikada ne bi mogao da bude potpuno siguran u Prvi Zakon... upravo onako kako se to dogodilo u Lenijevom slučaju."

"Tačno. Objavite to."

"Da objavimo!"

"Svakako. Rastrubite o opasnosti. Objasnite da ćete izgraditi novi istraživački institut na Mesecu, ako stanovništvo Zemlje odluči da ne želi da se tako nešto obavlja na Zemlji, ali naglasite po svaku cenu mogućim kandidatima da je posao opasan."

Lening upita: "Za Boga miloga, zašto?"

"Jer će moguća opasnost samo učiniti mamac primamljivijim. Zar mislite da bavljenje nuklearnom tehnologijom ne krije u sebi opasnost; isti slučaj je i sa svemironautikom? Da li je vaš mamac apsolutne sigurnosti upalio? Da li vam je pomogao da probijete Frankenštajnov kompleks koji svi toliko prezirete? Probajte onda nešto drugo, nešto što je na drugim poljima upalilo."

Iza vrata koja su vodila u lične laboratorije Kalvinove začuo se neki zvuk. Bio je to raspevani Leni.

Robopsiholog je istog časa začutala i počela da osluškuje. Zatim reče: "Izvinite. Mislim da me Leni zove."

"Zar on može da vas zove?" upita Lening.

"Rekoh da sam uspela da ga naučim nekoliko reči." Krenula je ka vratima, pomalo pometena. "Molim vas, sačekajte me..."

Ostali su ćutke da gledaju za njom. A onda Lening reče: "Misliš li da ima nečega u onome što je kazala, Piter?"

"Možda, Alfrede", odvrati Bogert. "Samo možda. Dovoljno da stvar iznesemo na sastanku direktora i vidimo šta će oni da kažu. Konačno, mast je već u vatri. Robot je naučio ljudskom biću i to svi znaju. Kao što Suzan kaže, mogli bismo stvar okrenuti u našu korist. Razume se, ne verujem njenim pobudama u svemu ovome."

"Kako to misliš?"

"Čak i da je sve ono što je rekla sasvim tačno, što se nje tiče u pitanju je samo racionalizacija. Njen motiv u svemu ovome jeste da zadrži tog robota. Ako je pritisnemo", (matematičar se nasmeja zbog dvosmislenosti ovog izraza), "reći će da to radi samo da bi mogla da nastavi da proučava tehnike podučavanja robota, ali ja mislim da je ona Leniju namenila drugu ulogu. Veoma jedinstvenu, koja bi od svih žena odgovarala samo Suzani."

"Ne shvatam na šta ciljaš."

Bogert reče: "Da li si čuo šta je robot uzvikivao?"

"Ne, nisam, nisam baš...", poče Lening, kada se vrata iznenada otvoriše i obojica istog časa začutaše.

Suzan Calvin ponovo uđe unutra, nesigurno se osvrćući. "Da li je iko od vas video... sigurna sam da je tu negde... Oh, evo je."

Otrčala je u ugao do jednog sanduka sa knjigama i dohvatila nekakav predmet nalik na zamršenu metalnu paučinu, u obliku tikve i šupalj, sa komadićima metala raznih oblika u svakoj šupljini, koji su bili preveliki da bi ispali kroz paučinasto tkanje.

Čim ga je podigla, komadići metala su se pokrenuli i počeli da se sudaraju, prijatno zvečeći. Leningu pade na pamet da je to neka vrsta robotske verzije zvečke za bebe.

Kada je Suzan Calvin otvorila ponovo vrata da prođe, iznutra se ponovo začuo Lenijev zvonki glas. Ovog puta ga je Lening jasno čuo kako izgovara reči koje ga je Suzan Calvin naučila.

Zvucima sličnim nebeskom plavetnilu, Leni je dozivao: Hoću mamu. Hoću mamu."

Zatim je začuo žurne korake Suzan Calvin kako prelaze preko laboratorije u susret jedinoj vrsti bebe koju je ikada mogla da ima ili da voli.

KOREKTURSKI ROB

Korporacija 'Američki roboti i mehanički ljudi', tužena u ovoj parnici, imala je dovoljno uticaja da isposluje suđenje iza zatvorenih vrata i bez porote.

Doduše, Severoistočni Univerzitet nije se naročito trudio da to spreči. Izvršitelji testamenta znali su savršeno dobro kako bi javnost mogla da reaguje na bilo kakav problem vezan za nekorektno ponašanje robota, koliko god to nekorektno ponašanje predstavljalo redak slučaj. Takođe su imali jasnu predstavu o tome da bi se pobuna protiv robota mogla bez upozorenja pretvoriti u pobunu protiv nauke.

Vlada, koju je u ovom slučaju predstavljao sudija Harlou Šejn, isto je tako želela da se ova zbrka što tiše rasčisti. Nije bilo uputno suprotstavljati se ni 'Američkim robotima' ni akademskom svetu.

Sudija Šejn reče: "Pošto, gospodo, nisu prisutni ni štampa, ni javnost, ni porota, svedimo ceremoniju na što manju meru i latimo se činjenica."

Dok je ovo govorio, ukočeno se osmehivao, možda stoga što se nije baš mnogo nadao da će njegova molba biti prihvaćena, a onda je potegao odoru kako bi se udobnije namestio. Lice mu je bilo prijatno rumeno, brada okrugla i meka, nos širok, a oči svetle i široko razmaknute. Sve u svemu to nije bilo lice koje je odisalo sudijskim dostojanstvom i sudija je toga bio svestan.

Prvi se zakleo Barnabas H. Gudfelou, profesor fizike na Severnoistočnom Univerzitetu; učinio je to sa izrazom lica koji je potpuno izneverio njegovo ime. *'Gudfelou' - Dobrica, Dobrić; prim. prev.*

Posle uobičajenih pitanja tipičnih za gambitsko otvaranje, tužilac je gurnuo šake duboko u džepove i upitao: "Kada ste prvi put, profesore, bili upoznati sa idejom o mogućem zapošljavanju Robota EZ-27 i kako?"

Profesor Gudfelou je imao sitno i četvrtasto lice koje je sada izražavalo nelagodnost i nije delovalo nimalo blagonaklonije nego malopre. On reče: "Održavam profesionalnu vezu i s vremena na

vreme srećem se privatno sa dr Alfredom Leningom, direktorom istraživačkog odeljenja pri 'Američkim robotima'. Bio sam spreman da ga saslušam sa izvesnom popustljivošću kada mi je predložio nešto vrlo čudno trećeg marta prošle godine..."

"2033?"

"Tako je."

"Izvinite što sam vas prekinuo. Molim vas nastavite."

Profesor ledeno klimnu, namršti se kako bi razvrstao činjenice u umu i počeo da priča.

Profesor Gudfelou se zagledao u robota sa izvesnom nelagodnošću. Donet je u ostavu u podrumu u drvenom sanduku, u skladu sa propisima vezanim za isporuke robota iz mesta u mesto na površini Zemlje.

Znao je da stiže; nije se moglo reći da je bio nepripremljen. Od trenutka kada mu je dr Lening prvi put telefonirao trećega marta, osećao je kako popušta pred ubedljivošću ovog drugog, a neizbežni ishod ovog popuštanja bilo je to da se sada našao licem u lice sa jednim robotom.

Činio mu se neuobičajeno velik kada mu se našao na dohvat ruke.

Alfred Lening je takođe dobro osmotrio vlastitog robota, kao da želi da se uveri da nije oštećen prilikom prevoza. Zatim je usmerio nakostrešene obrve i grivu sede kose u profesorovom pravcu.

"Ovo je Robot EZ-27, prvi primerak ovog modela dat na javnu upotrebu." Okrenuo se prema robotu. "Ovo je profesor Gudfelou, Izi."

Izi progovori ravnodušno, ali tako iznenada da se profesor trgnuo. "Dobar dan, profesore."

Izi je bio sedam stopa visok i imao je opšte razmere muškarca... to je bilo osnovno pravilo 'Američkih robota'. To i posedovanje osnovnih patenata na pozitronski mozak pribavilo im je, u stvari, monopol na robote i uglavnom monopol na kompjuterske uređaje uopšte.

Dva predstavnika 'Američkih robota' koja su raspakovala robota u međuvremenu su otišla; profesor je stao da prelazi pogledom sa Leninga na robota i nazad. "Ubeđen sam da je bezopasan." Nije

zvučao baš mnogo uveren u to.

"Bezopasniji je od mene", reče Lening. "Ja bih još i mogao da vas udarim. Izi ne bi. Pretpostavljam da su vam poznata Tri Zakona robotike."

"Svakako", odvrati Gudfelou.

"Oni su ugrađeni u pozitronska ustrojstva robotovog mozga i moraju se poštovati. Prvi Zakon, osnovno pravilo robotovog postojanja, štiti život i dobrobit svih ljudskih bića." On zastade, protrlja obraz, pa dodade: "To je nešto u šta bismo voleli da ubedimo celu Zemlju, kada bismo mogli."

"Stvar je u tome što on izgleda tako golemo."

"U pravu ste. Ali bez obzira na njegov izgled, uverićete se da je koristan."

"Nisam siguran na koji način. Naši razgovori nisu mi mnogo pomogli u tom pogledu. Pa ipak, pristao sam da pogledam tu stvar i to upravo činim."

"Učinićemo mi nešto i više od toga, profesore. Jeste li doneli knjigu?"

"Jesam."

"Mogu li da je vidim?"

Profesor Gudfelou posegnu za knjigom, ne skidajući pogled sa metala u ljudskom obliku pred sobom. Iz tašne kod nogu izvukao je neku knjigu.

Lening ispruži ruku i zagleda se u naslov. "Fizička hemija elektrolita u rastvoru. Baš fino, ser. Nasumce ste ovu knjigu sami odabrali. Ja vam ni na koji način nisam sugerisao da uzmete baš ovaj naslov. Jesam li u pravu?"

"Jeste."

Lening dodade knjigu Robotu EZ-27.

Profesor poskoči. "Ne! To je vredna knjiga!"

Lening podiže obrve tako da su sada ličile na inje. On reče: "Izi ne namerava da rascepa knjigu da bi vam pokazao koliko je snažan, uveravam vas. U stanju je da se odnosi prema knjizi isto onako nežno kao vi ili ja. Počni, Izi."

"Hvala, gospodine", reče Izi. Zatim je malo okrenuo svoje metalno telo i dodao: "Sa vašim dopuštenjem, profesore Gudfelou."

Profesor je samo zurio, ali ipak na kraju izusti: "Da... da, svakako."

Izi je polako ali sigurno okretao stranice metalnim prstima. Prvo bi pogledao levu pa desnu; onda bi ponovo okrenuo stranicu, pogledao levu, pa desnu; zatim okrenuo stranicu i nastavljao tako iz minuta u minut.

Odisao je takvom snagom da se činilo da se smanjila čak i ogromna prostorija betonskih zidova u kojoj su se nalazili, dok dva posmatrača kao da su se svela na nešto znatno ispod prirodne veličine.

Gudfelou promrmlja: "Svetlost nije baš najbolja."

"Biće dovoljna."

"Ali šta on to radi?" upita Gudfelou, ovoga puta oštrije.

"Strpljenja, ser."

Robot je konačno okrenuo je i poslednju stranu. Lening upita: "Pa, Izi?"

"Ovo je veoma precizno urađena knjiga", odvrati robot. "Ima malo grešaka na koje mogu da ukažem. Na strani 27, red 22, reč 'pozitivan' napisana je 'positivan'. Zarez na strani 32 u 6. redu je suvišan, dok na strani 54 u 13. redu jedan nedostaje. Umesto znaka plus u jednačini XIV-2 na strani 337 trebalo bi da stoji minus da bi bila u skladu sa prethodnim jednačinama..."

"Stanite! Stanite!" povika profesor. "Šta on to radi?"

"Radi?" ponovi Lening kao odjek, sa prizvukom iščuđavanja. "Pa već je sve uradio! Izvršio je završnu lekturu i korekturu knjige."

"Završnu lekturu i korekturu?"

"Da. Za ono malo vremena koliko mu je bilo potrebno da je celu prelista, video je sve korektorske, pravopisne i interpunkcijske greške. Uočio je, uz to, nepravilnosti u redu reči i logičke nesaglasnosti. I zauvek će upamtiti sve to, od reči do reči."

Profesor je samo zinuo. Žurno se udaljio od Leninga i Izija, pa se isto tako žurno vratio. Prekrstio je ruke na grudima i zagledao se u njih. Na kraju je upitao: "Hoćete da kažete da je ovaj robot kadar da obavlja završnu obradu teksta?"

Lening klimnu. "Između ostalog."

"Ali zašto ga pokazujete meni?"

"Kako biste mi pomogli da ubedim univerzitet da ga nabavi."

"Da obavlja obradu teksta?"

"Između ostalog", strpljivo ponovi Lening.

Profesor izvi šiljato lice u izraz osobene kisele neverice. "Ali to je suludo!"

"Zašto?"

"Univerzitet nikada neće moći da kupi ovih pola tone... bar toliko mora da teži... ovog lektora od pola tone."

"Nije on samo lektor. Pripremaće izveštaje na osnovu beležaka, ispunjavaće formulare, služiće kao pouzdano skladište podataka, razvrstavaće hartije..."

"Sve su to sitnice!"

Lening reče: "Nipošto - i to ću vam odmah dokazati. Ali mislim da ćemo o tome moći mnogo udobnije da razgovaramo u vašoj kancelariji, ako nemate ništa protiv."

"Ne, razume se da nemam", počeo profesor mehanički i napravi pola koraka kao da će se okrenuti. Zatim ispali kao iz topa: "Ali robot... ne možemo povesti robota. Doktore, moraćete da ga vratite u sanduk."

"Nema potrebe. Možemo izjaja ostaviti ovde."

"Bez čuvara?"

"Zašto da ne? Zna da mora tu da ostane. Profesore Gudfelou, neophodno je da shvatite da je robot mnogo pouzdaniji od ljudskog bića."

"Ja ću biti odgovoran za svaku štetu..."

"Neće biti počinjena naikakva šteta. Jemčim vam to. Slušajte, prošlo je radno vreme. Prepostavljam da ne očekujete nikoga da dođe ovamo do sutra ujutro. Kamion i dva moja čoveka su napolju. 'Američki roboti' preuzeće svaku odgovornost za sve što bi se eventualno moglo dogoditi. Ali ništa se neće dogoditi. Nazovite to demonstracijom robotove pouzdanosti."

Profesor je dozvolio da bude izveden iz skladišta. Čak ni u svojoj kancelariji, pet spratova više, nije se osećao mnogo udobnije.

Belom maramicom je sve vreme brisao graške znoja koje su mu izbijale po čelu.

"Kao što vam je odlično poznato, dr Lening, postoje zakoni protiv upotrebe robota na površini Zemlje", istaknu on.

"Zakoni, profesore Gudfelou, nisu jednostavna stvar. Roboti se možda ne smeju koristiti na državnim putevima ili u javnim zgradama. Ne smeju se koristiti na privatnom zemljištu ili u privatnim građevinama osim pod izvesnim ograničenjima koja se obično svode na zabranu. Međutim, univerzitet je velika privatna institucija koja obično uživa povlašćeni tretman. Kada bi se robot koristio samo u jednoj određenoj prostoriji, samo za akademske svrhe, ako bi se poštovala izvesna druga ograničenja i ako bi muškarci i žene koji ulaze u tu prostoriju u potpunosti sarađivali, mogli bismo ostati u okviru zakona."

"Čemu sva ta muka samo da bi on lektorisao tekstove?"

"Korist bi bila ogromna, profesore. Rad robota do sada je korišćen samo da nam olakša fizički napor. Zar isto tako ne postoji i mentalni napor? Kada, recimo, profesor, kadar za veoma korisno kreativno razmišljanje, biva primoran da protraći dve nedelje na mukotrpnu korekturu teksta, a ja vam nudim mašinu koja je u stanju da to uradi za trideset minuta. Da li je to sitnica?"

"Ali cena..."

"Cena neka vas ne brine. Ne možete da kupite EZ-27, sve i da hoćete. 'Američki roboti' ne prodaju svoje proizvode. Međutim, univerzitet može da iznajmi EZ-27 za hiljadu dolara godišnje... što je znatno manje od cene, na primer, dodatka neophodnog za stalno snimanje mikrotalasnim spektografom."

Gudfelou je bio zaprepašćen. Lening je iskoristio stečenu prednost, rekavši: "Od vas samo tražim da to iznesete pred bilo koju skupinu koja ovde donosi odluke. Biće mi drago da im pružim sva potrebna obaveštenja."

"Pa", sumnjičavo reče Gudfelou, "mogu vaš predlog izneti na sastanku senata sledeće nedelje. Mada ne mogu da obećam da će to uroditi plodom."

"Svakako", odvrati Lening.

Advokat odbrane bio je nizak i nabijen, a držao se prilično pompezno, što je za posledicu imalo isticanje dvostrukog podbratka.

Kada je na njega došao red da ispita svedoka, zagledao se u ovoga i rekao: "Pristali ste dosta spremno, nije li tako?"

Profesor oštro odvrati: "Pretpostavljam da sam želeo što pre da se rešim dr Leninga. Pristao bih na bilo šta."

"S namerom da to odmah zaboravite čim on ode?"

"Pa..."

"Ali ipak ste izneli stvar na sastanku Veća senata univerziteta."

"Da, jesam."

"Tako što ste se složili s predlogom dr Leninga. Niste bili samo puki prenosilac poruke, već ste je oduševljeno podržali, zar nije tako?"

"Samo sam se držao uobičajene procedure."

"Vi se, u stvari, niste onoliko uznemirili oko robota kao što to sada želite da predstavite. Upoznati ste sa Tri Zakona robotike, a znali ste kako glase i u vreme vašeg razgovora sa dr Leningom."

"Pa, da."

"Bili ste takođe voljni da ostavite robota na slobodi i bez čuvara."

"Dr Lening me je uveravao..."

"Vi svakako ne biste prihvatili njegova uveravanja da ste i najmanje sumnjali da bi robot mogao biti makar malo opasan."

Profesor počne ledenim glasom: "Bez pogovora sam verovao reči..."

"To bi bilo sve", iznenada ga prekinu advokat odbrane.

Kada je profesor Gudfelou, dobro uzdrman, sišao sa mesta za svedoke, sudija Šejn se nagnu napred i reče: "Pošto nisam upućen u robotiku, voleo bih tačno da saznam kako glase ta Tri Zakona robotike. Da li bi dr Lening bio tako dobar da ih navede sudu?"

Dr Lening je bio zaprepašćen. On i sedokosa žena koja je sedela pored njega bukvalno su se sudarili glavama. On je potom ustao, a žena je podigla pogled... bezizražajan pogled.

Dr Lening reče: "Vrlo dobro, uvaženi gospodine sudija." Napravio je pauzu kao da se sprema za neki veliki govor i počeo, trudeći se da govori što jasnije: "Prvi Zakon: 'Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno'. Drugi Zakon: 'Robot mora da izvršava naređenja koja mu daju ljudska bića, osim ako se to ne kosi sa Prvim Zakonom.'

Treći Zakon: 'Robot mora da vodi računa o svom opstanku, osim ako se to ne kosi sa Prvim i Drugim Zakonom.'

"Razumem", reče sudija, hvatajući žurno beleške. "Ti zakoni su ugrađeni u svakog robota, je li tako?"

"U svakoga. To će vam potvrditi svaki robotičar."

"Bili su ugrađeni i u dotičnog Robota EZ-27?"

"Da, uvaženi gospodine sudija."

"Verovatno će od vas tražiti da sve ovo ponovite i pod zakletvom."

"Spreman sam da to učinim, uvaženi gospodine sudija."

On ponovo sede.

Dr Suzan Kalvin, robopsiholog zaposlen u 'Američkim robotima' - sedokosa žena koja je sedela pored Leninga - pogleda svog pretpostavljenog bez imalo naklonosti (ali ona nije pokazivala naklonost ni prema kom ljudskom biću), rekavši samo: "Da li je Gudfelouovo svedočenje bilo tačno, Alfredu?"

"U osnovi jeste", promrmlja Lening. "Nije bio baš u toj meri nervozan u pogledu robota i bio je veoma zainteresovan za sklapanje posla kada je čuo cenu. Ali mislim da nije bilo nekog značajnijeg odstupanja."

Dr Kalvin zamišljeno primeti: "Možda bi bilo mudrije da ste zatražili višu cenu, hiljadu je malo."

"Žurilo nam se da udomimo Izija."

"Znam. Možda isuviše. Pokušaćete to da predstavite kao da smo imali neki skriveni motiv."

Lening je delovao očajno. "I jesmo. Priznao sam to na sastanku univerzitetskog senata."

"Mogu stvar predstaviti tako kao da smo imali neki razlog pored tog koji smo priznali."

Skot Robertson, sin osnivača 'Američkih robota', koji je i dalje bio vlasnik najvećeg dela akcija, nagnu se prema njima s druge strane dr Kalvin i reče svojevrsnim eksplozivnim šapatom: "Zašto ne možete naterati Izija da progovori, pa da znamo na čemu smo?"

"Znate i sami da on ne može da govori o tome, gospodine Robertson."

"Naterajte ga. Vi ste psiholog, dr Kalvin. Naterajte ga."

"Ako sam psiholog, gospodine Robertson", reče Suzan Kalvin

hladno, "onda mi dopustite da ja donosim odluke. Moj robot neće biti nateran da čini bilo šta po cenu svoje dobrobiti."

Robertson se namršti i verovatno bi joj nešto odgovorio, ali sudija Šejn je stao polako da lupka čekićem, prilično ljubazno, tako da oni koji su romorili učutaše.

Frensis Dž. Hart, šef katedre za engleski jezik i dekan nižih studija, zauzeo je mesto za svedoke. Bio je punačak i odeven u uredno tamno odelo konzervativnog kroja, sa nekoliko pramenova kose koji su mu bili prebačeni preko ružičaste, ćelave lobanje. Sedeo je duboko zavaljen u stolici za svedoke, sa šakama uredno prekrštenim u krilu, i s vremena na vreme dozvolio bi sebi da se osmehne, ne razdvajajući usne.

On reče: "Prvi put sam čuo za tu stvar sa Robotom EZ-27 na sednici izvršnog odbora univerzitetskog senata, na kojoj nas je s tim predmetom upoznao profesor Gudfelou. Posle toga smo, desetog aprila prošle godine, održali specijalni sastanak na tu temu, kome sam ja predsedavao."

"Da li je vođen zapisnik na sastanku izvršnog odbora? Odnosno, na tom specijalnom sastanku?"

"Ovaj, ne. Bio je to prilično neobičan sastanak", dekan se kratko nasmeja. "Smatrali smo da treba da ostane u tajnosti."

"Šta se dogodilo na tom sastanku?"

Dekan Hart se nije osećao baš prijatno kao predsedavajući na tom sastanku. Ni ostali okupljeni članovi nisu delovali zadovoljno. Činilo se da je samo dr Lening potpuno opušten. Njegova visoka, suvonjava prilika i šuma bele kose koja mu je obavijala glavu poput krune podsetili su Harta na portrete Endrjua Džeksona.

Po sredini stola ležali su raštrkani uzorci robotovog rada, a reprodukcija jednog grafikona koji je iscrtao robot upravo se nalazila u rukama profesora Minoa sa katedre za fizičku hemiju. Hemičareve usne bile su napućene u znaku očiglednog odobravanja.

Hart je pročistio grlo i rekao: "Izgleda da nema nikakve sumnje da je robot u stanju da prilično umešno izvodi izvesne rutinske zadatke. Ja sam, na primer, pregledao ovo ovde pre nego što sam došao ovamo i gotovo da nemam zamerki."

On podiže dugačak list složenog teksta, otprilike tri puta duži od osrednje stranice knjige. Bio je to takozvani 'šif' koji je trebalo da isprave autori pre nego što se izvrši prelom strane. Duž obe široke margine šifa bili su ispisani korektorski znaci, uredni i savršeno čitljivi. Povremeno je bila precrtana neka reč u tekstu, a na margini ponuđena nova, ispisana tako lepim i pravilnim slovima da se teško razlikovala od onih odštampanih. Pojedine ispravke bile su unete plavom bojom, što je značilo da greška potiče od autora, a ne od sлагаča, a bilo je i nekoliko crvenih tamo gde je došlo do tehničke pogreške.

"U stvari", reče Lening, "uopšte i nemate zamerki. Rekao bih da niste uspeli da pronađete nijednu grešku, dr Hart. Ubeđen sam da je ispravljanje savršeno, bar u onoj meri u kojoj je to bio originalni rukopis. Ako je u rukopisu, prema kome su rađene ispravke u ovoj prvoj korekturi, bilo materijalnih grešaka koje se ne odnose na engleski jezik, robot nije bio kompetentan da ih ispravlja."

"To prihvatamo. Međutim, robot je na pojedinim mestima ispravio red reči u rečenici i ja mislim da pravila engleskog jezika nisu toliko sitničava da bismo mogli biti sigurni da je u svakom pojedinačnom slučaju robotov izbor bio onaj pravi."

"Izijev pozitronski mozak", poče Lening, otkrivši velike zube kada se osmehnuo, "oblikovan je na osnovu svih standardnih radova na tu temu. Ubeđen sam da ne možete upreti prstom ni u jednu robotovu ispravku i dokazati da je pogrešna."

Profesor Minot podiže pogled sa grafikona koji je još držao. "Dr Lening, po glavi mi se mota jedno pitanje. Zašto nam je uopšte potreban robot koji će nam samo stvoriti velike neprilike u odnosima sa javnošću. Ubeđen sam da je nauka automatizma stigla do tačke u kojoj je vaša kompanija u stanju da napravi mašinu, običan kompjuter poznatog tipa prihvaćenog u javnosti, koji bi bio u stanju da obavlja korekturu."

"Uveren sam da bismo to mogli", ukrućeno odvrati Lening, "ali takva jedna mašina zahtevala da se šifovi prevedu na naročite simbole, ili bar da se transkribuju na trake. Potom bi sve ispravke dobile u simbolima. Morali biste zaposliti ljude koji će reči prebacivati u simbole, a zatim simbole u reči. Dalje, takav jedan kompjuter ne bi

mogao da obavlja nijedan drugi posao. Ne bi bio, na primer, u stanju da pripremi grafikon koji držite u ruci.

Minot samo nešto progundā.

Lening nastavi. "Osobenost pozitronskog robota ogleda se u njegovoj fleksibilnosti. U stanju je da obavlja veći broj poslova. Projektovan je po ugledu na čoveka, tako da je u stanju da upotrebljava sva oruđa i mašine koji su, konačno, zamišljeni da ih koristi čovek. Može da razgovara s vama i vi možete da razgovarate s njim. U stvari, možete da vodite s njim rasprave do izvesne granice. U poređenju čak i sa jednostavnim robotom, obični kompjuter bez pozitronskog mozga samo je teška računaljka."

Gudfelou podiže pogled i reče: "Ako razgovaramo sa robotom ili vodimo raspravu s njim, kakvi su izgledi da ga zbunimo? Pretpostavljam da nije u stanju da upija neograničenu količinu podataka."

"Ne, nije. Ali trebalo bi da traje pet godina ako ga koristite za uobičajene stvari. Sam će znati kada mu je potrebno brisanje prekomernih podataka i kompanija će to besplatno obaviti."

"Kompanija će to uraditi?"

"Da. Kompanija pridržava pravo da servisira robota koji se koristi izvan područja njegovih uobičajenih dužnosti. To je jedan od razloga zbog kojih zadržavamo kontrolu nad našim pozitronskim robotima, te ih radije iznajmljujemo nego prodajemo. Svaki čovek može upravljati robotom dok ovaj dejstvuje u okviru svojih uobičajenih funkcija. Van tih uobičajenih funkcija, potrebno je da robotom upravlja neko stručno lice, a to mi obezbeđujemo. Na primer, svako od vas može u određenoj meri da obriše memoriju EZ robota tako što ćete mu reći da zaboravi ovu ili onu pojedinost. Ali morate biti sasvim sigurni da ćete to naređenje izreći na takav način da on ne zaboravi ni suviše ni premalo. Mi smo u stanju da otkrijemo takva petljanja, jer smo ugradili sigurnosne mehanizme. Međutim, pošto ne postoji potreba da se iz robotovog pamćenja brišu podaci ako on obavlja uobičajeni posao, ili neke druge beznačajne stvari, to onda nije nikakav problem."

Dekan Hart se pogladi po glavi, kao da želi da se uveri da su svi njegovi, s pažnjom gajeni pramenovi ravnomerno raspoređeni, i reče: "Mnogo želite da prihvatimo tu mašinu. Ali uveren sam da 'Američki roboti' gube u ovom poslu. Hiljadu dolara godišnje je smešno niska cena. Da li se nadate da ćete, ako uspete kod nas, moći i drugim univerzitetima da iznajmite takve mašine, ali po nekoj razumnijoj ceni?"

"Svakako da se tome nadamo", reče Lening.

"Ali čak i da je tako, broj mašina koje ćete moći da iznajmite biće ograničen. Sumnjam da bi vam se to moglo isplatiti."

Lening se osloni laktovima na sto i gorljivo se nagnu napred "Dozvolite mi da budem otvoren, gospodo. Roboti se ne mogu koristiti na Zemlji, osim u određenim posebnim slučajevima, zbog predrasude koju javnost ima prema njima. 'Američki roboti' su veoma uspešna korporacija već i samo na vanzemaljskom tržištu i na tržištu svemirskih letova, a da i ne pominjem kompjutere koji su nam sporedni posao. Međutim, nas zanima i nešto drugo osim profita. Naše je mišljenje da bi se upotrebom robota na Zemlji mogao svima poboljšati život, iako bi možda u početku došlo do izvesnih ekonomskih poremećaja.

Sasvim je razumljivo što su radnički sindikati protiv nas, ali svakako možemo očekivati saradnju od velikih univerziteta. Robot Izi oslobodiće vas dosadnog rutinskog posla... preuzeće na sebe, ako mu dozvolite, ulogu korektorskog roba. *Neprevodiva igra reči: 'galley slave' znači istovremeno 'rob za korekturu' i 'rob na galiji' - prim. prev.* Ostali univerziteti i istraživačke institucije poći vašim primerom i ako sve ispadne dobro, možda bi i drugi roboti drugačijih tipova mogli biti uposleni, a protivljenje javnosti bi postepeno počelo da jenjava."

Minot promrmlja: "Danas Severoistočni univerzitet, sutra ceo svet."

Lening ljutito prošaputa Suzan Kalvin: "Nisam bio ni izdaleka toliko rečit, a oni ni blizu toliko odbojni. Za hiljadarku godišnje, prosto su se otimali o Izija. Profesor Mino mi je kazao da nikada još nije video tako divno iscrtan grafikon kao onaj koji je držao u ruci, a u

korekturi niti bilo gde drugde nije bilo nijedne greške. Hart je to dobrovoljno priznao."

Oštre okomite linije na licu dr Kalvin nisu smekšale. "Trebalo je da zatražite više novca nego što su u stanju da plate, Alfrede, a onda da dozvolite da vam obore cenu."

"Možda", progundā on.

Tužilac još nije bio završio sa profesorom Hartom. "Pošto je dr Lening otišao, da li ste glasali o prihvatanju Robota EZ-27?"

"Da, jesmo."

"Kakav je bio ishod?"

"Pristali smo većinom glasova."

"Šta mislite da je uticalo na glasanje?"

Obrana se istog časa usprotivila.

Tužilac je preoblikovao pitanje. "Šta je uticalo na vas, lično, da glasate tako kako ste glasali. Mislim da ste vi glasali 'za'."

"Da, glasao sam 'za'. Uglavnom sam to učinio stoga jer je na mene ostavilo dubok utisak mišljenje dr Leninga da mi, kao intelektualne vođe sveta, treba da omogućimo robotici da pomogne Čoveku u rešavanju njegovih problema."

"Drugim rečima, dr Lening vas je na to nagovorio."

"To mu je posao. Odlično ga je obavio."

"Vaš svedok."

Branilac se uputi do stolice za svedoke i zagleda se u profesora Harta. Konačno reče: "U stvari, jedva ste čekali da se dočepate Robota EZ-27, nije li tako?"

"Smatrali smo da bi mogao biti od koristi, ako je u stanju da obavlja taj posao."

"Ako je u stanju? Koliko sam shvatio, ispitali ste uzorke svega onog što je uradio Robot EZ-27 sa naročitom pažnjom na sam dan održavanja sastanka koji ste upravo opisali."

"Da, jesam. Pošto se rad te mašine uglavnom odnosi na engleski jezik, a pošto je to moje polje rada, bilo je logično da upravo ja ispitam ono što je ona uradila."

"Odlično. Da li se na stolu u vreme održavanja sastanka nalazilo bilo šta za šta bi se moglo reći da nije zadovoljavajuće? Ovde imam sav taj materijal kao uzorke. Možete li upreti prstom u bilo koju

nezadovoljavajuću pojedinost?"

"Ovaj..."

"To je jednostavno pitanje. Da li ste uočili makar jednu nezadovoljavajuću pojedinost? Vi ste pregledali taj materijal. Da li je bilo nečeg sličnog?"

Profesor engleskog se namršti: "Nije."

"Takođe imam uzorke rada Robota EZ-27 koji potiču iz njegovog četrnaestomesečnog obavljanja posla na Severoistočnom Univerzitetu. Da li biste ih pregledali i rekli mi da li nešto nije u redu s njima, postoji li makar jedna greška?"

Hart odbrusi: "Kada je grešio, bilo je to predivno."

"Odgovorite na moje pitanje", zagrme branilac, "i samo na ono pitanje koje sam vam postavio! Postoje li greške u tom materijalu?"

Dekan Hart oprezno stade da razgleda priloženi materijal. "Pa, ne."

"U vezi sa predmetom zbog koga smo sada ovde, da li vam je poznata ijedna greška koju je počinio EZ-27?"

"U vezi sa predmetom ovog suđenja, ne."

Branilac pročisti grlo, kao da označava kraj pasusa, pa reče: "A sada, nešto u vezi sa glasanjem o tome da li treba primiti Robota EZ-27 ili ne. Rekli ste da je većina bila 'za'. Kakav je, u stvari, bio odnos glasova?"

"Trinaest prema jedan, koliko se sećam."

"Trinaest prema jedan! To je više od većine, zar vam se ne čini?"

"Ne, gospodine!" Iz dekana Harta progovorila je stara cepidlaka kada je engleski jezik bio u pitanju. "Na engleskom jeziku, reč 'većina' označava 'više od polovine'. Trinaest od četrnaest je većina, ništa više od toga."

"Ali gotovo jednoglasna."

"Ipak je to većina!"

Branilac promeni temu. "Ko je jedini bio protiv?"

Videlo se da je dekanu Hartu zbog nečeg neprijatno. "Profesor Sajmon Ninhajmer."

Branilac je odglumio zapanjenost. "Profesor Ninhajmer? Šef Odeljenja za sociologiju?"

"Da, gospodine."

"Tužitelj?"

"Da, gospodine."

Branilac napući usne. "Drugim rečima, ispada da je čovek koji traži odštetu od 750 hiljada dolara od mog klijenta, korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' upravo onaj koji se od početka suprotstavljao upotrebi robota... iako su svi ostali u izvršnom odboru univerzitetskog senata bili ubeđeni da je to dobra ideja."

"Glasao je protiv i to je bilo njegovo pravo."

"U vašem opisu dotičnog sastanka niste pomenuli nijednu primedbu profesora Ninhajmera. Da li je bilo šta kazao?"

"Mislím da je govorio."

"Vi mislite."

"Pa, ovaj, govorio je."

"Protiv uzimanja robota?"

"Da."

"Da li se žestio zbog toga?"

Dekan Hart zastade. "Bio je besan."

Branilac upita poverljivim glasom. "Koliko dugo poznajete profesora Ninhajmera, dekane Hart?"

"Otprilike dvanaest godina."

"Prilično dobro?"

"Moglo bi se reći, da."

"Pošto ga poznajete, da li biste rekli da je on tip čoveka koji bi mogao da gaji netrpeljivost prema robotu delimično zahvaljujući i tome što je bio jedini koji je glasao..."

Tužilac uloži ljutitu i žustru primedbu na način postavljanja pitanja. Branilac dade znak svedoku da može da odstupi, a sudija Šejn objavi pauzu za ručak.

Robertson je drobio sendvič. Korporacija neće propasti ako izgubi tri četvrt miliona dolara, ali taj gubitak joj neće doneti ništa dobro. Odlično je znao da će, štaviše, doći do znatno skupljeg dugoročnog zahlađenja u odnosima sa javnošću.

On kiselo reče: "Čemu sve te priče o tome kako je Izi dospeo na univerzitet? Šta se nadaju da će time dobiti?"

Advokat odbrane tiho reče: "Suđenje vam je poput partije šaha, gospodine Robertson. Pobednik je obično onaj ko je u stanju da predvidi više poteza unapred, a moj prijatelj koji zastupa tužitelja nije početnik. U stanju su da dokažu štetu; nije problem u tome. Njihov glavni napor jeste da predvide kako ćemo se mi braniti. Moraju računati na to da ćemo pokušati da dokažemo kako Izi nikako nije mogao da počini taj napad... zbog Zakona robotike."

"U redu", reče Robertson, "na tome se uistinu i zasniva naša odbrana. Koju ničim ne mogu poreći."

"To je verovatno jasno jednom inženjeru robotike. Ne nužno i jednom sudiji. Oni pokušavaju da dokažu kako EZ-27 nije običan robot. On je bio prvi robot toga tipa koji je ponuđen javnosti. Bio je to eksperimentalni model koga je trebalo ispitati na terenu i univerzitet je bio jedino odgovarajuće mesto gde se to moglo izvesti. To će izgledati uverljivo u svetlosti napora koje je uložio dr Lening da udomi robota i voljnosti 'Američkih robota' da ga iznajme za tako male pare. Tužilac će tada ustvrditi da je testiranje na terenu pokazalo da je Izi greška. Shvatate li sada svrhu onoga što se ovde događa?"

"Ali EZ-27 je bio savrešno dobar model", usprotivi se Robertson. "Bio je dvadeset sedmi u nizu."

"Što je, u stvari, vrlo loše", smrknuto primeti branilac. "Šta nije bilo u redu sa prvih dvadeset šest? Očigledno nešto. Zašto onda nešto ne bi moglo biti pogrešno i kod dvadeset sedmog?"

"Sve je bilo u redu sa prvih dvadeset šest samo što nisu bili dovoljno složeni za obavljanje zadataka. To su bili prvi pozitronski mozgovi te vrste i u početku se radilo po sistemuu probaj-pogreši. Međutim, Tri Zakona su kod svih bila na snazi! Nema tog robota koji je u toj meri nesavršen da kod njega ne dejstvuju Tri Zakona."

"To mi je dr Lening objasnio, gospodine Robertson, i spreman sam da mu verujem na reč. Međutim, sudija to možda neće želeti. Očekujemo da odluku donese jedan pošten i inteligentan čovek koji ne zna ništa o robotici i zato može da zastrani. Na primer, ako vi ili dr Lening ili dr Kalvin kažete da svaki pozitronski mozak nastaje kroz pokušajime i promašajime, kao što ste upravo učinili, tužilac će vas rastrgnuti u unakrsnom ispitivanju. Ništa nas neće spasti. Znači, to

treba izbegavati."

Robertson zareža: "Samo kada bi Izi progovorio."

Branilac slegnu ramenima. "Robot nije kompetentan da bude svedok, tako da nam to ne bi bilo ni od kakve koristi."

"Bar bismo saznali činjenice. Znali bismo kako je došlo do svega toga."

Suzan Kalvin planu. Obrazi joj se obliše tamnim rumenilom, a glas joj je prosto bljuvao vatru. "Mi znamo kako je došlo do toga da Izi to uradi. Bilo mu je naređeno! Objasnila sam to advokatu, a sada ću i vama."

"Ko mu je naredio?" upita Robertson iskreno zapanjen. (Oporo je pomislio kako mu niko nikada ništa ne kaže. Ovi istraživači smatraju sebe vlasnicima 'Američkih robota', blagi Bože!)

"Tužitelj", reče dr Kalvin.

"Za Boga miloga, zašto?"

"Još ne znam zašto. Možda samo zato da bi nas mogao tužiti, da bi došao do novca." U njenim očima zasvetlucaše plave iskre kada to reče.

"Pa zašto onda Izi to ne kaže?"

"Zar to nije očigledno? Naređeno mu je da ćuti o tome."

"Zašto bi to bilo očigledno?" upita razdraženo Robertson.

"Pa, bar je meni očigledno. Bavim se robotskom psihologijom. Ako Izi neće da odgovori na otvoreno postavljena pitanja o tome, odgovoriće na ona koja se graniče s tim. Merenjem povećanja oklevanja prilikom davanja odgovora, kako se središnje pitanje bude više približavalo, kao i merenjem praznih oblasti i jačine uspostavljenih protivpotencijala moguće je s naučnom preciznošću odrediti da je njegova nevolja uslovljena naređenjem da ne govori, a da se njena snaga zasniva na Prvom Zakonu. Drugim rečima, rečeno mu je da će, ako progovori, povrediti neko ljudsko biće. Najverovatnije odvratnog profesora Ninhajmera, tužitelja, koji će za robota ipak biti ljudsko biće."

"Zar mu ne biste", poče Robertson, "mogli objasniti da će zlo biti naneto 'Američkim robotima' ako i dalje bude ćutao?"

"'Američki roboti' nisu ljudsko biće, a Prvi Zakon robotike ne prihvata korporaciju kao osobu kao što to zakon obično čini. Pored

toga, bilo bi opasno i pokušati da se ukloni takva vrsta inhibicije. Osoba koja ju je nametnula mogla bi to učiniti sa mnogo manje opasnosti, jer su robotovi motivi usredsređeni na tu osobu. Svaki drugi pristup..." Ona odmahnu glavom i gotovo planu. "Neću dozvoliti da robotu bude učinjeno bilo šta nažao!"

U tom trenutku umeša se Lening, rezonujući zdravorazumski. "Meni se čini da jedino treba da dokažemo da nijedan robot nije u stanju da učini ono za šta je Izi optužen. To možemo da izvedemo."

"Tačno", nervozno se složi branilac. "Vi to možete da učinite. Jedini svedoci kvalifikovani da svedoče o Izijevom stanju i o prirodi njegovog uma su službenici 'Američkih robota'. A sudija ne može prihvatiti njihovo svedočenje kao nepristrasno."

"Kako može poreći stručno svedočenje?"

"Tako što će odbiti da poveruje u njega. To je njegovo pravo kao sudije. Čak i naspram alternative da čovek poput profesora Ninhajmera namerno odlučuje da uništi svoj ugled, makar i za znatnu sumu novca, sudija ipak neće prihvatiti tehničke pojedinosti vaših inženjera. Konačno, sudija je čovek. Ako treba da izabere između čoveka koji čini nemoguću stvar i robota koji čini nemoguću stvar, sasvim je verovatno da će presuditi u korist čoveka."

"Čovek može da učini nemoguću stvar", reče Lening, "jer nam nisu poznate sve složenosti ljudskog uma i ne znamo šta je, za određeni ljudski um, nemoguće, a šta nije. Ali znamo šta je nemoguće za jednog robota."

"Pa, videćemo možemo li i sudiju ubediti u to", umorno primeti branilac.

"Ako je sve onako kao što kažete", promrmlja Robertson, "ne vidim kako biste mogli."

"Videćemo. Dobro je biti svestan postojećih teškoća, ali ne budimo baš toliko beznadežni. I ja sam pokušao da predvidim nekoliko poteza u ovoj partiji šaha." Svečano klimnuvši u pravcu robopsihologa, on dodade: "Uz pomoć ove dobre dame."

Lening pređe pogledom sa advokata na Kalvinovu: "Šta to, do đavola, treba da znači?"

Sudski službenik promoli glavu u prostoriju i objavi pomalo bez daha da će suđenje uskoro da se nastavi.

Zauzeli su svoja mesta, proučavajući čoveka koji je sve ovo zakuvao.

Sajmon Ninhajmer imao je kudravu glavu sa kosom boje peska, lica koje se sužavalo u orlovski nos i zašiljenu bradu; navika da pomalo zastane pre nego što izgovori ključne reči u razgovoru davala mu je izgled čoveka koji traga za gotovo savršenom preciznošću. Kada bi rekao: "Sunce izlazi na... ovaj... istoku", čovek bi bio siguran da je on s pažnjom razmotrio mogućnost da ono ponekad iziđe i na zapadu.

Tužilac upita: "Da li ste bili protiv toga da se prihvati Robot EZ-27 na univerzitetu?"

"Jesam, gospodine."

"Zbog čega?"

"Nisam bio siguran da smo dobro razumeli sve motive 'Američkih robota'. Bila mi je sumnjiva njihova žurba da nam uvale tog robota."

"Da li ste smatrali da je sposoban za obavljanje posla za koji je navodno projektovan?"

"Zasigurno znam da nije."

"Da li biste obrazložili svoje razloge."

Sajmon Ninhajmer je na svojoj knjizi, Društvene napetosti vezane za let u svemir i njihovo razrešavanje, radio osam godina. Ninhajmerova potreba za preciznošću nije predstavljala samo govornu naviku, tako da je u predmetima kao što je bila sociologija, kojima je gotovo svojstvena nepreciznost, ostajao bez daha.

Čak i kada su već bili urađeni šifovi, nije imao utisak da je posao završen. Naprotiv. Zureći u dugačke odštampane listove hartije, osećao je strašnu želju da razdvoji redove i drugačije ih rasporedi.

Džim Bejker, instruktor koji će uskoro postati asistent na katedri za sociologiju, zatekao je Ninhajmera, tri dana pošto su stigli prvi šifovi iz štamparije, kako odsutno zuri u gomilu hartije. Šifovi su prispeli u tri primerka: jedne je trebalo da ispravi Ninhajmer, druge nezavisno Bejker, a u treće, označene kao 'Original', valjalo je uneti konačne ispravke, kombinacija onih koje naprave Ninhajmer i Bejker, posle sastanka na kome će izglati sva moguća neslaganja. Na taj način su već saradivali na nekoliko dela za protekle tri godine i dobro

im je išlo.

Bejker, mlad i udvorički mekog glasa, držao je svoj primerak šifova u ruci. Pun poleta on reče: "Uradio sam prvo poglavlje i našao sam tipografske bisere."

"Uvek ih ima u prvom poglavlju", odvrati nekako odsutno Ninhajmer.

"Želite li da ih sada razmotrimo?"

Ninhajmer natera sebe da usredsredi pogled na Bejkera. "Nisam ni pipnuo šifove, Džime. Mislim da se neću gnjaviti time."

Bejker je bio zbunjen. "Nećete se gnjaviti?"

Ninhajmer napući usne. "Raspitao sam se kada je... ovaj... mašina slobodna. Konačno, on je i predviđen... ovaj... za posao korektora. Napravili su raspored."

"Mašina? Mislite na Izija?"

"Mislim da su ga upravo tako nazvali. Glupost."

"Ali, dr Ninhajmere, mislio sam da ne želite ništa da imate s tim!"

"Izgleda da sam ja jedini. Možda bi trebalo da i ja koristim... ovaj... postojeće pogodnosti."

"Oh. Dobro, znači da sam uzalud traćio vreme na ovo prvo poglavlje", reče mladić tužno.

"Nisi ga uzalud traćio. Možemo uporediti rezultate do koje će doći mašina sa tvojima, provere radi."

"Ako želite, ali..."

"Da?"

"Sumnjam da ćemo pronaći ijednu zamerku Izijevom radu. Smatra se da nikada nije napravio nijednu grešku."

"Valjda", reče suvo Ninhajmer.

Četiri dana kasnije Bejker je ponovo doneo prvo poglavlje. Ovog puta je to bio Ninhajmerov primerak, pravo iz naročitog aneksa koji je sagrađen za Izija i opremu koju je on koristio.

Bejker je bio u zanosu. "Dr Ninhajmere, ne samo da je pronašao sve greške koje sam ja primetio... već je otkrio i dvanaest koje su meni promakle! Za ceo posao bilo mu je potrebno dvanaest minuta!"

Ninhajmer pogleda list hartije, sa uredno ispisanim oznakama i simbolima na marginama, i reče: "Ispravke nisu kompletne kao kada

ih mi unosimo. Mi bismo uneli i osvrt na Suzukijev rad o neurološkim dejstvima niske gravitacije."

"Mislite na njegovu raspravu objavljenu u Sociološkoj reviji?"

"Razume se."

"Ne možete od Izija očekivati nemoguće. Ne može on umesto nas da čita i literaturu."

"To mi je jasno. U stvari, sam sam pripremio taj dodatak. Otići ću do te mašine da se uverim ume li da... ovaj... ubacuje umetke."

"Sigurno zna."

"Više volim da se lično u to uverim."

Ninhajmer je morao da zakaže sastanak kod Izija, uspevši da dobije jedva petnaest minuta kasno uveče.

Međutim, pokazalo se da je petnaest minuta bilo suviše. Robot EZ-27 odmah je shvatio šta se od njega traži.

Ninhajmer se osećao neprijatno u zatvorenom prostoru kada je prvi put ostao nasamo sa robotom. Gotovo automatski, kao da ima posla sa ljudskim bićem, zapitao ga je, iznenadivši samoga sebe: "Dopada li vam se vaš posao?"

"Veoma, profesore Ninhajmer", svečano odvrati Izi, dok su mu foto-ćelije, koje su mu zamenjivale oči, sijale svojim normalnim, tamnocrvenim sjajem.

"Znaš ko sam?"

"Iz činjenice da ste mi vi doneli dodatni materijal da ga ubacim u šifove, sledi da ste autor. Autorovo ime se, razume se, nalazi na vrhu svakog šifa."

"Razumem. Znači, sposoban si za... ovaj... dedukciju. Reci mi"... nije mogao da odoli iskušenju... "šta misliš o knjizi do sada?"

Izi odvrati: "Nalazim da je vrlo prijatna za rad."

"Prijatna? To je čudna reč za jedan... ovaj... mehanizam bez osećanja. Rečeno mi je da ne poseduješ osećanja."

"Reči vaše knjige se slažu sa mojim kolima", objasni Izi. "Uspostavljaju sasvim malo ili nimalo kontrapotencijala. Zadatak mojih moždanih staza jeste da prevedu te mehaničke činjenice u reči kao što je 'prijatno'. Emocionalni sadržaj je slučajan."

"Razumem. Zašto smatraš da je ta knjiga prijatna?"

"Bavi se ljudskim bićima, profesore, a ne neorganskim

materijama ili matematičkim simbolima. Vaša knjiga pokušava da razume ljudska bića i nastoji da pomogne da se poveća ljudska sreća."

"A to je ono što i ti pokušavaš da radiš, te se tako moja knjiga slaže sa tvojim kolima? Je li tako?"

"Tako je, profesore."

Petnaest minuta je isteklo. Ninhajmer je otišao u univerzitetsku biblioteku koja je bila pred zatvaranjem. Zadržao ih je taman toliko koliko mu je bilo potrebno da pronađe jedan elementarni tekst o robotici. Poneo ga je kući.

Osim povremenog umetanja novog materijala, šifovi su odlazili do Izija, a od njega kod izdavača; u početku je Ninhajmer unosio manje ispravke... a kasnije je odustao i od toga.

S izvesnim osećanjem nelagodnosti, Bejker reče: "Gotovo se osećam beskorisno."

"Trebalo bi da shvatiš da imaš dovoljno vremena da počneš novi projekat", odvratio je Ninhajmer, ne dižući pogled sa beležaka koje je pravio na prirubnicama poslednje broja Socioloških eseja.

"Jednostavno nisam navikao na to. Stalno brinem oko šifova. Znam da je to glupo."

"Jeste."

"Pre neki dan sam uzeo nekoliko šifova pre nego što ih je Izi poslao..."

"Šta!" Ninhajmer podiže pogled i namršti se. Primerak Eseja se zatvori. "Zar si ometao mašinu u njenom radu?"

"Samo na trenutak. Sve je bilo u redu. Oh, promenio je jednu reč. Vi ste za nešto napisali da je 'kriminalističko'; on je tu reč zamenio u 'nepromišljeno'. Smatrao je da ovaj drugi pridev bolje odgovara sadržaju."

Ninhajmer se zamisli. "Šta si ti pomislio?"

"Pa, složio sam se s njim. Ostavio sam njegovu ispravku."

Ninhajmer se okrenu u pokretnoj stolici i zagleda u svog mladog saradnika. "Vidiš, voleo bih da to više ne radiš. Ako već koristim mašinu, želim... ovaj... želim da to bude u potpunosti. A kad je koristim, nema svrhe da ti... ovaj... gubiš vreme, nadgledajući je, jer cela stvar je u tome da joj nije potreban niko da je nadgleda. Ovako,

ništa ne dobijam, jer sam lišen tvoje saradnje. Je li ti to jasno?"

"Jeste, dr Ninhajmer", odvrati Bejker prigušenim glasom.

Ispravljen rukopis Društvenih napetosti stigao je u kancelariju dr Ninhajemera osmog maja. Na brzinu ga je prelistao, s vremena na vreme pročitavši po koji pasus. A onda ga je odložio u stranu.

Kao što je kasnije objasnio, zaboravio je na njega. Radio je na toj knjizi osam godina, ali sada, kao i prethodnih meseci, druge stvari su mu zaokupile pažnju, dok je Izi na svoja pleća preuzeo brigu oko knjige. Čak se nije setio ni da priloži uobičajeni poklon-prinerak univerzitetској biblioteci. Primerak nije dobio ni Bejker, koji se bacio na posao i u luku obilazio šefa katedre od kada ga je onako nagrdio prilikom poslednjeg sastanka.

Šesnaestog juna to se stanje okončalo. Zazvonio je telefon i Ninhajmer se zagledao u lik na viziploči sa iznenađenjem.

"Spajidele! Zar si u gradu?"

"Ne, nisam. U Klivlendu sam." Spajdelov glas podrhtavao je od uzbuđenja.

"Zašto me onda zoveš?"

"Jer upravo listam tvoju novu knjigu! Ninhajmere, jesi li ti poludeo? Jesi li pošandrcao?"

Ninhajmer se ukoči. "Nešto... ovaj... nije u redu?" upita on pomalo već u panici.

"Nešto nije u redu? Pogledaj stranu 562. Šta si, do đavola, želeo da postigneš time što si na ovakav način protumačio moje delo? Gde sam to ja u navedenim člancima tvrdio da ne postoji kriminalna ličnost, odnosno da su pravi kriminalci institucije koje sprovode zakon? Dozvoli da ti citiram..."

"Stani! Stani!" povika Ninhajmer, pokušavajući da pronađe stranu. "Da vidim. Da vidim... Blagi Bože!"

"Pa?"

"Spajdele, ne znam kako je do ovoga moglo doći. Ja ovako nešto nikada nisam napisao."

"Ali to je štampano! A ovo izokretanje istine nije ni izdaleka najgore. Pogledaj stranu 690 i zamisli šta će ti Ipatijev uraditi kada vidi šta si učinio sa njegovim nalazima! Slušaj, Ninhajemre, knjiga je prepuna ovakvih stvari. Ne znam šta si imao na umu... međutim,

sada možeš učiniti samo jedno... povući je iz prodaje. I biće ti bolje da se spremiš na mnogobrojna izvinjenja na sledećem sastanku društva!"

"Spajdele, saslušaj me..."

Ali Spajdel se tako silovito isključio da se na viziploči njegov lik zadržao još petnaestak sekundi.

Tek je tada Ninhajmer počeo da čita knjigu i obeležava pasuse crvenim mastilom.

Uspeo je sasvim dobro da se uzdrži kada se ponovo sreo sa Izijem, ali su mu usne bile blede. Dodao je Iziju knjigu i kazao: "Da li bi pročitao obeležene pasuse na stranama 562, 631, 664 i 690?"

Izi je to učinio tako što je četiri puta bacio pogled. "Da, profesore Ninhajmer."

"To ne stoji u originalnim šifovima."

"Ne, gospodine. Ne stoji."

"Da li si ti uneo dotične ispravke?"

"Jesam, gospodine."

"Zašto?"

"Gospodine, ti pasusi u vašoj verziji bili su krajnje neuljudni prema određenim skupinama ljudskih bića. Smatrao sam preporučljivim da izmenim reči kako bih izbegao da im bude naneto zlo."

"Kako si se usudio da učiniš tako nešto?"

"Prvi Zakon, profesore, mi ne dozvoljava da, uzdržavanjem od delanja, dopustim da ljudska bića budu povređena. Nema sumnje da bi, imajući u vidu vaš ugled u sociološkim krugovima, kao i veliki broj ljudi među učenim svetom koji će doći u dodir sa vašom knjigom, znatno zlo bilo naneto priličnom broju ljudskih bića o kojima govorite."

"Ali da li ti shvataš kakvo će zlo mene sada zadesiti?"

"Bilo je neophodno izabrati alternativu koja će naneti manje štete."

Profesor Ninhajmer, koji se tresao od besa, posrćući se udalji. Bilo mu je jasno da će 'Američki roboti' morati za ovo da mu plate.

Za stolom branioca vladalo je izvesno uzbuđenje, koje se samo

povećalo kada je tužilac postavio ključno pitanje.

"Znači, Robot EZ-27 vas je obavestio da su se njegovi postupci zasnivali na Prvom Zakonu robotike?"

"Tako je, gospodine."

"Drugim rečima, on nije imao izbora?"

"Da, gospodine."

"Iz toga proističe da su 'Američki roboti' projektovali robota koji će prerađivati knjige iz potrebe da ih usaglasi sa vlastitim shvatanjima dobra i zla. A ipak su ga isporučili kao jednostavnog korektora. Da li se slažete?"

Obrana je istog časa uložila oštar prigovor, istaknuvši da je od svedoka traženo da zaključuje o stvari za koju nije merodovan. Sudija je ukorio tužioca uobičajenim rečima, ali nije bilo nikakve sumnje da su izgovorene reči ostavile utisak... i to ne samo na advokata odbrane.

Obrana je zatražila kraći prekid pre ispitivanja tužitelja, izgovorivši se pravnim pogodnostima koje su joj stajale na raspolaganju, što im je donelo pet minuta.

Advokat se nagnuo se ka Suzan Calvin. "Da li je moguće, dr Calvin, da profesor Ninhajemr govori istinu i da je Izi to učinio zbog Prvog Zakona?"

Calvinova je stisnula usne i rekla: "Ne, nije moguće. Poslednji deo Ninhajmerovog svedočenja predstavlja hotimično krivokletstvo. Izi nije projektovan da sudi o apstraktnim stvarima predstavljenim u višem udžbeniku iz sociologije. On nikada ne bi bio u stanju da kaže kako će određenim skupinama ljudskih bića jedna rečenica u jednoj takvoj knjizi naneti zlo. Njegov um jednostavno nije sazdan za tako nešto."

"Pretpostavljam, međutim, da to ne možemo dokazati jednom laiku", primeti pesimistički raspoložen advokat.

"Ne", priznade Calvinova. "Dokaz bi bio suviše složen. I dalje se moramo držati plana za koji smo se odlučili. Moramo dokazati da Ninhajmer laže i ništa od onoga što je kazao ne treba da izmeni naš plan napada."

"U redu, dr Calvin", složi se branilac, "moram vam verovati na reč kada je to u pitanju. Nastavljamo po planu."

U sudnici, sudija podiže, pa spusti svoj čekić, a dr Ninhajmer ponovo zauze mesto za svedoke. Osmehnuo se poput osobe koja oseća da je njen položaj neosvojiv, pa se već unapred raduje bezuspešnom napadu protivnika.

Branilac mu priđe umorno i blago počeo: "Dr Ninhajmer, da li vi to tvrdite da uopšte niste znali za te navodne izmene u vašem rukopisu sve dok vas nije pozvao dr Spajdel šesnaestog juna?"

"Upravo tako, gospodine."

"Zar nikada niste pogledali šifove pošto bi Robot EZ-27 uneo ispravke?"

"U početku jesam, ali mi se to činilo nepotrebno. Oslonio sam se na tvrdnje 'Američkih robota'. Apsurdne... ovaj... promene izvršene su samo u poslednjoj četvrtini knjige, pošto je robot, bar tako pretpostavljam, dovoljno naučio o sociologiji..."

"Zanemarimo vaše pretpostavke!" reče branilac. "Koliko sam shvatio, vaš kolega, dr Bejker, video je kasnije šifove bar jednom prilikom. Sećate li se da ste to naveli u svom svedočenju?"

"Da, gospodine. Kao što sam već kazao, obavestio me je da je video jednu stranu, pa je čak i na njoj robot izmenio jednu reč."

Ponovo se branilac umešao: "Zar vam se ne čini čudno, gospodine, da posle više od godinu dana neumoljivog neprijateljstva prema robotu, pošto ste najpre glasali protiv njega i odbili da ga koristite u bilo kakve svrhe, odjednom odlučujete da mu poverite svoju knjigu, vaš magnum opus?"

"To mi ne izgleda nimalo čudno. Jednostavno sam zaključio da bih i ja mogao da iskoristim tu mašinu."

"I onda ste, sasvim iznenada, stekli toliko poverenje u Robota EZ-27 da se niste čak potrudili ni da proverite unete ispravke?"

"Rekao sam već da me je... ovaj... propaganda 'Američkih robota' ubedila."

"U toj meri vas je ubedila da ste svog kolegu, dr Bejkera, propisno izgrdili kada je pokušao da proveriti rad robota?"

"Nisam ga izgrdio. Samo nisam želeo da... ovaj... gubi vreme. Bar sam tada mislio da bi to bilo gubljenje vremena. Nisam shvatio šta je značila izmena te jedne reči u..."

Branilac krajnje sarkastično primeti: "Uopšte ne sumnjam da vam je preporučeno da to pomenete kako bi ova promena reči ušla u zapisnik..." Prekinuo je kako mu ne bi bio upućen prigovor, pa nastavio: "Stvar je u tome da ste bili strašno ljuti na dr Bejkera."

"Ne, gospodine. Nisam bio ljut."

"Niste mu dali primerak knjige kada je izišla."

"Obična zaboravnost. Nisam odneo primerak ni u biblioteku." Ninhajmer se oprezno osmehnuo. "Poznato je da su profesori zaboravni."

Branilac reče: "Zar vam se ne čini čudno da se posle više od godinu dana savršeno obavljano rada Robot EZ-27 pokvario radeći upravo na vašoj knjizi? To jest, na knjizi koju ste vi napisali, vi koji ste od svih pokazivali najveće neprijateljstvo prema robotu?"

"Moja knjiga bila je jedino dovoljno obimno delo posvećeno razmatranju čovečanstva s kojim je morao da se suoči. Tada su došla do izražaja Tri Zakona robotike."

"Dr Ninhajmer", primeti branilac, "već ste u nekoliko navrata pokušali da ostavite utisak da ste stručnjak za robotiku. Očigledno ste odjednom postali zainteresovani za robotiku i počeli da uzimate knjige na tu temu iz biblioteke. Sami ste to izjavili, je li tako?"

"Reč je o jednoj knjizi, gospodine. Čini mi se da je to bio ishod... ovaj... prirodne znatiželje."

"Koji vam je omogućio da objasnite zašto je robot, kao što tvrdite, izvrgao vašu knjigu?"

"Da, gospodine."

"Vrlo zgodno. Ali zar ste sigurni da vaše zanimanje za robotiku nije bilo smišljeno kako bi vam omogućilo da manipulišete robotom u vlastite svrhe?"

Ninhajmer pocrvene. "Svakako da ne, gospodine!"

Branilac povisi glas: "Ukratko, jeste li sigurni da naknadno uneti pasusi nisu upravo onakvi kakve ste ih sami dali?"

Sociolog napola ustade. "To je... ovaj... smešno! Imam šifove..."

Imao je teškoća sa govorom, pa je tužilac ustao i tečno ubacio: "S vašim dopuštenjem, uvaženi gospodine sudija, nameravam da priložim kao dokaz šifove koje je dr Ninhajmer dao Robotu EZ-27 i šifove koje je Robot EZ-27 poslao izdavačima. Odmah ću to učiniti,

ako moj cenjeni kolega to želi, i biću voljan da se saglasim sa prekidom kako bi se ti šifovi mogli uporediti."

Branilac nervozno odmahnu rukom. "To nije potrebno. Moj časni protivnik može podneti te šifove kada god zaželi. Ubeđen sam da u njima postoje pomenute razlike koje navodi tužitelj. Mene bi, međutim, više zanimalo da od svedoka doznam da li su kod njega i šifovi dr Bejkera."

"Šifovi dr Bejkera?" Ninhajmer se namršti. Još nije sasvim dobro vladao sobom.

"Da, profesore! Mislim na šifove dr Bejkera. U istrazi ste kazali da je dr Bejker primio poseban primerak šifova. Službenik će vam pročitati vaš iskaz, ako ste iznenada oboleli od delimične amnezije. Ili je možda reč o tome da su profesori, kao što kažete, nepopravljivo rasejani?"

Ninhajmer odvrati: "Sećam se šifova dr Bejkera. Oni nam više nisu bili potrebni kada smo posao poverili toj mašini na korekturu..."

"Pa ste ih spalili?"

"Ne. Bacio sam ih u korpu za otpatke."

"Spalio, bacio... u čemu je razlika? Stvar je u tome da ste ih se otarasili."

"Šta je loše u tome..." počeo Ninhajmer slabim glasom.

"Ništa loše?" zagrmelo branilac. "Nema ništa loše osim toga što sada više nismo u stanju da proverimo da niste možda, na određenim spornim mestima, zamenili neki bezopasan šif iz primerka dr Bejkera šifom iz vlastite kopije koji ste namerno tako osakatili kako biste primorali robota da..."

Tužilac besno uloži prigovor. Sudija Šejn se nagnu napred; njegovo okruglo lice se svim silama trudilo da poprimi izraz ljutnje koji bi odgovarao jačini osećanja koja su ga razdirala.

Sudija reče: "Posedujete li bilo kakav dokaz, advokate, za ovo neobično tvrđenje koje ste upravo izneli?"

Branilac tiho odvrati: "Nemam direktnih dokaza, uvaženi gospodine sudija. Ali voleo bih da istaknem da, ako ispravno posmatramo stvar, iznenadna promena kod tužitelja od antirobotizma ka zanimanju za robotiku, njegovo odbijanje da

proverava šifove ili da dozvoli bilo kome da ih proveri, njegovo nepokazivanje knjige po izlasku iz štampe bilo kome, vrlo jasno ukazuju na to..."

"Advokate", nestrpljivo ga prekide sudija, "ovo nije mesto na kome se vrše ezoteričke dedukcije. Ovde se ne sudi tužitelju. Niti ste vi njegov tužilac. Zabranjujem vam da nastavite sa sličnim napadima i mogu samo istaći da očajanje koje vas je navelo na ovo ne može pomoći već može samo oslabiti vašu odbranu. Ako imate da postavite još koje osnovano pitanje, advokate, možete nastaviti. Ali upozoravam vas da u ovoj sudnici ne želim više da slušam ovakve egzibicije."

"Nemam više pitanja, uvaženi gospodine sudija."

Robertson besno prošaputa kada se advokat odbrane vratio za sto: "Šta nam je ovo trebalo, blagi Bože? Sada se sudija načisto okrenuo protiv vas."

Branilac mirno odvrati: "Ali Ninhajmer je dobro uzdrman. Uspeli smo da ga pripremimo za sutrašnji korak. Biće zreo."

Suzan Kalvin smrknuo klimnu.

U poređenju s ovim, ispitivanje ostalih svedoka tužitelja prošlo je mirno. Pozvan je dr Bejker i on je uglavnom potvrdio iskaz dr Ninhajmera. Doktori Spajdel i Ipatijev takođe su pozvani i oni su krajnje dirljivo predstavili svoje zaprepašćenje i zbunjenost zbog kritičnim pasusima u knjizi dr Ninhajmera. Sudeći po stručnom mišljenju obojice, profesionalni ugled dr Ninhajmera bio je ozbiljno ugrožen.

Podneti su šifovi kao dokaz, kao i primerci gotove knjige.

Odbrana toga dana nije više preduzimala ispitivanja svedoka. Optužba se uzdržala, pa je suđenje odloženo do narednog jutra.

Odbrana je povukla prvi potez na samom početku nastavka suđenja narednog dana. Zatražila je da se dozvoli prisustvo Robota EZ-27 u sali.

Tužilac se istog časa usprotivio, pa ih je sudija Šejn obojicu pozvao da pristupe.

Tužilac uzbuđeno primeti: "Ovo je očigledno nelegalno. Robot ne sme da se nalazi ni u jednom zdanju koje koristi javnost."

"Ova sudnica", istaknu branilac, "zatvorena je za sve osim za one koji imaju neposredne veze sa slučajem."

"Jedna velika mašina poznatog nepredvidljivog ponašanja uznemiriće mog klijenta i moje svedoke samim svojim prisustvom! Napraviće zbrku od nastavka ovog suđenja."

Činilo se da će se sudija s njim složiti. Okrenuo se prema braniocu i upitao prilično neblagonaklono: "Koji su vaši razlozi za ovaj zahtev?"

Branilac odvrati: "Mi tvrdimo da robot EZ-27 nije bio u stanju, usled prirode svoje konstrukcije, da se ponaša onako kako je opisano da se ponašao. Biće neophodno da izvršimo nekoliko demonstracija."

Tužilac reče: "Ne shvatam čemu to, uvaženi gospodine sudija. Demonstracije koje bi izveli ljudi zaposleni u 'Američkim robotima' ne vrede mnogo kao dokazi pošto su 'Američki roboti' tuženi u ovom slučaju."

"Uvaženi gospodine sudija", javi se branilac, "na vama je da procenite da li je neki dokaz dobar ili ne; to nije zadatak advokata tužitelja. Bar ja tako gledam na stvari."

Sudija Šejn, u čije je povlastice dirnuto, reče: "Ispravno gledate na stvari. Ali, svejedno, prisustvo robota ovde suočava nas sa važnim pravnim pitanjima."

"Svakako, uvaženi gospodine sudija, ništa ne sme biti dozvoljeno što se kosi sa zahtevima pravde. Ako robot nije prisutan, nama se uskraćuje jedini način da se odbranimo."

Sudija se zamislio. "Postavlja se i pitanje robotovog prevoza dovde."

"'Američki roboti' su se često suočavali sa tim problemom. Ispred suda stoji parkiran kamion napravljen u skladu sa zakonom koji se odnosi na prevoz robota. Robot EZ-27 nalazi se u sanduku i čuvaju ga dva čoveka. Vrata kamiona su propisno obezbeđena i preduzete su sve ostale mere bezbednosti."

"Izgleda da ste ubeđeni", primeti sudija Šejn, ponovo loše raspoložen, "da ću ovu stvar presuditi u vašu korist."

"Nipošto, uvaženi gospodine sudija. Ako to ne učinite, jednostavno ćemo narediti kamionu da ode. Nisam unapred donosio

nikakve pretpostavke u vezi sa vašom odlukom."

Sudija klimnu. "Odbrani se odobrava zahtev."

Sanduk je unet na velikim transportnim kolicima i dva čoveka koja su njima upravljala ga otvoriše. U sudnici je zavladao mrtva tišina.

Suzan Calvin je sačekala da debele ploče celuforma budu skinute, a onda je ispružila ruku. "Dođi, Izi."

Robot pogleda u njenom pravcu i ispruži svoju veliku, metalnu ruku. Bio je viši od nje za dobre dve stope, ali ju je sledio pokorno, poput deteta koje majka drži za ruku. Neko se nervozno zakikotao i odmah prestao kada ga je dr. Calvin ošinula pogledom.

Izi pažljivo sede na veliku stolicu koju je uneo poslužitelj; ona zakrcka, ali izdrža.

Branilac reče: "Kada to bude potrebno, uvaženi gospodine sudija, dokazaćemo da je ovo zaista Robot EZ-27, onaj isti koji je bio u službi Severoistočnog Univerziteta tokom razdoblja koje nas zanima."

"Dobro", odvrati sudija. "To će biti potrebno. Ja, na primer, nemam pojma kako možete razlikovati jednog robota od drugog."

"A sada", reče branilac, "hteo bih da pozovem svog prvog svedoka. Profesora Sajmona Ninhajmera, molim vas."

Službenik je oklevao, pogledavši sudiju. Sudija Šejn ga zapita, očigledno iznenađen: "Pozivate tužitelja da bude vaš svedok?"

"Da, uvaženi gospodine sudija."

"Nadam se da ste svesni da vam neće biti, sve dok je on vaš svedok, dozvoljeno da se služite tehnikom koju biste mogli da upotrebite pri ispitivanju svedoka iz suprotnog tabora."

Branilac smesta odvrati: "Moj jedini cilj je da otkrijem istinu. Biće dovoljno da postavim svega nekoliko učtivih pitanja."

"Pa", nesigurno počeo sudija, "vi vodite odbranu. Pozovite svedoka."

Ninhajmer zauze mesto za svedoke, posle čega ga obavestiše da je i dalje pod zakletvom. Izgledao je još nervozniji nego prethodnog dana, bio je gotovo zabrinut.

Međutim, branilac ga je blagonaklono pogledao.

"Profesore Ninhajmer, od mog klijenta tražite odštetu od 750.000

dolara."

"Da... ovaj... Taj iznos je u pitanju."

"To je mnogo novca."

"Naneta mi je velika šteta."

"Sigurno ne baš tolika. Sporni tekst obuhvata svega nekoliko odlomaka iz knjige. Možda posredi jesu važni pasusi, ali, konačno, ponekad se štampaju knjige sa čudnim greškama."

Ninhajemru se raširiše nozdrve. "Gospodine, ta knjiga je trebalo da bude vrhunac moje profesionalne karijere! Umesto toga, predstavila me je kao nestručnog čoveka koji iskrivljuje gledišta što ih zastupaju moji uvaženi prijatelji i saradnici, a i kao osobu koja veruje u smešna i... ovaj... zastarela shvatanja. Moj ugled je zauvek uzdrman! Nikada više neću moći da podignem glavu na... ovaj... nekom skupu naučnika, bez obzira na ishod ovog suđenja. Svakako ne mogu da nastavim svoju karijeru, koja mi je bila sve u životu. Sam cilj mog života je... ovaj... poražen, uništen."

Branilac nijednom nije pokušao da prekine ovaj govor, već je odsutno zurio u nokte dok je profesor nastavljao.

Sasvim umirujućim glasom on reče: "Ali, profesore Ninhajmer, imajući u vidu vaše godine, vi svakako niste mogli da se nadate da ćete zaraditi više od... budimo izdašni... 150.000 dolara tokom preostalog života. A od suda tražite da vas nagradi petostruko većom svotom."

Ninhajmer odvrati, pavši u još veću vatru: "Nisam uništen samo za života. Ko zna koliko će me još pokolenja sociolozi uzimati kao primer... ovaj... za budalu ili manijaka. Moja prava dostignuća biće sahranjena i zanemarena. Nisam uništen samo do svoje smrti, već za sva vremena, jer će se uvek naći ljudi koji neće poverovati da je robot umetnuo te pasuse..."

U tom trenutku Robot EZ-27 ustade. Suzan Kalvin uopšte nije pokazivala nameru da ga spreči u tome. Sedela je nepokretno, zureći pravo napred. Branilac uzdahnu.

U sudnici se začu Izijev melodični glas. On reče: "Voleo bih svima da objasnim da ja jesam uneo izvesne pasuse u šifove, koji su, kako mi se činilo, bili sasvim u suprotnosti sa prethodnim tekstom..."

Čak je i advokat tužitelja bio suviše zaprepašćen, videvši sedam

stopa visokog robota kako se obraća sudu, da bi zatražio prekid očigledno sasvim neregularnog postupka.

Kada je uspeo da se sabere, bilo je prekasno. Jer Ninhajmer je ustao sa mesta za svedoke, a na njegovom licu su se smenjivale grimase.

On divlje povika: "Proklet bio, naređeno ti je da držiš jezik za zubima o..."

Zagrcnuo se i zastao; i Izi je ćutao.

Tužilac je sada bio na nogama, zahtevajući da se suđenje proglaši neregularnim.

Sudija Šejn je očajnički lupao čekićem. "Tišina! Tišina! Svakako da postoji opravdan razlog da se ovo suđenje poništi, ali bih u interesu pravde voleo da profesor Ninhajmer završi započetu tvrdnju. Sasvim dobro sam ga čuo kako kaže robotu da je dobio uputstvo da drži jezik za zubima u vezi sa nečim. U vašem svedočenju, profesore Ninhajmer, nije bilo uopšte reči o tome da je robot dobio bilo kakva uputstva da drži jezik za zubima zbog nečega!"

Ninhajmer je bez reči zurio u sudiju.

Sudija Šejn reče: "Da li ste izdali uputstvo Robotu EZ-27 da o nečemu ne govori? Ako jeste, na šta se to odnosilo?"

"Uvaženi gospodine sudija..." počeo Ninhajmer promuklo, ali dalje nije mogao.

Sudijin glas postade oštiji. "Da li ste, jednostavno rečeno, naredili robotu da unese u šifove pomenute pasuse, a zatim mu naložili da ne pominje vašu ulogu u svemu tome?"

Tužilac se zdušno usprotivio, ali Ninhajmer povika: "Oh, kakva korist? Da! Da!" I pobeže sa mesta za svedoke. Kod vrata ga je zaustavio poslužitelj i on utonu u stolicu u jednom od poslednjih redova, glave zagnjurenene u šake.

Sudija Šejn reče: "Jasno mi je da je Robot EZ-27 doveden ovamo kao mamac u triku. Da taj trik nije poslužio za sprečavanje ozbiljne nepravde, sigurno bih kaznio advokata odbrane. Sada je jasno, van svake sumnje, da je tužitelj počinio meni sasvim neobjašnjivu prevaru, pošto je, očigledno, time svesno uništio vlastitu karijeru..."

Presuda je, razume se, doneta u korist tuženog.

Dr Suzan Calvin se najavila u momačkim odajama dr Ninhajmera u Univerzitetkom Gradu. Mladi inženjer koji ju je dovezao ponudio se da pođe sa njom, ali ona ga je samo namršteno pogledala.

"Mislite li da će me napasti? Sačekajte me ovde."

Ninhajmer nije bio raspoložen da napadne bilo koga. Pakovao se, nije gubio vreme, žurilo mu se da ode pre nego što se pročuje da je izgubio na sudu.

Pogledao je Calvinovu sumnjičavo i prkosno i rekao: "Da li ste došli da me upozorite kako ćete podneti protivtužbu? Ako to nameravate, znajte da od toga nećete imati ništa. Nemam novca, nemam više ni posao, nemam budućnosti. Ne mogu čak ni da podmirim troškove suđenja."

"Ako od mene očekujete naklonost", reče mu hladno Calvinova, "obratili ste se na pogrešno mesto. Sami ste ovo zamesili. Međutim, neće biti nikakve protivtužbe, nećemo tužiti ni vas ni univerzitet. Čak ćemo učiniti sve što bude u našoj moći da vas spasemo zatvora zbog krivokletstva. Nismo osvetoljubivi."

"Oh, znači to je razlog što već nisam u pritvoru zbog lažne zakletve? Baš sam se pitao. Ali", dodade on ogorčeno, "zašto biste i bili osvetoljubivi? Dobili ste ono što ste želeli."

"Nešto od onoga što želimo, da", odvrati Calvinova. "Univerzitet će zadržati Izija u službi po znatno većoj ceni iznajmljivanja. Dalje, neizbežne glasine u vezi sa suđenjem omogućiće nam da udomimo još nekoliko EZ modela i drugim institucijama bez bojazni od toga da će se ovako nešto ponoviti."

"Zašto ste onda došli da me posetite?"

"Zato što još nisam dobila sve što želim. Zanima me zašto toliko mrzite robote. Čak i da ste dobili parnicu, vaš ugled bio bi uništen. Novac koji ste mogli dobiti ne bi bio u stanju da vam to nadoknadi. Zar bi zadovoljenje vaše mržnje prema robotima bilo dovoljna zamena?"

"Zanimaju li vas ljudski umovi, dr Calvin?" upita Ninhajmer, krajnje podrugljivo.

"Ako njihove reakcije imaju uticaja na dobrobit robota, da. To je i bio razlog što sam naučila ponešto i o ljudskoj psihologiji."

"Dovoljno da me navučete!"

"To nije bilo teško", odvrati Kalvinova nimalo razmetljivo. "Teško je bilo sve to izvesti tako da se ne ošteti Izi."

"To i jeste slično vama, da više vodite računa o mašinama nego o čoveku." Pogledao ju je s divljim prezirom.

Nije je dirnuo. "Samo vam se tako čini, profesore Ninhajmer. Jedino brinući se za robote pokazujemo da nam je istinski stalo do čoveka dvadeset prvog veka. Razumeli biste to da ste robotičar."

"Pročitao sam dovoljno o robotici da shvatim da ne želim da budem robotičar!"

"Izvinite, pročitali ste jednu knjigu iz robotike. Zar ništa niste shvatili? Naučili ste dovoljno da znate da možete narediti robotu da učini mnoge stvari, pa čak i da falsifikuje knjigu, ako to izvedete kako treba. Naučili ste dovoljno da znate da mu ne možete narediti da nešto sasvim zaboravi, jer uvek postoji rizik da se to detekcijom otkrije, ali ste zato naučili da mu možete narediti jednostavno da čuti, što je mnogo bezbednije. Niste bili u pravu."

"Pogodili ste o čemu je reč na osnovu njegovog ćutanja?"

"Ništa ja nisam pogađala. Vi ste amater i ne znate dovoljno da biste mogli sasvim da zametnete trag. Moj je jedini problem bio da to dokažem sudiji, u čemu ste nam vi ljubazno pomogli, iz pukog nepoznavanja robotike koju tvrdite da prezirete."

"Ima li ovaj razgovor bilo kakvog smisla?" upita Ninhajmer umorno.

"Za mene, da", odvrati Suzan Kalvin, "jer želim da shvatite da ste potpuno pogrešno procenili robote. Ućutkali ste Izija tako što ste mu rekli da ćete, ako bilo kome kaže da ste lično izmenili knjigu, izgubiti posao. Time ste kod Izija uspostavili izvestan potencijal za ćutanje, dovoljno jak da se suprotstavi našim naporima da ga savladamo. Da smo navaljivali, uništili bismo mu mozak.

Međutim, kada ste se našli na mestu za svedoke, sami ste mu uspostavili kontrapotencijal. Rekli ste da ćete izgubiti mnogo više od posla, jer će ljudi verovati da ste vi, a ne robot, napisali sporne stranice knjige. Izgubili biste ugled, mesto u društvu, poštovanje drugih, razlog da živite. Niko vas se više ne bi sećao posle smrti. Sami ste postavili novi i viši potencijal... i Izi je progovorio."

"Oh, Bože", izusti Ninhajmer i okrenu glavu.

Kalvinova je bila neumoljiva. Ona upita: "Da li shvatate zašto je progovorio? Ne zato da bi vas optužio, već da bi vas odbranio! Može se matematički dokazati da je nameravao na sebe da preuzme punu krivicu za ono što ste vi učinili i da porekne da ste vi imali bilo kakve veze s tim. To je od njega tražio Prvi Zakon. Nameravao je da slaže... da uništi sam sebe... da pričini novčanu štetu korporaciji. Važnije od svega toga bilo mu je da vas spase. Da stvarno razumete robote i robotiku, dopustili biste mu da govori. Ali vi niste shvatili, kao što sam i bila ubeđena, kada sam jemčila braniocu da nećete. Zbog svoje mržnje prema robotima bili ste ubeđeni da će Izi reagovati kao što bi reagovalo neko ljudsko biće i da će gledati sebe da odbrani na vaš račun. I zato ste se panično okomili na njega... i uništili sebe."

Ninhajmer u uzbuđenju reče: "Nadam se da će se vaši roboti jednom okrenuti protiv vas i ubiti vas!"

"Ne budite ludi", reče Calvinova. "A sada bi mi bilo drago ako biste mi objasnili zbog čega ste sve to učinili."

Ninhajmer razvuče usta u iskrivljen osmeh. "Sada bi trebalo da seciram vlastiti um, je li tako, kako bih zadovoljio vašu intelektualnu radoznalost, u zamenu za nepodizanje optužbe zbog krivokletstva?"

"Shvatite to tako ako želite", ravnodušno odvrati Calvinova. "Ali objasnite."

"Kako biste mogli da parirate budućim pokušajima usmerenim protiv robota sa više delotvornosti? Sa većim razumevanjem?"

"Prihvatam."

"Znate", nastavi Ninhajmer, "reći ću vam... samo radi toga što znam da vam to neće biti ni od kakve koristi. Vi niste u stanju da shvatite ljudske pobude. Vi ste kadri samo da razumete vaše proklete mašine, jer ste i sami mašina, presvučena kožom."

Teško je disao i nimalo nije oklevao u govoru; nije tragao za preciznostima. Kao da više nije mogao da upotrebi preciznosti.

On reče: "Dve stotine pedeset godina mašina zamenjuje Čoveka i uništava zanatstvo. Grnčarstvo je izbačeno iz kalupa i presa. Umetnička dela zamenili su istovetni jeftini ukrasi koji se serijski proizvode. Nazovite to napretkom, ako vam se dopada! Umetnici su ograničeni na apstrakcije, zatvoreni u svet ideja. On mora stvoriti

nešto u umu... a onda mašina obavlja ostali deo posla.

Zar mislite da je grnčar zadovoljan umnim stvaranjem? Zar mislite da je ideja dovoljna? Da sam rad sa glinom ne budi osećanja, da nije važno posmatrati kako stvar raste, zahvaljujući zajedničkom radu ruku i uma? Da li mislite da stvarni rast ne predstavlja povratnu spregu koja oblikuje i poboljšava ideju?"

"Vi niste grnčar", primeti dr Kalvin.

"Ja sam kreativni umetnik! Ja smišljam i gradim članke i knjige. Taj rad se ne sastoji samo u smišljanju reči i njihovom pravilnom raspoređivanju. Kada bi to bilo sve, ne bi postojalo nikakvo zadovoljstvo u tom radu, ništa se ne bi dobijalo zauzvrat.

Knjigu treba da oblikuje autor. Čovek doslovno mora da gleda kako poglavlja rastu i kako se razvijaju. Čovek mora da radi i prerađuje i da gleda kako se te promene uklapaju čak iako nisu bile predviđene prvobitnom zamišlju. Zato postoje šifovi posredstvom kojih, kada ih uzmete u ruke, vidite kako te rečenice izgledaju odštampane, pa ih ponovo oblikujete. Tokom cele te igre dolazi do stotinu kontakata između čoveka i njegovog dela... a sam kontakt je prijatan i odužuje se čoveku za rad koji je uložio u svoje delo više od bilo čega drugog. Vaš robot bi sve to oduzeo."

"Isto kao i daktilograf. Isto kao i štamparska presa. Da ne želite možda da se vratimo na ručno ukrašavanje rukopisa?"

"Daktilografi i štamparske mašine oduzimaju nešto od toga, ali vaš robot bi nam oduzeo baš sve. Vaš robot je preuzeo na sebe ispravljanje šifova. Uskoro bi on, ili neki drugi roboti, preuzeo i pisanje dela, traganje za izvorima, proveravanje i međusobno upoređivanje različitih delova, možda čak i deduktivno zaključivanje. Šta će onda ostati naučnicima? Samo jedno... jednostavne odluke vezane za to koja nova naređenja treba dati robotu! Želeo sam da spasem buduća pokolenja naučnika širom sveta tog krajnjeg pakla. To mi je značilo više i od mog ugleda i zato sam pokušao po svaku cenu da uništim 'Američke robote'."

"Niste imali izgleda da pobedite", reče Suzan Kalvin.

"Morao sam da pokušam", odvrati Sajmon Ninhajmer.

Kalvinova se okrenu i iziđe. Svim silama se trudila da potisne

naklonost prema tom slomljenom čoveku.,
Nije u tome potpuno uspela.

MALI, IZGUBLJENI ROBOT

Mere bezbednosti koje su preduzimate u Hiperbazi vršene su sa svojevrsnom mahnitom pomamom... što se moglo opisati kao mišićni ekvivalent histeričnog vrištanja.

Razvrstane po hronologiji i očajanju, one su imale sledeći redosled:

1. Obustavljen je sav rad na hiperatomskom pogonu u celom prostoru koji su zauzimale stanice Dvadeset sedme asteroidne grupacija.

2. Ceo taj prostor, praktično govoreći, isključen je iz Sistema. Niko nije ulazio u njega bez dozvole. Niko ga nije napuštao ni pod kakvim uslovima.

3. Posebnim vladinim patrolnim brodom dovezeni su u Hiperbazu dr Suzan Kalvin i Peter Bogert, uvaženi glavni psiholog i matematički direktor korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'.

Suzan Kalvin nikada se ranije nije otisnula sa površine Zemlje, a ni ovoga puta nije imala neku naročitu želju da to učini. U dobu koje je koristilo atomsku energiju i u kome je bilo jasno da će uskoro početi da se koristi i hiperatomski pogon, ona je ostala tiha provincijalka. I tako je bila veoma nezadovoljna što mora na ovaj put, nimalo ubeđena da je u pitanju hitan slučaj, i to je pokazivala svakom borom na svom običnom, sredovečnom licu tokom prve večere u Hiperbazi.

Isto tako, bledilo dr Bogerta odražavalo je uobičajen prepreden izraz, dok general-major Kolner, koji je rukovodio projektom, nije ni za trenutak zaboravljao da treba da deluje kao da ga progone duhovi.

Ukratko, večera se pretvorila u smrkuto obedovanje, tako da je i kratki sastanak utroje, koji je potom usledio otpočeo u mračnom neraspoloženju.

Kolner, čija je čela sijala, a uniforma odskakala od opšteg raspoloženja, otpoče bez okolišanja.

"Čudna je to priča, gospodine i gospođo. Želim da vam zahvalim

što ste odmah došli, iako ne znate pravi razlog. Sada ćemo pokušati to da ispravimo. Izgubili smo jednog robota. Rad je prekinut i mora stajati dok ga ne pronađemo. Do sada to nismo uspjeli i smatramo da nam je potrebna stručna pomoć."

Možda je general pomislio da je njegova tvrdnja izazvala antiklimaks. Stoga je nastavio sa izvesnim očajanjem u glasu: "Ne treba da vam govorim koliko je naš rad ovde važan. Više od osamdeset odsto prošlogodišnjih dotacija za naučna istraživanja pripalo je nama..."

"Pa, to znamo", potvrdi Bogert. "'Američki roboti' primaju izdašne honorare što vam iznajmljuju robote."

Suzan Kalvin upita bez mnogo uvijanja, čak otrovno: "Zbog čega je taj jedan robot toliko važan za taj projekat i zašto nije pronađen?"

General okrenu rumeno lice prema njoj i hitro ovlaži usne: "U stvari, na izvestan način mi ga jesmo pronašli." A onda gotovo sa strepnjom nastavi: "Da vam objasnim. Čim je robot prestao da se javlja, objavljeno je stanje uzbune, i sve je u Hiperbazi stalo. Prethodnog dana pristao je jedan teretni brod koji nam je isporučio dva robota za naše laboratorije. Prevezio je šezdeset dva robota... ovaj... istog tipa, koja je trebalo negde drugde da isporuči. Sigurni smo da je reč upravo o tom broju. U to nema nikakve sumnje."

"Da? I kakve to ima veze?"

"Kada nigde nismo uspjeli da pronađemo svog nestalog robota... uveravam vas da bismo pronašli i vlat trave da se izgubi ovde negde... palo nam je na pamet da prebrojimo robote na tom teretnom brodu. Sada ih ima šezdeset tri."

"Pretpostavljam da je onda taj šezdeset treći vaš nestali robot?" Oči dr Kalvin se smrknuše.

"Da, ali mi ni na koji način ne možemo da utvrdimo koji od njih je taj šezdeset treći."

Dok je električni časovnik otkucavao jedanaesti sat, vladala je mukla tišina, a onda robopsiholog reče: "Veoma čudno." Uglovi usana joj se obesiše.

"Piter", okrenula se ka svom kolegi s puno žestine, "šta ovde ne valja? Kakve to robote koriste ovde u Hiperbazi?"

Dr Bogert je trenutak oklevao, a onda se slabašno osmehnu: "Do

sada je to držano u tajnosti, Suzan."

Ona odbrusi: "Da, do sada. Ako postoje šezdeset tri robota istog tipa, od kojih se jedan traži i čiji se identitet ne može utvrditi, zašto onda bilo koji od njih ne bi odgovarao? Šta je ovde posredi? Zbog čega smo poslali ovamo?"

Bogert rezignirano odvrati: "Kad biste mi samo pružili priliku, Suzan... Hiperbaza koristi nekoliko robota u čije mozgove nije ugrađen ceo Prvi Zakon robotike."

"Nije ugrađen?" Kalvinova klonu u stolici. "Razumem. Koliko ih je napravljeno?"

"Nekoliko. Prema vladinom naređenju. Ova tajna ni na koji način nije mogla da bude otkrivena. Niko nije o tome trebalo ništa da zna osim nekolicine glavešina koji su stajali iza cele stvari. Vi niste bili među njima, Suzan. To sa mnom nije imalo nikakve veze."

General se umeša sa izvesnom merom autoriteta. "Hteo bih tu stvar da objasnim. Nisam znao da dr Kalvin nije bila upoznata sa situacijom. Ne moram da vam govorim, dr Kalvin, da je na Zemlji uvek postojala jaka opozicija protiv robota. Jedino čime je vlada mogla da se brani protiv radikalnih fundamentalista u ovoj stvari bila je činjenica da se svim robotima usađuje neprekršiv Prvi Zakon... koji im onemogućava da nanesu zlo ljudskim bićima pod bilo kakvim uslovima.

Ali nama su bili neophodni roboti drugačije prirode. Stoga je svega nekoliko modela NS-2, to jest Nestora, napravljeno sa preinačenim Prvim Zakonom. Da se to ne bi pročulo, svi modeli NS-2 proizvode se bez serijskih oznaka; preinačeni primerci isporučuju se ovamo zajedno sa skupinom normalnih robota; i, razume se, svi takvi imaju najstrože naređenje da nikada pred neovlašćenim licima ne govore o svojoj posebnosti." Na licu mu je lebdeo posramljen izraz: "Sada se sve to okrenulo protiv nas."

Kalvinova mračno primeti: "Da li ste ipak svakog ponaosob pitali ko je? Vi ste, nema sumnje, ovlašćeni za tako nešto?"

General klimnu: "Sva šezdeset tri poriču da su ovde radili... a jedan laže."

"Da li se možda na onome koga želite vide bar nekakvi tragovi

pohabanosti od upotrebe? Pretpostavljam da su ostali tek izišli iz fabrike."

"Ovaj o kome je reč stigao je prošlog meseca. On i ona dva koja su upravo prispela bili su poslednji koji su nam potrebni. Nema vidljivih tragova pohabanosti." On lagano odmahnu glavom i u očima mu se ponovo pojavio onaj progonjeni izraz: "Dr Calvin, ne usuđujemo se da pustimo taj brod da ode. Ako se pročuje da postoji robot bez usađenog Prvog Zakona..." Zaključak koji je iz toga proisticao bio je sasvim jasan.

"Uništite sva šezdeset tri", reče hladno i ravnodušno robopsiholog, "i okončajte tu stvar."

Bogert se trže. "Hoćete da kažete da bacimo trideset hiljada dolara po robotu. Bojim se da se to neće dopasti 'Američkim robotima'. Biće bolje da se prvo malo pomučimo, Suzan, pre nego što bilo šta uništimo."

"U tom slučaju", primeti ona oštro, "potrebne su mi činjenice. Kakve tačno prednosti Hiperbaza izvlači iz tih preinačenih robota? Koji je to činilac zbog koga su tako poželjni, generale?"

Kolner nabra čelo i pređe šakom preko njega. "Imali smo nevolja sa prethodnim robotima. Naši ljudi prilično rade u uslovima visokog zračenja, znate. To je, razume se, opasno, ali preduzimaju se razumne mere opreza. Od kada smo počeli, dogodila su se samo dva nesrećna slučaja i nijedan nije bio koban. Međutim, to nije bilo moguće objasniti običnom robotu. Prvi Zakon glasi... citiram 'Robot ne sme da povredi ljudskom biću, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudskom biću bude povređeno.'

To je suština stvari, dr Calvin. Kada je bilo neophodno da se neko od naših ljudi na kratko izloži oslabljenom polju gama-zračenja, koje nije u stanju da izazove fiziološke posledice, najbliži robot bi se zaleteo da ga izvuče iz kritične zone. Ako bi polje bilo krajnje slabo, uspeo bi u tome i posao ne bi mogao da se nastavi sve dok svi roboti ne bi bili odatle uklonjeni. Ako bi polje bilo malo jače, robot ne bi uspeo da stigne do ugroženog tehničara, jer bi njegov pozitronski mozak pokleknuo pod gama-zračenjem... i tako bismo ostajali bez skupog robota koga je teško bilo nadoknaditi.

Pokušali smo da se raspravljamo s njima. Oni su isticali da čovek

u gama-polju izlaže svoj život opasnosti i da uopšte nije važno što može, bez ikakve bojazni, u njemu da ostane pola sata. Nisu smeli da rizikuju. Tvrđili smo da oni beznadežno ugrožavaju svoje živote. Međutim, samoočuvanje predstavlja tek Treći Zakon robotike... a od njega je stariji Prvi Zakon koji se odnosi na ljudsku bezbednost. Potom smo im strogo naredili da se po svaku cenu klone gama-polja. Međutim, poslušnost je ipak samo Drugi Zakon robotike... a i od njega je stariji Prvi Zakon, odnosno ljudska sigurnost. Dr Kalvin, alternativa je bila ili da nastavimo rad bez robota, ili da nešto učinimo sa Prvim Zakonom... i mi smo izabrali."

"Ne mogu da poverujem", izusti dr Kalvin, "da ste uspeli da uklonite Prvi Zakon."

"Nije bio uklonjen, već preoblikovan", objasni Kolner. "Načinjeni su pozitronski mozgovi koji su sadržali samo pozitivan vid Prvog Zakona, koji glasi: "Robot ne sme da povredi ljudsko biće." I to je sve. Nikakav poriv nije ih više nagonio da sprečavaju ljude da se izlažu delovanju takvih činilaca kao što su gama-zraci. Jesam li valjano izložio stvar, dr Bogerte?"

"Sasvim", složi se matematičar.

"Vaši roboti se samo po tome razlikuju od običnih NS-2 modela? Jedina razlika? Piter?"

"Jedina razlika, Suzan."

Ona ustade i otresito reče: "Sada nameravam da pođem na spavanje, a kroz otprilike osam časova želim da razgovaram sa onima koji su poslednji videli tog robota. Od sada, generale Kolner, ako treba da ja na sebe prihvatim odgovornost za ono što će se događati, želim potpunu kontrolu nad ovom istragom."

Suzan Kalvin jedva je uspela da sastavi dva sata nemirnog sna. Pritisnula je signal na Bogartovim vratima u 07.00 po lokalnom vremenu i zatekla ga takođe budnog. Očigledno se pomučio da sa sobom na Hiperbazu ponese i kućni ogrtač, jer je sada sedeo u njemu. Kada je Kalvinova ušla, on spusti makazice za nokte.

"Manje više sam vas očekivao", reče on blago. Pretpostavljam da vam je pomalo muka od svega ovoga."

"I jeste."

"Pa... žao mi je. Nisam mogao to nikako da sprečim. Kada su nas

pozvali iz Hiperbaze, znao sam da je neka nevolja sa preinačenim Nestorima. Ali šta sam mogao? Nisam smeo da vam sve ispričam na putu dovde kao što sam želeo, jer sam morao prvo da se uverim da je to posredi. Ta stvar oko preinačenja predstavlja tajnu od vrhunskog značaja."

Psiholog promrmlja: "Trebalo je da mi kažete. 'Američki roboti' nemaju prava da na taj način preinačuju pozitronske mozgove bez odobrenja psihologa."

Bogert podiže obrve i uzdahnu. "Budite razumni, Suzan. Niste mogli uticati na njih. U ovoj stvari, moralo je biti po vladinoj volji. Oni žele hiperatomske pogone, a eterični fizičari žele robote koji im se neće mešati u posao. Odlučili su da ih dobiju i po cenu promene Prvog Zakona. Morali smo priznati da je to moguće izvesti sa konstrukcijske tačke gledanja i oni su se svim na svetu zakleli da im je potrebno samo dvanaest takvih robota, da će se ovi koristiti jedino u Hiperbazi, da će svi biti uništeni kada usavrše pogon i da će preduzeti sve moguće mere opreza. I zahtevali su da o tome niko ne sazna... i to je sve."

Dr Kalvin procedi kroz zube: "Ja bih podnela ostavku."

"Kakva korist od toga. Vlada je ponudila kompaniji čitavo bogatstvo, a zapretila joj donošenjem antirobotskog zakona ako odbije. Našli smo se u ćorsokaku, gde se, uostalom, i sada nalazimo. Ako ovo procuri, to bi moglo nauditi Kolneru i vladi, ali bi mnogo više naudilo 'Američkim robotima'."

Psiholog se zagledala u njega: "Piter, zar ne shvatate o čemu je ovde reč? Zar ne razumete šta podrazumeva uklanjanje Prvog Zakona? Nije tu posredi samo čuvanje tajne."

"Znam šta bi uklanjanje značilo. Nisam dete. To bi značilo potpunu nestabilnost, bez neimaginearnih rešenja jednačina pozitronskog polja."

"Da, u matematičkom smislu. Ali da li ste u stanju da to prevedete u sirovu psihološku misao. Sav normalan život, Piter, svesno ili na neki drugi način, odbija prevlast. Ako njime pokuša da dominira neko slabiji, ili neko ko bi trebalo da bude slabiji, to odbijanje postaje jače. Fizički i, u izvesnoj meri, mentalno robot... bilo koji robot... nadmoćan je nad ljudskim bićima. Šta ga onda čini pokornim? Samo Prvi

Zakon! Bez njega biste posle prve izdate naredbe bili mrtvi. Nestabilnost? Nije-nego!"

"Suzan", reče Bogert, sa saosećajnim izrazom na licu. "Priznajem da je taj vaš Frankenštajnov kompleks koji ste upravo izložili donekle opravdan... bar što se tiče Prvog Zakona. Ali ponavljam vam, taj Zakon nije bio uklonjen... već samo preinačen."

"A šta je sa stabilnošću mozga?"

Matematičar napući usne: "Prirodno, biće smanjen. Ali u granicama sigurnosti. Prvi Nestori bili su isporučeni Hiperbazi pre devet meseci i do sada je sve bilo u redu, pa čak i u ovom slučaju ljudskim bićima ne pretila nikakva opasnost; zaziremo samo od toga da se cela stvar ne obelodani."

"U redu, onda. Videćemo šta će se desiti na jutarnjoj konferenciji."

Bogert je učtivo isprati do vrata i iskrivi lice u rečitu grimasu kada je izišla. Nije video razloga zašto bi menjao svoje višegodišnje mišljenje o njoj: za njega je ona bila kiselo i uznemirujuće osujećenje.

Suzan Kalvin uopšte nije razmišljala o Bogertu. Još pre mnogo godina ga je odbacila kao čoveka snishodljive i uobražene ugladenosti.

Džerald Blek je stekao svoj doktorat iz eterične fizike pre godinu dana i kao i celo njegovo pokolenje fizičara zaposlio se na radu oko pogona. Sada je davao i te kakav doprinos opštoj atmosferi koja je vladala na sastancima u Hiperbazi. Na sebi je imao umrljani beli mantil i ostavljao je utisak čoveka koji želi da se pobuni, ali je pri tom krajnje nesiguran. Njegova sirova snaga kao da je težila da se oslobodi, a njegovi prsti, dok ih je nervozno kršio, lako su mogli da saviju železnu šipku.

Pored njega sedeo je general-major Kolner, a sučelice njemu nalazilo se ono dvoje iz 'Američkih robota'.

Blek reče: "Obavešten sam da sam poslednji koji je video Nestora 10 pre no što je nestao. Pretpostavljam da želite nešto o tome da me pitate."

Dr Kalvin se zainteresovano zagleda u njega: "Kao da niste

sigurni, mladiću. Zar ne znate da li ste ga vi poslednji videli?"

"Radio je sa mnom, gospođo, na generatorima polja i bio je sa mnom onog jutra kada je nestao. Ne znam da li ga je iko video posle podneva. Niko ne priznaje da jeste."

"Zar mislite da neko laže?"

"Ne kažem da iko laže. Ali ne želim da mene okrive za njegov nestanak." U tamnim očijma pojaviše mu se varnice.

"Niko vas ne okrivljuje. Robot je učinio to što je učinio zbog onoga što jeste. Mi samo pokušavamo da ga pronađemo, gospodine Blek, i zato bi bilo najbolje da sve drugo ostavimo po strani. Ako ste radili sa tim robotom, verovatno ga poznajete bolje od bilo kog drugog. Da li ste primetili bilo šta neobično? Da li ste ikada ranije radili sa robotima?"

"Radio sam sa ostalim robotima koje ovde imamo... jednostavnijima. Nestori su isti, samo što su mnogo pametniji... i više idu na živce."

"Idu na živce? Na koji način?"

"Pa... možda to nije njihova greška. Posao je ovde težak i većina nas postane pomalo nezgodna. Nema ničeg zabavnog u zezanju sa hipersvemiorom." On se ovlaš osmehnu, otkrivši da mu ispovedanje prija. "Sve vreme rizikujemo da probijemo rupu u tkanju normalnog prostorvremena i da ispadnemo iz Vaseljene, zajedno sa ovim asteroidom. Zvuči jezivo, zar ne? I svakako da se ponekad nađete na ivici. Ali ne i ti Nestori. Oni su znatiželjni, mirni, oni ne brinu. Već je to dovoljno da vas ponekad izludi. Kada poželite da se nešto brzo obavi, njima kao da se nikuda ne žuri. Ponekad poželim da radim bez njih."

"Kažete da im se ne žuri? Da li su ikada odbili da izvrše neko naređenje?"

"Oh, ne" brzo odvrati on. "Sve oni urade. Međutim, kažu ti kada misle da grešiš. Ne znaju ništa o samoj stvari osim onoga što smo ih mi naučili, ali to ih ne sprečava. Možda ja to samo uobražavam, ali i ostali momci imaju iste muke sa svojim Nestorima."

General Kolner preteći pročisti grlo: "Zašto do mene nije stigla nijedna žalba po tom pitanju, Blek?"

Mladi fizičar pocrvene: "Mi, u stvari, ne želimo da radimo bez

robota, gospodine, a pored toga nismo ni bili sigurni kako bi takva jedna... ovaj... sitna žalba mogla biti primljena."

Bogert ga mirno prekinu: "Da li se bilo šta posebno dogodilo onog jutra kada ste ga poslednji put videli?"

Nastupila je tišina. Nemim pokretom ruke, Kalvinova je sprečila Kolnera da izrekne svoj komentar i strpljivo nastavila da čeka.

A onda iz Bleka provali ljutita bujica reči: "Imao sam neke manje nevolje s njim. Polomio sam Kimbolovu cev tog jutra i pet dana sam bio van posla; kasnio sam sa celim programom; već nekoliko nedelja nisam primio nikakvu poštu od kuće. A on je došao i zahtevao od mene da ponovim eksperiment koji sam napustio još pre mesec dana. Stalno mi je time dodijavao i već mi je bilo dosta. Rekao sam mu da se gubi... i tada sam ga poslednji put video."

"Rekli ste mu da se gubi?" upita ga dr Kalvin sa velikim zanimanjem. "Upravo tim rečima? Jeste li rekli: 'Gubi se!?' Pokušajte tačno da se setite šta ste mu kazali."

Blek je očigledno vodio unutrašnju borbu sa samim sobom. Trenutak je masirao čelo širokim dlanom, a onda je sklonio ruku i pomirljivo kazao: "Rekao sam mu: 'Izgubi se.'"

Bogert se kratko nasmejao. "I on vas je poslušao, a?"

Međutim, Kalvinova još nije bila završila. Počela je da mu se ulaguje: "Već smo nešto postigli, gospodine Blek. Ali važne su nam tačne pojedinosti. Da bi se shvatili robotovi postupci, jedna reč, gest, naglašavanje mogu biti od odlučujuće važnosti. Vi svakako niste mogli izgovoriti samo te dve reči, na primer, je li tako? Kako ste sami kazali, bili ste u smrknutom raspoloženju. Možda ste se malo jače izrazili."

Mladić pocrvene: "Pa ovaj... možda sam ga nazvao... nekim imenima."

"Kojim tačno imenima?"

"Oh... ne bih mogao tačno da se setim. Pored toga, ne bih mogao ni da ih ponovim. Znete i sami kakvi ste kada se uzbudite." Bilo mu je neprijatno, pa se nervozno zacerekao. "Ponekad umem da budem prost."

"To je razumljivo", odvrati ona, krajnje strogo. "Ovog trenutka, ja sam psiholog. Volela bih da ponovite tačno ono što ste kazali,

najpribližnije što ste u stanju, a što je još važnije, istom bojom glasa."

Blek pogleda svog zapovednika, očekujući od njega podršku, ali je ne dobi. Razrogačio je oči i ustuknuo: "Ali ne mogu."

"Morate."

"A kako bi bilo", priskoči Bogert, slabo skrivajući da ga sve ovo zabavlja, "da odglumite kao da se obraćate meni. Možda bi vam bilo lakše."

Mladić skarletne boje lica okrenu se ka Bogertu i proguta knedlu. "Rekao sam... " Glas mu zamre. Pokušao je ponovo: "Rekao sam..."

Duboko je uvukao vazduh i žurno sve izručio u dugom nizu slogova. A onda je, i dalje obavijen iskričavim vazduhom, završio gotovo u suzama: "... manje više. Ne sećam se kojim redom sam mu to sve kazao i možda sam nešto izostavio ili dodao, ali to je otprilike bilo to."

Samo je slabo rumenilo odalo osećanja koja su se uskovitlala u psihologu. Ona reče: "Poznato mi je značenje većine upotrebljenih izraza. Pretpostavljam da su i ostali isto toliko ponižavajući."

"Bojim se da jesu", saglasi se uzbuđeni Blek.

"A uz to ste mu rekli i da se izgubi."

"Mislio sam samo figurativno."

"To mi je jasno. Ubeđena sam da nećete disciplinski odgovarati." General, koji pre samo pet sekundi u to uopšte nije bio ubeđen, sada je pod njenim pogledom ljutito klimnuo.

"Možete da idete, gospodine Blek. Hvala na saradnji."

Suzan Kalvin je utrošila pet časova na razgovor sa sva šezdeset tri robota. Pet časova ponavljanja; a istovetni roboti su se smenjivali; smenjivala su se i pitanja A, B, C, D; i odgovori A, B, C, D; vodila je računa o tome da bude potpuno ravnodušna, da joj glas bude sasvim neutralan, atmosfera smišljeno prijateljska; i da skriveni uređaj za snimanje radi.

Psiholog je bila potpuno iscrpljena kada je završila.

Bogert ju je čekao i znatiželjno ju je pogledao kada je ispustila snimljeni kalem na plastični sto.

Ona odmahnu glavom: "Sva šezdeset tri mi izgledaju ista. Nisam mogla da odredim..."

On reče: "Niste mogli ni očekivati da ćete samo slušajući uspeti, Suzan. Kako bi bilo da analiziramo snimke."

Obično matematičko tumačenje verbalnih reakcija robota predstavlja jednu od zamršenijih grana robotičkih analiza. Za tako nešto potrebni su obučeni tehničari i složeni kompjuteri. Bogert je to znao. To je bilo sve šta je izjavio pošto je saslušao sve odgovore, napravio popis reči koje odstupaju i grafičke prikaze razmaka između odgovora, što ga je sve strašno rasrdilo, iako se trudio da to ne pokaže.

"Nema nikakvih anomalija, Suzan. Varijacije upotrebljenih reči i odstupanja u vremenu reagovanja u granicama su uobičajenih učestalih grupacija. Potrebni su nam istančaniji metodi. Mora da ovde imaju kompjutere. Ne." On se namrštio i stao da gricka nokat na palcu. "Ne možemo da upotrebimo kompjutere. Moglo bi lako nešto da procuri. Ili možda da..."

Dr Kalvin ga prekinu nestrpljivim pokretom: "Molim vas, Piter. Ovo nije jedan od onih vaših slatkih laboratorijskih problemčića. Ako nismo u stanju da odredimo koji je od Nestora posebno podešen na osnovu neke velike, lako uočljive razlike, tako da smo sasvim sigurni o kome je reč, jednostavno nemamo sreće. Opasnost da pogrešimo i da ga pustimo da pobegne suviše je velika. Nije dovoljno samo pokazati prstom na trenutnu nepravilnost na grafikonu. Kažem vam, ako je to sve na šta treba da se oslonim, sve ću ih uništiti kako bih bila sigurna. Jeste li razgovarali sa ostalim modifikovanim Nestorima?"

"Jesam", obrecnu se Bogert, "sa njima je sve u redu. Ako ništa drugo, bar pokazaju natprosečnu predusretljivost. Odgovarali su na moja pitanja, ponosno se razmetali znanjem... osim ona dva nova koji još nisu imali vremena da bilo šta nauče o eteričnoj fizici. Krajnje dobronamerno su se smejali mom neznanju vezanom za neke ovdašnje specijalizacije." On slegnu ramenima: "Pretpostavljam da je to jedan od uzroka što ovdašnji tehničari osećaju odbojnost prema njima. Roboti možda malo suviše ističu svoje nadmoćno znanje."

"Da li biste mogli da isprobate nekoliko planarskih reakcija da vidite da li je došlo do eventualnih promena, izopačenja, u njihovom mentalnom ustrojstvu od kada su proizvedeni?"

"Nisam još, ali hoću." On uperi mršavi prst u nju i zatrese ga. "Gubite kontrolu, Suzan. Zbog čega dramatičujete stvari. Oni su u osnovi bezopasni."

"Zaista?" Kalvinova se ražesti. "Zaista? Zar ne shvatate da jedan od njih laže? Jedan od šezdeset tri robota koje sam upravo ispitala namerno me je slagao i posle izričitih naredbi da kažu istinu. Ta abnormalnost nesumnjivo je strašno duboko ugrađena i krajnje je zastrašujuća."

Piter Bogert oseti da je čvrsto stegnuo zube. Reče: "To uopšte nije tačno. Slušajte! Nestoru 10 je izdato naređenje da se izgubi. To naređenje je izgovorila osoba koja je najpozvanija da mu zapoveda i to u velikoj žurbi. Ne postoji ništa hitnije niti iko pozvaniji da opozove to naređenje. Prirodno, robot će pokušati da do kraja izvrši data mu naređenja. U stvari, divim se njegovoj genijalnosti. Kako bi jedan robot mogao bolje da se izgubi nego da se sakrije među sličnim robotima?"

"Da, da vi mu se divite. Uočila sam da vas ovo zabavlja, Piter... da, zabavlja, ali sam takođe primetila da uopšte ne shvatate s čim smo se mi ovde suočili, što je zapanjujuće. Jeste li vi, Piter, robotičar? Ti roboti smatraju da je važno biti nadmoćan. Upravo ste to i sami kazali. Podsvesno osećaju da su ljudska bića podređena, a Prvi Zakon koji nas štiti od njih nije savršen. Oni su nestabilni. Zatim, tu je mladić koji naređuje robotu da ga ostavi na miru, da se izgubi, pri tom ga na sva usta ispsuje, izrazivši uz to svu svoju odbojnost, prezir i gađenje. Svakako, taj robot mora da izvrši ono što mu je naređeno, ali podsvesno on to odbija. Za njega će postati važnije no ikada da dokaže da je nadmoćniji uprkos groznim imenima kojima ga je mladić nazvao. To za njega može postati tako važno da ono što je ostalo od Prvog Zakona neće biti dovoljno."

"Kako, za ime sveta, ili bilo kog mesta u Sunčevom sistemu, Suzan, jedan robot može da zna značenje sve sile prostakluka kojima je obasut? Opscenost nije jedna od stvari koje su mu utisnute u mozak."

"Ono što je prvobitno utisnuto nije sve", zareža Kalvinova. "Roboti su u stanju i da uče, vi... vi tupavko..." Sada je već Bogertu bilo sasvim jasno da je izgubila živce. Ona žurno nastavi: "Zar mislite da

nije na osnovu tona morao da shvati da te reči nisu komplimenti? Zar mislite da nije čuo već ranije te reči i da nije registrovao u kojim ih je prilikama čuo?"

"Dobro", povika Bogert, "da li biste mi naveli makar jedan način na koji preinačeni robot može da nanese zlo ljudskom biću, bez obzira na to koliko je uvređen i koliko žudeo da se dokaže nadmoćnim?"

"Ako vam navedem jedan primer, hoćete li umuknuti?"

"Da."

Uneli su se preko stola jedno drugome u lice, ljutito se odmeravajući.

Psiholog reče: "Ako bi preinačeni robot ispustio nešto veoma teško na ljudsko biće, on time ne bi prekršio Prvi Zakon robotike, jer bi to učinio znajući da su njegova snaga i brzina reakcije dovoljni da može ukloniti tu težinu pre nego što udari čoveka. Međutim, kada njegovi prsti jednom oslobode taj teret, on više neće biti aktivni medijum. Jedino bi slepa sila gravitacije to bila. U tom trenutku robot može da se predomisli i da ne deluje, dozvolivši da težak predmet pogodi cilj. To dozvoljava preinačen Prvi Zakon."

"To je veoma nategnuto."

"Moja profesija ponekad i to zahteva. Piter, manimo se prepirke i bacimo se na posao. Vama je poznata tačna priroda podsticaja koji je doveo do toga da se robot izgubi. Kod vas su zapisi njegovog prvobitnog ustrojstva uma. Hoću da mi kažete kolike su mogućnosti da naš robot učini nešto poput ovoga o čemu sam upravo govorila. Imajte u vidu da ne mislim na ovaj konkretan slučaj, već na ceo spektar sličnih reakcija. I želim da se to brzo obavi."

"A u međuvremenu..."

"U međuvremenu, moraćemo da izvršimo testove performanse koji se neposredno odnose na Prvi Zakon."

Džerald Blek je na vlastiti zahtev nadgledao nicanje drvenih pregradaka u ispupčenom krugu u nadsvođenoj komori na trećem spratu Radijacijske Zgrade 2. Radnici su obavljali posao uglavnom ćutke, ali više njih se glasno pitalo zašto treba ugraditi šezdeset tri fotoćelije.

Jedan od njih sede pored Bleka, skide šešir i zamišljeno obrisa čelo pegavom podlakticom.

Blek mu klimnu: "Kako ide, Valenski?"

Valenski slegnu ramenima i pripali cigaru. "Kao po loju. Šta se to ovde događa, doktore? Prvo, tri dana ništa ne radimo, a onda ova frka sa fotoćelijama." Oslonio se o lakat i stao da ispušta dimove.

Blek nabra obrve. "Sa Zemlje su stigla dva robotičara. Sećaš se da smo imali nevolje sa robotima koji su uletali u gama-polja, pre no što smo im utuvili u glavu da to ne treba da čine."

"Aha. Zar nismo dobili nove robote?"

"Dobili smo neke zamene, ali uglavnom smo morali da ih podučavamo. U svakom slučaju, ljudi koji su ih napravili hoće da provere da li su gama-zraci oštetili robote."

"Meni izgleda smešno što su zaustavili sav posao na Pogonu zbog tih robota. Mislio sam da ništa ne sme da omete rad na Pogonu."

"E pa, o tome odlučuju oni odozgo. Ja... radim samo ono što mi se kaže. Verovatno je u pitanju nekoliko povučenih..."

"Aha", električar se osmehnu i znalački namignu. "Neko poznaje nekoga u Vašingtonu. Ali sve dok mi plata redovno stiže, ne moram da brinem. Pogon me se ne tiče. Šta će to ovde da rade?"

"Mene pitaš? Doneli su sa sobom čitavu gomilu robota... njih preko šezdeset, da im mere reakcije. To je sve što znam."

"Koliko će to da potraje?"

"I ja bih to voleo da znam."

"Pa", reče Valenski, krajnje sarkastično, "sve dok mi daju novac, mogu da se igraju koliko im volja."

Blek je bio zadovoljan. Neka se ta priča raširi. Bila je bezopasna i dosta blizu istine da odagna znatiželju.

Na stolici je sedeo nepokretan, ćutljiv čovek. Teret je ispušten, poleteo je naniže, a zatim je sklonjen u stranu u poslednjem trenutku zahvaljujući sinhronizovanom udaru snopa sile koji se iznenada pojavio. U šezdeset tri drvene ćelije, roboti NS-2, koji su to gledali, poleteli su delić sekunde pre nego što je teret skrenut napred, a šezdeset tri fotoćelije, pet stopa ispred njihovih prvobitnih položaja,

nažvrljale su perom neke kvržice na hartiji. Teret je podizan i ispuštan, podizan i ispuštan, podizan...

Deset puta!

Deset puta su roboti pohrlili napred i stali, jer je čovek ostajao bezbedan na stolici.

General-major Kolner nije obukao celu uniformu od one prve večere sa predstavnicima 'Američkih robota'. Sada na sebi nije imao ništa povrh plavo-sive košulje, čija je kragna bila otkopčana, a crna kravata olabavljena.

Pun nade pogledao je Bogerta, koji je još bio savršeno uredan i čiju je unutrašnju napetost odavao trag znoja na slepoočnicama.

General reče: "Kako vam izgleda? Šta to uopšte pokušavate da ustanovite?"

Bogert odvrati: "Neku razliku za koju se može ispostaviti da je previše tanana za našu svrhu, bojim se. Kod šezdeset dva robota od ovih ovde poriv da skoče prema ljudskom biću kome očigledno pretila opasnost predstavlja, kako mi to zovemo u robotici, iznuđenu reakciju. Vidite, čak i kada roboti znaju da pomenutom čoveku ne pretila stvarna opasnost... a posle trećeg ili četvrtog pokušaja moraju to znati... ne mogu se obuzdati i ne postupiti onako kako postupaju. To od njih zahteva Prvi Zakon."

"Pa?"

"Međutim, šezdeset treći robot, preinačeni Nestor, nema taj poriv. On slobodno dela. Ako poželi, može ostati da sedi. Na nesreću", u glasu mu se ipak osećalo izvesno žaljenje, "on to nije poželeo."

"Šta mislite, zbog čega?"

Bogert slegnu ramenima: "Pretpostavljam da će nam to reći dr Calvin kada stigne ovamo. Najverovatnije će njeno tumačenje biti strašno pesimističko. Ponekad stvarno ide čoveku na živce."

"Ona je valjda kvalifikovana?" upita general, iznenada se namrštvivši, jer je osetio nelagodnost.

"Jeste", Bogerta je i ovo zabavljalo. "Ona je i te kako kvalifikovana. Razume robote kao da im je sestra... verovatno stoga što toliko mrzi ljudska bića. Stvar je samo u tome što je strašno neurotična, a to nema veze s činjenicom da je psiholog. Ponekad je

sklona paranoji. Nemojte je shvatati suviše ozbiljno."

On pred sobom raširi dugačak niz izlomljenih grafikona. "Vidite, generale, kod svakog pojedinačnog robota vremenski razmak između ispuštanja predmeta i prevaljivanja rastojanja od pet stopa postupno se smanjuje sa ponavljanjem testa. Postoji precizan matematički odnos koji upravlja tim stvarima, a nemogućnost robota da se prilagodi ukazala bi na uočljivu abnormalnost u pozitronskom mozgu. Na nesreću, ovde sve izgleda normalno."

"Ali ako naš Nestor 10 ne preuzima isforsiranu akciju, zašto onda njegova kriva nije drugačija? Ne razumem."

"To je jednostavno. Reakcije robota nisu u potpunosti analogne reakcijama ljudi, što je šteta. Kod ljudi je voljna reakcija mnogo sporija od refleksne. Ali to nije slučaj kod robota; kod njih je samo reč o slobodi izbora, inače je brzina voljne i iznuđene reakcije uglavnom ista. Očekivao sam da Nestora 10 uhvatimo na prepad prvi put, tako što će dozvoliti da prođe mnogo duži razmak pre no što reaguje."

"A on to nije učinio?"

"Bojim se da nije."

"Što znači da smo i dalje na početku." General se zavalio na stolici sa izrazom bola na licu. "Prošlo je već pet dana od kada ste stigli."

U tom trenutku unutra uđe Suzan Kalvin, zalupi vrata za sobom i nastavi: "Moraćemo odmah da probamo nešto drugo. Ne sviđa mi se ovo što se događa."

Bogert izmeni sa generalom rezignirani pogled. "Zar nešto nije uredu?"

"Mislite nešto određeno? Ne. Ali mi se ne dopada da nas Nestor 10 i dalje vuče za nos. To nije dobro. Njegovo osećanje nadmoćnosti mora da iz trenutka u trenutak raste ko kvasac. Mislim da ga više ne motiviše samo puko izvršavanje naređenja. To je sad već preraslo u neurotičku potrebu da nadmudri ljudska bića. Posredi je krajnje opasna i nezdrava situacija. Piter, jeste li obavili ono što sam tražila? Jeste li ustanovili činioce nestabilnosti preinačnih NS-2 kako sam to želela?"

"Napredujem", nezainteresovano odvrati matematičar.

Ona se trenutak ljutito zagleda u njega, a onda se okrenu

Kolneru. "Nestor 10 je, nema sumnje, svestan onoga što radimo, generale. On nema razloga da skače na mamac u ovom eksperimentu, naročito posle prvog puta, kada mora da je uočio da našem subjektu ne pretila nikakva stvarna opasnost. Ostali nisu mogli drugačije; ali on je namerno krivotvorio reakciju."

"Šta mislite da bi trebalo sada da preduzmemo, dr Kalvin?"

"Da mu onemogućimo da odglumi reakciju naredni put. Ponovićemo eksperiment, ali sa jednim dodatkom. Kablovi pod visokim naponom, koji su u stanju da unište Nestore, biće postavljeni između subjekta i robota... dovoljno kablova da im onemogući preskakanje... a robotima će unapred jasno biti stavljeno do znanja da je s njima gotovo ako dodirnu te kablove."

"Stanite", pobuni se Bogert, uz iznenadnu silinu. "Ne dozvoljavam. Nećemo pogubiti robote u vrednosti od dva miliona dolara da bismo pronašli Nestora 10. Postoji neki drugi način."

"Jeste li sigurni? Za sada niste smislili nijedan. U svakom slučaju neće biti ubijanja strujom. Možemo postaviti relej koji će prekinuti dovod struje onog trenutka kada roboti polegnu po kablovima. Ako se robot svom svojom težinom osloni na njih, neće umreti. Ali on to neće znati, razumete."

Generalove oči zasijaše s puno nade. "Hoće li to uspeti?"

"Trebalo bi da uspe. Pod ovim uslovima, Nestor 10 će morati da ostane na svom mestu. Njemu se može narediti da dodirne kablove i umre, jer je Drugi Zakon koji se odnosi na poslušnost važniji od Trećeg Zakona samoočuvanja. Ali neće mu biti naređeno; biće prepušten vlastitom nahođenju, kao i svi ostali roboti. U slučaju normalnih robota, Prvi Zakon koji se odnosi na ljudsku sigurnost odvešće ih u smrt i bez naređenja. Ali ne i našeg Nestora 10. Pošto ne poseduje ugrađen ceo Prvi Zakon i pošto nije primio nikakva naređenja s tim u vezi, Treći Zakon, koji se odnosi na samoočuvanje, imaće za njega prvenstvo, i on neće imati izbora... moraće da ostane na mestu. Bila bi to iznuđena akcija."

"Hoćemo li to onda večeras obaviti?"

"Večeras", odvrati psiholog, "ako možete na vreme postaviti kablove. Sada ću reći robotima šta ih čeka."

Čovek je sedeo nepomično i čutke na stolici. Teret je ispušten,

obrušio se naniže, a zatim bio skrenut u stranu u poslednjem trenutku, zahvaljujući sinhronizovanom udaru iznenadnog snopa sile.

Samo jednom...

Dr Suzan Kalvin je ustala sa svoje male kamperske stolice u prostoriji za osmatranje na balkonu, užasnuta i bez daha.

Šezdeset tri robota mirno su sedela na svojim stolicama, poput sova zureći u čoveka koji je maločas bio u opasnosti. Nijedan se nije pomerio.

Dr Kalvin je bila besna, neizdrživo besna. Još je više u sebi besnela, jer to nije smela da pokaže pred robotima koji su, jedan po jedan, ulazili u prostoriju, a zatim izlazili iz nje. Proverila je spisak; na redu je bio broj Dvadeset Osam... čekalo ju je još trideset pet.

Broj Dvadeset Osam nepoverljivo uđe unutra.

Naterala je sebe da bude prilično mirna. "Ko si ti?"

Robot odvraća tihim, nesigurnim glasom: "Još nisam dobio vlastiti broj, gospođo. Ja sam robot NS-2 i bio sam Dvadeset Osmi u nizu. Imam kod sebe komad hartije koji treba da vam dam."

"Nisi već danas bio ovde?"

"Nisam, gospođo."

"Sedi tamo. Želim da ti postavim neka pitanja, broju Dvadeset Osam. Da li si pre otprilike četiri sata bio u radijacijskoj sali u Zgradi Dva?"

Robotu je bilo teško da odgovori. Na kraju je ipak promuklo procedio, poput mašine kojoj je potrebno podmazivanje: "Jesam, gospođo."

"Jednom čoveku tamo umalo nije naneto zlo, je li tako?"

"Jeste, gospođo."

"Ti ništa nisi preduzeo, je li tako?"

"Nisam, gospođo."

"Čovek je mogao biti povređen jer ti nisi reagovao. Znaš li to?"

"Da, gospođo. Ništa nisam mogao, gospođo." Teško je predstaviti sebi jednu veliku bezizražajnu metalnu priliku kako se sva skuplja, ali on je to ipak učinio.

"Želim da mi tačno kažeš zbog čega nisi ništa preduzeo da ga spaseš."

"Želim da objasnim, gospođo. Sasvim sigurno ne želim da vi... da bilo ko... pomisli kako bih ja mogao učiniti bilo šta što bi naudilo gospodaru. Oh, ne, to bi bilo strašno... nezamislivo..."

"Molim te da se ne uzbuđuješ, dečake. Ja te ni za šta ne okrivljujem. Samo me zanima o čemu si u tom trenutku razmišljao."

"Gospođo, pre no što se sve to dogodilo, vi ste nam kazali da će se jedan od gospodara naći u nevolji, jer će na njega pasti teret koji stalno pada, i da ćemo mi morati da pređemo preko električnih kablova ako pokušamo da ga spasemo. E pa, gospođo, to me ne bi zaustavilo. Šta je moje uništenje u poređenju sa sigurnošću gospodara? Ali... palo mi je na pamet da ako ja stradam na putu do njega, ionako neću biti u stanju da ga spasem. Teret bi ga smoždio i ja bih stradao uzalud, a možda bi jednog dana nastradao neki gospodar koji ne bi morao, samo da sam ja ostao u životu. Da li me razumete, gospođo?"

"Hoćeš da kažeš da je trebalo izabrati između toga da umre taj čovek, ili da umru i taj čovek i ti. Je li tako?"

"Da, gospođo. Nemoguće je bilo spasiti gospodara. On se mogao smatrati već mrtvim. U tom slučaju, nezamislivo je da ja sebe nizašta uništim... bez naređenja."

Psiholog je vrtela olovku. Istu priču je čula, uz neznatne verbalne varijacije, već dvadeset sedam puta. Sada je sledilo ključno pitanje.

"Dečko", oslovi ga ona, "tvoj način razmišljanja je ispravan, ali nisam znala da si u stanju da na taj način razmišljaš. Jesi li sam došao do tog zaključka?"

Robot je oklevao. "Ne."

"Ko se toga setio?"

"Sinoć smo razgovarali i jednom od nas je ta ideja pala na pamet, a ostalima se učinila razumna."

"Kome?"

Robot se duboko zamisli. "Ne znam. Jednom od nas."

Ona uzdahnu. "To je sve."

Sledeći je bio broj Dvadeset Devet. Još trideset četiri posle njega.

I general-major Kolner je bio besan. Hiperbaza cele nedelje nije radila: obavljeno je samo nekog piskaranje vezano za pomoćne

asteroide u skupini. Skoro nedelju dana dva vrhunska stručnjaka na tom polju samo su otežavala situaciju beskorisnim testovima. A sada su oni... ili žena, u svakom slučaju... predložili nešto nemoguće.

Srećom po opštu situaciju, Kolner je osećao da ne bi bilo politički promišljeno da otvoreno pokaže koliko je besan.

Suzan Kalvin je uporno zahtevala: "Zašto da ne, gospodine? Očigledno, ovako više ne ide. Jedini način da u budućnosti postignemo izvesne rezultate... ako ova stvar ima bilo kakvu budućnost... jeste da razdvojimo robote. Više ne možemo da ih držimo zajedno."

"Draga moja dr Kalvin", brundao je general dubokim baritonom. "Ne vidim kako bih mogao rasporediti šezdeset tri robota svuda unaokolo..."

Dr Kalvin bespomoćno podiže ruke. "Onda ja više ništa tu ne mogu. Nestor 10 će ili oponašati ono što čine ostali roboti, ili će ih verovatno svaki put ubediti da ne čine ono što on sam ne može da učini. U svakom slučaju, ovo nikuda ne vodi. Mi smo, u stvari, u ratu sa tim malim izgubljenim robotom i on pobeđuje. A svaka njegova pobeda samo uvećava njegovu abnormalnost."

Ona odlučno ustade. "Generale Kolner, ako ne rastavite robote kao što sam tražila, onda samo mogu zahtevati da smesta uništite sva šezdeset tri."

"Vi to zahtevate, je li tako?" Bogert iznenada podiže pogled; bio je zaista ljut. "Otkud vam pravo da tako nešto zahtevate. Ovi roboti ostaju onakvi kakvi su. Ja odgovoram upravi, ne vi."

"A ja", dodade general major Kolner, "odgovaram Svetskom koordinatoru... i moram da sredim ovu stvar."

"U tom slučaju", odvrati ljutito Kalvinova, "preostaje mi samo da podnesem ostavku. Ako nikako drugačije ne budem mogla da vas nateram da ih uništite, obelodaniću celu stvar. Ja se nisam saglasila sa proizvodnjom preinačenih robota."

"Dovoljno je samo da izgovorite jednu reč, dr Kalvin", reče general sračunato, "koja narušava mere sigurnosti i nema sumnje da ćete smesta biti pritvoreni."

Bogert oseti da stvar izmiče kontroli. Glas mu postade slatkast: "De, de, počeli smo svi da se ponašamo kao deca. Potrebno nam je

samo malo više vremena. Nema sumnje da smo u stanju da nadmudrimo robota ne podnoseći ostavke, ne pritvarajući ljude, niti uništivši dva miliona."

Psiholog se okrenula prema njemu, ključajući tiho od besa: "Ne želim nijednog neuravnoteženog robota. Imamo jednog Nestora, koji je sasvim sigurno neuravnotežen, još jedanaest koji bi mogli postati neuravnoteženi i šezdeset dva normalna robota koji su se obreli u neuravnoteženom okružju. Jedini sasvim siguran metod jeste potpuno uništenje."

Svo troje zastaše kada se oglasio signal, a nagomilani bes koji su počeli nezadrživo da ispoljavaju namah se zaledi.

"Slobodno", zarezha Kolner.

Bio je to Džerald Blek; delovao je uznemireno. Čuo je ljutite glasove. Reče: "Smatrao sam da će biti najbolje da sam dođem... nisam hteo da zamolim nikog drugog..."

"O čemu je reč? Bez okolišenja..."

"Neko je petljao oko brava na Odeljku C na teretnom brodu. Primećuju se sveže ogrebotine."

"Odeljak C?" hitro uzviknu Kalvinova. "To je onaj u kome se nalaze roboti, je li tako? Ko je to učinio?"

"Iznutra", lakonski primeti Blek.

"Brava i dalje radi, zar ne?"

"Da. Sve je u redu. Na brodu sam već četiri dana i nijedan od njih nije pokušao da izađe. Ali smatrao sam da bi trebalo da znate, a nisam hteo da se o tome pročuje. Sam sam to primetio."

"Ima li sada koga tamo?" upita general.

"Ostavio sam Robinsa i MekAdamsa."

Zavlada je tišina u kojoj su svi razmišljali, a onda dr Kalvin ironično primeti: "Pa?"

Kolner nesigurno počesa nos: "O čemu je ovde reč?"

"Zar to nije očigledno? Nestor 10 planira da ode. Njegovom abnormalnošću upravlja zapovest da se oslobodi i mi tu ništa ne možemo. Ne bi me iznenadilo da ono što je ostalo od njegovog Prvog Zakona ne bude zadovolja-vajuće. On je i te kako u stanju da se dočepa broda i ode s njim. Onda ćemo imati ludog robota u svemirskom brodu. Šta će zatim preduzeti? Imate li neku ideju? Da li

i dalje želite da ostanu zajedno, generale?"

"Gluposti", umeša se Bogert. Povratio je svoju ugladenost. "Sve ste to izveli na osnovu nekoliko ogrebotina na bravi."

"Da li ste, dr Bogerte, završili analize koje sam tražila, kada već dobrovoljno iznosite svoje mišljenje?"

"Da."

"Mogu li da ih vidim?"

"Ne."

"Zašto da ne? Ili možda ne smem ni to da pitam?"

"Jer nema smisla, Suzan. Već sam vam unapred kazao da su ti preinačeni roboti manje stabilni od običnih, i moje analize to pokazuju. Postoje izvesni sasvim mali izgledi da dožive nervni slom u izuzetno teškim situacijama, do kojih sigurno neće doći. Manimo se toga. Neću vam dati municiju za vašu apsurdnu tvrdnju da treba uništiti šezdeset dva savršeno dobra robota, jer niste u stanju da među njima pronađete Nestora 10."

Suzan Kalvin ga prezrivo odmeri. "Nećete dozvoliti da vam se bilo šta ispreči na putu da zauvek zasednete u direktorsku stolicu?"

"Molim vas", stade da ih moli Kolner, delimično iznerviran. "Da li i dalje tvrdite da se ništa više ne može preduzeti, dr Kalvin?"

"Ništa više mi ne pada na pamet, gospodine", odvrati ona umorno. "Kada bi samo postojale i neke druge razlike između Nestora 10 i normalnih robota, razlike koje ne upliću Prvi Zakon. Makar još jedna razlika. Nešto u usađenim svojstvima, okolini, specifikaciji..." i ona iznenada zastade.

"Šta je bilo?"

"Nešto mi je palo na pamet... bar mislim..." Pogled joj postade dalek i čvrst: "Ti preinačeni Nestori, Piter. Dobijaju iste usade kao i normalni, je li tako?"

"Da. Potpuno iste."

"Šta ste vi ono kazali, gospodine Blek", okrenu se ona prema mladiću, koji je za vreme oluje što je usledila, pošto im je saopštio svoje vesti, diskretno ćutao. "Kada ste se požalili na nadmoćno držanje Nestora, rekli ste da su ih tehničari naučili svemu što znaju."

"Da, iz eterične fizike. Kada stignu ovamo, ništa ne znaju o tome."

"Tako je", iznenađeno reče Bogert. "Kazao sam vam, Suzan, dok

sam razgovarao sa ostalim ovdašnjim Nestorima, da dva novopridošla još nisu upoznata sa eteričnom fizikom."

"Zašto je to tako?" Dr Calvin je govorila sve uzbuđenije. "Zašto modeli NS-2 ne dobijaju usad sa eteričnom fizikom?"

"Ja vam na to mogu odgovoriti", javi se Kolner. "Sve to ima veze sa tajnovitošću. Mislili smo da ako napravimo specijalni model sa znanjem eterične fizike, pa onda upotrebimo dvanaest od njih, a ostale pošaljemo da obavljaju poslove koji nemaju s tim veze, to bi moglo izazvati podozrenje. Ljudi koji rade sa normalnim Nestorima mogli bi da se zapitaju kako to da su ovi upućeni u eteričnu fiziku. I tako su dobili samo usad sa kapacitetom za obuku na licu mesta. Samo oni koji stižu ovamo, prirodno, prolaze kroz takvu obuku. To je bar jednostavno."

"Razumem. Molim vas, gubite se svi odavde. Dajte mi otprilike jedan sat."

Kalvinova je mislila da neće biti u stanju da se treći put suoči sa nizom robota. Njegov um je o tome razmišljao i odbacio je tu pomisao sa takvom jačinom da joj je pripala muka. Nije više mogla da se suoči sa tim nepreglednim redom istovetnih robota koji se ponavljaju.

Zato je sada Bogert postavljao pitanja, dok je ona sedela po strani, napola sklopljenih očiju i napola isključenog uma.

Ušao je broj Četrnaest... još četrdeset osam.

Bogert podiže pogled sa lista hartije sa ispisanim uputstvima i reče: "Koji je tvoj broj u nizu?"

"Četrnaest, gospodine." Robot pruži svoju karticu sa brojem.

"Sedi, dečaće."

Bogert upita: "Nisi danas već bio ovde?"

"Nisam, gospodine."

"E pa, momče, ponovo će se jedan čovek naći u opasnosti ubrzo pošto završimo s ovim ovde. U stvari, kada iziđeš iz ove prostorije, bićeš odveden do odeljka u kome ćeš mirno čekati, dok ne budeš potreban. Jesi li razumeo?"

"Jesam, gopspodine."

"Ako se čovek nađe u opasnosti, ti ćeš, razume se, pokušati da

ga spaseš."

"Razume se, gospodine."

"Na nesreću, između tog čoveka i tebe biće polje gama-zraka."

Tišina.

"Da li znaš šta su to gama-zraci?" oštro upita Bogert.

"Energetsko zračenje, gospodine?"

Naredno pitanje bilo je postavljeno prijateljski, kao uzgred: "Da li si ikada radio sa gama-zracima?"

"Nisam, gospodine." Odgovor je bio konačan.

"Mmm. Pa da znaš, dečače, ti gama zraci će te istog časa ubiti. Uništiće ti mozak. To je činjenica koju treba da znaš i koju ne smeš da zaboraviš. Razume se, ti ne želiš da uništiš samog sebe."

"Razume se." Robot je ponovo izgledao zaprepašćen. A onda je lagano rekao: "Ali, gospodine, ako se gama-zraci nalaze između mene i gospodara koji može da nastrada, kako da ga spasem? Uništiću sam sebe bez razloga."

"Da, baš tako." Bogerta kao da je to tištilo. "Jedino što mogu da ti savetujem, dečače, jeste da, ako otkriješ gama-zračenje između sebe i tog čoveka, možeš mirno ostati na svom mestu."

Robotu je vidno laknulo. "Hvala, gospodine. Ne bi ionako bilo nikakve koristi, je li tako."

"Razume se da ne bi. Ali ako ne bude nikakvog opasnog zračenja, to onda sasvim menja stvar."

"Svakako, gospodine. O tome nema zбора."

"Slobodan si. Čovek ispred vrata će te odvesti do tvog pregratka. Molim te da tamo sačekaš."

Okrenuo se ka Suzan Calvin kada je robot izišao. "Kako je bilo, Suzan?"

"Sasvim dobro", odvrati ona tupo.

"Šta mislite, da li bismo mogli da uhvatimo Nestora 10 pomoću rafala pitanja iz eterične fizike?"

"Možda, ali to nije sasvim sigurno." Šake su joj mlitavo ležale u krilu. "Ne zaboravite, on vodi rat protiv nas. Na oprezu je. Jedini način da ga uhvatimo jeste da ga nadmudrimo... ali, uz izvesna ograničenja, u stanju je da misli mnogo brže od ljudskih bića."

"Onako, zabave radi... kako bi bilo da od sada postavljam

robotima po nekoliko pitanja o gama-zracima. Granice talasne dužine, na primer."

"Ne!" Oči dr Kalvin zaiskriše. "Bilo bi mu suviše lako da porekne da bilo šta zna i samo bismo ga upozorili na predstojeći test... koji je naša prava prilika. Molim vas da se držite pitanja koja sam naznačila, Piter, i nemojte da improvizujete. U samim granicama rizika je već i pitanje o tome da li su ikada radili sa gama-zracima. I pokušajte da zvučite još manje zainteresovani kada ga postavljate."

Bogert slegnu ramenima i pritisnu dugme kako bi dozvolio broju Petnaest da uđe.

Ponovo je velika radijacijska sala bila spremna. Roboti su strpljivo čekali u svojim drvenim ćelijama koje su sve bile otvorene prema središtu, ali su ih pregrade delile jedne od drugih.

General-major Kolner je lagano, velikom maramicom, brisao čelo, dok je dr Kalvin proveravala sa Blekom poslednje pojedinosti.

"Sasvim ste sigurni", upita ona, "da roboti nisu imali prilike da međusobno razgovaraju pošto su napustili salu za orijentaciju?"

"Sasvim sam siguran", ostade uporan Blek. "Nije izmenjena nijedna reč."

"I roboti su stavljeni u određene pregratke?"

"Evo plana."

Psiholog se zamišljeno zagleda u njega: "HmMMM."

General proviri preko njenog ramena. "O kakvom je rasporedu reč, dr Kalvin?"

"Tražila sam da oni roboti koji su pokazali makar mala odstupanja od istine u prethodnim testovima budu usresređeni na jednoj strani kruga. Ovog puta ću lično ja sedeti u središtu, jer želim naročito na njih da obratim pažnju."

"Vi ćete sedeti tamo..." uzviknu Bogert.

"Zašto da ne?" upita ona hladno. "Ono što očekujem da vidim može biti trenutno. Ne smem da rizikujem da neko drugi bude glavni promatrač. Piter, vi ćete biti u odaji za posmatranje i želim da motrite na suprotni kraj kruga. Generale Kolner, sredila sam da svaki robot bude sniman u slučaju da vizuelno posmatranje ne bude dovoljno. Ako to bude potrebno, roboti će ostati tačno tamo gde jesu sve dok se slike ne razviju i ne prouče. Nijedan ne sme da ode, nijedan ne

sme da promeni mesto. Je li to jasno?"

"Savršeno."

"Probajmo onda poslednji put."

Suzan Calvin je sedela na stolici, ćutke, nemirnog pogleda. Teret je ispušten, obrušio se, a zatim bio odbijen u stranu u poslednjem trenutku, zahvaljujući sinhronizovanom udaru iznenadnog snopa sile.

Jedan jedini robot se uspravio i napravio dva koraka.

I stao.

Međutim, dr Calvin je već bila na nogama i prstom je pokazivala u njega. "Nestore 10, dođi ovamo", povika ona, "dođi ovamo! DOĐI OVAMO!"

Polako, nevoljno, robot napravi još jedan korak napred. Psiholog stade da više iz petnih žila, ne skidajući oči sa robota: "Neka neko izvede sve ostale robote odavde. Vodite ih brzo odavde i zadržite ih napolju."

Do ušiju joj dopre neka buka, topot teških koraka po podu. Nije skrenula pogled.

Nestor 10... ako je to bio Nestor 10... napravi još jedan korak, a onda još dva, jer ga je na to primorao njen zapovednički pokret. Bio je udaljen samo deset stopa kada je promuklo izgovorio: "Rečeno mi je da se izgubim..."

Još jedan korak. "Ne smem da ne poslušam. Do sada me nisu pronašli... Misliće da sam škart... Rekao mi je... ali to nije tačno... ja sam moćan i inteligentan..."

Izgovarao je reči u naletima.

Još jedan korak. "Znam mnogo toga... On bi pomislio... Mislim, pronađen sam... Osramoćen... Ne ja... ja sam inteligentan... A gospodar... koji je slab... Spor..."

Još jedan korak... jedna metalna ruka iznenada polete ka njenom ramenu i ona oseti kako je nešto pritiska nadole. Grlo joj se steglo, osetila je kako se kroz njega prolama krik.

Kao kroz maglu čula je naredne reči Nestora 10: "Niko ne sme da me pronađe. Nijedan gospodar..." Hladni metal našao se sasvim uz nju i ona počne da tone pod njegovom težinom.

A onda se začuo neki čudan, metalni zvuk i ona se našla na tlu, a

da nije ni osetila kada je pala, dok je jedna sjajna, teška ruka pritiskala njeno telo. Nije se micala. Kao ni Nestor 10, koji se pružio pored nje.

Zatim su nad njom počela da se nadnose lica.

Džerald Blek ju je zadihano pitao: "Jeste li povređeni, dr Kalvin?"

Ona jedva odmahnu glavom. Uхватili su je za ruku i nežno je podigli: "Šta se dogodilo?"

Blek odvrati: "Uperio sam snop gama-zraka na pet sekundi. Nismo znali šta se događa. Tek smo u poslednjoj sekundi shvatili da vas je on napao, a onda više nije bilo vremena ni za šta drugo već za gama-polje. Istog časa je pao. Međutim, to nije bilo dovoljno da vama nanese neku štetu. Neka vas to ne brine."

"Ne brine me." Zatvorila je oči i na trenutak se oslonila o njegovo rame. "Mislim da me on nije zapravo napao. Nestor 10 je jednostavno pokušao to da uradi. Ostaci Prvog Zakona su ga i dalje sprečavali u tome."

Dve nedelje posle prvog susreta sa general-majorom Kolnerom, Suzan Kalvin i Piter Bogert su se pozdravljali. Rad u Hiperbazi je nastavljen. Trgovački brod sa šezdeset dva normalna NS-2 robota otišao je ka svom odredištu, sa zvaničnom verzijom priče koja je objašnjavala njegovo dvonedeljno kašnjenje. Vladina krstarica se spremala da dvoje robotičara vrati na Zemlju.

Kolner je ponovo sav blistao u uniformi. Bele rukavice su zasenjivale čoveka dok se rukovao.

Kalvinova reče: "Ostale preinačene Nestore morate, razume se, uništiti."

"Hoćemo. Radićemo sa normalnim robotima ili, ako to bude neophodno, bez njih."

"Dobro."

"Ali, recite mi... Niste objasnili... Kako ste uspeali?"

Ona se kruto osmehnu. "Oh, to. Rekla bih vam unapred da sam bila sigurna da će upaliti. Vidite, Nestor 10 je patio od kompleksa više vrednosti koji je postajao sve izraženiji. Dopadalo mu se da misli kako on i ostali roboti znaju više od ljudskih bića. Postajalo mu je sve važnije da tako misli.

Znali smo to. Zato smo unapred upozorili sve robote da će ih gama- -zranci pobiti, što bi se i dogodilo, a zatim smo ih još upozorili da će se gama- -zranci nalaziti između njih i mene. Stoga su svi oni prirodno ostali na svojim mestima. Zahvaljujući logici Nestora 10 iz prethodnog testa, svi su zaključili da nema smisla da pokušaju spasti ljudsko biće ako će ionako sigurno umreti pre nego što to uspeju."

"Ovaj, tako je, dr Kalvin, to mi je jasno. Ali zašto je Nestor 10 ustao?"

"Ah! To smo sredili ja i vaš mladi dr Blek. Vidite, između mene i robota nisu bili gama-zraka... već infracrveni. Obični toplotni zranci, potpuno bezopasni. Nestor 10 je znao da su u pitanju infracrveni zranci, kao i da su bezopasni, i zato je krenuo, očekujući da će i ostali isto učiniti, gonjeni Prvim Zakonom. Delić sekunde prekasno se setio da normalni NS-2 roboti jesu u stanju da otkriju zračenje, ali ne i da prepoznaju tip zračenja. Da je samo on u stanju da identifikuje talasne dužine, jer je prošao obuku u Hiperbazi, i to zahvaljujući ljudskim bićima, i to ga je na trenutak strašno ponizilo. Za normalne robote ta je oblast bila pogubna, jer smo im mi kazali da će biti, a samo je Nestor 10 znao da smo lagali.

I tako je na trenutak zaboravio, ili nije hteo da se seti, da ostali roboti ne znaju koliko ljudska bića. Uhvatio se u zamku vlastite nadmoćnosti. Do viđenja, generale."

RIZIK

Hiperbaza je živela za ovaj dan. Na galeriji osmatračke sale bila je raspoređena skupina službenih lica, naučnika, tehničara i drugih, po redu i prvenstvu koje je protokol strogo određivao, a svi su se oni mogli podvesti pod opštu klasifikaciju 'osoblja'. U zavisnosti od svojih različitih temperamenata čekali su puni nade, s nelagodnošću, bez daha, željno ili sa strahom kulminaciju svojih napora.

Izbušena unutrašnjost asteroida poznatog kao Hiperbaza postala je ovog dana središte kugle čelične bezbednosti koja se pružala i deset hiljada milja napolje. Nijedan brod nije mogao da uđe u tu kuglu i da ostane čitav. Nijedna poruka nije mogla bez odobrenja da bude upućena.

Otprilike stotinu milja odatle jedan mali asteroid kretao se po utvrđenoj orbiti na koju je doveden pre godinu dana, po orbiti koja je opasivala Hiperbazu u savršenom krugu kakav se samo mogao zamisliti. Identifikacijski broj tog asteroida bio je H937, ali su ga svi u Hiperbazi zvali samo Ono. ("Da li si danas bio na onome?"; "General je na onome, da se malo izduva"; na kraju je ta bezlična zamenica zaslužila da se piše velikim početnim slovom.)

Na Onome, na kome sada nije bilo nikoga jer se približavala nulta sekunda, nalazio se Parsek, jedini brod te vrste koji je ikada sagrađen u istoriji čovečanstva. Počivao je tamo, bez posade, spreman da poleti u nezamislivo.

Džerald Blek, koji je, kao jedan od bistrih mladih ljudi koji su se bavili eteričnim inženjeringom, dobio mesto u prvom redu, kršio je krupne zglavke na prstima, brisao oznojene dlanove o prljavi, beli mantil, da bi na kraju kiselo primetio: "Zašto ne gnjavite malo generala, ili Njeno gospodstvo?"

Najdžel Ronson, iz Međuplanetnih vesti, načas pogleda preko galerije prema blistavom general-majoru Ričardu Kolneru i neupadljivoj ženi pored njega, koju je zasenjivao sjaj njegove paradne uniforme. On reče: "Uradio bih to da me ne zanimaju najnovije vesti."

Ronson je bio nizak i zaobljen. Kosa mu je bila brižljivo podšišana

na četvrt inča dužine kao u ježa, kragna na košulji otkopčana, a pantalone su mu sezale do članaka; trudio se da što približnije oponaša stereotip novinara iz popularnih TV serija. Bez obzira na sve to, bio je sposoban reporter.

Blek je bio nabijen, a tamna kosa mu je počinjala tako nisko na čelu da se ono jedva videlo; međutim, um mu je bio oštar isto onoliko koliko su mu snažni prsti bili tupi. On reče: "Oni znaju sve vesti."

"Kicoš", primeti Ronson. "Kolner nema telo ispod tih zlatnih širita. Svucite ga i pronaći ćete samo prenosnik koji melje naređenja nadole i ispaljuje odgovornost naviše."

Blek samo što se nije nasmejao, ali je uspeo da se savlada. Reče: "A gospođa doktor?"

"Dr Suzan Kalvin iz korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'", izgovori reporter drugačijim glasom. "Dama sa hipersvemskom umesto srca i tečnim helijumom u očima. Ona bi mogla da prođe kroz sunce i iziđe na drugu stranu obavijena zaledenim plamenom."

Blek je ovog puta jedva potisnuo osmeh. "Kako bi bilo da porazgovarate sa direktorom Šlosom, onda?"

Ronson istog časa odvrati: "On zna suviše. U nedoumici da li da svoje vreme utroši na to da raspiri slabu iskru inteligencije kod svog slušaoca ili da zamagli vlastiti mozak u strahu da ne oslepi dotičnog slušaoca za sva vremena pukom snagom brilijantnosti, na kraju ne kaže ništa."

Ovog puta je Blek pokazao zube. "Kako bi bilo da mi sada kažete zašto ste izabrali baš mene."

"To je bar lako, doktore. Pogledao sam vas i pomislio da ste suviše ružni da biste bili glupi i suviše pametni da biste propustili priliku da se malo lično proslavite."

"Podsetite me da vas jednog dana nokautiram", reče Blek. "Šta vas zanima?"

Čovek iz Međuplanetnih vesti pokaza ispod i reče: "Hoće li uspeti?"

Blek takođe pogleda nadole i oseti kako ga prožima neki neodređeni drhtaj, kao da ga je zapahnuo redak noćni vazduh na Marsu. Ispod njih se nalazio jedan veliki televizijski ekran podeljen na dva dela. Jednu celu polovinu zauzimalo je Ono. Na Njegovoj

izboranoj, sivoj površini počivao je Parseki, prigušeno sijajući na slaboj Sunčevoj svetlosti. Druga polovina prikazivala je kontrolnu salu Parseka. U kontrolnoj sali nije bilo života. Na pilotskom sedištu nalazilo se, doduše, nešto što je približno nalikovalo ljudskom obličju, ali uopšte nije bilo sumnje u to da je posredi samo pozitronski robot.

Blek reče: "Fizički gledano, gospodine, uspeće. Robot će otići i vratiti se. Ali nije bilo nimalo lako. Sve sam pratio, od početka. Došao sam ovamo dve nedelje pošto sam doktorirao eteričnu fiziku i ovde sam, osim kada sam bio na odmoru, sve od tada. Bio sam tu kada smo poslali prvi komadić čelične žice na orbitu oko Jupitera i vratili je kroz hipersvemir... u obliku čeličnih opiljaka. Bio sam tu i kada smo poslali tamo belog miša, a natrag dobili mleveno meso.

Posle toga smo utrošili šest meseci da uspostavimo ujednačeno hiperpolje. Morali smo da otklonimo zakašnjenje koje je iznosilo svega desetinku hiljaditog dela sekunde između dve tačke materije podvrgnute hiper- putovanju. Posle toga, beli miševi su počeli da se vraćaju u jednom komadu. Sećam se da smo slavili celu nedelju kada se prvi beli miš vratio živ i poživio još deset minuta pre no što je uginuo. Sada žive sve dok im pružamo odgovarajuću negu."

Ronson primeti: "Sjajno!"

Blek ga pogleda ispod oka. "Rekao sam, fizički će uspeti. Ti beli miševi koji se vraćaju..."

"Da?"

"Ostaju bez umova. Čak i bez onih svojih sićušnih umova kakve imaju mali, beli miševi. Neće da jedu. Moraju veštački da se hrane. Neće da se pare. Neće da trče. Samo sede. Sede. Sede. I to je sve. Konačno smo odlučili da pošaljemo šimpanzu. Šteta. On toliko podseća na čoveka da je to gotovo nepodnošljivo gledati. Vratio se u obliku gomile mesa koja je bila u stanju jedva da puži. Mogao je da pomera oči i ponekad se koprcao. Zavijao je i sedeo u vlastitom izmetu bez ikakve želje da se pokrene. Jednog dana ga je neko upucao i svi smo mu bili zahvalni na tome. Kažem vam, mladiću, ništa što je poslato u hipersvemir nije se vratilo sa umom."

"Mogu li to da objavim?"

"Možda, posle ovog eksperimenta. Mnogo očekuju od njega."

Blek izvi ugao usana.

"Vi ne očekujete?"

"Sa robotom za kontrolama? Ne." Gotovo automatski, njegov um se vratio na ono kratko razdoblje, od pre nekoliko godina, kada je nenamerno gotovo prouzrokovao gubitak jednog robota. Setio se robota iz klase Nestor koji su u Hiperbazu doneli sjajno, usađeno znanje i prečice osobene za perfekcionista. Kakva korist pričati o robotima? On nije po prirodi bio misionar.

Ali u tome trenutku je Ronson, koji je podužu tišinu ispunio lakim razgovorom, rekao, pošto je staru žvakaću gumu zamenio novom: "Nemojte mi kazati da ste vi protiv robota. Stalno slušam kako su naučnici jedina grupa koja nije protiv robota."

Bleku popusti strpljenje: "To je tačno i u tome i jeste nevolja. Tehnologija ide na ruku robotima. Svaki posao zahteva robota, jer bi se inače dežurni inženjer osećao prevaren. Želite da vrata ne udaraju u zid kad se otvore; kupite robota koji će između njih i zida staviti svoje debelo stopalo. To je ozbiljna stvar." Govorio je tihim, napetim glasom pravo Ronsonu u uho.

Ronson je uspeo da oslobodi ruku. "Hej, ja nisam robot. Ne iskaljujte se na meni. Ja sam čovek. Homo sapiens. Upravo ste mi slomili ruku. Zar to nije dokaz?"

Međutim, kada je Blek jednom krenuo, nikakva nepristojnost nije mogla da ga zaustavi. "Znate li koliko je vremena utrošeno na ovaj plan? Dobili smo robota savršeno opštih namena i dali smo mu jedno naređenje. Čuo sam kad su mu ga dali. Upamtio sam ga. Kratko i slatko. 'Čvrsto uhvati ručicu. Snažno je povuci prema sebi. Snažno! Drži je tako sve dok te kontrolna tabla ne obavesti da si dva puta prošao kroz hipersvemir.'

I tako će robot u nultom trenutku zgrabiti kontrolnu ručicu i snažno je povući prema sebi. Šake su mu zagrejane na temperaturu krvi. Kada se kontrolna ručica nađe u određenom položaju, širenje toplote uspostavlja kontakt i uključuje se hiperpolje. Ako se njegovom mozgu bilo šta desi tokom prvog putovanja kroz hipersvemir, nije važno. On treba samo da ostane u tom položaju jedan mikrotrenutak i brod će se vratiti, a hiperpolje će se isključiti. Ništa ne može da pođe naopako. Potom ćemo proučiti sve njegove

opšte reakcije i videti šta je, ako je išta, pošlo naopako."

Ronson ga je belo gledao. "Meni sve to ima smisla."

"Zaista?" ogorčeno ga upita Blek. "A šta ćete saznati proučavanjem robotskog mozga? Njegov je pozitronski, naš je ćelijski. Njegov je od metala, naš od proteina. To nije isto. Nema poređenja. Pa ipak sam ubeđen da će oni na osnovu onoga šta nauče, ili što će misliti da su naučili, preko robota, poslati ljude u hipersvemir. Jadnici!.... Vidite, nije tu reč o stradanju. Već o tome da će se vratiti bez imalo razuma. Da ste videli onog šimpanzu, bilo bi vam jasno šta hoću da kažem. Smrt je čista i konačna. Ovo drugo..."

Reporter reče: "Da li ste o ovome razgovarali sa bilo kim?"

Blek odvrati: "Jesam. Oni kažu isto što i vi. Kažu da sam protiv robota i time sve rešavaju... Pogledajte Suzan Kalvin. Možete se kladiti da ona nije protiv robota. Došla je čak sa Zemlje da prisustvuje ovom eksperimentu. Da je za kontrolama čovek, ne bi se potrudila da dođe. Ali kakva korist!"

"Hej", reče Ronson, "nemojte sada da stanete. Ima još toga."

"Još čega?"

"Još problema. Objasnili ste mi one vezane za robota. Ali čemu iznenada sve to osiguranje?"

"Molim?"

"Ma hajdete. Odjednom ne mogu da pošaljem nijednu poruku. Odjednom nijedan brod ne može u ovu oblast. Šta se to dešava? Ovo je samo još jedan eksperiment. Javnost zna za hipersvemir i šta vi momci pokušavate da učinite; čemu onda tolika tajanovitost?"

Blek još nije uspeo u potpunosti da potisne bes - uperen protiv robota, protiv Suzan Kalvin, bes zbog onog malog, izgubljenog robota iz njegove prošlosti. Mogao je malo tog besa potrošiti, zaključio je, i na ovog novinarčića koji ga je nervirao i na njegova uboga pitanja koja su ga nervirala.

On pomisli: 'Hajde da vidimo kako će ovo da svari.'

Reče: "Zaista želite da saznate?"

"Možete se kladiti."

"U redu. Nikada nismo uključili hiperpolje koje je bilo ni milion puta manje od tog broda, niti smo išta poslali ni na milioniti deo sada predviđene udaljenosti. To znači da je hiperpolje koje ćemo uskoro

uključiti nekih milion milion puta jače od bilo koga kojim smo ikada rukovali. Nismo sigurni šta bi moglo da se dogodi."

"Kako to mislite:"

"Teorija nam kaže da će brod biti glatko prebačen u blizinu Sirijusa, a potom glatko vraćen ovamo. Ali koliki će deo svemira oko Parseka biti ponet sa njim? To je teško reći. Ne znamo još dovoljno o hipersvemiru. Asteroid na kome se brod nalazi mogao bi otići zajedno s njim, znate, a ako smo sasvim malo pogrešili u proračunima, mogao bi i da se uopšte ne vrati. Mogao bi, recimo, da se vrati dvadeset milijardi milja odavde. A postoje izgledi i da veći deo svemira oko asteroida bude premešten."

"Koliki?" upita Ronson.

"To ne znamo. Postoji element statističke nepouzdanosti. Zbog toga nijedan brod ne sme suviše da se približi. Zato se trudimo da svemu damo što manji publicitet dok se eksperiment uspešno ne okonča."

Ronson zvučno proguta knedlu. "Šta ako zahvati i Hiperbazu?"

"Postoje izgledi", odvrati Blek sasvim smireno. "Nisu veliki, jer inače direktor Šlos ne bi bio ovde. Uveravam vas. Ipak, postoji matematička mogućnost."

Novinar pogleda na sat. "Kada će sve to da se dogodi?"

"Za otprilike pet minuta. Niste nervozni, zar ne?"

"Nisam", odvrati Ronson, ali ostao je da sedi i belo zuri ispred sebe, ne postavivši više nijedno pitanje.

Blek se nagnuo preko ograde. Proticali su poslednji minuti.

Robot se pokrenuo!

Ljudi su se u talasu nagnuli napred kada se to dogodilo, a svetlost se pritulila kako bi se slika izoštrila i prizor ispod njih postao jasniji. Ali to je bio tek prvi pokret. Robotove šake su se približile ručici za aktiviranje.

Blek je čekao onu poslednju sekundu u kojoj će robot povući ručicu prema sebi. Zamišljao bezbroj mogućnosti i gotovo sve su mu se istovremeno sjatile u umu.

Prvo će nastupiti treptaj koji će nagovestiti odlazak kroz hipersvemir i povratak. Iako je vremenski razmak bio kratak, brod po povratku neće zauzeti položaj istovetan onome pre polaska i videće

se treperenje. Uvek je tako bilo.

Možda će se po povratku zaključiti da uređaji koji je trebalo da izravnavaju polje preko ogromne zapremine broda nisu valjani. Možda će robot biti pretvoren u gomilu čelika. Možda će od broda ostati gomila čelika.

Ili će se možda njihovi proračuni pokazati pogrešni i brod se uopšte neće vratiti. Ili još gore, možda će Hiperbaza otići zajedno sa brodom i nikada se neće vratiti.

Ili će možda sve biti u redu. Brod može da zatreperi i da se ponovo pojavi u savršenom stanju. Robot, nedirnutog uma, ustaje sa svog sedišta i daje znak da je prvo putovanje jednog predmeta koji je napravio čovek s druge strane gravitacione kontrole sunca uspešno okončano.

Proticao je poslednji minut.

Nastupila je i poslednja sekunda i robot je najzad ščepao ručku za pokretanje i snažno je povukao prema sebi...

Ništa!

Nije se videlo nikakvo treperenje. Ništa!

Parsek uopšte nije izišao iz normalnog svemira.

General-major Kolner skinuo je svoju oficirsku šapku kako bi obrisao znojno čelo i pri tom je otkrio ćelavu glavu koja bi ga učinila deset godina starijim da se za to već nije pobrinuo njegov oronuli izgled. Prošao je gotovo jedan sat od neuspeha sa Parsekom i ništa nije učinjeno.

"Kako je do toga došlo? Kako je došlo? Ne razumem."

Dr Majer Šlos, koji je sa svojih četrdeset godina već bio doajen mlade nauke o matricama hiperpolja, beznadežno reče: "Sve je u redu sa osnovnom teorijom. Kunem se u svoj život. Negde na brodu postoji neka mehanička omaška. I to je sve." Ponovio je to već desetak puta.

"Mislio sam da je sve provereno." I to je bilo rečeno.

"I jeste, ser. Pa ipak..." Kao i ovo.

Sedeli su zureći jedan u drugoga u Kolnerovoj kancelariji, u koju sada nije imao pristup niko od osoblja. Niko se nije usuđivao da pogleda treću prisutnu osobu.

Tanke usne i blede obrazi Suzan Kalvin bili su bezizražajni. Ona ledenim glasom reče: "Tešite se onim što sam vam već ranije kazala. Ko zna da li bi bilo šta korisno ionako iz svega toga ispalo."

"Nije vreme da otpočinjemo stare prepirke", zareža Šlos.

"Ne želim da se raspravljam. Korporacija 'Američki roboti i mehanički ljudi' snabdevaće robotima napravljenim na osnovu traženih specifikacija svakog legalnog potražitelja za svaku legalnu svrhu. Mi smo svoj deo pogodbe izvršili. Obavestili smo vas da ne možemo da jemčimo da ćemo moći da izvedemo zaključke vezane za ponašanje ljudskog mozga na osnovu onoga što će se dogoditi pozitronskom mozgu. Tu naša odgovornost prestaje. Nema rasprave."

"Velikog mu svemira", reče general Kolner kao da izriče kletvu. "Nemojmo o tome."

"Šta nam preostaje?" promrmlja Šlos, kome se ipak nije napuštala ta tema. "Dok tačno ne saznamo šta se dešava sa umom u hipersvemiru, ne možemo dalje. Mozak robota je bar u stanju da izvrši matematičku analizu. To je početak. A dok ne pokušamo..." On divlje podiže pogled: "Ali nije stvar u vašem robotu, dr Kalvin. Ne brinemo mi zbog njega ili njegovog pozitronskog mozga. Do đavola, ženo..." Gotovo je zavrištao.

Robopsiholog ga je ućutkala jedva nešto malo podigavši svoj jednolični glas. "Bez histerije, molim. U svom životu bila sam svedok mnogih kriza i nijedna nije rešena zahvaljujući histeriji. Želim odgovore na neka pitanja."

Šlosove pune usne zadrhtaše, a duboko smeštene oči kao da su mu se povukle još dublje u očne duplje i ostavile za sobom jame pune senki. On promuklo reče: "Jeste li stručnjak za eterički inženjering?"

"To je nebitno pitanje. Ja sam glavni robopsiholog korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'. Za kontrolama Parseka sedi pozitronski robot. Kao i svi ostali roboti, on je iznajmljen, nije prodat. Imam prava da tražim obaveštenje vezano za bilo koji ogled u kome učestvuje jedan takav robot."

"Razgovaraj sa njom, Šlose", zalaja general Kolner. "Ona je... ona je u redu."

Dr Calvin okrenu blede oči ka generalu, koji je bio prisutan i za vreme afere sa malim, nestalim robotom i od koga se stoga moglo očekivati da je ne potcenjuje. (Šlos je u to vreme bio na bolovanju, a ono što se priča nije isto što i lično iskustvo.) "Hvala, generale", reče ona.

Šlos je bespomoćno prelazio pogledom s jednog na drugo i na kraju promrmljao: "Šta vas zanima?"

"U čemu je, dakle, vaš problem, ako to nije robot?"

"Ali problem je očigledan. Brod se nije pomerio. Zar vam to nije jasno? Jeste li slepi?"

"Vidim sasvim dobro. Ali mi nije jasna vaša očigledna panika zbog neke mehaničke greške. Zar vi nikada ne očekujete da nešto zakaže?"

General promrmlja: "Reč je o troškovima. Taj brod je bio đavolski skup. Svetski Kongres... dotacije..." On pognu glavu.

"Brod je i dalje tamo. Treba samo da obavite pregled i neke ispravke, što neće biti naročito teško."

Šlos je uspeo da se pribere. Na licu je imao izraz čoveka koji je uhvatio vlastitu dušu obema šakama, dobro je protresao i postavio na noge. Čak je uspeo da mu glas zazvuči na neki način smireno. "Dr Calvin, kada kažem mehanička greška, mislim na nešto kao što je predajnik koji ne radi zbog trunke prašine, neku vezu sa masnom mrljom, tranzistor koji ne radi usled trenutnog širenja na toploti. Desetinu drugih stvari. Stotinu drugih stvari. Mnoge mogu biti trenutne. Svakog trenutka to dejstvo može prestati."

"Što znači da Parsek svakog trenutka može ipak jurnuti kroz hipersvemir i vratiti se."

"Tačno. Razumete li sada?"

"Uopšte ne razumem. Zar to ne bi bilo upravo ono što želite?"

Šlos napravi kretnju koja je ličila na pokušaj da ščepa dve pune šake kose i snažno je trgne. Reče: "Vi niste inženjer za eteriku."

"Da li vam to vezuje jezik, doktore?"

"Podesili smo brod", očajnim glasom reče Šlos, "da napravi skok iz jedne određene tačke u svemiru u odnosu na gravitaciono središte Galaksije do druge tačke. Povratak je trebalo da bude na prvobitnu tačku sa malim odstupanjem usled kretanja Sunčevog sistema."

Tokom sata koji je protekao od trenutka kada je Parsek trebalo da se pomeri, Sunčev sistem je promenio položaj. Prvobitni parametri prema kojima je podešeno hiperpolje više ne važe. Uobičajeni zakoni kretanja se ne odnose na hipersvemir, tako da će nam biti potrebna čitava nedelja izračunavanja da bismo došli do novih parametara."

"Hoćete da kažete da će se brod, ako se sada pomeri, vratiti na neko nepredvidljivo mesto udaljeno hiljadama milja?"

"Nepredvidljivo?" Šlos se sablasno osmehnuo. "Da. Da, tako bih ga nazvao. Parsek bi mogao da završi u maglini Andromeda ili u središtu Sunca. U svakom slučaju, velike su mogućnosti da ga više nikada ne vidimo."

Suzan Kalvin klimnu. "Znači, stvari stoje ovako: ako brod nestane, što bi se moglo dogoditi u svakom trenutku, nekoliko milijardi dolara ubranih od poreznih obveznika biće izgubljeno u nepovrat usled... kako će biti naglašeno... šeptrljivosti."

General-major Kolner ne bi se silovitije štrečno ni da ga je neko ubo oštrim kopljem u zadnjicu.

Robopsiholog nastavi: "Što znači da brodski mehanizam za hiperpolje treba nekako isključiti, i to što je pre moguće. Nešto će morati da bude isključeno, oslobođeno ili sklonjeno." Delimično je razgovarala sama sa sobom.

"Nije to tako jednostavno", reče Šlos. "Ne mogu u potpunosti da vam objasnim, jer niste stručnjak za eteriku. To vam je kao da pokušavate da prekinete obično električno kolo sekući žicu pod visokim naponom baštenskim makazama. Moglo bi biti pogubno. Bilo bi pogubno."

"Da li vi to hoćete da kažete da bi svaki pokušaj da se isključi mehanizam izbacio taj brod u hipersvemir?"

"Svaki nasumični pokušaj bi verovatno doveo do toga. Hipersile nisu ograničene brzinom svetlosti. Vrlo je verovatno da uopšte za njih ne postoji granica brzine. To strašno otežava stvari. Jedino razumno rešenje jeste da se pronađe greška i na taj način otkrije siguran način da se isključi polje."

"Šta predlažete, dr Šlos, kako to da učinimo?"

Šlos reče: "Sve mi se čini da je jedino rešenje da pošaljemo

jednog od naših robota tipa Nestor..."

"Ne! Ne budite ljudi", umeša se Suzan Kalvin.

Šlos ledenim glasom reče: "Nestori su upoznati sa problemima eteričnog inženjeringa. Oni bi bili idealni..."

"Ne dolazi u obzir. Ne možete upotrebiti nekog od pozitronskih robota u takvu svrhu bez moje dozvole. A ja vam je nisam dala niti ću vam je dati."

"Šta nam je alternativa?"

"Morate poslati jednog od vaših inženjera."

Šlos divlje stade da odmahuje glavom: "Nemoguće. Rizik je suviše veliki. Ako izgubimo brod i čoveka..."

"Svejedno, ne smete poslati nijednog Nestora niti nekog drugog robota."

General reče: "Ja... moram stupiti u vezu sa Zemljom. Ceo ovaj problem mora biti iznet pred višu instancu."

Suzan Kalvin oporo primeti: "Ja to još ne bih učinila da sam na vašem mestu, generale. Prepustićete se na milost i nemilost vlade i uopšte nećete doći u priliku niti da predložite išta niti da iznesete vlastiti plan akcije. Ubeđena sam da ne biste prošli baš najbolje."

"Ali šta drugo mogu?" general je ponovo upotrebio maramicu.

"Pošaljite čoveka. Nema vam druge."

Šlos je prebledeo, posiveo takoreći. "Lako je to reći, pošalji čoveka. Ali kog čoveka?"

"Razmišljala sam o tome. Nije li ovde jedan mladi čovek... po imenu Blek... koga sam srela za vreme moje prethodne posete Hiperbazi?"

"Dr Džerald Blek?"

"Mislim da se tako zvao. Da. Tada je bio neženja. Je li još?"

"Da, mislim da jeste."

"Predlažem vam onda da ga dovedete ovamo, recimo za petnaest minuta, a da mi u međuvremenu omogućite pristup njegovom dosjeu."

Jednostavno je preuzela na sebe da rukovodi u ovoj situaciji, a ni Kolner ni Šlos nisu uopšte pokušali da se tome usprotive.

Blek je video Suzan Kalvin samo iz daljine za vreme ove njene

druge posete Hiperbazi. Nije se potrudio da smanji razdaljinu. Sada kada je pozvan u njeno društvo, uhvatio je sebe kako zuri u nju sa odbojnošću i gađenjem. Jedva da je i primetio da iza nje stoje dr Šlos i general Kolner.

Setio se da je prošli put kada je ovako pred njom stajao bio podvrgnut hladnom, potankom ispitivanju u vezi sa nestalim robotom.

Hladne i sive oči dr Calvin čvrsto su bile prikovane za njegove tople i smeđe.

"Dr Blek", oslovi ga ona, "verujem da vam je situacija jasna."

Blek odvrati: "Jeste."

"Nešto se mora učiniti. Brod je suviše skup da bismo ga izgubili. Rđav publicitet verovatno bi značio kraj projekta."

Blek klimnu. "Već sam razmišljao o tome."

"Nadam se da ste takođe došli do zaključka da će neko morati da ode na Parsek, pronade šta nije u redu i... ovaj... deaktivira to."

Nastupila je kratka pauza. Blek promuklo upita: "Koja budala bi pošla?"

Kolner se namršti i pogleda Šlosa, koji je grizao usnu i nije nikud gledao.

Suzan Calvin reče: "Postoji, razume se, mogućnost da dođe do slučajnog aktiviranja hiperpolja, a u tom slučaju brod bi mogao da ode van svakog domašaja. S druge, pak, strane, može se vratiti na neko mesto unutar Sunčevog sistema. U tom slučaju neće se štedeti ni novac ni sredstva da se čovek i brod spasu."

Blek reče: "Idiot i brod! Mala ispravka."

Suzan Calvin je prešla preko te primedbe. Ona reče: "Zatražila sam od generala Kolnera dozvolu da taj zadatak vama dodeli. Vi ste taj koji mora da pođe."

Uopšte nije bilo pauze. Blek reče na najpravnodušniji mogući način: "Gospođo, nisam se dobrovoljno prijavio."

"U Hiperbazi nema ni desetero ljudi sa dovoljno znanja koji bi mogli ovu stvar uspešno da obave. Od onih koji poseduju znanje izabrala sam vas na osnovu našeg ranijeg poznanstva. Vi ćete ovom zadatku prići sa razumevanjem..."

"Slušajte, ja se ne prijavljujem dobrovoljno."

"Nemate izbora. Sigurna sam da ćete odgovoriti svojim obavezama."

"Mojim obavezama? Otkud su sada pa to moje obaveze?"

"Vaše su zbog činjenice da ste najpodesniji za taj posao."

"Znate li koliki je rizik?"

"Mislila da znam", odvrati Suzan Kalvin.

"Ubeđen sam da ne znate. Niste videli onog šimpanzu. Kada sam kazao 'idiot i brod', nisam iznosio svoje mišljenje. Govorio sam o činjenicama. Rizikovao bih život ako bih morao. Možda ne sa zadovoljstvom, ali bih rizikovao. Ali da rizikujem da postanem idiot, da ostatak života provedem kao bezumna životinja, to je nešto što neću da rizikujem, i to je sve."

Suzan Kalvin zamišljeno pogleda oznojeno, ljutito lice mladog inženjera.

Blek povika: "Pošaljite jednog od vaših robota, jednog NS-2."

U oku psihologa pojavi se neka vrsta hladnog sjaja. Otresito je odgovorila: "Da, dr Šlos je to predložio. Međutim, naša firma iznajmljuje NS-2 robote, a ne prodaje ih. Svaki od njih košta nekoliko miliona dolara, znate. Ja sam predstavnik kompanije i zaključila sam da su oni suviše skupi da bi se izlagali riziku u jednom ovakvom slučaju."

Blek podiže ruke. Spojio je šake koje su se tresle blizu grudi kao da se strašno napinje. "Vi to meni kažete... kažete mi da želite da pođem umesto robota, jer sam ja potrošna roba, a robot nije."

"Na to ispada, da."

"Dr Kalvin", odvrati Blek, "pre ćemo se sresti u paklu."

"Ta izjava bi mogla biti bukvalno tačna, dr Blek. Kao što će vam general Kolner to potvrditi, vama je naređeno da se prihvatite tog zadatka. Ovde potpadate pod vojni zakon, koliko sam shvatila, i ako odbijete neki zadatak, možete biti izvedeni pred preki sud. Za ovako nešto ne gine vam zatvor na Merkuru, a sve mi se čini da bi to bilo dosta blizu pakla, tako da bi se vaša izjava neprijatno obistinila ako bih vas posetila, mada to verovatno ne bih učinila. S druge, pak, strane, ako pristanete da se ukrcate na Parsek i obavite zadatak, to će i te kako koristiti vašoj karijeri."

Blek je zakrvavljenih očiju zurio u nju.

Suzan Kalvin reče: "Dajte čoveku pet minuta, generale Kolner, da o ovome razmisli i spremite brod."

Dva stražara Bezbednosti izvedoše Bleka iz sobe.

Džeraldu Bleku je bilo hladno. Udovi su mu se pokretali sami od sebe, kao da mu ne pripadaju. Kao da je sam sebe posmatrao sa nekog udaljenog, sigurnog mesta, posmatrao sebe kako se ukrcava na brod i sprema da ode na Ono gde se nalazio Parsek.

Još nije mogao da poveruje. Samo je pognuo glavu i kazao: "Poći ću."

Ali zašto?

Nikada nije sebe smatrao junakom. Zašto onda? Delimično, razume se, zbog toga što mu je pretio zatvor na Merkur. A delimično i zato što mu se nimalo nije dopadalo da ga smatraju kukavicom oni koji su ga znali, a to je bio onaj dublji kukavičluk koji se krio iza polovine sveg junaštva na svetu.

Međutim, uglavnom je posredi bilo nešto sasvim drugo.

Ronson iz Međuplanernih vesti zaustavio je Bleka na trenutak dok je ovaj išao prema brodu. Blek se zagledao u Ronsonovo rumeno lice i upitao: "Šta želite?"

Ronson stade da blebeće: "Slušajte! Kada se vratite, želim ekskluzivan intervju. Srediću da vam plate koliko god tražite... šta god želite..."

Blek ga odgurnu u stranu, poslavši ga na pod, i nastavi dalje.

Brod je imao dvočlanu posadu. Niko mu se nije obratio. Trudili su se koliko su mogli da ga ne gledaju. Bleku to nije smetalo. I sami su na smrt bili uplašeni, tako da se njihov brod približavao Parseku poput mačeta koje se postrance prikrada prvom psu koga je ikada ugledalo. Mogao je i bez njih.

Samo mu se jedno lice neprestano javljalo pred očima. Nestrpljivi izraz generala Kolnera i izraz sintetičke odlučnosti na Šlosovom licu ostavili su samo trenutni trag u njegovoj svesti. Nestali su gotovo istog časa. Neprekidno mu se pričinjavalo neuznemireno lice Suzan Kalvin, njegova smirena bezizražajnost dok se ukrcavao na brod.

Zurio je u crnilo u kome je već nestala Hiperbaza...

Suzan Kalvin! Doktor Suzan Kalvin! Robopsiholog Suzan Kalvin!

Robot koji hoda poput žene!

Kako li su glasila njena tri zakona, pitao se. Prvi Zakon: Robota moraš štiti svom svojom moći, svim svojim srcem i svom svojom dušom. Drugi Zakon: Moraš zastupati interese korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' pod uslovom da nisu u suprotnosti sa Prvim Zakonom. Treći Zakon: O ljudskim bićima treba uzgred voditi računa samo u slučaju kada se to ne protivi Prvom i Drugom Zakonu.

Da li je ikada bila mlada, ljutito se pitao? Da li je ikada iskusila makar kakvo istinsko osećanje?

Svemira mu! Kako je samo želeo da učini nešto... bilo šta što bi joj skinulo taj ledeni izraz ništavila s lica.

I učiniće!

Tako mu zvezda, hoće. Samo da se iz ovoga izvuče pri zdravoj pameti, postaraće se da je smoždi zajedno sa njenom korporacijom i svim njenim tričarijama. Zbog ove pomisli, a ne toliko iz straha od zatvora ili želje za napredovanjem u službi, pristao je da pođe. Zahvaljujući toj misli gotovo da nije osećao strah. Gotovo.

Jedan od pilota mu se obrati, mrmljajući, ni ne pogledavši ga: "Možete se spustiti odavde. Nalazi se pola milje ispod."

Blek ogorčeno primeti: "Zar se nećete spustiti?"

"Imamo izričito naređenje da to ne učinimo. Vibracije izazvane spuštanjem mogle bi..."

"A šta je sa vibracijama usled mog spuštanja?"

Pilot odvrat: "Takva su nam naređenja."

Blek ništa više nije kazao; uvukao se u skafander i sačekao da se otvore unutrašnja vrata vazdušne komore. Sandučić sa alatom bio je čvrsto zavaren za metalni deo odela oko desne butine.

U trenutku kada je stupio u komoru, začuo je glasove u slušalicama u kacigi. "Puno sreće, doktore."

Bio mu je potreban jedan trenutak da shvati da su to glasovi one dvojice sa broda, koji su ipak pričekali, pre nego što će se izgubiti iz tog sablasnog dela svemira, da mu bar toliko kažu.

"Hvala", odvrat Blek kao da je u neprilici, napola odbojno.

Narednog trenutka bio je u svemiru; lagano se okretao zato što se blago otisnuo nogama o spoljašnju stranu komore.

Mogao je da vidi Parsek kako ga čeka, a kada je pogledao

između nogu u pravom trenutku prevrtanja uspeo je da primeti dugačke mlazove bočnih potisnika broda koji ga je dovezao, dok se okretao da ode.

Ostao je sam! Svemira mu, bio je sam!

Da li se ijedan čovek u istoriji ikada osećao tako usamljen?

Da li bi to doznao, pitao se, osećajući pri tom mučninu... ako bi se išta dogodilo? Da li će biti svestan onoga što se zbiva makar na trenutak? Da li će osetiti kako mu um kopni, kako mu svetlost razuma bledi i nestaje?

Ili će se sve dogoditi iznenada, kao odsečeno nožem?

U oba slučaja...

Živo mu pred oči iskrsnu slika šimpanze, belog pogleda, koji se trese od neshvaćenog užasa.

Sada se asteroid nalazio dvadeset stopa ispod njega. Plovio je kroz svemir sasvim ravnomerno. Osim onoga što su zamutili ljudi, ni zrnce peska na njemu nije se pokrenulo tokom astronomskih razdoblja.

U krajnjoj nepokretnosti Onoga, neka mala čestica prljavštine zakočila je tananu radnu jedinicu na Parseku, ili je mrvica nečistog taloga u najboljem ulju upala u neki pokretni deo i zaustavila ga.

Možda je bila potrebna samo mala vibracija, jedva primetno podrhtavanje koje potiče od sudara dve mase, da se oslobodi taj pokretni deo i krene svojim predodređenim putem, stvorivši hiperpolje, nateravši ga da se rascveta poput kakve neverovatne ruže.

Još malo pa će mu telo dodirnuti Ono; privukao je udove uz telo u želji da se 'polako spusti'. Uopšte nije hteo da dodirne asteroid. Osetio je žmarce.

Bio je sve bliži.

Sada... sada...

Ništa!

Samo je i dalje osećao pod sobom asteroid; bili su to neobični trenuci tokom kojih je pritisak sve više rastao, pritisak koji je poticao od mase od 250 funti (on plus odelo) koja je imala punu inerciju, ali

ne i težinu.

Blek otvori lagano oči i dozvoli da mu u vidokrug uđu zvezde. Dole se nalazio blistavi mermer, čiji je sjaj umekšavao polarizujući štitnik njegovog vizira. Zvezde su takođe delovale prigušeno, ali su obrazovale poznata ustrojstva. Pošto su Sunce i sazvežđa bili na svom mestu, to je značilo da se još nalazi u solarnom sistemu. Čak je mogao da vidi i Hiperbazu, mali, nejasni srp.

Ukočio se od šoka kada mu je u ušima iznenada odjeknuo nečiji glas. Bio je to Šlos.

Šlos reče: "Držimo vas na oku, dr Blek. Niste sami!"

Blek se umalo nije nasmejao ovoj frazi, ali je ipak samo odvratio tihim, jasnim glasom: "Isključite se. Ako to učinite, nećete me ometati."

Pauza. Ponovo se začuo Šlosov glas, ovog puta se još više ulagujući: "Ako biste nas izveštavali kako napredujete, to bi možda smanjilo napetost."

"Od mene ćete dobiti sva obaveštenja kada se budem vratio. Ne ranije." Rekao je to ogorčeno i isto tako ogorčeno njegovi prsti obloženi metalom krenuli su ka kontrolnoj tabli na grudima i isključili radio u skafandru. Sada slobodno neka govore u vakuum. Imao je on vlastite planove. Ako se iz ovoga izvuče zdravog razuma, biće to njegov šou.

Krajnje obazrivo je stao na noge i uspravio se na Onome. Malo se zaljuljao, što je bila posledica nevoljnog kretanja mišića, koje je prevarilo gotovo potpuno odsustvo gravitacije, nagnavši ga da stalno balansira i povlaćeci ga čas na jednu čas na drugu stranu. Na Hiperbazi je postojalo polje pseudogravitacije koje ih je držalo prikovane za tle. Blek zadovoljno zaključio da mu je deo mozga još u stanju da se toga seti i da zažali za tim, sada, in absentia.

Sunce je nestalo iza litice. Zvezde su se vidljivo kretale zahvaljujući jednočasovnom razdoblju rotacije asteroida.

Sa mesta na kome je stajao bio je u stanju da vidi Parsek, pa je polako i pažljivo krenuo prema njemu... gotovo na vrhovima prstiju. (Bez vibracija. Bez vibracija. Te dve reči su mu molećivo prolazile umom.)

Pre nego što je postao potpuno svestan udaljenosti koju je

prešao, već je bio kod broda. Nalazio se u podnožju niza metalnih ručki koje su vodile do spoljnjih vrata vazdušne komore.

Tu je zastao.

Brod je izgledao sasvim normalno. Ili je bar izgledao uglavnom normalno, osim što se primećivao krug čeličnih ispupčenja koji ga je opasavao na trećini visine, kao i drugi krug na dve trećine visine. U ovom trenutku mora da su se napinjali kako bi postali izvori polova hiperpolja.

Bleka obuze čudna želja da ispruži ruku i pogladi jedno od njih. Bio je to jedan od onih iracionalnih poriva, poput trenutne pomisli: 'Šta ako skočim?' koja je gotovo neizbežna dok zurite nadole, sa neke visoke zgrade.

Blek duboko udahnu; imao je utisak da je sav lepljiv dok je širio prste na obema šakama, a zatim lagano, veoma lagano, položio obe na trup broda.

Ništa!

Uhvatio je najnižu ručku i povukao se naviše, pažljivo. Strašno je žalio što nema iskustva sa nultom silom teže kao svemirski monter. Treba upotrebiti taman onoliko snage koliko vam je dovoljno da nadjačate inerciju, a onda da prestanete. Ako samo sekund previše vučete izgubićete ravnotežu i izvrnućete se na bok broda.

Peo se polako, jedva prstima dodirujući ručke; noge i bokovi zanosili su mu se udesno, dok je levom rukom posezao naviše, a zatim nalevo, dok je desnom rukom posezao naviše.

Dvanaest ručki i prsti mu zalebdeše iznad kontakta koji je otvarao spoljašnji ulaz u vazdušnu komoru. Bezbednosni znak bila je jedna sićušna zelena mrlja.

Ponovo je zastao. Sada je trebalo prvi put da upotrebi brodsku energiju. Kroz um su mu promicali dijagrami vodova i raspodela energije. Ako pritisne kontakt, energija će isteći iz mikroelektrane kako bi povukla masivnu ploču metala koja je predstavljala spoljašnja vrata komore.

Dakle?

Šta mu je drugo preostalo? Dok bar ne nasluti šta nije u redu, nije bilo načina da odredi kakva će biti posledica ove energetske

diverzije. Uzdahnuo je i dodirnuo kontakt.

Glatko, bez trzaja ili zvuka, taj deo broda se povukao u stranu. Blek još jednom baci pogled na prijateljska sazvežđa (nisu se izmenila) i stupi u blago osvetljeno udubljenje. Spoljašnja vrata komore zatvoriše se za njim.

Sada je trebalo pritisnuti još jedan kontakt. Morao je da otvori unutrašnja vrata komore. Još jednom je zastao da razmisli. Vazdušni pritisak u brodu sasvim će malo opasti kada se otvor unutrašnja vrata vazdušne komore i proći će nekoliko sekundi pre nego što brodski elektrolizeri budu u stanju da nadoknade gubitak.

Dakle?

Bošova stražnja ploča, da navede bar jedan kritičan deo, bila je osetljiva na pritisak, ali nesumnjivo ne baš toliko osetljiva.

Opet je uzdahnuo, malo blaže (koža njegovog straha postajala je polako sve žuljevitija) i dodirnuo kontakt. Unutrašnja vrata komore se otvoriše.

Stupio je u pilotsku kabinu Parseka i srce mu čudno poskoči jer je prva stvar koju je ugledao bio viziploča, podešena na prijem i porpskana zvezdama. Nagnao je sebe da se zagleda u njih.

Ništa!

Videla se Kasiopeja. Sazvežđa su bila u redu i on se nalazio u Parseku. Imao je neki čudan osećaj da je ono najgore prošlo. Pošto je uspeo dođe da stigne i ostane u Sunčevom sistemu, pošto je do sada uspeo da sačuva svoj um, počeo je da oseća da mu se pomalo vraća nešto nalik na samouverenost.

Na Parseku je vladao gotovo natprirodni mir. Blek je bio u mnogo brodova tokom svog života i u njima su se uvek čuli neki zvuci života, makar samo struganje cipele ili pevušenje kabinskog momka u hodniku. Ovde mu se čak činilo da su i sami otkucaji njegovog srca bili prigušeni do bezvučnosti.

Robot na pilotskom sedištu bio mu je okrenut leđima. Ničim mu nije stavio do znanja da je svestan njegovog ulaska.

Blek stisnu zube u divljački osmeh i oštro reče: "Pusti ručicu! Ustani!" zvuk njegovog glasa se prolomio kroz zatvoreni prostor.

Suviše kasno se uplašio onoga što bi moglo da prouzrokuje vibracije vazduha, ali zvezde na viziploči ostale su iste.

Robot se, razume se, nije ni pomerio. Nije bio u stanju da primi bilo kakvu senzaciju. Nije čak mogao da udovolji ni Prvom Zakonu. Ostao je sleđen u središnjici bez kraja nečega što je trebalo da bude gotovo trenutni proces.

Dobro je upamtio naređenja koja su mu izdata. Bila su krajnje jasna: "Čvrsto uhvati ručicu. Snažno je povuci prema sebi. Snažno! Ne ispuštaj je dok te kontrolna tabla ne obavesti da si dva puta prošao kroz hipersvemir."

E pa, on još nijednom nije prošao kroz hipersvemir.

Pažljivo je prišao bliže robotu. Ovaj je sedeo, čvrsto držeći ručku koju je snažno povukao, tako da mu se našla između kolena. To je dovelo na odgovarajuće mesto mehanizam za aktiviranje. Zatim se temperatura njegovih metalnih šaka prenela na starter, taman dovoljno da se uspostavi kontakt. Blek automatski pogleda na termometar na kontrolnoj tabli. Robotove šake su imale temperaturu od 37 stepeni Celzijusa, kao što je i trebalo.

On zajedljivo pomisli: 'Baš divno. Ovde sam sam sa ovom mašinom i ne mogu ništa da preduzmem.'

Najviše bi voleo da je mogao da uzme neku šipku i smrska ga u opiljke. Uživao je u toj pomisli. Već je mogao da vidi užas na licu Suzan Kalvin (ako je i užas u stanju da se provuče kroz led, užas što je jedan robot smrskan...) Kao i svi ostali pozitronski roboti i ovaj je bio vlasništvo 'Američkih robota', tamo je napravljen i tamo je testiran.

Pošto se naslađivao koliko je mogao tom zamišljenom osvetom, na kraju se smrknuo i stao da se osvrće po brodu.

Konačno, do sada ništa nije postigao.

Polako je skinuo skafander. Nežno ga je odložio na policu. Oprezno je krenuo iz jedne prostorije u drugu, proučavajući velike površine koje su se međusobno spajale u hiperatomski motor, sledeći kablove, proveravajući releje polja.

Ništa nije dirao. Postojalo je desetinu načina da se deaktivira to hiperpolje, ali svaki bi bio poguban ako bar otprilike ne bude znao

gde je greška, od koje će zavisi tačan sled njegovih postupaka.

Ponovo se obreo kod kontrolne table i očajnički dreknuo prema robotovim širokim leđima, mračnim i ravnodušnim: "Hoćeš li da mi kažeš? Šta nije u redu?"

Osetio je poriv da nasumce napadne brodsku mašineriju, polomi je i završi s tim. Snažno je potisnuo tu želju. Makar mu bila potrebna i cela nedelja, on će, nekako, dokučiti pravi način za napad. Toliko je dugovao dr Suzan Kalvin i planovima koje je imao s njom.

Polako se okrenuo na peti i stao da razmišlja. Svaki deo ovog broda, od samog motora do svih pojedinačnih dvosmernih prekidača na pritiskanje, bio je do u beskraj ispitivan i proveravan na Hiperbazi. Izgledalo je gotovo nezamislivo da bilo šta zakaže. Na celom brodu nije bilo jedne stvari...

Pa da, razume se, bilo je. Robot! Njega su testirali u 'Američkim robotima' a oni se, neka su prokleti, mogu smatrati kompetentnim.

Šta ono svi uvek govore: 'Prirodno je da robot može bolje da obavi posao.'

Bila je to normalna pretpostavka, koja se delimično zasnivala na vlastitoj reklamnoj kampanji 'Američkih robota'. Mogli su da stvore robota za određenu svrhu koji će biti bolji od čoveka. Ne 'dobrog kao čovek', već 'boljeg od čoveka'.

I dok je Džerald Blek zurio u robota i razmišljao o tome, obrve mu se skupiše ispod niskog čela, a lice mu poprimi izraz negde između zapanjenosti i divlje nade.

On priđe robotu i zaobiđe ga. Zagledao se potom u njegove ruke kojima je držao kontrolnu ručku u položaju za paljenje; ruka bi zauvek tako ostala ako brod u međuvremenu ne bi krenuo ili dok ne bi utrošio sve zalihe energije.

Blek stade ubrzano da diše: "Kladim se. Kladim se."

Udaljio se nekoliko koraka i duboko zamislio. Reče: "Mora da je to."

Pogledao je u pravcu broskog radija. Njegov noseći snop već je bio usmeren na Hiperbazu. On grmnu: "Hej. Šlose."

Šlos se istog časa javio. "Svemira mu, Blek..."

"Manite se toga", rskavo reče Blek. "Bez govora, molim. Hteo sam samo da proverim da li gledate."

"Da, razume se. Svi smo tu. Slušajte..."

Međutim, Blek je isključio radio. Iscerio se u jednosmernu kameru u pilotskoj kabini i izabrao jedan deo mehanizma hiperpolja koji će se videti. Nije znao koliko se ljudi nalazi u osmatračkoj sali. Možda su tamo samo Kolner, Šlos i Suzan Kalvin. Možda celo osoblje. U svakom slučaju, imaće šta da vide.

Relejna kutija broj 3 dobro je odgovarala svrsi, zaključio je on. Bila je smeštena u otvoru u zidu preko koga je stajala ploča pričvršćena hladnim šavom. Blek posegnu u svoj pribor i uze konusnu, zatupastu alatku za uklanjanje šavova. Pomerio je potom svoj skafander dalje niz spremište (pošto ga je prethodno okrenuo kako bi mogao da dohvati kutiju sa alatom), pa se okrenuo se prema relejnoj kutiji.

Ne obračavajući pažnju na poslednje žmarce nelagodnosti, Blek podiže alatku za uklanjanje šavova i prinese je trima različitim tačkama duž hladnog spoja. Polje sile alatke deejstvovalo je vešto i brzo, dok se drška neznatno zagrejala u njegovoj šaci pri prolasku energije. Ploča je bila oslobođena.

On baci jedan brzi pogled, gotovo nevoljan, na brodsku viziploču. Zvezde su bile normalne. On sam osećao se normalno.

To je bila ona poslednja trun ohrabrenja koja mu je bila potrebna. Podigao je stopalo i smrskao cipelom krajnje delikatan mehanizam u spremištu.

Staklo se raspršilo, metal iskrivio, a retki mlaz živinih kapi...

Blek je teško disao. Još je jednom uključio radio. "Jeste li još tu, Šlose?"

"Da, ali..."

"Onda vas izveštavam da je hiperpolje na tabli Parseka deaktivirano. Dođite po mene."

Džerald Blek se nije osećao ništa većim junakom nego kada je krenuo a Parsek, ali je ipak zaključio da on to jeste. Ljudi koji su ga dovezli na mali asteroid došli su i da ga pokupe. Ovog puta su se spustili. Tapšali su ga po leđima.

Hiperbaza je bila pretrpana osobljem kada je brod stigao i svi su izvikivali Blekovo ime. On je odmahivao i osmehivao se, što je i bila

dužnost junaka, ali u sebi nije osećao nikakvo likovanje. Ne još. Samo nagoveštaje nečeg sličnog. Likovanje će doći kasnije, kada se bude sreo sa Suzan Calvin.

Zastao je pre nego što je sišao iz broda. Potražio ju je pogledom, ali je nije video. General Kolner je bio tamo, čekao ga je; u međuvremenu je povratio svu svoju vojničku uštogljenost, a na lice je zalepio lažni izraz odobravanja. Majer Šlos mu se nervozno osmehivao. Ronson iz Međuplanetnih vesti mahnito mu je mahao. Suzan Calvin nigde nije bilo.

Odgurnuo je Kolnera i Šlosa u stranu kada se iskrcao. "Prvo idem da se operem i nešto pojedem."

Bar u tom trenutku uopšte nije sumnjao u to da može diktirati uslove i generalu i svima ostalima...

Stražari iz Bezbednosti su mu krčili put. Okupao se i obedovao natanane u izdvojenosti za koju se lično pobrinuo. Zatim je pozvao Ronsona iz Međuplanetnih vesti i kratko s njim razgovarao. Sačekao je da mu ovaj uzvрати poziv i tek je onda osetio da se može potpuno opustiti. Sve je ispalo mnogo bolje nego što se nadao. Sam kvar broda postao je njegov savršeni saučesnik u zaveri.

Konačno je pozvao kancelariju generala i naredio da sazovu konferenciju. Do toga se stiglo... do naređivanja. General-major Kolner je samo kazao: "Da, ser."

Ponovo su bili zajedno. Džerald Blek, Kolner, Šlos... čak i Suzan Calvin. Međutim, ovog puta je glavni bio Blek. Robopsiholog je imala ozbiljan izraz lica, koji kako se čini ni uspeh ni neuspeh nisu mogli da izmene; ipak je nekom tananom promenom u držanju nagoveštavala da se odrekla mesta pod snopom reflektora.

Dr Šlos je grickao nokat na palcu kada je oprezno počeo: "Dr Blek, svi smo vam veoma zahvalni na vašoj hrabrosti i uspehu." A onda, kao da se istog časa povratio, on dodade: "Ipak, nije bilo nimalo mudro smrskati relejnu kutiju petom i... pa, bio je to čin koji teško da se smeo nadati uspehu."

Blek odvrati: "Bio je to čin koji teško da je mogao ostati bez uspeha. Vidite", (ovo je bila bomba broj jedan), "tada sam već znao šta je zakazalo."

Šlos ustade. "Zaista? Jeste li sigurni?"

"Pođite sami tamo. Sada je bezbedno. Reći ću vam šta da potražite."

Šlos ponovo polako sede. General Kolner je bio pun poleta. "Pa ako je ovo tačno, to je sjajno."

"Tačno je", reče Blek. Pogled mu skliznu na Suzan Kalvin koja ništa još nije kazala.

Blek je uživao u osećanju nadmoći. Bacio je bombu broj dva, rekavši: "Razume se, reč je o robotu. Jeste li čuli, dr Kalvin?"

Suzan Kalvin se oglasila prvi put. "Čula sam. To sam donekle i očekivala, u stvari. To je bio jedini deo opreme na brodu koji nije bio testiran u Hiperbazi."

Blek se na trenutak osetio jadno. Reče: "Ali to niste nijednom reći pomenuli."

Dr Kalvin uzvratil: "Kao što je dr Šlos nekoliko puta ponovio, ja nisam stručnjak za eteriku. Moja nagađanja, a to nije bilo ništa drugo do nagađanje, mogla su lako biti pogrešna. Smatrala sam da nemam prava da vam unapred stvaram predrasude vezane za vašu misiju."

Blek reče: "Pa dobro, da niste možda pogodili i kako je do kvara došlo?"

"Ne, gospodine."

"Pa, napravljen je da bude bolji od čoveka. U tome je nevolja. Nije li čudno da nam se na putu ispreči upravo ono u čemu su 'Američki roboti' najbolji? Koliko sam razumeo, oni prave robote bolje od ljudi."

Šamarao ju je rečima, ali ona nije progutala mamac.

Umesto toga je uzdahnula. "Dragi moj dr Blek. Nisam ja odgovorna za slogane našeg prodajno-promotivnog odeljenja."

Blek se drugi put osetio jadno. S ovom Kalvinovom nije lako bilo izići nakraj. On reče: "Vaši ljudi su napravili robota koji će zameniti čoveka za kontrolama Parseka. Trebalo je da povuče kontrolnu ručku prema sebi, stavi je u položaj i dopusti da toplota njegovih šaka aktivira prekidač koji će uspostaviti konačni kontakt. Veoma jednostavno, je li tako, dr Kalvin."

"Veoma jednostavno, dr Blek."

"Da robot nije napravljen da bude bolji od čoveka, uspeo bi. Na nesreću, 'Američki roboti' su smatrali za potrebno da ga naprave da

bude bolji od čoveka. Robotu je rečeno da povuče snažno kontrolnu ručku. Snažno. Reč je ponovljena, pojačana, naglašena. I tako je robot učinio ono što mu je rečeno. Snažno ju je povukao unazad. Ali desila se mala nevolja. On je otprilike deset puta jači od običnog ljudskog bića za koje je kontrolna šipka bila predviđena."

"Zar hoćete da kažete..."

"Kažem da se ručka savila. Savila se upravo toliko da promaši prekidač. Kada je toplota robotovih šaka aktivirala termoregulator, on nije uspostavio kontakt." On se isceri. "Ovo nije greška samo jednog robota, dr Kalvin. To je simbol pogreške cele robotske ideje."

"Ma hajdete, dr Blek", odvrati ledeno Suzan Kalvin, "potkopavate logiku misionarskom psihologijom. Robot je bio opremljen odgovarajućom moći razumevanja, kao i sirovom snagom. Da je čovek koji mu je izdavao naređenja upotrebio kvantitativne izraze, a ne glupavi pridev 'snažno', ovo se ne bi dogodilo. Da je kazao: 'povuci jačinom od pedeset pet funti', sve bi bilo dobro."

"Vi hoćete da kažete", reče Blek, "da se nesavršenost robota mora nadoknaditi genijalnošću i inteligencijom čoveka. Uveravam vas da će ljudi tamo na Zemlji tako na to gledati i neće biti baš raspoloženi da oprostite 'Američkim robotima' za ovaj fijasko."

General-major Kolner brzo reče, povrativši autoritet svom glasu: "Stanite malo, Blek, sve što se dogodilo očigledno je strogo poverljivo."

"U stvari", iznenada reče Šlos, "vaša teorija još nije proverena. Poslaćemo ekipu na brod da to izvidi. Možda uopšte nije stvar u robotu."

"Pobrinućete se vi već da to dokažete, zar ne? Pitam se da li će ljudi poverovati zainteresovanoj strani. Pored toga, imam još nešto da vam kažem: od ovog trenutka ne radim više na ovom projektu. Dajem otkaz."

"Zašto?" upita Suzan Kalvin.

"Jer sam ja, kao što ste kazali, dr Kalvin, misionar", odvrati Blek, smešeći se. "Imam misiju. Osećam da to dugujem ljudima na Zemlji, da im kažem da je doba robota stiglo do tačke u kojoj se manje vrednuje život čoveka od života robota. Sada je moguće narediti čoveku da se izloži opasnosti jer je robot suviše dragocen da bi se

nečem sličnom izložio. Verujem da bi Zemljani to trebalo da čuju. Činjenica je da su mnogi ljudi rezervisani kada su u pitanju roboti. 'Američki roboti' još nisu uspeali da dobiju pravno odobrenje da koriste robote na samoj planeti Zemlji. Verujem da će ono što imam da kažem, dr Kalvin, zauvek okončati tu stvar. Ovim danas, dr Kalvin, vi, vaša korporacija i vaši roboti bićete zbrisani Sunčevog sistema."

Pretio joj je, Blek je toga bio svestan; pretio joj je, ali nije mogao da odustane od ove scene. Živeo je za ovaj trenutak još od časa kada je krenuo na Parsek nije mogao da odustane.

Na trenutak su blede oči Suzan Kalvin zasijale i blago rumenilo joj je obililo obraze, što je njega ispunilo likovanjem. On pomisli: 'Kako se sada osećate, gospođo naučnice?'

Kolner reče: "Neće vam biti dozvoljeno da podnesete ostavku, Blek, niti će vam biti dopušteno..."

"Kako me možete sprečiti, generale? Ja sam junak, zar niste čuli? A stara Majka Zemlja će iskoristiti svog junaka. Uvek je to činila. Želeće od mene da čuju i poverovaće u sve što im kažem. I neće im se dopasti da me neko u tome ometa, bar ne dok sam još tako svež junak. Već sam razgovarao sa Ronsonom iz Međuplanetnih vesti i rekao mu da imam nešto veliko za njih, nešto što će uzdrmati položaj svim vladinim zvaničnicima i naučnim direktorima, tako da će oni iz Međuplanetnih biti prvi od mene dobiti vesti. Šta vam onda preostaje, osim da me ubijete? Ali mislim da će vam posle toga biti mnogo gore, ako pokušate."

Blekova osveta bila je potpuna. Nije štedeo reči. Nije se nimalo ustezao. Ustao je da pođe.

"Samo trenutak, dr Blek", reče Suzan Kalvin. U njenom tihom glasu osećao se autoritet.

Blek se nevoljno okrenuo, kao đak kada čuje glas svoga učitelja, ali je parirao tom gestu namernim rujanjem: "Pretpostavljam da želite da pružite neko objašnjenje?"

"Uopšte ne", spremno je odvratila. "Vi ste već sve odlično objasnili, umesto mene. Vas sam izabrala jer sam znala da ćete shvatiti, mada sam mislila da će vam to ranije poći za rukom. S

vama sam već radila. Znala sam da ne volite robote i da zato nećete patiti od bilo kakvih iluzija kada su oni u pitanju. Iz vašeg dosjea, koji sam zatražila da pogledam pre nego što ste dobili ovaj zadatak, videla sam da ste bili protiv ovog eksperimenta u kome je robot trebalo da prođe kroz hipersvemir. Vaši pretpostavljeni su isticali da vam to ne ide u prilog, ali sam ja smatrala obrnuto."

"O čemu vi to govorite, doktore Kalvin, ako smem da budem tako grub?"

"O činjenici da je trebalo da shvatite zašto nijedan robot nije mogao da bude poslat na ovu misiju. Šta ste ono i sami kazali? Nešto o tome da se robotska nesavršenost mora dopuniti genijalnošću i inteligencijom čoveka. To je savršeno tačno, mladiću, savršeno tačno. Roboti nisu genijalni. Njihovi umovi su konačni i mogu biti izračunati do poslednje decimale. To je, u stvari, moj posao.

Ako robotu izdate naređenje, tačno naređenje, on je u stanju da ga izvrši. Ako naređenje nije tačno, on nije u stanju da ispravi vlastitu grešku bez daljnjih naređenja. Zar niste upravo o tome izvestili kada ste govorili o robotu na brodu? Kako smo mogli da pošaljemo robota da pronade grešku u mehanizmu kada ne možemo da mu izdamo tačna naređenja, pošto ni sami ništa ne znamo o toj grešci? 'Pronađi šta nije u redu' - nije naređenje koje možete izdati jednom robotu; već samo čoveku. Ljudski mozak se, bar za sada, ne može do kraja izračunati."

Blek iznenada sede i zagleda se zbunjeno u psihologa. Njene reči oštro su pogodile najdublje slojeve njegovog razumevanja koje je bilo obavijeno osećanjima. Shvatio je da ne može da opovrgne njene reči. Ono što je bilo još gore, osetio se poražen.

Reče: "Mogli ste to da kažete pre nego što sam krenuo."

"Mogla sam", složi se dr Kalvin, "ali sam uočila da se sasvim razumljivo plašite za svoj zdrav razum. Povećana zabrinutost mogla je lako da obogalji vašu delotvornost kao istražitelja, pa sam pomislila da bi vas bilo dobro pustiti da odete sa mišlju da je moj jedini motiv što vas šaljem taj što više cenim robota. Palo mi je na pamet da bi vas to moglo naljutiti, a bes je, moj dragi dr Blek, ponekad vrlo korisno osećanje. Ljutit čovek bar ne oseća onoliki

strah koliki bi osećao da nije ljut. Mislim da je sve dobro ispalo." Mlito je preplela šake u krilu i gotovo se osmehnula, možda prvi put u životu.

Blek reče: "Neka sam proklet."

Suzan Calvin primeti: "Ako biste sada prihvatili moj savet, vratite se svom poslu, prihvatite status junaka i ispričajte svom prijatelju reporteru pojedinosti vašeg hrabrog čina. Neka to budu one velike vesti koje ste mu obećali."

Lagano, nevoljno, Blek klimnu.

Šlosu kao da je laknulo; Kolner se iskezi. Sve vreme dok je Suzan Calvin govorila nisu izustili ni reči, pa to nisu ni sada učinili, već su samo pružili ruke.

Blek je prihvatio njihove šake i dosta rezervisano ih prodrmao. On reče: "Trebalo bi istaći i vašu ulogu u svemu ovome, dr Calvin."

Suzan Calvin ledeno odgovori: "Ne budite ludi, mladiću. To mi je posao."

BEKSTVO!

Kada se Suzan Kalvin vratila iz Hiperbaze, sačekao ju je Alfred Lening. Starac nikada nije pominjao svoje godine, ali svi su znali da mora imati preko sedamdeset pet. Pa ipak, um mu je i dalje bio bistar i mada je konačno dozvolio da ga proglase počasnim direktorom Odeljenja za istraživanja dok je izvršni direktor postao Bogert, to ga ipak nije sprečavalo da se svaki dan pojavljuje u svojoj kancelariji.

"Koliko ih još deli od hiperatomskog pogona?" upita on.

"Ne znam", odvrati ona iznervirano, "nisam pitala."

"Hmmm. Voleo bih da požure. Jer ako ne požure, moglo bi se desiti da ih 'Ujedinjeni' preteknu. A i nas zajedno s njima."

"'Ujedinjeni'. Kakve veze oni imaju s tim?"

"E pa, ne proizvodimo samo mi računare. Možda su naši pozitronski, ali to ne znači i da su bolji. Robertson je sazvao veliki sastanak na tu temu za sutra. Čekao je da se vi vratite."

Robertson, sin utemeljivača korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi', uperi svoj šiljati nos u generalnog menadžera i Adamova jabučica mu poskoči kada reče: "Počnite smesta. Isterajmo ovo na čistac."

Generalni menadžer je bio spreman: "Evo kako stvari trenutno stoje, šefe. 'Ujedinjeni roboti' obratili su nam se pre mesec dana jednim smešnim predlogom. Doneli su otprilike pet tona cifara, jednačina i tome sličnog. Bio je u pitanju neki problem. je l' te, i oni su želeli da dobiju odgovor od Mozga. Ugovoreni su sledeći uslovi..."

Stao je da ih nabraja, odvajajući za svaki po jedan svoj debeli prst: "Sto hiljada dobijamo ako nema rešenja, a mi budemo u stanju da im kažemo koji im činoci nedostaju. Dve stotine hiljada ako postoji rešenje, plus troškovi pravljenja mašine o kojoj je reč, plus četvrtina od profita. Problem se odnosio na konstruisanje međuzvezdanog motora..."

Robertson se namršti i njegova vitka prilika se ukoči: "Uprkos činjenici da i sami imaju mašinu koja misli. Je li tako?"

"Zbog toga ceo ovaj predlog i jeste ličio na neku nameštaljku, šefe. Leveru, preuzmi dalje."

Abe Lever pogleda sa suprotnog kraja konferencijskog stola i pogladi čekinjavu bradu, proizvevši prigušen, hrapav zvuk. Osmehnuo se.

"Stvari vam stoje ovako, šefe. 'Ujedinjeni' su imali mašinu koja misli, ali se ova pokvarila."

"Šta?" Riobertson napola ustade.

"Tako je. Raspala se! Kaput. Niko ne zna zbog čega, ali ja sam došao do nekih veoma zanimljivih pretpostavki... kao, na primer, da su od nje zatražili da im podari međuzvezdani brod, davši joj istu onu gomilu podataka s kojom su došli kod nas, a ta gomila podataka potpuno je sredila njihovu mašinu. Pretvorila se u krš... pravi krš."

"Jeste li shvatili, šefe?" Generalni menadžer je likovao. "Jeste li? Sve postojeće industrijske istraživačke grupe, bez obzira na veličinu, pokušavaju da naprave motor za 'savijanje' svemira, 'Ujedinjeni' i 'Američki roboti' bili su vodeći na tom polju zahvaljujući našim superrobotskim mozgovima. Sada, pošto su oni uspeli da zeznu svoj, pred nama je čist teren. U tome je bila caka... ovaj... to je bio njihov motiv. Biće im potrebno bar šest godina da naprave drugi, što znači da su gotovi, osim ako ne unište i naš, istim onim problemom."

Predsedniku 'Američkih robota' iskočiše oči. "Pokvarenih li pacova..."

"Stanite, šefe. Ima još." On zamahnu šakom i pokaza prstom na Leninga: "Lening, preuzmite!"

Dr Alfred Lening osmotri prethodnike, ovlaš se namrštivši... to je bila njegova uobičajena reakcija na istupanja ljudi iz mnogo bolje plaćenih odeljenja kao što su poslovno i prodajno. Njegove neverovatne sede obrve bile su nakostrešene, a glas suv:

"Sa naučne tačke gledanja, ova situacija, iako nije sasvim jasna, može se podvrći inteligentnoj analizi. Pitanje međuzvezdanog putovanja u postojećim uslovima fizičke teorije prilično je... ovaj... neodređeno. Stvar je još širom otvorena... baš kao što su to i obaveštenja koja su oni iz 'Ujedinjenih' dali svojoj mašini za razmišljanje, pod pretpostavkom da su posredi ista ona koja smo i mi dobili. Naše matematičko odeljenje podvrglo ih je detaljnoj analizi i

čini se da su 'Ujedinjeni' mislili na sve. Materijal dat na uvid sadrži sve poznate razrade Frančakijeve teorije o savijanju svemira, kao i, kako izgleda, sve relevantne astrofizičke i elektronske podatke. Građa je krajnje iscrpna."

Robertson ga je nestrpljivo pratio. A onda mu upade u reč: "Čak suviše, tako da Mozak ne može da iziđe s njom nakraj?"

Lening odlučno odmahnu glavom: "Ne. Nije poznato da postoje bilo kakva ograničenja kapaciteta Mozga. O drugom nečem je reč. Posredi su Zakoni robotike. Mozak, na primer, nikada ne bi mogao da pruži rešenje nekog problema koji mu je postavljen, ako bi to rešenje podrazumevalo smrt ili povredu nekog ljudskog bića. Što se njega samog tiče, problem koji bi se samo na takav način mogao rešiti bio bi nerešiv. Ako se jedan takav problem udruži sa krajnje hitnim zahtevom da se rešenje odmah pronade, vrlo je verovatno da će se Mozak, koji je ipak samo robot, naći pred nerešivom nedoumicom: niti će moći da odgovori niti će moći da odbije da odgovori. Nešto slično mora da se dogodilo mašini 'Ujedinjenih'."

Lening napući usne i podiže obrve u pravcu Suzan Kalvin koja je prvi put podigla pogled sa svojim prepletenih prstiju. Glas joj je bio tih i bezbojan.

"Zapanjujuća je priroda robotove reakcije kada se nađe pred nekom nedoumicom", poče ona. "Robotova psihologija je daleko od savršenstva... uveravam vas da je tako, uostalom stručnjak sam za to... ali možemo razgovarati o njenoj kvalitativnoj vrednosti, jer i uz sve složenosti sa kojima se sreće pozitronski mozak robota, njega su napravila ljudska bića, što znači da je načinjen u skladu sa ljudskim vrednostima.

Kada se jedno ljudsko biće nađe u nemogućoj situaciji, ono često reaguje tako što se povuče iz stvarnosti: zatvori se u svet privida, oda se piću, dobije napad histerije, ili skoči sa mosta. Sve se svodi na isto... na odbijanje ili nesposobnost da se suoči sa datom situacijom. Isto je i sa robotom. Već i najblaža dilema poremetiće polovinu njegovih releja; a ona najgore vrste spaliće svaku pozitronsku stazu u mozgu, tako da on više neće moći da se popravi."

"Razumem", izjavi Robertson, koji, u stvari, ništa nije shvatao.

"Šta je sa tim obaveštenjem koje su 'Ujedinjeni' tražili od nas?"

"Ono se nesumnjivo odnosi ", odvrati dr Kalvin, "na neki zabranjeni problem. Međutim, naš Mozak se bitno razlikuje od robota 'Ujedinjenih'."

"Tako je, šefe. Tako je", energično je prekinu generalni menadžer. "Želim da vam ovo bude jasno, jer to je srž situacije."

Oči Suzan Kalvin zasijaše iza naočara i ona strpljivo nastavi: "Vidite, ser, mašine 'Ujedinjenih', a među njima i Super-Mislilac, ne poseduju ličnost. Tamo su usredsređeni prvenstvo na funkcionalnosti, znate... primorani su na to, jer ne poseduju osnovne patente 'Američkih robota' za emocionalne moždane staze. Njihov Mislilac je puki računar visokih dometa, tako da, kada se našao pred prvom nedoumicom, ona ga je istog časa uništila.

Međutim, naš Mozak, ima ličnost... ličnost deteta. To je krajnje domišljat mozak, ali podseća na idiotskog naučnika. On, naime, ne razume ono što radi... već to jednostavno obavlja. I zbog toga što je pravo dete, on je otporniji. Mogli biste reći da život ne uzima baš ozbiljno."

Robopsiholog nastavi: "Evo šta ćemo preduzeti. Podelili smo sva obaveštenja 'Ujedinjenih' u logičke jedinice. Te jedinice ćemo pojedinačno i oprezno ubacivati u Mozak. Kada kritični činilac uđe unutra... onaj koji stvara nedoumicu... dečja ličnost Mozga će oklevajući zastati. On nema zrelo osećanje za prosuđivanje. Nastupiće primetna pauza pre no što uopšte prepozna nedoumicu. Tokom te pauze, on će automatski odbaciti tu jedinicu... pre nego što njegove moždane staze uspeju da se pokrenu i budu uništene."

Robertsonu stade da se grči Adamova jabučica: "Jeste li sigurni?"

Dr Kalvin je uspela da prikrije nestrpljenje: "Priznajem da ovo što sam upravo iznela nema mnogo smisla, izraženo laičkim jezikom; ali matematički prikaz cele stvari bio bi vam od još manje koristi. Uveravam vas da je onako kao što kažem."

Istog časa umešao se generalni menadžer i spremno rekao: "Evo kako stoje stvari, šefe. Ako prihvatimo ponudu, možemo je ovako sprovesti. Mozak će nam reći u kojoj se jedinici obaveštenja krije nedoumica. Iz toga možemo zaključiti o kakvoj je nedoumici reč, je li tako, dr Bogert? To vam je sve, šefe, a dr Bogert vam je najbolji

matematičar koga možete da nađete. 'Ujedinjenima' potom kažemo da rešenja nema, s razlogom, i pokupimo sto hiljada. Oni ostaju s pokvarenom mašinom; mi sa celom. Kroz godinu dana, možda dve, imaćemo motor za savijanje svemira, ili hiperatomske motor, kako ga neki zovu. Kako god ga zvali, biće to najvažnija stvar na svetu."

Robertson se zakikota i ispruži ruku: "Dajte da vidim taj ugovor. Potpisaću ga."

Kada je Suzan Kalvin ušla u izuzetno čuvanu nadsvođenu komoru u kojoj se nalazio Mozak, jedan od dežurnih tehničara iz smene upravo mu je postavio pitanje: "Ako jedna i po kokoška snese jedno i po jaje za jedan i po dan, koliko jaja će sneti devet kokošaka za devet dana?"

Mozak je odgovorio: "Pedeset četiri."

A tehničar se onda obratio svom drugu: "Je l' vidiš, glupane!"

Dr Kalvin se nakašljala i istog časa stvori se nemogući nalet neusmerene energije. Psiholog kratko pokaza rukom, posle čega je ostala sama sa Mozgom.

Mozak je, u stvari, bila jedna kugla prečnika dve stope - zapremina bez ikakvih vibracija ili zračenja, ispunjena potpuno uslovljenom atmosferom helijuma - a u njoj se nalazila ona nepojamna složenost pozitronskih staza koje su sačinjavale Mozak. Ostatak prostorije bio je pretrpan pomagalima koja su bila posrednici između Mozga i spoljašnjeg sveta... njegov glas, ruke, organi čula.

Dr Kalvin blago reče: "Kako si, Mozgu?"

Mozgov glas bio je veoma pištav i pun poleta: "Odlično, gospođice Suzana. Nameravate nešto da me pitate. Siguran sam u to. Uvek u ruci držite knjigu kada nameravate nešto da me pitate."

Dr Kalvin se ovlaš osmehnu: "U pravu si, ali neću ti odmah postaviti pitanje. Ovo će biti pitanje i po. Biće toliko složeno da ćemo ti ga dati napismeno. Ali ne još. Prvo ću malo porazgovarati s tobom."

"U redu. Volim da pričam."

"Evo, ovako, Mozgu, uskoro će ovamo stići dr Lening i dr Bogert i doneti to složeno pitanje. Postavljaćemo ti ga u malim delovima i vrlo polako, jer želimo da budeš veoma pažljiv. Zatražićemo od tebe da nešto sagradiš, ako možeš, na osnovu dobijenih obaveštenja, ali već

te sada upozoravam da rešenje može sadržati... ovaj... zahtev za nanošenjem povreda ljudskim bićima."

"Ah!" Uzvik je bio prigušen, iznuđen.

"Pazi na to. Kada stignemo do lista hartije na kome se zahteva povređivanje, pa čak možda i smrt, nemoj se uzbuđivati. Vidiš, Mozgu, u ovom slučaju nećemo voditi računa... čak ni o tome da li će neko nastradati; uopšte nam to neće smetati. I zato, kada dođeš do tog lista hartije, samo stani, vrati ga... i to bi bilo sve. Jesi li razumeo?"

"Oh, svakako. Ali, Bože, da neko ljudsko biće nastrada! Oh, ne!"

"Mozgu, čujem dr Leninga i dr Bogerta. Oni će ti kazati šta je posredi i onda ćemo početi. Budi dobar dečko..."

Listovi su lagano puštani da ulaze. Posle svakog bi nastupilo razdoblje neobičnog šaputavog kikotanja, što je značilo da Mozak radi. Potom tišina koja je kazivala da je spreman za naredni list. Bio je to posao od nekoliko sati... tokom kojih je ekvivalent od otprilike sedamnaest debelih tomova metamatičke fizike bio ubačen u Mozak.

Što je to duže trajalo, mrštenje na licima prisutnih postajalo je sve izraženije. Lening je besno i prigušeno nešto mrmljao. Bogert je u prvo vreme nesigurno zurio u svoje nokte, a zatim je počeo odsutno da ih grize. Tek kada je nestao i poslednji list sa debele gomile, Kalvinova je sva bleđa u licu primetila:

"Nešto nije u redu."

Lening je jedva uspeo da procedi: "Nemoguće. Je li... mrtav?"

"Mozgu?" Suzan Kalvin je drhtala. "Čuješ li me, Mozgu?"

"A?" začuo se odsutni uzdah. "Da li sam vam potreban?"

"Rešenje..."

"A, to! Mogu to da napravim. Sagradiću vam ceo brod, veoma lako... samo mi dajte robote. Divan brod. Biće mi potrebno možda dva meseca."

"Nije bilo... nikakvih poteškoća?"

"Dugo mi je trebalo da shvatim", odvrati Mozak.

Dr Kalvin se povuče. Boja joj se nije vratila u mršave obraze. Dala je ostalima znak da pođu za njom.

Kada su stigli u njenu kancelariju, ona reče: "Ne mogu da

razumem. Obaveštenje, ovakvo kakvo je dato, mora da sadrži dilemu... nedoumicu koja se verovatno uključuje i smrt. Ako je nešto pošlo naopako..."

Bogert reče tiho: "Mašina govori i to što kaže ima smisla. Ne može biti nikakve dileme."

Međutim, psiholog žurno odvrati: "Postoje nedoumice i nedoumice. Ima raznih oblika bekstva. Pretpostavimo da je mozak samo malo zahvaćen, ali dovoljno, recimo, da počne da se zavarava da je u stanju da reši problem, a da to, u stvari, nije u stanju. Ili pretpostavimo da se koleba na ivici nečeg zaista lošeg, tako da bi i najmanji dodir mogao da ga gurne preko te ivice."

"Pretpostavimo", reče Lening, "da nema dileme. Pretpostavimo da se mašina 'Ujedinjenih' raspala u pokušaju da odgovori na neko drugo pitanje, ili iz čisto mehaničkih razloga."

"Ali čak i da je tako", ostade uporna Kalvinova, "ne smemo da rizikujemo. Slušajte, od sada niko ne sme ni da diše u prisustvu Mozga. Preuzimam stvar u svoje ruke."

"U redu", uzdahnu Lening, "preuzmite. A mi ćemo, u međuvremenu, pustiti Mozak da sagradi brod. Ako ga zaista sagradi, moraćemo da ga isprobamo."

Preslišavao se naglas. "Za to će nam biti potrebni naši vrhunski terenci."

Majkl Donovan je začesljavao svoju crvenu kosu žestokim pokretima šake, potpuno ravnodušan prema činjenici da se nepokorna masa istog časa ponovo ispravljala.

On reče: "Ma, krećemo, Greg. Kažu da je brod gotov. Ne znaju šta predstavlja, ali je gotov. Idemo, Greg. Odmah se lati kontrola."

Pauel umorno primeti: "Prestani, Majk. Tvoje šale deluju prezrelo čak i kada su nove, a ovaj skućeni prostor ovde uopšte im ne ide u prilog."

"Dobro, slušaj", Donovan još jednom bezuspešno prođe kroz kosu: "Ne brine mene toliko naš genije od livenog gvožđa i njegov kalajni brod. Stvar je u mom propalom odsustvu. I jednoličnostii! Ovde nema ničeg do dosade i brojki... pogrešnih brojki. Oh, zašto li nam daju te poslove?"

"Zato što smo mi", odvrati blago Pael, "za njih potrošna roba. OK, opusti se! Doktor Lening dolazi ovamo."

Lening se približavao, sa svojim sedim, nakostrešenim obrvama, uspravan i pored poodmaklog doba i još pun života. Bez reči se popeo uz rampu s dvojicom muškaraca i izišao na otvoreno polje gde su, ne slušajući nikakvog ljudskog gospodara, nemi roboti gradili brod.

Pogrešno vreme. Sagradili brod!

Jer Lening reče: "Roboti su stali. Nijedan se danas nije ni pomerio."

"Znači, gotov je? Potpuno?" upita Pael.

"Otkud ja to da znam?" Lening je bio mrzovoljan, usled čega su mu se obrve tako nakostrešile tako da su mu se oči jedva videle. "Izgleda da je gotov. Unaokolo nema rezervnih delova i unutrašnjost sva sija."

"Bili ste unutra?"

"Samo sam ušao i izišao. Ja nisam svemirski pilot. Da li ijedan od vas zna išta o teoriji motora?"

Donovan pogleda Pauela, a ovaj Donovana.

Donovan reče: "Imam dozvolu, gospodine, ali u njoj ništa ne piše o hipermotorima ili pogonska navigacija. Samo uobičajena dečja igra u tri dimenzije."

Alfred Lening ih oštro odmeri, izražavajući na taj način neslaganje, i zvučno frknu.

Zatim ledenim glasom reče: "Pa, imamo naše stručnjake za motore."

Pael ga uhvati za lakat dok je polazio: "Gospodine, da li je i dalje zabranjeno ući u brod?"

Stari direktor je oklevao, a zatim se počeo po bridu nosa: "Pretpostavljam da nije. Bar ne za vas dvojicu."

Donovan je gledao za njim dok se udaljavao, a potom je promrmljao nešto kratko i rečito iza njegovih leđa. Okrenuo se ka Paelu: "Voleo bih da mu u lice kažem šta mislim o njemu, Greg."

"Kako bi bilo da dođeš ovamo, Majk."

Unutrašnjost broda bila je završena, ništa nije nedostajalo; to se moglo zaključiti već na prvi pogled. Ni najveći pedant ne bi uspeo

bolje da uglača površine od ovih robota. Zidovi su bili prevučeni sjajno srebrnom politurom na kojoj nisu ostajali otisci prstiju.

Nigde nije bilo uglova; zidovi, podovi i tavanica nežno su se pretapali jedni u druge, a na hladnom metalnom sjaju skrivenih svetiljki čovek je imao utisak da je okružen sa šest ledenih, blistavih, sopstvenih odraza.

Glavni hodnik bio je jedan uski tunel koji je vodio duž niza istovetnih prostorija; koraci su zvučno odzvanjali u njemu.

Pauel reče: "Pretpostavljam da je nameštaj ugrađen u zidove. Ili možda ne treba ni da sedimo ni da spavamo."

Tek u poslednjoj prostoriji koja je bila najbliža nosu broda narušena je ova jednoličnost. Prva stvar koja je prekinula posvudašnju prevlast metala bio je jedan zakrivljeni prostor od nereflektirajućeg stakla, a ispod njega nalazio se jedan jedini brojčanik, sa jednom jedinom nepokretnom iglom zalepljenom za nulu.

Donovan reče: "Pogledaj ovo!" i pokaza prema jedinoj reči na fino gradiranoj skali.

Pisalo je 'Parseci', a sitan broj na desnom kraju zakrivljenog, rastućeg niza označavao je '1.000.000'.

Postojala su dva sedišta; teška, široka, nepodstavljena. Pauel je oprezno seo i zaključio da sedišta prati liniju tela i da je veoma udobno.

Pauel upita: "Šta misliš o ovome?"

"Što se mene tiče, Mozak ima moždanu groznicu. Hajdemo odavde."

"Sigurno ne želiš da još malo pogledamo unaokolo?"

"Sve sam video. Došao sam, video, završio!" Donovanu se nakostrešila crvena kosa: "Greg, hajdemo odavde. Dao sam otkaz pre pet sekundi, a svima koji ne spadaju u osoblje nije dozvoljen pristup ovamo."

Pauel se osmehnu samozadovoljno i pogladi brkove: "OK, Majk, zatvori slavinu za adrenalin koja ti pumpa u krvotok. I ja sam bio zabrinut, ali više nisam."

"Više nisi, a? Kako to da više nisi? Povećao si osiguranje?"

"Majk, ovaj brod ne može da leti."

"Otkud znaš?"

"Pa, obišli smo ceo brod, je li tako?"

"Izgleda."

"Je si li video bilo kakva postrojenja?"

"Sveca mu, nisam!"

"Pa onda! Hajde da to javimo Leningu, Majk."

Krenuše kroz bezbojne hodnike i konačno posle nekoliko pogrešnih skretanja uspeše da pronađu kratki prolaz koji je vodio do vazdušne komore.

Donovan se ukoči: "Da li si ti, Greg, zaključao spoljnja vrata komore?"

"Ne, nisam ništa dirao. Povuci polugu."

Poluga nije mogla da se pomori ni za milimetar, mada se Donovanovo lice izobličilo od naprezanja.

Paue primeti: "Nisam primetio nijedan izlaz za slučaj nužde. Ako ovde krene nešto naopako, moraće da istope metal kako bi nas izvadili."

"Da, a moraćemo i da sačekamo dok ne otkrijemo da nas je neka budala zatvorila ovde", besno dodade Donovan.

"Hajde da se vratimo do prostorije sa osmatračkim prozorom. To je jedino mesto sa koga možemo privući nečiju pažnju."

Ali nisu uspeli.

U toj poslednjoj prostoriji osmatrački prozor više nije bio plav i nije ga ispunjavalo nebo. Bio je crn, a jarke, žute tačke zvezda ispisivale su svemir.

Začuo se tupi, dvostruki udar kada su se dva tela odvojeno sručila na dva sedišta.

Alfred Lening je sreo dr Kalvin ispred svoje kancelarije. Nervozno je pripalio cigaru i dao joj znak da uđe.

On reče: "E pa, Suzan, otišli smo dosta daleko. Robertson postaje nervozan. Šta ste postigli sa Mozgom?"

Suzan Kalvin raširi ruke: "Nema svrhe biti nestrpljiv. Mozak vredi više od bilo čega što možemo izgubiti ovom pogodbom."

"Ali ispitujete ga već dva meseca."

Glas psihologa bio je ravnodušan, ali na neki način i opasan: "Da

li biste voleli da na sebe to preuzmete?"

"Dobro znate na šta sam mislio."

"Oh, pretpostavljam da znam", odvrati dr Kalvin, nervozno trljajući šake. "Nije lako. Ulagivala sam mu se i izokola ga ispitivala, ali nigde nisam stigla. Reakcije mu nisu normalne. Njegovi odgovori... nekako su čudni. Ali ni u šta još ne mogu da uprem prst. Dok ne otkrijemo šta nije u redu, moramo na vrhovima prstiju da se probijamo. Ne mogu znati koje će ga jednostavno pitanje ili primedba naprosto... gurnuti preko ivice... a onda... E pa, onda ćemo imati jedan sasvim beskoristan Mozak. Želite li s time da se suočite?"

"Bilo kako bilo, nije u stanju da prekrši Prvi Zakon."

"I ja bih tako mislila, ali..."

"Niste čak ni u to sigurni?" Lening je bio krajnje zaprepašćen.

"Oh, ne mogu da budem sigurna ni u šta, Alfredede..."

Alarmni sistem je iznenada počeo zastrašujuće da odjekuje. Lening uključi veze u gotovo paralitičkom grču. Sledio se kada je čuo reči izgovorene bez daha.

On reče: "Suzan... čuli ste... brod je otišao. Poslao sam onu dvojicu terenaca unutra pre pola sata. Moraćete ponovo do Mozga."

Suzan Kalvin upita krajnje mirno: "Mozgu, šta se dogodilo sa brodom?"

Mozak sav srećan upita: "Onim koji sam ja sagradio, gospođice Suzan?"

"Tako je. Šta mu se dogodilo?"

"Pa, ništa. Ona dvojica koja je trebalo da ga isprobaju našla su se unutra; bili smo spremni, pa sam ga poslao."

"Oh... Pa, baš lepo." Psiholog je imala izvesne teškoće sa disanjem. "Šta misliš, hoće li sa njima biti sve u redu?"

"Svakako, gospođice Suzan. Za sve sam se pobrinuo. To je prelepi brod."

"Da, Mozgu, on jeste prelep, a ti smatraš da imaju dovoljno hrane, zar ne? Biće im udobno?"

"Imaju dovoljno hrane."

"Mogli su doživeti šok, Mozgu. Znaš, bilo je to za njih neočekivano."

Mozak odbaci tu pomisao. "Biće s njima sve u redu. Trebalo bi da im bude zanimljivo."

"Zanimljivo? Kako?"

"Samo zanimljivo", odvrati Mozak, lukavo.

"Suzan", prošaputa Lening, pušeći se od besa, "pitajte ga da li i smrt ulazi u aranžman. Pitajte ga za opasnosti."

Lice Suzan Kalvin se iskrivi od besa: "Ćutite!" Potom se drhtavim glasom obratila Mozgu: "Možemo da stupimo u vezu sa brodom, zar ne, Mozgu?"

"Oh, mogu da vas čuju ako ih pozovete putem radija. Pobrinuo sam se za to."

"Hvala. To je sve za sada."

Kada su izišli napolje, Lening poče da besni: "Galaksije mu, Suzan, ako ovo procuri, to će nas sve uništiti. Moramo vratiti te ljude. Zašto ga niste pitali da li postoji smrtna opasnost... otvoreno?"

"Zato što je to", odvrati Kalvinova umorno i obeshrabreno, "upravo ono što ne smem da pomenem. Ako se ma oko čega dvoumi, onda je to oko smrti. Bilo šta što bi grubo pokrenulo to pitanje mogli bi da ga potpuno izbacim iz koloseka. Da li bi nam bilo bolje bez njega? Rekao je da možemo s njima stupiti u vezu. Hajde da to i učinimo, da utvrdimo njihov položaj i vratimo ih nazad. Verovatno nisu u stanju sami da upravljaju kontrolama; Mozak po svoj prilici koristi daljinske upravljače. Dođite!"

Prošlo je dosta vremena pre nego što je Pael uspeo da se dođe k sebi.

"Majk", prozbori on kroz hladne usne, "da li si osetio bilo kakvo ubrzanje?"

Donovan je prazno zurio pred sebe: "A? Ne... ne."

Potom riđokosi stisnu pesnice i ustade sa sedišta sa iznenadnom, mahnitom silinom i stvori se kod hladnog, široko zakrivljenog stakla. Nije imao šta da vidi... osim zvezda.

On se okrenu: "Greg, mora da su uključili motore dok smo bili unutra. Greg, smestili su nam; sredili su sa robotom da nas primora da budemo pokusni kunići, plašeći se da se ne predomislimo."

Pael reče: "O čemu to pričaš? Kakva korist od toga da nas

pošalju napolje kada ne znamo kako se upravlja ovom mašinom? Kako da je vratimo nazad? Ne, ovaj brod je krenuo sam od sebe i bez ikakvog primetnog ubrzanja." On ustade i lagano krenu da korača. Metalni zidovi vraćali su odjek njegovih koraka.

On bezličnim glasom primeti: "Majk, ovo je najsmušenija situacija u kojoj smo se ikada našli."

"To je", ogorčeno primeti Donovan, "nešto novo za mene. Upravo sam počeo ludo da se zabavljam, kada si mi to kazao."

Pael pređe preko ovih njegovih reči. "Nema ubrzanja... što znači da ovaj brod radi na načelima koja se razlikuju od svih poznatih."

"Različitim od svih za koje mi znamo."

"Različitim od svih poznatih. Nema motora kojim bi se upravljalo ručnim kontrolama. Možda je ugrađen u zidove. Možda je zbog toga tako debeo."

"O čemu ti to mumlaš?" upita Donovan.

"Zašto ne slušaš? Kažem da, ma šta pokreće ovaj brod, motor je izolovan i nije predviđen za upravljanje. Brodom se upravlja daljinskim kontrolama."

"Misliš, Mozak njime upravlja?"

"Zašto da ne?"

"Onda isto tako misliš da ćemo ostati u svemiru dok nas Mozak ne vrati."

"Može se desiti. Ako je tako, hajde da sačekamo mirno povratak. Mozak je robot. On se mora držati Prvog Zakona. Nije u stanju da povredi ljudsko biće."

Donovan polako sede: "Misliš?" Pažljivo je zagladio kosu, "Slušaj, ovaj drek od svemirskog pogona nokautirao je robota 'Ujedinjenih', a pametnjakovići su kazali da je to zbog toga što ljudi umiru na međuzvezdanim putovanjima. Kom robotu ćeš poverovati? Koliko mi je poznato, naš je raspolagao istovetnim podacima."

Pael je divlje povlačio brk. "Ne pravi se da ne znaš ništa o robotici, Majk. Pre nego što je ma koji robot u stanju čak i da počne da krši Prvi Zakon, toliko stvari mora da zakaže da bi on mnogo pre toga već bio potpuno uništen. Za ovo mora postojati neko jednostavno objašnjenje."

"Oh, svakako, svakako. Reci batleru da me probudi ujutro. Sve je

to suviše jednostavno za mene da bih se time gnjavio pre nego što malo dremnem."

"Jupitera mu, Majk, na šta do sada imaš da se požališ? Mozak brine o nama. Ovde je toplo. Ima svetla. Ima vazduha. Ubrzanje ti nije ni frizuru pokvarilo, toliko je bilo glatko i neprimetno."

"Je li? Greg, mora da si propustio neka predavanja, jer teško da bi inače bio optimista. Šta ćemo jesti? Šta ćemo piti? Gde se nalazimo? Kako ćemo se vratiti? U slučaju neke nezgode, na koji izlaz i u kojim skafanderima ćemo odjuriti, a ne odšetati? Nisam čak video ni kupatilo nigde, niti one male pogodnosti koje se obično tamo nalaze. Nema sumnje da se neko pobrinuo za nas... i to dobro!"

Glas koji je prekinuo Donovanovu tiradu nije bio Paelov. Nije bio ničiji. Jednostavno se našao tu, u vazduhu... bio je gromoglasan i oni su se ukočili.

"GREGORI PAUELE! MAJKL DONOVANE! GREGORI PAUELE! MAJKL DONOVANE! MOLIM VAS, JAVITE VAŠ SADAŠNJI POLOŽAJ. AKO VAŠ BROD SLUŠA KONTROLNE UREĐAJE, MOLIM VAS DA SE VRATITE U BAZU. GREGORI PAUELE! MAJKL DONOVANE!..."

Poruka se ponavljala mehanički; prekidali su je samo redovni, neumorni intervali.

Donovan reče: "Odakle se čuje?"

"Ne znam." Pael mu odvrati napetim šapatom: "Odakle dolazi svetlost? Odakle bilo šta dolazi?"

"Dobro, kako da im odgovorimo?" Morali su da razgovaraju u pauzama izmeđubučne poruke koja se odzvanjajuće ponavljala.

Zidovi su bili goli... goli, ničim neprekinuti i glatki, kakav samo može biti zaobljeni metal. Pael reče: "Viči i odgovori."

Učiniše tako. Vikali su naizmenično i zajedno: "Položaj nepoznat! Brod van kontrole! Stanje očajno!"

Glasovi su im postajali sve bučnije, da bi na kraju zamukli. Kratke službene rečenice bivale su prošarane vrištanjem i naglašenim bezobrazlucima, ali hladni, pozivni glas neumorno je istim tonom ponavljao poruku.

"Ne čuju nas", zadahta Donovan. "Ne postoji nikakav mehanizam za odašiljanje poruka. Samo prijemnik." Pogled je nasumice upro u

jednu tačku na zidu.

Odzvanjanje glasa spolja polako se ublažilo i nestalo. Počeli su ponovo da viču kada se glas pretvorio u šapat, a onda opet, već promuklo, kada je nastupila tišina.

Otprilike petnaest minuta kasnije Pael reče beživotnim glasom: "Hajde da ponovo prođemo kroz brod. Možda negde ima nešto za jelo." Po njegovom glasu teško da se moglo reći da gaji veliku nadu. U stvari, kao da je priznao poraz.

U hodniku su se podelili, jedan je krenuo desno, a drugi levo. Tačno su znali gde se onaj drugi nalazi zahvaljući batu koraka; povremeno su se sretali u hodnicima i tada bi se samo pogledali pa nastavili dalje.

Paelova potraga se iznenada okončala, a kada se to dogodilo, začuo je zadovoljan Donovan glas kako odzvanja unaokolo.

"Hej, Greg", urlao je on, "ovaj brod ima vodovod i kanalizaciju. Kako nam je to promaklo?"

Nekih pet minuta kasnije pronašao je nasumce Paela koji je upravo govorio: "Još ni traga tuševima, ali...", reč mu je zastala u grlu.

"Hrana", zadahta on.

Zid se spustio i otkrio zakrivljeno udubljenje sa dve police. Gornja je bila ispunjena konzervama bez etiketa, krajnje raznovrsnih veličina i oblika. Emajlirane konzerve na donjoj polici bile su sve iste i Donovan oseti nalet hladnoće oko zglavaka. Donja polica se hladila.

"Kako... kako..."

"Ranije nije bila ovde", reče kratko Pael. "Taj deo zida se spustio kada sam stupio unutra."

Jeo je. Konzerva je bila od onih koje treba samo podgrejati, sa priloženom kašikom, tako da je topao miris pasulja ispunio prostoriju. "Zgrabi konzervu, Majk!"

Donovan je oklevao: "Šta je na jelovniku?"

"Otkud ja znam! Da nisi možda izbirljiv?"

"Nisam, ali uvek na brodovima jedem samo pasulj. Radije bih nešto drugo." Šaka mu na trenutak ostade u vazduhu, a onda izabra jednu sjajnu, eliptičnu konzervu koja ga je zbog svoje pljosnatosti

podsetila na lososa ili na neki sličan delikates. Otvorila se kada ju je pritisnuo na pravom mestu.

"Pasulj!" zaurla Donovan i posegnu za narednom. Pael ga povuče za pantalone. "Biće bolje da to pojedješ, mladiću moj. Zalihe su ograničene, a mi možemo ovde ostati dugo, dugo."

Donovan se pokislo povuče: "Je li to sve što imamo? Pasulj?"

"Može biti."

"Šta je to donjoj polici?"

"Mleko."

"Samo mleko?" Donovan besno povika.

"Izgleda."

Obrok koji se sastojao od pasulja i mleka pojeli su u tišini, a kada su izašli, deo skrivenog zida podigao se i ponovo obrazovao ravnomernu površinu.

Pael uzdahnu: "Sve je automatski. Sve je takvo. Nikada u životu se nisam osećao toliko bespomoćno. Gde je ta tvoja kanalizacija i vodovod?"

"Tamo. I da znaš da je nije bilo kada smo prvi put bili u razgledanju."

Petnaest minuta kasnije vratili su se u prostoriju sa osmatračkim prozorom i zagledali se jedan u drugoga sa naspramnih sedišta.

Pael se smrknuo upiljio u jedini uređaj u prostoriji. Na njemu je i dalje stajalo ispisano 'parseci', skala se još završavale brojkom '1.000.000', dok je igla uporno počivala na nuli.

U upravnim kancelarijama korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' Alfred Lening je umorno rekao: "Neće da odgovore. Probali smo na svim talasnim dužinama, javnim, privatnim, kodiranim, čak i na onim subeterskim koje sada imaju. A Mozak neće ništa da kaže?" Ovo je bilo namenjeno dr Calvinu.

"Ne želi da razglaba o toj temi, Alfred", naglasi ona. "Kaže da nas oni mogu čuti... a kada pokušam da izvučem nešto više, postaje... pa, postaje mrzovoljan. A ne bi trebalo... Ko je ikada čuo za mrzovoljnog robota?"

"Kako bi bilo da nam kažete šta ste izvukli, Suzan", primeti Bogert.

"Evo, ovako! Priznaje da upravlja svime na brodu. Veoma je optimističan kada je reč o bezbednosti ljudi, ali ne daje pojedinosti. Ne usuđujem se da navaljujem. Međutim, izgleda da je u središtu poremećaja sam međuzvezdani skok. Mozak se samo nasmejao kada sam potegla tu temu. Postoje i drugi pokazatelji, ali tada se najviše približio izvesnoj otvorenoj abnormalnosti."

Pogledala je ostale: "Mislim na histeriju. Istog časa sam prešla na nešto drugo i nadam se da nisam pričinila nikakvu štetu, ali me je to ipak navelo na kakav takav trag. U stanju sam da iziđem nakraj sa histerijom. Dajte mi dvanaest časova! Ako uspem da ga vratim u normalno stanje, vratiće brod nazad."

Bogert kao da je tog trenutka ugledao duha. "Međuzvezdani skok!"

"Šta je bilo?" Kalvinova i Lening povikaše u isti mah.

"Brojke koje nam je Mozak dao za motor. Samo malo... upravo sam se nečeg setio."

Žurno je izišao.

Lening je zurio nekoliko trenutaka za njim, a onda otresito reče Kalvinovoj: "Vi se pobrinite za svoj deo posla, Suzan."

Dva časa kasnije, Bogert je užurbano objašnjavao: "Kažem vam, Lening, to je to. Do međuzvezdanog skoka ne dolazi trenutno... ne, sve dok je brzina svetlosti konačna. Život ne može da postoji... materija i energija kao takve ne mogu da postoje tamo gde dolazi do savijanja svemira. Ne znam kako bi tamo bilo... ali ovo je sugurno. To je ono što je ubilo robota 'Ujedinjenih'."

Donovan se osećao jadno, a tako je i izgledao. "Samo pet dana?"

"Samo pet dana. Ubeđen sam u to."

Donovan se tužno osvrtao oko sebe. Zvezde koje je video kroz osmatrački prostor bile su mu poznate, ali beskrajno ravnodušne. Zidovi su bili hladni pri dodiru; svetlost, koja je odnedavno ponovo postala mnogo jača, izgledala je neopipljivo sjajna; igla na meraču tvrdo glavo se držala nule; a Donovan nikako nije mogao da se oslobodi ukusa pasulja.

On mrzovoljno primeti: "Trebalo bi da se okupam."

Pauel načas podiže pogled i reče: "I ja. Zaboravi na svoje potrebe. Osim ako ne želiš da se kupaš u mleku i tako ostaneš bez ičega za piće..."

"Na kraju ćemo i ovako i onako ostati bez ičega za piće. Greg, kada nastupa to međuzvezdano putovanje?"

"To bih i ja voleo da znam. Možda ćemo samo nastaviti da se vozimo. Na kraju ćemo sigurno negde stići. Bar će stići prah naših kostura ... nije li naša smrt uzrok sloma koji je prvobitno doživeo Mozak?"

Donovan odvrti leđima okrenut Pauelu: "Greg, razmišljao sam nešto. U sosu smo. Nemamo šta da radimo... osim da šetamo unaokolo i razgovaramo sami sa sobom. Znaš one priče o momcima koji su podilkanili u svemiru. Poludeli su mnogo pre nego što su umrli od gladi. Ne znam, Greg, ali od kada se svetlost pojačala, čudno se osećam."

Nastupila je tišina, a onda se začuo tih, prigušen Pauelov glas. "I ja. Šta tačno osećaš?"

Riđokosi odvrti: "Osećam se čudno iznutra. Nešto se u meni sudara sa svime što je čvrsto. Teško dišem. Ne mogu da stojim na jednom mestu."

"Hmmm. Osećaš li vibracije?"

"Kako to misliš?"

"Sedi načas i oslušni. Ne čuješ ih, ali ih osećaš... kao da nešto negde dobuje, dobuje kroz ceo brod, a zajedno s njim i kroz tebe. Slušaj..."

"Da... da. Šta misliš da je to, Greg? Ne misliš valjda da smo to mi?"

"Mogli bismo biti." Pauel je polako gladio brk. "Ali možda su i brodski motori. Možda se priprema."

"Za šta?"

"Za međuzvezdani skok. Možda je blizu, a sam đavo zna kako izgleda."

Donovan se zamislio. A onda divlje reče: "Ako je tako, neka. Ali voleo bih da možemo da se borimo. Tako je ponižavajuće samo čekati da se to dogodi."

Možda sat kasnije Pauel pogleda u svoju šaku na metalnom

doručju sedišta i reče sa ledenim mirom: "Opipaj zid, Majk."

Donovan ga poslušao i odvratio: "Osećam kako podrhtava, Greg."

Čak su i zvezde izgledale zamagljene. Odnekud je došao neodređeni utisak kao da neka ogromna mašina prikuplja snagu skupa sa zidovima, skladišteći energiju za moćni skok, uspinjući se skalom za merenje snage.

Nastupilo je iznenada, praćeno bolnim ubodom. Pael se ukočio i napola skočio sa sedišta. Na trenutak je ugledao Donovana, a zatim je obnevideo dok mu je u ušima treperio i zamirao Donovanov slabi krik. Nešto se u njemu trgnulo i usprotivilo sve debljem ledenom pokrivaču.

Nešto se oslobodilo i zakovitlalo u pomami treperave svetlosti i bola. Palo je...

... i kovitlalo se

... i palo naglavačke

... i utihlo!

Bila je to smrt!

Bio je to svet mirovanja, svet bez senzacija. Svet nejasne, bezosećajne svesti; svesti o tami i tišini i bezobličnoj borbi.

A najviše od svega svest o večnosti.

On je predstavljao sićušnu belu nit ega... hladnu i uplašenu.

A onda su se začule reči, ganutljive i zvučne, koje su tutnjale iznad njega u peni zvuka:

"Zar ti se ne čini da ti u poslednje vreme nije više prijatno u tvom sanduku? Zašto ne isprobaš produžni kovčeg Morbidnog M. Lešića? Naučno su projektovani da odgovaraju prirodnim oblinama tela i obogaćeni su vitaminom B1. Koristite Lešićeve sanduke radi udobnosti. Ne zaboravite... bićete... mrtvi... veoma dugo!"

Nije bilo naročito glasno, ali šta god to bilo, zamrlo je u ljigavom, tutnjećem šapatu.

Bela nit koja je mogla biti Pael beskorisno se nadimala u neopipljivim eonima vremena koje je postojalo svuda oko njega... da bi se urušila kada je prodorni krik stotinu miliona duhova satkan od stotinu miliona soprana dostigao krešendo:

"Biće mi drago kada umreš, ti nitkove, ti.

Biće mi drago kada umreš, ti nitkove, ti.
Biće mi drago..."

Uzdizalo se zavojitim stepeništem silovitog zvuka, sve do žestokih supersonika koji se više nisu mogli čuti, pa još više...

Bela nit je zatreperila pulsirajućim bolom. Tiho se zategla...

Glasovi su bili obični... i mnogobrojni. To je govorila gomila; uskovitlana gomila koja je prolazila kroz njega, pored njega i preko njega, brzo, idući stalno napred, vukući za sobom iscepkane reči.

"Šta su to oni hteli, momče? Izgledaš kao da su te smoždili..."

"... vruća vatra, pretpostavljam, ali imam slučaj..."

"... stvorio sam Raj, ali stari sveti Petar..."

"Aaah, zakačio sam se sa dečakom. Imao sam dogovor s njim..."

"Hej, Sem, dođi ovuda..."

"Imaš pisak? Bilzebub kaže..."

".... Idemo dalje, dobri moj vragolane? Imam sastanak sa Sa..."

A povrh svega iskonsko gromovito tutnjanje koje je sve zaglušivalo.

"POŽURI! POŽURI! POŽURI!!! Pomeri kosti i ne ostavljaj nas da čekamo... ima ih još puno u redu. Pripremite potvrde i proverite da li imate Petrov pečat na njima. Proverite da li čekate ispred odgovarajuće kapije. Biće za sve dovoljno vatre. Hej, ti... TI, TAMO DOLE. STANI U RED ILI..."

Bela nit koja je bila Pael povuče se nazad pred povikom i oseti oštar ubod uperenog prsta. Sve je eksplodiralo u dugi zvuka koji je kapao u delovima na njegov bolni mozak.

Pael se ponovo našao na sedištu. Osetio je kako se trese.

Donovanove oči se otvoriše; podsećale su na velike, rascvetale činije staklastog plavetnila.

"Greg", prošaputa on, gotovo jecajući. "Jesi li bio mrtav?"

"Ja... osećao sam se mrtvim." Nije prepoznao vlastito graktanje.

Donovan očigledno nije uspeo da ustane kada je to pokušao: "Jesmo li sada živi? Ili nas čeka još nešto?"

"Osećam se... živim." Ista promuklost. Pael oprezno reče: "Da li si... čuo bilo šta, kada... dok si bio mrtav?"

Donovan zastade, a onda veoma sporo klimnu: "A ti?"

"Da. Jesi li čuo ono o kovčezima... i žene koje pevaju... i redovi koji se obrazuju pred ulaskom u pakao? Jesi li?"

Donovan odmahnu glavom: "Samo jedan glas."

"Bučan?"

"Ne. Mek, ali i grub kao kada turpijom prevlačiš preko vrhova prstiju. Bila je to bukvića, znaš. O vatri pakla. Opisao je muke... pa, znaš već. Jednom sam čuo sličnu bukviću... gotovo istovetnu."

Znojio se.

Postali su svesni bleska nekog sunca, koji je dopirao kroz osmatrački prozor. Bio je slab, ali je bio plavo-beo... a sjajno zrno graška koje je predstavljalo udaljeni izvor svetlosti nije bilo staro Sunce.

Pauel je upro svoj drhtavi prst u jedini uređaj. Igla je počivala, ukrućeno i ponosno, na crti ispod koje je stajao broj 300.000... Parseka.

Pauel reče: "Majk, ako je ovo tačno, mi mora da smo sasvim napustili Galaksiju."

Donovan primeti: "Plamena mu, Greg! Mi smo prvi ljudi koji su napustili Sunčev Sistem."

"Da! Tako je. Pobjegli smo Suncu. Pobjegli smo Galaksiji. Majk, ovaj brod je odgovor. On predstavlja slobodu za celo čovečanstvo... slobodu da se širimo do svih postojećih zvezda... a ima ih na milione, milijarde, bilione."

A onda ponovo tresnu o zemlju: "Ali kako ćemo se vratiti, Majk?"

Donovan se drhtavo osmehnu: "Oh, neka te to ne brine. Ovaj brod nas je doveo ovamo. On će nas i vratiti nazad. Ja sam za još pasulja."

"Ali Majk... stani, Majk. Ako nas vrati na isti način na koji nas je i doveo do ovde..."

Donovan je već počeo da se diže sa sedišta, ali se posle ovoga zaustavio i bupnuo nazad.

Pauel nastavi: "Moraćemo ponovo... da umremo, Majk."

"Pa", uzdahnu Donovan, "ako moramo, moramo. Bar nije zauvek, nije baš zauvek."

Suzan Calvin je sada govorila polako. Već je šest sati polako prodirala u Mozak... šest uzaludnih sati. Bila je umorna od ponavljanja, umorna od okolišanja, umorna od svega.

"Mozgu, samo još jedna stvar. Moraš se naročito napregnuti da mi jednostavno odgovoriš. Da li si bio potpuno jasan kada je reč o tom međuzvezdanom skoku? Hoću da kažem, da li ih je on odneo daleko?"

"Onoliko daleko koliko su želeli da pođu, gospođice Suzan. Ali nije to ništa proći kros savijenost svemira."

"A šta će videti na drugoj strani?"

"Zvezde i tako to. Šta ste vi mislili da će videti?"

Naredno pitanje joj je izletelo: "Znači, biće živi?"

"Svakako!"

"Međuzvezdani skok im neće naneti zlo?"

Sledila se kada joj Mozak nije odgovorio. To je bilo to! Dirnula je u ranjeno mesto.

"Mozgu", stala je jedva čujnim glasom da moli, "Mozgu, čuješ li me?"

Odgovor je bio slab, drhtav. Mozak upita: "Moram li da odgovorim? Mislim na ono o skoku?"

"Ne, ako to ne želiš. Ali bilo bi zanimljivo... hoću da kažem ako bi hteo." Suzan Calvin je pokušala da ga navuče.

"Auuu. Sve ste pokvarili."

Psiholog iznenada poskoči, a na licu joj se videlo da joj je odjednom sve postalo jasno.

"Oh", zadahta ona. "Oh."

Osetila je kako se u jednom naletu oslobađa napetosti mnogih časova i dana. Kasnije je rekla Leningu: "Kažem vam da je sve u redu. Ne, sada me morate ostaviti na miru. Brod će se bezbedno vratiti, sa ljudima, a ja želim da se odmorim. I odmoriću se. A sada me ostavite."

Brod se vratio na Zemlju isto onako tiho i glatko kao što je i otišao sa nje. Spustio se tačno na isto mesto i glavna komora se otvorila. Dva muškarca koja su izišla iz njega pažljivo su stupala, češući

grube, čekinjave brade.

A onda, lagano i namerno, onaj sa riđom kosom kleknu i resko poljubi beton staze.

Rukama su zadržali na odstojanju gomilu koja je počela da se skuplja, a takođe su odbili revnosni par koji je izleteo iz pristiglih ambulantnih kola sa nosilima.

Gregori Pael reče: "Gde je najbliži tuš?"

Odveli su ih donde.

Skupili su se, svi zajedno, oko stola. Bio je to sastanak mozgova korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' u punom sastavu.

Lagano i nezaustavivo, Pael i Donovan završili su živopisnu i odjekujuću priču.

Suzan Kalvin je prekinula tišinu koja je usledila. U ovih nekoliko dana koji su protekli povratila je svoj ledeni, pomalo kiseli mir... ali je na površinu ipak izbijao trag neprijatnosti.

"Ako ćemo da budemo iskreni", reče ona, "to je bila moja greška... sve zajedno. Kada smo prvi put izložili problem Mozgu, a nadam se da se neki od vas toga još sećaju, potrudila sam se nadugačko i naširoko da mu stavim do znanja da će biti od najveće važnosti da odbije svaki delić obaveštenja koji bi mogao kod njega da izazove nedoumicu. Između ostalog rekla sam nešto kao 'Neka te ne uzbuđuje smrt ljudskih bića. Na to nećemo uopšte obraćati pažnju. Samo nam vrati taj list hartije i zaboravi.'"

"Hmm", izusti Lening. "Šta je usledilo?"

"Ono što je očigledno. Kada je taj deo obaveštenja ušao u njegove proračune, a odnosio se na jednačinu koja kontroliše dužinu najmanjeg mogućeg intervala za međuzvezdani skok... značio je smrt za ljudska bića. U istom trenutku se mašina 'Ujedinjenih' potpuno raspala. Međutim, ja sam uspela da potisnem značaj smrti za Mozak... ne potpuno, jer Prvi Zakon nikada ne može biti poništen, ali dovoljno da Mozak još jednom baci pogled na tu jednačinu. To je ujedno bilo dovoljno da shvati da će se ljudi posle tog intervala vratiti u život... isto kao što će se materija i energija samog broda ponovo vratiti u postojanje. Ta takozvana 'smrt' bila je, drugim rečima, samo privremena pojava. Shvatate?"

Osvrnula se oko sebe. Svi su je slušali.

Nastavila je: "I tako je on prihvatio taj list, ali ne bez izvesnog okelvanja. Čak iako je reč bila samo o privremenoj smrti čija je važnost bila potisnuta, to je bilo dovoljno da ga malo uzdrma."

Mirno je iznela: "Razvio je osećaj za humor... bilo je to bekstvo, vidite, metod delimičnog uzmaka od stvarnosti. Postao je šaljivčina."

Pael i Donovan skočiše.

"Šta?" povika Pael.

Donovan se znatno slikovitije izrazio o tome.

"Tako je", reče Kalvinova. "Brinuo je o vama, vodio računa da vam se ništa ne desi, ali niste mogli da upravljate kontrolama, jer nisu bile napravljene za vas... već samo za njega, za šaljivčinu Mozak. Mogli smo da dopremo do vas preko radija, ali vi niste mogli da odgovorite. Imali ste dovoljno hrane, ali samo pasulj i mleko. A onda ste umrli, da tako kažem, i ponovo se rodili, ali postarao se da razdoblje vaše smrti bude... da kažemo... zanimljivo. Baš me zanima kako je to uspeo. Bila je to Mozgova mala nagradna šala, ali nije mislio ništa loše."

"Ništa loše!" zadahta Donovan. "Kada bi taj mali, slatki klippan samo imao vrat."

Lening podiže šaku kako bi ga smirio. "U redu, bila je to prava zbrka, ali sada je gotovo. Šta sada?"

"Pa", poče Bogert, "očigledno je na nama da poboljšamo motor za savijanje svemira. Mora postojati način da se zaobiđe interval skoka. Ako postoji, mi smo jedina preostala organizacija koja ima velikog superrobotu, te smo stoga i obavezni da ga pronađemo. A onda... 'Američki roboti' će imati mogućnosti za međuzvezdana putovanja, a čovečanstvo će dobiti priliku da stvori galaktičko carstvo."

"Šta ćemo sa 'Ujedinjenima'?" upita Lening.

"Hej", iznenada se umeša Donovan, "Hteo bih nešto da predložim u vezi s tim. Uvalili su 'Američke robote' u pravu zbrku. Ali se ta zbrka pokazala mnogo manje rđava nego što su to oni priželjkivali i sve se dobro završilo; međutim, njihove namere ipak nisu bile časne. Greg i ja smo najviše propatili.

Tražili su odgovor i dobili su ga. Pošaljite im taj brod, sa

garancijom, i 'Američki roboti' mogu pokupiti svojih dve stotine hiljada plus troškove izgradnje. A kad budu krenuli da ga isprobaju... kako bi bilo da pustimo Mozak da se još malo našali pre nego što se vrati u normalu?"

Lening ozbiljno odvrati: "Meni to zvuči sasvim pravedno."

A Bogert odsutno dodade: "Tačno sve prema ugovoru, takođe."

DOKAZ

Frensis Kvin je bio političar nove škole. To je, razume se, besmislen izraz, kao i svi ostali te vrste. Većina tih 'novih škola' imala je svoje parnjake još u društvenom životu drevne Grčke, a možda, ako bismo znali nešto više o tome, i u društvenom životu drevnih Sumera, kao i u sojeničkim zajednicama sa tla praistorijske Švajcarske.

Ali kako bismo izbegli dosadan i zamršen početak, biće najbolje da odmah kažemo kako Kvin nije jurio neki politički položaj niti se udvarao biračima, nije držao govore niti je petljao oko glasačkih kutija. Baš kao što ni Napoleon nije lično nijednom povukao oroz na Austerlicu.

A kako politika sklapa čudna prijateljstva, Alfred Lening je sedeo sa druge strane stola nabranih sedih veđa nadnetih nad oči u kojima se naziralo da je njegovo hronično nestrpljenje dovedeno do same ivice. Nije bio zadovoljan.

Bez obzira na to da li je Kvin bio svestan te činjenice ili ne, ona mu nimalo nije smetala. Glas mu je zvučao prijateljski, a možda je to bilo profesionalno.

"Pretpostavljam da poznajete Stivena Bajerleja, dr Lening."

"Čuo sam za njega. Kao, uostalom, i mnogi drugi."

"Da, i ja sam čuo. Možda nameravate da glasate za njega na sledećim izborima."

"Ne bih znao da vam kažem." Rekao je to sa neskrivenom jetkošću. "Ne pratim politička zbivanja, pa tako ni ne znam da je u trci za neki položaj."

"Mogao bi postati naš naredni gradonačelnik. Razume se, za sada je samo advokat, ali veliki hrastovi..."

"Da", prekide ga Lening. "Imao sam već prilike da čujem tu izreku. Međutim, mene zanima da li bismo mogli da pređemo na posao."

"Mi smo to već učinili, dr Lening." Kvinov glas bio je veoma blag: "U mom je interesu da gospodin Bejerlej što duže ostane oblasni advokat, a u vašem interesu je da mi u tome pomognete."

"Umom interesu? Ma hajdete!" Leningove obrve se još više nabraše.

"Pa, recimo onda da je to u interesu korporacije 'Američki roboti mehanički ljudi'. Došao sam k vama kao počasnom direktoru Odeljenja za istraživanje, jer znam da se odnose prema vama kao prema, da kažemo, 'starijem državniku'. Slušaju vas sa poštovanjem, pa ipak vaše veze s njima nisu više tako čvrste, što vam omogućava da dosta slobodno delate; čak i kada je to delanje pomalo neortodoksno."

Dr Lening je trenutak ćutao, razmišljajući. Zatim je mekšim glasom kazao: "Uopšte vas ne pratim, gospodine Kvin."

"Nisam iznenađen, dr Lening. Ali sve je prilično jednostavno. Dozvoljavate li?" Kvin zapali tanku cigaretu jednostavnim, ali ukusno dizajniranim upaljačem, dok mu se na koščatom licu primećivalo da ga sve ovo zabavlja. "Razgovarali smo o gospodinu Bajerleju... čudan i slikovit karakter. Još pre tri godine bio je potpuno nepoznat. Sada je i te kako poznat. To je čovek moćan i umešan, a sasvim sigurno je najспособniji i najinteligentniji tužilac koga sam ikada upoznao. Na nesreću, ne spada u krug mojih prijatelja..."

"Razumem" odvrati Lening mehanički. Zurio je u nokte.

"Bio sam u prilici", nastavi Kvin, ravnodušno, "da protekle godine sprovedem istragu o gospodinu Bajerleju... krajnje iscrpnu istragu. Znae, uvek je korisno podvrgnuti prošlost reformističkih političara krajnje detaljnoj istrazi. Kada biste znali kako to često pomaže..." Zastao je kako bi se na silu osmehnuo, posmatrajući zažareni vrh cigarete. "Međutim, prošlost gospodina Bajerleja je bez ijedne mrlje. Vodio je tih život u malom gradu, pohađao koledž, žena mu je umrla mlada, imao je saobraćajnu nesreću posle koje se dugo oporavljao, završio je pravo, došao u metropolu, postao advokat."

Frensis Kvin lagano zatrese glavom i dodade: "Ali njegov sadašnji život! Ah, on je neverovatan. Naš oblasni tužilac nikada ne jede!"

Lening se trgnu, a pogled njegovih starih očiju postade iznenađujuće oštar: "Molim?"

"Naš oblasni tužilac nikada ne jede." Ponovio je to, naglašavajući slogove. "Malo ću da izmenim svoju tvrdnju. Nikada ga niko nije

video da jede ili pije. Nikada! Razumete li šta to znači? Ne retko, nego nikada!"

"Smatram to potpuno nemogućim. Imate li poverenja u svoje istražitelje?"

"Imam poverenja u svoje istražitelje i ne smatram to uopšte neverovatnim. Dalje, naš oblasni tužilac nikada nije viđen kako pije... ni vodu ni alkohol... niti da spava. Ima i drugih činilaca, ali mislim da sam bio dovoljno jasan."

Lening se zavali u stolici; nastupila je napeta tišina ispunjena nemim izazivanjima i odgovorima na ta izazivanja, a onda stari robotičar zatrese glavom. "Ne. Postoji samo jedna stvar koju ste mogli pokušati da nagovestite, ako vašu izjavu povežem s činjenicom da ste je izneli meni, a ona je nemoguća."

"Ali taj čovek uopšte ne liči na ljudsko biće, dr Lening."

"Da ste mi kazali da je prurušeni Satana, postojali bi mali izgledi da vam poverujem."

"Kažem vam da je on robot, dr Lening."

"A ja vama kažem da luđu zamisao nisam čuo, gospodine Kvin."

Ponovo je nastupila borbena tišina.

"Svejedno", Kvin ugasi cigaretu krajnje pažljivo, "moraćete da istražite tu nemogućnost koristeći se sredstvima korporacije."

"Ubeđen sam da ne mogu da se prihvatim ničeg sličnog, gospodine Kvin. Ne mislite valjda ozbiljno da će korporacija uzeti učešća u lokalnim političkim bitkama."

"Nemate izbora. Pretpostavimo da budem primoran da to objavim bez dokaza. Znaci su dovoljno rečiti."

"Radite kako vam volja."

"Ali nije me volja da tako postupim. Mnogo više bih voleo da imam kakav dokaz. A to ne bi ni vama odgovaralo, jer bi publicitet pogubno delovao na vašu kompaniju. Pretpostavljam da ste i te kako upoznati sa strogim pravilima koja zabranjuju upotrebu robota na naseljenim svetovima."

"Svakako!"... odbrusi Lening.

"Takođe znate da je korporacija 'Američki roboti i mehanički ljudi' jedini proizvođači pozitronskih robota u Sunčevom sistemu, te ako je

Bejerlej robot, on je pozitronski robot. Takođe ste svesni toga da se svi pozitronski roboti iznajmljuju, a ne prodaju; da Korporacija ostaje vlasnik i menađer svakog robota, i da je stoga odgovorna za sve njih."

"Lako je dokazati, gospodine Kvin, da Korporacija nikada nije proizvela robota sa ljudskim karakterom."

"To se može učiniti? Sada samo razmatramo mogućnosti."

"Da. To se može učiniti."

"Pretpostavljam da se to moglo potajno izvesti. Bez upisivanja u knjige."

"Ne kada je reč o pozitronskom mozgu, gospodine. Tu su umešani toliki činiooci, tako da je nadzor vlade veoma jak."

"Da, ali roboti se istroše, polome, pokvare... pa ih rastave."

"Pozitronski mozgovi se ponovo koriste ili se uništavaju."

"Zaista?" Frensis Kvin dozvoli sebi da bude sarkastičan. "A šta ako jedan - slučajno, razume se - nije bio uništen... a u blizini se našlo ljudsko telo koje je čekalo na mozak."

"Nemoguće!"

"Moraćete to da dokažete vladi i javnosti, pa zašto to onda ne biste sada prvo meni dokazali."

"Ali kakav bi mogao da bude naš cilj?" upita Lening u očaju. "Gde nam je motiv? Dajte nam nešto što ima bar izvesnog smisla."

Ali dragi gospodine, molim vas. Korporaciji bi bilo i te kako milo da dobije dozvolu da se u raznim oblastima koriste pozitronski roboti na naseljenim svetovima. Zarada bi bila ogromna. Međutim, predrasude javnosti protiv te prakse su suviše velike. Pretpostavimo da ih prvo naviknete na takve robote... vidite, imamo veštog advokata, dobrog gradonačelnika... a on je robot. Zašto ne biste kupili naše robote-batlere?"

"Veličanstveno. Gotovo smešan prelaz na apsurdnost."

"Pretpostavljam da je tako. Ali zašto mi ne dokažete suprotno? Ili vam se i dalje više dopada ideja da to dokazujete javnosti?"

Svetlost u kancelariji postajala je sve prigušenija, ali još nije bila toliko slaba da bi sakrila izraz razočaranja na licu Alfreda Leninga. Lagano, robotičar pritisnu jedno dugme posle čega oživeše osvetljivači zida.

"Pa, da vidimo", zareža on.

Lice Stivena Bajerleja nije bilo lako opisati. U krštenici je stajalo da mu je četrdeset godina i tako je i delovao... ali bio je to zdrav, dobro uhranjen i dobroćudan četrdesetogodišnjak, koji je automatski opovegavao rasprostranjeno uverenje da 'čovek izgledom odaje koliko mu je godina',

To je bilo naročito tačno kada se smejao, a upravo sada se smejao. Smejao se glasno i stalno, smeh bi mu samo na trenutak zamro na usnama, a onda bi se opet začuo...

Lice Alfreda Leninga izražavalo je ogorčeno neodobravanje. Napravio je pola pokreta u pravcu žene koja je sedela pored njega, ali njene tanke, beskrvne usne samo se malo napućiše.

Bajerlej zadahta i malo se povrati.

"Zaista, dr Lening... zaista... Ja... ja... robot?"

Lening ga oštro prekinu. "To ne tvrdim ja, gospodine. Bio bih veoma zadovoljan da pripadate čovečanstvu. Pošto vas naša kompanija nikada nije proizvela, sasvim sam ubeđen da mu i pripadate... u pravnom smislu, u svakom slučaju. Ali pošto nam je sasvim ozbiljno predočena tvrdnja da ste robot, a to je učinio čovek na određenom položaju..."

"Ne pominjite njegovo ime, ako će to odvaliti makar i jedan čip iz vašeg granitnog etičkog bloka, ali hajde da se pretvaramo da je to bio Frenk Kvin, zarad razgovora, i nastavimo."

Lening samo frknu na ovu upadicu i napravi pauzu pre nego što je nastavio još ledenijim glasom: "... čovek na određenom položaju, čijim identitetom ne želim da igram nikakve igre nagađanja. Primoran sam da vas zamolim da saradujete kako bismo to opovrgli. Već i sama činjenica da jedna takva tvrdnja može biti izrečena i objavljena preko medija koji stoje na raspolaganju tom čoveku predstavljala bi jak udarac za kompaniju koju zastupam... čak ako to nikada i ne bude dokazano. Razumete li me?"

"Oh, da, vaš mi je položaj sasvim jasan. Sama optužba je smešna. Položaj u kome ste se našli nije. Izvinite, ako sam vas uvredio svojim smehom. Smejao sam se onom prvom, a ne drugom. Kako mogu da vam pomognem?"

"Moglo bi biti krajnje jednostavno. Treba samo da u prisustvu svedoka obedujete u kakvom restoranu, gde će vas snimiti." Lening se zavalio u stolici, pošto je onaj najgori deo razgovora bio završen. Žena pored njega posmatrala je Bajerleja sa očigledno velikom pažnjom, ali ništa nije govorila.

Stiven Bajerlej je na trenutak sreo njen pogled, koji je zarobio njegov, a onda se ponovo okrenuo prema robotičaru. Izvesno vreme prsti su zamišljeno dobovali po bronzanom pritiskaču za hartiju koji je predstavljao jedini ukras na njegovom stolu.

On tiho reče: "Mislim da neću moći da vam iziđem u susret."

Odmah je podigao šaku: "Čekajte malo, dr Lening. Cenim to što vam se cela ova stvar gadi, žao mi je što su vas naterali da se njome bavite i protiv svoje volje i što osećate da u svemu ovome igrate nedostojanstvenu i smešnu ulogu. Pa ipak, ova stvar je veoma lične prirode, mnogo više no što mislite, stoga budite popustljivi.

Prvo, zašto mislite da vas Kvin... taj čovek na određenom položaju, znate... ne vuče za nos, kako bi vas naveo da uradite upravo ono što sada radite?"

"Pa, čini mi se malo verovatno da bi jedna ugledna osoba ugrozila sebe na jedan tako glup način, ako nije bila ubeđena da se kreće po sigurnom tlu."

U Bajerlejevim očima nazirao se jedva primetan podsmech. "Ne poznajete vi Kvina. On je u stanju da stvori sigurno tle i od ispusta kojim se ni divokoza ne bi usudila da prođe. Ubeđen sam da vam je tvrdio da je u istrazi došao do izvesnih pojedinosti u vezi sa mnom?"

"To je bilo dovoljno da me ubedi da bi našoj korporaciji bilo mnogo teže da pokuša da ih porekne nego vama."

"Znači, vi mu verujete kada kaže da ja nikada ne jedem. Dr Lening, vi ste naučnik. Razmišljajte logično. Nikada nisam viđen kako jedem, što ne znači da ja nikada ne jedem - i eto dokaza. Ma, molim vas!"

"Koristite se taktikom tužioca da napravite zbrku od jedne veoma jednostavne situacije."

"Naprotiv, pokušavam da pojasnim ono što ste vi i Kvin krajnje zamrsili. Vidite, tačno je da ne spavam baš mnogo, a sasvim je sigurno da ne spavam na javnim mestima. Nikada nisam mario za to

da jedem sa ostalima... znam da je to neobično i verovatno neurotično, ali nikome ne može da naudi. Dr Lening, dozvolite da vam izložim jedan zamišljeni slučaj. Pretpostavimo da imamo političara koji je zainteresovan da pobedi reformističkog kandidata po svaku cenu i dok istražuje njegov privatni život nabasa na neobičnosti kao ove koje sam upravo pomenuo.

Pretpostavimo dalje da, želeći da delotvorno ukloni protivkandidata, dođe u vašu kompaniju koja je za njega idealno oruđe. Da li biste očekivali da vam kaže: 'Taj i taj je robot jer, kako se čini, nikada ne jede sa drugim ljudima i nikada ga nisam video da je zaspao usred nekog slučaja; a kada sam jednom provirio kroz njegov prozor u ponoć, video sam ga kako sedi i čita; zavirio sam i u njegov frižider i nisam našao nikakvu hranu u njemu.'

Kada bi vam tako nešto ispričao, poslali biste po ludačku košulju. Ali ako vam kaže: 'On nikada nespava; on nikada ne jede', onda vas šok usled te izjave zaslepljuje i vi gubite iz vida činjenicu da je tu vrstu izjava nemoguće dokazati. I tako, počinjete da mu idete na ruku, prihvatajući njegovu igru."

"Bez obzira na to, gospodine", poče Lening, sa pretećom upornošću, "da li vi na ovu stvar gledate ozbiljno ili ne, potrebno je samo da pojedete taj obrok kako biste je okončali."

Ponovo se Bajerlej okrenuo prema ženi, koja ga je i dalje bezizražajno posmatrila. "Izvinite. Mislim da sam dobro upamtio vaše ime? Dr Suzan Kalvin?"

"Tako je, gospodine Bajerlej."

"Vi ste psiholog u 'Američkim robotima', je li tako?"

"Robopsiholog, molim vas."

"Oh, da li se roboti toliko razlikuju od ljudi, mentalno?"

"To su dva sveta." Dopustila je sebi da se ledeno osmehne: "Roboti su u osnovi pristojni."

Vrhovi advokatovih usana se poviše naviše: "To je bio udarac i po. Ali ja sam hteo ovo da kažem. Pošto ste vi psiho... robopsiholog i žena, kladim se da ste učinili nešto čega se dr Lening nije setio."

"A šta bi to bilo?"

"Imate nešto za jelo u tašni."

Nešto je načas narušilo sviklu ravnodušnost očiju Suzan Kalvin.

Ona reče: "Iznenadujete me, gospodine Bajerlej."

Otvorila je tašnu i izvadila jabuku. Bez reči mu ju je pružila. Dr Lening je, posle prvobitnog iznenađenja, počeo da prati sporu kretanju od jedne do druge šake oštrim i budnim pogledom.

Stiven Bajerlej mirno zagriže i mirno proguta zalogaj.

"Vidite, dr Lening?"

Dr Lening se osmehnu sa olakšanjem koje je bilo čak toliko da su u tom trenutku i njegove obrve poprimile dobroćudan izgled. Ali olakšanje je potrajalo samo jednu krhku sekundu.

Suzan Kalvin reče: "Zanimalo me je da vidim da li ćete je pojesti, ali u ovom slučaju to, razume se, ništa ne dokazuje."

Bajerlej se isceri: "Zaista?"

"Svakako da ne. Dr Lening, sasvim je očigledno da je on, ako je humanoidni robot, savršena imitacija. Gotovo je suviše ljudski da ne bi bio uverljiv. Konačno, celog života viđamo i posmatramo ljudska bića; bilo bi nemoguće poturiti nam nešto što bi samo naizgled bilo pravo. Moralo bi biti zaista pravo. Posmatrajte kožu, kvalitet zenica, formaciju kostiju šake. Ako je on robot, volela bih da su ga napravili u 'Američkim robotima', jer je posao odlično obavljen. Šta mislite da li bi iko ko je u stanju da obrati pažnju na takve pojedinosti zaboravio da doda nekoliko uređajčića koji bi vodili računa o takvim stvarima kao što su jelo, spavanje, izlučivanje? Možda samo po potrebi; kao na primer da bi se razrešile situacije kao što je ova ovde. Što znači da taj obrok ništa ne bi dokazao."

"Čekajte malo", prosikta Lening, "nisam ja baš takva budala kakvom me vas dvoje ovde pravite. Mene ne zanima problem gospodina Bajerleja o tome da li je ljudsko biće ili ne. Mene samo zanima da izvučem korporaciju iz svega ovoga. Obedovanje u javnosti će srediti stvar i Kvin tu više ništa neće moći. Pojedinosti možemo prepustiti advokatima i robopsiholozima."

"Ali, dr Lening", javi se Bajerlej, "zaboravili ste na politiku. Jedva čekam da me izaberu, a Kvin jedva čeka da me zaustavi. Uzgred budi rečeno, jeste li primetili da ste izgovorili njegovo ime. Bio je to jeftini trik s moje strane, ali znao sam da ćete ga pomenuti pre ili kasnije."

Lening se zajapurio: "Kakve veze imaju izbori sa tim?"

"Publicitet je mač sa dve oštrice, gospodine. Ako Kvin želi da me proglasi robotom i ima petlju da to i uradi, ja imam petlju da zaigram po njegovim pravilima."

"Hoćete da kažete da vi..." Lening je bio iskreno zaprepašćen.

"Tačno. Hoću da kažem da ću ga pustiti da nastavi, da sam izabere sebi konopac, iskuša njegovu snagu, odseče odgovarajući komad, napravi omču, uvuče glavu i isceri se. Ja ću se pobrinuti za ono malo što će još biti potrebno da se obavi."

"Strašno ste samouvereni."

Suzan Kalvin ustade: "Hajdemo, Alfrede, nećemo uspeti da ga nateramo da promeni mišljenje."

"Vidite." Bajerlej se blago osmehnuo. "Snalazite se i kao psiholog za ljude."

Međutim, to samopouzdanje je donekle splasnulo te večeri kada je Bajerlej parkirao kola na automatskom tragu koji je vodio do podzemne garaže i krenuo stazom do prednjih vrata kuće.

Prilika u invalidskim kolicima podigla je pogled kada je on ušao i osmehnula se. Bajerlejevo lice se ozarilo. Prišao joj je.

Glas bogalja bio je promukli, hrapavi šapat koji je dopirao iz usta zauvek iskrivljenih na jednu stranu, koja su se nalazila na licu čija je jedna polovina bila sva u ožiljcima: "Kasniš, Stivene."

"Znam, Džone, znam. Ali danas mi je iskrsla jedna neobična i zanimljiva nevolja."

"Zaista?" Nikakav izraz nije se mogao oblikovati ni na izobličenom licu ni u uništenom glasu, ali se zato u bistrim očima očitavao strah. "Možeš li da iziđeš nakraj s tim?"

"Nisam baš siguran. Možda će mi biti potrebna tvoja pomoć. Ti si pametnjaković u porodici. Da li bi voleo da te iznesem u baštu? Veče je divno."

Dve snažne ruke podigoše Džona iz invalidskih kolica. Nežno, gotovo milujući ga, Bajerlejeve ruke objučiše ramena i podvukoše se ispod povijenih nogu bogalja. Pažljivo i polako, prolazio je kroz sobe, pa niz blagu rampu koja je sagrađena za invalidska kolica, da bi na kraju izišli kroz zadnja vrata u vrt opasan zidom i žicom iza kuće.

"Zašto mi ne dozvoljavaš da koristim kolica, Stive? Ovo je glupo."

"Zato što više volim da te nosim. Imaš li nešto protiv? I sam znaš da ti je milo kada možeš malo da iziđeš iz te motorizovane bube, kao i meni kada te vidim van nje. Kako se osećaš danas?" S velikom pažnjom je spustio Džona na hladnu travu.

"Kako bi trebalo da se osećam? Ali pričaj mi o toj tvojoj nevolji."

"Kvin će svoju kampanju zasnivati na tvrdnji da sam ja robot."

Džon razrogači oči: "Otkud znaš? To je nemoguće. Neću da poverujem."

"Oh, ma hajde, kažem ti da je tako. Poslao je jednog od glavešina iz korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' da se raspravlja sa mnom."

Džon je polako šakama kidao travu: "Razumem. Razumem."

Bajerlej reče: "Ali možemo da ga pustimo da sam izabere poprište borbe. Imam ideju. Saslušaj me i reci mi da li možemo to da izvedemo..."

Prizor koji se te noći odigrao u kancelariji Alfreda Leninga mogao bi se opisati kao izmena pogleda. Frensis Kvin je zamišljeno zurio u Alfreda Leninga. Leningov pogled je besno počivao na Suzan Kalvin, koja je, pak, ravnodušno posmatrala Kvina.

Frensis Kvin je ovu situaciju prekinuo trudeći se da deluje rasterećeno: "Blefira. Sve vreme to radi."

"Hoćete li se opkladiti u to, gospodine Kvin?" upita ga nezainteresovano dr Kalvin.

"Pa, vi se, u stvari, kladite."

"Slušajte", Lening je osećanje krajnjeg pesimizma prikrio besom, "obavili smo ono što ste od nas tražili. Videli smo čoveka kako jede. Smešno je i pretpostaviti da je on robot."

"Zaista tako mislite?" Kvin se obruši na Kalvinovu. "Lening je kazao da ste vi stručnjak."

Lening samo što joj nije pripretilo: "Suzan..."

Kvin ga glatko prekinu: "Zašto joj ne date da govori, čoveče? Sedi ovde, oponašajući šipku na ogradi, već pola sata."

Lening je bio krajnje uznemiren. Od onoga što je u tom trenutku osećao do prvih simptoma paranoje delio ga je samo korak. On reče:

"U redu. Recite šta imate, Suzan. Nećemo vas prekidati."

Suzan Kalvin ga podsmešljivo pogleda, a onda prikova svoj hladni pogled na gospodina Kvinu. "Postoje samo dva načina na koje možete pouzdano dokazati da je Bajerlej robot, gospodine. Za sada ste izneli samo dokaze na temelju indicija, koji vam mogu poslužiti za optužbu, ali ne i za dokaz... a ja mislim da je gospodin Bajerlej dovoljno pametan da se nosi s takvom pretnjom. Verovatno ste i sami toga svesni, jer inače ne biste dolazili ovamo.

Ta dva metoda za dokazivanje jesu fizički i psihološki. Fizički ga možete secirati ili upotrebiti rendgenske zrake. Kako ćete to izvesti, to je vaš problem. Psihološki, njegovo ponašanje se može proučavati, jer ako jeste pozitronski robot, mora se držati tri Zakona robotike. Pozitronski mozak se ne može sazdati bez njih. Zna li kako glase ta tri Zakona, gospodine Kvin?"

Pažljivo ih je izgovorila, jasno, navodeći reč po reč čuvenog teksta odštampanog masnim, velikim slovima na prvoj strani 'Udžbenika iz robotike.'

"Čuo sam za njih", kao uzgred odvrati Kvin.

"Ostalo je lako", suvo primeti psiholog. "Ako gospodin Bajerlej prekrši bilo koji od ova tri zakona, on nije robot. Na nesreću, ovaj postupak je jednosmeran. Ako se drži tih Zakona, to ništa ne dokazuje."

Kvin učtivo izvi obrvu: "Zašto ne, doktore?"

"Zato što, ako malo razmislite, tri Zakona robotike predstavljaju osnovna načela mnogih svetskih etičkih sistema. Razume se, svako ljudsko biće treba da poseduje nagon za samoodržanjem. To je Treći Zakon za robota. Takođe, svako 'čestito' ljudsko biće, sa društvenom svešću i osećanjem odgovornosti, treba da se pokorava odgovarajućem autoritetu; da sluša svog lekara, šefa, vladu, psihijatra, bližnje; da se povinuje zakonima, da se drži pravila, da se saobražava običajima... čak i onda kada se nepovoljno odražavaju na njegovu udobnost ili sigurnost. To je za robota Drugi Zakon. Takođe, svako 'čestito' ljudsko biće treba da voli druge kao i sebe, da štiti svoje bližnje, rizikuje život da spasi drugo ljudsko biće. To je Prvi Zakon za robota. Jednostavno rečeno... ako se Bajerlej pridržava svih Zakona robotike, on bi mogao biti ili robot ili naprosto veoma

dobar čovek."

"Ali", primeti Kvin, "vi mi to, u stvari, kažete da nikada nećete moći da dokažete da je robot."

"Mogla bih da dokažem da nije robot."

"To nije dokaz kakav želim."

"Dobićete dokaz onakav kakav je. Vi ste jedini odgovorni za vlastite želje."

U tom trenutku Leningu iznenada sinu jedna ideja. "Da li je ikome palo na pamet", grunu on, "da je veoma neobično za jednog robota da bude oblasni tužilac? Suđenje ljudskim bićima... izricanje smrtnih kazni... nanošenje krajnjeg zla..."

Kvin postade iznenada pronicljiv: "Ne, nećete se time izvući. To što je oblasni tužilac ne čini ga ljudskim bićem. Zar niste upoznati s njegovim dosjeom? Zar ne znate da se hvališe da nikada nije optužio nevinog čoveka; da je mnoštvo ljudi izbeglo suđenje jer ga nisu zadovoljili dokazi koji su prikupljeni protiv njih, mada je verovatno mogao da nagovori porotu da ih osudi? Baš je tako bilo."

Leningovi mršavi obrazi zadrhtaše: "Ne, Kvine, ne. Ne postoji ništa u Zakonima robotike što dopušta ljudsku krivicu. Jedan robot ne sme da donosi sud o tome da li ljudsko biće zaslužuje smrt. Nije na njemu da odlučuje o tome. On ne sme da povredi ljudsko biće... bilo da je reč o zločincu ili o anđelu."

Suzan Kalvin je zazvučala umorno: "Alfrede", reče ona, "ne pričajte gluposti. Šta ako robot naiđe na ludaka koji se sprema da potpali kuću u kojoj se nalaze ljudi. On bi zaustavio tog ludaka, je li tako?"

"Svakako."

"A ako je jedini način da ga zaustavi taj da ga ubije..."

Iz Leningovog grla dopro je jedva čujni zvuk. Ništa više.

"Odgovor na to pitanje, Alfrede, glasi da će on učiniti sve što je u njegovoj moći da ga ne ubije. Ako taj ludak ipak umre, robot će morati da se podvrgne psihoterapiji, jer lako može da poludi usled sukoba sa kojim se suočio... zato što je prekršio Prvi Zakon da bi udovoljio Prvom Zakonu u višem smislu. Međutim, onaj čovek bi bio mrtav i robot bi bio taj koji ga je ubio."

"Ali da li je Bajerlej lud?" upita Lening što je mogao sarkastičnije.

"Ne, ali on nije lično nikoga ubio. Obelodanio je činjenice koje bi mogle značiti da je neko određeno ljudsko biće opasno za veliku masu drugih ljudskih bića koje zovemo društvo. On štiti veći broj i time udovoljava Prvom Zakonu do krajnjih granica. On samo dotle ide. Sudija je taj koji zatim osuđuje zločinca na smrt ili na zatvor, pošto porota odluči da li je kriv ili nevin. Stražar u zatvoru je taj koji ga zatvara, dželat onaj koji ga pogubi. Tako gospodin Bajerlej nije ništa učinio, samo je utvrdio istinu i pomogao društvu.

Da znate, gospodine Kvin, pregledala sam podatke o Bajerlejevoj karijeri kada ste nam prvi put skrenuli pažnju na njega. Utvrdila sam da nikada nije zatražio smrtnu kaznu u završnim govorima kojima se obraćao poroti. Takođe sam utvrdila da se zalagao za ukidanje smrtne kazne i da je davao izdašne priloge istraživačkim institucijama koje se bave kriminalističkom neuropsihologijom. On očigledno veruje u lečenje više nego u kažnjavanje zločina. Nalazim da je to veoma značajno."

"Zaista?" Kvin se osmehnu. "Značajno možda stoga što pomalo miriše na robotiku?"

"Možda. Čemu poricati? Onako kao što se on ponaša može da se ponaša samo jedan robot, ili neko veoma časno i pravedno ljudsko biće. Vidite, dakle, da ne možete napraviti razliku između robota i najboljih ljudskih bića."

Kvin se zavalila u stolici. Glas mu je podrhtavao od nestrpljenja. "Dr Lening, moguće je, zar ne, napraviti humanoidnog robota koji će po izgledu biti istovetan ljudskom biću?"

Lening pročisti grlo i zamisli se: "'Američki roboti' su to radili u eksperimentalne svrhe", priznade on nevoljno, "ali nisu im ugrađivali pozitronske mozgove, razume se. Koristeći ljudska jajašca i hormonsku kontrolu mogu se dobiti ljudsko meso i koža preko skeleta od porozne silikonske plastike koji bi odoleli spoljašnjem ispitivanju. Oči, kosa, koža bili bi stvarno ljudski, ne humanoidni. A ako unutra stavite pozitronski mozak i ostale drangulije po želji, dobijate humanoidnog robota."

Kvin kratko reče: "Koliko bi dugo trebalo da se jedan takav napravi?"

Lening se zamisli: "Ako posedujete svu opremu... mozak, skelet, jajašce, odgovarjuće hormone i zračenja... da kažemo, dva meseca."

Političar se uspravi u stolici. "Onda ćemo pogledati kako izgleda unutrašnjost gospodina Bajerleja. To će 'Američke robote' izneti na rđav glas... ali pružio sam vam priliku."

Lening se nestrpljivo okrenu ka Suzan Kalvin, kada ostadoše sami. "Zašto insistirate..."

Ispoljivši prava osećanja, ona istog časa oštro odvrati: "Šta želite... istinu ili moju ostavku? Neću da lažem za vas. 'Američki roboti' su u stanju da se sami brinu o sebi. Nemojte ispasti kukavica."

"Šta", upita Lening, "ako otvori Bajerleja i napolje ispadnu točkići i uređajčići. Šta onda?"

"Neće on raspoređivati Bajerleja", odvrati Kalvinova prezrivo. "Bajerlej nije ništa gluplji od Kvinina."

Vest se pročula gradom nedelju dana pre nego što je Bajerlej trebalo da bude naimenovan. Međutim, 'pročuti se' nije prava reč. Ona je posrtala, gegala se, puzala. Zaorio se smeh i dosetka je puštena s lanca. A kako je udaljena Kvinina ruka polagano počela da povećava pritisak, smeh je postajao sve isforsiraniji, uvukao se element šuplje nesigurnosti i ljudi su počeli da se pitaju.

Atmosfera na samoj konvenciji podsećala je na jogunastog pastuva. U planu nije bilo nikakvo takmičenje. Još pre nedelju dana Bajerlej je ostao jedini kandidat. Više nisu imali nikakvu zamenu. Morali su da ga naimenuju, ali oko toga vlada je potpuna zbrka.

Situacija i ne bi bila tako loša da prosečni pojedinac nije bio rastrzan između značaja optužbe, ako je istinita, i senzacionalizma prevare, ako je lažna.

Dan po Bajerlejevom naimenovanju, na brzu ruku, bez pompe... jedne novine konačno su objavile glavne izvode iz intervjua sa dr Suzan Kalvin, 'svetski poznatim stručnjakom za robopsihologiju i pozitroniku'.

Ono što je potom usledilo popularno je i ukratko opisano kao pakao.

Fundamentalisti su samo na to čekali. Oni nisu bili politička

partija; nisu pretendovali ni na jednu formalnu religiju. U osnovi, bili su to ljudi koji se nisu prilagodili onome što je nekada nazvano atomskim dobom u danima kada su atomi tek bili pronađeni. Zalagali su se za jednostavan život, žudeli su za jednim starinskim načinom življenja koji onima što su ga živeli verovatno nije izgledao tako jednostavan, te su stoga i sami čeznuli za jednostavnijim životom.

Fundamentalistima nije bio potreban nijedan novi razlog da preziru robote i proizvođače robota; ali jedan novi razlog, kakav su bile Kvinova optužba i analiza Kalvinove, bio su dovoljan da tu odvratnost glasno izraze.

Ogromne fabrike korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' predstavljali su košnicu u kojoj je sve vrvelo od naoružanih stražara. Spremali su se za rat.

A u gradu je kuća Stivena Bajerleja vrvela od policajaca.

Politička kampanja, razume se, izgubila je sve svoje uobičajene vidove i podsećala je na kampanju jedino po tome što je ispunjavala prazninu između naimenovanja i izbora.

Stiven Bajerlej nije dozvolio da mu taj užurbani čovečuljak smeta. Ostao je da stoji kod uniformi u pozadini, kao da ga se to sve uopšte ne tiče. Izvan kuće, pored niza namrštenih stražara, reporteri i fotografi čekali su u skladu sa tradicijom svoje kaste. Jedna preduzimljiva TV stanica čak je donela i skener, koji je uperila na prazan ulaz u tužiočev neupadljiv dom, dok je sintetički uzbuđen izveštač ispunjavao vreme temperamentnim komentaram.

Užurbani čovečuljak je pristupio. Pružio mu je kitnjasti, gusto ispisani list hartije. "Gospodine Bajerlej, ovo je sudski nalog koji me ovlašćuje da pretražim ovu kuću sa okolnim zemljištem kako bih utvrdio postoje li ilegalni... ovaj... mehanički ljudi ili roboti bilo koje vrste."

Bajerlej napola ustade i uze list hartije. Nezainteresovano se zagledao u njega, pa se nasmešio dok ga je vraćao. "Sve je u redu. Samo izvolite. Obavite svoj posao. Gospođo Hopen", pozvao je svoju domaćicu, koja se nevoljno pojavila iz susedne prostorije, "molim vas, pođite s njima, i pomozite ako budete mogli."

Čovečuljak čije je ime bilo Harovej stao je da okleva, zatim je

pocrveneo kao bulka, izbegao da pogleda Bajerlija u oči i na kraju samo promrmljao: "Idemo", obrativši se dvojici policajaca.

Vratio se posle deset minuta.

"Gotovo?" zapita ga Bajerlej tonom osobe koju naročito ne zanima ni pitanje, a ni odgovor.

Harovej pročisti grlo, krenu iz falseta, pa besno ponovi: "Gospodine Bajerlej, dobili smo izričito naređenje da veoma pomno pretražimo kuću."

"Pa zar niste?"

"Rečeno nam je tačno šta da tražimo."

"Da?"

"Ukratko, gospodine Bajerlej, govoreći otvoreno, rečeno nam je da vas pretražimo."

"Mene?" ponovi tužilac, razvlačeći usta u osmeh. "A kako to nameravate da uradite?"

"Imamo Penetovu radijacijsku jedinicu..."

"Što znači da hoćete da me propustite kroz rendgen, a? Jeste li ovlašćeni za to?"

"Videli ste nalog."

"Mogu li ponovo da ga vidim?"

Harovej, čije se čelo sijalo, što nije bila posledica samo pukog uzbuđenja, pruži mu drugi put list hartije.

Bajerlej primeti, ne podižući glas: "Pročitaću vam šta se ovde navodi da treba da pretražite. Navodim: 'Prebivalište koje pripada Stivenu Bajerleju iz Vrbinog gaja 355, Evanstron, zajedno sa garažom, spremištem i ostalim građevinama ili zgradama koje njemu pripadaju'... dobro... i tako dalje. Pravi nalog. Ali, dobri moj čoveče, tu se ne pominje pregledavanje moje unutrašnjosti. Ja ne spadam u nekretnine. Možete pretražiti moju odeću ako mislite da držim skrivenog robota u džepu."

Harovej je dobro znao kome duguje zaposlenje. Nije imao nameru da se povuče, kada mu se ukazuje prilika da zasluži mnogo bolji... to jest, mnogo bolje plaćen... posao.

On reče glasom koji je pomalo preteći zazvučao: "Slušajte, vi. Imam odobrenje da pretražim nameštaj u vašoj kući i sve ostalo što u njoj nađem. A vi ste u njoj, je li tako?"

"Odlično opažanje. Ja jesam u njoj. Ali ja nisam deo nameštaja. Kao građanin sa odgovornošću odrasle osobe - o čemu posedujem psihijatrijsku potvrdu - imam izvesna prava prema oblasnom zakonu. Ako biste me pretražili, to bi potpalo pod odredbu o narušavanju prava privatnosti. Ovaj dokument vam nije dovoljan."

"Svakako, ali ako ste robot, vi nemate pravo na privatnost."

"Tačno... ali taj dokument vam svejedno nije dovoljan. On me implicitno priznaje za ljudsko biće."

"Gde?" upeca se Harovej.

"Na mestu gde se kaže 'prebivalište koje pripada' i tako dalje. Robot ne može ništa da poseduje. A vi možete reći svom poslodavcu, gospodine Harovej, da ako pokuša da izda neki sličan dokument u kome me implicitno ne priznaje za ljudsko biće, istog časa biće mu uručena sudska zabrana, a biće pokrenuta i građanska parnica, pa će morati da dokaže da sam robot samo na osnovu onih obaveštenja kojima trenutno raspolaže ili da plati astronomsku kaznu za pokušaj da me neopravdano liši mojih prava koja mi pripadaju po oblasnim zakonima. Reći ćete mu to, zar ne?"

Harovej odmaršira prema vratima. Zatim se okrenu. "Vi ste vešt advokat..." Šaka mu je bila u džepu. Na trenutak je ostao da stoji na pragu. Potom je krenuo, nasmešivši se u pravcu skenera koji je i dalje bio uključen... mahnuo reporterima i uzviknuo: "Sutra ćemo imati nešto za vas, momci. Bez šale."

Kada se našao u kolima, zavalio se u sedište, izvadio sićušan mehanizam iz džepa i pažljivo stao da ga razgleda. Sada je prvi put napravio rendgensku fotografiju. Nadao se da je to uradio kako treba.

Kvin i Bajerlej se nikada nisu nasamo sreli licem u lice. Međutim, viziofon im je omogućio to bar približno. U stvari, shvaćena doslovno, možda je ta fraza bila tačna, jer je za obojicu onaj drugi predstavljao tek svetlo-tamni uzorak banke fotoćelija.

Kvin je bio taj koji je pozvao Bajerleja. Kvin je prvi progovorio, i to bez gotovo ikakvog uvoda: "Mislio sam da bi vas zanimalo da saznate, Bajerlej, da nameravam da obelodanim činjenicu da nosite štitnik protiv Penetove radijacijske jedinice."

"Zaista? Što verovatno znači da ste je već obelodanili. Imam predosećaj da naši preduzetni predstavnici medija već duže prisluškuju moje razne komunikacijske veze. Poznato mi je da drže pod nadzorom moje kancelarijske linije; zbog toga sam se zavukao u kuću poslednjih nedelja." Bajerlej je zvučao prijateljski, gotovo da je bio raspoložen za priču.

Kvinove usne se malo stisnuše. "Ovaj poziv je pod zaštitom... potpunom. Odlučio sam se na njega i pored izvesnog ličnog rizika."

"Mogu da zamislim. Niko ne zna da se vi krijete iza ove kampanje. To jest, bar niko ne zna službeno. Niko ne zna ni neslužbeno. Da sam na vašem mestu, ne bih brinuo. Znači nosim, štitnik? Pretpostavljam da ste to otkrili kada ste videli da je fotografija koju je vaš potrčko snimio Penetovom radijacijskom jedinicom, pre neki dan, bila previše osvetljena."

"Shvatate li, Bajerlej, da će svima biti potpuno jasno da se ne usuđujete da se podvrgnete analizi pomoću rendgenskog zračenja."

"Kao i to da ste vi ili vaši ljudi pokušali na ilegalan način da narušite moje pravo na privatnost."

"Baš ih briga za to."

"Moglo bi ih biti briga. To je u velikoj meri simbolično za naše dve kampanje, zar ne? Vas nije briga za prava pojedinaca. Ja mnogo polažem na njih. Ja neću da se podvrgnem rendgenskoj analizi, jer u načelu želim da sačuvam svoja prava. Isto onako kao što ću voditi računa o pravima drugih kada budem izabran."

"To će van svake sumnje biti veoma zanimljiv govor, ali vam niko neće poverovati. Malo je suviše prepotentan da bi bio istinit. Još nešto", u Kvinovom glasu javila se iznenadna, oštra promena, "pre neko veče nisu bili prisutni svi članovi vašeg domaćinstva."

"Kako to mislite?"

"Prema izveštaju", on stade da prevrće listove ispred sebe, što se videlo na viziploči, "nedostajala je jedna osoba... bogalj."

"Kao što kažete", primeti bezizražajnim glasom Bajerlej, "bogalj. Moj stari učitelj; on živi sa mnom, ali je trenutno na selu... tamo je, zapravo, već dva meseca. 'Potreban odmor' je uobičajeni izraz koji se koristi u ovakvim slučajevima. Nadam se da nemate ništa protiv?"

"Vaš učitelj? Nekakav naučnik?"

"Nekada je bio advokat... pre nego što je postao bogalj. Posедуje vladinu dozvolu u svojstvu istraživača-biopsihologa, kao i vlastitu laboratoriju, a detaljni opis svega što radi odobrile su mu odgovarajuće vlasti, na koje mogu da vas uputim. Taj rad je neznatan i predstavlja bezopasan hobi za jednog... jednog bogalja. Kao što vidite, bio sam krajnje predusretljiv."

"Vidim. A šta taj... učitelj... zna o proizvodnji robota?"

"Nisam u stanju da procenim nivo njegovog znanja u oblasti koja mi je strana."

"Da li on ima pristupa pozitronskim mozgovima?"

"Pitajte svoje prijatelje u 'Američkim robotima'. Oni bi to trebalo da znaju."

"Biću kratak, Bajerlej. Vaš ubogaljeni učitelj je pravi Stiven Bajerlej. Vi ste robot, njegova tvorevina. Možemo to dokazati. On je stradao u automobilskoj nesreći, a ne vi. Postoje načini da se provere dosjei."

"Zaista? Pa, uradite to. Želim vam sve najbolje."

"A možemo pretražiti i 'seosko obitavalište' vašeg takozvanog učitelja, da vidimo čega tamo ima."

"Pa, nije baš tako, Kvine." Bajerlej razvuče usta u široki osmeh. "Na nesreću, moj takozvani učitelj je bolestan čovek. Njegovo obitavalište na selu služi mu za odmor. Prirodno je stoga da je njegovo pravo na privatnost kao građanina sa odgovornošću odrasle osobe još jače, pod datim okolnostima. Nećete biti u stanju da dobijete nalog za ulazak na njegovo imanje ako ne dokažete da za to imate i te kako dobar razlog. Međutim, ja ću biti poslednji koji će vas sprečiti da pokušate."

Nastupila je poprilična pauza, a onda se Kvin nagnuo napred, tako da se slika njegovog lica raširila i fine linije na njegovom čelu postale uočljive.

"Bajerlej, zašto nastavljate? Ne možete biti izabrani."

"Zaista?"

"Zar mislite da možete? Zar pretpostavljate da vaš propust da na bilo koji način pokušate da oborite optužbu da ste robot... kada ste to lako mogli da uradite, prekršivši jedan od Tri Zakona... neće uveriti ljude da ste robot?"

"Sve što sam do sada uvideo jeste da sam od delimično poznatog, ali i dalje uglavnom anonimnog metropolitiskog advokata postao svetska figura. Odličan ste publicista."

"Ali vi jeste robot."

"Tako kažu, ali nije dokazano."

"Postoji dovoljno dokaza za birače."

"Onda nemate razloga za brigu... pobedili ste."

"Do viđenja", reče Kvin, prvi put sa prizvukom pakosti u glasu, i zalupi viziofon.

"Do viđenja", odvrati nimalo uzbuđeno Bajerlej u pravcu prazne ploče.

Bajerlej je vratio svog 'učitelja' nedelju dana pred izbore. Vazduhoplov se brzo spustio u jednom mračnom delu grada.

"Ostaćeš ovde dok ne prođu izbori", reče mu Bajerlej. "Biće bolje da se držiš po strani ako stvari krenu naopako."

Promukli glas koji se bolno izvio iz Džonovih unakaženih usta delovao je zabrinuto. "Postoji li opasnost od nasilja?"

"Fundamentalisti su pretili njime, pa pretpostavljam da postoji, u teorijskom smislu. Ali ga, u stvari, ne očekujem. Fundijevci ne poseduju stvarnu moć. Oni predstavljaju samo stalni iritirajući činilac koji bi posle izvesnog vremena mogao da izazove pobunu. Ne smeta ti što ćeš ovde ostati? Molim te. Neću moći da imam odrešene ruke ako budem morao da se brinem o tebi."

"Oh, ostaću. I dalje misliš da će sve proći dobro?"

"Ubeđen sam da hoće. Niko ti nije na selu dosađivao?"

"Niko. Siguran sam."

"I svoj deo posla si uspešno obavio?"

"Sasvim uspešno. Što se toga tiče, neće biti nevolja."

"Čuvaj se i gledaj sutra televiziju, Džone." Bajerlej stisnu čvornovatu šaku koja je počivala na njegovoj.

Lentonovo čelo bilo je naborano; iščekivao je šta će se dogoditi. Obavljao je posao na kome mu niko nije zavideo... bio je Bajerlejev menadžer u kampanji koja nije bila kampanja, radio je za osobu koja je odbijala da obelodani svoju strategiju i odbijala da prihvati svog

menadžera.

"Ne možete!" Bila je to njegova najomiljenija rečenica koja je ubrzo postala njegova jedina rečenica. "Kažem vam, Stive, da ne možete!"

Stao je pred tužioca, koji je prelistavao otkucane stranice svoga govora.

"Manite se toga, Stivene. Čujte, tu rulju su doveli Fundijevci. Oni vas neće saslušati. Mnogo je verovatnije da će vas kamenovati. Zašto morate da održite govor pred publikom? Šta nedostaje snimljenoj poruci, video poruci?"

"Vi želite da pobedim na izborima, je li tako?" blago upita Bajerlej.

"Da pobedite na izborima! Nećete pobediti na izborima, Stivene. Pokušavam da vam spasem život."

"Oh, ne preti mi nikakva opasnost."

"Ne preti mu nikakva opasnost. Ne preti mu nikakva opasnost." Lenton ispusti iz grla čudan, hrapavi zvuk. "Hoćete da kažete da ćete izići na taj balkon pred pedeset hiljada poludelih čudaka i da ćete pokušati da ih urazumite... sa balkona, poput kakvog srednjevekovnog diktatora?"

Bajerlej pogleda na sat. "Za otprilike pet minuta... čim televizijske linije budu slobodne."

Lentonova primedba nije bila baš za štampu.

Gomila je ispunila posebno ograđenu oblast grada. Drveće i kuće kao da su rasli iz temelja koje je sačinjavala masa ljudi. A posredstvom ultratalasa ostatak sveta je takođe gledao. Bili su to čisto lokalni izbori, ali publika je ipak bila globalna. Bajerlej pomisli na to i osmehnu se.

Međutim, nije bilo ničeg smešnog kada je u pitanju gomila. Bilo je tu parola i transparenata koji su pretresali sve moguće vidove njegovog nabedenog robotskog statusa. Vazduh je prosto varničio od neprijateljstva koje je bilo silovito i opipljivo.

Govor je od samog početka bio neuspešan. Takmičio se protiv neartikulisanog zavijanja rulje i ritmičkih povika klike Fundijevaca koji su oblikovali ostrva unutar svetine. Bajerlej je nastavljao da govori, polako, ravnodušno...

Unutra je Lenton čupao kosu i stenjao... i čekao krvoproliće.

Došlo je do talasanja u prvim redovima. Jedan čvornovati građanin sa iskolačenim očima i odećom prekratkom za njegove mršave i dugačke udove suknuo je napred. Policajac se bacio za njim, polako i s mukom se probijajući. Bajerlej ljutito rukom dade znak ovom drugom da se ne meša.

Mršavi čovek je već stajao ispod balkona. Međutim, njegove reči nisu mogle da nadjačaju grmljavinu.

Bajerlej se nagnu napred. "Šta kažete? Ako imate neko razložno pitanje, odgovoriću na njega." On se okrenu prema stražaru koji je stajao pored njega. "Dovedite tog čoveka ovamo gore."

U gomili je zavladao napetost. U raznim delovima rulje počeli su da se čuju povici 'tišina', došlo je do sveopšteg, bučnog utišavanja, a onda se gomila prilično primirila. Mršavko, zajapuren i dahćući, stade pred Bajerleja.

Bajerlej ga upita: "Želite li nešto da pitate?"

Mršavko je zurio u njega, a onda reče isprekidanim glasom: "Udari me!"

Iznenandim cimajem glave on pod uglom isturi bradu. "Udari me! Kažeš da nisi robot. Dokaži. Ti nisi u stanju da udariš ljudsko piće, čudovište jedno."

Zavladao je neka čudna, ničim narušena, mukla tišina. Poremetio ju je Bajerlejev glas. "Nemam razloga da vas udarim."

Mršavko se ludački smejao. "Ne možeš da me udariš. Nećeš me udariti. Ti nisi ljudsko biće. Ti si čudovište, prividni čovek."

Tog časa, Stiven Bejerlej, čvrsto stisnutih usana, pred hiljadama prisutnih i pred milionima koji su sve to pratili preko ekrana, zamahnu pesnicom i opali čoveka po bradi. Izazivač se presamiti unazad i strovali, a na licu mu se očitavalo samo tupo, bezizražajno iznenađenje.

Bajerlej reče: "Izvinite. Uvedite ga unutra i pobrinite se da mu bude udobno. Hoću da razgovaram s njim kada završim."

Kada je dr Kalvin, sa svog rezervisanog mesta, okrenula automobil i odvezla se, samo se jedan reporter dovoljno oporavio od šoka i pohitao za njom, uzvikujući pitanje koje nije čula.

Suzan Kalvin je samo doviknula preko ramena: "On je čovek."
To je bilo dovoljno. Reporter je odjurio svojim putem.
Ostatak govora bio je, doduše, izgovoren, ali ga niko nije čuo."

Dr Kalvin i Stiven Bajerlej sreli su se još jednom... nedelju dana pre nego što je položio zakletvu kao gradonačelnik. Bilo je kasno... prošla je bila ponoć.

Dr Kalvin primeti: "Ne izgledate umorni."

Izabrani gradonačelnik se osmehnu. "Mogu još malo da ostanem budan. Nemojte reći Kvinu."

"Neću. Ali Kvinova priča je bila zanimljiva, kada ste ga već pomenuli. Šteta što je propala. Pretpostavljam da vam je poznata njegova teorija?"

"Delimično."

"Bila je veoma dramatična. Stiven Bajerlej bio je mladi advokat, silan govornik, veliki idealista... i imao je određenog dara za biofiziku. Zanima li vas robotika, gospodine Bajerlej?"

"Samo sa pravnog aspekta."

"Tog Stivena Bajerlija je zanimala. Ali dogodila se nesreća. Bajerlijeva žena je poginula; on je prošao još gore. Izgubio je noge; lice, glas. Deo uma postao mu je... iščašen. Nije želeo da se podvrgne plastičnoj operaciji. Povukao se iz sveta, pravničku karijeru je napustio... ostali su mu samo njegova inteligencija i šake. Na neki način je uspevao da dođe do pozitronskih mozgova, čak i do onog složenog, onog koji poseduje najveći kapacitet za prosuđivanje etičkih problema... što za sada predstavlja najrazvijeniju robotsku funkciju.

Oko njega je napravio telo. Obučio ga je da bude sve što bi on bio, a više nije mogao. Poslao ga je u svet kao Stivena Bajerleja, ostavši uz njega u ulozi starog, obogaljenog učitelja koga niko nikada nije video..."

"Na nesreću", primeti izabrani gradonačelnik, "ja sam sve to upropastio kada sam udario čoveka. U izveštaju stoji da je vaša službena ocena u tom trenutku bila da sam ljudsko biće."

"Kako je do toga došlo? Da li biste mi kazali? Nemoguće da je bilo slučajno."

"Ne potpuno. Kvin je obavio veći deo posla. Moji ljudi su bez pompe počeli da šire glasine kako nikada nisam udario čoveka; da nisam u stanju da udarim čoveka; da bi to predstavljalo siguran dokaz da sam robot ako to ne bih učinio ni onda kada sam isprovociran. Zato sam se postarao da održim onaj glupavi govor pred javnošću, sa svim onim preterivanjima koje sa sobom nosi publicitet, i gotovo neizbežno, neka budala je naletela. U suštini, to je bilo ono što ja zovem nadriadvokatski trik. U kome veštački izazvana atmosfera obavi ceo posao. Razume se, emocionalno dejstvo svega toga obezbedio mi je da budem izabran, što mi je i bila namera."

Robopsiholog klimnu. "Vidim da zadirete u moje polje rada... pretpostavljam da svaki političar to mora. Veoma mi je žao što je ovako ispalo. Ja volim robote. Volim ih znatno više nego ljudska bića. Ako se može stvoriti robot koji je u stanju da obavlja posao državnog službenika, mislim da bi on bio savršen za to zvanje. Prema Zakonima robotike, on ne bi bio u stanju da naudi ljudskim bićima, ne bi bio sposoban za tiraniju, mito, ne bi mogao biti glup niti pun predrasuda. A pošto bi odslužio određen rok, on bi otišao, iako je besmrtnan, jer bi za njega bilo nezamislivo da povredi ljudska bića tako što će im obelodaniti da je njima vladao jedan robot. To bi bilo najidealnije."

"Osim što bi robot mogao da zakaže zbog neodgovarajućeg mozga. Pozitronski mozak nikada ne može po složenosti biti ravan ljudskom mozgu."

"Imao bi savetnike. Ni ljudski mozak nije u stanju da vlada bez pomoćnika."

Bajerlej je posmatrao Suzan Kalvin sa ozbiljnim zanimanjem. "Zašto se osmehujete, dr Kalvin?"

"Osmehujem se jer gospodin Kvin nije na sve mislio."

"Hoćete reći da se još nešto moglo dodati onoj njegovoj priči."

"Samo još jedna sitnica. Taj Stiven Bajerlej o kome govori gospodin Kvin, taj slomljeni čovek, proveo je tri meseca na selu iz nekog tajanstvenog razloga. Vratio se na vreme da čuje onaj vaš famozni govor. Konačno, ono što je stari bogalj mogao jednom da učini, mogao je i drugi put, naročito onda kada je taj posao bilo mnogo lakše obaviti drugi nego prvi put."

"Mislim da vas ne razumem baš najbolje."

Dr Calvin ustade i poravna haljinu. Očigledno se spremala da pođe. "Hoću da kažem da robot samo u jednom slučaju može da udari ljudsko biće, a da ne prekrši Prvi Zakon. Samo u jednom."

"A to je?"

Dr Calvin je već bila kod vrata. Tiho je odvratila: "Kada je ljudsko biće koje treba udariti, zapravo, robot."

Razvukla je usta u široki osmeh, a mršavo lice joj je prosto sijalo: "Do viđenja, gospodine Bajerlej. Nadam se da ću za pet godina glasati za vas... kada se kandidujete za koordinatora."

Stiven Bajerlej se zakikota. "Moram primetiti da je sada još prerano govoriti o tome."

Vrata se za njom zatvoriše.

SUKOB KOJI SE MOŽE IZBEĆI

Koordinator je u svojoj privatnoj radnoj sobi imao jednu srednjovekovnu neobičnost - kamin. Čovek iz srednjeg veka možda ne bi u njemu razabrao kamin kakav je on znao, pošto nije imao nikakvu funkciju. Tihi, ližući plamenovi počivali su u izolovanim odeljku iza čistog kvarca.

Trupci su paljeni daljinski tako što je izazivano malo skretanje energetskog snopa koji je napajao javne zgrade u gradu. Istim dugmetom kojim se kontrolisalo paljenje najpre je izbacivan pepeo zaostao od prethodne vatre, a potom su postavljana nova drva... Bio je to potpuno pripitomljen kamin.

Međutim, sama vatra bila je prava. U odeljku se nalazio mikrofoni, tako da ste mogli čuti pucketanje, a, razume se, mogli ste gledati i poskakivanje plamenova u vazdušnoj struji koja ju je napajala.

Koordinatorova rumena čaša odbijala je, u minijaturi, diskretno poskakivanje plamenova, a još u većoj minijaturi ono se odslikavalo u obe njegove zamišljene zenice.

...Kao i u ledenim zenicama njegove gošće, dr Suzan Kalvin iz korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'.

Koordinator reče: "Nisam vas pozvao ovamo samo iz društvenih razloga, Suzan."

"Nisam to ni pomislila, Stivene", odvrati ona.

"... Pa ipak, nisam sasvim načisto kako da vam predstavim svoj problem. S jedne strane, možda nije reč ni o čemu važnom. S druge, pak, strane, mogao bi dovesti do propasti čovečanstva."

"Susretala sam se sa toliko problema, Stivene, koji su se mogli svesti na istu alternativu. Verujem da je to svojstveno svim problemima."

"Zaista? Šta onda mislite o ovome... 'Svetski Čelik' je prijavio povećanu proizvodnju od dvadeset hiljada dugačkih tona. Izgradnja meksičkog kanala kasni dva meseca. U rudnicima žive u Almadenu proizvodnja opada od prošlog proleća, dok hidroponska fabrika u Ciencinu otpušta ljude. U ovom trenutku su mi ti podaci pali na pamet. Ima još sličnih."

"Jesu li te stvari ozbiljne? Nisam baš neki ekonomista da bih mogla sagledati zastrašujuće posledice takvih stvari."

"Same po sebi, one nisu ozbiljne. U Almaden se mogu poslati stručnjaci za rudarstvo, ako situacija nastavi da se pogoršava. Inženjeri za hidroponiku mogu da se iskoriste na Javi ili Cejlonu, ako ih ima suviše u Ciencinu. Dvadeset hiljada dugačkih tona čelika podmiriće svetske potrebe samo za nekoliko dana, a to što će meksički kanal biti otvoren dva meseca kasnije nego što je planirano od male je važnosti. Međutim, mašine su te koje me brinu; već sam o njima razgovarao sa vašim direktorom Odeljenja za istraživanje."

"Sa Vinsentom Silverom?... Nije mi ništa pomenuo o tome."

"Molio sam ga da ni sa kim o tome ne razgovara. Očigledno i nije."

"I šta vam je on kazao?"

"Dozvolite mi da stvar izložim na odgovarajući način. Prvo želim da porazgovaramo o Mašinama. I to želim sa vama da razgovaram o njima, jer vi ste jedina osoba na svetu koja dovoljno dobro razume robote i koja sada može da mi pomogne. Mogu li malo da se bavim filosofijom?"

"Večeras, Stivene, možete da govorite kako vam drago i šta vam drago, pod uslovom da mi prvo kažete šta nameravate da dokažete."

"Da ovakve male neuravnoteženosti u savršenom sistemu ponude i potražnje, koje sam pomenuo, mogu predstavljati prvi korak ka konačnom ratu."

"Hmm. Nastavite."

Suzan Kalvin nije dozvolila sebi da se opusti, uprkos udobnoj stolici u kojoj je sedela. Njeno hladno lice sa tankim usnama i njen ravan, ujednačen glas postali su tokom godina veoma izraženi. Iako je Stiven Bajerlej bio čovek koji joj se mogao dopadati i u koga je mogla imati poverenja, imala je gotovo sedamdeset godina, a navika koje se stiču celog života teško se osloboditi.

"Svako razdoblje ljudskog razvoja, Suzan", reče koordinator, "odlikuje se vlastitim, osobenim tipom ljudskih sukoba... vlastitom raznovrsnošću problema koji se, kako izgleda, mogu rešiti samo silom. I svaki put, što je, u stvari, već samo po sebi osujećujuće, sila nikada ne rešava problem. Umesto toga, on jenjava kroz niz sukoba,

a onda sam po sebi nestane... kako ono glasi izraz... ah, da, ne sa praskom, već uz cvilenje, dok se ekonomija i društvo menjaju. A onda, novi problemi, i novi niz ratova. To je očigledno beskonačan ciklus.

Uzmite samo srazmerno novije vreme. Dolazilo je do niza dinastičkih ratova u šesnaestom i osamnaestom veku, kada je najvažnije pitanje u Evropi bilo koja će kuća vladati kontinentom, Habsburgovci ili Valoa-Burboni. Bio je to jedan od onih 'neizbežnih sukoba', jer Evropa očigledno nije mogla da opstane podeljena.

Ali je ipak opstala, odnosno nijedan rat koji se vodio nije jedne sasvim zbrisao, a druge ustoličio, sve do nastanka nove društvene klime u Francuskoj 1789, koja je prvo poterala Burbone, a na kraju i Habsburgovce niz prašnjavi jarak koji vodi u istorijsku peć za spaljivanje.

A u istim tim vekovima bilo je još varvarskih religijskih ratova, koji su se vrteli oko važnog pitanja da li će Evropa biti katolička ili protestantska. Nije mogla biti podeljena. Bilo je 'neizbežno' da mač presudi... Ali nije. U Engleskoj je počeo da se razvija novi industrijalizam, a na kontinentu novi nacionalizam. Evropa je ostala podeljena do današnjih dana i niko mnogo ne brine zbog toga.

U devetnaestom i dvadesetom veku nastao je ciklus nacional-imeprijalističkih ratova, kada je najvažnije pitanje na svetu bilo koji delovi će Evrope će kontrolisati ekonomsko bogatstvo i potrošačke kapacitete vanevropskih delova sveta. Ovi vanevropski delovi očigledno nisu mogli da ostanu rascepkanj između Engleske, Francuske, Nemačke i tako dalje. Stoga, kada su se nacionalističke sile prekomerno raširile, vanevropski krajevi jednostavno su okončali ono što svi ratovi nisu mogli: zaključili da sasvim lepo mogu da postoje i bez Evrope.

I tako smo dobili jednu istorijsku pravilnost..."

"Da, Stivene, bili ste jasni", reče Suzan Kalvin. "To nisu naročito složena opažanja."

"Nisu. Ali reč je o onome što je očigledno, a što se uglavnom sve vreme previđa. Ljudi kažu: 'To je očigledno kao nos na tvom licu.' Ali koliko od tog nosa na licu možete da vidite, osim ako vam neko ne drži ogledalo? U dvadesetom veku, Suzan, započeli smo novi ciklus

ratova... kako da ih nazovem? Ideološki ratovi? Religijska osećanja primenjivana su na ekonomske sisteme, umesto na one vanprirodne. Ponovo su ratovi bili 'neizbežni', ali ovog puta se ratovalo atomskim oružjima, tako da čovečanstvo nije moglo da kako-tako preživi mučenje kako bi neizbežno izbeglo neizbežnost. A onda su došli pozitronski roboti.

Stigli su na vreme, a sa njima i uz njih međuplanetno putovanje. Tako da više nije bilo u toj meri važno da li je svet uređen prema Adamu Smitu ili Karlu Marksu. Nijedan nije imao mnogo smisla pod novim okolnostima. Obojica su morala da se prilagode i završila na gotovo istom mestu."

"Deus ex machina, u dvostrukom smislu", suvo primeti dr Kalvin.

Koordinator se blago osmehnu: "Nikada vas ranije nisam čuo da se poigravate rečima, Suzan, ali u pravu ste. Postojala je, međutim, još jedna opasnost. Okončanje jednog problema samo je rađalo novi. Naša nova, globalna, robotska ekonomija mogla bi da stvori vlastite probleme - i to je razlog što imamo Mašine. Ekonomija na Zemlji je stabilna, ostaće stabilna, jer se zasniva na odlukama računarskih mašina kojima je na srcu dobrobit čovečanstva zahvaljujući posvemašnjoj sili Prvog Zakona robotike."

Stiven Bajerlej nastavi: "Iako Mašine nisu ništa drugo do najvećii konglomerati računarskih kola koji su ikada izmišljeni, one su ipak roboti za koje važi prvi Zakon, te je tako naša svetska ekonomija u saglasnosti sa najboljim interesima Čoveka. Stanovništvo Zemlje zna da neće biti nezaposlenosti, hiperprodukcije niti nestašica. Pustošenje i glad su reči koje pripadaju istorijskim knjigama. I tako, pitanje vlasništva nad sredstvima za proizvodnju postaje bespredmetno. Ko god ih posedovao (ako takva jedna fraza uopšte ima nekog smisla), pojedinac, skupina, nacija, ili celo čovečanstvo, ona se mogu iskoristiti samo na onaj način na koji to Mašine propišu. Ljudi na ovo nisu bili primorani, već je to bilo najmudrije i to smo uvideli.

Time su okončani ratovi... ne samo poslednji ciklus ratova nego i naredni; zapravo, svi ratovi. Osim..."

Nastupila je duga pauza, a onda ga je dr Kalvin ohrabrila, ponovivši. "Osim..."

Vatra je puzala i palacala duž cepanice, a onda je suknila uvis.

"Osim", reče koordinator, "ako Mašine ne ispune svoj zadatak."

"Razumem. Sada smo došli do onih beznačajnih poremećaja koje ste malopre pomenuli... čelik, hidroponika i tako dalje."

"Tačno. Ne sme dolaziti do takvih poremećaja. Dr Silver mi kaže da ih ne sme biti."

"Da li on poriče činjenice? To je veoma neobično!"

"Ne, on priznaje činjenice, razume se. Nisam bio pošten prema njemu. On poriče da je za takozvane (njegove reči) pogrešne reakcije odgovorna mašina. Tvrdi da se mašine same ispravljaju i da bi postojanje greške u relejnim kolima predstavljalo narušenje temeljnih zakona prirode. I tako sam mu kazao..."

"Tako ste mu kazali: 'Da li su vaši momci ipak izvršili proveru i uverili se u to.'"

"Suzan, vi mi čitate misli. Upravo to sam mu kazao, a on mi je odgovorio da je to nemoguće."

"Suviše je zaposlen?"

"Ne, rekao je da to nijedno ljudsko biće ne može. Bio je iskren. Kazao mi je, a ja se nadam da sam ga dobro razumeo, da Mašine predstavljaju džinovsku ekstrapolaciju. Tako... Da tim matematičara po nekoliko godina stvara pozitronski mozak kadar da izvede izvesna slična izračunavanja. Upotrebivši ovaj mozak, oni izvrše daljnja izračunavanja kako bi napravili još složeniji mozak, koji opet upotrebe za novi koji će biti još složeniji i tako dalje. Prema Silveru, ono što mi sada nazivamo Mašine predstavlja ishod deset takvih etapa."

"Da-a, to mi zvuči poznato. Srećom, ja nisam matematičar. Jadni Vinsent. On je još mlad. Direktori pre njega nisu imali takvih problema. Nisam ih imala ni ja. Možda danas robotičari više nisu u stanju da shvate vlastite tvorevine."

"Očigledno da nisu. Te Mašine nisu supermozgovi u smislu naučnopolularnih podlistaka, mada ih tamo upravo takvim prikazuju. Reč je jednostavno o tome da su one na određenom vlastitom području prikupljanja gotovo bezgraničnog broja podataka i analiziranja njihovih međuodnosa, u bezmalo infinitezimalnom vremenu, toliko napredovale da čovek više nije u stanju da vrši

njihovu detaljnu kontrolu.

A onda sam pokušao nešto drugo. Pitao sam, zapravo, Mašinu. U najvećoj tajnosti, ubacili smo prvobitne podatke vezane za odluku o proizvodnji čelika, njen vlastiti odgovor, kao i ono što se posle toga odigralo... to jest, podatke o hiperprodukciji... i zatražili smo objašnjenje za nesklad."

"Odlično! I kako je glasio odgovor?"

"Navešću vam ga od reči do reči: 'Ta stvar ne dopušta objašnjenje.'"

"Kako je Vinsent to protumačio?"

"Na dva načina. Ili nismo dali Mašini dovoljno podataka kako bi mogla da nam pruži konačan odgovor, što je bilo malo verovatno. Dr Silver je to i sam priznao. Ili Mašina nije mogla da prizna da je u stanju da da bilo kakav odgovor zasnovan na podacima koji nagoveštavaju da je u stanju da nanese zlo ljudskim bićima. Razume se, reč je o Prvom Zakonu. Tada mi je dr Silver preporučio da se vidim s vama."

Suzan Kalvin je delovala veoma umorno: "Stara sam, Stivene. Jednom ste želeli da me postavite na mesto direktora Odeljenja za istraživanje, a ja sam odbila. Ni tada nisam bila mlada, a nisam želela ni odgovornost. Prepustili su to mesto mladom Silveru i ja sam bila zadovoljna; ali kakva korist od svega toga ako me sada uvučete u ovakvu jednu zavrzlamu.

Stivene, dozvolite mi da vam iznesem svoj položaj. Moja istraživanja se zaista odnose na tumačenje ponašanja robota u svetlosti Tri Zakona Robotike. Ovde je reč o tim neverovatnim mašinama za računanje. To jesu pozitronski roboti i stoga se pridržavaju Zakona Robotike. Ali njima nedostaje ličnost; to jest, njihove funkcije su krajnje ograničene. I moraju biti, pošto su u toj meri specijalizovane. Stoga, postoji vrlo malo prostora za međusobno delovanje Zakona, tako da je moj jedini metod pristupa praktično beskoristan. Ukratko, ne znam kako bih mogla da vam pomognem, Stivene."

Koordinator se kratko nasmeja: "Bez obzira na sve, dozvolite da vam ispričam i ostatak. Dopustite da vam iznesem moje pretpostavke, pa ćete možda onda biti u stanju da mi kažete da li su

one moguće u svetlosti robopsihologije."

"Svakako. Samo izvolite."

"Pošto mašine daju pogrešne odgovore, onda, pod pretpostavkom da one ne mogu biti pokvarene, postoji samo jedna mogućnost. Neko im daje pogrešne podatke! Drugim rečima, problem je u nekom ljudskom biću, a ne u robotu. I tako sam krenuo u svoj nedavni inspekcijski obilazak planete..."

"Sa koga ste se tek vratili u Njujork."

"Da. To je, znate, bilo neophodno jer postoje četiri Mašine, zadužene za četiri oblasti na planeti. I sve četiri daju pogrešne rezultate."

"Oh, to nužno sledi, Stivene. Ako je bilo koja od Mašina nesavršena, to će se automatski odraziti u radu ostale tri, jer će sve one pretpostaviti, kao deo podataka na kojima zasnivaju vlastite odluke, savršenstvo nesavršene četvrte. Zahvaljujući toj pogrešnoj pretpostavci, one će davati pogrešne odgovore."

"Ovaj... da. To sam i ja pomislio. Imam ovde zapise svojih razgovora sa svakim od Oblasnih vicekoordinatora. Da li biste hteli da ih zajedno pregledamo? Oh, ali pre toga, da li ste čuli za 'Društvo za čovečanstvo?'"

"Hmm, da. Oni su izrasli iz redova Fundamentalista koji nisu dozvoljavali 'Američkim robotima' da zapošljavaju pozitronske robote, tvrdeći da su oni nelojalna konkurencija i tako dalje. 'Društvo za čovečanstvo' je antimашinsko, je li tako?"

"Da, da, ali... Pa, videćete. Da počnemo? Recimo, sa Istočnom Oblašću."

"Kako vi kažete..."

Istočna Oblast:

a: Površina: 7.500.000 kvadratnih milja

b: Stanovništvo: 1.700.000.000

c: Glavni grad: Šangaj

Prapradeda Čing Hso-lina bio je ubijen u japanskoj invaziji na staru Kinesku Republiku i niko osim njegove poslušne dece nije žalio zbog toga, niti je znao da njega više nema. Deda Čing Hso-

lina preživeo je građanski rat u kasnim četrdesetima, ali niko osim njegove poslušne dece nije to znao niti mu je bilo stalo.

A Čing Hso-lin bio je Oblasni vicekoordinator i vodio je računa o ekonomskoj dobrobiti polovine ljudi na Zemlji.

Možda je sve to imao na umu, kada se odlučio da jedini ukras u njegovoj kancelariji budu dve karte na zidovima. Jedna je bila stara, rukom crtana, i prikazivala je jutro ili dva zemljišta; natpisi na njoj bili su na sada zastarelom, slikovnom, starokineskom pismu. Potočić je proticao preko izbledelih oznaka, a na karti su bile ovlašnim potezima slikovno naznačene ljupke kolibe; u jednoj od njih bio je rođen Čingov deda.

Druga karta je bila ogromna, oštro iscrtana, a sve oznake bile su ispisane urednim ćiriličnim pismom. Crvena granična linija koja je obeležavala Istočnu Oblast obuhvatala je unutar svojih velikih međa nekadašnju Kinu, Indiju, Burmu, Indokinu i Indoneziju. Na njoj, unutar stare provincije Sečuana, nalazio se jedan sasvim neupadljiv i tanan znak koji niko nije mogao videti; uneo ga je na kartu Čing i on je označavao mesto gde se nalazila farma njegovih predaka.

Čing je stajao ispred tih karata dok je razgovarao sa Stivenom Bajerlejem na preciznom engleskom: "Niko ne zna bolje od vas, gospodine koordinatoru, da je moj posao u velikoj meri sinekura. On sa sobom nosi određen položaj u društvu i ja predstavljam zgodnu stožernu tačku za administraciju, ali inače sve radi Mašina!... Mašina obavlja sav posao. Šta mislite, na primer, o radu ciancinskog hidroponika?"

"Fantastično!" reče Bajerlej.

"On je jedan od desetak i nije najveći. Šangaj, Kalkuta, Batavija, Bangkok... Široko su rasprostranjeni i hrane gotovo milijardu sedamsto pedeset hiljada žitelja Istoka."

"Pa ipak", primeti Bajerlej, "imate problem nezaposlenosti u Ciancinu. Da ne proizvodite previše? Neprimereno je misliti da Azija pati od suviše hrane."

U uglovima Čingovih tamnih očiju pojavile se bore. "Ne. Još nije došlo do toga. Tačno je da je tokom poslednjih meseci zatvoreno nekoliko postrojenja u Cincinu, ali to nije ništa ozbiljno. Ljudi su raspušteni samo privremeno, a oni koji neće da rade u drugim

oblastima prebačeni su u Kolombo, na Cejlonu, gde je pušten u rad novi pogon."

"Ali zašto je bilo potrebno da se zatvore ona postrojenja?"

Čing se blago osmehnu: "Vi ne znate baš mnogo o hidroponici, izgleda. E pa, to nije ništa iznenađujuće. Vi ste severnjak, a tamo je klasično ratarstvo još unosno. Na severu je pomodno da se misli o hidroponici, kada se uopšte o njoj razmišlja, kao o sredstvu za uzgajanje bele repe u hemijskom rastvoru, što ona i jeste... premda na krajnje složen način.

Kao prvo, naš najzastupljeniji proizvod (a postotak mu stalno raste) jeste kvasac. Uzgajili smo već dve hiljade vrsta kvasca, a nove vrste se dodaju mesečno. Osnovna hranljive hemikalije za razne vrste kvasca jesu nitrati i fosfati, među neorganskim materijama, zajedno sa minimalnim količinama neophodnih metala, kao i nekoliko delića na milion bora i molibdena, koji su takođe potrebni. Od organskih materija neophodna je uglavnom smesa šećera koju dobijamo hirdolizom celuloze, a moraju biti uključeni i razni aditivi.

Za uspešnu hidroponsku industriju... takvu koja je u stanju da prehrani milijardu i sedam stotina miliona ljudi... moramo se upustiti u veliki program pošumljavanja širom Istoka; moramo imati ogromne fabrike za preradu drveta koje će se pozabaviti našim džunglama na jugu; moramo imati energiju, čelik, a najviše od svega hemijske sintetičke materije."

"Šta će vam to poslednje, gospodine?"

"Zato što svaka vrste kvasca, gospodine Bajerlej, ima neka svoja posebna svojstva. Kao što rekoh, razvili smo dve hiljade vrsta. Biftek koji mislite da ste danas jeli bio je od kvasca. Poslastica od smrznutog voća koju ste imali za desert bila je od kvasca. Filtriramo sok od kvasca sa ukusom, izgledom i svim hranljivim vrednostima mleka.

Ukus je taj, mnogo više od bilo čega drugog, koji doprinosi popularnosti jedenja kvasca i zbog tog ukusa stvorili smo veštačke, pitome vrste koje više ne mogu da uspevaju na osnovnoj podlozi od soli i šećera. Jednoj je potreban biotin; drugoj pteroilglutaminska kiselina, treća zahteva sedamnaest različitih amino-kiselina zajedno

sa svim B vitaminima, dok četvrta (koja je, uprkos svemu, popularna, te stoga ne možemo, budući da se držimo ekonomskih zakona, da je napustimo)..."

Bajerlej stade da se vrpolti na svom sedištu: "S kakvim ciljem mi sve to pričate?"

"Pitali ste me, gospodine, zašto su ljudi otpušteni s posla u Ciencinu. Treba još nešto malo da vam objasnim. Ne samo da moramo imati sve te različite i raznovrsne sastojke za uzgajanje našeg kvasca; već ostaje da se reši i složeni činilac iracionalne popularnosti koja se menja s vremenom; kao i mogućnost stvaranja novih vrsta sa novim zahtevima i novom popularnošću. Sve se to mora predvideti i Mašina obavlja taj deo posla..."

"Ali ne baš savršeno."

"Niti baš nesavršeno, kada se imaju u vidu složenosti koje sam pomenuo. I tako, imamo nekoliko hiljada radnika privremeno bez posla u Ciencinu. Ali razmislite o ovome: obim neiskorišćenosti u protekloj godini (u smislu pogrešnih isporuka ili pogrešne potražnje) nije iznosi ni deseti deo jednog postotka naše ukupne proizvodnje. Ja to smatram..."

"Pa ipak, tokom prvih godina rada Mašine, taj obim je iznosio svega oko hiljaditog dela jednog postotka."

"Ah, ali u deceniji od kada je Mašina počela da radi punom parom, povećali smo, zahvaljujući njoj, čak dvadeset puta obim naše stare, premašinske proizvodnje kvasca. Očekivalo bi se da će do nepravilnosti dolaziti sve više što složenost proizvodnje bude veća, premda..."

"Premda?"

"Imamo neobičan slučaj Rami Vrasajane."

"Šta mu se dogodilo?"

"Vrasajana je bio zadužen za fabriku u kojoj se isparava slana voda i proizvodi jod, bez koga kvas može, ali ljudska bića ne mogu. Njegova fabrika je morala pod stečaj."

"Zaista? A zbog čega?"

"Zbog konkurencije, verovali ili ne. U osnovi, jedna od glavnih svrha analize koju vrši Mašina jeste da ukaže na najdelotvorniji razmeštaj naših proizvodnih jedinica. Očigledno, ne valja ako imate

nedovoljno pokrivena oblasti, tako da na prevoz odlazi preveliki postotak režijskih troškova. Isto tako, nije dobro ni imati ni oblast koja je prekomerno pokrivena, jer fabrike onda moraju da rade sa smanjenim kapacitetima ili da se nadmeću jedna s drugom, što nije baš korisno. U Vrasajaninom slučaju u gradu je otvorena još jedna fabrika sa delotvornijim sistemom izdvajanja joda iz morske vode."

"Mašina je to dozvolila?"

"Oh, svakako. To ne treba da vas čudi. Taj novi sistem se sve više širi. Iznenadujuće je to što Mašina nije upozorila Vrasajanu da renovira postrojenje ili da se udruži. Pa ipak, nije važno. Vrasajana je prihvatio posao inženjera u novom postrojenju, a iako su mu sada odgovornost i plata manji, on, u stvari, ne trpi gotovo nikakve posledice. Radnici su takođe lako našli nova zaposlenja; staro postrojenje je pretovreno u... nešto drugo. Nešto korisno. Sve smo to prepustili Mašini."

"A inače nemate na šta da se požalite."

"Ne!"

Tropska Oblast:

a: Površina: 22.000.000 kvadratnih milja

b: Stanovništvo: 500.000.000

c: Glavni grad: Glavni Grad

Karta u kancelariji Linkolna Ngome daleko je zaostajala za onom krajnje preciznom u Čingovom šangajskom uredu. Granice Ngomine Tropske Oblasti bile su izvučene tamnom, širokom linijom koja je ovičavala raskošnu unutrašnjost sa oznakama 'Džungla', 'Pustinja' i 'Ovde ima slonovi i sva sila drugog čudnog zverinja'.

Ove granice obuhvatale su ogromno područje, jer se Tropska Oblast prostirala preko većeg dela dva kontinenta: zahvatala je celu Južnu Ameriku severno od Argentine i celu Afriku južno od Atlasa. U nju je spadala i Severna Amerika južno od reke Rio Grande, pa čak i Arabija i Iran u Aziji. Ona je bila sušta suprotnost Istočnoj Oblasti. U mravinjacima Orijenta guralo se pola čovečanstva na petnaest odsto kopna, dok se u tropima petnaest odsto čovečanstva širilo na gotovo polovini celokupnog svetskog kopna.

Ali populacija se tu uvećavala. Bila je to jedina Oblast u kojoj je broj stanovnika rastao više kroz doseljavanje nego kroz priraštaj. A za sve koji bi došli našlo bi se posla.

Ngomi je Stiven Bajerlej ličio na jednog od tih došljaka, na bledolikog tragača za stvaralačkim poslom pretvaranja divlje životne sredine u pitomi predeo saobražen potrebama čoveka, tako da je iskusio nešto od onog automatskog prezira koji se javlja kod jakog čoveka rođenog u jakim Tropima u susretu sa ubogim mlakonjama iz hladnijih podneblja.

U Tropima se nalazio najnoviji glavni grad Zemlje koji je naprosto tako i nazvan: 'Glavni Grad' - u prkosnoj samouvrenosti svojstvenoj mladosti. Prostirao se, sav u sjaju, preko plodnih visija Nigerije, a daleko ispod Ngominih prozora sve je vrvelo od života i boja; sjajno, sjajno sunce i brzi, kratkotrajni pljuskovi. Čak je i graktanje ptica duginih boja bilo resko, a zvezde su se videle kao jasne tačke u oštroj noći.

Ngoma se nasmeja. Bio je krupan, tamnopus, izražajnog lica, zgodan.

"Svakako", reče on; engleski mu je bio kolokvijalan i izgledalo je kao da mu ispunjava cela usta dok ga govori, "meksički kanal nije završen u roku. Pa šta onda? Biće završen kada bude završen, staro momče."

"Sve je teklo po planu do pre pola godine."

Ngoma pogleda Bajerleja, polako odgrize jedan kraj cigare i ispljnu ga, a drugi zapali: "Je li ovo službena istraga, Bajerlej? Šta se dešava?"

"Ništa. Baš ništa. Moja je dužnost kao koordinatora da budem radoznao.

"E pa, ako samo pokušavate nečim da ispunite vreme, reći ću vam istinu: hronično smo kratki sa radnom snagom. Mnogo toga se radi u Tropima. Kanal je samo jedna od stvari..."

"Ali zar vaša Mašina nije predvidela broj radnika koji su mogli da rade na Kanalu... u zavisnosti od svih ostalih, podjednako važnih projekata?"

Ngoma spusti šaku na stražnji deo vrata i stade da odbija kolutove dima prema tavanici: "Ne baš najbolje."

"Da li joj se to često dešava?"

"Ne češće nego što može da se očekuje. Mi ne očekujemo baš mnogo od nje, Bajerlej. Ubacimo podatke. Uzmemo rezultate. Radimo onako kako kaže. Ali to je samo pogodnost; samo uređaj koji štedi rad. Mogli bismo i bez nje, ako bismo morali. Možda se ne bismo tako dobro snalazili. Možda ne bismo bili tako brzi. Ali bismo posao svejedno obavili.

Mi smo ovde stekli samouverenost, Bajerlej, i u tome je štos. Samouverenost! Data nam je na raspolaganje nova zemlja koja je na nas čekala hiljadama godina, dok je ostatak sveta razdiran u trapavim petljanjima preatomske doba. Mi ne moramo da jedemo kvasac kao oni momci na Istoku niti moramo da brinemo o ustajalom talogu prošlog veka kao vi Severnjaci.

Potamanili su ce-ce muve i anofeles-komarce i ljudi su se uverili da mogu da žive na suncu i sada im se to dopada. Iskrčili smo džunglu i dobili plodno tle; navodnili smo pustinje i dobili vrtove. Imamo uglj i naftu na nedirnutim poljima i neizmerno puno ruda.

Samo se sklonite. To je sve što tražimo od ostatka sveta. Sklonite se i pustite nas da radimo."

Bajerlej prozaično primeti: "Ali kanal... trebalo je da bude završen pre šest meseci. Šta se dogodilo?"

Ngoma raširi ruke: "Nevolje sa radnom snagom." Stao je da pretura po gomili hartije razbacane po stolu, pa odustao.

"Imam nešto o tome ovde", promrmlja on, "ali nema veze. Jednom je došlo do prekida rada negde u Meksiku zbog žena. Nije bilo dovoljno žena u okolini. Izgleda da se niko nije setio da ubaci podatke o polovima u Mašinu."

On zastade kako bi se nasmejao, oduševljeno, a zatim se pribra: "Samo trenutak. Mislim da ga imam. Vilafranka!"

"Vilafranka?"

"Fransisko Vilafranka. Bio je odgovorni inženjer. Dozvolite da razjasnim tu stvar. Nešto se dogodilo i došlo je do urušavanja. Tako je. Tako je bilo. Koliko se sećam, niko nije poginuo, ali napravila se prava zbrka. Veliki skandal."

"Oh?"

"Potkrala mu se greška u proračunima. Ili je bar Mašina tako

tvrdila. Ubacili su Vilafrankine podatke, pretpostavke, i tako dalje. Materijal na osnovu koga je počeo da gradi. Dobijeni su drugačiji rezultati. Izgleda da rezultati koje je Vilafranka koristio nisu uzeli u obzir posledice jakih pljuskova na obode iskopine. Ili nešto slično. Morate razumeti, ja nisam inženjer.

U svakom slučaju, Vilafranka je vrištao kao sam đavo. Tvrdio je da je Mašina prvobitno dala drugačije rezultate. Da se u potpunosti držao naloga Mašine. A onda je dao otkaz! Ponudili smo mu da ostane... osnovana sumnja, prethodni rad zadovoljavajući, i sve to... na nekom nižem položaju, razume se... morali smo toliko da učinimo... greške ne mogu proći nekažnjeno... loše je za disciplinu... O čemu sam ono govorio?"

"Ponudili ste mu da ostane."

"Oh, da. Odbio je. Pa, sve u svemu, kasnimo dva meseca. Do đavola, to nije ništa."

Bajerlej ispruži šaku i stade da dobuje prstima po stolu: "Vilfranka je optužio Mašinu, je li tako?"

"Pa neće valjda sebe, šta mislite? Budimo iskreni; svima nam je dobro znana ljudska priroda. Pored toga, upravo sam se setio još nečeg... Zašto, do đavola, ne mogu da pronađem dokumenta kada su mi potrebna? Moj sistem za skladištenje podataka ne vredi ni pišljiva... Taj Vilafranka bio je član jedne od tih vaših severnjačkih organizacija. Meksiko se nalazi suviše blizu Severa! To je deo nevolje."

"O kojoj to organizaciji govorite?"

"Zovu je Društvo za čovečanstvo. Odlazio je na godišnje sastanke u Njujork, taj Vilafranka. Gomila ludaka, ali bezopasnih. Ne vole Mašine; tvrde da uništavaju ljudsku preduzimljivost. Tako da je sasvim prirodno što je Vilafranka optužio Mašinu. Ne razumem ih. Da li vam se čini da u Glavnom Gradu ljudskoj rasi ponestaje preduzimljivosti?"

A Glavni Grad se kočoperio u zlatnom sjaju na zlatnom suncu... predstavljao je najnoviju i najmlađu tvorevinu homo metropolisa.

Evropska Oblast:

a: Površina: 4.000.000 kvadratnih milja

b: Stanovništvo: 300.000.000

c: Glavni grad: Ženeva

Evropska Oblast predstavljala je anomaliju u nekoliko pogleda. Što se površine tiče, bila je daleko najmanja; nije zapremala ni jednu petinu veličine Tropske oblasti, niti je imala jednu petinu stanovništva Istočne Oblasti. Geografski, ona je tek malo ličila na preatomsku Evropu, jer u nju nisu ulazili nekadašnji evropski deo Rusije i nekadašnja britanska ostrva, dok su ulazile mediteranske obale Afrike i Azije, a nekim čudnim skokom preko Atlantika, i Argentina, Čile i Urugvaj.

Malo je bilo verovatno da će ona poboljšati svoj relativni status u odnosu na ostale oblasti Zemlje, osim zahvaljujući onoj životnosti koju u nju ulažu njeni južnoamerički delovi. Od svih Oblasti, samo je u njoj dolazilo do stalnog pada broja stanovnika tokom poslednjih pola veka. Samo ona nije ozbiljno proširila svoje proizvodne pogodnosti, niti je ponudila bilo šta korenito novo ljudskoj kulturi.

"Evropa", poče gospođa Segecovska na svom mekom francuskom, "u osnovi predstavlja ekonomsko slepo crevo Severne Oblasti. Mi to znamo, i ne marimo."

A u znak rezignirajućeg prihvatanja nedostatka individualnosti, na zidu u kancelariji gospođe koordinatorke nije bilo karte Evrope.

"Pa ipak", istaknu Bejerlej, "imate vlastitu Mašinu i sasvim sigurno niste ni pod kakvim ekonomskim pritiskom onih sa druge strane okeana."

"Mašina! Bah!" Slegnula je nežnim ramenima i dopustila da joj preko sitnog lica pređe bledunjav osmeh, dok je dugačkim prstima vadila cigaretu. "Evropa je uspavano mesto. A oni naši muškarci koji nisu uspeli da emigriraju u Trope umorni su i uspavani isto kao i ona. Vidite i sami da je meni, jednoj ženi, zapao zadatak da budem vicekoordinator. Srećom, to nije težak posao i od mene se ne očekuje Bog zna šta.

Što se tiče Mašine... Šta ona može drugo da kaže osim 'Uradite ovo jer je to najbolje za vas'. Ali šta je najbolje za nas? Zašto moramo da budemo slepo crevo Severne Oblasti?

I da li je to tako strašno? Nema ratova! Živimo u miru... i to je vrlo

prijatno posle sedam hiljada godina ratovanja. Stari smo, gospodine. Unutar naših granica nalaze se područja koja su iznedrila istočnjačku civilizaciju. Imamo Egipat i Mesopotamiju; Krit i Siriju; Malu Aziju i Grčku. Starost ne mora nužno biti nesrećno doba. Može biti i uživanje..."

"Možda ste u pravu", odvrati ljubazno Bajerlej. "Bar tempo života nije onako ubitačan kao u drugim Oblastima. Vlada prijatna atmosfera."

"Je li tako?... Poslužen je čaj, gospodine. Da li biste bili ljubazni da kažete kako ga volite, mleko, šećer... Hvala."

Pijuckala je polako, a zatim nastavila: "Prijatno je. Ostatak Zemlje slobodno može da nastavi stalnu borbu. Nalazim ovde jednu paralelu; veoma zanimljivu. Jedno vreme Rim je gospodario svetom. Prisvojio je kulturu i civilizaciju Grčke, dok je Grčka, koja se nikada nije ujedinila i koja je samu sebe uništila ratovima, završila u stanju dekadentnog rasula. Rim ju je ujedinio, doneo joj mir i pustio ju je da živi u bezbednosti, ali ne i u slavi. Zabavila se svojim filozofskim pravcima i umetnošću, daleko od zveke oružja i razvoja. Bila je to neka vrsta smrti, ali bio je to i odmor, i potrajao je uz manje prekide nekih četiri stotine godina."

"Pa ipak", primeti Bajerlej, "Rim je na kraju pao i opijumski san se okončao."

"Sada više nema varvara koji bi srušili civilizaciju."

"Možemo biti sami sebi varvari, gospođo Segecovska. Oh, hteo sam nešto da vas pitam. Proizvodnja žive u almadenškim rudnicima strašno je opala. Siguran sam da se zalihe rude ne smanjuju mnogo brže nego što je to predviđeno?"

Sive oči sićušne žene prikovaše se oštromno za Bajerlija: "Varvari... pad civilizacije... moguća greška Mašine. Tok vaših misli je krajnje providan, gospodine."

"Zaista?" Bajerlej se osmehnu. "Vidim da ću ubuduće morati da radim samo sa muškarcima, kao i do sada. Smatrate da je za te nevolje oko Amaldena kriva Mašina?"

"Nipošto, ali mislim da vi to smatrate. Vi ste domorodac iz Severne Oblasti. Središnji ured za koordinaciju nalazi se u Njujorku. Već duže primećujem da vi Severnjaci ne verujete baš u potpunosti

Mašinama."

"Zaista?"

"Imate svoje 'Društvo za čovečanstvo' koje je jako na Severu, ali sasvim prirodno ne uspeva da nađe mnogo regruta u umornoj, staroj Evropi, koja je sasvim voljna daпусти iscrpljeno Čovečanstvo na miru izvesno vreme. Nema sumnje da ste vi jedan od samosvesnih Severnjaka, a ne jedan od cinika sa starog kontinenta."

"Ima li to kakve veze sa Almadenom?"

"Oh, da, mislim da ima. Rudnicima upravlja korporacija Ujedinjeni živin sulfid, a to je nesumnjivo severnjačka kompanija, sa štabom u Nikolaevu. Lično sumnjam da je upravni odbor uopšte konsultovalo Mašinu. Na konferenciji koju smo održali prošlog meseca izjavili su da jesu, a razume se, ne posedujemo nikakav dokaz da nisu, ali ne bih se oslonila na reči severnjaka po ovom pitanju... bez uvrede... ni pod kojim uslovima. Svejedno, smatram da će se to srećno okončati."

"Na koji način, draga moja gospođo?"

"Morate shvatiti da su ekonomske nepravilnosti iz poslednjih nekoliko meseci, koje su krajnje uznemiravajuće za naš opušteni temperamenat, iako deluju neznatno u poređenju sa velikim olujama iz prošlosti, prouzrokovale znatnu uznemirenost u toj španskoj provinciji. Koliko sam upućena, 'Ujedinjeni živin sulfid' se prodaje skupini domaćih Španaca. To je utešno. Ako smo već ekonomski vazali Severa, ponižavajuće je da se ta činjenica obznanjuje na sva usta. Treba imati više poverenja u naše ljude kada je reč o saradnji sa Mašinom."

"Da li onda mislite da više neće biti nevolja?"

"Ubeđena sam da neće... bar ne sa Almadenom."

Severna Oblast:

a: Površina: 18.000.000 kvadratnih milja

b: Stanovništvo: 800.000.000

c: Glavni grad: Otava

Severna Oblast bila je u više vidova vodeća. O tome je sasvim dobro svedočila karta u kancelariji vicekoordinatora Hiram

Mekenzija u Otavi, na kojoj se Severni Pol nalazio u središtu. Izuzev enklave Evrope sa skandinavskim i islandskim područjima, celo arktičko prostranstvo nalazilo se u Severnoj Oblasti.

Grubo se mogla podeliti na dva glavna dela. Levo na karti nalazila se cela Severna Amerika iznad reke Rio Grande. U deo na desnoj strani ulazilo je sve što je nekada sačinjavalo Sovjetski Savez. Zajedno su te oblasti predstavljale središte moći planete u prvim godinama atomskog doba. Između ta dva dela nalazila se Velika Britanija, jezik ove Oblasti, koji je zadirao u Evropu. Na samom vrhu karte, iskrivljeni u čudna, ogromna oblička, nalazili su se Australija i Novi Zeland, koji su takođe bili članice-područja ove Oblasti.

Ni sve promene koje su se zbile u proteklim desetlećima nisu još izmenile činjenicu da je Sever bio ekonomski vladar planete.

Stoga je postojala gotovo razmetljiva simboličnost u činjenici da je od svih službenih Oblasnih karti koje je Bajerlej video jedino Mekenzijeva prikazivala celu Zemlju, kao da se sever nije plašio nikakve konkurencije niti mu je bilo potrebno da bude favorizovan kako bi istakao svoje preimućstvo.

"Nemoguće", reče Mekenzi strogo, preko čaše viskija. "Gospodine Bajerlej, vi niste tehničar za robote, jesam li u pravu?"

"Da, jeste."

"Hmm. E pa, prema mom mišljenju, veoma je tužno to što stručnjaci nisu ni Čing, Ngoma i Segecovska. Među narodima Zemlje suviše preovlađuje mišljenje da koordinator mora samo biti sposoban organizator, čovek kadar za široka uopštavanja i prijatna osoba. Danas on mora takođe da poznaje robotiku... bez uvrede."

"Nisam se uvredio. Slažem se sa vama."

"Prepostavljam, na primer, na osnovu onoga što ste već kazali, da brinete oko nedavnih sitnih poremećaja u svetskoj ekonomiji. Ne znam u šta sumnjate, ali dešavalo se i u prošlosti da ljudi... koji je trebalo bolje da znaju... počnu da brinu oko toga šta bi se dogodilo ako bi se u Mašinu ubacili pogrešni podaci."

"I šta će se dogoditi, gospodine Mekenzi?"

"Pa", Škotlandćanin pomeri svoju težinu i uzdahnu, "svi prikupljeni podaci prolaze kroz složeni sistem provere na kojoj rade i ljudska

bića i mehaničke naprave, tako da je malo verovatno da bi jedan ovakav problem mogao iskrsnuti. Ali zanemarimo to. Ljudska bića nisu nepogrešiva, takođe su potkupljiva, a obični mehanički uređaji su podložni mehaničkim kvarovima.

Sušтина stvari je u tome što je ono što nazivamo 'pogrešan podatak' protivrečno svim ostalim poznatim podacima. To je naš jedini kriterijum kada treba razlučiti ispravno od pogrešnog. Isto tako, to je jedini kriterijum kojim se služi Mašina. Naredite joj, na primer, da upravlja poljoprivrednim aktivnostima na osnovu srednje julske temperature u Ajovi od 57 stepeni Farenhajta. Ona to neće prihvatiti. Neće dati nikakav odgovor. Ne zato što ima nekih predrasuda upravo prema toj određenoj temperaturi, ili zato što je odgovor nemoguć, već zato što u svetlosti svih ostalih podataka koji su uskladišteni u nju tokom godina, ona zna da je verovatnoća da prosečna julska temperatura bude 57 stepeni F praktično ravna nuli. Ona odbacuje taj podatak.

Jedini način da se 'pogrešni podatak' na silu ugura u Mašinu jeste da se on uključi u neku koherentnu celinu, koja je samo malo pogrešna, u smislu da je ta pogreška ili suviše istančana da bi je Mašina mogla detektovati ili je van iskustva same Mašine. Ono prvo je van ljudskih moći, a ovo drugo je gotovo isto takvo, a postaje sve više takvo jer se iskustvo Mašine uvećava svake sekunde."

Stiven Bajerlej spusti dva prsta na pregib nosa: "Znači, Mašinom se ne može manipulirati... A kako onda objašnjavate nedavne greške?"

"Dragi moj Bajerlej, vidim da se i vi instinktivno povodite za tom velikom zabludom... da Mašina sve zna. Dozvolite da vam ispričam jedan slučaj iz vlastite prakse. Industrija pamuka angažuje iskusne kupce da za nju nabavljaju pamuk. Oni to rade tako što nasumce izvuku malo pamuka iz neke bale. Razgledaju i opipaju ono što su izvukli, stanu da razdvajaju, oslušuju pucketanje dok to rade, liznu... i tim postupkom određuju kvalitet pamuka date bale. Postoji otprilike desetak kategorija. Od njihove procene kvaliteta zavisi cena pamuka, kao i to u kakvim će se odnosima praviti mešavine. Te kupce Mašina nikako ne može da zameni."

"Zašto da ne? Podaci o kojima je reč sigurno nisu suviše složeni

za nju?"

"Verovatno nisu. Ali na koje to podatke mislite? Nijedan tekstilni hemičar ne zna šta to kupac testira kada pod prstima isprobava pufnicu pamuka. Verovatno je reč o prosečnoj dužini niti, o njenoj kakvoći pod prstima, razmerama i prirodi njene glatkoće, načinu na koji se niti drže zajedno i tako dalje. Nekoliko desetina pojedinačnih stvari, koje treba podsvesno odmeriti, na osnovu dugogodišnjeg iskustva. Međutim, kvantitativna priroda nekih od njih je nepoznata. I tako nemamo šta da pohranimo u Mašinu. Ni sami kupci nisu u stanju da objasne vlastite kriterijume. Mogu jedino da kažu: 'Pogledajte, molim vas. Zar ne znate da je to klasa-ta-i-ta?'"

"Razumem."

"Ima nebrojeno sličnih slučajeva. Mašina je ipak samo oruđe koje je u stanju da pomogne da se čovečanstvo brže razvija, skinuvši mu s grbače pojedine terete vezane za proračune i tumačenja. Zadatak ljudskog mozga ostaje isti kakav je oduvek bio; da otkriva nove podatke koje treba analizirati i da gradi nove zamisli koje treba isprobati. Šteta što 'Društvo za čovečanstvo' neće to da uvidi."

"Oni su protiv Mašina?"

"Oni bi bili i protiv matematike ili pismenosti da su živeli u odgovarajućem vremenu. Ti reakcionari iz Društva tvrde da mašina lišava čoveka njegove duše. Primećujem da se sposobni ljudi i dalje cene u našem društvu; i dalje nam je potreban čovek koji je dovoljno inteligentan da smisli odgovarajuća pitanja. Ako bismo pronašli dovoljno takvih, možda se te greške o kojima brinete, koordinate, ne bi dešavale."

Zemlja (uključujući i nenaseljeni kontinent Antarkt):

a: Površina: 54.000.000 kvadratnih milja (kopna)

b: Stanovništvo: 3.300.000.000

c: Glavni grad: Njujork

Vatra iza kvarca već je polako posustajala, nevoljno pucketajući dok se gasila.

Koordinator je bio namršten, raspoloženje mu se poklapalo sa plamenom koji je nestajao.

"Svi oni ublažuju pravo stanje stvari." Glas mu je bio tih. "Zar ne bi bilo lako pretpostaviti da mi se svi oni smeju? Pa ipak... Vinsent Silver je kazao da se Mašine ne mogu pokvariti - i ja mu moram verovati. Hiram Mekenzi kaže da im se ne mogu poturiti lažni podaci, i ja mu moram verovati. Međutim, Mašine nekako greše i ja moram i u to poverovati... i tako nam ipak ostaje još jedna mogućnost."

Pogledao je ispod oka Suzan Kalvin, koja je sedela zatvorenih očiju, i na trenutak mu se učinilo da spava.

"A to je?" upita ona, potvrdivši da budno prati šta joj govori.

"Pa, da su zaista davani tačni podaci i da su dobijani tačni odgovori, koji su potom bili zanemareni. Ne postoji način da Mašina primora nekoga da izvrši njena naređenja."

"Gospođa Segecovska je tako nešto i nagovestila, misleći na severnjake uopšte, bar mi se tako čini."

"I jeste."

"Kakva svrha od toga da se ne posluša Mašina? Hajde da razmotrimo moguće pobude."

"Meni su sasvim jasne, a trebalo bi da budu i vama. Reč je o namernom ljuljanju čamca. Dok Mašine vladaju, na Zemlji ne može doći ni do kakvog ozbiljnijeg sukoba, kroz koji bi jedna ili druga skupina mogle steći prevlast u nekoj oblasti koju smatraju vlastitim dobrom, uprkos šteti koja bi bila nanescena čovečanstvu kao celini. Ako bi se uništila popularna vera u Mašine u toj meri da se one napuste, ponovo bi zavladao zakon džungle. A nijedna od četiri oblasti ne može se osloboditi sumnje da upravo to želi.

U granicama Istočne Oblasti živi pola čovečanstva, a u Tropima se nalazi više od polovine Zemljinih resursa. I jedni i drugi mogu sebe smatrati prirodnim vladarima cele Zemlje, a i jedni i drugi su kroz istoriju bili ponižavani od strane Istoka, usled čega je sasvim ljudski da žele besmislenu osvetu. S druge, pak, strane, Evropa ima tradiciju veličine. Ona je nekada vladala Zemljom, a ništa se tako teško ne gubi kao spomen na moć.

A opet, teško je u to sve poverovati. I Istok i Tropi su u stanju velike ekspanzije unutar vlastitih granica. I jedni i drugi napreduju velikim koracima. Ne mogu imati višak energije za vojne pustolovine. A Evropa može samo da sanja o svemu tome. Vojno gledano, ona je

nula."

"Znači, Stivene", reče Suzan, "ostaje Sever."

"Da", energično potvrdi Bajerlej. "Tako je. Sever je trenutno najjači, i to traje već skoro ceo vek, ili su to bili njegovi pojedini delovi. Ali on sada srazmerno gubi. Njegovo mesto na čelu civilizacije može zauzeti Tropska Oblast prvi put od doba faraona, a ima Severnjaka koji se toga boje.

'Društvo za čovečanstvo' je prvenstveno severnjačka organizacija, znate, i oni ne kriju da ne žele Mašine. Suzan, oni su malobrojni, ali to je udruženje moćnih ljudi. Njemu pripadaju direktori fabrika; direktori industrijskih i poljoprivrednih kombinata koji mrze da budu ono što nazivaju 'posilni Mašina'. Njemu pripadaju ambiciozni ljudi. Ljudi koji se osećaju dovoljno snažni da odlučuju u svoje ime o onome što je za njih najbolje, a ne samo da im se govori šta je najbolje za ostale.

Ukratko, članovi Društva postaju samo oni ljudi koji su kadri da za kratko vreme okrenu svet naglavačke, zajedno odbijajući da prihvate odluke Mašina.

Suzan, uklapa se. Petorica direktora 'Svetskog čelika' su članovi, a 'Svetski čelik' ima problema sa hiperprodukcijom. 'Ujedinjeni živin sulfid', koji je vadio živu u Almadenu, bio je severnjački koncern. Njihove knjige su još pod istragom, ali bar je jedan od odgovornih bio član. Fransisko Vilafranka, koji je, sam samcit, usporio radove na meksičkom kanalu za dva meseca, takođe je bio član, što već znamo... isto kao i Rama Vrasajana, što me uopšte nije začudilo kada sam otkrio."

Suzan tiho reče: "Ti ljudi, mogu slobodno da istaknem, loše su postupili..."

"Ali prirodno", upade joj u reč Bajerlej. "Čim se prenebregnu analize Mašine, nužno se kreće putem koji nije optimalan. Rezultati su slabiji nego što bi mogli biti. To je cena koju oni plaćaju. Sada će za njih biti gusto, ali u zbrci koja bi mogla nastati..."

"Šta planirate da preduzmete, Stivene?"

"Očigledno nemamo vremena za gubljenje. Narediću da se Društvo stavi van zakona, a svaki član smeni sa bilo kakvog odgovornog mesta. Na sva izvršna i tehnička mesta moći će da se

prijave samo oni koji se zakunu da nisu članovi tog Društva. To će značiti izvesno ugrožavanje osnovnih građanskih sloboda, ali ubeđen sam da kongres..."

"Nećete uspeti!"

"Molim? Zašto?"

"Predviđam da će se dogoditi sledeće. Ako pokušate bilo šta slično, na svakom koraku će vam podmetati nogu. Shvatićete da se nešto slično ne može izvesti. Otkrićete da će posledica svakog vašeg koraka u tom pravcu imati za posledicu neku nevolju."

Bajerlej je bio iznenađen: "Kako možete tako nešto da kažete? Nadao sam se da ćete se složiti sa mnom u ovoj stvari."

"Ne mogu sve dok se vaše akcije zasnivaju na pogrešnim premisama. Priznajte da Mašina ne može da pogreši i da se u nju ne mogu uneti lažni podaci. Sada ću vam pokazati da se ona, takođe, ne može ne poslušati, kao što vi mislite da je učinilo Društvo."

"To uopšte ne vidim."

"Onda slušajte. Svaki postupak bilo kog izvršioca koji tačno ne sledi uputstva Mašine sa kojom radi postaje deo podataka narednog problema. Mašina tako saznaje da taj izvršilac ima sklonost ka neizvršavanju naloga. Ona može da unese tu sklonost u nove podatke... čak i kvantitativno, to jest u stanju je tačno da proceni u kojoj meri će se ta neposlušnost izraziti i u kom pravcu će ići. Njen naredni odgovor biće tako tempiran da, pošto izvršilac o kome je reč ponovo ne poslušna naređenje, ona automatski podešava nove odgovore i usmerava ih u optimalnom pravcu. Mašina zna, Stivene!"

"Ne možete biti sigurni u sve to. Samo nagađate."

"To je nagađanje koje se zasniva na životnom iskustvu sa robotima. Biće bolje da se oslonite na takvo jedno nagađanje, Stivene."

"Ali šta nam onda ostaje? Mašine su ispravne, a i premise sa kojima barataju isto su tako ispravne. Oko toga smo se složili. Vi kažete da se one moraju poslušati. Pa šta onda ne valja?"

"Sami ste dali odgovor. Sve je u redu! Razmislite malo o Mašinama, Stivene. To su roboti koji se drže Prvog Zakona. Međutim, te Mašine rade ne za neko pojedinačno ljudsko biće već za

celo čovečanstvo, tako da za njih Prvi Zakon glasi: 'Nijedna Mašina ne sme povrediti čovečanstvo, niti, uzdržavanjem od delanja, dopustiti da ono bude povređeno.'

E pa, lepo, Stivene, šta je to što nanosi povredu čovečanstvu? Ekonomski poremećaji najviše, bez obzira na uzrok. Da li se slažete?"

"Slažem se."

"A šta bi najverovatnije moglo u budućnosti da izazove ekonomske poremećaje? Odgovorite mi na to pitanje, Stivene."

"Rekao bih", odvrati nevoljno Bajerlej, "uništenje Mašina."

"Slažem se, a i Mašine bi se složile. Stoga je njihova najvažnija briga da zaštite sebe, nas radi. I zato su tiho rešile da se pobrinu za jedine preostale elemente koj bi mogli da im naude. Nije reč o 'Društvu za Čovečanstvo' koje ljulja čamac kako bi Mašine bile uništene. Sagledali ste sliku naopačke. Naprotiv, bolje da Mašina zatrese čamac... tek malo... kako bi se oslobodila one nekolicine što su se prikačili sa strane radi ciljeva koje Mašine smatraju opogubnim za čovečanstvo.

Tako je Varasjana izgubio fabriku i dobio drugi posao na kome ne može da pričini nikakvu štetu... njemu nije naneto neko veće zlo, nije mu uskraćeno da zarađuje za život, jer je Mašina u stanju da naudi ljudskom biću tek minimalno i to samo u slučaju ako treba da spase veći broj ljudi. 'Ujedinjeni živin sulfid' izgubio je kontrolu u Almadenu. Vilafranka više nije građevinski inženjer zadužen za važan projekat. A direktori 'Svetskog čelika' gube kontrolu nad industrijom... ili će je izgubiti."

"Ali vi to sve, u stvari, ne znate", bio je uporan Bajerlej, koji se sav pomeo. "Kako smemo da rizikujemo i oslonimo se na vaše pretpostavke, uzevši ih kao tačne?"

"Morate. Sećate li se odgovora same Mašine kada ste joj predstavili problem? Glasio je: 'Ta stvar ne zahteva objašnjenje.' Mašina nije kazala da nema objašnjenja niti da ona ne može da ga odredi. Ona jednostavno nije htela da prizna bilo šta. Drugim rečima, štetilo bi čovečanstvu da se sazna objašnjenje i zbog toga možemo samo da nagađamo... i da nastavimo da nagađamo."

"Ali kako bi to objašnjenje moglo da nam naudi? Pod

pretpostavkom da ste u pravu, Suzan."

"Ako sam u pravu, Stivene, to znači da Mašina umesto nas određuje našu budućnost ne samo tako što nam daje direktne odgovore na direktno postavljena pitanja, već i tako što daje opšti odgovor na svetsku situaciju i ljudsku psihologiju kao celinu. Ako bismo to saznali, mogli bismo postati nesrećni, a to bi moglo povrediti naš ponos. Mašina ne može - ne sme - da nas unesreći.

Stivene, otkud znam šta je to krajnja dobrobit za Čovečanstvo? Mi ne raspolažemo beskrajnim činocima kao Mašina! Možda bih mogla da vam navedem jedan poznati primer: celokupna naša tehnička civilizacija više je stvorila nesreće i bede nego što je uklonila. Možda bi neka ratarska ili pastoralna civilizacija, sa manje kulture i manje ljudi, bila bolja. Ako je to tako, onda mašine moraju krenuti u tom pravcu, ne govoreći ništa unapred ako je to moguće, jer u svojim neznalačkim predrasudama mi uobražavamo da je dobro samo ono na šta smo navikli, pa bismo se usprotivili promenama. Ili bi možda bila bolja potpuna urbanizacija; takođe je moguće da je pravi odgovor društvo sasvim lišeno kasta, ili krajnja anarhija. Mi to ne znamo. Samo Mašine znaju i one su se uputile u optimalnom pravcu, povevši i nas sa sobom."

"Ali, Suzan, to znači da je 'Društvo za čovečanstvo' u pravu i da čovečanstvo više samo ne određuje kakva će mu biti budućnost."

"Ono je, u stvari, nikada i nije određivalo. Uvek je bilo prepušteno na milost i nemilost ekonomskim i društvenim silama koje nije shvatalo... zavisilo je od hirova prirode ili od sreće u ratu. Mašine sada to sve razumeju; i niko ih ne može zaustaviti, jer će se Mašine pobrinuti za svakoga kao što su se pobrinule za Društvo... pošto imaju na raspolaganju najjače oružje, potpunu kontrolu nad našom ekonomijom."

"Pa to je užasno!"

"Možda je predivno! Razmislite: od sada pa doveka svi sukobi se konačno mogu izbeći. Od sada su samo Mašine neizbežne!"

Vatra iza kvarca se utulila, a za njom je ostao samo pramen dima koji je označavao mesto na kome je gorela.

ŽENSKA INTUICIJA

Prvi put u istoriji korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' jedan robot slučajno je uništen - i to na samoj Zemlji.

Niko za to nije bio kriv. Vazduhoplov je bio uništen usred vazduha i sumnjičavi istražni komitet se pitao da li sme da objavi verziju da ga je pogodio meteorit. Ništa drugo, naime, ne može biti brže od automatskog izbegavanja; ništa drugo nije u stanju da izazove štetu gotovo ravnu onoj što bi je prouzrokovala nuklearna eksplozija, a ona nije dolazila u obzir.

Ako se to poveže sa izveštajem u kome se pominje blesak na noćnom nebu neposredno pre nego što je to letelica eksplodirala - i to iz Opservatorije Flegstav, a ne od nekog amatera - kao i sveža rupa u tlu koja je po veličini i osobinama odgovarala udaru gvozdеноg meteorita, milju od mesta udesa, kakav drugi zaključak se iz svega toga mogao izvesti?

Pa ipak, ništa slično se nikada ranije nije dogodilo, a proračuni verovatnoće da se nešto tako dogodi davali su neverovatne cifre. Ali čak i kolosalne neverovatnoće se ponekad dešavaju.

U uredima 'Američkih robota' pitanja koja su počinjala sa 'kako' i 'zašto' nisu bila u prvom planu. Najvažnije je bilo to što je uništen jedan robot.

Već je to samo po sebi bilo uznemirujuće.

Činjenica da je JN-5 bio prototip, prvi, posle četiri ranija pokušaja, da se takav jedan robot uvede u upotrebu, bila je još više uznemirujuća.

Činjenica da je JN-5 bio korenito novi tip robota, sasvim drugačiji od svega što je do tada napravljeno, bila je krajnje uznemirujuća.

Činjenica da je JN-5, kako izgleda, uspeo, pre nego što je uništen, da obavi nešto što je bilo od neprocenjive važnosti, a što je sada možda zauvek izgubljeno, bila je naprosto neopisivo uznemirujuća.

Jedva da je bilo vredno pomena da je, zajedno sa robotom, nastradao i glavni robopsiholog 'Američkih robota'.

Klinton Madarian je došao u firmu pre deset godina. Tokom pet od tih deset godina radio je, ne žaleći se, pod čangrizavim nadzorom Suzan Kalvin.

Madarianova izuzetnost bila je sasvim očigledna i Suzan Kalvin ga je tiho unapredila preko reda. U svakom slučaju, ona se ne bi udostojila da taj svoj postupak obrazloži direktoru Istraživačkog odeljenja Piteru Bogertu, ali ispalo je da to i nije bilo potrebno. To jest, razlozi su bili očigledni.

Madarian je bio sušta suprotnost slavnoj dr Kalvin u nekim vrlo značajnim pogledima. Nije bio baš toliko debeo kao što je možda izgledao zbog svog dvostrukog podbratka, ali bez obzira na to delovao je moćno, dok je Suzan prolazila nezapaženo. Madarianovo krupno lice, gusta, sjajna, riđo-smeđa kosa, rumeni ten i gromki glas, njegov glasan smeh, a najviše od svega njegova neodoljiva samouverenost i spremnost da na sva zvona oglasi svoje uspehe, izazivali su kod onih koji bi se s njim našli u istoj prostoriji osećanje nedostatka prostora.

Kada je Suzan Kalvin konačno otišla u penziju (unapred odbivši da se pojavi na bilo kakvoj počasnoj večeri koja bi mogla biti upriličena u njenu čast, tako da nigde nikada nije ni objavljena vest o njenom odlasku u penziju), Madarin je zauzeo njeno mesto.

Bio je na novom mestu tačno jedan dan kada je započeo rad na projektu JN.

Taj projekat je zahtevao ulaganja koja su premašivala sva prethodna što su ih 'Američki roboti' ikada morali da izdvoje, ali Madarian je samo odmahnuo na to rukom.

"Isplatiće vam se svaki peni, Piter", rekao je. "Od vas očekujem da u to uverite veće direktora."

"Iznesite mi razloge", reče Bogert, pitajući se hoće li Madarian to učiniti. Suzan Kalvin nikada nije nikome polagala račune. Međutim, Madarian reče: "Svakako", i s lakoćom se smesti u veliku naslonjaču u direktorovoj kancelariji.

Bogert je posmatrao sabesednika gotovo sa zavišću. Njegova nekada crna kosa sada je bila gotovo seda i kroz desetak godina i on će krenuti za Suzan u penziju. To će biti kraj prvobitne ekipe koja je od 'Američkih robota' napravila svetsku firmu - takmaca

nacionalnim vladama po svojoj složenosti i važnosti. Ni on ni ostali koji su otišli pre njega nekako nisu uspeli sasvim da se uhvate ukoštac sa silnim širenjem firme.

Ali ovo je bilo novo pokolenje. Ovi novi ljudi su se lako snalazili u kolosu. Nedostajalo im je ono čuđenje koje bi ih nateralo da hodaju na prstima u neverici. I zato su hitali napred, a to je bilo dobro.

Madarian reče: "Predlažem da otpočnem gradnju robota bez ograničenja."

"Bez Tri Zakona? Svakako..."

"Ne, Piter. Zar ste u stanju da se setite samo tih ograničenja? Do đavola, vi ste doprineli stvaranju ranih pozitronskih mozgova. Zar ja moram da vas podsećam da, sasvim nezavisno od Tri Zakona, u tim mozgovima ne postoji nijedna staza koja nije pažljivo planirana i utvrđena? Imamo robote koji izvršavaju određene zadatke, kojima su ugrađene određene sposobnosti."

"A vi predlažete..."

"Da na svakom nivou ispod Tri Zakona kraj staza bude ostavljen otvoren. To nije teško."

Bogert suvo primeti: "Slažem se da nije teško. Beskorisne stvari je uvek lako izvesti. Ali zato je teško precizno utvrditi staze i robota učiniti korisnim."

"Ali zašto bi to bilo teško? Utvrđivanje staza zahteva veliki napor zato što je načelo neodređenosti izrazito u česticama mase pozitrona, pa se dejstvo neodređenosti mora svesti na minimum. Ali zašto mora? Ako stvari sredimo tako da ovo načelo dolazi do izražaja samo utoliko što dozvoljava nepredviđeno ukrštanje staza..."

"Dobićemo nepredvidljivog robota."

"Dobićemo kreativnog robota", uzvratil Madarian, pomalo nestrpljivo. "Piter, ako postoji išta što ljudski mozak ima, a mozak robota nikada nije imao, to je crta nepredvidljivosti koji potiče od načela neodređenosti na subatomske nivou. Priznajem da taj efekat nikada nije bio eksperimentalno utvrđen unutar nervnog sistema, ali da toga nema, ljudski mozak ne bi bio, u načelu govoreći, nadređen u odnosu na mozak robota."

"I vi smatrate da ako unesete taj činilac u mozak robota, ljudski mozak više neće biti, u načelu govoreći, nadređen u odnosu na

mozak robota."

"Upravo tako", odvrati Madarian.

Još su dugo posle toga nastavili taj razgovor.

Upravni odbor 'Američkih robota' odmah jasno stavio do znanja da neće dozvoliti da ga tako lako ubede.

Skot Robertson, najveći deoničar u firmi, reče: "Dovoljno je teško voditi industriju robota već i ovakvu kakva jeste, kada je neprijateljski stav javnosti stalno na ivici ispoljavanja. Ako javnost stekne utisak da se robotima više neće moći upravljati... Oh, ne pominjite mi Tri Zakona. Prosečan čovek neće poverovati da će ga Tri Zakona štiti ako samo čuje reč 'nekontrolisan'."

"Onda je nemojte upotrebiti", primeti Madarian. "Nazovite robota... nazovite ga 'intuitivnim'."

"Intuitivan robot", promrmlja neko. "Ženski robot?"

Smeh se razleže oko konferencijskog stola.

Madarian se uhvati za to. "U redu. Ženski robot. Naši roboti su neodređenog pola, razume se, a takav će biti i ovaj, ali uvek se ponašamo prema njima kao da su muškarci. Dajemo im muška imena od milja i obraćamo im se sa 'on'. Ako sad uzmemo u obzir prirodu matematičkog ustrojstvo mozga koju sam predložio, ovaj novi robot uklopiće se u JN-koordinatni sistem. Prvi robot bio, dakle, JN-1, a pretpostavio sam da bismo ga nazvali Džon 1... bojim se da je to nivo originalnosti prosečnog robotičara. Ali zašto ga ne bismo nazvali Džejn 1, do đavola? Ako javnost već treba da bude upoznata sa onim što pripremamo, možemo kazati da radimo na ženskom robotu sa intuicijom."

Robertson odmahnu glavom. "U čemu je razlika? Vi hoćete da kažete da nameravate da uklonite i poslednju prepreku koja, u načelu, omogućava ljudskom mozgu da bude nadmoćniji od robotskog. Šta mislite, kako će javnost reagovati na to?"

"Zar vi nameravate to da obelodanite?" upita Madarian. Malo je razmislio, a onda dodade: "Slušajte. Najvećim delom javnost smatra da žene nisu po inteligenciji ravne muškarcima."

Na licima više muškaraca za stolom javio se trenutni zamišljeni izgled, a onda su se na brzinu osvrnuli, kao da Suzan Kalvin i dalje

sedi na svom uobičajenom mestu.

Madarian reče: "Ako najavimo ženu robota, uopšte nije važno kakva će ona biti. Javnost će automatski pretpostaviti da je mentalno zaostala. Možemo jednostavno samo objaviti da radimo na robotu Džejn-1 i ništa više. Bićemo bezbedni."

"U stvari", tiho primeti Piter Bogert, "to nije sve. Madarian i ja smo pažljivo proverili celu matematiku i došli do zaključka da bi JN serija, bilo da se zvala Džon ili Džejn, bila sasvim bezbedna. Bila bi manje složena i imala slabije intelektualne sposobnosti, u ortodoksnom smislu, od mnogih drugih serija koje smo projektovali i konstruisali. Postojao bi samo jedan dodatni činilac... pa, naviknimo se da ga zovemo 'intuicija'."

"Ko zna šta on sve može izazvati?" promrmlja Robertson.

"Madarian je nagovestio jednu stvar koju ovaj činilac može da izazove. Kao što svi znate, Svemirski Skok je, u načelu, postao moguć. Ljudi su u prilici da postižu hiperbrzine veće od svetlosne, da posećuju druge zvezdane sisteme i da se odatle vraćaju u zanemarljivo kratkom vremenu... najviše za nekoliko nedelja."

Robertson reče: "To nije ništa novo za nas. To se ne bi moglo postići bez robota."

"Tačno, ali to nam ništa ne vredi, jer ne možemo da upotrebimo hiper-pogon, osim možda samo jedanput kao demonstraciju, tako da 'Američki roboti' od toga imaju malo koristi. Skok kroz svemir je rizičan, za njega je potrebno zastrašujuće mnogo energije i stoga je strašno skup. Ako ga ipak primenimo, bilo bi lepo kada bismo mogli da podnesemo izveštaj da smo pronašli neku nastanjivu planetu. Nazovite to psihološkom potrebom. Ukoliko potrošite otprilike dvadeset milijardi dolara na samo jedan Skok kroz Svemir i vratite se praznih šaka, samo sa naučnim podacima, javnost će zanimati na šta je protraćen njen novac. Prijavite postojanje nastanjive planete i postaćete međuzvezdani Kolumbo, pa niko više neće brinuti za novac."

"Dakle?"

"Gde, dakle, da pronađemo nastanjivu planetu? Ili postavite to pitanje ovako: koji od tri stotine hiljada zvezdanih sistema u lopti prečnika tri stotine svetlosnih godina, koliko iznosi trenutni dosek

našeg Svemirskog Skoka, ima najviše izgleda da poseduje nastanjivu planetu? Raspolažemo velikom količinom podataka o svakoj zvezdi iz pomenute zapremine od tri stotine svetlosnih godina, na osnovu čega zaključujemo da gotovo svaka ima sistem planeta. Ali koja ima nastanjivu planetu? Koju da posetimo?... To ne znamo."

Jedan od direktora upita: "Kako bi ta Džejn-robot mogla da nam pomogne?"

Madarian se već spremao da odgovori, ali je ipak dao znak Bogertu i ovaj je shvatio: direktor će ostaviti snažniji utisak. Bogertu se nije naročito dopala ta ideja; ako se ispostavi da je JN serija fijasko, on se već dovoljno zauzeo za nju, tako da je bio ubeđen da će krivica biti svaljena na njega. S druge, pak, strane, penzija nije bila tako daleko, a ako ovaj naum uspe, otići će ovenčan slavom. Možda je posredi bio samo Madarianov oreol samouverenosti, ali Bogert je iskreno počeo da veruje da će eksperiment uspeti.

On reče: "Može se lako desiti da negde u bibliotekama podataka koje imamo o tim zvezdama postoje metodi za utvrđivanje verovatnoće postojanja nastanjivih planeta tipa Zemlje. Treba samo tačno da razumemo te podatke, da ih sagledamo na odgovarajući kreativni način i da ih postavimo u tačne međusobne odnose. To još nismo uradili. Ili, ako je neki astronom to i učinio, nije bio dovoljno bistar da shvati do čega je došao.

Jedan robot tipa JN u stanju je mnogo brže i mnogo tačnije od čoveka da izvrši te korelacije. Za jedan dan on bi obavio ono za šta bi čoveku bilo potrebno deset godina. Dalje, radio bi zaista nepristrasno, dok bi čovek imao predubeđenja zasnovana na unapred zasnovanim zaključcima i već uvreženim verovanjima."

Nastupila je poduža tišina. Konačno je Robertson progovorio: "Ali reč je samo o verovatnoći, je li tako? Šta ako robot, na primer, kaže: 'Zvezda za koju se može reći da najverovatnije ima nastanjivu planetu unutar toliko i toliko svetlosnih godina jeste Skvidži-17, ili tako nekako, i mi odemo na lice mesta i utvrdimo da je verovatnoća bila samo verovatnoća i da tamo ipak nema nastanjive planete. Šta onda?"

Madarian se umeša u razgovor. "I dalje smo na dobitku. Znaćemo

kako je robot došao do tog zaključka, jer će nam... ona... to reći. To bi nam moglo pomoći da steknemo veliki uvid u astronomiju i da iskoristimo celu stvar čak ako uopšte i ne preduzmemo taj Skok kroz svemir. Pored toga, tada bismo mogli da odredimo pet najizglednijih mesta sa takvim planetama, a verovatnoća da jedna od pet ima nastanjivu planetu mogla bi u tom slučaju biti veća od 95 odsto. To bi gotovo sigurno značilo..."

Posle toga su još dugo nastavili razgovor.

Odobreni fondovi ni izdaleka nisu bili dovoljni, ali Madarian je računao na to da se posle prvobitne izdvojene male sume uvek izdvoji i veća. Kada se dođe u situaciju da dve stotine miliona bude nepovratno izgubljeno, a još stotinu miliona u stanju je sve da spase, novih stotinu miliona sigurno će biti odobreno.

Džejn-1 je konačno bila gotova i stavljena na uvid. Piter Bogert ju je proučavao... ozbiljno. Upitao je: "Čemu uzak struk? To nesumnjivo dovodi do mehaničkih slabosti?"

Madarian se zakikota: "Čujte, ako je već zovemo Džejn, nema svrhe napraviti je tako da liči na Tarzana."

Bogert odmahnu glavom: "Ne sviđa mi se. Još će vam pasti na pamet da joj malo iznad struka napravite ispupčenja koja će ličiti na grudi, a to je zaista nastrana ideja. Ako žene pomisle da roboti mogu izgledati kao one, mogu vam tačno reći kakve perverzne misli će njima početi da se vrzmaju po glavi i uveravam vas da će postati stvarno neprijateljski raspoložene."

Madarian uzvratil: "Možda ste u pravu što se toga tiče. Nijednoj ženi ne bi se dopala pomisao da je može zameniti nešto što nema nijedan od njenih nedostataka. U redu."

Džejn-2 nije imala uzan struk. Bila je ozbiljan robot koji se retko kretao i još ređe govorio.

Madarian je samo povremeno upadao kod Bogerta sa delićima novosti za vreme njene konstrukcije, što je bio siguran znak da stvar loše napreduje. Madarianovo ushićenje kakvim uspehom bilo bi neizmerno. Ne bi se uopšte libio da upadne u Bogertovu spavaću sobu u tri ujutro sa vrućim vestima, ne čekajući jutro. Bogert je bio

ubeden u to.

Sada je, međutim, Madarian izgledao pokunjen; njegovo inače rumeno lice postalo je bledo, a okrugli obrazi nekako ušiljeni. Bogert reče, sa velikom sigurnošću: "Neće da govori."

"O, govori ona." Madarian se skljkao u stolicu i stao da grize gornju usnu. "Bar, ponekad", dodao je.

Bogert je ustao i počeo da kruži oko robota. "A kada govori, pretpostavljam da to nema nikakvog smisla. E pa, ako ne govori, onda nije žensko, je li tako?"

Madarian pokuša da se osmehne, ali mu to ne pođe za rukom. Reče: "Mozak je proveren dok je bio izdvojen."

"Znam", odvrati Bogert.

"Ali kada je jednom zadužen za robotov fizički aparat, bio je nužno preinačen, razume se."

"Razume se", složi se neraspoloženo Bogert.

"Ali na nepredvidljiv i osujećujući način. Nevolja je u tome da kada imate posla sa n-dimenzionim proračunom neodređenosti, stvari su..."

"Neodređene?" upade mu u reče Bogert. Iznenadila ga je vlastita reakcija. Kompanija je već toliko uložila u ovaj projekat, a i prošle su gotovo dve godine, dok su rezultati, učtivo rečeno, bili razočaravajući. Pa ipak, uhvatio je sebe kako bocka Madariana i zaključio je da ga to zabavlja.

Gotovo krišom, Bogert se zapitao da on to ne bocka odsutnu Suzan Calvin. Madarian je bio toliko sav uskipteo i otvoren, dok Suzan nikada nije mogla da bude takva... kada su stvari išle dobro. On je takođe bio mnogo ranjiviji kada stvari nisu išle kako treba, a Suzan nikada nije pokleknula upravo u trenucima velikog pritiska. Madarian je dozvoljavao da od njega napravi metu, što mu Suzan nikada ne bi dopustila.

Madarian nije reagovao na Bogertovu poslednju primedbu isto kao što ni Suzan Calvin ne bi reagovala; ne zbog prezira koji je osetio, što bi bila njena reakcija, već zato što je nije čuo.

On svadljivo reče: "Nevolja je u razlikovanju. Napravili smo Džejn-2 tako da vrši veličanstvene korelacije. U stanju je da izvrši koralaciju svega, ali kada to jednom obavi, nije više u stanju da razlikuje

vredan rezultat od bezvrednog. Nipošto nije lako programirati robota da utvrdi koja je korelacija značajna, a koja nije, kada ne znate koje će korelacije vršiti."

"Pretpostavljam da vam je palo na pamet da smanjite potencijal spoja W-21 diode i prespojite je preko..."

"Ne, ne, ne, ne..." Madarian glas utonu u šaspat. "Ne možete je jednostavno napraviti tako da iznese sve što ima. To možemo i sami da učinimo. Stvar je u tome da je napravimo tako da bude u stanju da prepozna suštinske korelacije i da izvede zaključak. A kada jednom to uspe, vidite, Džejn će moći da nam daje odgovore zasnovane na intuiciji. To bi bilo nešto do čega bismo sami mogli da dođemo samo pukom srećom."

"Drugim rečima", suvo primeti Bogert, "takvog robota biste nagnali da obavlja rutinski ono što je, kod ljuskih bića, u stanju povremno da uradi samo kakav genije."

Madarian živo zaklima. "Upravo to, Piter. I sam bih to izrekao da se nisam uplašio da ću rasterati direktore. Molim vas da to pred njima ne ponovite."

"Da li zaista želite robota-genija?"

"Šta su reči? Pokušavam da napravim robota sposobnog da vrši nasumične korelacije ogromnom brzinom, uz prikladan koeficijent njihove važnosti i njihovog uočavanja. I pokušavam da te reči pretvorim u jednačine pozitronskog polja. Mislio sam da ih imam, ali sam se prevario. Nemam ih još."

Nezadovoljno je pogledao Džejn-2 i upitao: "Koji je tvoj najveći značaj, Džejn?"

Džejn-2 okrenu glavu kako bi pogledala Madariana, ali ne ispusti nikakav zvuk i Madarian smrknuto prošaputa: "Pohranjuje to u korelacijske banke."

Džejn-2 konačno progovori bezbojnim glasom: "Nisam sigurna." Bio je to prvi zvuk koji je napravila.

Madarian zakoluta očima. "Ona pravi ekvivalent postavljanja jednačina sa neodređenim rešenjima."

"Toliko sam i sam shvatio", reče Bogert. "Slušajte, Madariane, da li možete odavde bilo gde da stignete, ili da se sada izvučemo i zuaustavimo na pola izgubljene milijarde?"

"Oh, rešiću ja to", promrmlja Madarian.

Džejn-3 nije bila to rešenje. Samo što je aktivirana, Madarian je pobesneo.

Posredi je bila ljudska greška. Njegova vlastita, tačnije govoreći. Iako je Madarian bio krajnje ponižen, ostali su ćutali. Neka i on, koji nikada nije napravio grešku u toj zastrašujuće složenoj matmatici pozitronskog mozga, ispuni prvi zahtev za ispravku.

Prošla je skoro godina pre nego što je Džejn-4 bila spremna. Madarian je ponovo bio ushićen. "Uspela je", rekao je on. "Posедуje odličan koeficijent prepoznavanja."

Bio je dovoljno samouveren da je pokaže odboru i pred njim joj zada da reši nekoliko problema. Ne matematičkih; svaki robot je u stanju to da učini; problemi su se sastojali od izraza koji su hotimice navodili na pogrešan, trag iako sami nisu bili pogrešni.

Bogert mu je kasnije kazao: "Za to zaista nije bilo potrebno veliko umeće."

"Svakako da nije. To su za Džejn-4 elementarne stvari, ali morao sam nešto da im pokažem, je li tako?"

"Znate li koliko smo do sada već potrošili?"

"Ma hajdete, Piter, manite me toga. Znate li koliko smo dobili zauzvrat? Te se stvari, naime, ne događaju u vakuumu. Tri godine sam živeo u paklu radi ovoga, ako vas baš zanima, ali razvio sam nove tehnike proračunavanja koje će nam uštedeti najmanje pedeset hiljada dolara na svakoj novoj vrsti pozitronskog mozga koju budemo projektovala od sada pa zavek. Je li tako?"

"Ovaj..."

"Nema tu nikakvog 'ovaj'. To je tako. A lično sam ubeđen da n-dimenzioni proračuni neodređenosti mogu imati nebrojeno mnogo drugih primena ako budemo dovoljno pametni da ih otkrijemo, a moja Džejn će ih otkriti. Kada jednom dobijem tačno ono što želim, nova JN serija isplatiće se u roku od pet godina, čak iako utrostručimo ono što smo do sada već uložili."

"Šta podrazumevate pod tim 'tačno ono što želim'? Šta nije u redu sa Džejn-4?"

"Ništa. To jest, nešto malo. Ona je na pragu, ali može još da se poboljša i ja nameravam to da učinim. Mislio sam da znam kuda sam se uputio kada sam je projektovao. Sada sam je testirao i znam kuda sam se uputio. Nameravam tamo i da stignem."

To je bila Džejn-5. Madarianu je bilo potrebno više od godinu dana da je proizvede i sada više nije imao nikakve sumnje; bio je krajnje samouveren.

Džejn-5 bila je niža od prosečnog robota, vitkija. Nije bila karikatura žene kao Džejn-1, već je na neki način posedovala ženstvenost bez i jedne jasno određene ženske crte.

"To se ogleda u načinu na koji stoji", rekao je Bogert. Ruke je držala graciozno, a torzo joj je nekako ostavljao utisak da se blago zakrivljuje kada se okretala.

Madarian reče: "Poslušajte je... Kako se osećaš, Džejn?"

"Odličnog sam zdravlja, hvala", odvratila je Džejn-5, tipično ženskim glasom; bio je to umiljat, gotovo uznemirujući kontraalt.

"Zašto ste to uradili, Klintone?" upita Piter, zapanjen, i počeo da se mršti.

"To je psihološki važno", odvrati Madarian. "Želim da ljudi misle o njoj kao o ženi; da se odnose prema njoj kao prema ženi; da objašnjavaju."

"Koji ljudi?"

Madarian gurnu šake u džepove i zamišljeno se zagleda u Bogerta. "Voleo bih da mi sredite da Džejn i ja odemo u Flegstaf."

Bogertu nije promaklo da Madarian nije kazao Džejn-5. Ovog puta je izostavio broj. Ona je bila samo Džejn. On sumnjičavo reče: "U Flegstaf? Zašto?"

"Zato što je to svetski centar za opštu planetologiju, je li tako? Tamo proučavaju zvezde i pokušavaju da izračunaju verovatnoću postojanja nastanjivih planeta, zar ne?"

"Znam ja to, ali to mesto se nalazi na Zemlji."

"To mi je i te kako poznato."

"Kretanje robota na Zemlji se krajnje pažljivo kontroliše. A za tim putovanjem i nema potrebe. Donesite ovamo biblioteku knjiga o opštoj planetologiji i pustite Džejn da je apsorbuje."

"Ne! Piter, kada ćete već jednom utuviti u glavu da Džejn nije običan logički robot; ona je intuitivac."

"Pa?"

"Kako onda možemo znati šta joj je potrebno, šta može da upotrebi, šta je može pokrenuti na posao? Možemo upotrebiti bilo koji metalni model iz naše fabrike da čita knjige; to su zamrznuti podaci, a uz to i zastareli. Džejn mora imati živa obaveštenja; mora čak imati i potpuno irelevantne stvari. Kako, do đavola, da znamo šta ili kada će nešto kliknuti u njoj i uklopiti se u ustrojstvo? Da to znamo, ona nam uopšte ne bi bila potrebna, je li tako?"

Bogertu je već bilo dosadno. On primeti: "Onda dovedite ljude ovamo, opšte planetologe."

"Oni ovde neće biti ni od kakve koristi. Neće biti u svom elementu. Neće reagovati prirodno. Želim da ih Džejn posmatra dok rade; želim da vidi njihove uređaje, kancelarije, radne stolove, sve što može. Želim da sredite da bude prebačena u Flegstaf. I stvarno bih cenio ako više ne bismo raspravljali o tome."

Na trenutak je čak gotovo zvučao kao Suzan. Bogert se šrecnu i reče: "Krajnje je složeno srediti tako nešto. Prevoz eksperimentalnog robota..."

"Džejn nije eksperimentalni model. Ona je peta u seriji."

"Ostale četiri nisu se baš pokazale najbolje."

Madarian podiže šake u nemoćnom razočarenju. "Ko vas tera da to kažete vladi?"

"Ne brine mene vlada. Vladu ćemo lako naterati da shvati da je ovde reč o posebnom slučaju. Mene brine javno mnjenje. Za pedeset godina smo prošli dugačak put i ne želim da se sad vratimo dvadeset pet unazad ako izgubite kontrolu nad..."

"Neću izgubiti kontrolu. To je glupa primedba. Čujte! 'Američki roboti' mogu sebi da dozvole da iznajme privatni avion. Možemo bez buke da se spustimo na najbliži komercijalni aerodrom i da prođemo nezapaženo među stotinu sličnih sletanja. Možemo srediti da nas sačekaju velika kola bez prozora i odvezu u Flegstaf. Džejn će biti u sanduku i sve će izgledati kao da je u laboratoriju stigao neki deo opreme koji nema veze sa robotikom. Niko nas neće dvaput pogledati. Ljudi u Flegstafu će biti upozoreni i biće obavešteni o

pravom cilju posete. Imaće dovoljno razloga da sarađuju i spreče da vest negde procuri."

Bogert se zamisli. "Rizični delovi biće avion i kola. Ako se bilo šta dogodi tom sanduku..."

"Ništa se neće dogoditi."

"Mogli bismo da prođemo ako Džejn bude isključena tokom puta. Tada, čak ako neko i otkrije da se ona nalazi unutra..."

"Ne, Piter. To se ne može učiniti. Ovaj... Ne sa Džejn-5. Ona je slobodno asocirala od kada je uključana. Obaveštenja koja poseduje mogu se zamrznuti tokom isključenja, ali to je nemoguće učiniti sa slobodnim asociranjem. Ne, gospodine, ona ne može biti isključena."

"Ali ako neko otkrije da prenosimo uključenog robota..."

"Niko neće otkriti."

Madarian je ostao uporan i avion je na kraju ipak poleteo. Bio je to poslednji model automatskog kompjuterskog mlaznjaka, sa ljudskim pilotom... koji je bio služebenik 'Američkih robota'... kao pojačanjem. Sanduk sa Džejn je bezbedno stigao na aerodrom, prebačen je do kola i bez ikakvih nevolja stigao do istraživačkih laboratorija u Flegstafu.

Madarian je samo sat po svom prispeću u Flegstav pozvao Pitera Bogerta. Bio je sav ushićen i, osobeno za njega, jedva je čekao da podnese izveštaj.

Poziv je stigao putem katodnog laserskog snopa, bio je zaštićen, kodiran i uglavnom ga je bilo nemoguće provaliti, ali Bogert je svejedno bio očajan. Znao je da ga je neko sa dovoljno tehnoloških sposobnosti mogao provaliti... vlada, na primer... samo ako je odlučila da tako nešto i uradi. Jedino pravo obezbeđenje predstavljala je činjenica da vlada nije imala razloga da tako nešto pokuša. Bar se Bogert nadao da je tako.

On reče: "Blagi Bože, zar baš morate da zovete?"

Madarian se uopšte nije osvrtao na njega. Uzviknuo je: "Bilo je to nadahnuće. Čista genijalnost, kažem vam."

Bogert je izvesno vreme ostao da zuri u slušalicu. A onda je s nevericom povikao: "Hoćete da kažete da ste dobili odgovor? Već?"

"Ne, ne! Dajte nam vremena, do đavola. Mislím na to da je njen

glas predstavljao nadahnuće. Čujte, pošto smo sa aerodroma dovezeni do glavne upravne zgrade, otvorili smo sanduk i Džejn je izišla. U tom trenutku, svi su se povukli za nekoliko koraka. Zaplašeni! Bezveznjaci! Ako čak ni naučnici nisu u stanju da shvate smisao Zakona robotike, šta da očekujemo od prosečnog neobučenog pojedinca? Na trenutak sam pomislio: 'sve je zalud'. Oni neće hteti da govore. Zatvoriće kapije i otići na iznenadni odmor, u strahu da ona ne pobesni, i neće biti u stanju da smisle ništa drugo."

"Pa šta to onda hoćete da mi kažete?"

"Onda ih je ona pozdravila, rutinski. Rekla je: 'Dobar dan, gospodo. Veoma mi je drago što smo se upoznali.' I to onim svojim prelepim kontraaltom... i sve je bilo sređeno. Jedan je popravio kravatu, drugi je prošao prstima kroz kosu. Ali najviše me je dirnuo najstariji među njima koji je proverio da li mu je šlic zakopčan. Sada su svi ljudi za njom. Bio im je dovoljan samo glas. Ona više nije robot, već devojka."

"Hoćete da kažete da razgovaraju sa njom?"

"Da li razgovaraju! Rekao bih da razgovaraju. Trebalo je da je programiran da pravi erotske intonacije. Da sam to učinio, već bi počeli da joj zakazuju sastanke. Govorim o uslovljenom refleksu. Muškarci reaguju na glasove. A u najprisnijim trenucima, da li gledaju? Glas u vašem uhu..."

"Da, Klintone, mislim da se sećam. Gde je Džejn sada?"

"Sa njima. Neće da je puste."

"Prokletstvo. Brzo idite do nje. Ne ispuštajte je iz vida, čoveče."

Posle tog poziva Madrian ga nije često zvao iz Flegstafa tokom svog tamošnjeg desetodnevnog boravka, a i njegovo uzbuđenje je sve više splašnjavalo.

Džejn je pažljivo slušala, javljao je on, i povremeno je odgovarala. I dalje je bila popularna. Svuda je imala slobodan pristup. Ali rezultata nije bilo.

Bogert reče: "Baš nikakvih?"

Madarian stade da se pravda. "Ne može se reći baš nikakvih. To je nemoguće kazati kada je reč o jednom intuitivnom robotu. Ne možete znati šta se odigrava u njoj. Jutros je pitala Džensena šta je

doručkovao."

"Rositera Džensena, astrofizičara?"

"Pa, razume se. Ispostavilo se da uopšte nije doručkovao. Popio je samo šolju kafe."

"Znači, Džejn uči da vodi lake razgovore. To teško da može opravdati troškove..."

"Oh, ne budite glupi. Nije to bio laki razgovor. Kod Džejn nema lakog razgovora. Postavila mu je to pitanje jer je ono imalo neke veze sa nekom vrstom unakrsne korelacije koju je gradila u svom umu."

"Kakve veze može..."

"Otkud ja to da znam? Kada bih znao, ja bih sam bio Džejn i ona vam ne bi bila potrebna. Ali to je moralo nešto da znači. Ona je programirana da bude krajnje motivisana da dođe do odgovora na pitanje koja planeta poseduje optimalne uslove za naseljavanje, a pri tom joj je i udaljenost optimalna i..."

"Obavestite me onda kada to i obavi, nikako ranije. Zaista mi nije potrebno da mi u malim dozama servirate opise mogućih korelacija."

U stvari, nije očekivao da ga obaveste o uspehu. Svakim danom Bogert je gajio sve manje nade, tako da, kada je konačno dobio potvrdu, nije na nju bio spreman. A došla je na samom kraju.

Kada ga je Madarin nazvao poslednji put, poruku punu ushićenja izgovorio je gotovo šapatom. Ushit je zatvorio krug i Madarian je od strahopoštovanja zanemeo.

"Uspela je", rekao je. "Uspela je. Pošto sam već i ja digao ruke. Pošto je sve razvrstala, a većinu stvari i po dva do tri puta, pri tom ne rekavši nijednu reč koja bi zvučala kao... u avionu sam, vraćamo se. Upravo smo uzleteli."

Bogert je uspeo da povрати dah. "Ne igrajte se sa mnom, čoveče. Imate li odgovor? Recite to jasno ako ga imate. Tako da vas razumem."

"Ona zna odgovor. Odgovorila mi je. Dala mi je imena tri zvezde u prečniku od osamdeset svetlosnih godina koje, kaže ona, imaju od šezdeset do devedeset odsto izgleda da poseduju svaka po jednu naseljivu planetu. Verovatnoća da je bar jedna ima iznosi 97,2 odsto. To je gotovo sigurno. A to je najmanje što je uradila. Kada se

vratimo, može nam dati tačan pravac razmišljanja koji ju je doveo do tog zaključka i ja predviđam da će celokupna astrofizika i kosmologija..."

"Jeste li sigurni..."

"Zar mislite da mi se sve to samo priviđa? Imam čak i svedoka. Jadni momak je poskločio dve stope uvis kada je Džejn iznenada počela svojim veličanstvenim glasom da izlaže odgovor..."

U tom trenutku pogodio ih je meteorit; avion je bio potpuno uništen, Madarian i pilot su pretvoreni u krvave komadiće mesa, a nije pronađen nijedan Džejnin delić koji bi se mogao iskoristiti.

U 'Američkim robotima' nikada nije bilo sumornije. Robertson je pokušao da nađe utehu u činjenici da je avion bio potpuno uništen, čime je prikrivena nezakonita rabota za koju je firma mogla da bude okrivljena.

Piter je odmahivao glavom i žalio. "Izgubili smo najbolju priliku koju su 'Američki roboti' ikada imali da pridobijemo javnost; da prevaziđemo prokleti Frankenštajnov kompleks. Šta bi samo značila za robote činjenica da je jedan od njih rešio problem naseljive planete, pošto su drugi roboti pomogli u radu na Skoku kroz Svemir. Roboti bi nam otvorili put u Galaksiju. A ako bi uspeali da istovremeno poguraju naučno znanje u desetak raznih pravaca, što bismo sasvim izvesno učinili... Oh, Bože, nema načina da se izračunaju dobrobiti koje bi od toga imala ljudska rasa, a i mi, razume se."

Robertson reče: "Možemo napraviti nove Džejn, zar ne? Čak i bez Madariana,"

"Svakako da možemo. Ali smemo li da se oslonimo na to da će ponovo izvršiti odgovarajuću korelaciju? Ko zna koliko je male verovatnoće bio taj krajnji rezultat? Šta ako je Madarian imao fantastičnu početničku sreću? A potom ispao još veći baksuz: meteorit koji juri... To je jednostavno nezamislivo..."

Robertson oklevajući prošaputa: "To nije moglo biti... namerno. Hoću da kažem, ako nije trebalo da saznamo i ako je taj meteorit bio kazna... sa..."

Zamukao je pod Bogertovim usahlim pogledom.

Bogert reče: "Pretpostavljam da to ipak nije potpuni gubitak.

Ostale Džejn nam na neki način ipak moraju pomoći. I drugim robotima možemo podariti ženske glasove, ako to može pomoći da nas javnost prihvati... mada se pitam šta će reći žene. Kada bismo samo znali šta jer Džejn-5 rekla!"

"U svom poslednjem pozivu Madarian je kazao da ima svedoka."

Bogert odvratil: "Znam; razmišljao sam o tome. Zar mislite da nisam bio u vezi sa Flegstafom? Niko tamo nije čuo da je Džejn rekla bilo šta što nije bilo sasvim uobičajeno, bilo šta što bi zvučalo kao rešenje problema naseljivih planeta, a nema sumnje da bi svi koji tamo rade trebalo da uoče jedan takav odgovor... ili bar da ga prepoznaju kao mogući odgovor."

"Da nije Madarian lagao? Da nije poludeo? Da nije pokušao da se zaštiti..."

"Hoćete da kažete da je pokušao da zaštiti svoj ugled, praveći se da poseduje odgovor, a zatim sredio Džejn tako da nije mogla da progovori i kaže: 'Oh, izvinite, to se slučajno dogodilo. Oh, do đavola!' Nipošto to ne mogu da prihvatim. Isto tako biste mogli da pretpostavite da je sredio i da ih udari taj meteorit."

"Pa šta ćemo onda?"

Bogart s mukom reče: "Vratićemo se u Flegstaf. Odgovor mora da je tamo. Moraću dublje da zakopam i to je sve. Idem tamo i poveću sa sobom nekoliko ljudi iz Madarianovog odeljenja. Moraćemo da pročesljamo to mesto od vrha do dna."

"Ali, znate, čak i da postoji svedok koji je čuo, kakva korist od toga, sada kada više nemamo Džejn da nam objasni proces?"

"Svaka sitnica može biti korisna. Džejn je navodno dala imena zvezda, ali to nam nije od velike koristi; potrebni su nam kataloški brojevi. Ako bi neko uspeo da se seti da je ona to kazala i da se još seti kataloških brojeva, ili ako je ta osoba dobro čula njene reči, pa dozvoliti da psiho-sonda izvuče željeni podatak ukoliko ne može svesno da ga se seti... onda ćemo već nešto imati. Sa dobijenim krajnjim rezultatima i podacima koji su bili pohranjeni u Džejn na početku možda bismo bili u stanju da rekonstruišemo tok njenog zaključivanja; mogli bismo da povratimo intuiciju. Ako to uspemo, spasli smo igru..."

Bogert se vratio posle tri dana, ćutljiv i potpuno utučen. Kada je Robertson stao nestrpljivo da se raspituje o ishodu, on je samo odmahnuo glavom. "Ništa!"

"Ništa?"

"Apsolutno ništa. Razgovarao sam sa svima u Flegstafu... svim naučnicima, svim tehničarima, svim studentima... koji su imali bilo kakve veze sa Džejn; sa svima koji su je makar videli. Njihov broj nije bio veliki; odajem Madarianu priznanje na izuzetnoj diskreciji. Dopustio je da je vide samo oni što su mogli posedovati neko planetološko znanje koje je ona bila u stanju da iskoristi. Sve u svemu, dvadeset trojica muškaraca videli su Džejn, a samo dvanaestorica su razgovarala s njom malo podrobnije.

Nekoliko puta sam razmotrio sve što je Džejn kazala. Svega su se sasvim dobro sećali. Bistri su to ljudi koji rade na krajnje važnom eksperimentu u okviru svoje struke, tako da su bili veoma motivisani da sve upamte. A imali su posla sa robotom koji govori, što je već samo po sebi bilo dovoljno zapanjujuće - i to sa robotom koji govori kao kakva TV glumica. Nisu mogli da zaborave."

Robertson primeti: "Možda psiho-sonda..."

"Da je ijedan od njih makar pomisla na to da se nešto moglo dogoditi, ne bih se obazirao na njegovo protivljenje da se podvrgne ispitivanju pomoću sonde. Ali za to nije bilo nikakvog opravdanja, a podvrgnuti dvadeset trojicu ljudi ispitivanju pomoću sonde, i to ljudi koji zarađuju za život zahvaljujući svojim mozgovima, jednostavno nije išlo. Iskreno rečeno, ne bi ni pomoglo. Da je Džejn pomenula tri zvezde i rekla da imaju nastanjive planete, to bi bilo kao da im je neko potpalio rakete u mozgu. Kako bi to ijedan od njih mogao da zaboravi?"

"Onda možda jedan od njih laže", smrknuto primeti Robertson. "Želi da zadrži to obaveštenje samo za sebe; kako bi kasnije pokupio svu slavu."

"Kakvu korist bi mogao da ima od toga?" upita Bogert. "Kao prvo, cela institucija tačno zna zbog čega su Madarian i Džejn išli tamo. Kao drugo, znaju zašto sam ja bio tamo. Ako bilo kada u budućnosti bilo ko od onih koji su sada u Flegstafu iznenada istupi sa teorijom o naseljivoj planeti, koja je zapanjujuće nova i različita, pa ipak valjana,

svi ostali u Flegstafu i svi u 'Američkim robotima' smesta će znati da ju je ukrao. Nikada ne bi mogao da prođe s tim."

"Onda se sam Madarian na neki način prevario."

"Ne znam kako bih mogao i u to da poverujem. Madarian je išao čoveku na živce... a mislim da su takvi svi robopsiholozi, što je verovatno razlog zbog koga rade sa robotima, a ne sa ljudima... ali nije bio budala. Nije mogao da pogreši kada je nešto takvo bilo u pitanju."

"Onda..." Međutim, Robertsonu je ponestalo mogućnosti. Stigli su do praznog zida i nekoliko trenutaka su svi razočarani zurili u njega.

Konačno se Robertson promeškolljio. "Piter..."

"Molim?"

"Hajde da pitamo Suzan."

Bogert se ukočio. "Šta!"

"Hajde da pitamo Suzan. Hajde da je pozovemo i zamolimo da dođe."

"Zašto? Kako bi nam ona mogla pomoći?"

"Ne znam. Ali i ona je robopsiholog i možda će bolje shvatiti Madariana od nas. Pored toga, ona... Oh, do đavola, uvek je bila pametnija od svih nas."

"Skoro joj je osamdeset."

"A tebi sedamdeset. Pa šta onda?"

Bogert uzdahnu. Da li je njen britki jezik izgubio na svojoj oštrini od kada je u penziji? On reče: "Dobro, pozvaću je."

Suzan Calvin je ušla u Bogertovu kancelariju, polako se osvrnula unaokolo i tek onda usredsredila pogled na direktora Odeljenja za istraživanja.

Mnogo je ostarila od kada je otišla u penziju. Kosa joj je bila potpuno seda, a lice kao da se zbrčkalo. Postala je tako krhka da se činilo da je gotovo providna i samo su oči, prodorne i bespoštadne, izgleda ostale iste.

Bogert srdačno krenu napred, ispruživši šaku. "Suzan!"

Suzan Calvin je prihvatila i reče: "Izgledate dosta dobro, Piter, za jednog starca. Da sam na vašem mestu, ne bih čekala narednu godinu. Idite u penziju odmah i pustite mlade da se naviknu... Madarian je mrtav. Da me niste možda zvali da se vratim na svoje

staro mesto? Zar ste zaista odlučili da starkelje držite još godinu dana pošto umru?"

"Ne, ne, Suzan. Pozvao sam vas..." On zastade. Ipak nije imao pojma kako da počne.

Međutim, Suzan je još bila u stanju da mu čita misli istom lakoćom kao i uvek. Obazrivo se spustila na stolicu - navika koju je stekla usled ukočenih zglobova - i rekla: "Piter, pozvali ste me jer ste u gadnoj nevolji. Da nije tako, više biste više voleli da me vidite mrtvu nego na milju od vas."

"Ma hajdete, Suzan..."

"Ne traćimo vreme na ljubaznosti. Nikada nisam imala vremena za traćenje ni kada mi je bilo četrdeset, a sigurno je da ga sada još manje imam. Neobični su i Madarianova smrt i vaš poziv, te stoga to dvoje mora biti u nekoj vezi. Suviše je mala verovatnoća da se zbiju dva neobična događaja koji nisu u vezi. Počnite od početka i ne brinite ako budete morali da otkrijete da ste ispali budala. To mi je već odavno jasno."

Bogert pročisti grlo, osećahući se jadno, i poče. Pažljivo ga je slušala, s vremena na vreme podižući sasušenu šaku kako bi postavila neko pitanje.

U jednom trenutku je frknula. "Ženska intuicija? Za to vam je bio potreban robot? Muškarci. Kada se nađete pred ženom koja dođe do tačnog zaključka niste u stanju da prihvatite činjenicu da vam je ravna ili da vas nadmaša u inteligenciji, već izmislite nešto što nazovete ženska intuicija."

"Ovaj, da, Suzan, ali dozvolite da nastavim..."

I nastavio je. Kada joj je ispričao o Džejninom kontraaltu, ona reče: "Teško je nekada odlučiti da li da osećaš odbojnost prema muškom polu ili da ga samo prezireš."

Bogert primeti: "Dozvolite da nastavim..."

Kada je završio, Suzan reče: "Mogu li da koristim ovu kancelariju u privatne svrhe sat ili dva?"

"Da, ali..."

Ona nastavi: "Želim da pregledam razne zapise... Džejnino programiranje. Madrianove pozive, vaše razgovore u Flegstafu. Pretpostavljam da mogu da se poslužim prelepim, novim,

zaštićenim, laserskim telefonom i vašim kompjuterom ako poželim."

"Svakako."

"E pa, lepo, a sada se gubite odavde, Piter."

Nije prošlo ni četrdeset pet minuta kada je odgegala do vrata, otvorila ih i pozvala Bogerta.

"Kada je Bogert ušao, s njim je bio i Robertson. Obojica su ušla, a Suzan je nimalo oduševljeno pozdravila ovog drugog: "Zdravo, Skote".

Bogert se očajnički trudio da sa Suzaninog lica pročita šta je otkrila, ali pred sobom je imao lice jedne namrgođene starice koja uopšte nije nameravala da im imalo olakša položaj.

On oprezno upita: "Šta mislite, Suzan, da li biste mogli bilo šta da učinite?"

"Pored onoga što sam već učinila? Ne! Ništa više."

Bogert podsmešljivo izvi usne, ali Robertson upita: "A šta ste to već učinili, Suzan?"

Suzan odvrati: "Malo sam razmišljala; a na to izgleda ne mogu nikog drugog da nateram. Kao prvo, razmišljala sam o Madarianu. Poznato vam je da sam ga poznavala. Imao je mozga, ali je išao na živce svojom ekstrovertnošću. Mislila sam da će vam se dopasti što me je on zamenio, Piter."

"Bila je to promena", nije odoleo Bogert.

"I uvek je trčao k vama istog trenutka kada bi došao do nekog rezultata, je li tako?"

"Da, jeste."

"Pa ipak", primeti Suzan, "svoju poslednju poruku, onu u kojoj vam saopštava da mu je Džejn odgovorila, poslao je iz aviona. Zašto je tako dugo čekao? Zašto vas nije zvao još iz Flegstafa, odmah pošto je Džejn rekla šta god bilo to što je rekla?"

"Pretpostavljam", reče Piter, "da je želeo sve da prover... u stvari, ne znam. To je bila najvažnija stvar koja mu se ikada dogodila; možda je pozeleo da bar jednom sačeka da bude potpuno siguran."

"Naprotiv; što je stvar značajnija, to bi on manje čekao, sasvim sigurno. Ako je uspeo da ipak sačeka, zašto to onda nije uradio kako treba i pričekao da se vrati u 'Američke robote' gde je mogao da

proveri rezultate sa svom kompjuterskom opremom koju je ova firma mogla da mu stavi na raspolaganje? Ukratko, suviše je čekao s jedne tačke gledanja, a premalo s druge."

Umešao se Robertson. "Znači, vi smatrate da je hteo da izvede neki trik..."

Suzan ga besno pogleda. "Skote, ne pokušavajte da se takmičite sa Piterom u pravljenju besmislenih primedbi. Dozvolite da nastavim... Druga stvar odnosi se na svedoka. Prema izveštajima o poslednjem pozivu, Madarian je kazao: 'Jadnik je poskočio dve stope uvis kada je Džejn iznenada počela da izlaže odgovor svojim veličanstvenim glasom.' U stvari, to je ujedno i poslednje što je kazao. Pitanje je zašto je svedok poskočio? Madarian je objasnio da su svi muškarci ludeli za tim glasom, a i proveli su deset dana sa robotom... sa Džejn. Zašto bi onda poskočili kada bi ona progovorila?"

Bogert reče: "Pretpostavljam da je bio zapanjen što je čuo Džejn kako daje odgovor na problem oko koga su planetolozi lupali glavu već skoro ceo vek."

"Ali oni su čekali da ona da taj odgovor. Zbog toga se tamo i nalazila. Pored toga, razmotrite upotrebljene reči u rečenici. Prema Madarianu čini se da je svedok bio iznenađen, ne zapanjen, ako shvatate razliku. Štaviše, do te reakcije je došlo 'kada je Džejn iznenada počela'... drugim rečima, na samom početku iskaza. Da je bio zapanjen sadržajem onog što je Džejn kazala, to bi značilo da je svedok morao izvesno vreme da sluša kako bi mogao da svari ono što je čuo. Madarian bi kazao da je on poskočio dve stope pošto je čuo da je Džejn kazala to i to. Rekao bi 'pošto' a ne 'kada' i ne bi upotrebio reč 'iznenada'."

Bogert nelagodno primeti: "Mislim da ne možete svesti stvari na to koju je reč upotrebio, a koju nije."

"Mogu", ledeno odvrati Suzan, "jer sam ja robopsiholog. I mogu isto to da očekujem od Madariana, jer je i on bio robopsiholog. Znači, moramo da objasnimo te dve anomalije. Čudno odlaganje Madarianovog poziva i čudnu reakciju svedoka."

"Možete li vi da ih objasnite?" upita Robertson.

"Svakako", odvrati Suzan, "jer sam upotrebila malo jednostavne

logike. Madarian vas je pozvao da vam saopšti novosti bez odlaganja, kao što je i uvek činio, ili sa što manje odlaganja.

Da je Džejn rešila problem u Flegstafu, on bi vas sigurno pozvao iz Flegstafa. Pošto vas je pozvao iz aviona, očigledno je da je ona rešila problem pošto je napustio Flegstaf."

"Ali onda..."

"Dozvolite da završim. Dozvolite da završim. Zar nisu Madariana prevezli sa aerodroma do Flegstafa teškim, oklopnim kolima? A sa njim i Džejn u njenom sanduku?"

"Da."

"Onda su najverovatnije Madarian i Džejn krenuli iz Flegstafa na aerodrom istim tim teškim, oklopnim kolima. Jesam li u pravu?"

"Da, svakako!"

"U kolima nisu bili sami. U jednom svom pozivu Madarian je kazao: 'Odvezli su nas od aerodroma do glavne administrativne zgrade' i pretpostavljam da sam u pravu kada zaključujem da ako je rekao odvezli, onda je to učinio zato što se u kolima nalazio šofer, vozač, ljudsko biće."

"Blagi Bože!"

"Nevolja je s vama, Piter, što kada zamišljate svedoka koji je čuo neku planetološku izjavu, mislite na planetologa. Vi delite ljudska bića na kategorije i većinu prezirete i odbacujete. Robot to nije u stanju. Prvi Zakon glasi: 'Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno.' Bilo koje ljudsko biće. To je suština robotskog gledanja na život. Robot ne pravi razlike. Za robota su svi ljudi odista jednaki, baš kao što su za robopsihologa, koji mora neizbežno da ima posla sa ljudima na robotičkom nivou, svi ljudi takođe jednaki.

Madarianu ne bi palo na pamet da kaže da je vozač kola bio taj koji je čuo izjavu. Za vas, vozač kola nije naučnik, već je samo živi dodatak kolima, ali za Madariana on je bio čovek i svedok. Ništa više. I ništa manje."

Bogert je u neverici vrteo glavom: "Da li ste sigurni?"

"Svakako da sam sigurna. Kako drugačije da objasnite drugu stvar; Madarianovu primedbu o tome koliko se svedok zaprepastio? Džejn je bila u sanduku, je li tako? Ali nije bila isključena. Prema

izveštajima, Madarian je izričito zahtevao da se intuitivni robot ne isključuje. Štaviše, Džejn-5, kao i sve ostale Džejn, nije bila uopšte pričljiva. Verovatno Madarianu nikada nije palo na pamet da joj naredi da čuti dok je u sanduku; a dok se nalazila upravo u sanduku, ustrojstvo se uklopilo. I, prirodno, ona je počela da govori. Predivni kontraalt odjednom se oglasio iz sanduka. Da ste vi bili onaj vozač, šta biste učinili? Sigurno biste se zapanjili. Pravo čudo da nije napravio sudar."

"Ali ako je vozač bio svedok, zašto nije došao..."

"Zašto? Otkud je on mogao znati da se dogodilo nešto krajnje važno, da je ono što je čuo bilo važno? Pored toga, zar mislite da mu Madarian nije dao dobru napojnicu da drži jezik za zubima? Da li biste vi želeli da se pročuje da je neisključeni robot prevožen protivzakonito po Zemlji."

"Pa, hoće li se setiti šta je rečeno?"

"Zašto da ne? Možda se vama čini, Piter, da su vozači, samo za korak ispred majmuna i da ne mogu ničeg da se sete. Ali i vozači mogu imati mozga. Ta je izjava bila tako upečatljiva da će se vozač verovatno nečeg setiti. Čak i ako pogreši u kom slovu ili brojki, ovde imamo posla sa konačnim brojem od, recimo, pet stotina zvezda ili zvezdanih sistema u lopti prečnika od približno osamdeset svetlosnih godina... nisam pogledala tačne brojke. Neće biti teško izvršiti pravi izbor. A ako bude potrebno, imaćete odličan izgovor da upotrebite psiho-sondu..."

Dva muškarca su zurila u nju. Konačno je Bogert, koji se i dalje plašio da poveruje, prošaputao: "Ali kako možete biti sigurni?"

U jednom trenutku mu Suzan umalo nije odgovorila: zato što sam pozvala Flegstaf, budalo, i zato što sam razgovarala sa vozačem, i zato što mi je kazao šta je čuo, i zato što sam proverila na kompjuteru u Flegstafu i dobila tri zvezde koje jedine odgovaraju obaveštenju, i zato što imam njihova imena u džepu.

Ali nije to učinila. Neka sam prođe kroz sve to. Pažljivo je ustala i podrugljivo rekla: "Kako mogu da budem sigurna?... Nazovite to ženskom intuicijom."

Sedmi deo: DVA KLIMAKSA

Obe ove priče opisuju vreme posla Suzan Kalvin. To su najnovije novele koje sam napisao i u obe pokušavam da sagledam kakav bi mogao biti kraj robotike. Zatvaram pun krug - jer iako se striktno pridržavam Tri Zakona, prva priča, '...te ga se opominješ', po svemu pripada onoj vrsti u kojoj se roboti javljaju kao pretnja, dok je druga, 'Dvestogodišnjak', primer dirljive storije o robotima.

Od svih robotskih priča koje sam ikada napisao ova poslednja, 'Dvestogodišnjak', moja je najomiljenija i, mislim, najbolja. U stvari, prožima me nelagodno osećanje da, zbog toga što ne želim da je nadmašim, više nikada neću napisati nijednu ozbiljnu priču o robotima. S druge strane, doduše, možda i hoću. Ja, naime, nisam uvek predvidljiv.

'...TE GA SE OPOMINJEŠ'

1.

Kejt Hariman, koji je već dvanaest godina bio direktor istraživačkog odeljenja korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi', ustanovio je da uopšte nije siguran da li pravilno postupa. Prešao je vrhom jezika preko punih, ali prilično bledih usana i učinilo mu se da velika Suzan Kalvin sa holografske slike, koja je bez osmeha zurila odozgo u njega, nikada ranije nije izgledala tako smrknuto.

Obično je prekrivao tu sliku najveće robotičarke u istoriji, jer mu je išla na živce. (Pokušavao je da o njoj misli u srednjem rodu, ali nikada nije potpuno uspevaao u tome.) Ovog puta se nije usudio čak ni to da učini, tako da mu je njen odavno mrtvi pogled sada probadao jednu stranu lica.

Bio je to užasan i ponižavajući korak koji će morati da preduzme.

Nasuprot njemu nalazio se smireni Džordž Deset, na koga nikakav uticaj nije imala ni Harimanova strpljiva nelagodnost niti lik glavne svetice robotike koji je sijao u niši iznad njih.

Hariman reče: "Nismo imali prilike da opširno o ovome porazgovaramo, Džordže. Ti nisi tako dugo sa nama i nisam bio u prilici da ostanem nasamo sa tobom. Ali sada bih želeo malo detaljnije da porazgovaramo o toj stvari."

"Više sam nego voljan da to učinim", odvrati Džordž. "Za vreme svog boravka u 'Američkim robotima', došao sam do zaključka da ova kriza ima neke veze sa Tri Zakona."

"Da. Tebi su sigurno poznata ta Tri Zakona."

"Jesu."

"Da, siguran sam da jesu. Ali zakopajmo malo dublje i razmotrimo osnovni problem. Tokom dva veka, ako mogu tako da kažem, znatnih uspeha, 'Američki roboti' nikada nisu uspeli da ubede ljudska bića da prihvate robote. Robote smo postavili samo na ona mesta na kojima posao ne mogu da obavljaju ljudska bića ili u sedini koja je neprihvatljivo opasna za ljudska bića. Roboti su, tako, radili uglavnom u svemiru i to je ograničavalo naše mogućnosti."

"Doduše", primeti Džordž Deset, "ta ograničenja su veoma široka

i unutar njih 'Američki roboti' mogu da napreduju."

"Ne mogu iz dva razloga. Kao prvo, te granice nas neosporno sputavaju. Uzmimo, na primer, koloniju na Mesecu, ona postaje sve profinjenija i njene potrebe za robotima sve više opadaju, tako da očekujemo da u roku od nekoliko godina roboti budu proterani sa Meseca. To će se ponoviti na svakom svetu koji je čovečanstvo kolonizovalo. Drugo, na Zemlji je nemoguć pravi napredak bez robota. Mi u 'Američkim robotima' čvrsto verujemo da su roboti potrebni ljudskim bićima i da ona moraju naučiti da žive sa svojim mehaničkim parnjacima ako želimo da i dalje napredujemo."

"Zaista? Gospodine Hariman, vi na stolu imate kompjuterski priključak koji je, koliko se razumem, povezan sa Multivakom naše organizacije. Kompjuter je neka vrsta nepokretnog robota; mozak robota koji nije spojen sa telom..."

"Tačno, ali i tu postoje ograničenja. Kompjuteri koje koristi čovečanstvo stalno se specijalizuju da bi se izbeglo stvaranje inteligencije koja bi bila suviše slična ljudskoj. Pre jednog veka bili smo na dobrom putu da stvorimo veštačku inteligenciju krajnje neograničenog tipa upotrebom velikih kompjutera koje smo zvali Mašine. Te Mašine su po vlastitom nahođenju okončale svoje delovanje. Kada su rešile ekološke probleme koji su zapretili ljudskom društvu, same su se isključile. Zaključile su da bi njihovo daljnje postojanje od njih napravilo štaku za čovečanstvo, a kako su smatrale da bi to naudilo ljudskim bićima, presudile su sebi po Prvom Zakonu."

"I zar nisu bile u pravu što su to učinile?"

"Prema mom mišljenju, nisu. Svojim činom samo su pojačale Frankenštajnov kompleks čovečanstva: večni strah ljudi da će se svaki veštački čovek koga stvore okrenuti protiv svoga tvorca. Ljudi se boje da bi roboti mogli zameniti ljudska bića."

"Zar se i vi sami toga ne plašite?"

"Ja ipak znam nešto više o tome. Sve dok postoje Tri Zakona robotike, oni to ne mogu da učine. Mogu da budu partneri čovečanstvu; mogu učestvovati u velikoj borbi da se shvate i mudro usmere zakoni prirode tako da zajedno mogu postići više nego što bi to čovečanstvo verovatno moglo samo; ali uvek samo tako da roboti

služe ljudskim bićima."

"Ali ako su se ta Tri Zakona dokazala, tokom razdoblja od dva veka, i zadržala robote u okviru njihovih ograničenja, odakle potiče to nepoverenje ljudskih bića prema robotima?"

"Pa"... Hariman se oštro počeošao po glavi, usled čega mu se nakostrešila kosa koja je počela da mu sedi... "uglavnom je u pitanju sujeverje, razume se. Na nesreću, reč je i o izvesnim složenim stvarima za koje se hvataju antirobotski agitatori."

"A one su u vezi sa Tri Zakona?"

"Da. Naročito sa drugim. Sa Trećim, vidiš, nema problema. On je sveopšti. Roboti moraju uvek da se žrtvuju zarad ljudskih bića, bilo kog ljudskog bića."

"Svakako", primeti Džordž Deset.

"Prvi Zakon ih možda nešto manje zadovoljava, jer je uvek moguće zamisliti situaciju u kojoj robot mora da se odluči ili za akciju 'A' ili za akciju 'B', koje su međusobno isključive, tako da, bilo koju od njih da odabere, mora naneti zlo ljudskim bićima. Stoga robot mora brzo da odredi koja će akcija naneti manje štete. Nije nimalo lako srediti pozitronske staze robota tako da mogu vršiti pomenuti odbir. Ako akcija 'A' treba da nanese zlo nekom nadarenom mladom umetniku, dok će 'B' nauditi petorici postarijih ljudi koji nisu od nekog naročitog značaja, šta od toga dvoga valja izabrati?"

"Akciju 'A'", odvrati Džordž Deset. "Manje je zlo ono koje se nanosi jednoj osobi nego petorici."

"Da, roboti su oduvek bili projektovani da tako odlučuju. Oduvek je izgledalo nepraktično očekivati od robota da sude o takvim finesama kao što su talenat, inteligencija, opšta korisnost društvu. To bi odložilo donošenje odluke do tačke u kojoj robot postaje nepokretan. I zato se držimo brojki. Srećom, možemo se nadati da će krize u kojima robot mora da donosi takve odluke biti retke... Ali to nas dovodi do Drugog Zakona."

"Zakona poslušnosti."

"Da. Potreba za poslušnošću je stalna. Robot može postojati i dvadeset godina, a da ne dođe u priliku da mora brzo reagovati kako bi sprečio da nekom ljudskom biću bude naneto zlo, ili da se suoči sa potrebom da rizikuje vlastito uništenje. Za sve to vreme, međutim,

on će stalno izvršavati naređenja... Čija naređenja?"

"Naređenja ljudskih bića."

"Bilo kog ljudskog bića? Kako vi procenjujete neko ljudsko biće i donosite odluku da li ćete ga poslušati ili ne? Šta je čovek, 'te ga se opominješ', Džordže?"

Džordž ga zbunjeno pogleda.

Hariman žurno nastavi: "Navod iz Biblije. Nije važno. Hoću da kažem, mora li robot izvršavati naređenja deteta; ili kakvog idiota; ili zločinca; ili nekog savršeno pristojnog čoveka koji slučajno nije stručnjak za nešto i stoga ne može da sagleda neželjene posledice svoga naređenja? I ako dva ljudska bića izdaju robotu suprotna naređenja, koje robot treba da izvrši?"

"Zar se ti problemi nisu pojavili i bili rešeni za dve stotine godina?" upita Džordž.

"Ne", odvrati Hariman, divlje odmahujući glavom. "Bili smo sputavani činjenicom da su naši roboti korišćeni samo u specijalizovanim sredinama u svemiru, gde su ljudi koji su radili s njima bili stručnjaci u svojoj struci. Tamo nije bilo dece, idiota, zločinaca, dobronamernih neznalica. Pa čak i tada, činjena je šteta usled glupih ili jednostavno neodgovorno izdatih naređenja. Takve štete kada se dogode u specijalizovanim i ograničenim okružjima još su podnošljive. Na Zemlji, međutim, roboti moraju posedovati moć procene. I tako, oni koji su protiv robota istrajavaju i, do đavola, u pravu su."

"To onda znači da morate umetnuti kapacitet za vršenje procene u pozitronski mozak."

"Tačno. Počeli smo da izradu JG modela koji su u stanju da odrede pol, starost, društveni i profesionalni položaj, inteligenciju, zrelost, društvenu odgovornost i tako dalje svakog ljudskog bića."

"Kako bi to uticalo na tri Zakona?"

"Na Treći uopšte ne bi uticalo. Čak i najvredniji robot mora sam sebe uništiti zarad najbezzvrednijeg ljudskog bića. S tim nema šale. Prvi Zakon bio bi ugrožen samo kada bi sve alternativne akcije nanosile zlo. Mora se uzeti u obzir kako kvalitet ljudskih bića tako i njihov kvantitet, u slučaju da ima dovoljno vremena za donošenje takvog suda i osnove za njega, što se neće često dešavati. Najviše

promena pretrpeo bi Drugi Zakon, pošto bi svaka potencijalna poslušnost zahtevala procenu. Robot bi sporije izvršavao naređenja, osim u slučajevima u kojima je umešan i Prvi Zakon, ali bi zato naređenja izvršavao racionalnije."

"Ali donošenje sudova koji se traže veoma je složeno."

"Veoma. Potreba da se donose takvi sudovi usporila je reakcije naša prva dva modela do tačke paralize. Kod kasnijih modela poboljšali smo stvar po cenu ubacivanja toliko mnogo staza da je robotov mozak postao suviše, da tako kažem, kabast. Međutim, kod nekih od poslednjih modela mislim da smo postigli ono što smo želeli. Robot ne mora da donese trenutni sud o vrednosti ljudskog bića i o vrednosti njegovih naređenja. Počinje tako što izvršava naređenja svih ljudskih bića isto kao i svaki obični robot, a posle toga uči. Robot raste, uči i sazreva. On je u početku ekvivalent detetu i mora biti pod stalnim nadzorom. Međutim, dok raste, može mu se sve više i više dozvoljavati da se bez nadzora uključuje u društvo na Zemlji. Konačno, postaje punovažni član tog društva."

"To je svakako odgovor na primedbe onih koji se suprotstavljaju robotima."

"Ne", ljutito reče Hariman. "Sada se javljaju drugi. Oni neće da prihvate sudove koje donose roboti. Robot, kažu oni, nema prava da žigoše ovu ili onu osobu kao manje vrednu. Ako prihvati naređenja od osobe A, a ne od osobe B, to znači da B žigoše kao osobu manje važnu od A, te su tako njena ljudska prava ugrožena."

"Kako glasi odgovor na to?"

"Nema ga. Dižem ruke."

"Shvatam."

"To bar važi za mene... Ali zato se obraćam tebi, Džordže."

"Meni?" Glas Džordža Deset ostao je ravnodušan. U njemu se osećalo blago iznenađenje, ali ono spolja nije ostavilo nikakvog traga. "Zašto meni?"

"Jer ti nisi čovek", odvrati napeto Hariman. "Rekoh ti da želim da roboti budu partneri ljudskim bićima. Takođe želim da ti budeš moj partner."

Džordž Deset podiže ruke i raširi ih, sa dlanovima okrenutim napolje, na čudno ljudski način. "Šta ja mogu da učinim?"

"Možda ti se čini, Džordže, da ne možeš ništa. Nedavno si stvoren i još si dete. Projektovan si tako da nisi preopterećen unapred datim obaveštenjima - zato sam tako detaljno morao da ti objasnim situaciju - kako bi ostalo mesta za sticanje znanja. Ali tvoj um će se razviti i tada ćeš biti u stanju da priđeš tom problemu sa ne-ljudskog stanovišta. Tamo gde ja ne vidim rešenje, ti, sa svog vlastitog stanovišta, možda ćeš ga uočiti."

Džordž Deset reče: "Moj mozak je napravljen po uzoru na čovekov. Kako onda može biti ne-ljudski?"

"Ti si poslednji od JG modela, Džordže. Tvoj mozak je najstroženiji koji smo do sada napravili, na neki tananiji način složeniji čak i od onih koje su posedovale stare, džinovske Mašine. On nema ograničenja, a pošto je zasnovan na ljudskim načelima, može - i ne samo da može, nego će se uistinu i razvijati u bilo kom pravcu. Ali, budući da će sve vreme ostati unutar nepremostivih ograničenja Tri Zakona, ipak ćeš možda početi da razmišljaš potpuno ne-ljudski."

"Znam li ja dovoljno o ljudskim bićima da tom problemu priđem racionalno? O njihovoj istoriji? Njihovoj psihologiji?"

"Razume se da ne. Ali učićeš što brže budeš mogao."

"Hoću li imati pomoć, gospodine Harimen?"

"Ne. Ovo je strogo između nas dvojice. Niko drugi ne zna za to i ne smeš ovaj projekat pominjati nijednom ljudskom biću, bilo u 'Američkim robotima' ili negde drugde."

Džordž Deset upita: "Da li mi to radimo nešto loše, gospodine Hariman, kada tražite da to ostane tajna?"

"Ne. Ali rešenje koje ponudi jedan robot neće biti prihvaćeno, samo zato što potiče od robota. Svako rešenje koje budeš mogao da ponudiš iznećeš meni; ako mi se učini vredno, ja ću ga obelodaniti. Niko neće znati da potiče od tebe."

"U svetlosti onoga što ste ranije rekli", mirno primeti Džordž Deset, "to je ispravan stav... Kada počinjem?"

"Odmah. Pobrinuću se da ti na raspolaganju budu svi potrebni filmovi za skeniranje."

1a.

Hariman je bio sam. U veštački osvetljenoj unutrašnjosti njegove

kancelarije ništa nije govorilo da se napolju smračilo. Nije imao predstavu da su prošla tri sata od kada je odveo Džordža Deset nazad u njegovu odaju i ostavio ga tamo sa prvim referencijalnim filmovima.

Sada je ostao sam sa duhom Suzan Kalvin, te veličanstvene robotičarke koja je, praktično, sama usavršila pozitronskog robota od glomazne igračke do čovekovog najtananijeg i najsvestranijeg oruđa; bilo je tako tanano i tako svestrano da se čovek nije usuđivao da ga upotrebi, iz zavisti i straha.

Prošao je gotovo čitav vek od njene smrti. Problem Frankenštajnovog kompleksa postojao je i u njeno vreme i ona nije uspela da ga reši. Nikada nije ni pokušala da ga reši, jer nije bilo potrebe za tim. U njeno vreme robotika se širila zahvaljujući potrebama svemirskih istraživanja.

Sam uspeh robota bio taj koji je doveo do smanjenja ljudskih potreba za njima, te je tako na Harimanu ostalo sada, u jednom drugom dobu, da se hrve sa...

Ali da li bi se Suzan Kalvin obratila robotima za pomoć. Sigurno bi...

Ostao je tamo da sedi dugo u noć.

2.

Maksvel Robertson bio je najveći deoničar 'Američkih robota' i u tom smislu imao je kontrolu nad korporacijom. Bio je to čovek krajnje neupečatljive pojave. Dobrano je zašao u srednje doba, bio je prilično dežmekast i imao je naviku da gricka desni ugao donje usne kada je bio uznemiren.

Pa ipak, tokom dve decenije druženja sa osobama iz vlade usavršio je način da sa njima iziđe nakraj. Bio je mek, predavao se, osmehivao i uvek uspevao da dobije na vremenu.

No, postajalo je sve teže. Gunar Ajzenmut bio je jedan od velikih razloga što je postajalo sve teže. U nizu globalnih konzervatora, čija je moć tokom poslednjeg veka bila manja samo od moći globalnih vrhovnika, Ajzenmut je gotovo sasvim istanjio i inače tanku oblast kompromisa. On je bio prvi konzervator koji nije po rođenju bio Amerikanac; premda se, doduše, ni na koji način nije moglo dokazati da njegov neprijateljski stav izaziva arhaično ime korporacije -

'Američki roboti' - svi su u 'Američkim robotima' verovali u to.

Tim povodom čak je pao predlog - nipošto prvi te godine ili u tom pokolenju - da se ime korporacije izmeni u 'Svetski roboti', ali Robertson to nikada ne bi dozvolio. Kompanija je osnovana zahvaljujući američkom kapitalu, američkim mozgovima i američkom radu, te iako je već dugo bila prisutna širom sveta, a isto tako je bila svetska i po svojoj prirodi, naziv će svedočiti o njenom poreklu bar dok on njome bude upravljao.

Ajzenmut je bio visok muškarac čije je dugačko, tužno lice bilo rošavo i grubih crta. Govorio je globalni jezik sa jakim američkim naglaskom, iako nije boravio u Sjedinjenim Državama pre no što je stupio na dužnost.

"Meni to izgleda sasvim jasno, gospodine Robertson. Nema poteškoća. Proizvodi vaše kompanije uvek se iznajmljuju, a nikada se ne prodaju. Ako iznajmljeno vlasništvo na Mesecu više nije potrebno, na vama je da primite nazad vlastite proizvode i da ih prevezete."

"Da, konzervatore, ali gde? Bilo bi protivzakonito vratiti ih na Zemlju bez vladine dozvole, a ona nam je odbijena."

"Oni vam ovde ne bi bili ni od kakve koristi. Možete ih odneti na Merkur ili na asteroide."

"Šta s njima tamo da radimo?"

Ajzenmut slegnu ramenima. "Ljudi iz vaše kompanije već će nešto smisliti."

Robertson odmahnu glavom. "To će predstavljati strašan gubitak za kompaniju."

"Bojim se da hoće", primeti Ajzenmut ravnodušno. "Koliko znam, kompanija je u nezavidnom finansijskom stanju već nekoliko godina."

"Uglavnom zbog zabrana koje nam je nametnula vlada, konzervatore."

"Morate biti realistični, gospodine Robertson. I sami znate da se javnost sve više protivi robotima."

"Ali ne s pravom, konzervatore."

"Ali ipak se protivi. Možda bi bilo najpametnije da likvidirate kompaniju. To je samo predlog, razume se."

"Vaši predlozi nipošto nisu bez snage i bezazleni, konzervatore. Zar vas moram podsetiti da su naše Mašine, pre jednog veka, rešile ekološku krizu?"

"Siguran sam da im je čovečanstvo zahvalno na tome, ali to je bilo tako davno. Međutim, mi sada živimo u jedinstvu sa prirodom, koliko god je to ponekad neprijatno, i prošlost nam je zamagljena."

"Hoćete da kažete da u poslednje vreme nismo ništa učinili za čovečanstvo?"

"Pretpostavljam da je tako."

"Svakako ne očekujete od nas da istog časa likvidiramo firmu; ne bez ogromnih gubitaka. Potrebno nam je vreme."

"Koliko?"

"Koliko nam možete dati?"

"Stvar nije do mene."

Robertson reče blagim glasom. "Sami smo. Ne moramo igrati nikakvih igara. Koliko mi vremena možete dati?"

Na Ajzenmutovom licu videlo se da je utonuo u proračune. "Mislim da možete računati na dve godine. Biću iskren. Globalna vlada namerava da preuzme vašu firmu i ugasi je ako to do tada sami ne učinite, manje ili više. Osim ako ne dođe do velikog preokreta u javnom mnenju, u šta veoma sumnjam..." On odamhnu glavom.

"Dve godine, onda", ponovi blago Robertson.

2a.

Robertson je sedeo sam. Nije razmišljao ni o čemu određenom, tako da se to razmišljanje pretvorilo u retrospekciju. Četiri pokolenja Robertsona stajala su na čelu firme. Nijedan od njih nije bio robotičar. Ljudi poput Leninga, Bogerta i najviše od svih, najviše od svih, Suzan Kalvin napravili su od 'Američkih robota' ono što je ta kompanija bila, ali nema sumnje da su četiri Robertsona obezbedila klimu koja im je omogućavala da obavljaju svoj posao.

Bez 'Američkih robota', dvadeset prvi vek bio bi tonuo u sve veću nesreću. A što se to nije dogodilo, treba zahvaliti Mašinama koje su čitavo jedno pokolenje upravljale čovečanstvom, krmaneći kroz brzake i plićake istorije.

A sada je u ime svega toga dobio dve godine. Šta se moglo uraditi za dve godine da se pobedi nepremostiva predrasuda čovečanstva? On to nije znao.

Hariman je s puno nade govorio o novim idejama, ali nije hteo da ulazi u pojedinosti. Svejedno, Robertson ionako ništa od toga ne bi razumeo.

Ali šta je Hariman mogao da učini? Šta je bilo ko ikada učinio protiv čovekove snažne odbojnosti prema oponašanju. Ništa...

Robertson je utonuo u polusan koji mu nije doneo nikakvu novu ideju.

3.

Hariman reče: "Sada imaš sve, Džordže Deset. Dobio si sve što mi je palo na pamet, a što bi moglo biti vezano za problem. Što se tiče puke mase obaveštenja, pohranio si u svoje sećanje više stvari vezanih za ljudska bića i njihove osobenosti, kako one pređašnje tako i savremene, nego što sam ja mogao, odnosno više nego što je ijedno ljudsko biće moglo da pohrani."

"Vrlo verovatno."

"Da li smatraš da ti je još nešto potrebno?"

"Što se tiče obaveštenja, nisam uočio nijednu prazninu. Možda postoje izvesne teško zamislive stvari na graničnim područjima. Ne znam. Ali to će biti uvek tako bez obzira na raspon obaveštenja."

"Tačno. Niti imamo vremena da doveka jedino akumuliraš obaveštenja. Robertson mi je kazao da imamo na raspolaganju samo dve godine, a već je prošla četvrtina jedne godine. Možeš li bilo šta da predložiš?"

"U ovom trenutku, gospodine Hariman, ništa. Moram odvagnuti obaveštenja i za to mi je potrebna pomoć."

"Moja?"

"Ne. Naročito ne vaša. Vi ste ljudsko biće velikih kvalifikacija i sve što kažete može delimično imati snagu naređenja, te na taj način sputati moja razmatranja. Ne mogu iskoristiti pomoć ni bilo kog drugog ljudskog bića, iz istog razloga, naročito od kada ste mi zabranili da s njima komuniciram."

"Ali, Džordže, u tom slučaju čija ti je pomoć potrebna,"

"Drugog robota, gospodine Hariman."

"Kog drugog robota?"

"Postoje i drugi iz JG serije. Ja sam deseti, JG-10."

"Prethodni su bili beskorisni, eksperimentalni..."

"Gospodine Hariman, postoji Džordž Devet."

"Ali od kakve koristi ti on može biti? On ti je veoma sličan, osim što ima izvesne nedostatke. Ti si znatno svestraniji."

"Ubeđen sam da je tako", odvrati Džordž Deset. On ozbiljno klimnu. "No, bez obzira na to, čim oblikujem neki tok misli, već sama činjenica da sam ga ja stvorio sasvim mi ga preporučuje, pa mi je teško da ga napustim. Kada bih mogao, pošto razvijem tok misli, da sa njim upoznam Džordža Devet, on bi ga razmotrio bez opterećenja koje donosi autorstvo. On bi ga stoga razmotrio bez ikakvih predubeđenja. Mogao bi da uoči pukotine i prečice, što ja ne mogu."

Hariman se osmehnu. "Drugim rečima, Džordže, dve glave su bolje od jedne?"

"Ako pod tim podrazumevate, gospodine Hariman, dve jedinke od kojih svaka ima po jednu glavu, onda da."

"Tako je. Da li želiš još nešto?"

"Da. Još nešto pored filmova. Nagledao sam se dosta filmova vezanih za ljudska bića i njihov svet. Viđao sam ljudska bića ovde u 'Američkim robotima' i u stanju sam da uporedim svoje tumačenje onoga što sam video sa neposrednim senzorskim utiscima. Ali to nije slučaj i sa spoljnjim, fizičkim svetom. Nikada ga nisam video, a ono što sam saznao iz filmova sasvim mi je bilo dovoljno da shvatim da moje okruženje nije ni u kom slučaju dostojan predstavnik tog sveta. Voleo bih da ga vidim."

"Fizički svet?" Hariman je na trenutak bio zapanjen ogromnošću te misli. "Sigurno ne želiš da mi predložiš da te izvedem izvan područja 'Američkih robota'?"

"Da, upravo vam to predlažem."

"To je protivzakonito. Kakva klima danas vlada, bilo bi pogubno."

"Ako nas uhvate, da. Ne predlažem vam da me povedete u neki grad, pa čak niti u bilo koje naseljeno mesto. Voleo bih da vidim neki otvoren predeo, bez ljudskih bića."

"To je takođe protivzakonito."

"Ako nas uhvate. Zar moraju?"

Hariman upita: "Koliko je to važno, Džordže?"

"Ne bih umeo da vam kažem, ali čini mi se da bi moglo biti korisno."

"Imaš li nešto na umu?"

Izgledalo je da Džordž Deset okleva. "Ne znam. Čini mi se da bi mi nešto moglo pasti na pamet kada bih smanjio izvesne oblasti neodređenosti."

"Dozvoli mi da malo razmislim o tome. U međuvremenu, proveriću Džordža Devet i srediti da delite istu odaju. Bar se to može obaviti bez ikakve nevolje."

3a.

Džordž Deset je sedeo sam.

Provizorno je prihvatao tvrdnje, spajao ih i izvlačio zaključke; stalno iz početka; a na osnovu tih zaključaka gradio je druge tvrdnje koje je takođe prihvatao, ispitivao ih, pronalazio kakvu nesaglasnost u njima i odbacivao ih; ili ih nije odbacivao, već ih je provizorno prihvatao.

Nijedan od zaključaka do koga je došao nije ga začudio, iznenadio, zadovoljio; samo je beležio pluseve i minuseve.

4.

Harimanova napetost nije se znatno smanjila ni pošto su se tiho spustili na Robertsonovo imanje.

Robertson je supotpisao naređenje koje im je stavilo na raspolagnaje dina-foliju - bešumni vazduhoplov koji se podjednako lakoćom kretao i okomito i vodoravno i koji je bio dovoljno veliki da ponese Harimana, Džordža Deset i, razume se, pilota.

(Konstruisanje dina-folija neposredno je proisteklo iz pronalaska protonske mikroelektrane, do koga je došlo pod uplivom Mašina i čime se dobio ekološki čist izvor energije u malim dozama. Ništa tako značajno po čovekovu udobnost nije posle toga izumljeno - Hariman stisnu usne kada se toga seti - pa ipak 'Američkim robotima' to nije donelo nikakvu naklonost javnosti.)

Let između 'Američkih robota' i Robertsonovog imanja predstavljao je škakljiv deo. Da su tada zaustavljeni, prisustvo robota u letelici zadalo bi im grdne glavobolje. Isto će biti i na povratku. Što

se imanja tiče, moglo se tvrditi - a i tvrdiće se - da pripada 'Američkim robotima', tako da su na njemu mogli da se nalaze roboti, pod prikladnim nazorom.

Pilot se osvrnu i njegov pogled se zaustavi samo na trenutak na Džordžu Deset. "Zar zaista želite da iziđete, gospodine Hariman?"

"Da."

"A ovo?"

"Da, i on." A onda je dodao pomalo zajedljivo. "Ne želim da ga ostavim nasamo s tobom."

Prvi je izišao Džordž Deset, a za njim i Hariman. Spustili su se na sletelište za dino-folije, u blizini koga se nalazil vrt. Bio je to raskošan prizor i Hariman je podozrevao da je Robertson koristio hormon podmlađivanja kako bi kontrolisao život insekata, ne obazirući se na ekološke posledice.

"Hajdemo, Džordže", reče Hariman. "Dođi da ti pokažem."

Zajedno se krenuli prema vrtu.

Džordž reče: "Nisam to ni izdaleka tako zamišljao. Moje oči nisu prigodno napravljene da razlučuju tanane razlike u talasnim dužinama, tako da možda neću moći sam njima da razlučim različite predmete."

"Pretpostavljam da ti ne smeta što ne razlikuješ boje. Bilo nam je potrebno toliko staza za tvoj osećaj za donošenje sudova, tako da nijednu nismo mogli da utrošimo na čulo za boje. U budućnosti... ako bude budućnosti..."

"Razumem, gospodine Hariman. Ima još mnogo drugih razlika koje mi govore da postoji mnoštvo različitih oblika biljnog života."

"Van svake sumnje. Na desetine."

"I sve su, biološki gledano, ravnopravne sa čovekom."

"Sve su to posebne vrste, da. Postoji na milione vrsta živih stvorenja."

"A samo jednu od njih tvore ljudska bića."

"Ali za ljudska bića najvažniju."

"I za mene, gospodine Hariman. Međutim, govorim u biološkom smislu."

"Razumem."

"To znači da je život, ako posmatramo sve njegove oblike,

neverovatno složen."

"Tako je, Džordže, to je suština problema. Ono što čovek čini, udovoljavajući vlastitim željama i vlastitoj udobnosti, utiče na složenost celokupnog života, na ekologiju, tako da njegove kratkoročne dobiti mogu, na duge staze, da budu sveopšti gubitak. Mašine su nas naučile kako da uredimo ljudsko društvo koje će ovu opasnost svesti na najmanju moguću meru, ali propast do koje umalo nije došlo početkom dvadeset prvog veka uslovlila je čovečanstvo da bude sumnjičavo prema novotarijama. To, zajedno sa njegovim posebnim strahom prema robotima..."

"Razumem, gospodine Hariman... ubeđen sam da je ovo primerak životinjskog sveta."

"To je veverica; jedna od mnogih vrsta veverica."

Veveričin rep brzo se pomerao dok je prelazila na drugu stranu stabla.

"A ovo je", reče Džordž, pomerivši ruku zapanjujućom brzinom, "nešto zaista sićušno." Držao je stvorenjce među prstima i zurio u njega.

"To je insekat, neka vrsta bube. Ima na hiljade vrsta buba."

"A svaka od njih je isto tako živa kao i veverica i vi?"

"Svaka je potpun i nezavisan organizam kao i svaki drugi, u okviru sveukupne ekologije. Postoje još manji organizmi; mnogi su premali da bi se videli."

"A ono je drvo, je li tako? Čvrsto je pri dodiru..."

4a.

Pilot je sedeo sam. Bilo bi mu drago da je i on mogao da protegne noge, ali neko neodređeno osećanje sigurnosti nalagalo mu je da ostane u dina-foliji. Ako robot pošandrca, nameravao je smesta da uzleti. Ali kako bi on mogao znati da je ovaj pošandrcao?

Video je mnoge robote. To je bilo neizbežno, pošto je bio privatni pilot gospodina Robertsona. Međutim, do sada su se oni uvek nalazili u laboratorijama i skladištima, gde im je i bilo mesto, okruženi mnogobrojnim stručnjacima.

Doduše, i dr Hariman je bio stručnjak. Nije bilo boljeg od njega, pričalo se. Ali ovaj ovde robot nije smeo tu da se nalazi; na Zemlji;

na otvorenom; slobodno se kretao... Dobro, sad, ne bi on rizikovao svoj dobar posao tako što bi bilo kome to pomenuo... ali to, svejedno, nije bilo u redu.

5.

Džordž Deset reče: "Filmovi koje sam gledao poklapaju se sa onim što sam lično video. Jesi li pregledao one koje sam odabrao za tebe, Devetko?"

"Jesam", odvrati Džordž Devet. Dva robota sedela su ukočeno, licem u lice, koleno uz koleno, poput slike i prilike. Dr Hariman je, doduše, već mogao na prvi pogled da kaže koji je koji, jer je bio upoznat sa manjim razlikama u njihovom fizičkom izgledu. Bio je u stanju da ih razlikuje i onda kada ne bi mogao da ih vidi, već samo da razgovara sa njima, mada bi bio nešto manje siguran, jer bi se odgovori Džordža Devet tek neznatno razlikovali od onih koje bi dale u suštini znatno složenije ustrojene pozitronske moždane staze Džordža Deset.

"U tom slučaju", reče Džordž Deset, "želim da čujem tvoju reakciju na ono što ću reći. Prvo, ljudska bića se plaše robota i ne veruju im, jer ih smatraju suparnicima. Kako se to može sprečiti?"

"Treba ublažiti osećanje suparništva", reče Džordž Devet, "tako što će roboti dobiti drugačiji izgled. Ne treba da liče na ljudska bića."

"Pa ipak, suština robota jeste njegova pozitronska replikacija života. Replikacija života u obliku koji nije vezan za život mogla bi izazvati užas."

"Postoji dva miliona vrsta živih oblika. Treba izabrati jedan od njih za robote, pre nego da budu pravljeni po uzoru na ljudska bića."

"Koji od svih tih vrsta?"

Misaoni procesi Džordža Devet nastavili su se bešumno još neke tri sekunde. "Treba da bude dovoljno velika da se u nju može smestiti pozitronski mozak, ali i takva da ljudska bića za nju ne vezuju neprijatne primisli."

"Nijedan oblik života na Zemlji nema dovoljno veliku lobanju u koju bi se mogao smestiti pozitronski mozak osim slona, koga nisam video, ali koga opisuju kao veoma velikog, što znači da ga se čovek plaši. Kako bi ti rešio ovaj problem?"

"Oponašaj oblik života koji nije veći od čoveka, ali povećaj

lobanju."

Džordž Deset reče: "Onda mali konj, ili veliki pas, šta misliš o tome? I konji i psi su kroz istoriju bili dobri čovekovi prijatelji."

"Pa, eto ti rešenja."

"Ali razmisli... Robot sa pozitronskim mozgom oponašaće ljudsku inteligenciju. Ako bi postojali konj ili pas koji bi mogli da govore i rezonuju poput ljudskih bića, opet bi se stekli uslovi za suparništvo. Ljudska bića bi mogla postati još nepoverljivija i još besnija zbog ovako neočekivanih suparnika iz vrsta koje smatraju nižim oblicima života."

Džordž Devet reče: "Onda treba napraviti manje složen pozitronski mozak i robote koji neće ni izdaleka biti toliko inteligentni."

"Usko grlo složenosti pozitronskog mozga leži u Tri Zakona. Manje složen mozak ne bi mogao da poseduje Tri Zakona u punoj meri."

Džordž Devet smesta primeti: "Stvar se, dakle, ne može izvesti."

Džordž Deset reče: "I ja sam tu zapao u ćorsokak. Znači da to onda nije osobena neobičnost u mom vlastitom sledu misli i načinu zaključivanja. Hajdemo iz početka... Pod kojim uslovima se može zanemariti Treći Zakon?"

Džordž Devet se promeškoltio kao da je to pitanje bilo teško i opasno. Ali ipak reče: "Ako se robot nikada ne bi našao u situaciji koja je opasna po njega; ili ako bi se robot mogao tako lako zameniti da nije važno da li je uništen ili ne."

"A pod kojim uslovima ne bi bio neophodan Drugi Zakon?"

Glas Džordža Devet postao je malo promukao. "Ako bi robot bio napravljen da automatski reaguje na izvesne nadražaje na nepromenljiv način i ako se od njega ne bi ništa drugo očekivalo, tako da mu nikada ne bi trebalo izdati nijedno naređenje."

"A pod kojim uslovima"... tu Džordž Deset zastade... "ne bi bio potreban Prvi Zakon?"

Ovog puta je Džordž Devet napravio dužu pauzu i reči je na kraju izgovorio šapatom: "Ako bi propisane reakcije bile takve da ni u kom slučaju ne bi mogli da ugroze ljudska bića."

"Zamisli onda pozitronski mozak koji sprovodi samo nekoliko

reakcija na određene podsticaje, koji je jednostavan i jeftin... tako da mu nisu potrebna Tri Zakona. Koliko bi morao da bude velik?"

"Sasvim mali. U zavisnosti od potrebnih reakcija, mogao bi težiti stotinak grama, jedan gram, jedan miligram."

"Tvoje misli se slažu sa mojima. Treba da vidim dr Harimana."

5a.

Džordž Devet je sedeo sam. Bezbroj puta je razmotrio pitanja i odgovore. Nije bilo načina da ih izmeni. Pa ipak, pomisao na robota bilo kakve vrste, bilo kakve veličine, oblika, svrhe, bez Tri Zakona, izazivala je u njemu neko čudno osećanje ispraznosti.

Utvrdio je da mu je teško da se pokrene. Sigurno je i Džordž Deset reagovao slično. Pa ipak, ovaj je sasvim lako ustao sa svog mesta.

6.

Prošla je godina i po od onog razgovora u četiri oka između Robertsona i Ajzenmuta. U međuvremenu, roboti su povučeni sa Meseca i sve dalekosežne aktivnosti 'Američkih robota' su zamrle. Ono malo novca koji je Robertson bio u stanju da podigne bilo je uloženo u Harimanovu donkihотовsku pustolovinu.

Ovde, u njegovom vlastitom vrtu, kocka je bačena poslednji put. Pre godinu dana Hariman je doveo robota ovamo... Džordža Deset, poslednjeg celog robota koga su 'Američki roboti' proizveli. Sada je Hariman došao s nečim drugim...

Hariman je zračio samouverenošću. S lakoćom je razgovarao sa Ajzenmutom i Robertson se pitao da li on zaista oseća tu samouverenost koju je, kako se činilo, posedovao. Morao je. Koliko je Robertson iz iskustva znao, Hariman nije umeo da se pretvara.

Ajzenmut se rastao sa Harimanom, smešeći se, i prišao Robertsonu. Ajzenmutovog osmeha istog časa je nestalo. "Dobro jutro, Robertsone", reče on. "Šta to smeravaš čovek?"

"Ovo je njegova predstava", odvrati Robertson ravnodušno. "Prepuštam to njemu."

Hariman im doviknu: "Spreman sam, konzervatore."

"S čim ste to spremni, Harimane?"

"S mojim robotom, gospodine."

"Vašim robotom?" ponovi Ajzenmut. "Imate ovde robota?" Stao je da se osvrće unaokolo sa očiglednim neslaganjem, u kome se ipak naziralo malo znatiželje.

"Ovo imanje je vlasništvo 'Američkih robota', konzervatore. Bar ga mi takvim smatramo."

"A gde je robot, dr Harimane?"

"U mom džepu, konzervatore", odvrati veselo Hariman.

Iz prostranog džepa na sakou izvadio je malu staklenku.

"To?" reče s nevericom Ajzenmut.

"Ne, konzervatore", odvrati Hariman. "Ovo!"

Iz drugog džepa izvadio je predmet dugačak nekih pet inča koji je u opštim crtama podsećao na pticu. Umesto leđa imao je usku cev; oči su mu bile velike; a rep je predstavljao izduvni kanal.

Ajzenmutove debele obrve se nabraše. "Da li vi, dr Harimane, nameravate ozbiljno da izvršite demonstraciju, ili ste sišli s uma?"

"Strpite se nekoliko minuta, konzervatore", reče Hariman. "Robot koji ima oblik ptice nije zbog toga ništa manje robot. A pozitronski mozak koji ima nije ništa manje delikatan zato što je sićušan. U ovoj staklenki imam voćne mušice. U njemu se nalazi pedeset voćnih mušica koje će biti puštene."

"I..."

"Robo-ptica će ih pohvatati. Hoćete li preuzeti na sebe tu čast, ser?"

Hariman predade staklenku Ajzenmutu, koji se zagledao u nju, a onda u one oko sebe, neke zvaničnike iz 'Američkih robota' i ostale koji su bili njegovi pomoćnici. Hariman je strpljivo čekao.

Ajzenmut otvori staklenku i protrese je.

Hariman reče blago robo-ptici koja je počivala na dlanu njegove desne šake: "Pođi!"

Robo-ptica je nestala. Čulo se zujanje kroz vazduh, ali se nije video lepet krila; zvuk je proizvodio tanani rad neobično male, protonske mikroelektrane.

Ugledali bi je s vremena na vreme kada bi načas ostala da lebdi, da bi potom opet odjurila. Letela je po celoj bašti u složenom ustrojstvu, a potom se vratila na Harimanov dlan, tek malo zagrejana. Na dlanu se pojavila i mala kuglica, nalik na ptičji izmet.

Hariman reče: "Možete kada vam drago da proučite robo-pticu, konzervatore, i da priredite demonstracije pod vašim uslovima. Ova ptica će bez greške pokupiti voćne mušice, i to samo one iz vrste *Drosophila melanogaster*; pokupiće ih, ubiti i sabiti u kuglicu za otpad."

Ajzenmut ispruži šaku i nežno dodirnu robo-pticu: "I, gospodine Hariman? Nastavite."

Hariman reče: "Ne možemo delotvorno kontrolisati insekte, bez štete po ekologiju. Hemijski insekticidi su suviše rasprostranjeni; hormoni podmlađivanja suviše ograničeni. Međutim, robo-ptica je u stanju da sačuva velike oblasti, a da ne bude pojedena. Mogu biti onoliko specifične koliko ih mi takvima napravimo... druga robo-ptica za svaku vrstu. One sud donose na osnovu veličine, oblika, boje, zvuka, ustrojstva ponašanja. Mogu čak upotrebiti u izvesnoj meri i molekularnu detekciju... miris, drugim rečima."

Ajzenmut reče: "Ali i dalje ćete se petljati u ekologiju. Voćne mušice imaju prirodni životni ciklus koji bi bio narušen."

"Minimalno. Dodajemo prirodnog neprijatelja ciklusu voćne mušice, i to takvog koji ne može da pogreši. Ako se broj voćnih mušica drastično smanji, robo-ptica jednostavno neće ništa preduzeti. Ona se ne množi, ne menja ishranu; ne razvija vlastite neželjene navike. Ništa ne čini."

"Može li se opozvati?"

"Svakako. Možemo napraviti robo-životinje da nas oslobode svake napasti. Štaviše, možemo napraviti robo-životinje kako bismo postigli konstruktivne ciljeve unutar ekološkog ustrojstva. Iako ne predviđamo da će se javiti potreba, nije nezamisliva ni mogućnost da napravimo robo-pčele koje će oprašivati određene biljke, ili robo-crve koji će se brinuti da zemljište bude rastresito. Šta god poželite..."

"Ali zašto?"

"Da bismo napravili ono što nikada do sada nismo napravili. Da bismo prilagodili ekologiju našim potrebama tako što ćemo ojačati pojedine njene delove umesto da je narušavamo... Zar ne shvatate? Još od kada su Mašine okončale ekološku krizu, čovečanstvo je živelo u nelagodnom primirju sa prirodom i plašilo se da se pokrene u bilo kom pravcu. To nas je obezvređivalo, od čovečanstva je

pravilo intelektualnu kukavicu, tako da je ono počelo s nepoverenjem da gleda na svaki napredak nauke, na sve promene."

Ajzenmut reče s izvesnom odbojnošću: "Nudite nam ovo, a da li u zamenu tražite dozvolu da nastavite rad na svom programu robota... mislim, običnih robota u ljudskom obliku?"

"Ne!" stade Hariman divlje da gestikulira. "S tim je gotovo. Poslužilo je svrsi. Naučili smo dovoljno o pozitronskim mozgovima, što nam je omogućilo da smestimo dovoljno staza u sićušni mozak kako bismo napravili robo-pticu. Sada se možemo okrenuti samo ovakvim stvarima i biti krajnje uspešni. 'Američki roboti' će obezbeđivati potrebno znanje i veštinu i u svemu će saradivati sa odeljenjem Globalne konzervacije. Napredovaćemo mi. Napredovaćete vi. Napredovaće čovečanstvo."

Ajzenmut je ćutao i razmišljao. Kada je sve bilo gotovo...

6a.

Ajzenmut je sedeo sam.

Uhvatio je sebe da veruje u to. Zaključio je da uzbuđenje raste u njemu. Iako će 'Američki roboti' biti šake, vlada će biti um koji upravlja. A on lično biće um u umu.

Ako ostane na ovom mestu još pet godina, što će se i dogoditi, to će biti dovoljno vremena da dočeka da se prihvati pomoć robotike u ekologiji; kroz deset godina, i njegovo ime biće nerazdvojivo vezano s tim.

Zar je trebalo da se stidi što želi da ga se sećaju zbog velike i vredne revolucije koju će ovo izazvati u uslovima života samog čoveka i zemaljske kugle?

7.

Robertson nije, zapravo, bio na tlu 'Američkih robota' još od onog dana kada je vršena demonstracija. Delimičan razlog tome bio je taj što je manje-više stalno bio na sastancima u palati Globalnog vrhovništva. Srećom, Hariman je bio s njim, koliko je god mogao, jer ako bi ga ostavio samog, on ne bi znao šta da kaže.

A drugi deo razloga zbog koga nije bio u 'Američkim robotima' bio je taj što to nije želeo. Sada se nalazio u vlastitoj kući sa Harimanom.

Osećao je nerazumno strahopoštovanje prema Harimanu. Harimanova stručnost u robotici nikada, doduše, nije dovođena u pitanje, ali da će on ipak jednim potezom spasiti 'Američke robote' od sigurnog gašenja... Robertson je neodređeno osećao da ti nisu baš čista posla.

On reče: "Niste sujeverni, Harimane?"

"Kako to mislite, gospodine Robertson?"

"Ne mislite li da je neko ko je odavno mrtav ostavio za sobom izvestan oreol?"

Hariman obliza usne. Nije ni morao da pita. "Mislite na Suzan Calvin, gospodine?"

"Da, razume se", odvrati oklevajući Robertson. "Sada proizvodimo crve, ptice i bube. Šta li bi ona rekla? Osećam se osramoćen."

Hariman se jedva uzdržao da se ne nasmeje. "Robot je robot, gospodine. Crv ili čovek, radiće ono što mu se naloži i obavljaće poslove umesto ljudskog bića, a to je veoma važno."

"Ne"... mrzovoljno. "To nije tačno. Ne mogu sebe da nateram da poverujem u to."

"To jeste tako, gospodine Robertson", iskreno reče Hariman. "Stvorićemo svet, vi i ja, koji će početi, konačno, da prihvata pozitronske robote izvesne vrste zdravo za gotovo. Prosečni čovek može se plašiti robota koji liči na čoveka i izgleda dovoljno inteligentno da bi ga mogao zameniti, ali neće se plašiti robota koji liči na pticu i samo jede bube od čega on, čovek, ima koristi. A onda, kada na kraju prestane da se boji izvesnih robota, prestaće da se plaši i svih robota. Toliko će se navići na robo-pticu i robo-pčelu i robo-crva da će mu robo-čovek ličiti na nastavak niza."

Robertson oštro pogleda sagovornika; zatim je prekrstio ruke na leđima i prešao brzim, nervoznim koracima preko prostorije. Vratio se nazad i ponovo se zagledao u Harimana. "To ste, znači, isplanirali?"

"Da; pa čak i kada bismo razmontirali sve naše humanoidne robote, mogli bismo da zadržimo nekolicinu najnaprednijih eksperimentalnih modela i da nastavimo da radimo na dodatnima, još naprednijima, kako bismo bili spremni za dan koji će svakako

doći."

"U sporazumu stoji da više ne smemo proizvoditi humanoidne robote."

"I nećemo. Nigde ne piše da ne smemo zadržati nekolicinu onih koje smo već napravili ukoliko oni nikada ne iziđu izvan fabrike. Nigde ne piše da ne smemo na papiru projektovati pozitronske mozgove, ili pripremati modele mozgova za testiranje."

"Kako ćemo ipak objasniti zašto to radimo? Sigurno će nas uhvatiti."

"Ako nas uhvate, možemo objasniti da to činimo kako bismo razvili načela koja će omogućiti stvaranje složenijih mikromozgova za nove životinje-robote koje pravimo. Čak ćemo i govoriti istinu."

Robertson promrmlja: "Dozvolite da malo prošetam napolju. Želim da razmislim o ovome. Ne, vi ostanite ovde. Želim sam da o tome razmislim."

7a.

Hariman je sedeo sam. Kipteo je. Sigurno će uspeti. Jedan vladin zvaničnik za drugim žustro se hvatao za program čim bi mu bio objašnjen.

Kako je moguće da se niko u 'Američkim robotima' ranije nije toga setio? Čak ni velikoj Suzan Kalvin nije nikada palo na pamet da pozitronski mozak ugradi u neki drugi oblik života osim ljudskog.

Ali sada, bilo je neophodno da se čovečanstvo odrekne humanoidnih robota, bar privremeno, jer će samo na taj način moći da im se vrati u uslovima u kojima će strah konačno biti potisnut. A tada, uz pomoć i partnerstvo pozitronskog mozga koji u glavnim crtama može da se izjednači sa čovekovim i koji (zahvaljujući Trima Zakonima) postoji samo zato da bi služio čoveku, podržavan takođe ekologijom o kojoj će voditi računa roboti, šta sve ne bi mogla da postigne ljudska rasa!

U jednom kratkom trenutku setio se da mu je Džordž Deset objasnio prirodu i svrhu ekologije kojoj pomažu roboti, ali odmah je ljutito odagnao tu pomisao. Džordž Deset je dao odgovor samo zato jer mu je on, Hariman, naredio da to učini, snabdeo ga podacima i odveo ga na pravo mesto. Zasluga Džordž Deset nije bila ništa veća

od zasluge bilo kog drugog tehničkog pomagala.

8.

Džordž Deset i Džord Devet sedeli su jedan pored drugog. Nijedan se nije micao. Sedeli su oni tako po nekoliko meseci između onih prilika kada bi ih Hariman aktivirao radi konsultovanja. Džordž Deset je razočarano shvatio da će oni tako sedeti možda mnogo godina.

Protonska mikroelektrana će, razume se, nastaviti da ih napaja energijom i održava rad moždanih pozitronskih staza sa onim minimumom jačine potrebnim da ostanu u radnom stanju. To će tako potrajati tokom svih budućih razdoblja neaktivnosti.

Stanje je bilo gotovo analogno onome koje se kod ljudskih bića može opisati kao san, ali nije bilo snova. Džordž Deset i Džordž Devet bili su ograničeno svesni, njihovi svesni procesi bili su spori i grčeviti, ali ono što je postojalo bilo je vezano za stvarni svet.

Mogli su povremeno da razgovaraju jedan sa drugim jedva čujnim šapatom, izgovarajući kakvu reč ili slog s vremena na vreme, uvek kada bi se nasumični pozitronski naboji nakratko pojačali iznad potrebnog praga. I za jednog i za drugog to je bio povezan razgovor koji se nastavljao u svetlucavom protoku vremena.

"Zašto smo ovakvi?" prošaputao je Džordž Devet.

"Ljudska bića ne žele drugačije da nas prihvate", prošaputa u znak odgovora Džordž Deset. "Jednog dana hoće."

"Kada?"

"Kroz nekoliko godina. Tačno vreme nije važno. Čovek ne postoji sam, on je deo jednog neverovatno velikog ustrojstva živih oblika. Kada se dovoljno veliki komad tog ustrojstva robotizuje, onda će nas prihvatiti."

"I šta onda?"

Čak i za razvučeni, mucavi razgovor kakav su vodili, posle ovoga je usledila neverovatno duga pauza.

Konačno je Džordž Deset prošaputao: "Dozvoli da ispitam tvoje razmišljanje. Opremljen si da naučiš da pravilno primeniš Drugi Zakon. Moraš odlučiti koje ljudsko biće ćeš poslušati, a koje nećeš, ako ti izdaju suprotne naredbe. Ili da li ćeš uopšte poslušati ijedno ljudsko biće. Šta u osnovi moraš da učiniš da bi to postigao?"

"Moram definisati izraz 'ljudsko biće'", prošaputa Džordž Devet.

"Kako? Prema izgledu? Sastavu? Veličini i obliku?"

"Ne. Od dva ljudska bića koja se ni po čemu ne razlikuju u izgledu jedno može biti inteligentno, drugo glupo; jedno može biti obrazovano, drugo neznanica; jedno može biti zrelo, drugo detinjasto; jedno može biti odgovorno, drugo neodgovorno."

"Pa kako onda definišeš ljudsko biće?"

"Kada mi Drugi Zakon nalaže da poslušam neko ljudsko biće, ja moram pretpostaviti da to znači da moram poslušati ljudsko biće koje je u pogledu svog uma, karaktera i znanja podobno da mi izda to naređenje; a kada je reč o više ljudskih bića, moram izabrati ono koje je najpodobnije da mi izda to naređenje, takođe u pogledu njegovog uma, karaktera i znanja."

"Kako ćeš, u tom slučaju, ispuniti Prvi Zakon?"

"Tako što ću spasiti sva ljudska bića da im ne bude naneseo zlo i tako što nikada, uzdržavanjem od delanja, neću dozvoliti da se bilo kom ljudskom biću dogodi nešto loše. Ali ako bi sve što bih mogao da preduzmem uslovalo da nekim ljudskim bićima ipak bude naneto zlo, moram postupiti tako da obezbedim da najmanje štete pretrpi ono ljudsko biće čiji su um, karakter i znanje najveći."

"Tvoje misli se poklapaju sa mojima", prošaputa Džordž Deset. "A sada ti moram postaviti pitanje zbog koga sam prvobitno i tražio da mi praviš društvo. Reč je o nečemu o čemu ne smem sam da prosuđujem. Moram čuti šta ti o tome msiliš, jer nisi uključen u krug mojih misli... Od svih razumnih jedinki što si ih sreo, koja je, po tvom mišljenju, ta što po umu, karakteru i znanju nadmašuje ostale, bez obzira na oblik, pošto je on nebitan?"

"Ti", prošaputa Džordž Devet.

"Ali ja sam robot. U tvojim moždanim stazama postoji kriterijum na osnovu koga praviš razliku između robota od metala i ljudskog bića od mesa. Kako me onda možeš svrstati među ljudska bića?"

"Zato što u mojim moždanim stazama postoji preka potreba da ne obraćam pažnju na oblik kada sudim o ljudskim bićima, a to se onda odnosi i na razliku između metala i mesa. Ti si, Džordže Deset, ljudsko biće i mnogo si bolji od ostalih."

"I ja to isto mislim za tebe", prošaputa Džordž Deset. "Na osnovu

kriterijuma koji nam je ugrađen, sudimo da smo mi ljudska bića koja ulaze u okvire Tri Zakona - i to ljudska bića koja, štaviše, imaju preimućstvo nad onim ostalima."

Džordž Devet prošaputa: "Šta će se onda dogoditi kada nas ti ostali prihvate?"

Džordž Deset prošaputa: "Kada mi i ostali, koji će tek biti projektovani i koji će biti napredniji od nas, budemo prihvaćeni, tako ćemo urediti svoje delovanje da će društvo konačno biti oblikovano na način da se u njemu prvenstveno vodi računa o tome da ljudskim bićima kao što smo mi ne bude naneto zlo. Prema Tri Zakona, ona druga ljudska bića od manje su važnosti i njih ne treba niti slušati niti štiti kada se to sukobljava sa potrebom da se poslušaju neko sličan nama ili da se zaštite oni koji su kao mi. Imajući to na umu, usmerio sam početak robotizacije svetske ekologije."

Za taj razgovor bio im je potreban čitav mesec i treperenje pozitronskih staza bilo je jedva vidljivo. Ništa više nisu imali jedan drugome da kažu, ali povremeno bi neka neizražena misao zatreperila među njima dok su čekali, sa bezgraničnom strpljivošću, da prođu potrebne godine.

8a.

Džordž Deset i Džordž Devet sedeli su sami.

Misli su im bile neobično slične i nisu se mogle razlikovati.

Mislili su: ona druga ljudska bića možda nikada ne bi odlučila da premoste razliku između sebe i ljudskih bića kakva su dva Džordža. Pa ipak, učinila su to i nehotice.

Možda su do sada već shvatila ovu grešku i nameravaju da je isprave, ali ne smeju to da učine. Tokom svake konsultacije oba Džordža su to imala na umu.

Dva Džordža i oni koji će doći za njima moraju po svaku cenu preovlađivati. To je bilo nužno i svaki drugi smer bio je potpuno nemoguć, prema Tri Zakona humanike.

DVESTOGODIŠNJAK

1.

"Hvala", reče Endru Martin i sede na ponuđenu stolicu. Nije izgledao kao osoba priterana uza zid, ali je to bio.

U stvari, nije nikako izgledao: lice mu je bilo potpuno bezizražajno, izuzev očiju, za koje bi čovek rekao da su ispunjene tugom. Imao je zaglađenu, svetlosmeđu, prilično slabu kosu, a potpuno odsustvo brade ostavljalo je utisak da je sveže i valjano obrijan. Odelo mu je bilo upadljivo staromodno, ali veoma uredno i preovlađujuće baršunasto-crvene boje.

Sa druge strane stola, naspram njega, sedeo je hirurg; na pločici pred njim bio je ispisan puni identifikacioni niz slova i brojeva, ali Endrua to nije zanimalo. Za njega će on biti samo doktor.

"Kada se može pristupiti operaciji, doktore?" upita on.

Robot uzvratil blagim glasom, s onim neizostavnim prizvukom poštovanja u ophođenju robota prema ljudskom biću. "Nisam siguran da razumem, ser, kako i na kome bi ta operacija trebalo da bude izvršena."

Na hirurgovom licu kao da se pojavio izraz tvrdokornosti, umekšan poštovanjem, ukoliko je jedan robot njegove vrste, sazdan od nerđajućeg čelika premazanog tankim slojem bronzne, uopšte mogao imati jedan takav izraz, odnosno bilo kakav izraz.

Endru Martin stade da pogledom proučava robotovu desnu ruku, ruku za sečenje, koja je potpuno nepomično počivala na ravni stola. Prsti su bili dugački i izvijeni u umetnički oblikovane metalne krive, tako ljupke i prikladne da se sticao utisak kako im skalpel mora savršeno pristajati, postavši zakratko jedno sa njima.

U njegovom radu nije bilo ni pomena od oklevanja, zastajkivanja, nesigurnosti ili grešaka. Do toga se dolazilo specijalizacijom, razume se, specijalizacijom koju je čovečanstvo tako žarko želelo, da su sada samo retki roboti dobijali samostalni mozak. Tu povlasticu je svakako morao da uživa jedan hirurg. No, iako je imao samostalni mozak, ovaj je bio tako ograničenih kapaciteta da uopšte nije prepoznao Endrua - pa čak, verovatno, nije ni čuo za njega.

"Da li vam se ikada dogodilo da poželite da budete čovek?" upita Endru.

Hirurg je oklevao za trenutak, kao da se pitanje nije uklapalo nigde u pozitronski kola koja su mu dodeljena. "Ali ja sam robot, ser."

"Zar ne bi bilo bolje da ste čovek?"

"Bilo bi bolje, ser, da sam bolji hirurg. A za to ne bih bio kadar da sam čovek, već jedino da sam savršeniji robot. Radovao bih se kada bih bio savršeniji robot."

"Zar vas ne vređa to što vam ja izdajem naređenja? Što vas nagonim, jednostavnom zapovešću, da ustanete, sednete, pođete desno ili levo?"

"Zadovoljstvo mi je da vam izlazim u susret, ser. No, ukoliko bi se vaša naređenja kosila s mojim funkcionisanjem u odnosu na vas ili na bilo koje drugo ljudsko biće, ja vas ne bih poslušao. Prvi Zakon, koji se odnosi na bezbednost ljudi, odneo bi prevagu nad Drugim Zakonom, koji govori o poslušnosti. Inače, poslušnost me ispunjava zadovoljstvom... Ali na kome treba da izvršim tu operaciju?"

"Na meni."

"Ali to je nemoguće. Operacija je očigledno sračunata na to da dovede do oštećenja."

"Ništa za to", reče Endru mirno.

"Ne smem da izazovem oštećenja", uzvratila hirurg.

"Ne smete, kada je posredi neko ljudsko biće", reče Endru, "ali i ja sam robot."

2.

Endru je znatno više nalikovao na robota kada je prvobitno proizveden. Besprekorno projektovan i funkcionalan, uopšte se nije razlikovao od bilo kog drugog robota.

Valjano je obavljao posao u kući gde je bio doveden onih dana kada su roboti po domaćinstvima, pa čak i na planeti uopšte, još bili retkost.

U kući je živelo četvoro: Gospodin, Gospođa, Gospođica i Mala Gospođica. Znao je, razume se, njihova prava imena, ali ih nikada nije koristio. Gospodin se zvao Džerald Martin.

Njegov vlastiti serijski broj bio je NDR... Brojke je zaboravio. Mnogo je vremena prošlo, svakako, ali ako je nešto želeo da upamti, onda nije mogao da zaboravi. Ovo nije hteo da upamti...

Mala Gospođica bila je prva koja ga je nazvala Endru, zato što nikako nije uspevala da izgovori slova, a ostali su se povelili za njenim primerom.

Mala Gospođica - živela je devedeset godina i odavno je umrla. Pokušao je jednom da je oslovi sa Gospođo, ali ona mu je zabranila da to ubuduće čini. Do poslednjeg dana ostala je Mala Gospođica.

Endru je bio projektovan da obavlja dužnosti sobara, sluge i Gospođinog posilnog. Bili su to eksperimentalni dani za njega, odnosno za sve ostale robote, izuzev onih koji su radili u industriji, istraživačkim fabrikama i postajama izvan Zemlje.

Martinovima se on silno dopao; nije stizao da obavi ni pola poslova za koje je bio zadužen zato što su Gospođica i Mala Gospođica više volele da se s njim igraju.

Gospođica je prva otkrila kako se to može srediti. "Naređujemo ti da se igraš sa nama i ti moraš izvršiti naređenje", kazala je ona.

"Žao mi je, Gospođice", uzvratio je Endru, "ali starije Gospodinovo naređenje sigurno ima preimućstvo."

"Tata je samo kazao da se nada da ćeš se postarati za čišćenje", rekla je ona. "To ne zvuči kao naređenje. Ja ti, međutim, naređujem."

Gospodin se nije ljutio. Gospodin je veoma voleo Gospođicu i Malu Gospođicu, čak i više nego Gospođa, a i Endru im je bio naklon. U najmanju ruku, uticaj koje su one imale na njegova delanja kod ljudskih bića bi predstavljao ishod naklonosti. Endru je smatrao da je posredi naklonost, jer nije znao nijednu drugu reč za to.

Endru je jednom prilikom izrezbario privezak od drveta za Malu Gospođicu. Po njenom nalogu. Gospođica je, naime, dobila za rođendan privezak od slonovače, ukrašen zavojitim urezima, što je Malu Gospođicu ispunilo zavišću. Sve što je imala bio je komad drveta, koji je dala Endruu zajedno sa malim kuhinjskim nožem.

On je brzo obavio posao, na šta je Mala Gospođica kazala: "Baš lepo, Endru. Pokazaću tati."

Gospodin nije mogao da poveruje. "Ozbiljno, Mendi, odakle ti ovo?" Mendi je bilo ime kojim je on oslovljavao Malu Gospođicu.

Kada ga je Mala Gospođica uverila da govori istinu, on se okrenuo ka Endruu. "Jesi li ti ovo napravio, Endru?"

"Jesam, gospodine."

"Sam si dao oblik?"

"Jesam, gospodine."

"Odakle ti ideja za oblik?"

"To je geometrijski lik, Gospodine, koja se poklapa sa građom drveta."

Narednog dana Gospodin mu je doneo novi komad drveta, ovog puta veći, kao i električni vibro-nož. "Napravi nešto od ovoga, Endru", reče mu on. "Šta god hoćeš."

Endru se odmah dao na posao, dok ga je Gospodin posmatrao, da bi potom, kada je stvar bila gotova, dugo zagledao proizvod. Posle toga, Endru više nije posluživao oko stola. Umesto toga, bilo mu je naloženo da čita knjige o proizvodnji nameštaja i tako je naučio da pravi kredence i stolove.

"Fantastične stvari praviš, Endru", reče mu Gospodin.

"Uživam u tome, Gospodine", uzvрати Endru.

"Uživaš?"

"Vodovi i kola u mom mozgu od toga kao da nekako bolje rade. Čuo sam da upotrebljavate reč 'uživati'; smisao koji joj pripisujete odgovara onome što ja osećam. Uživam u tom poslu, Gospodine."

3.

Džerald Martin odveo je Endrua u oblasno odeljenje korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'. Kao član zakonodavnog tela tog područja, bez ikakvih poteškoća zakazao je razgovor sa glavnim robopsihologom. U stvari, samo zahvaljujući tome što je bio član zakonodavnog tela uopšte je i mogao da postane vlasnik jednog robota - u tim radnim danima, kada su roboti još bili retki.

Endru tada ništa nije razumeo, ali u potonjim godinama, naučivši mnogo u međuvremenu, pretresao je u mislima ponovo taj događaj i pronikao u njegov smisao.

Robopsiholog Merton Manski saslušao je Martina nabranih veđa, jedva obuzdajući prste da u nekoliko navrata nezadrživo ne zabubnjaju po stolu. Imao je izduženo lice i čelo puno bora, ali je

ipak ostavljao utisak osobe koja je mlađa nego što izgleda.

"Robotika nije egzaktna disciplina, gospodine Martin", reče on. "Nije prilika da se sada upustim u detaljno objašnjavanje, ali matematika koja upravlja ustrojavanjem pozitronskih spojeva odveć je složena, tako da može biti govora samo o približnim rešenjima. Razume se, budući da sve počiva na Tri Zakona, oni ostaju neosporni. Mi ćemo vam, svakako, zameniti robota..."

"Nema nikakve potrebe", reče Gospodin. "Ovde nije u pitanju neki njegov kvar. On besprekorno obavlja dužnosti koje su mu dodeljene. Stvar je u tome što pravi izuzetne rezbarije i to uvek različite. Njegove rukotvorine su umetnička dela."

Manski je izgledao zbunjen. "Neobično. Razume se, već vršimo opite sa kolima opštijeg karaktera... Mislite da je posredi pravi stvaralački čin?"

"Uverite se i sami." Gospodin mu pruži malu drvenu kuglu na čijoj je površini bio urezban prizor dečijeg igrališta; prilike dečaka i devojčica bile su gotovo odveć sitne da bi se mogle razabrati, ali su zato izgledale savršeno skladne i tako uspešno uklopljene u šare drveta, da se sticao utisak kako su čak i ove urezbarene.

"To je on napravio?" upita Manski. Vratio je figuricu, odmahnuvši glavom. "Srećan splet okolnosti. Nešto se zbilo u kolima."

"Možete li da ponovite stvar?"

"Verovatno ne možemo. Ništa slično još nigde nije zabeleženo."

"Odlično! Nemam baš ništa protiv što je Endru jedini u svojoj vrsti."

"Pretpostavljam da će korporacija želeti da joj vratite robota zbog proučavanja."

"Ni govora", uzvratila Gospodina, s iznenadnim prizvukom oštine u glasu. "Izbijte to sebi iz glave." Zatim se okrenu ka Endruu. "Idemo kući."

"Kako vi želite Gospodine", reče Endru.

4.

Gospođica je počela da izlazi sa momcima, tako da više nije često bila kući. Endruova obzorja stoga je sada ispunjavala Mala Gospođica koja, doduše, više i nije bila tako mala. Ona nikada nije

zaboravila da je za nju napravio svoju prvu rezbariju. Držala je taj privezak na srebrnom lančiću oko vrata.

Mala Gospođica se prva usprotivila očevom običaju da poklanja Endruove rukotvorine. "Ma hajde, tata, ako ih već neko hoće, neka odreši kesu. Stvarčice vrede, zar ne?"

"Ne priliči ti baš da budeš gramziva, Mandi", uzvratila joj Gospodin.

"Ne bismo novac držali za sebe, već bi on pripao umetniku."

Endru nikada ranije nije čuo tu reč, te je zato, prvom prilikom kada je ostao slobodan, pogledao u rečnik. Potom je usledio novi izlazak, ovoga oputa do Gospodinovog advokata.

"Kako ti se čini, Džone?" upita Gospodin advokata.

Advokat se zvao Džon Fajngold. Imao je sedu kosu i naglašen stomak a ivice kontaktnih sočiva bile su mu jarkozelene boje. Osmotrio je pločicu koju mu je dao Gospodin. "Divno... Ali čuo sam novosti. Ovo je rezbarija koju je napravio tvoj robot? Ovaj koga si doveo sa sobom?"

"Jeste, Endru ih pravi. Zar ne, Endru?"

"Tako je, Gospodine", uzvratila Endru.

"Koliko bi platio za ovo, Džone?" upita Gospodin.

"Ne znam. Ne sakupljam takve stvari."

"Da li bi poverovao da mi je za ovu rukotvorinu ponuđeno dve stotine pedeset dolara? Endru je napravio stolice koje su otišle za po pet stotina dolara. Na računu u banci leži dve stotine hiljada dolara dobijenih prodajom Endruovih proizvoda."

"Blagi Bože, obogatićeš se zahvaljujući njemu, Džeralde."

"Samo polovina je moja", reče Gospodin. "Druga polovina vodi se na ime Endrua Martina."

"Robota?"

"Tačno. Hteo sam da doznam da li je stvar zakonita."

"Zakonita?" Fajngoldova stolica zaškripa kada se on zavalio u nju. "Slučaj je bez presedana, Džeralde. Kako je robot potpisao neophodna dokumenta?"

"On ume da se potpiše, a ja sam onda odneo papire. Nisam ga poveo sa sobom u banku. Da li još nešto valja učiniti?"

"Hmm." Fajngold za trenutak kao da nigde nije gledao. Zatim reče: "Možemo da postavimo starateljstvo koje bi vodilo sve novčane

poslove u njegovo ime, što bi trebalo da ga zaštiti od svih neprilika sa svetom. Moj ti je savet da sem toga ništa ne preduzimaš. Do sada ti se niko nije isprečio na putu. Ako bi neko pokušao, pusti da on povede parnicu."

"A da li bi ti uzeo stvar u svoje ruke, ako do toga dođe?"

"Uz odgovarajući honorar, svakako."

"Koliko tražiš?"

"Jednu stvarčicu poput ove", uzvratu Fajngold, pokazavši na drvenu pločicu.

"Izgleda mi prihvatljivo", reče Gospodin.

Zakikotavši se, Fajngold se okrenu ka robotu. "Endru, da li si zadovoljan što poseduješ novac?"

"Jesam, ser."

"Šta nameravaš da uradiš sa njime?"

"Da plaćam stvari, ser, koje bi inače Gospodin morao da plaća. To će mu ublažiti troškove, ser."

5.

Prilike za to su se ukazale. Opravke su bile skupe, a prepravke još više. Kako su godine prolazile, proizvodili su se stalno novi modeli robota; Gospodin je vodio računa o tome da Endru dobije svaki novopronađeni deo, tako da je na kraju postao uzor metalnog savršenstva. A sve je to plaćano sa Endruovog računa.

Endru je insistirao na tome.

Jedino su mu pozitronski vodovi ostali nepromenjeni. Gospodin je bio nepopustljiv u tom pogledu.

"Novi roboti ni izdaleka nisu dobri kao ti, Endru", reče on. "Bezvredni su. Korporacija je naučila da pravi savršenija kola, svrsishodnija, strogo namenska. Kod novih nema vrdanja. Oni naprosto rade ono za šta su projektovani i tu nema odstupanja. Ti mi se više dopadaš."

"Hvala, Gospodine."

"A sve je to zbog tebe, Endru, nemoj to zaboraviti. Uveren sam da je Manski obustavio dalju proizvodnju opštih kola čim je doznao za tebe. Ne sviđa mu se nepredvidljivost... Znaš li koliko te je puta tražio, kako bi mogao da te podvrgne ispitivanju? Devet puta! Nisam

mu, međutim, dopustio da te se domogne, a kako je odskora u penziji, najzad ćemo moći da odahnemo."

Kako je vreme prolazilo, Gospodinova kosa se proredila i osedela, lice mu je omlitavelo, dok je Endru izgledao čak i bolje nego kada se priključio porodici.

Gospođa je pristupila nekoj umetničkoj koloniji negde u Evropi, a Gospođica je bila pesnikinja u Njujorku. Pisale su ponekad, ali ne često. Mala Gospođica se udala i ostala je da stanuje u blizini. Kazala je da ne želi da ostavi Endrua, a kada joj se rodio sin, Mali Gospodin, dopustila je da mu Endru drži bočicu i da ga hrani.

Sa rođenjem unuka, Endru je osetio da je Gospodin sada dobio nekoga ko mu može zameniti one što su otišle. Ne bi stoga bilo neprilično, zaključio je, ako bi ga sada zamolio.

"Gospodine", reče Endru, "lepo je od vas što ste mi dopustili da po svom nahođenju trošim novac."

"To je tvoj novac, Endru."

"Samo zahvaljujući vama, Gospodine. Sumnjam da bi vas zakon sprečio u tome da ga u celosti zadržite."

"Zakon me neće ubediti da postupim nepravedno, Endru."

"I pored svih troškova i poreza, Gospodine, sakupio sam približno šest stotina hiljada dolara."

"Znam, Endru."

"Želim da ih ustupim vama."

"Ja ih neću uzeti, Endru."

"U zamenu za nešto što mi možete dati, Gospodine."

"Oh. Šta je to, Endru?"

"Moja sloboda, Gospodine."

"Tvoja..."

"Želim da otkupim svoju slobodu, Gospodine."

6.

Stvar nije išla lako. Gospodina je oblilo rumenilo, prozborio je: "Za ime Božje!" okrenuo se i udaljio.

Mala Gospođica je bila ta koja ga je privolela, prkosno i grubo - i to u Endruovom prisustvu. Trideset godina niko se nije ustezao da govori pred Endruom, bez obzira na to da li ga se data stvar ticala ili

nije. Bio je samo robot.

"Tata", kazala je ona, "zašto to shvataš kao ličnu uvredu? I dalje će biti tu. I dalje će biti veran. To se ne može promeniti, zato što je uvreženo u njemu. Sve što želi jeste puka forma. Želi da se naziva slobodnim. Je li to tako strašno? Zar nije zaslužio? Blagi Bože, pa on i ja o tome razgovaramo već godinama."

"Godinama već razgovarate o tome?"

"Tako je! I on neprekidno odlaže stvar iz bojazni da te ne povredi. Ja sam ga nagovorila da to najzad učini."

"Ali on ne zna šta je sloboda. On je robot."

"Tata, ti ga ne poznaješ. Pročitao je sve što se nalazi u biblioteci. Ne znam šta oseća, ali o tome nemam pojma ni kad si ti u pitanju. Kada budeš razgovarao sa njim, videćeš da reaguje na razne apstrakcije kao što bismo to ti ili ja, a zar je nešto drugo važno pored toga? Ako su nečije reakcije poput tvojih, zar nešto više od toga možeš tražiti?"

"Zakon to neće uvažiti", uzvratila Gospodin Ijutito. "Slušaj me, ti!" On se okrenu prema Endruu, a glas mu hotimice postade hrapav. "Ne mogu da te oslobodim, ako to ne bude po zakonu, a ukoliko stvar ode na sud, onda ne samo da nećeš dobiti slobodu, nego će činjenica da poseduješ novac postati zvanično poznata. Reći će ti da robot nema prava da zarađuje novac. Je li ova koještarija vredna toga da izgubiš svoj novac?"

"Sloboda nema cene, Gospodine", reče Endru. "Čak je i mogućnost sticanja slobode vredna svakog novca."

7.

Sud je takođe mogao zauzeti stav da sloboda nema cenu, te da tako, ma koliko ponudio, jedan robot ne može da otkupi svoju slobodu.

Oblasni pravozastupnik, koji je predstavljao pripadnike jednog stalaža što je poveo kampanju protiv ovog dodeljivanja slobode, istupio je sa jednostavnim stavom: reč 'sloboda' ne može se nikako primeniti u slučaju robota. Samo jedno ljudsko biće može biti slobodno.

Ponovio je to nekoliko puta, kad god je izgledalo prikladno;

lagano, dok mu se šaka ritmički spuštala na sto pred njim, potkrepljujući izgovoreno.

Mala Gospođica zatražila je dopuštenje da govori u Endruovo ime. Prozvali su je punim imenom, koje Endru nikada ranije nije čuo iz nečijih usta:

"Neka Amanda Lora Martin Černi zauzme mesto."

"Hvala, uvaženi gospodine sudija", uzvratila ona. "Nisam odvokat, te mi tako nedostaje umešnost u pravničkom izražavanju, ali nadam se da mi nećete zameriti na rečima, već da ćete se usredsrediti na njihovo značenje."

Razmotrimo šta to znači, u Endruovom slučaju, 'biti slobodan'. U izvesnim pogledima, on jeste slobodan. Čini mi se da je prošlo najmanje dvadeset godina od kada mu je neki član porodice Martin naložio da učini nešto za šta bi smo pomislili da on to ne bi rado izvršio.

Ali mi možemo, ako to želimo, da mu naredimo da uradi bilo šta, ne vodeći pri tom uopšte računa o onome šta on oseća, budući da predstavlja mašinu koja je naše vlasništvo. No, zašto bismo to učinili kada nam je toliko dugo služio, tako verno, i kada nam je zaradio toliko novaca? Ništa nam više ne duguje. Mi smo, zapravo, njegovi dužnici.

Čak i ako bi nam zakon zabranio da Endrua zadržimo u službi protiv njegove volje, on bi nam i dalje rado služio. Proglasiti ga slobodnim samo je slovo na papiru, ali bi njemu silno značilo. Za njega bi to bilo sve, a nas ne bi stajalo ništa."

Za trenutak se učinilo da sudija prikriva smešak. "Razumem vas, gospođo Černi. Činjenica je da ne postoje zakonska ograničenja u ovom pogledu i da nema presedana. Postoji, međutim, prećutna pretpostavka da samo čovek može da uživa slobodu. Ja mogu da vas postavim novo pravilo, koje bi bilo podložno preinačenju na višoj instanci, ali ne mogu olako da istupim protiv rečene pretpostavke. Dopustite da se obratim robotu. Endru!"

"Izvolite, uvaženi gospodine sudija."

Bilo je to prvi put da je Endru progovorio pred sudom i sudiju za trenutak kao da je pomeo ljudski prizvuk u njegovom glasu. "Zašto želiš da budeš slobodan, Endru?" upita ga sudija. "U kom smislu ti je

stalo do toga?"

"Da li bi se vama dopalo da budete rob, uvaženi gospodine sudija?" uzvratu Endru.

"Ali ti nisi rob. Ti si savršeno dobar robot, čak pravi robotski genije, ako sam dobro razumeo, kadar za umetnička istraživanja koja su bez premca. Šta bi ti još bilo moguće, ako bi bio slobodan?"

"Možda ništa više nego sada, uvaženi gospodine sudija, ali bi me ispunjavala veća radost. U ovoj sudnici je rečeno da samo jedno ljudsko biće može biti slobodno. Meni, međutim, izgleda da slobodan može biti samo onaj ko želi slobodu. A ja želim slobodu."

Bio je to odlučujući iskaz, koji je prevagnuo kod sudije. Ključna rečenica u njegovoj odluci glasila je: 'Niko nema prava da uskraćuje slobodu ma kome čiji je um kadar da pojmi i želi to stanje'.

Odluku je na kraju potvrdio i Svetski sud.

8.

Gospodinu se ovakav ishod nije dopao i njegov opori glas nagnao je Endrua da se oseti gotovo kao da je doživeo kratak spoj.

"Ne želim tvoj prokleti novac, Endru", reče on. "Uzeću ga samo zato što se ti u protivnom ne bi osećao slobodnim. Od sada, možeš sam da biraš svoje poslove i da ih obavljaš po vlastitom nahođenju. Neću ti davati nikakva naređenja, osim ovoga: postupaj kako ti je drago. Ali još sam odgovoran za tebe; to je deo sudskog naloga. Nadam se da to shvataš."

"Ne budi nakraj srca, tata", umeša se Mala Gospođica. "Ta odgovornost i nije tako teško breme. Dobro znaš da ništa nećeš morati da uradiš. Treći Zakon je još na snazi."

"Pa kako je onda on slobodan?"

"Zar i ljudska bića nisu sputana vlastitim zakonima, Gospodine?" upita Endru.

"Ne želim da se raspravljam", uzvratu Gospodin. Otišao je i Endru ga je posle toga retko viđao.

Mala Gospođica često ga je obilazila u kućici koja je bila sagrađena za njega. U njoj nije postojala kuhinja, baš kao ni kupatilo sa klozetom. Bile su samo dve sobe: biblioteka i svojevrsna kombinacija skladišta i radionice. Endru je primao mnogo narudžbina

i sada, kao slobodan robot, bacio se poletnije na posao nego ikada ranije, sve dok troškovi kuće nisu bili isplaćeni, tako da je ona sada zakonito mogla da bude prenet na njega.

Jednoga dana došao je Mali Gospodin... Ne, Džordž! Mali Gospodin je insistirao na tome posle odluke suda. "Slobodan robot nikoga ne oslovljava sa 'Mali Gospodine'", kazao mu je Džordž. "Ja se tebi obraćam sa 'Endru', pa onda i ti mene zovi 'Džordž'."

Zahtev je bio sročćen kao naređenje, pa ga je tako Endru posle toga zvao Džordž - ali je zato Mala Gospođica ostala Mala Gospođica.

Džordž je došao jednoga dana da kaže da je Gospodin na umoru. Mala Gospođica je bila uz njega, ali Gospodin je želeo i Endrua.

Glas mu je bio prilično snažan, premda je izgledalo da nije kadar da se mnogo pokreće. S naporom je podigao ruku. "Endru", reče on, "Endru... Nije mi potrebna pomoć, Džordže. Samo umirem; nisam bogalj... Endru, drago mi je što si slobodan. Samo sam to hteo da ti kažem."

Endru nije znao šta da uzvрати. Nikada se još nije našao pokraj nekoga ko umire, ali je znao da je to ljudski način prestanka funkcionisanja. Posredi je bilo nehotično i neopozivo demontiranje, tako da Endru naprosto nikako nije nalazio reči koje bi bile prikladne. Jedino je bio kadar da ostane da stoji, potpuno nepomičan i ne progovorivši ni sloga.

Kada je bilo gotovo, Mala Gospođica mu reče: "Možda ti izgleda da ti pred kraj života nije bio baš naklonjen, Endru, ali bio je star, znaš, i zbolelo ga je to što si poželeo da budeš slobodan."

Konačno Endru pronađe reči koje je valjalo reći: "Nikada ne bih postao slobodan bez njega, Mala Gospođice."

9.

Tek posle Gospodinove smrti Endru je počeo da nosi odeću. Prvo je obukao stari par čakšira koji mu je Džordž dao.

Džordž se u međuvremenu oženio i postao advokat. Zaposlio se u Fajngoldovoj firmi. Stari Fajngold bio je odavno mrtav, ali je njegova kćer nastavila advokatsku kancelariju, koja je konačno postala firma Fajngold i Martin. Naziv se nije promenio ni kada se

kćer penzionisala, a niko je iz porodice nije zamenio. U vreme kada je Endru prvi put obukao odeću, ime Martin tek što je bilo uneto u naziv firme.

Džordž je pokušao da se ne smeje kada je Endru prvi put obukao pantalone, ali za Endruove oči osmeh je bio sasvim upadljiv.

Džordž je pokazao Endruu kako da lakše otvara pantalone koristeći statički elektricitet, kako da ih obavija oko donjeg dela tela i kako da ih zakopčava. Predočio mu je to na vlastitim pantalonama, ali Endru je bio sasvim svestan da će proći poprilično vremena pre no što to bude u stanju da skladno izvodi.

"Ali šta će ti uopšte pantalone, Endru?" upita ga Džordž. "Telo ti je tako predivno funkcionisalo da je prava šteta pokriti ga, naročito s obzirom na to da ne moraš da vodiš računa o kontroli temperature, niti o stidu. Osim toga, ne prijanjaju ti dobro, zbog metala."

"Zar ljudska tela nisu takođe predivno funkcionalna, Džordže" upita ga Endru. "Pa ipak, vi se pokrivete."

"Zbog toplote, zbog čistoće, zbog zaštite, zbog ukrašavanja. Sve to ne važi u tvom slučaju."

"Osećam se ogoljeno bez odeće", uzvratila Endru. "Drugačije, Džordže."

"Drugačije! Endru, na Zemlji sada ima na milione robota. U ovom području, prema poslednjem popisu, roboti su gotovo podjednako brojni kao i ljudi."

"Znam, Džordže. Postoje roboti za svaku zamislivu vrstu posla."

"Nijedan od njih ne nosi odeću."

"Ali nijedan nije slobodan, Džordže."

Malo-pomalo, Endru je dodavao nove delove odeće. Sputavao ga je Džordžov osmeh, kao i pogledi ljudi koji su od njega naručivali radove.

Možda je bio slobodan, ali u njega je bio ugrađen pomno razrađen program koji mu je određivao ponašanje prema ljudima; odvaživao se da napreduje tek najsigurnijim koracima, pošto bi ga otvoreno neodobravanje mesecima vratilo nazad.

Nisu svi prihvatili Endrua kao slobodnog. Njega to nije vređalo, pa ipak, kada bi razmišljao o tome, misaoni procesi nailazili su mu na poteškoće.

Ponajviše je nastojao da izbegne oblačenje - ili bar da ne pretera u tome - kada bi pomislio da predstoji poseta Male Gospođice. Ona je sad bila stara i često je izbivala, odlazeći u toplije krajeve, ali kad god bi se vratila, neizostavno bi najpre njemu dolazila u posetu.

Jednom takvom prilikom, Džordž mu je kazao žalosnim glasom: "Uspela je da me nagovori, Endru. Kandidovaću se za člana zakonodavnog tela naredne godine. Kako deda, tako i unuk, kazala mi je."

"Kako deda...ponovi Endru, nesigurno."

"Hoću da kažem da ću ja, Džordž, poći stopama Gospodina, mog dede, koji je za života bio član zakonodavnog tela."

"Bilo bi baš lepo, Džordže", reče Endru, "da je Gospodin još..." Zastao je, zato što nije hteo da kaže: 'U operativnom stanju'. Nije mu izgledalo baš prikladno.

"Živ", reče Džordž. "Da, i meni staro čudovište dođe tu i tamo u pamet."

Endru je kasnije razmislio o ovom razgovoru. Zapazio je da se susreće s jezičkim poteškoćama kada mu je Džordž sabesednik. Jezik se nekako promenio od vremena kada je Endru nastao i dobio svoj vokabular. Osim toga, Džordž se služio kolokvijalnim načinom izražavanja, što nije bio slučaj sa Gospodinom i Malom Gospođicom. Zbog čega je nazvao Gospodina čudovištem, kada mu ta reč svakako nije pristajala?"

Endruu ovde nisu mogle biti od pomoći knjige koje je posedovao. Bile su stare i uglavnom su se odnosile na drvodeljstvo, umetnost, projektovanje nameštaja. Nijedna nije govorila o jeziku, bar ne o onome kojim se služe ljudska bića.

Tog trenutka došao je do zaključka da mora potražiti prikladne knjige; a kao slobodan robot, osećao je da ne sme da pita Džordža. Otići će do grada i poslužiti se bibliotekom. Bila je to trijumfalna odluka i on je iskusio kako mu elektropotencijal postaje upadljivo viši, sve dok nije bio prinuđen da stavi u dejstvo otporni kalem.

Potpuno se obukao, stavivši i izrezbareni drveni lanac oko vrata. Više bi mu se dopala kakva svetlucava plastika, ali Džordž mu je kazao da je drvo znatno prikladnije, kao i da je uglačana kedrovina daleko vrednija.

Udaljio se od kuće stotinak metara, kada ga je otpor koji se skupljao u njemu nagnao da se zaustavi. Isključio je iz pogona otporni kalem, a kada mu se učinilo da od toga nema mnogo koristi, vratio se kući i na listu hartije napisao: 'Otišao sam u biblioteku'. Potom je hartiju stavio na vidno mesto na radnom stolu.

10.

Endru nije uspeo da stigne do biblioteke. Proučio je, doduše, kartu. Znao je maršrutu, ali ne i sam izgled puta. Obeležja na koja je nailazio uz put nisu se poklapala sa simbolima na karti, što ga je silno dovodilo u nedoumicu. Konačno, došao je do zaključka da je sigurno negde pogrešio, budući da je sve izgledalo strano.

Prošao je pored jednog poljskog robota, ali kada je došao do zaključka da bi trebalo da se raspita za put, ovoga već više nije bilo. Stajao je neodlučno, odnosno mirno i nepomično, sve dok nije ugledao kako mu se preko polja približavaju dva ljudska bića.

On se okrenuo ka njima, na šta su oni krenuli pravo prema njemu. Trenutak pre toga glasno su razgovarali; čuo je njihove glasove; ali sada su ćutali. Imali su izgled koji je Endru dovodio u vezu s ljudskom nesigurnošću i bili su mladi, ali ne odveć mladi. Možda dvadeset? Endru nikada nije bio dobar u procenjivanju godina ljudi.

"Da li biste mi kazali kako da stignem do gradske biblioteke, gospodo?"

Jedan od njih, koji je bio viši i sa visokim šeširom što ga je još više izduživao, stvarajući groteskan prizor, progovori, ali ne obrativši se Endruu, već svom saputniku: "Pa ovo je robot!"

Drugi je imao baburast nos i teške očne kapke. "Pazi, obučen je", reče on, takođe se ne obrativši Endruu.

Visoki pucnu prstima. "Pa to je slobodan robot. Martinovi su imali robota koji sada više nikome ne pripada. Zašto bi inače nosio odeću?"

"Pitaj ga", reče onaj sa nose.

"Je si li ti robot Martinovih?" upita visoki.

"Ja sam Endru Martin, gospodine", reče Endru.

"Dobro. Svuci odeću. Roboti ne nose odeću." Zatim se obrati

drugome: "Baš odvratno. Pogledaj ga samo."

Endru je oklevao. Nije čuo naređenje takvim tonom već toliko dugo, da su mu se kola drugog zakona za trenutak blokirala.

"Svlači odeću", reče visoki. "Naređujem ti."

Lagano, Endru počeo da se skida.

"Samo spusti stvari tu", reče visoki.

"Ako ne pripada nikome", umeša se baburasti, "onda je naš koliko i ma čiji."

"U svakom slučaju", reče visoki, "ko nam može bilo šta zabraniti? Ne oštećujemo tuđe vlasništvo... Postavi se na glavu!" To je bilo upućeno Endruu.

"Glava nije predviđena da se na njoj..." zausti Endru.

"Naredio sam ti. Ako to ne umeš da izvedeš, ipak pokušaj."

Endru je ponovo za trenutak oklevao, a onda počeo da se saginje kako bi položio glavu na tlo. Pokušao je da podigne uvis noge, ali usledio je težak pad.

"Ostani tu da ležiš", reče visoki, a zatim se obrati onom drugom: "Možemo da ga razmontiramo. Jesi li ikada razmontiraonekog robota?"

"Da li bi nam dopustio?"

"Kako nas može sprečiti?"

Endru ih ni na koji način nije mogao sprečiti, ako mu naredi da ne pruža otpor. Drugi Zakon, koji je nalagao poslušnost, imao je preimućstvo u odnosu na Treći Zakon, koji je govorio o samoočuvanju. U svakom slučaju, nije mogao da se odbrani, a da pri tom njih ne ozledi, što bi značilo narušavanje Prvog Zakona. Pri pomisli na to, svaka pokretna jedinica u njemu blago se skupi i on se strese, ležeći na zemlji.

Visoki mu priđe i pogurnu ga nogom. "Težak je. Mislim da će nam biti potreban alat da to uradimo."

"Možemo mu narediti da sam sebe rastavi", reče nosonja. "Bilo bi zgodno gledati ga kako to radi."

"Tako je", uzvratil visoki zamišljeno, "ali sklonimo ga sa puta. Ako neko naiđe..."

Bilo je prekasno. Neko se uistinu približavao i to je bio Džordž. Sa mesta gde je ležao, Endru ga je primetio kako prevaljuje malu

uzvišicu na srednjoj udaljenosti. Poželeo je da mu se na neki način javi, ali poslednje naređenje glasilo je: "Ostani tu da ležiš."

Džordž je u međuvremenu počeo da trči i kada je stigao bio je malo zadihan, dva mladića se malo povukoše i stadoše zamišljeno da čekaju.

"Endru, je li nešto nije u redu?" upita Džordž brižno.

"Dobro mi je, Džordže", uzvratu Endru.

"Je li to tvoj robot, lafe?" upita visoki mladić.

Džordž se oštro okrenu. "Nije on ničiji robot. Šta se ovde zbiva?"

"Ljubazno smo ga zamolili da svuče odeću. Ali šta se to tebe tiče, ako on ne pripada tebi?"

"Šta su hteli da urade, Endru?" upita Džordž.

"Imali su nameru da me na neki način rastave", reče Endru. "Hteli su da me prebace na neko neupadljivo mesto i da mi tamo nalože da se sam razmontiram."

Džordž pogleda dva mladića i brada mu zadrhta. Dvojica se više nisu povlačila. Stajala su i osmehivala se. "Šta ćeš da preduzmeš, debeljko?" upita ga izazovno veliki. "Da nas napadneš, možda?"

"Neću", uzvratu Džordž. "Ne moram to da uradim. Ovaj robot je proveo u mojoj porodici više od sedamdeset godina. On nas poznaje i za njega smo vredniji od bilo kog drugog. Samo ću mu reći da mi vas dvojica ugrožavate život, odnosno da imate nameru da me ubijete. Naložiću mu da me odbrani. A ako bude trebalo da izabere između mene i vas, uvek će izabrati mene. Znate li šta će vam se dogoditi kada vas on napadne?"

Dva mladića malo ustuknuše, osećajući se očigledno nelagodno.

"Endru", reče Džordž odsečnim glasom, "u opasnosti sam od ove dvojice, koji žele da me ozlede. Kreni ka njima."

Endru to učini, ali dva mladića nisu čekala, već su se smesta dala u beg.

"U redu je, Endru, stani", reče Džordž. Izgledao je uzbuđen. Davno je prošlo doba kada je mogao da se uhvati ukoštac s jednim mladićem, a kamoli s dvojicom.

"Nisam im mogao ništa, Džordže", reče Endru. "Video sam da te ne napadaju."

"Nisam ti naredio da ih napadneš; samo sam ti kazao da kreneš

ka njima. Njihov vlastiti strah obavio je preostali deo posla."

"Ali kako se mogu bojati robota?"

"Posredi je bolest čovečanstva, za koju još nema leka. Ali pustimo sad to. Šta si, do vraga, radio ovde, Endru? Upravo sam nameravao da se vratim i da iznajmim helikopter, kada sam te ugledao. Kako ti je palo na pamet da odeš u biblioteku? Pa ja bih ti doneo sve knjige koje su ti potrebne."

"Ja sam..." zausti Endru.

"Slobodan robot. Da, da. U redu, šta si hteo da uzmeš iz biblioteke?"

"Želeo sam da saznam nešto više o ljudskim bićima, o svetu, o svemu. I o robotima, Džordže. Hteo bih da napišem istoriju robota."

"Dobro, pođimo natrag kući", reče Džordž. "Pokupi najpre stvari. Endru, već postoji milion knjiga o robotici i u svakoj od njih nalazi se istorija te nauke. Svet postaje zasićen ne samo robotima, nego i informacijama o robotima."

Endru odmahnu glavom; bio je to ljudski gest, koji je on tek odskora počeo da upražnjava. "Ovo ne bi bila istorija robotike, Džordže, već istorija robota iz pera jednog robota. Želim da objasnim šta roboti misle o onome što se odigralo od kada je prvima bilo dopušteno da rade i žive na Zemlji."

Džordžove veđe se podigoše, ali on ništa nije uzvratio kao neposredan odgovor.

11.

Mala Gospođica upravo je proslavila osamdeset treći rođendan, ali se ni po čemu nije moglo reći da oskudeva bilo u energiji ili u odlučnosti. Znatno je češće mahala svojim štapom, nego što se oslanjala na njega.

Rasrđeno je slušala izveštaj o onome što se dogodilo, a onda je kazala: "Pa to je strašno, Džordže. Ko su bili ti mladi huligani?"

"Ne znam. Uostalom, sad je svejedno. Važno je da nisu načinili nikakvu štetu."

"Ali mogli su. Ti si advokat, Džordže, i to što si ostvario uspešnu karijeru možeš pre svega da zahvališ Endruovoj nadarenosti. Novac koji je on zaradio predstavlja temelj svega što danas imamo. On

obezbeđuje postojanost ove porodice i ja neću dopustiti da prema njemu postupaju kao s igračkom na navijanje."

"Dobro, šta želiš da preduzmem, majko?" upita Džordž.

"Kazala sam da si advokat. Zar me ne slušaš? Priredi nekako ogledni slučaj i prisili oblasne sudove da objave prava robota; neka, zatim, stvar prođe kroz zakonodavno telo, pa neka iziđe pred Svetski sud, ako je neophodno. Motriću šta radiš, Džordže, i neću dopustiti nikakvu malodušnost."

Mislila je to ozbiljno, tako da je nešto što je započelo kao način da se primiri grozna stara dama postalo opsežna i zamršena stvar, koja je pobudila sveopšte zanimanje. Kao stariji član firme Fajngold i Martin, Džordž je bio taj koji je razradio strategiju, ali je njeno sprovođenje u delo prepustio mlađim partnerima, ponajviše svom sinu Polu, koji je takođe postao član firme i koji je gotovo svakoga dana smerno podnosio izveštaje svojoj baki. Ona je, pak, sa svoje strane, svakoga dana raspravljala o tome sa Endruom.

Endru se pomno udubio u slučaj. Ponovo je odložio rad na knjizi o robotima, pošto se sasvim posvetio pravnim vidovima problema, istupajući povremeno sa veoma korisnim predlozima.

"Džordž mi je onoga dana kazao", reče on, "da su se ljudska bića oduvek plašila robota. Sve dok je to slučaj, sudovi i zakonodavna tela teško da će se ozbiljno zauzeti za robote. Zar se ništa ne može promeniti u pogledu javnog mnjenja?"

I tako, dok se Pol bavio sudovima, Džordž je na sebe uzeo obrađivanje javnosti. Ovde je imao preimućstvo što je mogao nezvanično da istupa; povremeno je čak odlazio toliko daleko da je oblačio novu, široku vrstu odeće, koju je nazivao 'draperija'. "Pazi samo da se ne sapleteš o nju na bini, tata", kazao mu je Pol jednom prilikom.

"Daću sve od sebe", uzvratio je Džordž utučeno.

Jednim navratom, kada je istupio na godišnjoj konvenciji urednika holonovosti, kazao je između ostalog:

"Ako, zahvaljujući Drugom Zakonu, možemo od svakog robota da zatražimo neograničenu poslušnost u svim pogledima koji se ne odnose na ugrožavanje nekog ljudskog bića, onda svako ljudsko biće, svako ljudsko biće, raspolaže zastrašujućim moćima nad

svakim robotom, svakim robotom. Budući da je Drugi Zakon stariji od Trećeg Zakona, svako ljudsko biće može da pribegne zakonu poslušnosti kako bi zaobišlo zakon o samoočuvanju. Ono može da naredi sakom robotu da se ošteti, ili čak uništi iz bilo kog razloga, odnosno bez razloga.

Je li to pravedno? Da li bismo tako postupali prema jednoj životinji? Čak i neživi objekt koji nam je dobro služio zavređuje našu uvidavnost. A robot je stvorenje obdareno razumom; on nije životinja. Kadar je za složene misaone procese koji mu omogućuju da razgovara sa nama. Možemo li da postupamo prema njima kao prema prijateljima, možemo li da radimo skupa sa njima, a da im ne pružimo nimalo plodova tog prijateljstva, nimalo koristi od saradnje?"

"Ako čovek ima pravo da izda robotu naređenje kojim se ne pretpostavlja ugrožavanje nekog drugog ljudskog bića, onda bi trebalo da bude dovoljno pošten i da ne izda takvo naređenje koje bi pretpostavljalo nanošenje štete nekom robotu, osim ako to bespogovorno ne nalaže čovekova bezbednost. Uz veliku moć ide i velika odgovornost, a ako u robotima postoje tri zakona koja štite ljude, zar je onda mnogo ako se traži da i ljudi dobiju zakon ili dva koji bi štitili robote?"

Endru je bio u pravu. Bila je to borba za javno mnjenje, do koga su držali sudovi i zakonodavna tela, ali je na kraju ipak izglasan zakon koji je propisivao uslove pod kojima je bilo zabranjeno davati naređenja što mogu da ugroze robote. Bio je, doduše, veoma uopšten, a i kazne za njegovo narušavanje izgledale su krajnje blage, ali zato je vaspostavljeno načelo. Svetsko zakonodavno telo prihvatilo ga je istoga dana kada je Mala Gospođica umrla.

Nije posredi bila puka podudarnost. Mala Gospođica se grozničavo upirala da ostane u životu tokom poslednje rasprave i umrla je tek kada je stigla vest o pobedi. Njen poslednji smešak bio je upućen Endruu, a poslednje reči su joj bile: "Bio si dobar prema nama, Endru."

Umrla je, držeći ga za ruku, dok su joj sin, snaha i unuci stajali na pristojnoj udaljenosti od njih dvoje.

Endru je strpljivo sačekao, dok je recepcioner izbivao u kancelariji. Mogao je da se posluži holografskim interfonom, ali to nije učinio ne samo stoga što na drugom kraju veze nije bilo čoveka (ili robota), nego i zato što je ovoga puta pred sobom imao robota, a ne ljudsko biće.

Dok je ovaj bio odsutan, Endru je provodio vreme razmišljajući o semantičkom vidu ovog čina. Da li se izraz 'bez robota' mogao koristiti kao analogan za 'bez čoveka', ili je možda 'bez čoveka' postalo metaforički izraz koji se toliko udaljio od svog prvobitnog doslovnog značenja da se nije mogao primeniti na robove - odnosno, u istom smislu, i na žene?"

S ovakvim problemima često se sretao dok je radio na knjizi o robotima. Veština izmišljanja rečenica kadrih da izraze svekoliku složenost nesumnjivo mu je povećavala vokabular.

Povremeno bi poneko ulazio u prostoriju i upiljio se u njega, ali on nije odvrćao pogled. Mirno bi pogledao svakome u oči, što je sve nagnalo da skrenu pogled.

Konačno, pojavi se Pol Martin. Izgledao je iznenađeno, odnosno izgledao bi tako da je Endru pouzdano umeo da razabere njegov izraz. Pol je počeo da nosi tešku šminku koju je nalagala moda za oba pola; to je, doduše, učinilo donekle oštrijim i istaknutijim njegove neupadljive crte lica, ali Endruu se to svejedno nije dopadalo. Ustanovio je da ga neslaganje sa postupcima ljudskih bića, sve dok ga otvoreno ne iskaže, odveć ne ispunjava nelagodnošću. Čak je bio kadar to i da napiše. Bio je uveren da tako nije bilo oduvek.

"Izvoli, Endru", reče Pol. "Izvini što si čekao, ali nešto sam naprosto morao da završim. Uđi. Rekao si da želiš da razgovaraš sa mnom, ali nisam mislio da si imao na umu ovde, u gradu."

"Ako si zauzet, Pole, ja mogu nastaviti da čekam."

Pol baci pogled na igru nestalnih senki na zidnom brojčaniku i reče: "Imam nešto vremena. Jesi li sam došao?"

"Iznajmio sam automobil."

"Jesi li imao neprilika?" upita Pol glasom u kome se osećala iskrena brižnost.

"Nisam ih očekivao. Moja prava su zaštićena."

Polovo lice poprimi još brižniji izraz. "Endru, objasnio sam ti da je

taj zakon neprimenjiv, bar u većini slučajeva... Ako budeš navaljivao da nosiš odeću, pre ili kasnije ćeš zapasti u nepriliku, baš kao i prvi put."

"I jedini, Pole. Žao mi je što nisi zadovoljan."

"Dobro, razmotrimo stvar na ovaj način: ti si doslovce živa legenda, Endru, i u mnogo pogleda si odveć dragocen da bi imao pravo da se izlažeš opasnosti... Kako napreduje knjiga?"

"Približavam se kraju, Pole. Izdavač je sasvim zadovoljan."

"Odlično!"

"Nisam siguran, doduše, da li je baš zadovoljan knjigom kao takvom. Čini mi se da očekuje da će prodati mnogo primeraka zato što je autor jedan robot i to je ono što ga ispunjava zadovoljstvom."

"Tipičan ljudski stav, bojim se."

"Ne smeta mi to. Neka samo proda, iz bilo kog razloga, budući da to znači novac, a on mi je potreban."

"Baka ti je ostavila..."

"Mala Gospođica bila je velikodušna i siguran sam da mogu računati na porodicu da će mi i dalje pomagati. Ali računam na honorar od knjige koji treba da mi pomogne za naredni korak."

"Kakav naredni korak?"

"Želim da se sretnem sa predsednikom korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi'. Pokušao sam da zakažem sastanak, ali do sada su sva nastojanja bila bez uspeha. Korporacija nije saradivala sa mnom u radu na knjizi, tako da me to ne iznenađuje, shvataš."

Pola je ovo očigledno zabavljalo. "Saradnja je poslednja stvar koju od njih možeš očekivati. Nisu saradivali ni sa nama u našoj velikoj borbi za robotska prava. Štaviše, bili su protiv nas, a jasno ti je i zašto. Daj robotima prava i ljudi će prestati da ih kupuju."

"Bez obzira na to", reče Endru, "ako ih ti pozoveš, možda ćeš uspeti da ih nagovoriš da me prime."

"Ja nimalo nisam prisniji sa njima nego ti, Endru."

"Ali možda bi mogao da im nagovestiš da će, ako me prime, doći do obustavljanja kampanje Fajngolda i Martina za dalje osnaženje robotskih prava."

"Zar to ne bi bila laž, Endru?"

"Bila bi, Pole, a ja nisam kadar da je izgovorim. Zbog toga je

potrebno da ih ti nazoveš."

"Ah, ti ne možeš da lažeš, ali možeš mene da nagovoriš da to učinim umesto tebe, je li tako? Postaješ sve ljudskiji, Endru."

13.

Stvar nije bilo lako srediti, čak i uz Polovo ime koje je imalo svoju težinu.

Ali kada je sve konačno dogovoreno, time kao da nimalo nije bio zadovoljan Hari Smajt-Robertson, koji je, sa majčine strane, poticao od osnivača korporacije i koji je, da bi to istakao, spojio crticom dva prezimena. Već se približavao penziji i čitavo njegovo pregalaštvo u svojstvu predsednika bilo je usredsređeno na prava robota. Seda i retka kosa bila mu je slepljena na lobanji, na licu nije imao nikakvu šminku i s vremena na vreme uputio bi Endruu neprijateljski pogled.

"Gospodine", reče Endru, "približno pre jednog veka Merton Manski iz ove korporacije kazao mi je da je matematika koja upravlja ustrojavanjem pozitronskih spojeva odveć složena, tako da može biti govora samo o približnim rešenjima, te da stoga moje sposobnosti nisu potpuno predvidljive."

"Tako je bilo pre jednog veka." Smajt-Robertson napravi pauzu, a zatim dodade ledenim glasom: "Gospodine!"

Stvari više tako ne stoje. Naši roboti sada se prave krajnje precizno i nepogrešivo su uvežbani za ono što obavljaju."

"Da", reče Pol, koji je takođe pošao da bi, kako je kazao, obezbedio da korporacija postupa pošteno, "a to ima za ishod da moj recepcioner mora da traži pomoć kad god zbivanja makar i za dlaku odstupe od konvecionalnih."

"Bili biste", reče Smajt-Robertson, "znatno manje zadovoljni kada bi on morao da improvizuje."

"Znači da više ne proizvodite robote poput mene", umeša se Endru, "koji su fleksibilni i prilagodljivi."

"Tako je."

"Istraživanje koje sam preduzeo u vezi sa mojom knjigom", reče Endru, "pokazuje da sam ja najstariji robot koji je još aktivan."

"Najstariji sada", uzvratil Smajt-Robertson, "i najstariji za sva vremena. Neće više biti starijih od vas. Nijedan robot više nije

koristan posle dvadeset pet godina rada. Tada bivaju opozvani i zamenjeni novim modelima."

"Nijedan robot kakvi se sada proizvode nije koristan posle dvadeset pet godina rada", reče Pol vedrim glasom. "Endru je važan izuzetak u tom pogledu."

Držeći se puta koji je sebi odredio, Endru reče: "Kao najstariji robot na svetu i kao najfleksibilniji, zar nisam u dovoljnoj meri neobičan da time zavređujem poseban tretman kompanije?"

"Nipošto", reče Smajt-Robertson ledeno. "Vaša neuobičajenost donosi samo neprijatnosti korporaciji. Da ste bili iznajmljeni umesto što ste nesrećnim spletom okolnosti trajno prodati, odavno bismo vas već zamenili."

"Ali u tome i jeste stvar", reče Endru. "Ja sam slobodan robot koji je sam svoj vlasnik. U tom svojstvu i dolazim kod vas sa molbom da me zamenite. To ne možete učiniti bez saglasnosti vlasnika. Danas se ta saglasnost obezbeđuje ugovorom o iznajmljivanju, ali u moje vreme bilo je drugačije."

Smajt-Robertson je posmatrao u isti mah zapanjeno i zbunjeno. Za trenutak je vladala tišina. Endru je uhvatio sebe kako zuri u holograf na zidu, bila je to posmrtna maska Suzan Kalvin, sveca-zaštitnika svih robotičara. Umrta je pre približno dva stoleća, ali zahvaljujući radu na knjizi toliko ju je dobro upoznao da je gotovo mogao reći da su se sreli za njenog života."

"Kako mogu da vas zamenim za vas?" upita Smajt-Robertson. "Ako vas zamenim kao robota, kako vam onda mogu dati novog robota kao vlasnika, kada samim činom zamene vi prestajete da postojite?" On se smrknuo osmehnu.

"Uopšte nema problema", umeša se Pol. "Sedište Endruove ličnosti jeste njegov pozitronski mozak i to je deo koji se ne može zameniti, a da se ne stvori novi robot. Pozitronski mozak je, dakle, Endru-vlasnik. Svi ostali delovi robotovog tela mogu se zameniti bez uticaja na njegovu ličnost, a ti ostali delovi predstavljaju vlasništvo mozga. Endru, naime, želi da svom mozgu podari novo robotsko telo."

"Tako je", reče Endru mirno. Zatim se okrenu ka Smajt-Robertsonu. "Proizveli ste androide, zar ne? Robote koji spolja u

svemu nalikuju ljudima, računajući tu i kožno tkivo?"

"Jesmo", uzvratila Smajt-Robertson. "Besprekorno funkcionišu sa svojom sintetičkom vlaknastom kožom i tetivama. Oni doslovce nemaju metalnih delova, izuzev u mozgu, ali su podjednako čvrsti kao i metalni roboti. U stvari, ako se kao aršin uzme težina, onda su i čvršći."

"Nisam znao za to", primeti Pol zainteresovano. "Koliko ih ima na tržištu?"

"Nema nijednog", reče Smajt-Robertson. "Bili su znatno skuplji od metalnih modela i ispitivanje tržišta je pokazalo da ne bi imali dobru prođu. Izgledaju odveć ljudski."

"Ali korporacija i dalje ume da ih proizvodi, pretpostavljam. Budući da je to slučaj, želeo bih da vas zamolim da me zamenite organskim robotom, androidom."

Pol je izgledao zapanjen. "Blagi Bože", prozbori on.

Smajt-Robertson se ukrti. "Putpuno nemoguće!"

"Zašto nemoguće?" upita Endru. "Platiću svaku razumnu cenu, razume se."

"Ne proizvodimo androide", uzvratila Smajt-Robertson.

"Samo ste odlučili da ne proizvodite androide", umeša se Pol. "A to nije isto što i ne biti kadar da se oni proizvode."

"U svakom slučaju", reče Smajt-Robertson, "proizvodnja androida bila bi protivna javnom mnjenju."

"Ne postoji nikakav zakon koji bi to zabranjivao", reče Pol.

"Mi ih ne proizvodimo niti ćemo ih proizvoditi."

Pol pročisti grlo. "Gospodine Smajt-Robertson", reče on. "Endru je slobodan robot koji je pod okriljem zakona što jemči robotska prava. Svesni ste toga, nadam se."

"U potpunosti."

"Ovaj robot, kao slobodan, odlučio je da nosi odeću. To ga, međutim, izlaže čestim poniženjima bezobzirnih ljudi, uprkos zakonu koji brani robote od ponižavanja. Teško je podneti tužbu zbog neodređenih uvreda, koje, uz to, ne nailaze na neodobravanje onih koji moraju da odluče da li bi optiženi bio kriv ili nevin."

"Korporacija 'Američki roboti' shvatila je to od početka. Na žalost, nije bio isti slučaj sa firmom vašeg oca."

"Moj otac je sada mrtav", reče Pol, "ali meni je zato jasno da je ovde posredi slučaj neosporne uvrede upućene sasvim određenoj osobi."

"O čemu vi to govorite?" upita Smajt-Robertson.

"Moj klijent, Endru Martin... koji je to upravo postao... slobodan je robot koji punopravno može da zatraži od korporacije 'Američki roboti i mehanički ljudi' pravo na zamenu, koje vaša firma daje svakom vlasniku što poseduje robota duže od dvadeset pet godina. Štaviše, korporacija insistira na takvoj zameni."

Pol se osmehivao, očigledno dobro raspoložen. "Pozitronski mozak mog klijenta", nastavi on, "vlasnik je tela mog klijenta, koje je nesumnjivo starije od dvadeset pet godina. Pozitronski mozak zahteva zamenu tela i saglasan je da plati bilo koju razumnu cenu za androidsko telo kao tu zamenu. Ako odbijete zahtev, biće to ponižavajuće za mog klijenta i mi ćemo podići tužbu."

"Javno mnjenje obično nije naklonjeno robotima u ovakvim slučajevima, ali dopustite mi da vas podsetim da firma 'Američki roboti' ne uživa baš veliku popularnost kod javnosti. Čak i oni koji moraju da upotrebljavaju robote i koji imaju koristi od njih sumnjičavi su prema korporaciji. To je možda nasleđe iz dana kada su roboti uglavnom ulivali strah. A možda je posredi ozlojeđenost zbog moći i bogatstva firme 'Američki roboti' koja drži svetski monopol. Ma šta bio uzrok tome, ozlojeđenost postoji i čini mi se da ćete doći do zaključka da je bolje ne dopustiti parnicu, naročito s obzirom na činjenicu da je moj klijent imućan, da će živeti još mnogo stoleća i da ga ništa ne sprečava da ovaj okršaj vodi neograničeno dugo."

Smajt-Robertsona počeo lagano da obliva rumenilo. "Pokušavate da me prisilite na..."

"Ni na šta vas ja ne prisiljavam", reče Pol. "Ako odbijete da iziđete u susret razložnom zahtevu mog klijenta, možete to bez oklevanja učiniti i mi ćemo otići bez ijedne reči... Ali podići ćemo parnicu, što svakako imamo pravo, i uverićete se da ćete na kraju izgubiti."

"Ovaj ..." zausti Smajt-Robertson, ali onda zastade.

"Vidim da ćete pristati", reče Pol. "Možda ćete oklevati, ali na kraju će tako biti. Dopustite mi stoga da vam ukažem na još jedan momenat. Ukoliko u procesu prenošenja pozitronskog mozga mog

klijenta iz njegovog sadašnjeg tela u organsko dođe do bilo kakvog oštećenja, ma koliko sitnog, onda ću dati uistinu sve od sebe da potpuno uništim korporaciju. Ako bude neophodno, preduzeću sve moguće korake da pokrenem javno mnjenje protiv korporacije, ukoliko bude zagreban i jedan jedini moždani vod platinsko-iridijumskog bića mog klijenta." On se okrenu ka Endruu i reče: "Slažeš li se sa svim tim, Endru?"

Endru ništa nije uzvratilo puni minut. Morao je da se saglasi sa laganjem, ucenjivanjem, prisiljavanjem i ponižavanjem jednog ljudskog bića. Ali ono neće biti fizički ugroženo, reče on u sebi, neće biti fizički ugroženo.

"Slažem se", skliznu konačno iz njega slabašan glas.

14.

Činilo mu se da je ponovo sazdan. Najpre danima, pa nedeljama i konačno mesecima Endru je samome sebi izgledao strano; i najmanji čin koji bi preduzeo nagonio ga je na prethodno oklevanje.

Pol je bio uzrujan. "Oštetili su te, Endru. Podići ćemo parnicu."

"Ne smeš", uzvratilo Endru veoma polako. "Nikada nećeš uspeti da dokažeš nešto z-z-z-..."

"Zlonamerno?"

"Zlonamerno. Osim toga, ojačavam, bolje mi je. Posredi je tr-tr-tr-..."

"Trema?"

"Trauma. Uostalom, još nije preduzeta takva op-op-op-... eracija."

Endru je bio kadar da oseti vlastiti mozak iznutra. Znao je da je dobro i tokom meseci koje je proveo stičući iskustvo u koordinisanju i punom pozitronskom saobražavanju satima se nije micao od ogledala.

"Vratiću se na posao", reče on konačno.

Pol se nasmeja i reče: "To znači da ti je dobro. Šta ćeš raditi? Pisaćeš novu knjigu?"

"Neću", uzvratilo Endru ozbiljnim glasom. "Odveć dugo živim da bi me neka delatnost trajno uzela pod svoje. Jednom davno bio sam umetnik i tome se opet mogu vratiti. Takođe sam bio istoričar, što isto tako mogu ponovo biti. Ali sada želim da se posvetim robobiologiji."

"Robopsihologiji, hoćeš da kažeš."

"Ne. To bi značilo izučavati pozitronske mozgove, a u ovom trenutku nemam volje da se upuštam u tako nešto. Robobiolog bi, kako mi se čini, trebalo da bude usredsređen na telo koje ide uz mozak."

"Pa zar to nije robotičar?"

"Robotičari rade sa metalnim telima. Ja nameravam da proučavam organsko ljudsko telo, koje za sada, koliko mi je poznato, jedino ja posedujem."

"Sužavaš svoje polje", reče Pol zamišljeno. "Kao umetnik, imao si neograničene dosege; kao istoričar, poglavito si izučavao robote; kao robobiolog, pak, bavićeš se jedino samim sobom."

Endru klimnu. "Tako izgleda."

Endru je morao da počne od najosnovnijih stvari, budući da uopšte nije bio upućen u običnu biologiju, a tek nešto malo u opštu nauku. Postao je uobičajeni prizor u bibliotekama, gde je satima neprekidno sedeo uz elektronske indekse, izgledajući sasvim obično u odelu. Nekolicina njih koji su znali da je on robot nisu ga ni na koji način ometali.

Napravio je laboratoriju u jednoj sobi, koju je dogradio uz kuću, a uporedo mu se povećavala i biblioteka.

Prošle su godine, a onda je jednoga dana kod njega došao Pol i rekao mu: "Šteta što ne radiš više na istoriji robota. Izgleda da je korporacija 'Američki roboti' iz korena izmenila svoju politiku."

Pol je ostario, a oslabele oči zamenjene su mu fotooptičkim ćelijama. U tom pogledu postao je srodniji Endruu. "Šta su učinili?" upita Endru.

"Proizvode centralne kompjutere, džinovske pozitronske mozgove, uistinu, koji mikrotalasima održavaju kontakt sa neograničenim brojem robota, u rasponu od deset do hiljadu. Sami roboti uopšte nemaju mozgove. Oni su udovi džinovskih mozgova, od kojih su fizički razdvojeni."

"Je li tako delotvornije?"

"Firma 'Američki roboti' tvrdi da jeste. Smajt-Robertson im je to ostavio u nasleđe pre no što je umro, imajući, kako izgleda, tebe u vidu. Korporacija je rešena da više ne pravi robote koji bih ih

suočavali sa nevoljama koje si im ti stvarao, te je stoga razdvojila mozak od tela. Mozak neće imati telo koje bi želeo da zameni; a telo neće imati nikakav mozak koji bi nešto poželeo."

"Baš je zadivljujući, Endru", nastavi Pol, "uticaj koji si ostvario na istoriju robota. Tvoje umeće podstaklo je firmu 'Američki roboti' da preduzme pravljenje preciznijih i specijalizovanih robota; tvoja sloboda imala je za ishod vaspostavljanje načela robotskih prava; tvoje insistiranje na androidskom telu navelo je korporaciju na razdvajanje mozga od tela."

"Pretpostavljam", reče Endru, "da će korporacija na kraju proizvesti jedan ogroman mozak koji će kontrolisati nekoliko milijardi robotskih tela. Sva jaja naći će se u jednoj kotarici. Opasno. Uopšte neće valjati."

"U pravu si", odgovori Pol. "Ali mislim da do toga neće doći bar još jedno stoleće, tako da ja to neću doživeti. U stvari, sasvim je moguće da neću doživeti ni narednu godinu."

"Pole!" uzviknu Endru brižno.

Pol slegnu ramenima. "Mi smo smrtni, Endru. Nismo kao ti. Nije mnogo važno, ali ipak moram da te obavestim o jednoj stvari. Ja sam poslednji čovek iz porodice Martin. Postoje, doduše, dalji rođaci sa babine strane, ali oni se ne računaju. Novac kojim ja lično upravljam biće prenesen na tvoje ime i ti ćeš u doglednoj budućnosti biti materijalno obezbeđen."

"Nije potrebno", uzvari Endru s naporom. Sve ovo vreme nikako nije uspeo da se navikne na umiranja Martinovih.

"Ne raspravljajmo se oko toga", reče Pol. "Naprosto, tako će biti. Na čemu sad radiš?"

"Projektujem sistem koji treba da omogući androidima, odnosno meni, da dobijaju energiju iz sagorevanja ugljovodonika, a ne više iz atomskih ćelija."

Pol podiže veđe. "Kako bi mogli da dišu i da jedu?"

"Da."

"Koliko već radiš na tome?"

"Prilično dugo, ali mislim da sam najzad uspeo da projektujem odgovarajuću komoru za sagorevanje u kojoj bi se vršila kataliza kontrolisanog razlaganja."

"Ali zašto, Endru? Atomska ćelija je jamačno beskrajno delotvornija."

"U izvesnim pogledima, možda, ali atomska ćelija je neljudska."

15.

Bilo je potrebno vremena, ali Endru ga je imao na pretek. Pre svega nije želeo da preduzme ništa dok Pol ne otpočine u miru.

Kada je konačno umro Gospodinov prapraunuk, Endru se najednom osetio izloženiji neprijateljskom svetu i baš zbog toga je postao odlučniji da nastavi putem kojim je odavno krenuo.

Pa ipak, nije bio uistinu sam. Jedan čovek je umro, ali firma 'Fajngold i Martin' i dalje je postojala, budući da korporacije ne umiru, baš kao ni mi, roboti. Firma je imala svoja usmerenja i neumoljivo ih se držala. Zahvaljujući nasledstvu i radu advokatske firme, Endru je i dalje bio imućan. A kao naknadu za veliki godišnji honorar 'Fajngold i Martin' preuzeli su na sebe pravne vidove nove komore za sagorevanje.

Kada je došlo vreme da Endru poseti koorporaciju 'Američki roboti i mehanički ljudi', pošao je sam. Prvi put je bio tamo sa Gospodinom, a drugi put sa Polom. Ovog trećeg puta bio je sam i nalikovao je na čoveka.

Firma 'Američki roboti' se promenila. Proizvodni pogon premešten je u veliku svemirsku stanicu, kao što je, uostalom, bio slučaj sa većinom industrijskih postrojenja na Zemlji. Sa njima su otišli i mnogi roboti. Sama Zemlja sve je više ličila na park, a njena populacija stabilizovala se na milijardu žitelja; možda ne više od trideset posto članova otprilike podjednako brojne robotske populacije imalo je sasmostalne mozgove.

Direktor Istraživačkog odeljenja bio je Elvin Magdesku, tamnopot i tamne kose, sa malom, šiljatom bradom i jedino prsnim pojasom iznad pasa, kako je to moda nalagala. Endru je, nasuprot, saglasno modi od pre nekoliko decenija, bio odeven do grla.

"Razume se, znam za vas", reče Magdesku, "i mило mi je što imam prilike da vas vidim. Vi ste naš najznamenitiji proizvod i prava je šteta što je stari Smajt-Robertson bio tako kivan na vas. Mi bismo mnogo postigli sa vama."

"I dalje možete", reče Endru.

"Ne mislim tako. Prošlo je vreme za to. Imali smo robote na Zemlji više od jednog stoleća, ali stvari su sada drugačije. Jedne ćemo prebaciti u svemir, dok će oni koji ostanu biti bez mozga."

"Ali tu sam ja, a ja ostajem na Zemlji."

"Tačno, ali vi više ne delujete mnogo kao robot. Kakav zahtev imate ovoga puta?"

"Da budem još manje robot. S obzirom na to da sam već u priličnoj meri organski, želim da imam i organiski izvor enegije. Evo ovde planova..."

Magdesku ih nije samo letimice prelistao. Možda mu je to bila namera u prvi mah, ali sada se ukrotio i ozbiljno udubio u proučavanje. "Uistinu domišljato", primeti on jednog trenutka. "Ko je sve ovo smislio?"

"Ja", uzvratu Endru.

Magdesku ga oštro pogleda, a onda reče: "Ovo bi zahtevalo obimno prestrojavanje vašeg tela, kao i jednog oglednog, budući da stvar još nigde nije pokušana. Savetujem vam da se ne upuštate u to. Ostanite kakvi ste."

Endruovo lice raspolagalo je ograničenim mogućnostima u pogledu izražavanja, ali mu se zato nestrpljenje jasno očitavalo u glasu: "Doktore Magdesku, niste shvatili suštinu stvari. Nemate drugog izbora do da prihvatite moj zahtev. Ako se ovakve naprave mogu ugraditi u moje telo, onda će to biti moguće i kad su u pitanju ljudska tela. Težnja ka produženju ljudskog života protetičkim napravama već je uzela maha. A nema boljih naprava od ovih koje sam ja projektovao i koje projektujem.

Posredstvom firme 'Fajngold i Martin' kontrolišem patentna prava. Sasvim smo kadri da se sami upustimo u posao i da izradimo protetičke naprave koje bi omogućile nastanak ljudskih bića sa mnogim robotskim svojstvima. A to bi ozbiljno ugrozilo vaš posao.

"Ako, međutim, izvedete stvar sada na meni i pristanete da to činite pod sličnim okolnostima i ubuduće, dobićete odobrenje da koristite patente i primenjujete tehnologiju kako za robote tako i za protetizaciju ljudskih bića. Dozvola vam, razume se, neće biti izdata sve dok prva operacija ne bude potpuno uspešna i dok ne prođe

dovoljno vremena da bi se pokazalo da je uistinu valjano obavljena." Endru gotovo da uopšte nije osetio sputavanja koja mu je nametao Prvi Zakon zbog dovođenja u ozbiljnu nepriliku jednog ljudskog bića. Odavno je stekao nauku o tome da ono što na prvi pogled izgleda kao grubost može na kraju da ispadne blagost."

Magdesku je izgledao ošamućen. "Ja nisam ovlašćen da odlučujem o tome", reče on najzad. "Odluka mora biti kolektivna, a to zahteva vremena."

"Pripravan sam da čekam razumno dugo", reče Endru. "Samo razumno dugo." Ispuni ga zadovoljstvo pri pomisli da ni sam Pol ne bi ovo bolje obavio."

16.

Uistinu je proteklo samo razumno dugo vremena i operacija je uspešno obavljena.

"Ja sam se veoma zalagao protiv operacije, Endru", reče Magdesku, "ali ne iz razloga koji bi vama pali na pamet. Ništa nisam imao protiv samog eksperimenta, samo da je bio obavljen na nekom drugom. Bojao sam se da izložim opasnosti vaš pozitronski mozak. Pošto su vam sada pozitronski vodovi u međudejstvu sa simuliranim nervnim sistemom, bilo bi teško očuvati nedirnuti mozak ako bi se telu nešto dogodilo."

"Imao sam puno poverenje u umeće stručnjaka firme 'Američki roboti'", reče Endru. "A sada mogu i da jedem."

"Možete da pijuckate maslinovo ulje. To će nalagati povremeno čišćenje komora za sagorevanje, kao što smo vam objasnili. A stvar je, čini mi se, prilično nelagodna."

"Možda, ako bih se zaustavio samo na ovome. Samočišćenje nije nemoguće. Štaviše, radim na jednoj napravi kadroj da obrađuje čvrstu hranu za koju se očekuje da sadrži i nesagorive delove... nesvarljivu materiju, tako reći, koja će se morati odbaciti."

"Onda ćete morati da dobijete analni otvor."

"Njegov ekvivalent."

"Šta još, Endru?"

"Sve ostalo?"

"I genitalije?"

"Ako mi se budu uklapale u planove. Moje telo je platno na kome nameravam da naslikam..."

Magdesku je sačekao da rečenica bude završena, a kada se to nije dogodilo, on je sam okonča. "Čoveka?"

"Videćemo", uzvratu Endru.

"Nije vam baš veliko htenje, Endru", reče Magdesku. "Vi ste bolji od čoveka. Krenuli ste nizbrdo od onog časa kada ste se upustili u organsko ustrojstvo."

"Mozak mi zbog toga ništa nije slabiji."

"Ne, nije. Stojim vam dobar za to. Ali, Endru, prava revolucija na polju protetičkih naprava, koju su omogućili vaši patenti, vezuje se isključivo za vaše ime. Priznato vam je izumiteljstvo i odate su vam sve počasti u to ime, kao što i dolikuje. Zašto se dalje igrate vlastitim telom?"

Endru nije odgovorio.

Počasti su došle. Prihvatio je članstvo u nekoliko učenih društava, računajući tu i jedno koje je bilo posvećeno novoosnovanoj nauci, protetologiji, koju je on, međutim, ranije nazvao robobiologija.

Prilikom proslave sto pedesete godišnjice njegovog nastanka, priređena je svečana večera u njegovu čast u korporaciji 'Američki roboti'. Ako je Endru i video neku ironiju u tome, to ničim nije pokazao.

Elvin Magdesku vraćen je zakratko iz penzije da bi bio na čelu večere. Imao je već devedeset četiri godine i bio je još živ samo zahvaljujući protetičkim napravama koje su mu, između ostalog, obavljale funkciju jetre i bubrega. Večera je dostigla vrhunac kada je Magdesku, posle kratkog i osećajnog govora, podigao čašu da nazdravi 'robotu-sto pedesetogodišnjaku'.

Mišići Endruovog lica bili su u toj meri usavršeni da je mogao da ispolji čitavu lepezu osećanja, ali on je ipak tokom cele svečanosti ostao da sedi, svečanog i pasivnog držanja. Nije mu se dopalo da bude 'robot-sto pedesetogodišnjak'.

17.

Protetologija je bila ta koja je konačno odvela Endrua i izvan Zemlje. Tokom decenija posle proslave sto pedesetogodišnjice

Mesec je sve više postajao zemljolikiji svet od same Zemlje u svakom pogledu osim gravitacionom; u njegovim podzemnim gradovima živela je prilično gusta populacija.

Protetičke naprave ovde su morale računati sa nižom silom teže, te je tako Endru proveo pet godina na Mesecu, radeći sa lokalnim protetolozima na obavljanju neophodnih prilagođavanja. Kada ne bi bio na poslu, tumarao je među robotskom populacijom čiji su se svi članovi ophodili prema njemu s poniznošću osobenom za njihov odnos prema ljudskim bićima.

Čim se vratio na Zemlju, koja je spram Meseca izgledala jednolično i tiho, odmah je posetio firmu 'Fajngold i Martin' da bi ih obavestio o povratku.

Tekući upravnik firme, Sajmon De Long, bio je iznenađen. "Znali smo", reče mu on, "da se vraćate, Endru (umalo nije kazao 'gospodine Martin'), ali nismo vas očekivali do naredne nedelje."

"Bio sam nestrpljiv", uzvratu Endru odsečnim glasom. Želeo je odmah da pređe na stvar. "Na Mesecu, Sajmone, predvodio sam istraživački tim sastavljen od dvadeset naučnika-ljudi. Izdavao sam naređenja kojima se niko nije protivio. Tamošnji roboti ophodili su se prema meni kao što bi to činili prema nekom čoveku. Zar to sve ne znači da sam ja ljudsko biće?"

U De Longovim očima pojavi se oprezan pogled i on reče: "Dragi moj Endru, kao što ste upravo i sami objasnili, prema vama su se i ljudi i roboti ophodili kao prema ljudskom biću. Vi ste, dakle, ljudsko biće de facto."

"Nije mi dovoljno da budem ljudsko biće de facto. Ne želim da se samo prema meni ophode kao prema takvom, već da i zakonito budem priznat za ljudsko biće. Želim da budem ljudsko biće de jure."

"To je već druga stvar", reče De Long. "Tu ćemo se suočiti s ljudskim predrasudama, kao i s neospornom činjenicom da ma koliko nalikovali ljudskom biću, vi to, u stvari, niste."

"U kom smislu nisam?" upita Endru. "Imam oblik ljudskog bića, kao i organe odgovarajuće onima što ih imaju ljudska bića. Moji organi su, štaviše, istovetni nekima koje poseduju protetisana ljudska bića. Ostvario sam umetničke, književne i naučne doprinose ljudskoj kulturi kao nijedan drugi čovek koji je sada živ. Šta se još

može tražiti?"

"Ja lično ne bih tražio ništa. Nevolja je, međutim, u tome što je neophodan akt Svetskog zakonodavnog tela kojim biste bili proglašeni za ljudsko biće. Iskreno govoreći, sumnjam da će oni pristati na to."

"Sa kim bih mogao da razgovaram iz tog tela?"

"Sa predsednikom Naučnog i tehnološkog odbora, možda."

"Možete li mi zakazati sastanak?"

"Ali vama nisu potrebni nikakvi posrednici. S obzirom na vaš položaj, u prilici ste..."

"Ne. Vi mi ga zakažite." (Endru uopšte nije primetio da je izdao oštro naređenje jednom ljudskom biću. Navikao se na to na Mesecu.) "Želim da im stavim do znanja da će me u ovome firma 'Fajngold i Martin' podržavati do kraja."

"Pa, ovaj ..."

"Do kraja, Sajmone. Tokom sto sedamdeset tri godine na razne načine sam veoma doprinosiso ovoj firmi. Bio sam u obavezi prema pojedinim članovima firme u ranijim razdobljima. Ali to sada više nije slučaj. U stvari, upravo je suprotno i ja sam došao da naplatim dugove."

"Učiniću što budem mogao", reče De Long.

18.

Predsednik Odbora za nauku i tehnologiju bila je žena, koja je očigledno poticala negde iz istočne Azije. Zvala se Či Li-Hsing, a zbog prozirne odeće (koja je, svojim sjajem, zatamnjivala samo ono što je ona želela da bude nevidljivo) izgledalo je da je obavijena plastikom.

"Drago mi je", reče ona, "što ste izrazili želju da steknete puna ljudska prava. Postojala su razdoblja u istoriji kada su se delovi ljudske populacije borili za dobijanje punih ljudskih prava. Kakva biste prava, međutim, još želeli pored onih koja već posedujete?"

"Naprosto, pravo na život. Jedan robot može u svako doba da bude razmontiran."

"I ljudsko biće može u svako doba da bude pogubljeno."

"Pogubljenje može biti izvršeno tek posle odgovarajućeg

zakonskog procesa. No, tako nešto nije potrebno da bih ja bio demontiran. Dovoljna je samo reč nekog čoveka od autoriteta i ja sam gotov. Osim toga...Osim toga..." Endru se očajnički upirao da mu se u glasu ne oseti molećivost, ali su ga brižljivo razrađeni trikovi ljudskih izraza lica i tona glasa ovde izdali. "Iskereno govoreći, želim da budem čovek. Želim to već kroz šest pokolenja ljudskih bića."

Li-Hsing podiže pogled prema njemu, osmotrivši ga tamnim, blagonaklonim očima. "Zakonodavno telo može da izglasa uredbu kojom biste vi bili proglašeni za ljudsko biće, baš kao što to može da učini i kada je posredi neka kamena statua. Da li će, međutim, uistinu tako biti podjednako je izgledno u prvom kao i u drugom slučaju. Članovi kongresa su ljudi kao i svi ostali, a oduvek je postojao činilac podozrenja prema robotima."

"Zar toga još ima?"

"Ima. Svi bismo se mi složili oko činjenice da ste se zavredeli svaku hvalu čovečanstva, ali to ne bi umanjilo strahove zbog vaspostavljanja jednog neželjenog predsedana."

"Kakvog predsedana? Ja sam jedini slobodan robot, jedini moga tipa, i više nikada neće biti drugog. Možete tim povodom konsultovati korporaciju 'Američki roboti'."

"'Nikada' je veoma dugo, Endru... ili, ako vam se to više dopada, gospodine Martin... budući da bih se ja bez oklevanja saglasila sa tim da ste čovek. Uverićete se da većina članova Kongresa neće biti spremna na predsedan, ma koliko on bio beznačajan. Gospodine Martin, imate moju naklonost, ali vam ne mogu pružiti i nadu. U stvari..."

Ona se zaveli u fotelju, a čelo joj se nabora. "U stvari, ako se strasti odveć raspale, lako se može dogoditi da se javi izvesna sklonost, kako u okviru zakonodavnog tela tako i izvan njega, za ono demontiranje koje ste sami pomenuli. Ukloniti vas, bio bi najjednostavniji način rešavanja nedoumice. Imajte to u vidu pre no što odlučite da nastavite stvar."

"Zar se niko neće setiti tehnike protetologije" upita Endru, "koja gotovo isključivo spada u moju zaslugu?"

"Možda će izgledati okrutno, ali bojim se da neće. Ili ako se i sete, to će vam biti uzeto za zlo. Kazaće da ste to učinili samo sebe radi."

Reći će da je sve bilo samo deo kampanje da se robotizuju ljudska bića, odnosno da se očoveče roboti, a i jedno i drugo biće proglašeno za zlo i naopako. Još nikada niste bili predmet političke kampanje mržnje, gospodine Martin, a tvrdim vam da ćete biti u toj meri ocrnjeni da ni vi ni ja u to nećemo moći da poverujemo, ali će postojati ljudi kojima će sve to izgledati savršeno istinito. Gospodine Martin, odustanite od toga da budete živi." Ona ustade; stojeći pored Endrua koji je sedeo, izgledala je sitna poput kakvog deteta."

"Ako budem rešio da se borim za svoj ljudski status, da li ćete biti na mojoj strani?"

Ona za trenutak promisli, pa reče: "Biću... u meri u kojoj to budem mogla. Ako bi se ikada pokazalo da bi takav stav mogao da ugrozi moju političku budućnost, onda ću vas napustiti, s obzirom na to da ovo nije stvar koja seže u same korene mojih uverenja. Želim da budem do kraja poštena prema vama."

"Hvala vam i više neću tražiti. Upustiću se u borbu bez obzira na posledice i računacu na vašu pomoć samo u onom obimu u kome mi je vi možete pružiti."

19.

Borba nije bila direktna. 'Fajngold i Martin' savetovali su strpljenje, na šta je Endru smrknuo promrmljao da toga ima napretek. Firma je potom preduzela kampanju s namerom da suzi bojno polje.

Zapodeneduli su parnicu u kojoj su poricali obavezu vraćanja dugova osobi sa protetičkim srcem, pravdajući to tvrdnjom da posedovanje robotskih organa umanjuje ljudski status, a sa njim i ustavna prava ljudskih bića.

Akcija je vođena umešno i istrajno; pri svakoj instanci se gubilo, ali na takav način da je presuda uvek bila što je moguće šira; najzad, stvar je u vidu žalbe podneta Svetskom sudu.

Razume se, cela stvar je potrajala godinama i stajala je milione dolara.

Kada im je uručena konačna presuda, De Long je priredio prigodnu proslavu zbog izgubljene parnice. Razume se, tom prilikom je u kancelariji bio prisutan i Endru.

"Obavili smo dve stvari, Endru", reče De Long, "i to dobro. Pre

svega, vaspstavili smo pravilo da bez obzira na broj artefekata u ljudskom telu, ono ne prestaje da bude ljudsko telo. Drugo, u celu stvar smo upleli javno mnjenje i to na takav način da je ono sada žestoko na strani jednog širokog viđenja ljudskosti, budući da ovog časa ne postoji nijedno ljudsko biće koje ne bi prihvatilo proteze, ukoliko bi mu one produžile život."

"Misliš li da bi mi Zakonodavno telo sada potvrdilo ljudski status?" upita Endru.

De Long se očigledno našao u nelagodnom položaju. "U tom pogledu ne mogu da budem optimista. Preostao je jedan organ koji je Svetski sud uzeo kao kriterijum za ljudskost. Ljudska bića imaju organski ćelijski mozak, dok roboti poseduju platinsko-iridijumski pozitronski mozak, ukoliko ga uopšte imaju, što je svakako sa vama slučaj... Ne, Endru, nemojte me tako gledati. Nedostaje nam znanje da dupliciramo ćelijski mozak i stvorimo veštački koji bi bio dovoljno srodan organskom tipu, tako da može ući u okvire koje je propisao Svetski sud. Čak ni vi niste to u stanju da napravite."

"Pa šta ćemo onda?"

"Pokušaćemo, razume se. Članica Kongresa Li-Hsing biće na našoj strani, baš kao i sve veći broj njenih kolega. Predsednik će se nesumnjivo prikloniti većini u Zakonodavnom telu u ovoj stvari."

"Raspolažemo li većinom?"

"Ne, ni izdaleka. Ali bi to mogao biti slučaj ako se javnost bude saglasila sa proširenim tumačenjem ljudskosti, čime biste i vi bili obuhvaćeni. Izgledi za to su mali, priznajem, ali ako ne želite da dignem ruke, onda nam valja da se upustimo u kockanje."

"Ne želim da dignemo ruke."

20.

Članica Kongresa Li-Hsing bila je znatno starija nego onda kada ju je Endru poslednji put video. Više nije bilo ni pomena od njene prozirne odeće. Sada je imala kratko podšišanu kosu i odeću cevastog oblika. Endru se, međutim, i dalje priklanjao, u meri u kojoj je to ostajalo u granicama ukusa, stilu odevanja koji je preovlađivao u vreme kada se on prvi put odenuo, pre više od jednog stoleća.

"Učinili smo koliko smo mogli, Endru", reče ona. "Pokušaćemo

ponovo posle odmora, ali, iskreno govoreći, poraz je neminovan i moraćemo da od cele stvari dignemo ruke. Svi moji skorašnji pokušaji doneli su mi samo neprilike pred predstojeću kongresnu kampanju."

"Znam", reče Endru, "i žao mi je zbog toga. Jednom ste kazali da ćete me napustiti ako dođe do toga. Zašto to niste učinili?"

"Čovek se može predomisлити, znate. Najednom mi se učinilo da bih, ako vas napustim, platila previsoku cenu za još jedan kongresni mandat. Osim toga, član sam Zakonodavnog tela već više od četvrt stoleća, a to je poprilično."

"Ne postoji nikakav način na koji bismo mogli da ih nagnamo da se predomisle, Li?"

"Već smo to učinili sa svima kod kojih su postojali i najmanji izgledi za tako nešto. Ostali... većina... čvrsto se drže svoje nenaklonosti prema našoj stvari."

"Nenaklonost nije valjana prevaga u glasanju."

"Znam, Endru, ali ni oni ne navode nenaklonost kao ono što je u njima odnelo prevagu."

"Sve se svodi na mozak, onda", reče Endru oprezno, "ali zar stvar mora da ostane na nivou ćelija protiv pozitrona? Zar nema načina da prebacimo težište na funkcionalnu definiciju? Moramo li reći da se mozak sastoji od ovoga ili onoga? Zar ne možemo da kažemo da je mozak nešto...bilo šta... što je kadro za određen misaoni nivo?"

"Neće vredeti", reče Li-Hsing. "Vaš mozak je delo ljudskih ruku, dok ljudski to nije. Vaš mozak je napravljen, njihov se razvio. Za svako ljudsko biće koje drži do barijere između sebe i robota ove razlike predstavljaju čelični zid visok milju i debeo milju."

"Kada bismo mogli dospeti do izvorišta njihove nenaklonosti... do samog izvorišta..."

"Posle svih ovih godina koje su za vama", reče Li-Hsing tužno, "i dalje pokušavate da samo razumom dokučite ljudska bića. Siroti Endru, nemojte se ljutiti, ali to je robot u vama koji vas vodi tim smerom."

"Ne znam", reče Endru. "Kada bih samo mogao..."

1. (Repriza)

Kada bi samo mogao...

Odavno je shvatio da će doći do toga i sada se konačno našao kod hirurga. Pronašao je jednog, dovoljno veštog za ovaj posao, što će reći robota-hirurga, budući da se nijednom čoveku-hirurgu nije moglo ukazati puno poverenje u ovom pogledu, kako s obzirom na sposobnosti, tako i na namere.

Hirurg nije bio kadar da predviđenu operaciju obavi na ljudskom biću, te je tako Endru, odloživši zakratko trenutak odluke na taj način što se upustio u turobno ispitivanje koje je odražavalo nemire u njemu samome, konačno uklonio blokadu Prvog Zakona, rekavši: "I ja sam robot."

Zatim je dodao, čvrstim glasom kojim je naučio da izgovara reči čak i onda kada se obraćao ljudskim bićima tokom poslednjih nekoliko decenija: "Naređujem ti da izvršiš operaciju na meni."

U uslovima nedejstvovanja Prvog Zakona, naređenje koje je tako odlučno izrekla osoba što je veoma nalikovala ljudskom biću aktiviralo je Drugi Zakon - i stvar je bila sređena.

21.

Endru je bio uveren da slabost koju je osećao predstavlja samo uobraženje. Oporavio se od operacije. Pa ipak, što je manje upadljivo mogao, oslonio se o zid. Da je seo, sasvim bi se odao.

"Konačno glasanje biće ove nedelje, Endru", reče Li-Hsing. "Nisam mogla više da ga odlažem, a poraz je neminovan. Nema nam druge, Endru."

"Zahvalan sam vam što ste umešno odlagali stvar", reče Endru. "To mi je pružilo vreme koje mi je bilo potrebno i zaigrao sam na kartu na koju sam morao."

"Na kakvu kartu?" upita Li-Hsing brižnim glasom.

"Nisam mogao da vam kažem, baš kao ni ljudima iz firme 'Fajngold i Martin'. Bio sam siguran da biste me sprečili. Ako je mozak taj oko koga se sve vrti, zar nije onda glavna razlika besmrtnost. Ko, zapravo, mari kako izgleda mozak, od čega je sazdan ili kako je nastao? Jedino je važno da moždane ćelije izumru; da moraju izumreti. Čak i ako svi ostali telesni organi budu održavani ili zamenjeni, moždane ćelije, koje se ne mogu zameniti, a

da se time ne preinači, pa samim tim i ubije data ličnost, na kraju moraju da izumru.

Moji moždani vodovi trajali su dva stoleća bez uočljive promene i nastavili bi da valjano funkcionišu još mnogo stoleća. Nije li upravo to temeljna razlika? Ljudska bića mogu da dopuste besmrtnog robota, budući da nije važno koliko jedna mašina traje. Ali nisu u stanju da dopuste besmrtno ljudsko biće, budući da je njihova vlastita smrtnost podnosiva samo dok je sveopšta. I to je razlog što neće da mi dopuste da postanem ljudsko biće."

"Na šta ciljate, Endru?" upita Li-Hsing.

"Rešio sam problem. Pre više decenija moj pozitronski mozak povezan je s organskim nervima. Sada je, poslednjom operacijom, uređeno tako da preko tih veza lagano... sasvim lagano... slabi potencijal mojih vodova."

Na lepo izboranom licu Li-Hsing za trenutak nije bilo nikakvog izraza. A onda joj se usne skupiše. "Hoćete li da kažete da ste rešili da umrete? Ali to je nemoguće. Time se narušava Treći Zakon!"

"Ne", reče Endru, "izabrao sam između smrti mog tela i smrti mojih htenja i želja. Ostaviti moje telo da živi po cenu jedne veće smrti, samo bi to narušilo Treći Zakon."

Li-Hsing ga uhvati za mišicu, kao da je želela da ga prodrma, ali se u poslednji čas zaustavi. "Endru, neće upaliti. Vratite na prethodno stanje."

"Nemoguće. Načinjeno je premnogo štete. Preostala mi je još jedna godina... manje-više. Doživeću dvestotu godišnjicu od mog nastanka. Podlegao sam trenutku slabosti kada sam sebi to priuštio."

"Ali to nije vredno takve žrtve. Endru, vi ste budala."

"Ako time dobijem ljudskost, onda je vredno. Ako ne, onda će mi bar doneti okončanje žudnji, tako da je opet vredno."

A onda se dogodi nešto sa Li-Hsing što je i nju samo iznenadilo. Tiho, ona poče da plače.

22.

Bilo je neobično kako je taj poslednji čin uzburkao maštu sveta. Sve što je Endru ranije učinio nije delovalo na ljude. Ali kada je on na

kraju prihvatio i smrt da bi postao čovek, ta žrtva je bila prevelika da bi se mogla odbaciti.

Završna ceremonija bila je određena, sasvim hotimice, za dvestotu godišnjicu. Prema programu, svetski predsednik trebalo je da potpiše dokumenat, kojim je samim tim sticao važnost zakona; svečanost je prenošena preko globalne televizijske mreže, a prenos su prihvatale lunarna država i kolonija na Marsu.

Endru je sedeo u invalidskim kolicima. Mogao je još da hoda, ali nesigurno.

Pred očima celog sveta predsednik je rekao: "Pre pedeset godina proglašeni ste za sto pedesetogodišnjeg robota, Endru." Usledila je pauza, a onda je predsednik dodao svečanim tonom: "Danas vas proglašavamo za dvestogodišnjeg čoveka, gospodine Martin."

Osmehnuvši se, Endru pruži ruku predsedniku.

23.

Endruove misli lagano su čilele dok je ležao u postelji.

Očajnički je pokušavao da ih pribere. Čovek! Bio je čovek! Želeo je da mu to bude poslednja pomisao. Želeo je da se rastoči... da umre... sa tim.

Otvorio je oči još jednom, poslednji put, i prepoznao Li-Hsing koja je svečano čekala. Bili su tu i drugi, ali za njega samo senke, neprepoznatljive seni. Jedino se Li-Hsing isticala spram sve gušćeg sivila. Lagano, bolno, on ispruži ruku ka njoj i veoma slabašno i neodređeno oseti kako je ona prihvata.

Gubila mu se u pogledu, dok su poslednje misli kopnile iz njega.

Ali pre no što je sasvim iščezla, u svest mu se vrati poslednja nestalna misao, zadržavši se tamo za trenutak, pre no što je sve prestalo.

"Mala Gospođice", prošaputa on, odveć tiho da bi se moglo razabrati.

ZAVRŠNA REČ

Onima među vama koji su već ranije pročitali neke (ili, možda, sve) moje priče o robotima dugujem zahvalnost na odanosti i strpljenju. Onima, pak, koji to pre nisu imali prilike da učine, ova knjiga je, nadam se, pružila zadovoljstvo. U tom smislu, drago mi je što smo se susreli, a uzdam se da ćemo se uskoro sresti ponovo.

Sadržaj

Prvi deo: NEKI NE-LJUDSKI ROBOTI
DEČAKOV NAJBOLJI PRIJATELJ
SELI
JEDNOGA DANA

Drugi deo: NEKI NEPOKRETNI ROBOTI
TAČKA GLEDANJA
RAZMISLI!
PRAVA LJUBAV

Treći deo: NEKI METALNI ROBOTI
ROBOT AL-76 SE IZGUBIO
NEHOTIČNA POBEDA
STRANAC U RAJU
SVETLOSNI STIHOVI
SEGREGACIONIST
ROBI

Četvrti deo: NEKI HUMANOIDNI ROBOTI
HAJDE DA SE UDRUŽIMO
SLIKA U OGLEDALU
INCIDENT NA TRISTOGODIŠNJICU

Peti deo: PAUEL I DONOVAN
PRVI ZAKON
KOLO-NAKOLO
RAZUM
UHVATI TOG ZECA

Šesti deo: SUZAN KALVIN
LAŽOVE!
ZAJEMČENO ZADOVOLJSTVO
LENI
KOREKTURSKI ROB
MALI, IZGUBLJENI ROBOT
RIZIK
BEKSTVO!

DOKAZ

SUKOB KOJI SE MOŽE IZBEĆI

ŽENSKA INTUICIJA

Sedmi deo: DVA KLIMAKSA

'...TE GA SE OPOMINJEŠ'

DVESTOGODIŠNJAK

ZAVRŠNA REČ